

Arhid. prof. Dr. IOAN N. FLOCĂ

**DREPT CANONIC ORTODOX,
LEGISLAȚIE ȘI ADMINISTRAȚIE
BISERICESCA**

Voi II

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMANE
BUCUREȘTI — 1990

PARTEA I.

ACTIVITATEA BISERICII

NOȚIUNEA DE ACTIVITATE, LUCRARE, ADMINISTRARE SAU ADMINISTRAȚIE ȘI JURISDICȚIE BISERICIASCĂ

Prin activitate în general se înțelege un ansamblu de lucrări sau acțiuni, o manifestare a unei forțe, a unei puteri sau un ansamblu de mijloace, prin care se duce la îndeplinire un scop anumit.

Prin activitate a organelor de conducere a unei organizații se înțeleg lucrările sau acțiunile cu caracter social pe care le săvârșesc aceste organe, în exercitarea puterii sau folosirea mijloacelor specifice cu care au fost înzestrate organele respective, în vederea atingerii scopului ei.

Când organele care dețin și exercită puterea săvârșesc lucrări constante cu caracter social, astfel de lucrări sau activități se numesc funcțiuni. Iar când săvârșesc nevoi sau trebuințe temporale sau de durată mai scurtă, activitățile prin care se satisfac aceste trebuințe se numesc sarcini.

Prin administrare (ad = la ; ministro, — are = a servi, a sluji) se înțelege efectuarea unei slujiri sau a unei lucrări, prin care un mijloc oarecare se folosește l-a ceva, adică se folosește într-un anumit scop, se întrebuințează sau se aplică la ceva, într-un anumit scop. Așadar termenul indică — în primul rând — efectuarea oricărei lucrări, prin folosirea unor mijloace ce se aplică la o anumită realitate.

În înțelesul acesta specific, pe care-l are cuvântul administrare, se include și înțelesul lui comun de administrare sau de administrație economică, adică de gospodărire sau de chivernisire a unor bunuri, operație sau lucrare prin care se aplică unele mijloace la anumite realități, sau se folosesc pentru a se realiza ceva. În acest înțeles comun între cuvântul administrare și administrație există o foarte mică deosebire ; prin administrare economică înțelegându-se însăși lucrarea de administrare în sine a bunurilor economice, iar prin administrație economică înțelegându-se realitatea obiectivă a acestei lucrări, considerată fie ca ansamblu al unor realizări, fie ca ansamblul unor acțiuni bine încheiate, legate între ele într-un sistem, adică gospodărirea sau chivernisirea bunurilor materiale sau economice. Cei ce săvârșesc astfel de lucrări se și numesc, în mod obișnuit, administratori sau economi.

În mod curent, în limbaj bisericesc, în afară de înțelesul de administrație economică, adică de folosire sau de chivernisire a bunurilor economice, cuvântul administrație se mai folosește pentru a exprima

ansamblul activității de aplicare a puterii bisericești, adică a mijloacelor pe care le folosește Biserica, în scopul realizării misiunii sale, adică lucrarea ce se desfășoară pe întreaga scară a vieții bisericești, prin acte de organizare și de conducere a acesteia.

Într-un sens mai restrâns, specific, prin cuvântul administrare se exprimă modul în care se aplică puterea sfințitoare la realitățile vieții bisericești, adică modul în care se săvârșesc lucrările sfinte, în acest sens se vorbește de administrarea Sfințelor Taine — în genere — și a fiecărei Taine — în parte —, ca administrarea Sfântului Botez, a Sfintei împărtășanii de către slujitorii bisericești, care sînt iconomii tainelor lui Dumnezeu, adică administratorii sau chivernisitorii acestora, ca. a unor mijloace ce li s-au încredințat.

Atît administrarea Sfințelor Taine cit și administrarea sau folosirea întregii puteri bisericești sînt încredințate unor slujitori considerați organe, care dețin și exercită întreaga putere bisericească, în anumite limite determinate, în care ie revine dreptul sau au competența de a folosi puterea ce le-a fost încredințată. Dar, alături de organele individuale, și superioare lor, există și organe colegiale sau sinodale, care dețin puterea bisericească într-o formă superioară — și care sînt chemate să o exercite într-un cadru mai larg decît cele individuale —, depășind limitele în care și-o pot exercita acestea, adică lucrînd într-o arie mai largă, pentru că organelor sinodale le revine competența — într-un cerc mai larg — pentru exercitarea acestei puteri.

Activitatea organelor individuale și a celor sinodale, în ansamblul ei, este lucrarea de administrare a Bisericii, adică de asigurarea atin gerii scopului Bisericii, prin folosirea mijloacelor adecvate. Ea este o activitate ce se desfășoară în cadrul unor competențe determinate pentru fiecare organ individual și sinodal, și ea nu poate fi săvîrșită decît de organele competente, adică nu poate fi săvîrșită de organe care nu au primit sau nu dețin puterea bisericească și care ar încerca să se erijeze în organe de conducere ale Bisericii,

Deasemenea, așa cum am mai arătat, cuvîntul administrare se mai folosește și pentru a exprima niște lucrări care se efectuează în aplicarea sau folosirea harului sfinților, pe care-l mijlocește starea preoțască. Astfel, se aude vorbindu-se mereu despre administrarea cutărei sau cutărei Sfinte Taine, lucru prin care se înțelege de fapt folosirea harului sfinților pentru efectuarea Tainei respective, sau aplicarea acestui mijloc al puterii bisericești la o anumită realitate a vieții bisericești. Cu alte cuvinte, chiar și în lucrările sfinte obișnuite, pe care le săvîrșesc slujitorii Bisericii, termenul administrare are înțelesul originar al acestuia, de aplicare a unui mijloc determinat, în vederea efectuării unei lucrări.

Așadar, în același înțeles, se folosesc cuvîntul administrare și cuvîntul administrație, pentru a exprima toate categoriile de lucrări pe care le pot săvîrși slujitorii Bisericii sau organele care dețin sau exercită puterea bisericească, prin actele de folosire a acestei puteri sau de aplicare a mijloacelor sale specifice/la anumite realități ale vieții bisericești.

Gu alte cuvinte, noțiunea de administrare sau administrație în viața bisericească se folosește cu referire la exercitarea puterii bisericești, la aplicarea mijloacelor acestei puteri la realitățile vieții bisericești. De aci rezultă că, înțelesul cel mai general și cel mai cuprinzător, al cuvântului administrare sau al celui de administrație, este de activitate sau de lucrare prin care se aplică puterea sau mijloacele puterii la anumite realități, în vederea asigurării unui scop determinat, în viața bisericească.

În sensul cel mai îngust, prin expresia administrație bisericească se înțelege, în mod curent, funcționarea aparatului bisericesc.

Mai observăm apoi că în înțelesul cel mai general și mai autentic al noțiunii de administrație, se include orice lucrare ce se efectuează prin aplicarea mijloacelor puterii la anumite realități, deci în ea se include și administrația economică, adică gospodărirea sau chivernisirea bunurilor materiale-economice.

Privită din latura aceasta, întreaga, administrație poate fi numită lucrare de gospodărire sau chivernisire a Bisericii, ca de altfel, a oricărei societăți, asociații, instituții, fundații etc.

Actele prin care se asigură îndeplinirea activității sau lucrării de administrare a puterii bisericești se împart în atâtea categorii, în câte este împărțită și puterea bisericească, adică în acte de administrare a puterii învățătoarești, în acte de administrare a puterii sfințitoare și în acte de administrare a puterii conducătoare sau jurisdicționale.

Ținând seamă de caracterul deosebit — prin însăși natura lor — al diverselor acte care se săvârșesc în activitatea de aplicare a puterii bisericești, acestea se împart în următoarele categorii :- — acte cu caracter spiritual-religios și cultural, în categoria cărora intra actele de administrare a puterii învățătoarești și a celei sfințitoare ; • — acte prin care se creează, se pune în mișcare și se dirijează aparatul bisericesc, numite și acte de administrație curentă; — acte de administrare a justiției • — și acte de administrație economică. Firește că această împărțire — ținând seama de natura lucrărilor de administrație, din biserică — nu se referă de cât la cele mai importante și mai caracteristice acte, punându-le într-o ordine ce poate fi desigur înfățișată și altfel.

Spre a se putea aduce la îndeplinire acte de aplicare a puterii bisericești, organele individuale sau colegiale care le săvârșesc, trebuie să dețină puterea respectivă bisericească, în măsură suficientă, pentru a putea efectua — în mod competent :- — actele respective de administrație. Același lucru se poate spune și invers, și anume că numai organele individuale sau colegiale, care dețin puterea corespunzătoare — în activitatea lor — pot săvârși acte de administrație, adică acte de aplicare a acelei puteri.

Întrucât întregii vieți și lucrări a Bisericii i s-a creat un veșmînt juridic, Biserica — cu întreaga ei lucrare —, pe lângă conținutul ei specific, pe lângă caracterul propriu pe care îl dă acest conținut, are și o înfățișare și un aspect juridic. Iar dacă o privim sub acest aspect, adică sub acela care i-l dau prezența și rostul dreptului în viața și lucrarea

ei, atunci putem aprecia și califica, întreaga viață, activitate și lucrare a Bisericii ca o lucrare juridică sau ca o activitate determinată, sau cel puțin reglementată prin legi de drept. Și în acest caz ea ne apare ca o viață ce se găsește sub imperiul dreptului și în care totul se lucrează sau se săvârșește prin folosirea dreptului. Privite astfel lucrurile, se poate spune că întreaga activitate, lucrare sau administrație a Bisericii este dublată de o lucrare juridică. Aceasta, la rîndul ei, constă din toate operațiunile pe care le reclamă înzestrarea unei organizații cu legi de drept și aplicarea acestor legi în cuprinsul respectivei organizații, la lucrări ce se execută în cadrul ei.

Dublarea aceasta juridică a administrației bisericești, care face să i se dea sens juridic fiecărui act de administrație bisericească, a făcut ca administrației bisericești propriu-zise să i se mai zică și jurisdicție bisericească, adică lucrare prin care se aplică dreptul la viața Bisericii.

În acest fel s-ar prezenta — în genere — raportul dintre administrație și jurisdicție. Dar spre a-l înțelege mai precis, deoarece ambii termeni se folosesc în mod curent în viața bisericească, este necesar să ne lămurim mai complet asupra noțiunii de jurisdicție.

Cuvîntul jurisdicție (jurisdicție, — nis, - jus = drept și dictio = pronunțare sau zicere, în sens de stabilire) are înțelesul originar — etimologic — de act prin care se pronunță dreptul, adică prin care se stabilește sau se creează dreptul. Acesta este înțelesul cel mai cuprinzător al noțiunii de jurisdicție. Dar el mai are și înțelesul curent de aplicare a dreptului, ca mijloc, și anume de aplicare sau de folosire în conformitate cu legea a tuturor celor trei ramuri ale puterii bisericești.

Într-un alt sens, prin cuvîntul jurisdicție, se înțelege, în chipul cel mai restrîns sau mai îngust, rostirea sau pronunțarea dreptului în justiție, adică aplicarea dreptului în cadrul justiției. În acest sens se vorbește despre diverse trepte ale jurisdicției sau despre diverse categorii de instanțe, dispuse ierarhic, cărora li se zice apoi că formează sistemul celor două, trei sau patru jurisdicții, după numărul tipurilor de instanțe bisericești, dispuse ierarhic.

Un alt înțeles, în care se folosește cuvîntul jurisdicție, este acela care exprimă faptul deținerii unei anumite puteri și dreptul de a o exercita în limite determinate. În acest înțeles se folosește cuvîntul jurisdicție în expresia «putere jurisdicțională», prin care în Biserică nu se înțelege deținerea și facultatea de a exercita întreaga putere bisericească, ci numai deținerea și facultatea de a exercita acea parte a puterii bisericești care se cheamă conducătoare sau pastorală și care se referă în primul rînd în chip deosebit la conducerea socială a Bisericii, prin acte legislative, de judecată sau de justiție și prin acte de administrație comună.

Cu aceste înțelesuri, noțiunea de jurisdicție se situează paralel cu cea de administrație, în înțelesul cel mai general al acesteia. Dar, cîteodată noțiunea de administrație i se și suprapune, dobîndind — în acest caz — noțiunea de jurisdicție înțelesul cel mai cuprinzător, de facultate

sau împuternicire de a deține și de a exercita dreptul de conducere sau de aplicare a puterii, în acest din urmă sens este și folosită adeseori noțiunea de jurisdicție, atunci când se spune despre un organ al puterii bisericești că are cutare sau cutare jurisdicție, că a săvârșit cutare sau cutare acte ale jurisdicției episcopale, sau a celei patriarhale, sau că unul sau altul și-au depășit competența, sau că au intervenit în jurisdicție străină.

În urma celor lămurite pînă aici, în privința noțiunii de administrație și în privința aceleia de jurisdicție, putem conchide că — în sensul cel mai general în care se folosesc aceste două noțiuni și acești doi termeni —, prin cel dintîi se exprimă întreaga activitate sau lucrare ce se săvîrșește prin aplicarea mijloacelor puterii la realitățile vieții bisericești, iar prin cel de al doilea, se exprimă însușirea unui organ de conducere bisericească, de a deține în anumite limite puterea bisericească, precum și dreptul de a folosi sau de a aplica puterea bisericească.

De aici urmează că actele de administrare sau de folosire a puterii bisericești prin aplicarea mijloacelor acestora la realitățile vieții bisericești, le pot săvîrși numai organele care au jurisdicția corespunzătoare, adică acelea care dețin puterea bisericească într-o măsură sau într-alta. Totodată, mai rezultă că expresia jurisdicție bisericească este un alt mod în care se numește însăși puterea bisericească, pentru că jurisdicția este proporțională cu puterea bisericească și nu poate exista decît împreună cu puterea bisericească și ca un atribut esențial al puterii bisericești, iar nu independent de această putere decît doar în chip formal, ca reglementare juridică a puterii, însă nu ca un lucru substanțial deosebit de însăși puterea, așa cum este socotită uneori. Este adevărat că exercitarea puterii poate fi restrînsă sau poate fi extinsă, în sensul că limitele și drepturile prin care se exercită o putere pot să producă modificări în însăși exercitarea puterii, dar puterea rămîne aceeași, ea nu este afectată de schimbările formale ale jurisdicției.

Astfel, de exemplu, unui episcop i se poate lua jurisdicția prin oprirea de a-și exercita drepturile ce-i revin în calitatea sa, dar aceasta nu însemnează că i s-a luat și puterea care se întemeiază pe starea lui harică și izvorăște din această stare, căci starea harică nu i se poate lua, ci poate fi numai oprită folosirea ei prin săvîrșirea actelor corespunzătoare. O asemenea persoană își poate pierde singură starea harică și, deci — implicit — întreaga putere bisericească și jurisdicția respectivă, prin căderea în erezie, sau poate renunța la exercițiul ei, prin demisie sau prin abandonarea slujirii episcopale.

Raportul dintre puterea bisericească și jurisdicția bisericească este privit altfel și în mod cu totul greșit, numai de aceia care fac distincție de fond, iar nu o simplă distincție formală între actele prin care se conferă puterea bisericească și acelea prin care i se conferă jurisdicția bisericească, în cazul preoției de instituire divină, puterea bisericească se conferă prin actul hirotoniei și ea rezidă deci și izvorăște

din starea harică pe care o dobândește vreunul din membrii acestei preoții. În virtutea acestei puteri, cel ce o primește, dobândește în mod automat și dreptul de a o exercita, adică jurisdicția respectivă. Cu toate acestea, pentru rațiuni practice, ele bună rânduială și de procedare în așa fel încît drepturile și îndatoririle diverselor organe individuale de conducere bisericească să fie arătate mai lămurit, sa fie făcute cunoscute mai bine tuturor celor interesați și să-l lege sau să-l oblige mai mult pe purtătorul lor, s-a introdus forma practică de conferire a jurisdicției printr-un act care specifică conținutul și limita drepturilor și îndatoririlor legate de oficiul la care a fost chemat și în care este cineva instituit în aparatul de conducere a Bisericii. Numai pentru aceste rațiuni s-a introdus folosirea unui act deosebit formal de cel de hirotonie, pentru conferirea jurisdicției, act care în limbajul canonic curent se numește gramată sau scrisoare, în cazul slujitorilor din treapta episcopală, sau singhelie, ori carte ele preoție, în cazul celor din treapta presbiteratului. Că lucrurile stau astfel, rezultă și din faptul deplin grăitor că nici unui sinod sau nici unui organ colectiv de conducere a Bisericii nu i se conferă jurisdicția prin vreun act formal de tipul gramatei sau al singheliei, deși jurisdicția organelor sinodale în Biserică este mult superioară jurisdicției organelor individuale.

Este — de altfel — și contrar naturii sacre a puterii bisericești, care se conferă prin hirotonie, pretenția, ca acestei puteri existente printr-un act cu caracter divin, să i se aducă o completare printr-un act omenesc, care i-ar condiționa existența și lucrarea.

Este, de asemenea, chiar o blasfemie să se pretindă că prin practica conferirii formale, printr-un act deosebit, a jurisdicției, aceasta poate fi constituită sau determinată în conținutul ei în -mod independent de starea harică a celui căruia i se conferă, căci niciodată un presbiter nu poate primi jurisdicție sau putere episcopală și, de ase-nîenea, niciodată vreun diacon nu poate primi jurisdicție sau putere presbiterială ori episcopală. Prin asemenea acte, s-ar altera și chiar s-ar șterge sau măcar s-ar încerca acest lucru în privința caracterului divin al stării pe care o creează hirotonia și al puterii pe care o cu-prinde aceasta.

> 'Revenind acum la împărțirea actelor de administrație bisericească, după: modul de împărțire a puterii bisericești, urmează să vedem potrivit acestei împărțiri care sînt principalele acte de administrare a puterii bisericești sau de administrație bisericească.

· Cu privire la administrarea puterii învățătoarești, putem spune că actele cele mai importante ale acesteia au ca obiectiv păstrarea învățaturii de credință, precizarea ei în raport cu nevoile de însușire și de adâncire a ei, precum și pe acelea de a o deosebi de rătăcirii, lucrări care se fac prin organizarea activității didactice, în chip felurit, inclusiv în chip de școli de diverse tipuri, apoi răspîndirea și apărarea învățaturii creștine, lucrări care s-au făcut și se fac pe cale de propo-văd-uire și de misiune, ale cărei forme s-au schimbat și se schimbă

mereu, ca și prin scrieri corespunzătoare de afirmare mai mult pozitivă sau apologetică a învățării de credință creștină. Prin urmare, în capitolul acesta va fi vorba și de misiune și anume atât de misiunea internă, cât și de misiunea externă, apoi de predică și cateheză, de învățămîntul religios și teologic, de cărțile simbolice, ca și de cărțile de învățătură creștină și de scrierile alcătuite în apărarea credinței creștine.

Cu privire la administrarea puterii sfințitoare, putem spune că actele cele mai importante care se folosesc în această lucrare sînt acelea prin care se săvîrșesc Sfintele Taine și ierurgiile bisericești, precum și alte acte legate de organizarea cultului și de asigurarea bunei lui desfășurări.

Cu privire la administrarea puterii conducătoare sau jurisdicționale în sens mai restrîns, putem spune că principalele acte de exercitare a acestei puteri sînt acelea prin care în conducerea Bisericii se îndeplinesc trei funcțiuni, și anume : acte prin care se îndeplinește activitatea sau funcțiunea legislativă, acte prin care se îndeplinește activitatea judecătorească sau funcțiunea judecătorească și acte prin care se îndeplinește activitatea sau funcțiunea executivă, în cadrul căreia — în Biserică — intră și activitatea de administrație economică sau de chivernisire a bunurilor materiale.

Așa se înfățișează în cuprinsul său partea materiei Dreptului canonic, grupată sub titlul: Activitatea Bisericii, conducerea sau administrația Bisericii.

ACTIVITĂȚII SAU LUCRĂRII BISERICII

ACTIVITATEA ÎNVĂȚĂTOREASCĂ, LUCRAREA, ADMINISTRAREA SAU EXERCITAREA PUTERII ÎNVĂȚĂTOREȘTI SAU DE PROPOVĂDUIRE ÎN BISERICĂ

Modul în care se desfășoară activitatea învățătorească în Biserică sau se exercită puterea învățătorească, adică felul în care se întrebuințează mijloacele specifice puterii învățătorești este foarte variat, pentru că prin natura sa, lucrarea de propovăduire a adevărului de credință, impune contactul cu o seamă de realități obiective existente și în viața Bisericii, ca și cu o seamă de trebuințe foarte variate care apar și se schimbă în cursul dezvoltării vieții bisericești.

O caracteristică deosebită a lucrării de ducere la îndeplinire a acestei activități sau a exercitării acestei ramuri a puterii bisericești, și numai a acesteia, constă în faptul că ea nu se desfășoară sau respectiv nu se exercită exclusiv în interiorul Bisericii ci, prin natura sa, este destinată să se desfășoare, să se exercite și în afara Bisericii, în sensul că mijloacele acestei-puteri trebuie folosite, — și există chiar îndatorirea imperioasă de a fi folosite —, și în afara Bisericii.

Mai mult, cea dintâi formă în care s-a desfășurat această lucrare sau s-a exercitat această ramură a puterii bisericești a fost tocmai cea impusă de natura propovăduirii însăși care trebuia să se adreseze necreștinilor în primul rînd, cit și pentru că Mîntuitorul le poruncise Sfinților Apostoli să meargă în toată lumea și să propovăduiască Evanghelia la toată făptura (Mt. 10, 5).

Această poruncă le-o dă Mîntuitorul Sfinților Apostoli atunci cînd îi pregătește pentru lucrarea misionară, iar la sfîrșitul acestei pregătiri repetă într-o formă și mai precisă aceeași poruncă spunîndu-le : «Mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-i pe ei, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh și povățuindu-i să țină tot ceea ce v-am poruncit vouă» (Mt. 28, 19).

În îndeplinirea acestei porunci atît Sfinții Apostoli cît și ucenicii lor, precum și toți slujitorii Bisericii, ba chiar și credincioșii în număr destul de mare, au desfășurat timp îndelungat o acțiune misionară. Firește, însă, că nu toți cei ce se puseseră în slujba vestirii cuvîntului Evangheliei întreprindeau călătorii misionare ca acelea pe care le-a

întreprins sf. Apostol Pavel sau alții dintre sfinții Apostoli și ucenici ai acestora, ci cei mai mulți săvârșeau •lucrarea misionară chiar acolo unde se găseau sau unde locuiau, pentru că numărul celor credincioși era încă foarte mic și masa populației practica alte credințe religioase. Propovăduirea adevărului creștin înaintea necredincioșilor sau printre necreștinii cei mai apropiați, a fost cea dintâi formă de lucrare misionară, în care s-a angajat toată suflarea creștină. Abia după ce se constituiau comunități mai numeroase în diversele localități, pe unde prinsese creștinismul, lucrarea misionară a slujitorilor obișnuiți și chiar a unora dintre credincioși și-a extins raza de acțiune determinându-i pe vestitorii Evangheliei să întreprindă deplasări sau călătorii în alte localități.

Numai unii dintre sf. Apostoli și unii dintre ucenicii acestora, precum și harismaticii se găseau în continuă călătorie pentru lucrarea misionară, iar rîvna și chemarea de sus i-a îndemnat pe unii să întreprindă călătorii foarte lungi, căci în afară de călătoriile misionare ale sf. Apostol Pavel, tradiția bisericească a păstrat știrea despre călătoria misionară a sf. Apostol Toma pînă în India. De asemenea, aceeași tradiție ne spune că toți sf. Apostoli au hotărît, după înălțarea la cer a Domnului, să întreprindă călătorii spre a-i fi Domnului mărturie, pînă la marginile pămîntului (Fapte I, 8).

Cît despre harismatici, adică despre slujitorii harismatici ai cuvîntului, aceștia erau de patru feluri și anume: unii numiți tot apostoli, fără a fi din rîndul celor doisprezece sau din rîndul celor 70 de ucenici ai sf. Apostoli, alții numiți evanghelist!, alții numiți profeti și alții, numiți învățători sau didascoli. La aceste categorii de slujitori harismatici, s-au mai adăugat — ca propovăduitori ai Evangheliei — numeroși slujitori propriu-zisi, precum și întregul personal ajutător din jurul sfinților Apostoli, din jurul harismaticilor și din jurul slujitorilor care făceau parte din preoția de instituire divină. Numirile, pe care le purtau cei din personalul ajutător erau foarte variate, dar lucrarea lor nu poate fi determinată altfel, decît ca lucrare misionară în general, neavînd elemente spre a o înfățișa mai complet, cum este cazul slujitorilor harismatici. Excepție fac unele categorii, ca presbiterile, diaconițele și văduvele, care formau grupuri de persoane dedicate slujirii Bisericii, și ale căror membre, pe lîngă alte lucrări deosebite, săvârșeau și o constantă lucrare misionară.

Faptul că în această lucrare erau angajate inclusiv femeile în vremea aceea, nu trebuie să surprindă, pentru că femeile n-au lipsit nici din categoriile propovăduitorilor harismatici, căci între aceștia se amintește și o proorocită, ceea ce arată că femeile nu erau excluse nici de la o astfel de slujire deosebit de importantă și deci, nici de la lucrarea misionară comună.

De altfel, nu trebuie să surprindă această situație nici pentru motivul că însuși Mîntuitorul i-a chemat pe toți credincioșii, deci și pe femeile nu numai pe bărbați, să propovăduiască sau să vestească Evanghelia, mărturisindu-L pe El. Acesta este sensul cuvintelor Domnului : «Tot cel ce Mă va mărturisi pe Mine înaintea oamenilor, pe acela îl voi mărturisi și Eu înaintea Tatălui Meu celui ceresc» (Mt. 10, 32).

După aceste elemente generale, privitoare la felul în care s-a început propovăduirea credinței creștine într-o formă foarte complexă, dar care avea în întregime caracter misionar și în cadrul căreia s-a exercitat sau s-a folosit — în mod atât de divers — puterea învățătoriească a Bisericii, să trecem acum la arătarea mai sistematică și mai precisă a modului în care s-a statornicit folosirea sau exercitarea puterii învățătoarești în *viața* Bisericii.

Reamintim mai întâi faptul că puterea învățătoarească împreună cu celelalte două ramuri ale puterii bisericești, face parte din mijloacele cu care au înzestrat sfinții Apostoli Biserica, atunci când au creat preoția de instituire divină și au înzestrat-o cu toate mijloacele necesare pentru misiunea ei. Ca atare, întreaga putere bisericească este condiționată de preoție, după cum și misiunea sau lucrarea preoției este condiționată de puterea bisericească și ele împreună formează partea principală sau — în orice caz — una din cele două părți principale ale moștenirii sau succesiunii apostolice, iar partea a doua a acesteia, după cum s-a văzut la locul său, o formează credința în adevărul revelat și puterea de a păstra acest adevăr în chip nealterat, care aparține Bisericii în întregime ei.

Din acestea se vede că în întreaga lucrare de administrare a puterii bisericești, — deci inclusiv a puterii învățătoarești — intră în acțiune două elemente constitutive ale succesiunii apostolice și care se găsesc în interdependență unul de altul și anume preoția propriu-zisă, adică preoția de instituire divină și puterea bisericească cu cele trei ramuri ale ei. Deci, cei ce lucrează sau cei ce slujesc la folosirea sau exercitarea puterii bisericești prin aplicarea mijloacelor ei la realitățile vieții religioase creștine, slujesc la păstrarea, folosirea și transmiterea succesiunii apostolice, fără de care nu se poate săvârși lucrarea mîntuitoare a Bisericii.

Privită astfel, adică în acest cadru, exercitarea sau administrarea, puterii învățătoarești apare în altă lumină și i se relevă mai bine și mai clar însemnătatea ei de lucrare fundamentală, care trebuie să fie săvârșită în Biserică, ca una prin care se contribuie în mod esențial la păstrarea și transmiterea succesiunii apostolice.

Prin urmare exercitarea puterii învățătoarești constă dintr-o sumă de acte care servesc același scop și se efectuează prin aceeași putere, numai că între ele există și unele deosebiri firești, pe baza cărora pot fi grupate în mai multe categorii, în ordine cronologică, cea dintâi și cea mai importantă lucrare pe care au desfășurat-o pe terenul propovăduirii adevărului creștin — atât slujitorii Bisericii cât și credincioșii — a fost lucrarea misionară, care a avut însă un caracter complex, conștînd din felurite acte, a căror notă comună era totuși misiunea. Dar paralel cu lucrarea misionară propriu-zisă și feluritele acte săvârșite în cadrul acesteia — avîndu-și fiecare sau măcar pe cîte un grup specificul său —, lucrarea de propovăduire s-a cristalizat în forme deosebite pe cale de diferențiere și de organizare a acestei lucrări, potrivit cu nevoile vieții bisericești și cu împrejurările în care se putea desfășura

orice lucrare bisericească. Astfel s-a ajuns să se deosebească următoarele categorii de lucrări principale în exercitarea puterii învățătorești :

- A. lucrarea de păstrare a adevărului revelat r >
- B. lucrarea misionară sau de răspîndire a învățaturii creștine ;
- C. lucrarea de precizare și de adîncire a adevărilor de credință ;
- D. lucrarea de apărare a acestora din urmă, adică a adevărilor de credință.

A. LUCRAREA DE PĂSTRARE A ADEVĂRULUI REVELAT

În privința *lucrării de păstrare a credinței*, adică a adevărului revelat trebuie să arătăm că s-a procedat prin mai multe feluri de acte- și anume :

1. prin acte de păstrare nealterată a adevărului, revelat, de către întreaga Biserică , •
2. prin acte de fixare în scris a acestui adevăr, de către scriitorii inspirați ai Sf. Scripturi ;
3. prin acte de întocmire a primelor mărturisiri de credință sau a primelor simboluri ale credinței;
4. prin întocmirea de expuneri mai detaliate ale credinței, prin mărturisiri mai ample ale credinței, sub formă¹ de • catehisme sau sub formă de cărți simbolice , •
5. prin întocmirea textelor slujbelor religioase sau a cultului,-',
6. prin promovarea artei ca mijloc de afirmare constantă a adevărilor de credință și de sprijinire a lor. (Între arte, cîntarea și pictura au cunoscut o utilizare mai accentuată).

1. — *Păstrarea nealterată a adevărului revelat* este încredințată mai întîi Bisericii, în întregimea ei, adică în întreaga ei alcătuire, căci numai aceasta — în întregime — se bucură de asistența Duhului Sfînt și — ca atare — întrunește însușirea infailibilității prin care se asigură păstrarea curată a adevărului de credință.

Acest lucru îl mărturisește întreaga practică a vieții bisericești, începînd cu sinodul apostolic și continuînd cu toate sinoadele, dar în special cu Sinoadele ecumenice și prin orice alt fel de manifestare a consensului întregii Biserici. Despre acest consens este deplin grăitoare formula Sfîntului Vincențiu de Lerin: «Id teneamus quod semper, quod ubique, et quod ad omnibus creditum est», ale cărei elemente se găsesc și în scrierile anterioare ale lui Tertulian și ale Sfîntului Ciprian al Cartaginei, și care au fost dezvoltate și confirmate de întreaga activitate, a vieții bisericești.

Cea mai nouă expresie a acesteia o formează pronunțarea cît se poate de precisă și de elocventă a patriarhilor orientali de la 1848, cuprinsă în Epistola sau Mărturisirea acestora, întocmită ca răspuns la încercările romano-catolicilor de a-i atrage pe ortodocși la o mai strînsă colaborare eu ei- .¹

în această scrisoare se spune :

«Trebuie ca propovăduirea evanghelică, sfântă și dumnezeiască a răscumpărării noastre să fie vestită de către toți așa neschimbată și să fie crezută în veci așa de curată, cum a descoperit-o dumnezeieștilor și, Sfinților Săi Ucenici, Mîntuitorul nostru, cel care pentru aceasta S-a deșertat pe Sine, iluînd chip de rob (Filipeni II, 7), coborînd din sînu-rile părintești și dumnezeiești; și cum aceia devenind martori văzători și auditori, ca niște trîmbițe puternice au răsunit în toata lumea (căci în tot pămîntul a ieșit graiul lor și pînă la marginile -lumii cuvintele lor : Ps. 18, 5 ; Rom. 10, 18) și, în sfîrșit, neatînsă, cum ne-au pre-dat-o de obște atîția și atît de mari de Dumnezeu purtători Părinți ai Bisericii catolice cei de la marginile pămîntului, care au repetat aceleași graiuri și au învățat pînă la noi, în sinoade și fiecare în parte.» (Revista B.O.R. 1935, 649—650).

Tot ca o manifestare concretă a consensului Bisericii și cea mai caracteristică materializare sau înfățișare sensibilă a acestuia, trebuie privită și Sfînta Tradiție, adică acea tradiție bisericească, în cuprinsul căreia intră adevărurile de credință, iar nu orice alte lucruri ce s-au păstrat în chip tradițional.

Cît de importantă este această manifestare a consensului Bisericii care constă în fixarea Sfîntei Tradiții, rezultă mai întîi din faptul că prin ea, sau pe calea ei, s-a stabilit însuși cuprinsul canonului Sfîntei Scripturi, act prin care s-a pronunțat întreaga Biserică, deosebind ceea ce trebuie socotit ca adevăr, revelat de ceea ce nu trebuie socotit ca atare, adică stabilind care anume din scrierile privite ca avînd un conținut inspirat, au sau nu — cu adevărat — acest conținut, în acest sens larg, însuși textul Sf. Scripturi poate fi socotit ca făcînd parte din cuprinsul Sf. Tradiții.

Pe lîngă Biserică în întregimea ei, și ca organe ale Bisericii, iar nu ca organe independente de Biserică, păstrarea adevărului revelat în chip nealterat mai este asigurată și prin Sinoadele ecumenice, ca mijloace extraordinare — cu caracter harismatic — ale acestei lucrări.

Cu alte cuvinte, organele prin care se păstrează în chip nealterat adevărul revelat, sînt: Biserică în întregimea ei, consensul tacit sau expres al Bisericii și Sinoadele ecumenice prin pronunțarea lor infailibilă, în calitate de organe ale infailibilității Bisericii.

Dar pe lîngă acest fel de a păstra în mod infailibil adevărul de credință și pe lîngă organele prin care se săvîrșește această lucrare de păstrare infailibilă a adevărului revelat, mai există o a doua lucrare sau un al doilea fel de lucrare, pentru păstrarea adevărului de credință și alte organe destinate acestei lucrări, fără a fi însă înzestrate cu însușirea infailibilității. Aceste organe sînt: Preoția — în toate treptele ei —, sau slujitorii Bisericii, cărora li se încredințează, deodată cu puterea învățătoarească și îndatorirea sau sarcina de a păstra adevărul de credință pe care trebuie să-l propovăduiască. Aceștia, adică slujitorii Bisericii care au starea harică a preoției de instituire divină, nu se bucură însă nici individual, nici în grup sau în totalitatea lor, de însușirea infailibilității, așa încît lucrarea de păstrare a credinței la care sînt

chemați aceștia și pe care o săvârșesc ei, este de alt nivel și are alt caracter decât aceea pe care o săvârșește Biserica în întregimea ei prin organele sale, adică prin consensul general al Bisericii, ori prin Sinoadele ecumenice.

În privința lucrării pe care o săvârșesc în mod curent slujitorii Bisericii pentru păstrarea credinței, se poate spune că ea constituie cea dintâi îndatorire a lor în exercitarea puterii învățătoarești, căci numai păstrând adevărul de credință în forma lui cea mai curată, aceasta poate face obiectul adevăratei lucrări învățătoarești, la care sînt obligați slujitorii Bisericii, prin propovăduirea misionară, prin predica și prin catehizarea sau expunerea didactică elementară a credinței. De asemenea și lucrarea lor de apărare a dreptei credințe față de erezii nu s-ar putea săvârși decât cunoscînd bine și păstrînd cu sfințenie adevărul revelat.

În fine, un al treilea organ căruia îi este încredințată păstrarea adevărului de credință în Biserică, îl formează masa credincioșilor, adică creștinii simpli sau laici, cărora le revin și îndatorirea și dreptul de a lucra activ în scopul însușirii, al cunoașterii și al păstrării credinței. Firește, lucrarea lor, ca și îndatorirea ce le revine în această privință, nu are caracterul aceleia pe care îl are lucrarea respectivă a slujitorilor Bisericii, adică nu are caracterul de slujire specială, dar are totuși importanța pe care o au toate lucrările pe care le săvârșește elementul laic, ca element constitutiv al Bisericii, dar în special această lucrare de păstrare a adevărului de credință revelat este arătată ca avînd importanță aparte, prin scrisoarea citată a patriarhilor orientali din anul 1848.

Dintre modurile în care se lucrează pentru păstrarea adevărului revelat, primul și cel mai important este acela pe care-l reprezintă lucrarea infailibilă a Bisericii — în întregimea sa — și care este un mod suprafiresc. Prin prezența și lucrarea directă a Sf. Duh, ce-i asigură Bisericii — în întregimea ei — însușirea infailibilității, acest mod de lucrare ține de esența sau de natura Bisericii, așa cum a fost ea întemeiată de Mîntuitorul și este o înzestrare sau însușire ce vine direct de la El, iar nu de la sfinții Apostoli, așa înclt puterea Bisericii de a fi infailibilă nu face parte din moștenirea sau succesiunea apostolică, ci dintr-o moștenire sau succesiune care vine direct de la Domnul. Acest lucru se înțelege (mai bine dacă ne gîndim că înșiși sfinții Apostoli au făcut parte din Biserică și n-au fost organe suprapuse Bisericii, cu toate că stau alături de Domnul, ca stîlpi la începutul și la temelie Bisericii. Căci cu toate că ei individual aveau harisma infailibilității — ca. însușire personală — ei n-au transmis această harisma urmașilor lor, iar însușirea Bisericii de a fi infailibilă nu rezultă nici din sumă harismelor de a fi infailibili pe care le-au avut sf. Apostoli — individual — și nici din transmiterea unei stări a infailibilității pe seama Bisericii de către Colegiul Apostolic și — cu atît mai puțin — din vreo asemenea transmitere de către vreunul singur dintre Apostoli.

Ca urmare, numai lucrarea și mijloacele cu care se săvârșește această lucrare de către slujitorii Bisericii, fac parte împreună cu preoția de instituire divină, din succesiunea apostolică. 2 — Drept canonic ortodox

2. — *Lucrarea* de fixare în scris a adevărului revelat este o a doua *lucrare* importantă *pentru păstrarea* sau în scopul păstrării nealterate a acestui adevăr sau a adevărului de *credință*. Aceasta nu se face — nici prin ea însăși — și nici prin mijloacele de efectuare a ei, din succesiunea sau din moștenirea apostolică, pentru că ea a fost săvârșită de către persoane din rîndul sfinților Apostoli, dar și din afara celor doisprezece Apostoli, care au avut aceeași chemare, deosebită de chemarea la apostolat, și cărora li s-au pus la îndemînă aceleași mijloace cu ajutorul cărora ei au fixat în mod infailibil, adică fără de greșeală, adevărul revelat în scris.

Mijloacele de fixare în scris a adevărului revelat sînt cuprinse sub numele generic de însuflare sau inspirație divină, care constă în împărtășirea sau în descoperirea de adevăruri de credință din partea Mîntuitorului, apoi stimularea și ajutorarea prin asistența Duhului Sfînt a celor aleși în acest scop, pentru fixarea în scris a adevărului pe care l-au cunoscut, fie prin tradiție orală anterioară, fie prin descoperire sau revelație deosebită ulterioară.

Mijlocul acesta de păstrare al dreptei credințe nu s-a mai transmis nimănui, din vremea sfinților scriitori ai Sf. Scripturi și lucrarea acestora nu se mai continuă în Biserică, dar ea a rămas în tezaurul Bisericii, împreună cu însuși adevărul revelat, ca o moștenire divină, primită direct de la Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

3. — A treia categorie de acte prin care se lucrează la păstrarea credinței, o constituie: *Actele de întocmire a celor mai scurte mărturisiri de credință sau simboluri ale credinței*. Acestea au fost întocmite de slujitorii Bisericii care au dat în ele expresie elementelor de bază ale credinței creștine, înfățișate într-o formă simplă și cît se poate mai scurtă. Ele au fost apoi atribuite fie sf. Apostoli, fie altor slujitori bisericești mai deosebiți, cum a fost de exemplu Sf. Atanasie cel Mare.

Dar principalul simbol al credinței a fost alcătuit de primele Sinode ecumenice, adică de Sinodul I de la Niceea, din anul 325, și de Sinodul de la Constantinopol din anul 381, fiecare din acestea alcătuiind cîte o parte a simbolului credinței care se păstrează pînă astăzi ca simbol de credință, oficial, al întregii Biserici.

4. — A patra categorie de acte, prin care s-a lucrat și se lucrează la păstrarea adevărului de credință, au constituit-o, și pot să o constituie și în viitor, *expunerile mai amănunțite ale credinței, sub formă de mărturisiri de credință, sub formă de catehisme sau cărți de învățătură creștină, precum și sub forma de cărți simbolice*.

Din categoria cărților simbolice, fac parte toate mărturisirile sau expunerile de credință pe care Biserica le-a acceptat pe cale de consens, ca exprimînd adevărul său de credință și ele au valoarea și obligativitatea pe care le are și vechiul simbol de credință niceoconstantinopolitan, reprezentînd — ca și acela — un mod sau un chip în care s-au fixat elemente de credință ce intră în cuprinsul Sf. Tradiții. Din rîndul acestora face parte Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă,

adoptată de sinodul panortodox de la Iași, din anul 1642, precum și alte cunoscute mărturisiri de credință acceptate prin consensul Bisericii cum au fost: Mărturisirea de credință a lui Dositei, Patriarhul Ierusalimului, acceptată de sinodul panortodox de la Ierusalim, întrunit în anul 1672, apoi Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Critopulos, de la anul 1685, și chiar — dacă nu în întregime, măcar în parte — Scrisoarea patriarhilor orientali de la anul 1848.

Enciclica patriarhală și sinodul de la 1848 chiar în primul său paragraf stabilește principiul și faptul că : «învățătura Bisericii creștine trebuie păstrată curată, așa cum ne-a fost lăsată de Mântuitorul, transmisă de Sfinții Apostoli, de Părinți și de sinoade» (Vezi traducerea românească în Rev. «B.O.R.» 1935, p. 609).

Din categoria catehismelor sau a cărților de învățătură, amintim ca fiind mai importante pentru Biserică, Catehismul Mare al mitropolitului Filaret al Moscovei (t 1867), și la noi, în Biserica Ortodoxă Română, Cartea de învățătură creștină ortodoxă, editată cu binecuvînt-tarea patriarhului Justinian, apărută la București în anul 1952.

5. Păstrarea adevărului revelat prin rînduielele cultice- Adevărul revelat se păstrează într-o formă autentică și prin *cultul religios*, în sensul că textele rînduielelor cultice exprimă într-o formă literară poetică adevărurile de credință sau doctrina Bisericii, care repetîndu-se mereu, fie în formă de rostiri (de-clamări) sau citiri, îndeosebi a Sfintei Scripturi, fie în formă cîntată, se fac cunoscute, însușite, respectate și apărute de către credincioși.

Acesta este și motivul pentru care în cult nu pot fi introduse de-cît texte aprobate de autoritatea de decizie competentă superioară a Bisericii, adică de Sf. Sinod Ecumenic sau sinoadele plenare ale Bisericilor particulare.

Textul cărților de ritual liturgic în special, dar și celelalte forme de exprimare privind administrarea celorlalte Sfinte Taine și ierurgii, cum sînt, Molitfelnicele, Mineiele, Penticostarul, Octoihul etc., se păstrează cu sfințenie în forma lor autorizată.

În acest scop s-a dat cîntării și declamării sau (rostirii oratorice a textelor Sfintei Scripturi) o dezvoltare deosebită și ele au fost cultivate atît individual cît și în cornun pînă azi, folosindu-se în cadrul cultului ca și în afara cultului, în Biserică, la hramuri, pelerinaje etc.

6. — Folosirea *artei* ca mijloc de afirmare constantă a adevărilor de credință și de propagare a lor pe cale vizuală a fost intens sprijinită de autoritatea bisericească și promovată de către masa credincioșilor.

: Astfel s-a stăruit asupra folosirii picturii murale, precum și sub forma icoanelor portative, apoi a praporilor sau steagurilor bisericești, tot în scopul înfățișării, printr-un înalt mijloc de artă, a adevărilor de credință. Cu timpul, pictura religioasă a luat o astfel de înfățișare încît — mai ales prin felul în care este înfățișată în bisericile mai mari — reprezintă o adevărată Biblie ilustrată, la dispoziția celor care nu au timp sau nu au posibilitatea de a se îndeletnici cu citirea Sfintei Scripturi.

B. LUCRAREA MISSIONARA SAU DE RASPINDIRE A ÎNVĂȚĂTURII CREȘTINE

— *Lucrarea misionară sau de răspîndire a învățaturii creștine* — despre care am vorbit, arătînd în general cum s-a desfășurat ea la începutul întregii lucrări a Bisericii —• este o lucrare care se continuă, existînd obligația imperioasă ca să fie săvîrșită pînă la marginile pămîntului, pentru a chema la credința în Hristos toate popoarele și pentru a le cuprinde în lucrarea mîntuitoare a Bisericii.

Pentru săvîrșirea acestei lucrări s-au desfășurat dintru început și se desfășoară, sau se pot desfășura și acum, două feluri de lucrări, după cele două cîmpuri sau domenii ale misiunii și anume, lucrări de misiune externă, printre necreștini, fie că aceștia trăiesc împreună cu creștinii, fie că se află izolați și trăiesc la anumite depărtări, și prin lucrări de misiune, printre credincioșii Bisericii, pentru înviorarea credinței și pentru întărirea atașamentului lor față de Biserică.

Pentru săvîrșirea acestor lucrări, în afară de Sfinții Apostoli au mai fost chemați și slujitorii harismatici ai Bisericii, slujitorii sacramentali, adică cei din preoția de instituire divină, precum și slujitorii nesacramentali și diverse categorii de ajutători sau de slujitori auxiliari. De asemenea, la această lucrare au mai fost chemați și o seamă de credincioși laici, bărbați și femei, care au pus uneori atîta zel în răspîndirea credinței creștine, încît au izbutit să încreștineze chiar popoare întregi. Astfel a fost cazul cu lucrarea misionară a sf. Grigore Luminătorul, care i-a încreștinat pe armeni, a sf. Frumentiu și Edesiu, care i-au încreștinat pe etiopieni, a sfintei Nunia, o femeie, care i-a încreștinat pe georgieni, gruzini sau iviri.

Pentru ducerea la îndeplinire a lucrării misionare, s-au înființat în anumite împrejurări, asociații sau societăți religioase speciale formate din clerici și din credincioși laici. Astfel au fost bunăoară societăți sau asociații misionare, în toate Bisericile ortodoxe, cunoscute sub diferite numiri, pentru misiunea internă.

În același scop, se pot constitui oricînd asociații de simpli credincioși sau pot fi antrenați în întreaga Biserică, în diverse chipuri, persoane laice cu rîvnă deosebită, în cadrul așa-numitului «apostolat laic».

În creștinătatea apuseană, există numeroase asociații sau societăți misionare laice sau mixte sau numai clericale, care sprijină lucrarea de misiune externă, precum și pe cea de misiune internă, prin pregătirea de misionari sau de personal auxiliar necesar misiunii externe, prin procurarea de mijloace economice și de altă natură în același scop, precum și prin asigurarea celor trebuitoare lucrării de misiune internă.

C. LUCRAREA DE PRECIZARE ȘI DE ADÎNCIRE A ADEVĂRURILOR DE CREDINȚĂ

A treia lucrare aparține care se săvîrșește în cadrul exercitării puterii învățătoarești, este *lucrarea de precizare și de adîncire a adevărurilor de credință*.

Această lucrare s-a săvârșit și se săvârșește în modul cel mai organizat și mai constant sau mai susținut în viața Bisericii, prin patru feluri de acte deosebite, și anume : 1 prin hotărârile sinoadelor, și în special prin acelea ale Sinoadelor ecumenice, prin care se definește și se precizează credința, în măsura în care ea este pusă în discuție sau apare ca necesară, pentru buna desfășurare a lucrării bisericești; 2 prin predică ; 3 prin cateheză, și 4 prin organizarea școlilor de învățămînt religios și teologic, atît pentru adîncirea învățaturii de credință, cît și pentru formarea slujitorilor Bisericii.

1. Precizarea adevărilor de credință prin hotărârile sinoadelor

Cum se săvârșește această lucrare prin sinode, în genere, și prin Sinoadele ecumenice, în special, s-a văzut în legătură cu cele spuse despre sinode și — în special — despre Sinodul ecumenic, despre natura, importanța și caracterul hotărîrilor lui.

În privința atribuțiilor și îndatoririlor sinoadelor de a se ocupa cu chestiunile de credință, în scopul de a le preciza, s-au stabilit unele reguli prin însuși textul canoanelor (can. 37, ap, ș.a.), precum și prin practica tuturor felurilor de sinode.

2. Propovăduirea adevărilor de credință prin predică

Cu privire la predică, există rînduieii tradiționale înscrise în canoane, potrivit cărora episcopii și preoții, în special, dar și diaconii, sînt datori să învețe pe credincioși dreapta credință, predicînd mai ales în zilele de duminică, în mod deosebit se arată aceasta în canonul 19 Trulan unde se spune : «întîistătorii Bisericilor trebuie să învețe, în toate zilele, și mai ales în duminici, întreg clerul și poporul dreapta credință, culegînd ideile și judecățile adevărului din dumnezeiască Scriptură, fără sa treacă însă peste hotarele puse deja sau peste Tra-¹ diția de Dumnezeu purtătorilor Părinți-Și dacă s-ar întîmpla vreo controversă în privința celor scrise, aceasta sa nu se interpreteze altfel decît precum au arătat luminătorii și învățătorii Bisericii în scrierile lor; și să se laude mai bine în acestea, decît exprimând părerile lor ; ca nu cumva fiind neînvățați să greșească de la ceea ce se cuvine. Pentru că poporul, cunoscînd prin învățatura sus-zișilor părinți atît cele bune și de dorit, cît și cele nefolositoare și de lepădat, își va îndrepta viața spre mai bine și nu va fi prins de patima ignoranței, și luînd aminte la învățatură, se va îmbărbăta să nu pătească ceva rău și de frica muncilor iminente își va pregăti mmtuirea sa» (can. 19, VI ec.).

Unele canoane prevăd chiar pedepse cu afurisirea sau suspendarea ori oprirea de la slujirea sacerdotală, precum, în cazuri mai grave, și caterisirea pentru episcopii sau presbiterii care nu învață poporul și pe ceilalți clerici, dreapta credință (can. 58 ap,- 2, I ec.: 19 Laod.; 19 VI ec.; 71, 121, 123 Cart).

Astfel, în can. 58 ap., se dispune: «Episcopul sau presbiterul nepur-tînd grijă de cler sau de popor, și neînvățîndu-i pe ei dreapta credință,

să se afurisească j iar persistînd în neglijență și lenevie să se caterisească» j iar în can. 2 I ec., se arata că datorită faptului că : «multe, sau din nevoie sau altminteră, la stăruința oamenilor — s-au făcut — împotriva canonului bisericesc, încît oamenii venind de curînd de la viața păgînească la credință și după ce s-au catehizat puțin timp, s-au adus îndată la baia duhovnicească și deodată cu botezarea se promovau ia episcopat sau prezbiterat, bine s-a socotit ca de acum înainte să nu se mai întîmple așa ceva , • pentru că trebuie timp celui ce se catehi-zează, și după botez, mai multa cercare. Iar dacă, trecînd timp, s-ar afla vreun păcat sufletesc la persoana aceea, și s-ar vădi de către doi sau trei martori, unul ca acela să înceteze din cler. Iar cel ce ar face împotriva acestora se va periclita în privința apartenenței lui la cler, ca unul, care s-a ridicat împotriva marelui sinod». Părinții de la Cartagina sancționează pe toți episcopii care-și neglijează pe credincioșii lor (can. 71, 121, 123 Cart.), pe care trebuie să-i învețe dreapta credință (can. 19, VI ec.).

Cît privește modul de a predica și conținutul predicii can. 19 VI ecumenic dispune în felul următor : «-întîstătătorii Bisericii trebuie să învețe în toate zilele și mai ales în Duminici întreg clerul și poporul în cuvintele drepte credințe, culegînd ideile și judecățile adevărului din dumnezeiasca Scriptură...»

în privința locului pe care îl avea predica în cadrul cultului, prin veacul III și IV, canonul 19 al sinodului din Laodiceea prevede că ea trebuie rostită chiar la începutul slujbei, adică al Sf. Liturghii, după citirea apostolului și a evangheliei.

Alte rînduiri canonice interzic sub sancțiuni ca clericii dintr-o anumită unitate bisericească, inclusiv episcopii, să predice în alte unități bisericești, care nu țin de ei, fără știrea și învoirea slujitorilor din fruntea acestor unități. Pentru însuși episcopul care ar încălca această rînduială se prevede pedeapsa «încetării din episcopie», adică fie a suspendării, fie a depunerii, iar în cazuri grave chiar a caterisirii acestuia (can. 35 ap.; 2, 11, Sard.; 20, VI ec.)-

Pentru săvîrșirea acestei lucrări de propovăduire a cuvîntului prin predică în cadrul cultului, a fost și este îngăduit să fie angajați și simpli creștini sau laici, care au însușirile trebuitoare, dar' aceasta numai cu aprobarea clerului, în genere, sau a episcopului, în special. Astfel este interzis mirenilor să predice sau să învețe în public, sub sancțiunea afurisirii pe patruzeci de zile (can. 64, IV. ec.). Este apoi cu desăvîrșire interzis să predice femeile în biserică (can. 70, VI ec.).

în privința încuviințării care li se poate da laicilor de a predica există numeroase alte rînduiri și exemple din viața Bisericii, vechi și de mai tîrziu, care restrîng sau lasă mai largă libertatea pe seama ierarhiei de a aprecia și reglementa modul în care pot fi și ei folosiți sau admiși să predice, așa cum au fost nu numai admiși, ci angajați de-a dreptul și în lucrarea catehetică ca și în aceea didactică sau de învățămînt teologic din vremurile cele mai vechi pînă astăzi, neexistînd incompatibilitate între starea laică și lucrarea prin care se exercită puterea învățătorească în Biserică,

Principiul general care s-a aplicat în această privință, a fost acela, exprimat prin canonul 26 Laotlicea, prin care se dispune că lucrarea omiletică nu o pot săvârși decât persoanele autorizate de episcop în acest scop.

În Biserica Ortodoxă Română, Sfântul Sinod a dispus într-o hotărâre din 1950, ca în biserică să se predice regulat în duminici și sărbători, după sfânta Evanghelie și la sfârșitul liturghiei, la locul potrivit, și anume, să se facă o omilie exegetică, cu respectarea regulilor ermi-neutice, prin care să se prezinte mai explicit, pe înțelesul tuturor -- dacă este cazul — textul pericopei evanghelice citite în biserică în ziua respectivă. La locul potrivit, să se facă omilie tematică, încadrată în ciclul de predici, potrivit sărbătorii, sau să se citească cazania zilei (omilia exegetică pe tema pericopei evanghelice sau omilia tematică). Materialul omiletic, predici la duminici și sărbători, și pe teme, se publică cu regularitate în periodicile bisericești. Indicele privind predicile publicate în periodicile Bisericii Ortodoxe Române va putea servi ca material informativ și bibliografic, cu privire la materialul omiletic publicat.

3. Adîncirea adevărurilor de credință prin cateheză

Cu privire la cateheză, există dispoziții canonice și rînduiri practice bisericești, pe baza cărora, această îndatorire precum și dreptul corespunzător, revin mai întîi clerului, adică slujitorilor bisericești care fac parte din preoția de instituire divină.

Cele mai multe rînduiri, în această privință, s-au născut practic, pe baza trebuințelor ce s-au ivit în biserică, în legătură cu catehumenii, adică cu cei care trebuiau pregătiți, spre a primi Sfîntul Botez și a deveni astfel membri ai Bisericii. Modul în care se desfășura, lucrarea de catehizare a persoanelor din această categorie, a fost foarte variat, clar pentru uniformizarea lui, sau pentru reglementarea lui unitară, el a fost încredințat numai aceor persoane pe care le designa episcopul (can. 26 Laoc), persoane dintre care au făcut parte și diaconițele. Există însă și o categorie specială de slujitori bisericești rînduiți pentru această treabă sub numele de cateheți, precum și diverse alte persoane corespunzătoare.

După rînduiri privitoare la lucrarea aceasta printre catehumeni, amintim pe acelea care îl obligă pe preot de a catehiza pe credincioșii de toate vîrstele, tineri și vîrstnici, de ambele sexe (can. 10, VII ec.), precum și pe cele privitoare la îndatorirea de a-i catehiza pe ereticii care urmează a fi primiți în Biserică (can. 7 II ec. ; 95 VI ec.).

În canonul 10 VII ec., Sfinții Părinți, pornind de la constatarea că unii clerici — nesocotind rînduiala canonică — își părăsesc parohiile, îndrumă spunînd că «mai bine va fi, ca unii ca aceștia, să învețe pe copii și pe casnici, citindu-le lor dumnezeieștile Scripturi, căci pentru aceasta au și primit preoția» ; în canonul 7 II ec. și 95 VI ec., se arată

că pe cei ce vin la biserică, «să-i catehizăm și să-i punem să petreacă timp îndelungat în biserică și să asculte Scripturile și apoi îi botezăm». Cu această formă de executare a puterii învățătoarești nu aveau nici o legătură vechile școli teologice, numite «școli catehetice», și anume vestitele școli teologice din Alexandria, Antiohia, Cezareea Palestinei etc., -care erau școli superioare, iar nu școli de nivel elementar-catehetic.

În afară de cler și de slujitorii bisericești — în general — în lucrarea de catehizare au intrat dintru început și laicii cu pregătirea necesară, fiecare dintre aceștia fiind liberi să organizeze mici școli, cursuri, sau cercuri de învățământ catehetic, după modelul școlilor păgâne particulare din vremea de început a lucrării Bisericii. Autoritatea bisericească este liberă să angajeze în această lucrare orice persoană pe care o socotește aptă și potrivită prin pregătirea și prin ținuta ei, indiferent dacă face parte din starea clericală, din cea laică sau din cea monahală.

În fiecare Biserică, modul în care se face catehizarea este stabilit după trebuințe și posibilități, de către Sinodul Plenar al Bisericii respective, și el poate fi schimbat și adaptat mereu.

În Biserica Ortodoxă Română, învățământul catehetic, îndatorire specială a clericilor, prevăzută în articolul 134 din Statutul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe Române, este organizat prin hotărâre din 5 octombrie 1950 a Sfântului Sinod, publicată în revista 'Biserica Ortodoxă Română', 1950, nr. 10—12, p. 492—493, care stabilește timpul, locul și modul în care trebuie să se facă catehizarea, precum și îndatorirea clerului de a catehiza cu regularitate și după un plan anumit, și anume: în biserică, la sfârșitul sfintelor slujbe, în zilele de duminică și în alte zile de sărbătoare, ca și în alte zile de peste săptămână (de ex. vinerea), stabilite prin hotărâre a Sfântului Sinod, pentru toate categoriile de credincioși. Hotărârea a fost întărită și în 1983, stabilindu-se și programa de învățământ religios catehetic. Catehismele mai mari și mai mici, precum și cărțile de învățătură, cărțile de religie, Mica Biblie și catehezele model publicate în periodicele bisericești, servesc ca manuale sau ca materiale îndrumătoare pentru lucrarea catehetică sau de învățământ religios.

4. Păstrarea și transmiterea învățaturii de credință prin școlile de învățământ teologic

Pentru adâncirea învățaturii de credință ca și pentru formarea slujitorilor Bisericii, s-au organizat felurite forme de învățământ religios și teologic, începând din Biserica veche și până astăzi. Precum s-a mai spus, din acest învățământ a făcut parte și cel catehetic adică învățământul de nivel elementar, dar alături de acesta a existat — chiar de la început — un învățământ de nivel superior, menit să adâncească înțelesul adevărilor de credință și să formeze slujitori ai Bisericii, când era cazul.

Să vedem — pe scurt — cum a apărut acest învățământ și care sînt etapele pe care le-a parcurs el în decursul istoriei, atît în întreaga Biserică, în genere, cît și — în special — în Biserica noastră.

În primele zile ale propagării creștinismului, credința mărturisită în Hristos era singura condiție de intrare în Biserică (Fap. Ap. 2, 38). Cu timpul s-a simțit nevoia instrucției catehetice condusă și supravegheată de Biserică prin cateheți (pentru primirea numeroșilor catehumeni).

Catehizația — învățămîntul de credință, dezvoltat în școli catehetice — Ierusalim (Cirii, Alexandria, Edesa etc. — nu reprezintă însă un învățămînt creștin original, ci o ramificație inferioară a acestuia, mai ales pentru cei nebotezați, paralel cu învățămîntul ce se da creștinilor prin didascoli.

Din activitatea didascalilor s-au dezvoltat școlile teologice. Apariția lor se datorează inițiativei particulare a mai multor filosofi pagini, care — îmbrățișînd creștinismul — au continuat activitatea didascalică, înființînd primele școli pentru învățămîntul teologic. Istoria ne păstrează urma unor astfel de școli conduse de apologeții Iustin Martirul și Filosoful (Roma), Tațian, Athenagora (Athena), Teodot (Roma), Epigonius, Clement și Sabellius (Roma), Praxeas (Asia Mică, Roma, Cartagina), născute în chip spontan în veacul II datorită atacurilor sistematice venite din partea filosofilor pagini : Cels, Lucian de Samosata, Porfiriu, ș.a.

Informații mai amănunțite avem despre școala teologică din Alexandria, întemeiată sau cel puțin reorganizată de Panten (180—200), foarte înfloritoare sub Clement și Origen, și despre alte școli din Orientul creștin. Școala din Cezareea Palestinei e opera lui Origen (203—231), întemeiată după alungarea lui din Alexandria (232).

O seamă de cercetători amintesc de existența unor școli teologice în Cezareea Capadociei, Ierusalim, Skitopolis, Constantinopol, Pamfilia, Edesa și Nisibi, fără să aducă pentru toate dovezi îndestulătoare. Dovezi avem despre un început de învățămînt teologic în Edesa (Mesopotamia) unde preda lecții (veac. II—III) gnosticul Bardesanes și unde mai tîrziu Lucian de Antiohia audiază expunerile exegetice ale unui oarecare Macarie.

Edictul de la Milan (313, Constantin și Licinius), punînd capăt persecuțiilor, redă Bisericii libertatea de manifestare, oferindu-i astfel și posibilitatea să-și organizeze felurite forme de învățămînt religios și teologic în scopul precizării și adîncirii învățaturii de credință ca și pentru formarea slujitorilor bisericești, începînd de la învățămîntul elementar catehetic, pînă la un învățămînt superior, universitar.

Dezvoltarea învățămîntului religios teologic, a cunoscut, în cadrul Imperiului Bizantin, diferite etape în dezvoltarea sa, începînd de la școlile catehetice și pînă la Școala Superioară sau Universitatea din Constantinopol, înființată la anul 425, și pînă la facultățile și instituțiile de grad universitar din vremea noastră, care continuă acest învățămînt teologic în toate Bisericile Ortodoxe.

În privința existenței primelor școli teologice românești avem puține informații. Primele școli de acest fel au funcționat pe lângă episcopii și mînăstiri. În aceste școli se cultiva știința de carte și se formau candidații la preoție. Școli medii — seminarii teologice — și superioare — «academii, facultăți și institute de grad universitar, — apar tîrziu. Începutul îl găsim în Academia Mihăileană din veacul XVII și continuată în veacul trecut prin seminariile teologice și facultățile de teologie, în cadrul Universității din Iași (1860) și a Universității din București (1864). În Ardeal, școlile teologice iau ființă la Făgăraș (1657), Blaj (1754), Sibiu (1787, 1811), Arad (1822).

În vremea noastră Bisericele Ortodoxe au școli proprii : școli de cîntăreți, seminarii teologice, instituții teologice de grad universitar, academii teologice, duhovnicești, facultăți teologice, etc.

Biserica Ortodoxă Română dispune azi de un învățămînt teologic propriu, organizat pe trei niveluri : școli de cîntăreți, seminarii teologice și institute teologice de grad universitar, în care se adîncește și se promovează învățătura de credință a Bisericii creștine a Răsăritului, și se pregătesc viitorii clerici și slujitori bisericești. Organizarea și funcționarea acestor școli teologice se face pe baza Statutului de Organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, a Regulamentului învățămîntului teologic și a Regulamentului internatelor teologice, elaborate de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pe baza prevederilor articolului 116 din Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, cu respectarea legilor Statului.

Organizarea procesului de învățămînt în vederea pregătirii personalului bisericesc și recrutarea corpului didactic, se face după criterii asemănătoare cu cele privitoare la învățămîntul public pentru școlile de grad corespunzător din sectorul de stat (art. 117 St.).

Jurisdicția canonică și supravegherea respectării învățăturii dogmatice, precum și îndrumarea și controlul învățămîntului și al gestiunii, în școlile pentru pregătirea personalului bisericesc de orice grad, aparțin organelor de conducere ale Bisericii, determinate prin Statut și Regulament (art. 118 St.). Candidații la preoție, după absolvirea școlilor teologice, sînt supuși unui examen de capacitate prin care se cercetează chemarea spre preoție și devoțiunea pentru misiune, și se verifică capacitatea de a utiliza practic, în viața pastorală, potrivit cerințelor vremii, cunoștințele dobîndite în instituțiile de învățămînt, potrivit prevederilor articolului 3 din Regulamentul pentru numiri și transferări.

D. LUCRAREA DE APĂRARE A ADEVĂRURILOR DE CREDINȚĂ

Credința a fost totdeauna apărută de cei ce o mărturisesc prin cuvînt și faptă. Apărarea credinței la început s-a făcut prin predici cu caracter apologetic, de apărare, și apoi prin discuții publice, între creștini și necreștini. Astfel de discuții au fost și s-au purtat și între Sfinții Apostoli și păgîni sau necredincioși, și apoi, între apologeții creștini și filozofii păgîni, din care au rezultat și ni s-au păstrat apologiile Sfin-

ților Părinți, cum este aceea a Sfântului Iustin Martirul și Filozoful, și a celorlalți apologeți cunoscuți de istoria bisericească. Din pricina tulburărilor ce se produceau în Biserică, discuțiile publice au fost interzise cu desăvârșire, îndeosebi în timpul iconoclasmului, când astfel de discuții se transformau adesea în acte de revoltă împotriva măsurilor luate de autoritatea publică cu privire la scoaterea icoanelor din biserică, interzicerea cultului morților ș.a. Și astăzi, mai apar astfel de discuții, provocate îndeosebi de sectari, dar numai acolo unde preoții sînt slab pregătiți, cu toate că astfel de discuții publice ce produc iritări sînt interzise în biserică.

Prin cuvînt, fie el rostit de la amvoane, sau în fața celor necredincioși — prin discuții —, fie așternut în scris, credința creștină a fost apărată de apologeții de totdeauna și de pretutindeni, care — prin apologiile lor — au opus atacurilor necreștinilor sau ereticilor, argumente convingătoare despre adevărul pe care-l propovăduiau și-l apărau. Activitatea mai intensă a acestora, s-a simțit necesară mai ales în epoca de început a creștinismului, în vremea în care creștinismul se confrunta cu concepțiile religiilor politeiste.

În vremea noastră credința este apărată față de atacurile prozelitismului sectar prin predici apologetice antisectare. Mijloacele și metodele de apărare sînt aceleași și azi, ca și la începutul creștinismului. Sectarii sînt considerați azi toți cei ce au părăsit Biserica din anumite motive și au îmbrățișat diferite învățături greșite, retrograde, antiumane și antisociale. Pentru readucerea acestora la Biserică se pot utiliza azi și alte mijloace decît predica și discuțiile libere, cum sînt materialele publicate an revistele teologice sau periodicele bisericești, în care sînt inserate articole și studii de apărare a credinței. Se pot întrebuița apoi și mijloacele moderne de informare, cum sînt fotografia, telefonul și televiziunea.

Marii dascăli și cuvîntători ai Bisericii de ieri și de azi, au fost și sînt, în același timp, și remarcabili apologeți ai adevărului de credință. Unii dintre aceștia pentru activitatea și viața lor s-au bucurat de mare cinste, fiind trecuți chiar și în rîndul sfinților.

Adevărul de credință a fost apărat și prin modul de viață al drept credincioșilor creștini, adică al acelor care au transpus în viață învățătura de credință ortodoxă. Pentru viața lor, deosebită, unii dintre aceștia au fost trecuți în ceata dreptilor și a sfinților. Sfinții ca trăitori după învățătura de credință a Bisericii, au fost luați drept model de viață și, prin aceasta, au contribuit la întărirea credinței celor de o credință cu ei, dar în același timp au constituit și stavile de netrecut în calea acelor care nu recunoșteau ca adevărate învățăturile creștine ortodoxe. Faptul acesta a făcut ca mulți dintre sfinții Bisericii să sfîrșească cu moarte de martir, ei nelăsîndu-se învinși de atacurile date de cei necredincioși. Moartea martirică n-a dus la slăbirea credinței, ci dimpotrivă, la întărirea și apărarea ei. Martirii sînt ostașii de avangardă ai creștinismului, căzuți eroic pe cîmpurile de luptă, pe frontul credinței. Aceștia, luptînd — prin moarte — au învins, cîștigînd cununa fericirii în cerurile veșniciei. Exemple se pot da începînd cu Sfinții Apostoli, Sfîntul Iustin Martirul și Filozoful, Simțul Ioan Gură de Aur ș.a.

În afară de aceste acte individuale de apărare a credinței, istoria Bisericii mai înregistrează și acte ale autorității Bisericii, cum sînt Hotărîrile Sinoadelor Ecumenice sau particulare prin care se iau atitudini ferme față de învățăturile greșite ale ereticilor și schismaticilor. Hotărîrile Sinoadelor Ecumenice sau locale nu sînt altceva decît acte de apărare a dreptei credințe. Fixarea în scris a dogmelor și apărarea învățăturii dogmatice a Bisericii formulată în dogme sau hotărîri sinodale constituie forma cea mai autorizată de apărare a învățăturii Bisericii, prin faptul că aceasta (învățătura de credință) era astfel ferită, de alterare și se păstra într-o formă oficială și autentică.

Acțiunea de apărare a dreptei credințe, față de cei rătăciți de la credință, s-a dus permanent de către Biserică și ea face parte integrantă din activitatea învățătoarească a acesteia de totdeauna și de azi.

Întotdeauna ca și azi însă, cele mai bune mijloace de apărare a dreptei credințe sînt cele de zidire pozitivă sufletească, care încălzesc și țin mereu treaz pe credincios și îl apără de abateri de la dreapta Credință sau chiar de a participa la discuții care l-ar îndepărta, l-ar rătăci, l-ar duce pe căile pierzaniei.

Cînd se produc spărturi în corabia Bisericii, mai ales din lipsa de pregătire și comportare a preotului se impune a se lua măsuri imediate din partea autorității, de îndrumare a acestora prin cursuri de scurtă durată, cum se fac de obicei în Biserica noastră, pe teme precise, sau chiar de înlocuire cu alți preoți bine pregătiți, care prin cunoștințele lor temeinice, și mai ales prin viața lor morală, prin trăirea în mod pozitiv a învățăturii de credință adevărată, pentru ca astfel prin exemplul ce-l oferă, să contribuie în mod efectiv și pozitiv la zidirea interioară a păstoriților, ca aceștia să devină prin viața lor și credința lor, stavilă reductabilă și de netrecut în fața atacului prozelitist sectar.

II

ACTIVITATEA SFINȚITOARE, LUCRAREA DE SĂVÎRȘIRE Ă CELOR SFINTE. ADMINISTRAREA SAU EXERCITAREA PUTERII . SFINȚITOARE SAU SACRAMENTALE

A. NOȚIUNEA DE ADMINISTRARE A PUTERII SFINȚITOARE

Administrarea puterii sfințitoare sau sacramentale constituie acea lucrare prin care se sfințește viața credincioșilor, administrându-se atât harul pe care-l împărtășesc Sfintele Taine, cât și acela pe care-l împărtășesc ierurgiile. Aceasta este lucrarea principală și ține de administrarea puterii sfințitoare. Ei i se mai adaugă și săvârșirea unor alte lucrări, prin care se determina unele forme sau rînduieli pentru săvârșirea lucrărilor sfinte, adică a Sf. Taine și a ierurgiilor.

B. ADMINISTRAREA SFINTELOR TAINE

Importanța deosebită a puterii sfințitoare constă mai ales în faptul că prin mijlocirea ei se conferă întreaga putere bisericească și anume prin săvârșirea Sf. Taine a Hirotoniei, în cele trei trepte de instituire divină. De aceea ar urma ca în mod logic să ne ocupăm mai întâi de Sf. Taină a Hirotoniei. Cum, însă, pe de o parte Sf. Taină a Botezului este cea dintâi Taină care se împărtășește tocmai pentru ca cineva să devină membru al Bisericii și astfel să poată primi și alte Sfinte Taine, deci și pe aceea a Preoției sau a Hirotoniei, este evident că va trebui să ne ocupăm mai întâi de această Sfântă Taină, adică de Sfânta Taină a Botezului. Apoi, pe de altă parte, pentru unele Taine există un număr mai mare de rînduieli canonice în legătură cu săvârșirea lor, acestea producînd și mai multe efecte juridice, în timp ce, în legătură cu altele, există mai puține rînduieli canonice. Unele dintre ele fără efect juridic, adică primirea unora dintre Sf. Taine neavînd nici o urmare juridică, se impune ca îndată după sf. Botez să ne ocupăm de acele Sf. Taine în legătură cu care există cele mai puține norme sau rînduieli canonice și apoi să continuăm cu celelalte în ordinea volumului de rînduieli canonice, precum și de efecte juridice pe care le produc aceste Sf. Taine.

În temeiul celor spuse mai sus, după Sf. Taină a Botezului, ne vom ocupa de Sf. Taină a Mirungerii, apoi de Sf. Taină a Euharistiei și de aceea a Maslului, după care vor urma Sf. Taină a Pocăinței, Sf. Taină a Hirotoniei și Sf. Taină a Cununiei.

1. Administrarea Sf. Taine a Botezului

Administrarea Sf. Taine a Botezului, adică săvârșirea acestei Sfinte Taine este primul act prin care se, aplică puterea sfințitoare. Ea nu se aplică însă vreunui membru al Bisericii, ci unei persoane care încă nu face parte din Biserică și care, astfel, este situată în afara Bisericii. Deci în această privință, cea dintâi lucrare a puterii sfințitoare se aseamănă cu cea dintâi lucrare a puterii învățătoarești, adică cu lucrarea misionară, căci aceasta nu se săvârșește față de membrii Bisericii, oferindu-ne posibilitatea să constatăm că aplicarea mijloacelor puterii bisericesti nu se face numai la realități din viața Bisericii, ci și la realități din afara Bisericii.

Normele canonice sau rînduielele, care trebuie să fie observate la săvârșirea Sf. Botez, se împart în patru categorii și anume : în norme sau rînduielele privitoare la cei care au dreptul să săvârșescă Botezul , -în norme privitoare la cei care pot primi Botezul; în norme privitoare la săvârșirea Botezului însuși și în norme privitoare la efectele administrării Sf. Taine a Botezului.

a) Ce dispun aceste norme în privința săvârșitorului Sf. Taine a Botezului ? Ele prevăd că, în mod obișnuit, Sf. Taină a Botezului se săvârșește de către episcop și de către presbiter, putând fi ajutat nu numai prin prezență, ci și prin împreună lucrare harică de către diacon, iar în cazurile cînd nu este posibil să săvârșescă această Sf. Taină un episcop sau un presbiter, ea poate fi săvârșită și de un diacon sau chiar și de către un laic, bărbat sau femeie, ori de un monah sau de o monahie, dacă aceștia sînt ei înșiși botezați în mod valid și nu sînteretici. Dar, pe cînd însă episcopul și presbiterul au calitatea harică deplină de a săvârși Sf. Taină a Botezului, toți ceilalți săvârșitori posibili ai Botezului, au o calitate harică nedeplină, care-i îndreptățesc totuși ca în cazuri de necesitate să-l săvârșescă (can. 46—50 aj ; 44—45 Sf. Nichifor Mărturisitorul).

În cazul cînd un botez este săvârșit în condiții excepționale — din necesitate — de alt creștin decît de un episcop sau de un preot, el se socotește botez valid, prin iconomie, adică pe baza socotinței tradiționale și acceptată de întreaga Biserică, încă din vechime, că nu trebuie închisă nimănui ușa mîntuirii și că ceea ce lipsește cu ocazia săvârșirii acestei Sf. Taine, celor care o săvârșesc, fără a avea starea harică de episcop sau de presbiter, se împlinește prin lucrarea directă a Domnului care vrea ca tot sufletul să se mîntuiască (Ioan 17, 21)- O dată săvârșit botezul acesta de necesitate sau prin iconomie, se mai pot citi cel mult unele rugăciuni deosebite de către episcop sau de către presbiter. (Can. 46—50 ap.).

Nu au calitatea de a săvârși botezul nici un cleric și nici un creștin care au căzut în erezie (can. 68 ap.). Au însă această calitate toți clericii, chiar dacă sînt supuși vreunei pedepse sau sînt opriți de la cele sfinte, ori chiar dacă sînt caterisiți, însă pentru alt motiv decît pentru erezie, căci prin erezie ei cad din har și își pierd calitatea, de membri ai Bisericii, nemaivîncî astfel posibilitatea *ds* a transmite sau de a mijloci transmiterea harului sfințitor pentru alții.

care le dobândeau în Biserică, restricții legate și de condiția specifică a acestora și anume de faptul că erau sau nu catehumeni, că erau sau nu eretici, etc. (can. 12 Neocez.; 47 Laod.,- 45 Cart. ; Vas. c. M.).

Altă categorie aparte o formau cei al căror botez nu era sigur, în cazul lor, fie că erau copii care nu puteau mărturisi că au fost sau nu botezați, fie că erau adulți care nu aveau siguranța că au primit un botez valid, Sf. Botez se săvârșea folosindu-se o formulă deosebită prin care se face rezerva că Sf. Botez se săvârșește numai dacă primitorul nu a fost botezat în mod valid (can. 72 Cart.; 84, VI. ec.).

Canoanele mai prevăd și alte categorii de primitori ai Botezului, dintre care mai menționăm — în mod special — pe eretici sau pe cei ce au primit Botezul de la eretici, căci ereticii sînt de două feluri sub acest raport, adică, unii care primiseră Botezul în mod valid și deveniseră membri ai Bisericii, iar apoi au căzut în erezie, iar alții care n-au primit Botezul Bisericii, ci numai botezul săvârșit de eretici, adică un botez formal care nu i-a făcut părtași de harul Sf. Botez.

În cazul revenirii și reprimirii în Biserică a celor din prima categorie, ei nu mai sînt rebotezați, ci li se cere doar să se lepede de erezie, dînd anatemei împreună cu Biserica toată rătăcirea și mărturisind în scris credința pe care o mărturisește Biserica, după care sînt unși cu Sf. Mîr (can. 7 II ec. ; can. 95, VI ec.).

În cazul celor din a doua categorie, însă, atît rînduiriile bisericești tradiționale, cit și cele cuprinse în mai multe canoane, obligă sub pedeapsa caterisirii ca botezul lor să nu fie primit, iar cei aflați în această situație să fie botezați, pentru că în asemenea cazuri nu se repetă botezul, ci el numai se săvârșește în chip valid asupra cuiva, care nu fusese botezat de fapt.

Iată ce dispun în această privință canoanele 46, 47 și 68 ap.: «Episcopul ori presbiterul, dacă va admite botezul sau jertfa ereticilor poruncim să se caterisească» (can. 46 ap.); «Episcopul sau presbiterul, de va boteza din nou pe cel botezat, după adevăr sau de nu va boteza pe cel spurcat de către necinstitorii de Dumnezeu, să se caterisească» (can. 47 ap.) ; «Cei ce sînt botezați de către eretici, nu pot fi nici credincioși, nici clerici» (can. 68 ap.).

În același fel dispune și canonul unic al sinodului de la Cartagina din anul 256, precum și can. 1 al Sf. Vas- c.M. din care reținem următoarele pasaje :

...«Nimeni nu se poate boteza afară de catoliceasca Biserică ; fiindcă Botezul este unul și se află numai în catoliceasca Biserică... Cele ce se săvârșesc de eretici, mincinoase și deșarte fiind, toate sînt fără valoare. Că nimic nu poate fi primit și ales de Dumnezeu dintre cele ce se fac de aceia, pe care Domnul în Evanghelii îi numește vrăjmași și potrivnici ai săi (Mat. 12, 30)» (can. 1 Cartag.); «Cei vechi au hotărît că botezul săvârșit de eretici să se anuleze, iar al schismaticilor, ca al unora care sînt încă în Biserică, să se primească, iar cei ce sînt în adunări ilegale, îndreptîndu-se prin pocăința cuvenită și prin convertire, să se împreune iarăși cu Biserica... Părinții au hotărît ca cei botezați de eretici ca de niște mireni, venind la Biserică, să se curățească din nou

cu adevăratul Botez al Bisericii... Se cuvine să le redăm botezul lor... iar dacă cineva l-ar fi primit de la ei, acela venind la Biserică, să se boteze... Dar dacă aceasta ar fi piedica ordinii obștești, să se aplice iarăși obiceiul și să se urmeze Părinților, care au orînduit cele de cuviință pentru noi... Dar, negreșit să se dispună ca cei ce vin de la botezul acelelor, să se ungă adică de credincioși și așa să se apropie de Taine...» (Can. I Sf. Vasile cel Mare).

În fine, mai amintim că în canoane se cuprinde și o dispoziție care interzice botezarea celor morți (can. 18 Cart).

c) În privința săvârșirii Sf. Botez rînduiriile tradiționale ale Bisericii au statornicit și canoanele au confirmat, prin norme precise să se urmeze întocmai ceea ce a poruncit Domnul care le-a cerut Sfinților Săi Apostoli să săvîrșească Botezul în numele Sfintei Treimi, prin cuvintele : «Mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh» (Mat. 28, 19). De asemenea, tot pe baza practicii și a normelor canonice, s-a statornicit ca botezul să fie săvîrșit prin trei afundări (can. 50 ap. , • can- 7 II ec.; 91 Vasile cel Mare).

O dată săvîrșit în mod valid, Botezul nu se mai repetă, adică este interzis a se repeta, sub pedeapsa caterisirii (can. 47. ap.; 48 Cart.).

Locul unde se săvîrșește Sf. Botez este biserica. Săvîrșirea lui în altă parte se poate face numai cu aprobarea episcopului, în caz contrar se prevede pedeapsa caterisirii (can. 31, 59 VI ec. ; 12, I— II).

În privința ritualului botezului, canonul 91 al Sf. Vasile cel Mare dispune că trebuie să se procedeze mai întîi la binecuvîntarea apei, a untdelemnului și a celui ce vine la botez, apoi la lepădarea de satana, la ungerea cu untdelemn și în cele din urmă la săvîrșirea Botezului propriu-zis, prin afundarea de trei ori în apă, rostindu-se formula consacrată.

d) Normele care se ocupă de efectele Botezului, arată că cel botezat devine membru al Bisericii sau dobîndește ceea ce s-ar putea numi cetățenia bisericească, devenind astfel subiect de drepturi și de îndatoriri în cadrul societății religioase creștine, care se numește Biserică. În această calitate și numai în această calitate, el poate primi și celelalte Sf. Taine și ierurgii ale Bisericii.

Botezul administrat în mod valid nu se mai repetă sub pedeapsa caterisirii (can. 47 ap. ; 48 Cart.), pentru că efectul principal al botezului, care este ștergerea păcatului originar, nu se pierde. Nici chiar prin căderea în erezie nu se mai recade în starea de păcat originar.

În legătură cu această chestiune, se pune și o foarte delicată problemă, și anume aceea de a se ști, de ce și eum se face că cei născuți din creștini botezați în mod valid, se nasc totuși cu păcatul originar, deși pare firesc să nu fie așa, adică să nu se mai nască ființe care poartă povara păcatului originar din părinți care s-au curățit de acest păcat prin Taina Sfîntului Botez. 3—Drept canonic ortodox

Pentru soluționarea acestei probleme trebuie avute în vedere următoarele lucruri :

— întocmai ca și în cazul altor Sf. Taine, inclusiv Taina Sf. Hirotonii, harul care se dobândește prin Sf. Botez este individual și produce efecte strict limitate la persoana care îl primește.

— Precum harul primit prin orice altă Sfântă Taină nu poate fi transmis urmașilor, tot așa și harul primit prin Sfântul Botez nu poate fi transmis ereditar.

După cuvântul Scripturii, în Adam au păcătuit toți oamenii, iar în Iisus Hristos s-au răntuit toți oamenii, această mîntuire are caracter general sau obiectiv, de care nu se poate împărtăși în mod normal decît fiecare persoană în chip individual, adică începînd lucrarea de însușire a mîntuirii prin însăși Taina Sfîntului Botez adică tocmai prin ștergerea păcatului originar.

Sfînta Taină a Botezului este necesară tocmai pentru ștergerea păcatului originar, deoarece mîntuirea obiectivă săvîrșită de Domnul nu-l restaurează pe om în starea de dinainte de păcat — «posse non mori» — ci, cu vina păcatului, care se șterge numai prin însușirea mîntuirii subiective care începe prin Botez.

— în fine, chiar peste puțină noastră de înțelegere, cuvîntul Sfîntei Scripturi arată clar că toți oamenii se nasc cu acest păcat.

Din considerentele acestea, este evident că efectul Sfîntului Botez nu depășește starea persoanei care-l primește și nu se extinde asupra urmașilor săi, care — prin urmare — se nasc și ei cu păcatul originar.

Cu privire la efectele Sfîntului Botez, mai amintim că în cazul împărtășirii acestei Sfînte Taine celor bolnavi, sau așa-numiților clinici, respectivii sînt opriți de a deveni clerici (can. 80 Ap.; 2 I ec. 12 Neo-cez. ; 3 Laod. ; IO Sard.).

2. Administrarea Sfînte Taine a Mirungerii

Săvîrșitorii Sfînte Taine a Mirungerii sau a Hrismei sînt episcopul și preotul. Nici un alt membru al clerului și nici un simplu laic creștin nu au dreptul să administreze această Sfînta Taină.

Pentru rațiuni pastorale și pentru a da posibilitate copiilor să-și însușească elementele credinței, în Biserica Apuseană, s-a introdus, ca o inovație, rînduiala potrivit căreia, ungerea cu Sfîntul Mir este rezervată numai episcopului, preotul putînd-o săvîrși numai cu autorizația acestuia, în cazuri excepționale sau pe răspundere proprie, atunci cînd nu-i permit împrejurările să obțină încuviințarea episcopului.

Cei îndreptățiți să primească Sfînta Taină a Mirungerii sînt numai cei botezați în mod valid. Aceștia pot fi de orice vîrstă, dar de două feluri, și anume : dreptcredincioșii, cei care se află în Biserică, și ereticii care se reîntorc la Sfînta Biserică pe care o părăsiseră după ce primiseră în sînul ei botezul valid.

În cazul celor dintîi, Mirungerea se administrează îndată după botez. Romano-catolicii — cum am mai spus — au introdus, ca o inovație, rînduiala de a administra Sfînta Taină a Mirungerii sau confirmațiunea abia după ce cel botezat a împlinit vîrstă de 14 ani sau 7 ani în caz

de necesitate, după o prealabilă instruire religioasă. Protestanții nu recunosc caracterul de Taină al Mirungerii. Confirmațiunea are la ei caracterul de simplă ceremonie religioasă, cu scop pedagogic-educativ, pe care o săvîrșesc la vîrsta de 14 ani, după o prealabilă instruire religioasă a celor botezați anterior.

În cazul celor din a doua categorie, Mirungerea se administrează numai după ce ei se leapădă de erezie și dau «libel» adică declarație scrisă că mărturisesc credința pe care o mărturisește Biserica, în cazul acestora, ungerea cu Sfîntul Mir se repetă, luam ce nu este oprit, ci chiar poruncit de asemenea situații de către sfințele canoane (can. 7 II ec., • 95 VI ec.; 7 Laod.; I Vasile cel Mare).

La administrarea Sf. Taine a Mirungerii se folosește Sfîntul și Marele Mir, a cărui sfințire este rezervată episcopului (can. 6 Cart.), dar obiceiul a schimbat această rînduială canonică cu aceea că dreptul de a sfinți Marele Mir este rezervat numai întîistătorilor Bisericilor autocefale sau altor ierarhi de grad superior, ca mitropoliți sau episcopi cărora li s-a recunoscut sau conferit acest drept în chip de privilegiu, într-o vreme patriarhul ecumenic a încercat să-și rezerve acest drept pentru întreaga Biserică Ortodoxă.

În ce privește vîrsta la care se administrează Sf. Taină a Mirungerii, nu există altă rînduială decît aceea că ea se poate administra la orice vîrsta sau la vîrsta la care se administrează și Sf. Botez pentru că s-a statornicit încă din Biserica veche, practica administrării ei îndată după Sf. Botez. În Biserica Apuseană, adică la cea Romano-catolică, Mirungerea se administrează de obicei la vîrsta de 14 ani sau mai devreme, însă nu sub vîrsta de 7 ani, adică sub vîrsta la care cei botezați se socotesc apți să-și însușească minimele cunoștințe de catehism creștin. Aceași practică se observă și la confesiunile protestante.

Locul în care se săvîrșește Sf. Taină a Mirungerii este acela în care se săvîrșește și Sf. Taină a Botezului, adică, în mod obișnuit, biserica sau locașul de închinăciune și — în mod excepțional — orice alt loc în care se poate săvîrși Botezul.

Menționăm că în canoane și anume chiar într-un canom din veacul IV (can. 7, II ec.), și apoi într-un canon din veacul VII (can. 95, VI ec.) ni s-au păstrat atît formula care se rostește la administrarea Sf. Taine a Mirungerii, precum și indicarea modului în care aceasta se administrează, începîndu-se prin ungerea cu Sf. Mir a frunții celui care primește această Sf. Taină și continuîndu-se cu celelalte membre ale corpului, așa cum se face și astăzi. Iată textul canonului respectiv :

«Cei care dintre eretici se întorc la ortodoxie... îi primim după următoarea rînduială și obicei... pe mireni ...îi primim după ce vor da scrisori și vor anatemiza tot eresul, care nu învață ca sfința, catolicasca și apostoleasca Biserică a lui Dumnezeu și pecetluindu-i adică ungîndu-i mai înainte cu Sf. Mir pe frunte, pe ochi, și pe nări, și pe gură, și pe urechi, și pecetluindu-i zicem : Pecetea darului Sf. Duh; pe cei care se botează cu o singură afundare... îi primim ca pe Eleni: adică în ziua primă îi facem creștini (li se dă nume creștin) în a doua, catehumeni, apoi în a treia îi supunem exorcismului suflînd de trei ori

în față și în urechi, și așa îi catehizării, și îi punem să petreacă timp îndelungat în Biserică și să asculte Scripturile și apoi îi botezăm» (can. II ec. ; can. 95, VI ec.).

Sf. Taină a Mirungerii nu produce efecte juridice pentru cei cărora li se administrează îndată după Sf. Botez, ci numai pentru cei cărora li se administrează, dacă se reîntorc la Biserică de la erezie, adică de la unele erezii mai puțin grave, întrucât aceștia își pierduseră prin căderea lor de la credință calitatea de membri ai Bisericii, iar această calitate și-o redobândesc după ce revin la Biserică, abia prin ungerea lor cu Sf. Mir. Deci, în cazul acestora, efectul juridic al Tainei Mirungerii este redobândirea calității de membru al Bisericii.

Datorită acestei practici, adică, datorită faptului că pentru redobândirea calității de membru al Bisericii, în cazul celor ce revin la Biserică de la erezie, se administrează Sf. Taină a Mirungerii, al cărei efect este reîncorporarea deplină în Biserică a celor de această categorie, și-a ivit părerea greșită că spre a deveni cineva membru deplin al Bisericii, nu este suficientă Sf. Taină a Botezului, ci este absolut necesară și Sf. Taină a Mirungerii. Este adevărat că aceasta întărește pe cel botezat în viața sa spirituală și religioasă, însă ea nu constituie o Taină suplimentară a Sf. Botez, fără de care singură Taina Sf. Botez nu și-ar produce efectele în chip deplin, așa încât oricine a primit Sf. Botez devine cu adevărat membru deplin al Bisericii, cu toate drepturile, iar nu membru provizoriu, nedeplin sau minor.

3. Administrarea Sf. Taine a Euharistiei

Săvârșitorii Sf. Taine a Euharistiei sînt episcopii și presbiterii, nici într-un caz diaconii și cu atît mai puțin credincioșii laici sau monahii.

Cei îndreptățiți să primească Sf. Taină, ca împărtășanie sau cuminecătură, sînt numai credincioșii creștini botezați în mod valid, care au primit dezlegare de păcate prin Sf. Taină a Mărturisirii.

În Biserica veche s-a admis excepția ca și unii catehumeni aflați în primejdie de moarte sau în stare de boală gravă să poată primi Sf. împărtășanie (can. 13, sin. I ec.; 6 Ancira ; 7 Cartagina ; 73 Vasile cel Mare ; 2, 3 Grigore de Nissa , - 9 Nichifor Mart.). Nu este îngăduit ca această Sf. Taină să se dea trupurilor celor morți (can. 83 sin. VI ec. ; 18 Cart.).

Potrivit canonului 13 al sin. I ec., Sf. Euharistie se împărtășește și celor excomunicați sau aflați sub alte pedepse bisericesti care-i opresc de la împărtășanie, însă numai în cazurile ca aceștia se găsesc aproape de obștescul sfîrșit. Iată textul foarte grăitor al acestui canon: «Iar pentru cei ce pleacă din viață (muribunzi) să se observe și acum legea veche și canonicască, încît dacă pleacă cineva să nu se lipsească de merindea cea mai de pe urmă și cea mai necesară... cel ce pleacă cerînd a se împărtăși de Euharistie, episcopul după examinare să-i dea din proșioră» (can. 13, I ec.).

Sf. canoane mai prevăd că și anumiți eretici, reîntorcîndu-se la Biserică, puteau fi reprimiți și deci puteau redeveni membri deplini ai ei, numai după ce primeau Sf. împărtășanie (can. 95, VI ec.).

Primitorii deplin îndreptățiți ai aceste Sf. Taine sînt numai creștinii valid botezați, adică aceia asupra calității cărora de membri ai Bisericii nu există îndoială. Pentru împărtășirea acestora există reguli sau rînduiele potrivit cărora unii se pot împărtăși mai des, avînd chiar această îndatorire, iar alții mai rar. Cei ce sînt datori a se împărtăși mai des sînt slujitorii Sf. Taine, adică în primul rînd preotul și diaconul, precum și toți ceilalți membri ai clerului care nu fac parte din preoția de instituire divină. Aceștia au datoria de a se împărtăși la fiecare Sf. Liturghie, potrivit canonului 8 apostolic care dispune astfel: «Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon sau oarecare din catalogul ierarhicesc, -săvîrșindu-se Sf. Jertfă, nu se va împărtăși, să spună pricina și, de va fi binecuvîntată, să aibă iertare, iar dacă nu o va spune, să se afurisească ca unul care s-a făcut vinovat de demoralizarea credincioșilor și a produs bănuiala asupra celui ce a săvîrșit-o ca și cînd nu ar fi săvîrșit-o după rînduiala». Se înțelege că avînd această îndatorire, slujitorii Bisericii trebuie să îndeplinească și celelalte condiții canonice, spre a se putea împărtăși, existînd, precum arată textul canonului citat, și posibilitatea de a sluji fără să se împărtășească, dacă pentru aceasta se poate invoca un motiv justificat.

În privința celorlalți creștini, canonul 9 ap. prevede că au îndatorirea de a se împărtăși ori de cîte ori asistă la Liturghie. Se înțelege însă că numai în cazul cînd îndeplinesc condițiile morale și religioase spre a putea primi cu vrednicie această Sf. Taină, pentru că, potrivit cuvintelor Sf. Apostol Pavel, cel ce se împărtășește cu nevrednicie, acela «își mîncă și își bea osîndă, nesocotind trupul Domnului» (I Cor. II, 29).

Pe tema aceasta a împărtășirii cu vrednicie sau cu nevrednicie și ca urmare a împărtășirii rare sau dese sau la anumite sărbători, în funcție de vrednicia sau nevrednicia celui care se împărtășește, s-au iscat numeroase discuții și în vremurile mai de demult și în zilele noastre, cînd problema a fost reactualizată din pricina rătăcirii unora care pretindeau că împărtășirea deasă, chiar cotidiană, ar putea fi practică independent de vrednicia sau nevrednicia celui care ar primi Sf. împărtășanie.

Pentru lămurirea și îndrumarea slujitorilor Bisericii și a credincioșilor laici în această chestiune, Sf. Ioan Gură de Aur se pronunță în felul următor :

«Mulți se împărtășesc... o dată pe an, alții de două ori, alții mai des».

«Care trebuie lăudați ? Cei care se împărtășesc o dată, sau cei care adeseori, sau cei care rareori ?»

«Nici cei ce se împărtășesc o dată, nici cei ce de multe ori, nici cei ce de puține ori, ci cei ce se împărtășesc cu conștiința curată și a cărora viață este ireproșabilă. Unii ca aceștia totdeauna, iar cei ce nu sînt de acest fel, niciodată să nu se apropie ele cuminecătură» (*Cuvînt despre Epistola către Evrei*)-

Reluînd această problemă, în legătură cu practica observată în vremea- sa, de a se primi Sf. împărtășanie mai ales la anumite sărbători spre a sublinia în felul acesta importanța acestor sărbători, Sf. Ioan

Gură de Aur arată ca lucrul principal nu este de a se căuta împărțirea la sărbători, ci cei ce doresc a se împărțși după toată rânduiala să-și curețe conștiința și apoi să se împărțșească» (*Cuvînt despre Epistola către Efeseni*).

Este, deci, clar în privința slujitorilor și a credincioșilor care vor să se împărțșească mai des sau mai rar, că ei nu pot dobîndi starea de har pe care o comunică Sf. împărțșanie, decît dacă o primesc cu vrednicie, pentru că altfel ei agonisesc osîndă. De aceea, rînduiele bisericești stabilesc regula că toți cei ce vor să primească cu vrednicie Sf. împărțșanie, trebuie să se pregătească în acest scop și anume: — slujitorii bisericești, care săvîrșesc Sf. Jertfă să ajuneze și astfel să se învrednicească de a se fi împărțșit (can. 29, VI ec., 41 Cart.) iar, credincioșii, și ei, să-și mărturisească păcatele și să dobîndească dezlegare de la duhovnic și apoi să ajuneze înainte de a se împărțși (can. 16 Tim. Alex.).

Excepție de la aceste rînduiele se admit numai în caz de neputință sau de forță majoră. Astfel, celor bolnavi și în primejdie de moarte este îngăduit să li se dea Sf. împărțșanie «chiar și după ce au gustat mîncare» (can. 9 Nichifor Mart.), precum și în cazul că unii ca aceștia nu numai nu au obținut dezlegare de păcate, ci s-ar găsi chiar sub epitimie (can. 13, 1 ec., 6 Ane., 7 Cart., 73 Vasile cel Mare, 2, 5 Grigore de Nissa, 25 Ioan Post.).

În privința rînduielei care obligă pe credincioșii laici ca înainte de Sf. împărțșanie să se pregătească prin Sf. Taina a Pocăinței și să obțină prin ea dezlegare de păcate, este de observat că această rînduială s-a introdus în legătură cu disciplina cerută de penitentă. Acestei discipline erau supuși cei ce săvîrșeau păcate care le atrăgea, fie oprirea de la Sf. împărțșanie, pentru motivul că prin ele deveneau nevrednici de a obține harul acestei Sf. Taine, fie îndepărtarea din rîndurile credincioșilor, adică scoaterea din Biserică, care implicit însemna și oprirea de la Sf. împărțșanie.

Oprirea de la Sf. împărțșanie pentru un timp oarecare se numea excomunicare adică tocmai oprirea de la *communicatio*, sau de la *communio*, adică de la Sf. Cuminecătură sau Sf. împărțșanie. Cel aflat în această stare nu era admis la Sf. împărțșanie decît după ce obținea de la duhovnic dezlegarea de păcat. Astfel de opriri se dădeau fie pe termen scurt, de o săptămînă, de două, sau de mai multe, fie pe termen nelimitat, pînă la îndreptare (can. 28 Nichifor Mart.).

În cazul celor care erau excluși din Biserică, adică supuși excomunicării în sensul lipirii de calitatea de membru al Bisericii, existau alte reguli mai severe, care îi obligau pe cei aflați în această situație, să treacă prin mai multe trepte ale penitenței și abia apoi să dobîndească dezlegarea de păcate și să se învrednicească de Sf. împărțșanie.

În legătură cu rînduielele privitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească cineva spre a se putea învrednici de primirea Sf. împărțșanii, se pune și problema așa-zisei intercomuniuni a creștinilor de diverse confesiuni și anume pentru motivul că semnul înfrățirii și

apartenenței cu adevărat al celor care mărturisesc aceeași credință, la Trupul tainic al Domnului, îl constituie tocmai împărtășirea din același potir sau faptul de a se putea împărtăși împreună. Unde acest lucru nu este posibil, înseamnă că există o neînțelegere și o dezbinare atât de mare între creștinii respectivi, încât nu este cu puțință să fie toți făcuți părtași de aceeași cuminecătură, iar cei ce se găsesc în situația de a nu fi socotiți vrednici de Sf. împărtășanie, sînt socotiți ca aflîndu-se în situația celor oprîți de la această Sf. Taină, fie în situația penitenților, care au fost excluși din Biserică.

Privită în acest chip, chestiunea intercomuniunii dintre creștini, apare clar că spre a se putea stabili și practica această intercomuniune, trebuie să se ajungă la astfel de raporturi între creștini, în care nici unii dintre ei să nu fie considerați ca făcînd parte dintre cei oprîți de la Sf. împărtășanie sau din vreo categorie de penitenți. La această situație nu s-ar putea ajunge însă decît pe calea unei apropieri și a unei uniri între toate confesiunile creștine, pe baza unei minime mărturisiri comune de credință, care să implice acceptarea și practicarea Sf. Taine, prin lucrarea preoției de instituire divină.

Cu toate acestea, pentru motive de economie, așa precum s-a îngăduit ca în mod excepțional Sf. împărtășanie să se dea și catehumenilor, adică unor nebotezați, care mărturiseau credința creștină, precum și unora dintre ereticii care se reîntorceau la Biserică și, în conformitate cu îndatorirea de a nu închide nimănui ușa mîntuirii, Sf. împărtășanie s-ar putea da și creștinilor de alte confesiuni în cazuri de necesitate, adică în cazuri extraordinare, cînd respectivii s-ar găsi în primejdie de moarte și n-ar exista posibilitatea ca ei să primească îngrijirea religioasă de la slujitorii confesiunii lor și, se înțelege, că numai dacă cei în cauză își exprimă dorința de a fi împărtășiți de către slujitorul altei confesiuni. În asemenea condiții, un preot ortodox poate împărtăși pe orice alt credincios creștin.

În privința modului în care se administrează Sf. Taină a împărtășaniei, pe lîngă rînduielele amintite deja în legătură cu săvîrșitorii acestei Sf. Taine și cu primitorii ei, (can. 13 I ec.; 6 Ancira; 7 Cart. ș.a.) mai există o seamă de reguli canonice, potrivit cărora clericii trebuie să se împărtășească în altar (can. 19 Laod.), apoi ca diaconii să se împărtășească după preot, precum și presbiterii după episcop (can. 18, I ec.), apoi altele prin care ipodiamonii sînt oprîți a-i împărtăși pe credincioși (can. 25 Laod.), precum și pe ieromonahul tînăr de a împărtăși pe călugărițe (can. 23 Nichif. Mart.) ; nu există însă nici o dispoziție care să oprească pe diaconi a-i împărtăși pe credincioși, în lipsa preotului sau a episcopului, iar această rînduială s-a întărit prin obicei și s-a generalizat.

În cazuri de forță majoră, chiar și mireanul poate să-și dea sieși Sf. Cuminecătură (can. 58 VI ec. ,• Vasile cel Mare, Epistola către Cezarie),

Este interzis însă cu clesavîrșire ca slujitorul bisericesc, episcop, preot sau diacon, să primească sau să ceară vreo retribuție pentru Sf. împărtășanie (can. 23 VI ec. ; can. I Ghenadie al Constaniinopolului).

în ce privește efectele juridice ale Sf. Impărtășanii, trebuie să spunem că acestea nu se produc decât în mod excepțional și anume în două cazuri:

— atunci când împărtășirea constituie semnul împăcării și reprimirii complete în Biserică a unor eretici (can. 95, VI ec.), căci într-un asemenea caz împărtășania produce efectul juridic al redobândirii calității de membru al Bisericii și apoi,

— atunci când un excomunicat, adică un fost membru al Bisericii este reprimiț după împlinirea penitenței și reștabilit prin împărtășanie, în situația lui anterioară de membru al Bisericii.

Prin analogie s-ar putea spune că și un creștin de altă confesiune, primind Sf. împărtășanie în caz de necesitate, de la un preot ortodox, este primiț prin însuși acest fapt între membrii Bisericii ortodoxe fie că respectivul este socotit ca avînd o situație analogă cu a celor care revin de la erezie, fie cu a acelor care sînt reprimiți în Biserică după excomunicare și după terminarea penitenței.

4. Administrarea Sf. Taine a Maslului

Săvîrșitorii acestei Sf. Taine sînt episcopii și preoții, iar primitorii ei sînt credincioșii bolnavi.

În privința administrării acestei Sf. Taine, există o rînduială practică tradițională, potrivit căreia, slujba de administrare a ei trebuie să fie oficiată de șapte preoți. Nu există însă nici o normă asemănătoare cu privire la numărul episcopilor care ar trebui să ia parte la oficierea ei.

De la rînduială privitoare la numărul de șapte preoți, s-a ajuns apoi cu timpul la aceea că în caz de necesitate presantă, Sf. Taină a Maslului să poată fi săvîrșită și numai de doi sau trei preoți.

Se înțelege însă că această rînduială nu are fond dogmatic, ci numai caracter ceremonial, pentru că nu există nici o urmă despre vreo învățătură a Bisericii, potrivit căreia preotul n-ar primi prin hirotonie calitatea harică de a săvîrși singur șase din cele șapte Taine și că el ar primi numai o astfel de calitate harică, prin hirotonia într-un presbiter, care numai împreună cu starea harică a altor presbiteri ar putea forma o calitate harică superioară, singura prin care s-ar putea mijloci primirea harului ce se împărtășește prin Sf. Taină a Maslului. O asemenea învățătură nu există nici în privința calității harice a episcopului și a săvîrșirii Tainei Sf. Maslu de către acesta. Astfel, este evident că rînduială privitoare la numărul preoților care trebuie să slujească împreună la săvîrșirea Sf. Taine a Maslului, are numai caracter ceremonial și general religios, iar nicidecum nu are caracter dogmatic. Cum, însă această rînduială are o confirmare constantă prin practică și, deci, prin obicei, ea trebuie observată și ca normă legală obligatorie.

În privința celor ce sînt îndreptățiți să primească această Sf. Taină, Biserica din Apus, cea Romano-catolică, a introdus rînduială deosebită de aceea a Bisericii Ortodoxe, potrivit căreia această Sf. Taină, nu se administrează la romano-catolici decât celor grav bolnavi, porniți pe calea morții, de aceea se și numește de ei *extrema unctio*.

Sf. Taină a Maslului se poate repeta ca și Sf. Taină a Mirungerii și a împărtășaniei, dar spre deosebire de toate celelalte Sf. Taine de care ne-am ocupat pînă aici, aceasta nu produce nici măcar în mod excepțional vreun efect juridic.

5. Administrarea Sf. Taine a Pocăinței

Sf. Taină a Pocăinței este de cea mai mare însemnătate, dintre toate Sf. Taine, pentru lucrarea de zidire duhovnicească a credincioșilor, pentru că prin ea, duhovnicul are posibilitatea de a controla continuu conștiința credincioșilor, de a cunoaște pe această cale starea lor morală și atașamentul lor față de credință, ca în funcție de acestea să avizeze la mijloacele necesare pentru îndreptarea unora și pentru ridicarea altora, asigurînd astfel o medie sau un echilibru moral și religios în viața obștii sau a comunității în fruntea căreia se găsește.

Prin nici o altă Taină, preotul nu este situat atît de precis în poziția și în funcția de părinte al întregii familii pe care o reprezintă obștea sau parohia pe care o conduce și prin nici una nu i se impun îndatoriri mai directe și mai multiple decît prin administrarea acestei Sf. Taine.

a. Ca săvîrșitor al Sf. Taine a Pocăinței, preotul trebuie să fie în permanentă și primul judecător al credincioșilor săi și în același timp judecătorul religios cel mai înalt de la care nu se poate face nici apel și nici recurs, pentru ca ceea ce leagă sau dezleagă el, nu poate schimba nici un alt judecător bisericesc din vreo treapta mai înalta și nici măcar vreun sinod ecumenic.

Cu aceste multiple posibilități pe care i le oferă Sf. Taină a Pocăinței, precum și cu îndatoririle pe care i le impune administrarea ei, se înțelege că preotul își dovedește vrednicia sau nevrednicia pentru slujirea la care este chemat, mai întîi, și în mod principal, prin felul în care înțelege importanța Sf. Taine a Pocăinței și prin felul în care dovedește că i-a înțeles importanța. El poate dovedi aceeași vrednicie sau nevrednicie și pentru viața comună a credincioșilor, tot în măsura în care înțelege importanța Sf. Taine a Pocăinței și în măsura vredniciei cu care o folosește în lucrarea de îndrumare și de conducere a credincioșilor, căci nici o altă Sf. Taină nu-i oferă prilejuri mai potrivite pentru o lucrare cuprinzătoare și permanentă de îndrumare a vieții credincioșilor nu numai în treburile religioase, ci și în treburile morale și obștești.

Datorită poziției centrale și importanței deosebite pe care o are Sf. Taină a Pocăinței atît în lucrarea sau slujirea preoțească, cit și în viața credincioșilor, se poate spune că starea religioasă-morală, precum și bunăstarea sub alte raporturi a unei obști sau a unei parohii, depinde în mod principal de felul în care păstorul aceleia administrează Sfînta Taină a Pocăinței. Acest lucru este atît de adevărat încît dacă în vreo localitate sau în vreo parohie se constată o stare de decădere sau de descompunere sub toate raporturile, ea constituie semnul precis al nevredniciei duhovnicești sau al nepriceperii duhovnicești a preotului care o păstorește. Și invers.

După aceste considerații generale, în legătură cu Sf. Taină a Pocăinței, se poate înțelege mai ușor de ce pentru reglementarea administrării acestei Sf. Taine, încă din vremuri, vechi s-au impus numeroase rînduiri, care au fost amplificate cu timpul și au ajuns să constituie un fel de cod aparte al duhovniciei. Să vedem pe cele mai importante dintre acestea.

Savîrșitorii Sf. Taine a Pocăinței sînt episcopii și presbiterii hirotoniți în mod valid. Se înțelege deci că nu și episcopii sau presbiterii eretici.

În privința calității acestora de a administra Sf. Taină a Pocăinței avem atît mărturia Sfintei Scripturi, cit și a Sfintei Tradiții.

Întrucît lucrarea ce se savîrșește prin Sf. Taină a Pocăinței are o importanță cu totul deosebită, ea răsfrîngîndu-se în mod pozitiv sau negativ și asupra vieții nereligioase sau — în genere — asupra vieții sociale a credincioșilor, este de folos a aminti că puterea sau însușirea necesară pentru administrarea acestei Sf. Taine a fost dată Sfinților Apostoli de către însuși Mîntuitorul, care a și definit-o într-un mod cum ntt se poate mai precis, cu prilejul chemării Sf. Apostoli la slujirea acestei Sf. Taine și a înzestrării lor cu puterea trebuitoare în acest scop. Iată cum le-a grăit Mîntuitorul Sfinților Săi Apostoli cu acest prilej : «Oricîte veți lega pe pămînt, vor fi legate și în cer, și oricîte veți dezlega pe pămînt, vor fi dezlegate și în cer» (Mt. 18, 18.), sau într-un chip și mai grăitor : «Luați Duh Sînt. Căroră le veți ierta păcatele, iertate vor fi, și căroră le veți ține, ținute vor fi» (Ioan 20, 22—23).

Înzestrîndu-i pe Sf. Apostoli prin lucrarea Duhului Sînt, cu puterea de a lega și de a dezlega păcatele pămîntenilor, aceștia au transmis aceeași putere și episcopilor și preoților, pe care i-au instituit.

În virtutea acestei puteri, atît preoții cît și episcopii, au devenit judecătoriai permanenți și cei mai apropiați și mai calificați ai comportării religioase și morale a credincioșilor. Ei au dobîndit, mai ales prin exercitarea acestei puteri, o poziție asemănătoare cu judecătoriai poporului din Vechiul Testament și cu judecătoriai din viața civilă de atunci. De pe o astfel de poziție, lucrarea lor a devenit și mai eficace și mai rodnică decît de pe poziția preoțească propriu-zisă, fie că aceasta consta în slujirea de arhiereu, fie că ea consta numai în aceea de presbiter.

Cît de mare autoritate și-au dobîndit cu deosebire episcopii prin administrarea chibzuită și cu măiestrie a Sf. Taine a Pocăinței, se vede și din faptul că încă de la împăratul Constantin cel Mare, chiar înainte de sinodul I ecumenic, adică de pe la anii 321—323, episcopii au dobîndit dreptul de a judeca și anumite chestiuni nebisericesti, care pînă atunci erau exclusiv de competența instanțelor sau judecătoriaiilor de stat.

La început, atît episcopii, cît și presbiterii, prin însuși actul hirotoniei, dobîndeau calitatea sau starea harică, pe baza căreia și prin puterea căreia puteau administra Sf. Taină a Pocăinței. Această stare a durat pînă tîrziu cînd au început a fi hirotoniți în treapta de presbiteri și persoane sub vîrsta de 30 ani, precum și unele care nu corespundeau într-un fel pentru întreaga lucrare la care erau îndatorați ca preoți-

De aceea s-a introdus o nouă rînduială și anume aceea de a nu li se permite tuturor preoților să administreze Sf. Taină a Pocăinței îndată după hirotonie, ci numai după trecerea unui timp oarecare, necesar pentru formarea corespunzătoare și pentru maturizarea celor prea tineri, ca astfel dobîndind experiență și ajungînd la o conștiință superioară a misiunii preoțești, să poată administra în mod corespunzător Sf. Taină a Pocăinței.

De fapt ei aveau starea harică, în baza căreia puteau administra Sf. Taină a Pocăinței, dar întrucît această Sf. Taină are o însemnătate deosebită, iar administrarea ei reclamă cunoștințe și însușiri deosebite și experiență, preoții socotiți necorespunzători pentru a o administra au fost și mai sînt și astăzi oprîți de la săvîrșirea acestei Sf. Taine. Cînd se socotește, după aprecierea episcopului, că preotul, oprîț de la săvîrșirea Sf. Taine a Pocăinței, a ajuns la maturitatea necesară pentru administrarea ei, i se ridică această opreliște și i se conferă dreptul de a o administra, folosindu-se în acest scop de o ierurgie specială, numită «duhovnicia» sau «facerea duhovnicului».

Din cele spuse, se vede că duhovnicia nu este o Taină aparte, prin care celui care i se conferă i s-ar da, un har prin care s-ar completa harul primit prin Sf. Taină a Hirotoniei întru preisbiter și l-ar face astfel apt să administreze Sf. Taină a Pocăinței, ci i se dă numai dezlegarea și împuternicirea legală sau binecuvîntarea de a săvîrși sau de a administra Sf. Taină a Pocăinței, de la care fusese oprîț pînă aci. Așadar duhovnicia nu este o noua hirotonie și nici o completare a hirotoniei propriu-zise ci este numai o hirotesie.

Cu privire la episcopi, nu se amintește și nu s-a practicat vreo rînduială asemănătoare, deoarece la instituirea în treapta de episcop s-a observat întotdeauna condiția de vîrstă, stabilită cu timpul la minimum 30 de ani și anume în mod cu totul excepțional s-a admis și cîte o hirotonie în această treaptă și sub vîrstă de 30 de ani. Cum la vîrstă de 30 de ani slujitorul bisericesc era socotit deplin matur și suficient de bine format, nu s-a mai simțit nevoia ca el să fie oprîț temporar de la administrarea Sf. Taine a Pocăinței, în scopul de a i se da posibilitatea și răgazul necesar spre a se forma mai bine.

Astfel, se înțelege că administrarea Sf. Taine a Pocăinței din partea unui preot care nu a primit hirotesia întru duhovnic, își produce efectele sale harice în chip deplin, dar întrucît acest lucru nu este îngăduit după rînduială tradițională a Bisericii, cel ce încalcă rînduială în cauză, este supus pedepselor canonice. Excepții se admit, însă, în cazuri de forță majoră, adică în cazul cînd nu există preot duhovnic și cineva se află în primejdie de moarte, precum și în alte cazuri, la stăruința credincioșilor care sînt îndreptățiți să ceară a li se administra această Sf. Taină, atunci cînd le-o cere conștiința lor.

Un loc aparte între săvîrșitorii Sf. Taine a Pocăinței l-au avut în vechime așa-numiții preoți penitențieri, care erau preoți împuterniciți de către episcop să administreze Sf. Taină a Pocăinței în cazuri deosebite, și mai grele, precum și să împace la liturghie, public, anumite categorii de penitenți, primindu-i în Biserică (can. 43, VIII ec., I Cartagina).

b. Primitorii Sf. Taine a Pocăinței sînt toți membrii Bisericii care se bucură de plenitudinea drepturilor, adică și clericii, și laicii, și monahii care nu sînt excluși din Biserică, deci toți aceia care se găsesc în starea de a nu fi oprîți de la Sf. împărtășanie.

Potrivit rînduiei tradiționale a Bisericii, spre a se putea împărtăși cu vrednicie, credincioșii sînt datorii a primi mai înainte Sf. Taină a Pocăinței, dar aceasta se poate administra ori de cîte ori o cer credincioșii sau și atunci cînd apreciază duhovnicul că este cazul.

c. În ceea ce privește modul de administrare a Sf. Taine a Pocăinței există foarte numeroase norme canonice, unele înscrise în textul sf. canoane, iar altele păstrate prin obicei.

Cele mai vechi se referă la mărturisirea publică a păcatelor, căci aceasta era forma cea mai veche în care s-a administrat Sf. Taină a Pocăinței.

Potrivit rînduiei mărturisirii publice, credincioșii se înfățișau — din îndemn propriu — înaintea obștii sau comunității locale, fiind de față episcopul și ceilalți slujitori, sau preotul și alți slujitori — în cazul cînd comunitatea era mai mică și nu avea în frunte un episcop — și înaintea tuturor acestora își mărturiseau păcatele. Episcopul sau preotul și toți ceilalți clerici, împreună cu obștea credincioșilor apreciau gravitatea sau lipsa de gravitate a păcatelor mărturisite și toți împreună hotărâu dacă era cazul ca cel care a săvîrșit mărturisirea să primească dezlegarea de păcate sau să fie supus epitimiilor ori pedepselor duhovnicești, în primul caz, el era dezlegat de către episcop sau de către presbiter, iar în al doilea, caz, episcopul sau preș-biterul îi aducea la cunoștință epitimiile la care urma să fie supus, după gravitatea păcatelor. Acestea mergeau de la oprirea simplă de la Sf. împărtășanie, pentru oarecare timp, pînă la excomunicarea pe timp determinat, ori chiar pentru totdeauna și pînă la anatema.

În cazul aplicării epitimiilor, se înțelege că dezlegarea de păcate nu se mai producea deoît după îndeplinirea epitimiilor prescrise.

Modul acesta de mărturisire obliga, ca precum —• în mod public și în fața obștii și cu concursul acesteia — se făcea aplicarea pedepselor duhovnicești sau a epitimiilor, tot la fel să se procedeze și la ridicarea ori scutirea acestora, precum și la constatarea că ele au fost împlinite și apoi la reprimirea în Biserică prin dezlegarea de păcate și prin administrarea Sf. împărtășanii.

Rînduiala mărturisirii publice a durat în Biserică timp îndelungat, deși practicarea ei a întîmpinat multe dificultăți și a fost împreună cu multe primejdii pentru viața comunităților creștine și a slujitorilor acestora.

Împrejurările vieții nu au permis creștinilor, oricît zel ar fi avut, să practice întotdeauna mărturisirea publică, de aceea alături de aceasta s-a practicat și mărturisirea secretă, atît pentru a se evita unele primejdii, cît și pentru că mărturisirea publică nu era posibilă în toate cazurile, ca. de exemplu în cazurile celor bolnavi, care nu se puteau deplasa, sau nu aveau nici energia de a putea să suporte o încercare ca aceea pe care o constituia mărturisirea publică. În cazurile în care

se practica marturisirea secretă, potrivit tot rînduieiilor tradiționale, duhovnicul, fie episcop, fie presbiter, era dator sa nu divulge păcatele mărturisite și nici epitiimiile pe care le aplica cu prilejul mărturisirii secrete, atunci cînd era cazul să fie aplicate. Cea dintîi măsură pentru îngrădirea mărturisirii publice și pentru înlocuirea ei cu mărturisirea secretă sau în taină, s-a luat de către arhiepiscopul Constantinopolului Nectarie, pe la sfîrșitul veacului IV (390), în scopul de a se evita anumite scandaluri publice, care se produceau cu ocazia mărturisirii unor păcate mai grele în fața întregii Biserici. Dar noua rînduială a mărturisirii secrete nu s-a generalizat îndată în Biserică, ci a continuat să se practice și mărturisirea publică alături de mărturisirea secretă, așa cum arată canoanele 81 și 43 ale sinodului de la Cartagina, de la anul 419. În orice caz, însă, pe la sfîrșitul veacului V, mărturisirea secretă s-a impus ca rînduială generală în întreaga Biserică și o dată cu ea s-a generalizat și îndatorirea păstrării secretului mărturisirii de către duhovnic. Această îndatorire este prevăzută mai întîi în can. 37 al Sf. Vasile cel Mare, apoi în can. 132 al sin. de la Cartagina, de la anul 419 și e reluată puin mai tîrziu, pe la începutul veacului al IX-lea, prin can. 28 al Sf. Nichifor Mărturisitorul.

Așadar, precum s-a zis și mai înainte, mărturisirea publică nu a fost singurul mod de mărturisire a păcatelor, în vederea administrării Sf. Taine a Pocăinței, ci s-a practicat, în toată vremea însă numai în mod excepțional sau pentru cazuri determinate, și mărturisirea secretă.

Epitiimiile sau pedepsele duhovnicești, care se aplică în cazurile cînd cel ce se mărturisește nu poate primi dezlegare de păcate nu au un caracter vindicativ, ci unul de îndreptare sau unul vindecător. Aceasta înseamnă că prin ele nu se urmărește răzbunarea legii sau a majestății legiuitorului, sau repararea jignirii adusă legiuitorului, ci se urmărește îndreptarea celui păcătos, adică vindecarea lui de deprinderea de a păcătuși, precum și de urmările păcatului, potrivit cuvintelor Scripturii că «Dumnezeu nu voiește moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu».

Avînd în vedere caracterul epitiimiilor, la stabilirea și la aplicarea lor s-a pus o grijă deosebită din partea slujitorilor Bisericii, pentru ca nu cumva din mijloace de vindecare sau de tămăduire să se transforme în mijloace de sminteală și de moarte a păcătosului, în acest scop s-a și ajuns la stabilirea unei adevărate scări a epitiimiilor, pornindu-se de la cele mai simple și mergînd spre cele mai aspre, după gravitatea păcatelor și după starea penitentului.

Există numeroase canoane care arată ce anume epitiimii trebuie aplicate în cazul unor păcate determinate. Astfel, canoanele Sf. Vasile cel Mare abundă în rînduieiile de această natură. Asprimea lor i-a determinat pe alți Părinți ai Bisericii și chiar unele sinoade, să stabilească reguli generale sau de principiu, pentru aplicarea epitiimiilor și astfel s-a ajuns ca în mod practic și tradițional, cuantumul de epitiimii prevăzute de canoane să fie socotit limita maximă de pedeapsă bisericească, pînă la care se poate u'cea epitimia, pornind de la un minim pe care-l stabilește duhovnicul după aprecierea sa. Cu alte cuvinte, pedepsele grave pe care le prevăd canoanele pentru diferitele păcate pre-

zintă maximul de pedeapsă care se poate aplica în cazurile respective, încât ele nu obligă la aplicarea lor automată în toate cazurile, ci cuantumul de pedeapsă duhovnicească sau gravitatea epitimiei care trebuie să fie aplicată în diferitele cazuri, este lăsată la aprecierea duhovnicului.

În acest fel a înțeles de fapt și Sf. Vasile cel Mare rostul epitimiilor, căci iată cum se pronunță el în câteva canoane :

«Vindecarea să se hotărăscă nu după timpul penitenței, ci după chipul pocăinței» (can. 2 Sf. Vas. c. M.), căci în primul rînd trebuie «să se cerce roadele pocăinței, fiindcă negreșit, nu după timpul de penitență le judecăm pe unele ca acestea, ci ținem seamă de felul pocăinței» (can. 84 Vas. c. M.).

Arătînd că într-adevăr scopul epitimiilor este vindecarea de păcate, iar nu pedepsirea propriu-zisă a penitentului, Sf. Vasile cel Mare se mai pronunță în această privință astfel: «Iar îndeobște, vindecarea cea mai adevărată este îndreptarea de păcate» și povățuiește ca în aplicarea epitimiilor să nu se țină nimeni de litera legii, ci «să se procedeze atît după lege, cît și după obicei» (can. 3 Sf. Vas. c. M.).

Tot atît de importantă este și îndrumarea pe care o dă Sf. Ioan Gură de Aur cu privire la epitimii. Iată rînduiala pe care o recomandă el:

«Epitimia să nu se dea simplu, după cantitatea păcatului, ci să se aibă în vedere și intenția celor ce păcătuiesc, ca nu cumva voind să cîrpești ceea ce s-a rupt, mai mare să faci crăpătura, și străduindu-te să îndreptezi ceea ce a căzut, să faci căderea mai mare»... ci bine cercetînd lucrurile... «preotul să aplice cele corespunzătoare, ca nu cumva străduința lui să fie zadarnică» (Sf. Ioan Gură de Aur, *îndrumări pentru duhovnici*).

Principiul general de care s-au condus Sf. Părinți în stabilirea normelor privitoare la raportul dintre păcate și epitimii, a fost acela că — în nici un caz — prin aplicarea epitimiilor nu trebuie să i se ia penitentului nădejdea îndreptării și deci nădejdea mîntuirii, adică să evite azvîrlirea lui în deznădejde, în privința mîntuirii. În acest sens, citind — în genere — modul în care învață Sf. Vasile cel Mare despre raportul dintre păcat și epitimie, sinodul VI ecumenic (Trulan), stabilește prin canonul său ultim, 102, următoarea regulă normativă :

«Cei ce au primit de la Dumnezeu puterea de a dezlega și de a lega, trebuie să țină seama de natura păcatului și de înclinarea spre întoarcere a celui ce a păcătuit și astfel să dea boalei tratament potrivit, ca nu cumva aplicîndu-l pe acesta în chip disproporționat, să greșească în privința mîntuirii celui bolnav».

Potrivit acestor rînduieli s-a și procedat în mod practic la aplicarea epitimiilor, începîndu-se în cazul celor mai puțin grave, cu excomunicarea sau cu oprirea de la Sf. împărtășanie, pe un timp scurt de o săptămână, două pînă la o lună sau pînă la trei luni, și abia dacă aceste epitimii nu dădeau rezultat, se trecea la aplicarea altora mai grele.

Epitimiile aplicate de un duhovnic presbiter, au exact aceeași putere ca și cele aplicate de un episcop, căci între calitatea și puterea de a dezlega sau de a lega a unuia sau a altuia, nu există nici o deose-

II. — ACTIVITATEA SFÎNŢITOARE

bire, iar episcopul nu poate să intervină și să modifice, să micșoreze sau să înăsprească vreo epitimie dată de orice alt duhovnic, fie presbiter, fie arhieru.

Canoanele care arată că episcopul are dreptul să mărească sau să micșoreze epitimiile, precum și să-i dezlege pe unii penitenți în cazul că se constată la ei o pocăință sinceră, se referă numai la epitimiile pe care le aplică singur, nu la cele aplicate de alți duhovnici, (can. 12, I ec.,- 16 IV ec., 102 VI ec.; 2, 5, 7 Ariciră; 43 Cartagina,- 2, 54, 74, 84, 85 Vas- c. M.; 4, 5, 7 Grig. Nissa, 3 Atan. c. M.,- 3 Ioan Post.).

Dând expresie principiilor arătate în ceea ce privește aplicarea epitimiilor și făcând o asemănare corespunzătoare între măiestria duhovnicului și măiestria medicului, Pravila cea Mică, precizează acest lucru prin formula : «se cade ca duhovnicul să fie măiestru ca un vraci» (Glava 18).

Obiectul multor norme canonice 1-a constituit în Biserica veche și modul de organizare a penitenței, adică a timpului acelor penitenți care au fost excluși din Biserică și care pentru a îi reprimiți, trebuiau să treacă prin mai multe trepte ale pocăinței, spre a face proba că sînt vrednici de a redobîndi calitatea de membri ai Bisericii. Aceste patru trepte, asemănătoare cu acelea ale catehumenatului creștin, sînt arătate de Sf. Grigore Taumaturgul și de Sf. Vasile cel Mare, în canoanele lor. Ei le designează prin următoarele cuvinte : plîngerea, ascultarea, prosternarea și starea împreună (can. 11 Grig. Taumat. ; 75 Vas. c. M.).

Aprecierea stării de îndreptare a penitentului revenea în vremea aceea episcopului, el avînd și dreptul de a-i reprimi în Biserică pe cei ce fuseseră excluși, adică pe cei ce-și pierduseră calitatea de membri ai Bisericii. Acest drept însă 1-au exercitat și presbiterii, dar de la o vreme li s-a restrîns exercițiul dreptului respectiv numai la cazurile în care nu se poate recurge la episcop în acest scop și mai ales atunci cînd penitentul este pe moarte și cere să fie reprimi în Biserică și cuminecat (can. 6, 7, 43 Cart.).

De fapt presbiterul avînd aceeași calitate harică, în virtutea căreia poate lega și dezlega cu aceeași tărie ca și episcopul, era firesc ca lui să-i revină atît dreptul de a excomunica sau de a trece pe cineva în rîndul penitenților, cît și acela de a-i reprimi pe aceștia în sînul Bisericii, adică de a-i împăca cu Biserica, făcîndu-i din nou membri ai ei, cu toate drepturile. Acest lucru rezultă chiar și din can. 6 Cart. și din întreaga practică a Bisericii vechi. Este adevărat apoi că așa cum s-a procedat și în privința altor drepturi, s-a procedat și în privința acestuia, rezervîndu-i-se episcopului, atît dreptul de a excomunica, în înțelesul de afurisire sau excludere din Biserică, cît și pe acela de a reprimi pe cei excomunicați, în Biserică. Episcopul și-a rezervat apoi și dreptul de a pronunța pedeapsa anatemei, dar mai tîrziu ambele drepturi i-au fost luate și trecute pe seama sinoadelor. S-a procedat astfel dînd curs unui proces firesc de concentrare a puterii bisericesti, mai întîi în mîna episcopilor și apoi în aceea a sinoadelor, iar pe de altă parte, pentru a se evita abuzuri din partea preoților și chiar din partea episcopilor cu excomunicarea și cu anatema.

Dezlegările obștești care se practică cu ocazia Sf. Paști sau și cu alte prilejuri, fiind săvârșite de către episcopi sau și de către preoți, nu au caracterul dezlegărilor care se fac prin administrarea Sf. Taine a Pocăinței, ci ele sînt numai rugăciuni care se fac pentru iertarea păcatelor celor care nu au avut posibilitatea să obțină dezlegarea de păcate prin Sf. Taină a Pocăinței, întrucît acest lucru nu mai este cu putință — din lipsă de timp — înainte de Sf. împărtășanie. Ele nu trebuie, deci, confundate cu un fel de administrare obștească a Sf. Taine a Pocăinței, pentru că aceasta presupune mărturisirea individuală a păcatelor și dezlegarea individuală, pe răspunderea duhovnicului, care trebuie să aibă timpul necesar spre a chibzui asupra posibilității de dezlegare sau asupra necesității aplicării unor epitimii.

Alte feluri de legări și dezlegări se mai practică de exemplu în viața mînăstirească, unde duhovnicii folosesc legările și dezlegările fără caracter de Taină, ci cu caracter de simple îndatoriri religioase și morale, pe care le impun pentru îndreptarea conduitei viețuitorilor din mînăstiri. Acestea sînt simple opreliști sau ridicări de opreliști, ori simple îndatoriri care se impun prin autoritatea duhovnicului și de care cei legați sînt dezlegați prin aceeași autoritate, iar nu după rînduiala dezlegării de la administrarea Sf. Taine a Pocăinței.

Un alt fel de dezlegări care se mai practică sînt și acelea pentru care există rugăciuni speciale în molitfelnice și anume dezlegările de blesteme, adică dezlegările de legăturile ce și le pun cu jurămint asupra lor unii credincioși. Nici aceste dezlegări nu au însă decît caracterul unor rugăciuni, iar nu caracterul dezlegării lor din Sf. Taină a Pocăinței.

În legătură cu administrarea Sf. Taine a Pocăinței, a apărut în Biserica din Apus practica greșită și — cu totul lipsită de temei — a indulgențelor, prin care se pretinde că se acordă felurite dezlegări parțiale sau plene de păcate, de către un pretins «episcopus episcoporum», care nici nu există ca atare și căruia nici nu-i revine vreo astfel de putere, pentru că puterea! de a lega și de a dezlega păcatele o dețin în mod egal toți episcopii și toți presbiterii, iar ei n-o pot exercita decît în cadrul administrării Sf. Taine a Pocăinței, sau în scaunul mărturisirii cum se spune, iar nu global și independent de rînduiala Spovedaniei.

*

d. Cît privește efectele canonice ale actelor ce se săvîrșesc în cadrul administrării Sf. Taine a Pocăinței, ele pot fi împărțite în următoarele categorii :

— efecte ale dezlegării de păcate, care pot consta, în cazul penitențelor dintre cei care au fost supuși afurisirii, în redobîndirea virtuală de membru al Bisericii, după care urmează și reprimirea de fapt prin Sf. împărtășanie. Can. 12 apost. amintește în mod expres pe cei care au situația aceasta de a nu fi încă primiți cu toate drepturile și cu toate formele în Biserică, deși li s-a ridicat pedeapsa excomunicării ,•

— efecte ale legării celor care nu sînt socotiți vrednici de a primi Sf. împărtășanie. Acestea sînt de două feluri și anume : simpla oprire *de la Sf. împărtășanie* pentru un timp anumit sau pînă la îndreptare, și excluderea sau excomunicarea din Biserică a cărei gravitate poate merge pînă la anatema.

În cazul cînd se aplică epitimia gravă a excomunicării sau a anatemei, cei în cauză sînt lipsiți complet de orice drept în cadrul Bisericii, iar după unele vechi legi de stat ei erau supuși și unor grave pedepse din partea puterii de stat, cum erau deportarea sau exilul, ba chiar și trimiterea la muncă silnică, în ocne sau în alte locuri de supliciu. Mai mult, în Biserica apuseană, pedeapsa anatemei atrăgea după sine — în unele împrejurări — chiar pedeapsa capitală aplicată de către puterea de stat.

Efectele epitimiilor mai pot fi asemuite și cu ceea ce în dreptul roman se numea «diminutio capitis», adică lovirea cuiva de nedemnitate sau, de descalificare morală, care era de trei feluri sau de trei trepte, minima, media și maxima, cu cea dintîi asemănîndu-se oprirea de la cele sfînte, adică de la Sf. împărtășanie, cu cea de a doua, excomunicarea sau excluderea din Biserică, și cu cea de a treia, anatema.

Libertatea duhovnicului de a pronunța dezlegarea de păcate, nu este practic limitată de nimic, afară de cuvintele Domnului, care precizează că hula împotriva Duhului Sfînt nu poate fi iertată nici în veacul acesta nici în veacul viitor. Astfel este dată posibilitatea de a se obține dezlegarea și în cazul anatemei, dacă ea nu a fost pronunțată pentru hula împotriva Duhului Sfînt și dacă cel căruia i s-a aplicat, dovedește pocăință adevărată și îndreptare.

6. Administrarea Sf. Taine a Hirotoniei

(însemnătatea deosebită a acestei Taine, condițiile intrării în cler s-tarea civilă a clerului etc.£

Cum pare și firesc, în legătură cu administrarea Sf. Taine a Hirotoniei, există un mare număr de norme canonice, cele mai multe scrise, dar și unele ce s-au păstrat ori s-au impus prin obicei.

a) Săvîrșitorul acestei Sf. Taine este numai episcopul eparhiot, sau arhiereul delegat, ori autorizat de către episcopul eparhiot.

În privința săvîrșitorului, trebuie să menționăm că în Biserica veche, în afară de episcopul eparhiot au mai avut competența, și bineînțeles mai întîi starea harică necesară pentru săvîrșirea Sf. Taine a Hirotoniei, și așa-numiții horepiscopi și alte categorii de episcopi ajutători, indiferent ce nume ar fi purtat. Cu timpul, însă, hirotoniile au fost luate din competența acestora și rezervate numai episcopilor eparhioți, aceștia puțînd, însă, să delege pe episcopii ajutători cu săvîrșirea lor.

Canoanele au stabilit rînduiala că episcopii eparhioți nu au dreptul (de a săvîrși Sf. Taină a Hirotoniei în afara teritoriului aflat sub jurisdicția lor, decît în cazul cînd ar fi chemați pentru acest lucru de către cei în drept. Canoanele 34, 35 ap. prevăd că fiecare să facă nu-4

—• Drept canonic ortodox

mai ceea ce se referă la eparhia sa (can. 35) și că episcopul să nu îndrăznească a face hirotonii afară de hotarele eparhiei sale, prevăzându-se și pedepse pentru încălcarea acestei rînduiri,

Deși prin starea sa harică și după învățătura dogmatică a Bisericii fiecare episcop poate hirotoni în mod valid pe un alt cleric în treapta de episcop, totuși, pentru rațiuni de disciplină și de bună rînduială bisericească, adică pentru a se evita orice abuz, precum și pentru a-și asigura într-un mod cât mai nedubitabil transmiterea succesiunii apostolice prin transmiterea neîntreruptă a hirotoniilor în treapta episcopală, s-a introdus norma ca hirotonia întru episcop să nu se poată săvîrși decît în prezența a doi sau trei episcopi (can. 1 ap.), iar mai tîrziu, în prezența a trei episcopi, în frunte cu mitropolitul (can. 4, I ec., can. I, sin- 394 Constantinopol). Dezvoltîndu-se în continuare organizarea Bisericii în unități tot mai cuprinzătoare, dreptul de hirotonie a mitropoliților a trecut asupra eparhilor diecezelor, apoi chiar dreptul de hirotonie a unora dintre exarhi a trecut pe seama patriarhilor, ca — în cele din urmă — patriarhii să-și revendice, în unele cazuri, dreptul de a-i hirotoni pe toți episcopii și chiar pe toți arhierii simpli din cuprinsul unor patriarhii, cum este de exemplu cazul în cuprinsul patriarhiei din Constantinopol.

O problemă delicată se pune în legătură cu hirotoniile pe care le săvîrșesc episcopii depuși din treaptă, caterisiți sau chiar dați anatemei. În această privință există unele controverse născute din faptul că se ignoră aspectul esențial al problemei și anume acela al stării harice pe care o poate avea cineva, chiar dacă e supus unei pedepse grave, cum este de exemplu caterisirea, căci sub orice pedeapsă s-ar afla un episcop, dacă el nu și-a pierdut starea harică, poate săvîrși în mod valid toate Sf. Taine, inclusiv hirotonia, deoarece caterisirea nu înseamnă luarea harului și nici măcar anatema, în cazul că aceste pedepse nu se pronunță pentru erezie, ci pentru alte fărâdelegi grave. De fapt, în cazul că ele se pronunță pentru erezie, prin însăși această pronunțare se face doar constatarea că cei căzuți în erezie, au căzut și fără har, de la data căderii în erezie, iar nu de la data pronunțării pedepsei, care în asemenea caz are caracterul unui act constatator, cu raportare la starea harică a celui în cauză.

În cazul special al rostirii anatemei împotriva unui episcop pentru acte de hula împotriva Duhului Sfînt, se înțelege că acestea avînd o gravitate și mai mare decît erezia, îl lipsesc pe cel care le-a săvîrșit de starea preoțească de orice treaptă, deci și vreo hirotonie săvîrșită de vreun astfel de episcop nu conferă nimic din ceea ce se transmite — în mod obișnuit — prin actul hirotoniei.

Cu alte cuvinte, hirotoniile săvîrșite de episcopii aflați sub orice pedeapsă, afară de cazul ereziei sau al hulei împotriva Duhului Sfînt, sînt hirotonii valide, în sensul că ele produc efectul haric al hirotoniei. Ele nu sînt însă canonice, adică nu sînt legale și din această pricină se pedepsesc, atît săvîrșitorii cît și primitorii, dacă mai este posibil, pentru că s-ar putea ca săvîrșitorul să se afle deja sub pedeapsa anatemei, iar primitorul să nu facă parte din Biserică.

b) Primitorii Sf. Taine a Hirotoniei, pot fi toți creștinii, bărbați, care au fost botezați în mod valid și care îndeplinesc anumite condiții, stabilite în decursul timpului de către Biserică. Aceste condiții se pot împărți în mai multe categorii. Totuși există o condiție, care singură face cît o întregă categorie de alte condiții și care este mai importantă decît toate. Această condiție se cheamă vocație, sau chemare firească pentru slujirea preoțească. Ce-i drept ea nu este condiție prevăzută 'de legile bisericești, dar indiferent de aceasta, pe ea s-a pus temei în mod practic, ținîndu-se întotdeauna ca slujitorii Bisericii să aibă tragere de inimă spre lucrarea sau slujirea preoțească, spre a se putea dedica acesteia, adică spre a se putea consacra fără rezerve și fără ezitări acestei slujiri.

De obicei celelalte condiții pentru intrarea în cler sînt împărțite în următoarele categorii: *condiții religioase*, *condiții morale*, *condiții intelectuale*, sau *de pregătire*, *condiții fizice și condiții sociale*.

— *Condițiile religioase sînt*: Botezul valid și dreapta credință. Intre acestea se mai enumera cîteodată și trebuința de a fi de parte bărbătească, adică de sex masculin, întrucît această condiție fizică la baza ei — a devenit și o condiție religioasă în Biserică, femeile nefiind admise la hirotonie, deși nu sînt excluse de la hirotesie și de la astfel de trepte ale slujirii Bisericii, care pot fi conferite prin hirotesie, fără a presupune în prealabil hirotonia. La condițiile religioase se numără și aceea ca toți membrii familiei celui ce urmează a fi hirotonit să aparțină Bisericii, adică să fie dreptcredincioși, iar nu eretici sau schismatici (can. 36 Cart.).

Între condițiile religioase au apărut de la o vreme, începînd de prin veacul IV, de la sinodul din Sardica (can. 10, an 343) și trecînd apoi printr-o etapă nouă marcată de sinodul trulan (can. 6, an 692) și sfîrșind cu sinodul local de la Constantinopol de la anul 861 (can. 17) și condiția ca cei ce urmează a fi hirotoniți într-o treaptă superioară, să fie hirotoniți în prealabil în treptele inferioare și anume în ordinea lor ierarhică, slujind în fiecare din acestea un timp determinat. Aceasta nu a fost însă o condiție cunoscută în Biserica veche, întrucît timp îndelungat s-a practicat hirotonia directă în oricare din treptele preoției de instituire divină, fără a se cere ca de pildă cel ce urma a fi hirotonit episcop, să fie hirotonit mai înainte întru diacon și apoi întru presbiter. Dar asupra acestei chestiuni vom mai reveni în legătură cu starea civilă a clerului.

— *Condițiile morale sînt* cele referitoare la ținuta etică personală precum și la aceea a familiei și în speță a soției, în cazul cînd cel ce doarește să primească hirotonia, se căsătorește, în această privință există norme canonice și legale, unele înscrise inclusiv în Pravila cea Mare, care pentru considerente de natură morală, opresc pe candidatul la preoție de a se căsători cu o persoană dubioasă din punct de vedere moral sau facînd parte din vreo categorie ca : divorțatele, văduvele etc., obligîndu-l să se căsătorească cu o fecioară (can. 18 ap. 1 3 VI ec.).

— *Condițiile intelectuale sau de pregătire* au variat în decursul timpului, după starea culturală a lumii și după trebuințele Bisericii. Biserica a ținut întotdeauna ca slujitorii săi să aibă o pregătire intelectuală sau o formație culturală la nivelul societății și al vremii în care trebuiau să lucreze acești slujitori și îndeosebi să aibă o pregătire cărturărească teologică de nivelul culturii epocii în care trăiau, în acest scop s-a impus prin obicei și apoi chiar prin legi scrise, ca în primul rând episcopii să aibă cultura trebuitoare și ca ei să se îngrijească de pregătirea necesară pentru ceilalți slujitori bisericești.

În această privință sînt deplin grăitoare canoanele 58 ap. și 2 VII ec., al căror cuprins nu lasă nici o îndoială asupra grijii pe care a pus-o conducerea Bisericii pentru a avea episcopi cu o cultură teologică și profană corespunzătoare. De altfel aceeași grijă a pus-o și stăpînirea de stat romano-blzantină, mai ales pentru motivul că episcopii dobîndiseră de la Constantin cel Mare și atribuții de judecători pentru unele chestiuni nebisericești, devenind cu timpul chiar demnitari de stat. Ținînd seama de; situația pe care o aveau episcopii și în viața de stat, împăratul Justinian dispune în privința pregătirii ca episcopii să fie instruiți.

Școlile create din inițiativă particulară, ca și cele organizate mai tîrziu de Biserică, din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre, pentru studiul Teologiei, ca și pentru pregătirea specială a candidaților la preoție, au avut întotdeauna în vedere, pe lîngă adîncirea studiilor teologice și formația culturală profană la nivelul fiecărei epoci, pentru că fără aceasta, nu este posibilă orientarea corespunzătoare în realitățile vremii și în trebuințele fiecărei epoci, a slujitorilor Bisericii.

Pentru verificarea pregătirii candidaților la preoție, aceștia sînt supuși unor examinări din partea episcopului sau altor ierarhi, ori din partea unor comisii prezidate de aceștia, cum este cazul în Biserica noastră, examenul de capacitate, și numai dacă sînt găsiți corespunzători, sînt admiși la hirotonie.

În cazul cînd pregătirea teologică sau orientarea în problemele vremii și ale vieții reclamă o pregătire suplimentară și după intrarea în cler, pentru dobîndirea acestora se organizează cursuri sau chiar școli superioare după aprecierea autorității bisericești competente. În acest scop s-au organizat și în Biserica noastră cursurile de îndrumare misionară și socială a clerului. Dar nu numai pentru verificarea cunoștințelor candidaților la treapta diaconiei și a presbiteratului s-au instituit examinări, ci și pentru verificarea cunoștințelor celor aleși pentru treapta episcopală. Iată ce dispune în această privință canonul 2 al sin. VII ec.: «Hotărîm ca tot cel ce urmează a se înainta la treapta episcopală să știe desăvîrșit Psaltirea, pentru ca astfel să îndemne clerul său să învețe aceasta. Candidatul să se examineze cu dinadinsul de către mitropolit, de are osîrdie a citi cu pătrundere, iar nu superficial, atît Sf. Canoane, cît și Sf. Evanghelie și Cartea dumnezeiescului Apostol și toată dumnezeiasca Scriptură și să viețuiască potrivit poruncilor drepte».

În conformitate cu prevederile acestui canon, pînă astăzi se observă rînduiala de a fi supus orice nou ales pentru treapta episcopală,

unei examinări canonice, în care este inclusă și o minimă verificare a pregătirii celui ales (ispitirea canonică).

— *Condițiile fizice* sînt cele privitoare la sănătate, care sînt de la sine înțeles referitoare la integritatea corporală și la vîrstă, căci cea privitoare la sex, este trecută între cele religioase, după cum am văzut.

Prin integritatea corporală nu se înțelege lipsa oricărui defect fizic, fi numai lipsa acelor însușiri fizice, care prejudiciază slujirea preoțească, de aceea canoanele precizează că slujitorul bisericesc nu trebuie să fie orb, șchiop sau să aibă alte defecte fizice vizibile (can. 78,

79 ap.).

Condițiile privitoare la vîrstă au fost stabilite pentru a se asigura Bisericii un corp de slujitori maturi, care să ofere și prin vîrstă lor o garanție că vor corespunde misiunii de păstori și îndrumători ai credincioșilor. De aceea, după cum arată Constituțiile Apostolice II, I mai întîi s-a stabilit vîrstă de 50 de ani pentru treapta de episcop, care a fost apoi redusă prin obicei și prin legislația lui Justinian (Nov. 122, t, 137, 1) la 40, apoi la 35 și în fine la 30 de ani (can. 4 Neocez. ; 14 VI ec.).

Pentru treapta de presbiter, canoanele prevăd vîrstă de 30 de ani (can. H Neocez., 14, VI ec.) iar pentru treapta de diacon vîrstă de 25 de ani (can. 16 Cart. 14, VI ec.) și în fine pentru treapta de subdiacon, se prevede vîrstă de 20 de ani (can. 15, VI ec.).

Timp îndelungat nu s-au îngăduit decît puține abateri sau excepții de la aceste norme privitoare la vîrstă candidaților la preoție. De la o vreme însă s-a adoptat — în mod practic — principiul că așa precum există un majorat penjru funcțiile publice în viața de stat, tot la fel trebuie să existe un majorat analog pentru funcțiile din cadrul Bisericii și ca urmare pe baza acestei analogii, s-a redus și vîrstă pentru treapta de presbiter și de diacon, în funcție de vîrstă pe care o prevăd felurite legi de stat, pentru ocuparea de funcții publice, aceasta stabilindu-se de obicei la 21 sau între 21 și 23 de ani, vîrstă la care se permite și hirotonia întru diacon și presbiter. Cît privește însă vîrstă pentru treapta episcopală, ea a fost menținută la minimum de 30 de ani, prin analogie cu vîrstă senatorială sau cu majoratul senatorial de odinioară. Cu alte cuvinte principiul adoptat este ca Biserica se orientează la stabilirea vîrstei hirotoniei, deci la stabilirea majoratului sacerdotal, după majoratul politic, existent în fiecare stat, și anume după acel majorat politic care dă dreptul ca cineva să fie ales în funcții publice, iar nu după majoratul politic oare constă doar în dreptul cuiva de a-și exercita dreptul de vot cu ocazia constituirii organelor de conducere ale vieții publice.

în unele Biserici, cum este de exemplu Biserica Eladei, se ține la aplicarea prevederilor canonice, în privința vîrstei pentru treapta de presbiter și pentru cea de diacon și din această cauză numărul persoanelor cu studii corespunzătoare pentru cler se menține redus, întrucît condițiile vieții din vremea noastră nu mai permit nimănui să nu se încadreze într-o muncă statornică, pînă la vîrstă de 30 de ani.

- *Lc condițiile sociale* se numărau în vechime starea de libertate socială și starea civilă. Cum starea de libertate socială, prin care se **în-telegea** starea de om liber, adică de om care nu era sclav sau din vreo **îKă** categorie, în privința căreia exista opreliști pentru intrarea în cler, a încetat să mai constituie de la o vreme o condiție socială pentru că au dispărut sclavia și celelalte categorii de stări nelibere sau nedeplin libere ale oamenilor, a mai rămas numai starea civilă dintre condițiile sociale, cu care avea legătură intrarea în cler, adică hirotonia. Acesteia i s-a mai adăugat apoi cu timpul condiția socială a cetățeniei, apoi aceea a satisfacerii unor îndatoriri sociale sau a scutirii formale de aceste îndatoriri, printre care primul loc îl ocupă — pînă astăzi — serviciul militar.

În privința condițiilor de stare civilă de care ne vom ocupa în mod special cu alt prilej, observăm doar atît, că ele se refereau mai întîi la condiția familială a candidatului, stabilindu-se dacă este născut din căsătorie și deci dacă este fiu legitim sau dacă este născut din afara căsătoriei și este deci nelegitim, apoi se trecea la constatarea stării civile sub raportul legăturii conjugale, căutînd a se stabili dacă candidatul este căsătorit, vădov ori divorțat sau dacă a fost de mai multe ori căsătorit, precum și dacă, nefiind căsătorit, dorește sau nu să se căsătorească.

Condiția social-politică a cetățeniei, ca și aceea a satisfacerii serviciului militar sau a scutirii de acesta, sînt reglementate în chip diferit de la stat la stat, dar Biserica ține ca — din motive de loialitate față de stat — și pentru întărirea conștiinței cetățenești și patriotice a slujitorilor Bisericii, aceste condiții să fie satisfăcute în măsura în care apreciază și statul că trebuie să fie îndeplinite.

Din enumerarea pe scurt a condițiilor pe care le-au stabilit legislația și practica vieții bisericesti pentru intrarea în cler, se impune concluzia generală ca prin acestea se urmărește selecționarea cea mai corespunzătoare pentru misiunea Bisericii însăși, a slujitorilor, chemați ca prin activitatea lor să contribuie în chip optim la îndeplinirea acestei misiuni.

Biserica stabilind aceste condiții s-a orientat după criteriile firești ce trebuie avute în vedere la selecționarea oricărui corp de oameni destinați să îndeplinească o lucrare importantă care reclamă din partea lor mai întîi o stare de sănătate sub toate raporturile, apoi o pregătire corespunzătoare și alte însușiri fără de care nu și-ar putea duce munca. Cu același gînd și conducerea Bisericii a procedat la stabilirea condițiilor arătate, ținînd seama — în primul rînd — de specificul lucrării pentru care se selecționează candidații la preoție. Și astfel a procedat la stabilirea de condiții care încep cu însușirea esențială pe care o reclamă slujirea preoțească, adică cu vocația și continuă cu cinci grupuri de alte condiții, prin care se urmărește a se constata și a se asigura o deplină sănătate a celor chemați la slujirea preoțească și anume : mai întîi o sănătate religioasă, care se constată sau se asigură prin condițiile religioase, apoi o sănătate morală pe care caută sa o asigure condițiile morale, o sănătate intelectuală și profesională, pe care caută să o asigure pregătirea culturală și teologică, apoi o sănătate și

o maturitate fizică, pe care caută să o asigure condițiile fizice și, în fine, o sănătate socială, pe care caută să o asigure condițiile cu acest caracter.

Cînd se constată întrunirea condițiilor stabilite pentru intrarea în preoție, în mod corespunzător sau în mod suficient, fiecare episcop în cazul preoților și al diaconilor, și fiecare sinod competent, în cazul celor din treapta episcopală, aprobă sau încuviințează hirotonirea candidaților în treptele pentru care au fost designați.

c) în privința modului în care se administrează Sf. Taină a Hirotoniei, s-a stabilit rînduiala ca fiecare hirotonie să fie săvîrșită cu o anumită destinație, adică atît a episcopului cît și a presbiterului și a diaconului să fie făcută pentru o anumite localitate sau biserică sau pentru o anumite comunitate mai mare sau mai mică, în cadrul căreia cel hirotonit era dator să slujească pînă la sfîrșitul vieții. Această rînduiala s-a introdus ceva mai tîrziu, căci la început slujitorii Bisericii, hirotoniți și așezați în unele localități, erau adeseori nevoiți să părăsească localitățile respective și să slujească în altă parte, fie din pricina condițiilor create de persecuție, fie din pricina nevoilor misionare. De altfel, dacă această obligație ar fi existat de la început și s-ar fi aplicat în mod rigid, nici nu ar fi fost posibilă lucrarea misionară a clericilor. După ce s-a introdus totuși obligația pentru clerici de a rămîne în localitățile și în bisericile pentru care au fost aleși și hirotoniți, s-a venit și cu diverse norme canonice, care interziceau mutarea sau transferarea clericului dintr-o localitate într-alta (can. 14, 15 ap. , -15, I ec. ; 20 IV ec. ; 21 Antiohia; 16 Sard.), permițînd aceasta numai pentru interese superioare bisericesti și numai prin consimțămîntul autorității superioare de care depindeau clericii respectivi.

Din aceleași considerente s-a venit apoi la Sinodul IV ecumenic, cu dispoziția can. 6 a acestui sinod, prin care se interzice orice hirotonie fără destinație sau, cum se exprimă mai precis canonul, orice «hirotonie absolută». Ca urmare, cu ocazia oricărei hirotonii, formula însăși a hirotoniei trebuie să cuprindă indicația locului sau funcțiunii pe care urmează să o îndeplinească la o biserică sau alta, cel ce se hirotonește. Tot ca expresie a aceleiași rînduiei trebuie privită și formula de angajament, pe care sînt ținuți să o citească cu ocazia hirotoniei, atît episcopii cît și presbiterii și diaconii, formulă introdusă pentru episcopi, abia din veacul VIII—IX, iar pentru ceilalți clerici, într-o vreme mult mai tîrzie. Desigur formula în uz pentru episcopi este mult mai solemnă, cuprinzînd și mărturisirea de credință, dar ea are același rost general și aceeași origine ca și formulele folosite la hirotonia întru presbiter sau întru diacon-

întrucît la început, hirotoniile se puteau face de-a dreptul în oricare din cele trei trepte ale preoției, fără obligația ca cel hirotonit într-o treaptă superioară să fi primit în prealabil și hirotonia în treapta inferioară și din cauza aceasta se întîmpla să fie hirotoniți în treapta de presbiter sau în cea de episcop oameni necorespunzători, ridicați de-a dreptul din starea laică, s-a socotit folositor și indicat pentru asigurarea unei alegeri și promovări corespunzătoare în treptele preoției, și deci în interesul Bisericii însăși, ca această veche rînduiala să fie în-

locuită cu alta nouă care impune obligația celor ce urmează a fi hirotoniți în treptele superioare, de a primi — pe rînd — hirotonia în treptele inferioare, cu obligația de a sluji un oarecare timp în fiecare din acestea.

Cea dintîi normă canonică, care impunea această rînduială este cuprinsă în can. 10 al sinodului de la Sardica din anul 343. Ea însă a fost o normă locală și n-a dobîndit obligativitate generală în Biserică, decît foarte tîrziu, prin can. 17 al Sin. VII ec., cu toate că încă prin canonul 2 al Sin. VI ecumenic (Trulan); canoanele sinodului de la Sardica au dobîndit obligativitate generală în Biserică. Că noua rînduială nu s-a generalizat, o dovedește chiar un canon al Sinodului VI ecumenic (Trulan), care dispune ca aceia dintre candidații la starea clericală care vor să se căsătorească, sînt liberi să încheie căsătoria legală «înainte de hirotonia întru ipodiacon sau întru diacon, sau întru preș-biter» (can. 6, VI ec.). Aceasta însemnează că cineva putea fi încă hirotonit de-a dreptul în starea de presbiter, pentru că dacă primea în prealabil hirotonia întru diacon, el nu se mai putea căsători înainte de a fi hirotonit în treapta de presbiter, deoarece același canon reînnoind în partea de la început dispozițiile can. 26 apostolic, interzice căsătoria după hirotonia întru diacon.

O altă rînduială ce s-a introdus iarăși mult mai tîrziu, cu privire la modul hirotoniei, este aceea potrivit căreia hirotoniile se săvîrșesc numai în sf. altar și la timpuri determinate în cursul Sf. Liturghii, începîndu-se cu hirotonia întru episcop, care se săvîrșește la începutul liturghiei, apoi urmîndu-se cu cea întru presbiter și cu cea întru diacon, care se săvîrșește spre sfîrșitul Liturghiei.

Rațiunea acestei ordine în care se săvîrșesc hirotoniile în cadrul unei Sf. Liturghii, este aceea de a se evita hirotonia unei persoane în toate cele trei trepte ale preoției, în cadrul unei singure Sf. Liturghii. Desigur această rînduială este folositoare și trebuie observată, iar nerespectarea ei atrage sancțiuni (însăși, în caz de necesitate, se poate și inversa ordinea hirotonirii în treptele preoției).

La aceeași Liturghie de asemenea pot fi săvîrșite mai multe hirotonii în treapta de episcop, ca și în treapta de presbiter și în cea de diacon, săvîrșindu-se fiecare aparte la timpul stabilit.

d) Efectele juridice ale administrării Sf. Taine a Hirotoniei sînt de cea mai mare importanță pentru viața Bisericii și ele se împart în două categorii și anume :

- efecte cu privire la structura sacerdotală, și
- efecte cu privire la starea civilă a clerului.

Au mai existat și o a treia categorie de efecte juridice ale hirotoniei și anume acelea pe care ea le producea pentru viața de stat, atrăgînd o serie de drepturi și privilegii aparte, explicabile în condițiile statului roman și a celui bizantin, precum și în condițiile celorlalte tipuri de state care s-au succedat în Europa pînă aproape de zilele noastre.

Efectele juridice din prima categorie sînt următoarele :

— prin hirotonie se creează starea clericală, care apare ca o categorie socială aparte în structura socială a Bisericii, și

— prin hirotonie se conferă atît starea harică a preoției, cît și puterea bisericească corespunzătoare fiecărei trepte a stării harice, putere a cărei exercitare este reglementată prin foarte numeroase norme juridice.

Efectele juridice ale hirotoniei, cu privire la starea civilă a clerului sînt reglementate printr-o serie de norme canonice, unele scrise iar altele tradiționale, sau impuse prin obicei, adică prin practica îndelungată a vieții bisericești și potrivit acestor reguli, membrii clerului de instituire divină se pot căsători înainte de hirotonie și anume înainte de hirotonia în treapta de diacon. Unele canoane prevăd însă că ei s-ar putea căsători numai înainte de primirea treptei de ipodiaton (can. 26 ap., can. 6, VI ec.) (ceea ce constituie o extindere și la treptele de instituire bisericească a rînduiei aplicată întîi numai în legătură cu treptele de instituire divină. Pentru treapta episcopală. a fost interzisă conviețuirea conjugală (can. 48, VI ec.) impunîndu-i-se celibatul (can. 12, VI ec.) și la urmă starea monahală, care a devenit obligatorie prin puterea obiceiului care a dus la neșocotirea sau chiar la abrogarea în mod practic a unui canon de cuprins contrariu (can. 2 sin. Const. an 879).

Tot ca efect juridic al hirotoniei, apare și interzicerea căsătoriei a doua a membrilor clerului.

— *Starea civilă a clerului după hirotonie sau căsătorie.*

Efectele juridice ale hirotoniei cu privire la starea civilă a clerului într-o expunere mai amplă se prezintă astfel:

Prin starea civilă, se înțelege starea aparte a unei persoane, determinată de ansamblul legilor civile dintr-o societate. Mai precis se poate spune că starea civilă constă în identitatea unei persoane, determinată de normele de drept civil ale unei societăți. Aceste norme prevăd drepturi și îndatoriri ale persoanelor particulare, referitoare la libertățile și drepturile, care ie asigură interesele lor ca indivizi, făcînd abstracție de libertățile și drepturile publice sau politice.

Pentru determinarea identității civile sau stării civile a unei persoane, elementele cele mai caracteristice le reprezintă calitatea de persoană liberă și conștientă, care se poate afla, fie în stare de minorat, fie în stare de majorat, în stare de tutelă sau de curatelă, apoi în situația de membru al unei familii sau de a nu fi membru al nici unei familii, apoi în situația de a fi căsătorit sau necăsătorit, căsătorit a doua oară, a treia oară etc., divorțat, văduv, dat dispărut, declarat mort etc. în genere, fiecare persoană, precum are o identitate fizică aparte, așa are și o identitate civilă, adică o stare civilă aparte. Dar nu numai persoanele luate individual, ci și unele grupuri de persoane sau categorii de persoane au sau pot avea identități sau stări civile aproape identice sau asemănătoare, sau în orice caz determinate de aceleași norme juridice aparte, care nu determină starea civilă a tuturor persoanelor sau a tuturor categoriilor de indivizi. Un astfel de grup cu o identitate civilă sau cu o stare civilă aparte, este și clerul.

Precum s-a mai amintit, administrarea Sf. Taine a Hirotoniei produce unele efecte juridice asupra stării civile a clerului, despre care se poate spune că este caracteristică pentru întregul cin preoțesc sau pentru întreaga stare a preoției, care constituie o categorie aparte dintre acelea care intră în alcătuirea socială a Bisericii.

Actuala stare civilă a clerului este reglementată printr-o sumă de norme scrise ca și prin rînduiri-ce s-au impus pe cale de obicei, dar toate acestea au cunoscut o dezvoltare istorică întocmai ca și celelalte rînduiri de organizare ale Bisericii sau ale vieții bisericești. Spre a înțelege în mod corespunzător rînduiri-acum în vigoare, privitoare la starea civilă a clerului, este necesar să cunoaștem în prealabil vechile rînduiri care determinau această stare și modul în care ele s-au dezvoltat de-a lungul vremii.

Să vedem deci care era starea civilă a clerului în Biserica veche.

La început, clericii de toate treptele, adică atât diaconii și presbiterii, cât și episcopii, aveau libertatea deplină de a se căsători sau de a nu se căsători, precum și aceea de a se căsători înainte de hirotonie sau după hirotonie.

Această libertate s-a întemeiat pe rînduiri-stabilite de sfinții apostoli și rămase de la ei, rînduiri care nu cuprindeau nici norme, nici îndrumări restrictive în această chestiune, lăsînd tuturor, libertatea să-și aleagă starea pe care o socoteau mai potrivită. Singura restricție în această privință este aceea care se referă la monogamic și la observarea ei strictă, în raport cu bigamia care se putea practica atât după legile romane, cât și după cele mozaice, care îngăduiau pe lîngă soția legală, și cîte o concubină, așa încît și legătura cu aceasta era tot legală, dar de o treaptă inferioară a legalității. Referindu-se la această formă de bigamie, Sf. apostol Pavel, dispune ca episcopul să fie bărbat al unei singure femei (I Tim. 3, 2), neprecizînd însă cînd se puteau căsători slujitorii Bisericii din orice treaptă, înainte sau după hirotonie. Lipsa acestei precizări, care și-ar fi avut rostul în legătură cu modul în care se rînduiesc de către Sf. apostol Pavel, cele privitoare la starea civilă a clerului, precum și nepăstrarea în tradiția apostolică a vreunei rînduiri care să stabilească în raport cu hirotonia, timpul căsătoriei clerului, a făcut ca în Biserica veche să se obișnuiască a se căsători membri clerului ori înainte, ori după hirotonie, practicîndu-se în același timp și celibatul, care era justificat prin sfatul Sf. Apostol Pavel, comparîndu-și starea sa celibatară cu care s-a dat pe sine pildă în această privință cu starea de căsătorie a altor Apostoli.

Cum însă era mai firesc pentru cei destinați să devină slujitori ai Bisericii, ca în privința stării lor civile să ia o hotărîre înainte de primirea Sf. Taine a Hirotoniei, s-a ajuns ca — procedîndu-se mereu în acest fel — să se statornicească o practică întemeiată pe considerente nerefugioase, adică pe considerente care nu aveau nici o legătură cu însăși Sf. Taină a Hirotoniei, ci ele erau de natură comună, omenească. Este adevărat că starea pe care o dobîndea careva prin hirotonie, era mai puțin indicată și pe atunci, așa cum este și astăzi, pentru ca cineva să manifeste și după aceea preocupări de natura celor legate de căsătorie.

Cu toate că de la o vreme s-a impus ca obiceiul rînduiala căsătoriei înainte de hirotonie a celor ce urmau să devină clerici, totuși nu s-a luat nici un fel de măsură pentru a-i opri pe cei ce doreau să se căsătorească și după hirotonie. Abia mai târziu, prin veacul III—IV s-a socotit că ar fi mai nimerit să se vină în această privință cu o normă generală, în sensul obiceiului prevalent de a se îngădui clericilor căsătoria numai înainte de hirotonie. Acestei rînduiele îi dă expresie legală canonul 26 apost., care dispune că dintre cei ce intră în cler necăsătoriți, să nu se mai căsătorească decît citeții și cîntăreții. Canonul nu prevede însă nici o pedeapsă pentru ceilalți membri ai clerului care ar fi dorit să se căsătorească după hirotonie, pentru că o astfel de pedeapsă nu avea de fapt pe ce să se întemeieze.

Abia ceva mai târziu sau poate chiar în aceeași vreme, sinodul local de la Ancira, întrunit la anul 312, vine cu o normă mai precisă, cuprinsă în canonul 10 al cărui text este următorul:

«Toți cei hirotoniți diaconi, dacă chiar la hirotonirea lor au mărturisit și au zis că trebuie să se însoare, fiindcă nu pot să rămînă așa, aceștia însurîndu-se după aceea, să rămînă în slujbă pentru că li s-a dat lor voie de către episcop. Dacă însă oarecari, tăcînd și primindu-se la hirotonie cu condiția ca să rămînă așa, și după aceea s-au însurat să înceteze din diaconie».

Din textul canonului citat se vede că într-o anumită parte a Bisericii, se introdusese deja rînduiala de a nu se mai permite decît diaconilor să se căsătorească după hirotonie, dar și aceasta numai în anumite condiții, adică dacă ei declarau cu ocazia hirotoniei că nu pot să rămînă necăsătoriți și că doresc a încheia ulterior căsătoria și prevăzîndu-se în același timp îndepărtarea din slujba diaconiei a celor care s-ar căsători după hirotonie, fără să fi reclamat acest drept cu ocazia hirotoniei.

Vechea practică a Bisericii și însuși textul acestui canon arată clar : căsătoria nu *constituie o piedică de natură doctrinară sau dogmatică* în calea *primirii* Sf. Taine a *Hirotoniei* și că, prin urmare, rînduiala potrivit căreia se interzice căsătoria clericului după hirotonie, este de natură juridică și ca atare de la ea se poate acorda dispensă, în acele cazuri pe care le apreciază autoritatea bisericească. Lămurirea acestei chestiuni este de importanță deosebită pentru problema căsătoriei a doua a clericului, împotriva căreia cele mai frecvente obiecții s-au formulat din eroarea care se face, socotindu-se hirotonia un impediment de natura dogmatică, la primirea Sf. Taine a Cununiei.

Problema stării civile a clericului a preocupat mereu conducerea Bisericii și diverse sinoade, care au venit mai târziu cu hotărîri în spiritul rînduielei prevalente care se statorniciseră, în sensul interzicerii căsătoriei clericului după hirotonie. Cea mai categorică și mai precisă normă canonică în această privință este aceea cuprinsă în can. 6, VI ec., care se întemeiază pe cea cuprinsă în canoul 26 ap. căreia îi și dă — cu acest prilej — o interpretare autentică. Iată textul acestui canon :

«După cum s-a zis în canoanele apostolești (can. 26 ap.) ca dintre cei ce au intrat în cler necăsătoriți, numai citeții și cîntăreții se pot

căsători.....să facă aceasta înainte de hirotesia între ipodiacoa sau hirotonia într-un diacon sau preot».

Este de notat că același sinod care a adoptat acest canon, a dat și canoanelor unor sinoade locale, printre care și canoanelor sinodului local de la Ancira, deci și canonului 10 al acestui sinod, valabilitate sau vigoare generală în Biserică. Dar după cum am văzut, acel canon permite în condiții determinate căsătoria după hirotonie a diaconului, pe când canonul 6, VI ec. interzice acest lucru, sub pedeapsa caterisirii.

Cu toate acestea în practica vieții Bisericești nu s-a generalizat și nu s-a impus definitiv rânduiala stabilită de canonul 6 al Sinodului VI ecumenic (Trulan), decât spre sfârșitul veacului al IX-lea, când la anul 897, împăratul Leon VI Filozoful a emis o novelă prin care interzicea practica existentă încă și atunci, de a se permite nu numai diaconilor, ci și preoților căsătoria după hirotonie, pentru care s-a acordat un termen de doi ani de la hirotonie. Novela în cauză a lui Leon VI Filozoful arată că în practica vieții bisericești s-a păstrat rânduiala, precizată în canonul 10 Ancira, care permite diaconilor căsătoria după hirotonie, și care rânduiala s-a aplicat prin analogie și la presbiteri, dar cu restricția că nu pot beneficia de acest drept decât un timp de doi ani de la data hirotoniei.

Din epoca respectivă, adică de la sfârșitul veacului al IX-lea și de la începutul veacului X, s-a ajuns la generalizarea și la impunerea definitivă a rânduiei care interzice clerului căsătoria după hirotonie.

O chestiune aparte în legătură cu starea civilă a clerului, este aceea a stării civile a episcopilor, care se deosebește de starea civilă a celorlalți membri ai clerului.

La început, din epoca apostolică și pînă tîrziu de tot, episcopii puteau fi și ei căsătoriți sau necăsătoriți, ca și ceilalți clerici, urmîndu-se timp îndelungat și în privința lor aceeași normă sau rânduiala ca și în privința presbiterilor și a diaconilor. De altfel, în privința episcopilor, care erau socotiți urmașii direcți ai Sf. Apostoli, deși numai în lucrarea episcopală nu și în cea specific apostolică, exista atît exemplul Sf. Apostoli, dintre care unii erau căsătoriți, fără a fi defăimați pentru acest lucru, cît și rânduiala stabilită de Sf. Apostol Pavel, ca episcopul să fie bărbat al unei singure femei, rânduiala care implica libertatea și dreptul episcopilor de a se căsători. Despre vreo oprire de la căsătorie sau de la viața conjugală a episcopilor nu exista nici un fel de mențiune în Biserica veche. Din contră canoanele 5, 51 ap. și numeroase altele, arată că episcopii puteau fi căsătoriți și că acei care sub pretextul evlaviei doreau să se despartă de soțiile lor erau pedepsiți potrivit canonului 5 apostolic, cu caterisirea. Iar în cazul că ridicau obiecții cu implicații de hulă împotriva lui Dumnezeu, pentru a se abține de la căsătorie, erau supuși, aceleiași pedepse, îată aceste texte foarte grăitoare în privința stării civile a episcopilor din epoca respectivă.

«Episcopul sau diaconul să nu lepede pe soția sa pe cuvînt de evlavie, iar dacă o va lepăda, să se afurisească și persistînd să se caterisească.» (can. 5 ap.) , • «Dacă vreun episcop sau diacon și oricare din.

catalogul ierarhicesc se abține de la nuntă nu pentru mîntuire, ci din scîrbă... ori să se îndrepteze, ori să se caterisească și să se lepede de Biserică.» (can. 51 ap.).

Din textele citate, se vede clar nu numai că episcopii erau liberi să se căsătorească, ci că însăși încercarea unora dintre ei de a nu se căsători din anumite pretexte, sau de a se despărți de soții, sub cuvînt de evlavie, a fost osîndită.

Această stare civilă de oameni căsătoriți sau liberi să trăiască și necăsătoriți, episcopii și-au păstrat-o timp îndelungat, în orice caz pîna la sinodul Trulan (an. 692), cînd se iau cele dintîi măsuri pentru a se impune celibatul episcopilor. Astfel, prin canonul 48, VI ec. se dispune ca aceia dintre candidații la episcopie, care vor fi aleși pentru această treaptă, să se despartă prin bună înțelegere de soțiile lor, după ce vor primi hirotonia întru episcop, aceasta urmînd să se retragă la mînăstire. Canonul nu prevede însă nici un fel de sancțiune și nici un fel de urmare cu caracter de sancțiune, în cazul că soții în cauză nu s-ar despărți sau în cazul cînd soția n-ar consimți să se despartă și mai ales să se retragă la mînăstire.

La același sinod și anume prin canonul 12, se interzice ca episcopii să conviețuiască cu soțiile lor după hirotonie, sub sancțiunea caterisirii. Prin această măsură se interzice totodată ca episcopii să mai fie căsătoriți, adică li se schimbă starea civilă, înlocuindu-se aceea de căsătorie, cu cea de celibat, pentru ca, prin nici o dispoziție de atunci sau de mai tirziu a vreunui canon, nu se impune episcopului obligația de a intra în cinul monahal.

În motivarea măsurii ce se ia prin canonul 12, VI ec., se invocă numai considerentul de ordin moral, arătîndu-se că prin noua măsură nu se urmărește a se răsturna cele legiferaute de Sf. Apostoli, adică cele pe care le-am văzut în canoanele 5 și 51 ap., ci numai un bine mai mare al credincioșilor și al stării sacerdotale. De aci urmează că măsura canonului 12, VI ec., nu a fost privită de către părinții sinodului Trulan, ca fiind contrară celei cuprinse în canoanele apostolice citate, ci că ea este luată numai pentru că li s-a părut părinților sinodali că aceasta servește mai bine interesului Bisericii, în vremea în care a fost adoptată. Și de fapt, în stările foarte grave care se creaseră pentru viața Bisericii, prin invazia arabă, careia îi căzuseră victime teritoriile a trei patriarhate înfloritoare din Răsărit, ale celui din Ierusalim, ale celui din Antiohia și ale celui din Alexandria, a apărut ca mai indicat și mai folositor pentru Biserică ca episcopii să nu mai fie căsătoriți. De altfel aceeași problemă s-a pus și pentru clerul celălalt, adică pentru presbiteri și diaconi, însă canonul 13 al aceluiași sinod respinge propunerea de a-i obliga la celibat și pe ceilalți clerici, așa încît această nouă stare civilă, se impune numai pentru episcopi.

Se mai făcuse după cum se știe și o altă încercare de a se impune episcopilor starea celibatară, de asemenea și celorlalți clerici, cu ocazia Sinodului I ecumenic, dar atunci propunerea respectivă a fost respinsă fără excepții. De astă dată, ea a fost respinsă, cu excepții, adică n-a fost respinsă global, ci s-a admis ca măsură excepțională, ceruta de împrejurări numai pentru episcopi.

Din redactarea canonului 12 al sin. VI ec. rezultă clar caracterul de măsură excepțională ce i s-a dat dispoziției cuprinsă în el. De asemenea rezultă tot atât de clar că părinții adunați la acel sinod, nu s-au încumetat și nici n-au găsit necesar să abroge canoanele apostolice, rare cuprind o dispoziție contrară.

Ținându-se seama de trebuințele noi ale vieții bisericești, care au impus celibatul episcopilor, iar pe de altă parte de prevederile canoanelor apostolice 5 și 51 în practica vieții bisericești, nu s-a trecut la aplicarea întocmai a dispoziției canonului 12, VI ec., ci s-a admis mai departe ca unii episcopi să fie căsătoriți, stare care a durat apoi pînă în veacul al XH-lea inclusiv, în Biserica din Răsărit. Ba se mai amintesc episcopi căsătoriți chiar și mult mai tîrziu, în veacul al XVIII-lea.

Ce-i drept apăruse între timp și o lege de stat, emisă de împărețul Justinian I, prin care se dispunea ca episcopul să fie ales dintre persoane necăsătorite, iar pe de altă parte, la treapta episcopală fuseseră ridicăți monahi, ale căror merite pentru Biserică au făcut ca starea lor civilă, care din punct de vedere legal era starea celibatară, să dobîndească o considerație deosebită și ca astfel aceasta să deschidă calea spre generalizarea ei mai tîrziu pentru treapta episcopală-

Așadar, pînă la can. 6, VI ec., starea civilă a episcopilor putea fi de trei feluri : aceea a căsătoriei, aceea a celibatului și aceea a monahismului sau a călugăriei. Abia de aci înainte se interzice în mod categoric pentru episcopi starea civilă a căsătoriei și se tinde a se generaliza cea celibatară. Dar și aceasta intră, începînd cu veacul al IX-lea, în concurență cu cea monahală, care avea girul greutății pe care o dobîndise în viața Bisericii cinul monahal în timpul luptelor iconoclaste. Ca reacție împotriva acestei tendințe de a se impune pentru episcopi starea civilă de monah, apare hotărîrea cuprinsă în can. 2 al sinodului local de la Constantinopol, din anul 879, care declară că între starea monahală și treapta de episcop există incompatibilitate din pricina contradicției dintre îndatoririle stării monahale și acelea ale slujirii episcopale. Iată eum se exprimă în această privință canonul menționat: «Dacă un episcop ar voi să se pogoare la viața monahicească și să îndeplinească locul pocăinței, acesta să nu mai aibă pretenție la demnitatea arhierescă».

Dar cu toată măsura luată prin acest canon, influența monahismului ^ fost atât de puternică, încît a impus mai întîi revenirea la rînduiala anterioară, care permitea, atît prin obicei, cît și pe baza legii menționate a lui Justinian, ca episcopii să poată avea starea civilă celibatară, iar mai tîrziu, după veac. XIII—XIV, influența monahismului a impus ca starea monahală, — din starea civilă interzisă în mod expres — printr-un canon pentru treapta episcopală, să devină starea civilă obligatorie pentru această treaptă.

Astfel s-a ajuns ca un impediment la hirotonia în treapta de episcop, să devină o condiție absolut necesară pentru primirea acestei hirotonii, stabilindu-se de atunci încoace, pe cale de obicei, rînduiala în vigoare și acum, ca cel ales sau designat pentru treapta episcopală să fie tuns în monahism, înainte de hirotonia în episcop.

De fapt, cu toată existența unei dispoziții canonice, adică a unei dispoziții cuprinsă în textul unui canon, contrare acestei rînduiri, ea s-a impus totuși și s-a generalizat numai prin puterea obiceiului, care în cazul concret, nu numai că a abrogat un text de canon, ci l-a și înlocuit printr-o normă nouă, de-a dreptul contrară aceleia pe care o cuprinde canonul respectiv.

Din cele arătate, se vede că potrivit normelor în vigoare, starea civilă a clerului de mir și mai precis a preoților și diaconilor, poate fi cea de căsătorie sau cea de celibat, pe cînd starea civilă a episcopilor poate fi numai cea monahală.

În cazul că vreun candidat pentru clerul de mir dorește să se căsătorească, el poate încheia căsătoria numai înainte de hirotonie, fiind interzisă căsătoria după hirotonie sub pedeapsa caterisirii.

*

În legătură cu starea civilă a clerului, sau mai bine-zis ca o chestiune specială privind starea civilă a acestuia, s-a pus de mult în discuție problema căsătoriei a doua a clerului sau a recăsătorim acestuia.

Să vedem cum s-a pus această problemă în mod concret și în ce stadii se află soluționarea ei.

Probema s-a pus în discuție sub două aspecte: sub aspect dogmatic și sub aspect canonic sau legal.

— Sub aspect dogmatic, s-a căutat a se arăta că nu ar fi posibil în nici un chip căsătoria a doua a clerului, atît pentru că aceasta ar fi interzisă prin cuvintele Sf. Apostol Pavel, care spune că episcopul, și deci și ceilalți clerici, nu poate fi decît bărbatul unei singure femei, cît și pentru că Taina Hirotoniei ar constitui un impediment de natură dogmatică în calea primirii Tainei Cununii.

În fond însă, nici în cazul cuvintelor Sf. Apostol Pavel și nici în cazul căsătoriei după hirotonie, nu avem de a face cu lucruri de natură dogmatică.

În primul caz avem de a face cu o poruncă a Sf. Apostol Pavel, al cărui înțeles este că nici un cleric nu trebuie să fie bigam. Ea a fost însă interpretată ca interdicție pentru membrii clerului de a se căsători de două ori, iar acestei interdicții, i s-a atribuit caracter dogmatic, în fond nu este însă vorba de o dispoziție sau poruncă apostolică privitoare la o chestiune de credință sau la un principiu moral cu fond dogmatic, ci la o chestiune de disciplină matrimonială.

Dar și în cazul că ar fi oprit prin poruncă apostolică amintită, ca un cleric să se căsătorească de două ori, și atunci, așa după cum nu se socotește a fi poruncă cu caracter dogmatic și deci categoric obligatorie, aceea privitoare la starea civilă a episcopului, adică cea care spune că se cade ca episcopul să fie bărbat al unei singure femei, tot la fel nu ar putea fi socotită nici aceasta, ca avînd caracter dogmatic, și precum s-a schimbat sau nu se mai aplică aceea, se poate schimba sau poate să nu se mai aplice și aceasta.

Mai precis, oricum s-ar interpreta porunca menționată a Sf. Apostol Pavel, ea nu are un caracter dogmatic și nu poate fi invocat ca atare,

pentru a se dovedi — pe baza ei — că ar fi interzisă, chiar prin cuvântul Sf. Scripturi, căsătoria a doua a clerului.

Cît privește socotința că hirotonia ar constitui o piedică cu caracter dogmatic, în calea primirii Tainei Cununii, este de observat că această socotință, nu are nici un temei acceptabil, ci din contră, pentru că nici una dintre stările de har pe care le comunică vreo Sfînta Taină nu constituie și nu poate constitui vreo piedică pentru sporirea acestei stări, prin comunicarea unui nou har, sau a unui har în plus. De altfel, atît dispoziția canonului 10 Ancira, pe care am văzut-o și care permite căsătoria diaconilor după hirotonie, cît și practica Bisericii de pînă în veacul al IX-lea, care permitea și preoților să se căsătorească după hirotonie, arată că* nimeni și pe nici un temei n-a socotit și nu poate socoti hirotonia ca piedică de natură dogmatică în calea primirii Tainei Cununii. Același lucru se poate spune și în ce privește modul Bisericii de a înțelege cuvintele Sf. Apostol Pavel, care se invocă spre a le înfățișa ca avînd caracterul de poruncă cu fond dogmatic, prin care s-ar interzice căsătoria a doua a clerului.

Biserica nu le-a interpretat însă și nu le interpretează în acest sens, și aceasta rezultă din practica îndelungată a ei.

— Aspectul canonic al problemei, singurul aspect real al ei, este cît se poate de simplu și de ușor de înțeles, și anume : Căsătoria clerului de mir, după hirotonie, este interzisă atît prin texte precise de canoane, cît și prin obiceiul îndelungat, care deși apărut mai tîrziu, a dobîndit și el putere de lege. Cu toate acestea însă, fiind vorba de norme legale fără fond dogmatic, ele pot fi abrogate sau modificate de autoritatea bisericească competentă, care este fie Sinodul ecumenic, fie, în lipsa posibilității de a-l întruni, consensul tuturor Bisericilor.

Ținîndu-se seama însă de trebuințele vieții bisericești, este îngăduit ca autoritatea bisericească, chemată să aplice canoanele, să poată face uz de puterea ei, acordînd dispensă de la obligativitatea oricărui canon, care n-are cuprins dogmatic sau care nu dă expresie vreunui principiu moral cu fond dogmatic. În temeiul acestei puteri, autoritatea bisericească competentă din cadrul fiecărei Biserici autocefale, poate proceda — pe cale de dispensă — la încuviințarea căsătoriei după hirotonie a acelor membri ai clerului, în cazul căroră se va aprecia că se poate acorda o asemenea dispensă.

Această autoritate este sinodul plenar pentru întreaga Biserică autocefală și fiecare episcop pentru eparhia sa. Cum însă este necesar să se procedeze în mod unitar la acordarea unor astfel de dispense, spre a nu se crea sminteală între credincioși, s-a socotit că este mai indicat ca pentru acordarea dispenselor respective să stabilească normele corespunzătoare sinodul plenar sau Sf. Sinod al fiecărei Biserici autocefale.

În felul acesta au gîndit și membrii congresului panortodox, întrunit la Constantinopol în 1923, care au apreciat că este necesar să se acorde astfel de dispense, dar au lăsat la latitudinea fiecărui sinod al Bisericilor locale să hotărască dacă și unde este cazul, precum și în ce fel să se procedeze la acordarea unor asemenea dispense.

în același chip a gândit și a procedat și Sfântul Sinod al Bisericii autocefale Ortodoxe Române, aducând în această chestiune două hotărâri — una în 1938, și alta în 1952. Iată textul hotărârii Sfântului Sinod din septembrie 1952 (Rev. B.O.R. 1952, no. 6—8, p. 438).

Tema 5114/1938 asupra căsătoririi preoților văduvi prin deces:

«Reluându-se în cercetare problema recăsătoririi preoților văduvi printr-un deces, în urma unor ample discuții la care au luat parte toți I.P.S.S. și P.S.S., membri ai Sf. Sinod, Sf. Sinod hotărăște în unanimitate :

1. Întrucât Sf. Sinod nu cunoaște hotărârile sinoadelor altor Biserici surori, cu privire la adoptarea hotărârilor Congresului Sinod-Panortodox de la Constantinopol, din anul 1923, cu privire la recăsătorirea preoților și diaconilor văduvi prin deces, pentru a se convinge cel puțin dacă s-a realizat în parte consimțământul majorității Sinoadelor Bisericii Ortodoxe, adică măcar în parte acel «consensus ecclesiae dispersae», nu-și poate însuși integral acele hotărâri, înainte de a avea răspunsul Sf. Sinoade locale, ale celorlalte Biserici surori.

2. Fața însă de stările de fapt create în cei aproape 30 de ani, de la aceste hotărâri, în sînul Bisericii noastre Sf. Sinod neputînd lua măsuri împotriva Hotărârilor Congresului Sinod-Panortodox de la Constantinopol din anul 1923, din respectul față de acest Sinod Panortodox și din datoria de a păstra legătura și comuniunea dragostei neîntrerupte cu Biserica Ecumenică, hotărăște ca situația preoților și diaconilor văduvi prin deces și recăsătoriți, să fie lăsată pe seama fiecărui chiriarh, spre a fi rezolvată ele la caz la caz, în spiritul canoanelor și hotărârilor canonice, cu pogorământ, în virtutea puterii de a lega și dezlega, ce decurge din harul arhieriei, pînă la întrunirea unui Sinod ecumenic, care va hotărî, aprobarea sau respingerea hotărârilor Congresului Sinod-Panortodox, și ale Sf. Sinod al Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol din anul 1923».

Tema numărul 5116/952 Referat asupra căsătoriei clerului de mir după hirotonie: «Deoarece prin revenirea Bisericii greco-catolice la Biserica Mamă, au venit un număr mare de preoți de mir hirotoniți fără să fi încheiat mai întîi căsătorie : cum iarăși sînt atît de dese trecerile la Ortodoxie ale clericilor celibi ai Bisericii Romano-Catolice, și unora și altora, fiindu-le impusă de Biserica Romei, hirotonia fără dreptul de a încheia căsătoria, pentru liniștea sufletească a credincioșilor Bisericii noastre, unde s-au rînduit pentru păstorie acești preoți, și unde tradiția preotului familist este așa de puternică, Sf. Sinod, numai pentru cazurile preoților de mir foști greco-catolici și romano-catolici, — întrucît este știut că ei au fost siliți de Biserica Romei să primească hirotonia fără căsătorie —, cît și pentru diaconii celibi ai Bisericii Ortodoxe, în unanimitate hotărăște : situația preoților de mir foști greco-catolici și romano-catolici, ca și diaconii celibi ai Bisericii Ortodoxe, în ceea ce privește căsătoria lor se lasă pe seama fiecărui chiriarh spre a fi rezolvată — de la caz la caz — în spiritul canoanelor și hotărârilor ecumenice, ca pogorământ în virtutea puterii de a lega și dezlega ce decurge din harul arhieriei.

După această privire de ansamblu asupra modului în care s-a pus și s-a soluționat problema stării civile a clerului în cadrul Bisericii Ortodoxe, este necesar să amintim și câteva elemente caracteristice pentru starea civilă aparte a clerului Bisericii Apusene.

În cuprinsul acesteia, încă din veacul al IV-lea, sub influența rigo-rismului, iar mai târziu sub influența practicilor religioase sau rîndu-ielilor privitoare la slujitorii religioși, existente la popoarele barbare, care au cōtropicat întregul imperiu roman de apus, de la începutul veacului V, pînă la anul 476, s-a practicat celibatul clerului pe o scară mai largă, ajungîndu-se ca în unele epoci să prevaleze starea civilă celibatară față de starea civilă a căsătoriei, în viața clerului Bisericii din Apus.

Drept momente importante ale orientării Bisericii din Apus în acest sens, pot fi menționate următoarele trei: hotărîrea can. 3 a sinodului local din Elvira (Spania), întrunit în anii 300—305, prin care se impune pentru cler starea civilă a celibatului, apoi hotărîrile sin. I ec. prin care se respinge generalizarea celibatului ca stare civilă obligatorie pentru întregul cler, dar ea este îngăduită alături de aceea a căsătoriei și în fine, hotărîrile canonice ale sinodului Trulan, prin care se acceptă și se impune ca obligatoriu celibatul pentru episcop (can. 12, VI ec.), dar se respinge pentru ceilalți clerici (can. 13, VI ec.). Acest sinod constată însă că în Biserica Apuseană se practică aproape ca rînduială generală, celibatul (preambulul can. 13, VI ec.) și nu-l condamnă decît încercarea de a fi impus împotriva prevederilor exprese ale can. 5 ap., ale unor canoane ale sinodului Cartagina (3, 4, 33) și ale altor canoane, îngăduindu-l în mod excepțional în ținuturile cōtropicite de barbari (can. 30, VI ec.), chiar și atunci cînd el ar contraveni dispozițiilor canoanelor apostolice pentru că este impus de stări excepționale.

Psactica prevalentă a celibatului în Biserica Apuseană a sfîrșit prin a deveni sau prin a se transforma în regulă generală și obligatorie din a doua jumătate a veac. XI, adică îndată după marea schismă de la 1054, cînd papa Grigore al VI-lea, 1-a impus la anul 1074 printr-o hotărîre a sa (Epistola III, vezi și can. 13 VI ec.).

De atunci încoace, problema celibatului obligatoriu, ca și aceea a restabilirii rînduiei tradiționale, potrivit căreia se permite clerului de mir și starea civilă a căsătoriei, a făcut obiectul multor discuții în Biserica Apuseană și cu deosebire în cadrul mișcării pentru libertățile Bisericii galicane din veacul al XVII-lea și apoi cu prilejul Conciliului I Vatican de la 1869—1870 și al Conciliului II Vatican, dintre anii 1962—1965. La acesta din urmă s-a hotărît că în mod excepțional, pentru treapta diaconiei se poate îngădui și starea civilă a căsătoriei.

În privința stării civile a episcopilor, Biserica din Apus a păstrat numai obligativitatea celibatului și n-a încercat să impună obligativitatea stării civile monahale, deși o îngăduie și pe aceasta episcopilor, care sînt aleși dintre monahi, nu o impune însă și celorlalți care sînt aleși din clerul de mir.

Împotriva stării civile a clerului de toate treptele din Biserica Apuseană, ca și împotriva monahismului, s-au formulat o mulțime de

critici, de la marea schismă încoace, din partea diverșilor militanți pentru reformă în Biserica Apuseană, dar cu deosebire din partea lui Martin Luther și a tuturor reformatoilor din veacul XV! înainte. Ca urmare în toate Bisericile născute din Reformă, se admite starea civilă a căsătoriei pentru clerul din toate treptele, nefiind obligatorie însă căsătoria, ci lăsată la latitudinea celor în cauză.

Și Biserica Anglicană a revenit în privința stării civile a clerului nu numai la starea existentă în Biserica Ecumenică înainte de marea schismă, ci chiar la starea creată prin rînduielile apostolice, admițînd — în conformitate cu acestea — atît căsătoria presbiterilor și diaconilor, cît și căsătoria episcopilor și anume, deopotrivă înainte și după hirotonie.

În același fel se prezintă starea civilă a clerului de toate treptele și în Biserica Vetero-Catolică, care s-a organizat de la 1870 încoace, desprinzîndu-se din Biserica Romano-Catolică și reintroducînd în viața ei unele vechi rînduieli "bisericești, între care și aceea care permite clerului căsătoria atît înainte cît și după hirotonie și deopotrivă presbiterilor și diaconilor, ca și episcopilor.

7. Administrarea Si. Taine a Cununii

(însemnătatea acestei Taine, condiții, logodna, căsătoria, familia, legi noi, rudenia, impedimente la căsătorie și cununie, încetarea căsătoriei, divorțul etc.)

Sf. Taină a Cununii este lucrarea sfîntă prin care se desăvîrșește • — prin har — înțelegerea dintre două persoane, prin care acestea încheie căsătoria. Ca binecuvîntare religioasă a căsătoriei, cununia se mai numește în sens cu totul general și căsătorie religioasă, deși căsătoria, chiar binecuvîntată de Biserică, sau căsătoria religioasă, nu se reduce numai la Sf. Taină a Cununii ci ea este formată și dintr-o parte nereligioasă sau profană, care constă în înțelegerea firească, care se stabilește prin consensul persoanelor care încheie căsătoria. Această înțelegere constituie baza naturală a căsătoriei și ea este determinată de legi statornicite de Creator, în natura omului, conceput ca o unitate, căci se zice : «*bărbat și femeie 1-a tăcut*» (Gen. 1, 27).

Fără acest consens, binecuvîntarea religioasă, prin administrarea Sf. Taine a Cununii nu poate să fie dată sau, chiar dacă se dă, ea nu produce efectul haric specific al acestei lucrări dumnezeiești.

Din pricina importanței pe care o are la încheierea căsătoriei, consensul celor două părți, în dreptul roman s-a și folosit formula: «*consensus. facis nuptias*», adică consensul face căsătoria sau căsătoriile, cum s-ar zice mai exact, deoarece în limba latină, cuvîntul căsătorie nu are forma singulară, ci numai forma plurală, ca un act pe care nu-l poate săvîrși nicidecum o persoană singură, ci numai două persoane. Deci un act care se poate săvîrși numai la plural, nu și la singular.

În acord cu importanța care s-a dat consensului la încheierea căsătoriei și cu rostul căsătoriei, ea a fost definită în modul cel mai complet de către romani, în felul următor : «*Nuptiae sunt conjuncție maris et feminae consortium omnis vit'ae, divini ac humani juris comunicație*»

(Căsătoria este legătura bărbatului și a femeii prin însoțire pentru întreaga viață și pentru a se împărtăși reciproc de drepturile dumnezeiești și omenești).

Din această definiție, care aparține jurisconsultului roman Herennius Modestinus din veacul al III-lea e.n. și pe care Biserica și-a însușit-o la vremea sa în întregime, se vede că actul căsătoriei se întemeiază pe o legătură firească, stabilită — prin înțelegere — între un bărbat și o femeie, în scopul însoțirii lor pentru întreaga viață și pentru a se face părtași unul cu altul de acele drepturi care au fost stabilite deopotrivă prin voința omenească și prin voința divină.

Definiția cuprinde deci atât elementul comun, natural al consensului, cât și elementul religios sau supranatural, care pecetluiește întărind și sfințind -acest consens, iar prin aceasta se asigură — și prin voința și lucrarea divină — însoțirea pe toata viața și împărtășirea reciprocă, nu numai de drepturile omenești, ci și ele cele dumnezeiești, adică de acelea pe care le asigură credința religioasă, iar în cazul căsătoriei creștine, împărtășirea de harul pe care îl mijlocește ȘL Taină a Cununii.

Dar nu numai dreptul roman, ci toate legislațiile sau sistemele mai vechi și mai noi ale dreptului au acordat o atenție deosebită căsătoriei, privind-o ca un act ce are o deosebită însemnătate și anume una naturală și alta religioasă sau supranaturală, ca mijloc prin care se asigură atât după legile naturale, cât și după cele divine, perpetuarea vieții neamului omenesc.

De fapt căsătoria nu reprezintă însă numai un asemenea act sau un asemenea mijloc, ici ea constituie totodată și un act de împlinire a vieții -omenești, care nu este deplin, nici numai sub aspectul său feminin, nici numai sub aspectul său masculin, căci prin întreaga alcătuire naturală și prin întregul rost natural, atât partea bărbătească, cât și partea femeiască nu sînt decît ceea ce le spune însuși numele, adică numai cîte o parte din om, fiecare constituind ceea ce se și numește popular cîte o jumătate, așa încît prin legătura care se stabilește între aceste două părți, prin căsătorie, se realizează adevărata împlinire a vieții omenești, împlinire ce constituie — la rînclul ei — singurul mijloc posibil de a transmite sau de a propaga viața umană.

În legătură cu căsătoria, astfel înțeleasă, ca legătură monogamă, care corespunde în chipul cel mai complet naturii umane și rostului vieții omenești, Biserica a stabilit o seamă de rînduiri, dintre care pe unele le-a luat din dreptul roman, iar pe altele și le-a făurit ea însăși. Din aceste norme, cele care ne interesează în primul rînd sînt cele cu caracter juridic, prin care se reglementează mai întîi condițiile pe care trebuie să le îndeplinească cineva pentru încheierea căsătoriei; apoi modul în care se încheie căsătoria, fie de-a dreptul fie prin încheierea prealabilă a logodnei; raporturile dintre soți, privite sub latura drepturilor și a îndatoririlor reciproce, adică noua unitate socială și religioasă care se creează prin căsătorie : familia; drepturile și îndatoririle care determină raporturile de familie, adică nu numai raporturile dintre soți, ci și cele care se stabilesc între toți ceilalți membri posibili ai familiei și în primul rînd între părinți și copii ; și în fine, o categorie de

norme aparte care privesc încetarea căsătoriei, fie în chip firesc, fie prin despărțire sau divorț.

Încheierea căsătoriei între creștini se desăvârșește prin administrarea Sf. Taine a Cununiei.

În legătură cu săvârșitorul acestei Sf. Taine există o serie de norme canonice.

Potrivit atît rînduieiilor religioase, cît și celor juridice ale Bisericii, săvârșitorii Sf. Taine a Cununiei pot fi numai episcopul și preotul se înțelege, aceștia avînd hirotonia validă sau preoția lucrătoare, adică nefiind puși sub o pedeapsă, care să-i oprească de la săvârșirea Sfințelilor Taine.

Se mai cere apoi ca episcopul sau preotul respectiv să aibă și competență, adică îndreptățirea legală pentru săvârșirea Sf. Taine — în genere — și a Sf. Taine a Cununiei, în special. Menționăm acest lucru, întrucît, potrivit unei rînduiei obligatorii, dar introdusă totuși în practica vieții bisericești dintr-o anumită vreme, se socotește că datorită faptului că episcopii sînt monahi, deci persoane care s-au lepădat de cele lumești, nu le-ar fi îngăduit să săvârșescă Sf. Taină a Cununiei (Nomoc. slav).

O altă condiție pentru săvârșitor este ca el să fie prezent, adică de față cu persoanele cărora le administrează Sf. Taină a Cununiei.

Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească candidatul la căsătorie pot fi împărțite în patru categorii și anume : religioase, morale, fizice și sociale, în genere, toate aceste condiții urmăresc asigurarea unei stări cît mai corespunzătoare de sănătate religioasă, de sănătate morală, fizică și socială, pentru cei ce doresc să întemeieze o familie.

În această privință, în modul în care sînt împărțite condițiile pentru căsătorie, adică pentru primirea Sf. Taine a Cununiei, există o mare asemănare cu modul în care sînt împărțite condițiile pentru primirea Sf. Taine a Hirotoniei și cu scopul care se urmărește și în condițiile respective.

•— *Principalele condiții religioase sînt* •

a) Credința ortodoxă sau dreapta credință ; b) botezul valid •, c) calitatea de membru al Bisericii cu toate drepturile, adică persoana în cauză să nu fie excomunicată, dată anatemei sau supusă vreunei alte pedepse care ar opri-o de la primirea Sf. Taine a Cununiei, cum ar fi de pildă simpla ôprire de la Sf. împărțășanie; d) nici una din cele două persoane -să nu fie logodită bisericește cu alta persoană; e) de asemenea să nu fie căsătorită (bisericește sau civil),- f j iar dacă a fost vreuna din ele căsătorită să fi obținut divorțul biericesc în cazul că a fost și cununată sau divorțul civil în cazul că fusese căsătorită numai civil,- g) nici una să nu fi fost căsătorită de trei ori; h) persoanele să nu se afle în legătură de înrudire spirituală sau religioasă în astfel de grade în care este oprită căsătoria după legile bisericești; i) nici una din ele să nu fie de altă religie sau confesiune, nici eretică sau schismatică («mixta religio, disparitas cultus» etc.) ; j) partea bărbătească să nu fie hirotonită sau hirotesită în vreo treaptă a preoției și nici hirotesită în treapta de ipodiaton (can. 26 ap. ; 6, VI ec.), iar pentru partea

femeiască a mai existat în Biserica veche și condiția ca să nu facă parte din vreuna din asociațiile religioase ale văduvelor, presbiterelor, ascetelor, fecioarelor și diaconeselor și mai presus să nu aibă hirotésie întru diaconiță (can. 15, IV ec.). Excepția s-a admis într-o vreme numai pentru diaconi, în conformitate cu dispozițiile can. 10 Ancira, iar apoi și pentru preoți pînă în veacul al IX-lea ; k) nici una din persoane să nu fi depus voturile monahale, sau alte feluri de voturi, cum au fost votul necăsătoriei, la care erau obligate femeile care făceau parte din asociațiile religioase ale presbiterelor, văduvelor, ascetelor, fecioarelor (can. 16, IV ec.) și diaconeselor (can. 15, IV ec.) ; l) să aibă nuni ortodocși cununăți bisericește, iar nu de altă confesiune și cu atît mai puțin de altă religie ; m) persoanele să aibă dispensă de impedimentele religioase, de la care se poate obține aceasta, în cazul în care există astfel de impedimente.

—• *Principalele condiții morale pe care trebuie să le îndeplinească, primitorii Sf. Taine a Cununii sini:*

a) Să fie conștiinți, adică teferi la minte și responsabili, cu alte cuvinte să aibă conștiința de sine ; b) să aibă facultatea de a consimți în mod liber sau de a pronunța în mod liber consensul pentru încheierea căsătoriei, acesta nefiind prejudiciat de nimic («Vis, raptus, dolus, metus») ; - c) să fie morali, adică să nu fi savîrșit acte grave, care i-ar descalifica din punct de vedere moral, -arătîndu-i ca inapți sau ca nedemni sub acest raport pentru încheierea căsătoriei; d) persoanele cu care se căsătoresc candidații la preoție, să fie fecioare (Nov. Just. 6, 1,3, 22, 42 ; Pravila Mare, Glavele 58 și 61) și în genere să fie de condiție morală ireproșabilă (can. 17, 18 ap. 44 VI ec.), adică să nu fie văduve, divorțate etc. ; - e) persoanele să nu fie în legătură de înrudire morală, în gradele în care Biserica nu permite căsătoria, adică să nu fie ruda prin adopțiune sau înfiere, ori prin tutelă, în gradele în care ar fi oprită căsătoria între ele ; f) să aibă dispensa de impedimentele respective dacă aceasta este posibil.

— *Principalele condiții fizice, pe care trebuie să le îndeplinească primitorii Sf. Taine a Cununii.*

a) Să nu fie de același sex, ci una să fie parte bărbătească și una parte femeiască; b) să dispună de sănătatea fizică trebuitoare, adică să nu sufere de astfel de boli, care ar primejdi sănătatea celuilalt sau care ar primejdi sănătatea urmașilor ; c) să aibă integritatea fizică pe care o reclamă conviețuirea conjugală și scopul căsătoriei, adică să nu fie lipsit de organele genitale normale ; d) să aibă vîrsta stabilită ca majorat matrimonial, adică vîrsta pe care o stabilesc legile de stat și cele bisericești pentru ca cineva să poată încheia o căsătorie ; e) persoanele să aibă capacitatea fizică adică potența, pentru îndeplinirea îndatoririlor conjugale, adică să nu fie lipsiți de această capacitate din pricina vreunei infirmități; f) să fie prezente în mod fizic la încheierea căsătoriei, ca și la administrarea Sf. Taine a Cununii; g) să nu existe între ele legătură de înrudire fizică, adică de sînge sau de cuscrie, în astfel de grade în care Biserica nu le permite căsătoria ; h) să aibă dispensă de impedimentele de la care se poate acorda aceasta.

— *Principalele condiții sociale pe care trebuie să le îndeplinească primOTii Sf. Taine a Cununii sînt:*

a) Să fie cetățeni ai statului în care vor să încheie căsătoria și să aibă liberul exercițiu al drepturilor civile, nefiind loviți de vreo interdicție ; - b) să aibă deplină libertate socială, adică să se găsească în stare de deplină libertate socială, neaflîndu-se în detenție sau în astfel de situații, în care nu pot să ia singuri hotărîrea de a se căsători și nici nu o pot duce la îndeplinire decît cu aprobarea altora de care depind. Aceasta a fost întotdeauna situația deținuților, apoi în trecut s sclavilor și a altor categorii sociale, care se aflau în dependență de unele clase stăpînitoare, de asemenea unele categorii de funcționari ai statului, cei aflați sub arme, precum și cei ce urmează să intre într-un corp social, sau se găsesc deja într-un astfel de corp, ai cărei membri n-au deplină libertate socială de a se căsători, aceasta fiind făcută dependentă de unele aprobări ale organelor superioare, cum este cazul — în parte — și *cu cei din starea clericală* ; c) să aibă aprobarea autorității superioare sau a organelor competente, cînd este necesară o astfel de aprobare pentru persoane aflate în situații deosebite, fie sub raportul libertății sociale, fie sub acela al profesiei sau funcției (binecuvîntarea arhierescă pentru candidatul la hirotonie) ; d) să încheie în prealabil căsătoria civilă și să prezinte dovada acesteia și e) să aibă dispensele trebuitoare în cazurile necesare și posibile.

—• *Rînduiele canonice cu privire la modul în care se administrează Sf. Taină a Cununii sînt următoarele :*

a) Persoanele care vor să se căsătorească, să se mărturisească în prealabil și să primească dezlegare de păcate ; • b) înainte de încheierea căsătoriei, ca și înainte de săvîrșirea cununiei, să se facă așa zisele vestiri, în cazul și în locul unde aceasta se practică. Prin ele se înțelege anunțarea consecutivă în trei duminici sau sărbători a hotărîrii de a se căsători a celor în cauză, cu scopul de a se da posibilitate, sa fie oprită încheierea acelor căsătorii, în calea cărora ar exista impedimente grave și necunoscute sau de la care nu s-a obținut dispensă (vestirilor care se practică în Biserică, le corespunde afișarea anunțului de căsătorie, adică hotărîrea de a se căsători a persoanelor care și-au înaintat actele la starea civilă) ; c) cununia să nu se săvîrșească în vreme de post; d) să se săvîrșească în biserică,- e) să se săvîrșească după ritualul prescris de biserică ? f) să nu se repete, adică să nu se favorizeze prin repetarea cununiei unor persoane valid cununate nici un fel de credință deșartă, în legătură cu vreo astfel de repetare, și g) să se obțină dispensă în cazurile necesare și posibile cum ar fi: pentru vestiri, pentru, vremea de post etc.

Condițiile pe care le-am enumerat ca fiind necesare pentru încheierea căsătoriei, trebuie îndeplinite și pentru a se putea încheia logodna, care este un act solemn de promisiune reciprocă a căsătoriei pe care și-o fac cei ce se logodesc.

În trecut, logodna bisericească se săvîrșea independent de administrarea Sf. Taine a Cununii și constituie un act aparte, premergător cununiei. În prezent însă, logodna, se săvîrșește în, cadrul aceluiași

ritual în care se săvârșește și cununia, spre a se evita o seamă de complicații și chiar de neînțelegeri care puteau să survină în vremea dintre logodnă și cununie, atunci când ele se oficiau în mod separat. Se înțelege însă că această rânduială nu implică interzicerea de a se săvârși logodna bisericească și ca act separat de cununie, cu multa vreme înaintea acesteia.

În privința unor condiții aparte pentru logodnă, care au existat cândva, este de reținut doar atât că ele se refereau la vârsta și la libertatea persoanelor ce voiau să se logodească, permițându-se aceasta chiar și minorilor, fără însă ca o astfel de permisiune să implice și îngăduirea căsătoriei respectivilor înainte de majorat.

•— O căsătorie încheiată cu observarea condițiilor principale necesare în acest scop și binecuvîntată de Biserică prin administrarea Sf. Taine a Cununii, produce în mod firesc o serie de efecte juridice, dintre care unele sînt reglementate de Biserică, iar altele sînt reglementate prin legile de stat.

a) Efectele juridice ale cununii, de care se ocupă legile bisericești sînt următoarele :

— cei căsătoriți și cununați, sînt considerați ca formînd cea mai mică unitate socială religioasă, adică familia creștină, sau sanctuarul familial creștin, care împreună cu altele, intră în alcătuirea unei comunități locale creștine sau a unei unități bisericești locale ;

— deși fiecare din cele două persoane își păstrează individualitatea sa, ele sînt socotite ca formînd un trup și contează ca atare în toate regulile privitoare la rudenie și la calcularea gradelor de înrudire ;

— între soți se creează îndatoriri și drepturi reciproce și egale, sub raport religios ;

— soții au aceleași drepturi și îndatoriri față de copii;

— legătura creată prin Taina Sf. Cununii îi obligă să viețuiască împreună pînă la sfîrșitul vieții;

— încetarea căsătoriei este admisă numai pentru cauza naturală a morții și din cauze asimilate cu moartea;

— divorțul, adică despărțirea căsătoriei legale sau valid încheiate, nu se îngăduie în principiu decît pentru adulter și în mod excepțional, pentru motive care pot fi asimilate cu moartea parțială sau totală, fie fizică, fie religioasă, fie morală sau civilă.

b) Efectele juridice ale căsătoriei, de care se ocupă legile de stat, sînt mult mai numeroase și mai variate și ele sînt prevăzute în principal de Codul familiei.

— Prin încheierea căsătoriei, după rînduieșile legilor de stat ca și a cununii religioase după rînduieșile canonice, se întemeiază familia, care constituie, atît cel dintîi sanctuar al vieții creștine —• cea mai mică unitate socială bisericească —, cît și cea mai mică, dar și cea mai hotărîtoare unitate socială civilă. Avînd această poziție în cadrul vieții bisericești ca și în cadrul vieții laice, familia se prezintă întocmai ceea ce și este ea în realitate și anume ca o piatră de temelie a întregului edificiu social al Bisericii, ca și a întregii vieți obștești și a organizației

statale. Din această cauză, atenția și grija manifestată față de familie, arată atât din partea Bisericii, cât și din partea statului, gradul de conștiință a misiunii fiecăruia dintre aceste două organizații, pentru această mică unitate socială, acordându-i atenția și sprijinul corespunzător.

— *Piedicile la căsătorie și cununia religioasă*, cărora li se zice în mod obișnuit *impedimente*, folosindu-se un termen latin, moștenit din terminologia juridică romană, nu sînt altceva decît obstacolele ce stau în calea încheierii unei căsătorii sau administrării Sfintei Taine a Cununii, valide, sub toate raporturile. Privite în sine aceste impedimente reprezintă lipsuri sau elemente care n-au conținut pozitiv și propriu, ci care constau tocmai din elementul negativ al lipsei condițiilor necesare pentru încheierea unei căsătorii sau administrării Sfintei Taine a Cununii. Cu alte cuvinte, impedimentele la căsătorie și cununie pot fi definite mai bine în mod negativ, ca lipsuri ale condițiilor necesare pentru încheierea căsătoriei și administrarea Sfintei Taine a Cununii.

Ținînd seama de faptul că în fond impedimentele constau din lipsuri ale condițiilor necesare pentru încheierea căsătoriei valide, sau administrarea Sfintei Taine a Cununii în chip canonic, se poate proceda la stabilirea, enumerarea și sistematizarea lor, urmînd întocmai schema adoptată la enumerarea și sistematizarea condițiilor pentru căsătorie și cununie.

Ca urmare, așa precum am împărțit condițiile pentru cununie în trei categorii și anume în condiții privitoare la: săvîrșitorii cununii, condiții privitoare la primitorii acestei Sfinte Taine și condiții privitoare la modul în care se administrează Sfînta Taină a Cununii, vom împărți și impedimentele la cununie tot în trei grupe, privind: săvîrșitorul primitorii și modul de administrare, - și la fel, precum am împărțit impedimentele privitoare la primitorii, Sfintei Taine a Cununii în patru grupuri sau categorii aparte și anume: condiții religioase, condiții morale, condiții fizice, condiții sociale, vom urma aceeași împărțire și în cazul impedimentelor la cununie privitoare la primitorii Sfintei Taine a Cununii.

Această operație, făcîndu-se după schema adoptată cu privire la condiții, nu prezintă nici o dificultate, - iar pe de altă parte, nu reclamă decît reamintirea acelei scheme, dispensîndu-ne de enumerarea cu de-amănuntul a tuturor impedimentelor care corespund tuturor condițiilor înșirate deja, după schema adoptată.

De altfel, nici modul de a înțelege natura impedimentelor nu prezintă nici o dificultate și nu obligă la stărnirea asupra fiecărei categorii de impedimente sau asupra fiecărui impediment în parte. De aceea îndreptîndu-ne atenția asupra schemei condițiilor pentru cununie ne vom opri numai la cîteva din acestea, care necesită unele lămuriri sau expuneri mai detaliate, spre a fi bine înțelese și spre a le sublinia gravitatea ori importanța deosebită față de celelalte impedimente.

Dintre acestea cele care survin mai des și care necesită atât pricepere cât și atenție deosebită pentru că sînt provocatoare de încurcături și chiar de neînțelegeri grave, care prejudiciază căsătoria și scopul

ei, sînt cîteva din cele privitoare la primitorii Sfintei Taine a Cununiei care constau din lipsa unor condiții la încheierea acesteia, și anume : cele care provin din înrudirea în care s-ar putea găsi cei ce doresc să se căsătorească ? din lipsa consensului liber, - starea civilă a vreunuia (de logodit, căsătorit, fost căsătorit de trei ori, monah, sau cleric hirotonit sau hirotesit cel puțin în treapta de ipodiacon), • lipsa însușirilor morale necesare pentru căsătorie ; lipsa unor însușiri fizice ; și lipsa dispenselor necesare și posibile de obținut în cazuri determinate.

a) Cu privire la înrudire, după natura ei, poate fi religioasă, morală sau fizică. Cînd aceasta se constată în anumite grade sau trepte care exprimă o înrudire mai îndepărtată, ea nu constituie o piedică la căsătorie și cununie, sau eventual, constituie o piedică ce poate fi în lăturată pe cale de dispensă. Cînd însă înrudirea se constată a fi în grade prea apropiate la primitorii Sfintei Taine a Cununiei, atunci ea poate constitui o piedică, de la care nu se poate da dispensă, și în acest caz se oprește căsătoria, iar dacă s-a încheiat totuși acesta, produce efectul anulării sau chiar a socotirii acesteia ca și cînd nu s-ar fi încheiat, adică a socotirii ei ca nulă, iar nu ca una deja încheiată care trebuie anulată. Asupra rudeniei ca impediment vom reveni într-un capitol viitor.

b) Cu privire la lipsa consensului liber, observăm că acesta poate fi viciat, nu numai de lipsa de maturitate, adică de starea de minorat a vreunuia dintre primitorii Tainei Cununii, ci și din alte cauze care ar putea determina vreo persoană să-și dea consimțămîntul chiar împotriva voinței proprii. Aceste cauze sînt: violența (*vis*, putere, *violența*), răpirea («raptus»), în cazurile cînd aceasta nu este decît o formă sau o înscenare, care are la bază consensul cu adevărat liber a persoanelor în cauză, înșelăciunea sau uneori amăgirea («dolos, fraus») și spaima sau teama («metus») pe care o provoacă amenințările grave prin care se exercită presiuni morale, la care nu poate rezista vreuna din persoane.

Consensul este socotit viciat și cînd vreunul dintre primitorii Tainei cununiei este atins de debilitate mentală fiind socotit cu totul inexistent, precum și în cazul celor atinși de alienație mentală, a celor aflați în stare de ebrietate și a celor puși sub curatelă sau sub tutelă, dacă aceștia nu au avut consimțămîntul curatorilor sau tutorilor, în aceeași situație se găsesc și cei cărora li s-a aplicat pedeapsa complementară a interdicției exercitării drepturilor civile, dar numai pînă la expirarea termenului pentru care li s-a aplicat această pedeapsă.

c) Cu privire la starea civilă a vreunuia dintre primitorii Sf. Taine a Cununii, sînt de observat următoarele :

— Logodna civilă (înțelegerea, declarația de căsătorie) nu constituie pentru nici unul din logodnici un impediment la căsătoria ori căruia dintre ei, cu o altă persoană. Logodna bisericească însă constituie pentru fiecare din logodnici un impediment la cununia religioasă a oricăruia dintre ei cu o alta persoană, de aceea, în cazul că cei logodiți bisericește nu se mai înțeleg și doresc să se căsătorească,, ori amîndoi,

ori unul din ei cu o altă persoană decît aceia cu care a fost logodit, în cazul că vor să se cununē religioș, trebuie să ceară desfacerea logodnei bisericești.

În cazul special al candidatului la preoție, logodna bisericească, pe care a încheiat-o anterior cu o altă persoană, chiar dacă a obținut desfacerea ei, constituie un impediment la hirotonie, pentru că logodna bisericească se socotește ca prima căsătorie, iar căsătoria, logodna și cununia propriu-zisă, ca a doua căsătorie, și ca urmare, nu sînt admiși la hirotonie, pentru că cei căsătoriți de două ori, nu pot fi hirotoniți (can. 17 ap.), în felul acesta, logodna bisericească poate deveni, chiar și în cazul cînd este desfăcută, un impediment la hirotonie, în cazul că apare acest impediment, este necesar să se obțină dispensă de la el, căci în caz contrar dacă se dovedește că a fost tăinuit și candidatul a încheiat o căsătorie, logodna religioasă și cununia cu o altă persoană, fără a fi desfăcut logodna bisericească pe care o încheiase anterior cu o altă persoană de care s-a despărțit, fără a fi cerut și obținut dispensă după desfacerea logodnei bisericești, se supune pedepselor bisericești.

— Starea de căsătorie a unuia dintre cei ce doresc să primească Sf. Taină a Cununii, poate fi de două feluri și anume: cineva poate avea starea civilă de persoană căsătorită numai civil sau poate avea starea civilă de persoană căsătorită civil și cununată bisericește. Și în-tr-un caz și într-altul, această stare civilă constituie un impediment la încheierea unei noi căsătorii, din categoria acelor care nu pot fi dispensate, sau nu pot fi înlăturate pe cale de dispensă, iar dacă se încheie totuși o nouă căsătorie, existînd acest impediment, căsătoria este socotită nulă din momentul încheierii, iar cei care au determinat-o sînt supuși pedepselor aferente, atît prin legile de stat, cît și prin legile bisericești. O răspundere, sancționată penal, în asemenea cazuri are atît delegatul de stare civilă, care ar oficia o asemenea căsătorie, cît și slujitorul bisericesc care ar binecuvînta o asemenea căsătorie prin administrarea Sf. Taine a Cununii (C.P. art. 44),

Prin urmare, este necesar ca în fiecare caz, în care ar exista vreo îndoială asupra stării civile de această natură, a vreunuia dintre cei ce vor să se căsătorească, să se cerceteze situația lor sub raportul stării civile, spre a nu cădea într-o îndoită greșeală, atît față de legile de stat, cît și față de legile bisericești. Căci prin căsătoria a două persoane care se găsesc, ori amîndouă, ori numai una dintre ele, în situația legală de căsătorită, din partea acestora se săvîrșește un act de bigamie, iar din partea celor care încheie căsătoria civilă sau cununia religioasă, se săvîrșește un act de consacrare a bigamiei, prin puterea legii de stat sau prin conferirea harului pe care-l mijlocește Sf. Taină a Cununii, în felul acesta nu numai că se contravine unor dispoziții legale sau se încalcă niște rînduiri bisericești, ci se ultragiază, adică se jignesc în mod grav aceste legi și rînduiri, comițîndu-se din punct de vedere bisericesc un sacrilegiu, pentru că bigamia este un păcat, pe care Biserica mi-l binecuvîntază prin cununie, iar cel ce pune pe slujitorul bisericesc în situația de a-l binecuvînta, îl determină la săvîrșirea ținui sacrilegiu prin inducerea în eroare și astfel păcatul iui, adică păcatul bigamiei, se agravează prin acela al sacrilegiului pe care astfel îl provoacă.

Slujitorul bisericesc nu poate administra Sf. Taină a Cununii persoanelor care se găsesc în starea civilă arătată, decît după ce ele vor fi obținut divorțul civil și bisericesc, în cazul ca au fost căsătorite și religios sau numai divorțul civil, în cazul cînd s-a efectuat numai căsătoria civilă. Sînt cazuri însă, în care nu este necesar divorțul pro-priu-zis, ci doar actul de anulare a căsătoriei anterioare sau actul prin care se stabilește de către justiție că o căsătorie a încetăi-, prin efectul declarării unuia dintre soți ca mort (art. 37 C.F.).

Nu însă în toate cazurile, producerea dovezilor arătate mai sus este suficientă pentru ca slujitorii bisericești să administreze — celor în cauza — Sf. Taină a Cununii, căci există și cazuri în care el este oprit să cunune unele persoane și anume, atunci cînd vreuna dintre cele ce doresc a fi cununate au fost pînă atunci căsătorite de trei ori, chiar și dacă nu au fost căsătorite de fiecare dată și bisericește, ci numai civil. Măsura de a nu se permite căsătoria a patra, a fost luată printr-un sinod întrunit la Constantinopol în anul 920, și ea a fost acceptată în întreaga Ortodoxie, ca avînd puterea unui canon general obligatoriu. În aplicarea acestei măsuri, nu se ține seama nici de faptul că o persoană a rămas văduvă prin deces de trei căsătorii anterioare sau de faptul că vreuna din cele trei căsătorii ar fi fost declarată nulă sau inexistentă de la început sau ar fi fost anulată ulterior. De aceste considerente se conduce Biserica Apuseană, care în caz de văduvie prin deces sau de nulitate ori de anulare a căsătoriei, permite nu numai patru, ci și mai multe căsătorii.

— Potrivit legilor bisericești (can. 16 IV ec.), iar în Biserica veche și potrivit legilor de stat, monahii dobîndeau o stare civilă de celibatari, căroră li se interzicea sub aspre sancțiuni încheierea căsătoriei, întrucît ei erau socotiți că au renunțat de bunăvoie la toate drepturile lor, deci inclusiv la drepturile civile, prin actul depunerii voturilor monahale, care avea caracterul de act prin care se schimbă starea civilă a celui care le depune, din starea de simplu mirean celibatar, în aceea de celibatar monah, stare care se deosebea de cea de starea celibatară obișnuită, prin faptul că atrăgea după sine interzicerea de a se căsători pentru cel care o primea, sau care o lua asupra-și. Mai tîrziu și în prezent, legile de stat nu mai socotesc starea civilă monahală ca o stare aparte de celibat, ci o socotesc ca o stare celibatară comună și ca urmare ele permit căsătoria monahilor în condițiile în care o permit oricăror alte persoane, indiferent de starea religioasă sau socială în care s-ar găsi. Cu toate acestea, slujitorii Bisericii sînt opriți cu de-săvîrșire să officieze cununia monahilor care ar dori sau ar cere să fie cununați, sub sancțiunea sau pedeapsa caterisirii (can. 44, VI ec ; 60 Vas. c. M.).

După ce s-a introdus în Biserică, sporadic și apoi cu caracter general, rînduiala potrivit căreia nici un membru al clerului nu avea dreptul de a se mai căsători după hirotonie, iar dintre clericii instituiți prin hirotesie, nici ipodiaconii nu mai aveau dreptul de a se căsători după hirotesie, această rînduială a făcut ca hirotonia să constituie un impediment la căsătorie, iar în cazul ipodiaconilor să constituie același impediment și hirotesia. Acest impediment a fost socotit ca

și impedimentul stării civile de monah, ca unul de la care nu se poate acorda dispensă. Mai târziu însă, analizându-se natura acestei rînduiri și ținându-se seamă de interesele vieții bisericești, s-a ajuns să se acorde și dispensă pentru căsătoria după hirotonie, lucru pe care-l poate face orice sinod local, ca și orice episcop.

Asupra acestei chestiuni a mai fost vorba cu ocazia dezbaterii problemei stării civile a clerului, în cadrul căreia s-a pus în mod inevitabil și problema căsătoriei după hirotonie, a căsătoriei a doua sau a recăsătorim clerului.

d) Cu privire la impedimentul la căsătorie, care constă din lipsa însușirilor morale necesare în acest scop, este de observat că această lipsă poate fi înlăturată — câte odată, sau în unele cazuri — pa cale de dispensă. Aceasta însă se poate obține doar în cazul că impedimentul este provocat de o condamnare pentru fapte nu prea grave, pe cînd în alte cazuri, ea constituie un impediment de la care nu se poate acorda dispensă. Astfel este cazul cînd una din persoanele care vrea să se căsătorească s-a făcut vinovată de crimă, adică de orice fel de crimă, ca mai ales în cazul cînd s-a făcut vinovată de omorul soțului sau a soției, sau chiar și numai de atentatul la viața soțului sau a soției, în asemenea cazuri și legile de stat, prevăzînd interdicția civilă, fac ca respectivele fapte să fie socotite ca impedimente grave la căsătorie, care nu încetează decît atunci cînd expiră interdicția civilă. Este evident că cei vinovați de asemenea fapte sînt loviți complet de nedernitate morală și nu sînt vrednici să mai încheie vreo căsătorie, neprezentînd nici o garanție pentru un asemenea act,

e) Lipsa unor însușiri fizice, necesare pentru căsătorie, poate prezenta și ea o gravitate din pricina căreia scopul căsătoriei nu poate fi asigurat și de aceea, atunci cînd se constată o astfel de lipsă, nu se poate permite căsătoria, cel puțin cît durează respectiva lipsă. Din această categorie amintim mai întîl lipsa sănătății fizice, atunci cînd aceasta se înfățișează ca stare de boală contagioasă, sau care primejduiește viața celuilalt soț, precum și a copiilor, apoi lipsa maturității matrimoniale sau a majoratului matrimonial, deci a vârstei necesare pentru căsătorie, căci și aceasta primejduiește atît sănătatea celor ce s-ar căsători prea devreme, cît și scopul căsătoriei în genere, în fine mai amintim și lipsa facultăților sau însușirilor fizice necesare, pentru îndeplinirea îndatoririlor de conviețuire conjugală, căci este iarăși evident că lipsa capacității trebuitoare în acest scop, aduce prejudicii încheierii căsătoriei, fie că această lipsă se constată la partea bărbătească, fie că ea se constată la partea femeiască. Toate aceste lipsuri pot să dispară de la sine, în cazul sănătății prin vindecare, în cazul vârstei prin trecerea vremii, iar în cazul al treilea, prin redobîndirea capacității pierdute sau prin dobîndirea ei în cazul cînd n-a existat dintru început, în nici un caz însă, nici de la cea dintîi, nici de la cea de a treia nu se poate obține dispensă, ci numai de la cea de a doua, adică de la lipsa majoratului în anumite limite, stabilite prin legi, cum este cazul conform legilor noastre de stat, care prevăd posibilitatea de a se acorda dispensă de majorat matrimonial părții feminine, însă numai de la împlinirea vârstei de 15 ani, nu sub această vîrstă.

i) *Ca o* lipsă gravă a unei condiții sociale, adică a unei condiții impusă de societate în genere și mai precis de către Stat, pe care o socotește Biserica drept impediment la cununie și încă un astfel de impediment de la care nu se acordă dispensă, menționăm lipsa căsătoriei civile. Potrivit unor rînduiri mai vechi bisericești și de stat, căsătoria civilă este socotită căsătorie legală, care produce toate efectele Juridice ale unei căsătorii valide. Chiar și atunci, cînd se ridică obiecții împotriva practicării exclusive a căsătoriei legale, ea trebuie să fie recunoscută ca o legătură conjugală care s-a stabilit prin îndeplinirea condiției naturale esențiale a căsătoriei, care este consensul liber, pentru că acest consens este absolut necesar și la încheierea căsătoriei civile. Astfel fiind, încheierea prealabilă a căsătoriei civile ușurează, ba poate chiar dispensa pe slujitorii Bisericii de osteneala de a verifica existența consensului liber între cei ce vor să se căsătorească bi-sericește, întrucît dovada acestuia o formează actul de căsătorie civilă. Legile în țara noastră interzic oficierea cununiei religioase înaintea oficierei căsătoriei civile.

g) între impedimentele ce trebuie amintite în mod special se numără și acelea care constau în lipsa dispensiei de la impedimentele care pot fi înlăturate pe această cale, mai ales că unele dintre impedimentele respective nu au un caracter grav, și nu impun anularea căsătoriei, clacă ele au existat de la încheierea ei. Ele produc totuși o destul de gravă tulburare a conștiinței credincioșilor, atît a celor care sînt direct interesați în cauză, cît și a celorlalți, provocînd în felul acesta o atmosferă defavorabilă, care prejudiciază întreaga desfășurare a vieții religioase și a lucrării bisericești, așa încît pot" fi considerate cu adevărat producătoare de sminteală și din această pricină trebuie evitate, adică trebuie înlăturate după toată rînduiala stabilită în această privință.

*

După această privire generală asupra impedimentelor și după relevarea cîtorva aspecte în legătură cu cele mai importante dintre ele, să revenim la acea categorie de impedimente, care provoacă cele mai multe complicații și neînțelegeri, atît din cauza numărului lor mare, cît și din cauza strînsei legături pe care o au atît cu viața religioasă, cît și cu viața nereligioasă a credincioșilor, precum și din pricina repercusiunilor pe care le au asupra vieții și stării de sănătate a societății în genere. Acestea sînt impedimentele determinate de legăturile de înrudire, care se stabilesc între oameni sub diverse numiri. Ele pot fi împărțite în trei categorii și anume, în legături de înrudire spirituală sau religioasă, legături de înrudire morală și legături de înrudire fizică.

Prin înrudire sau rudenie, se înțelege un raport de strînsă intimitate între două sau mai multe persoane, determinat de un act care generează coeziune socială deosebită între oameni. Acest act poate să fie de natură religioasă, poate să fie de natură morală sau poate să fie de natură fizică. De aceea s-a și ajuns la împărțirea rudeniei în aceste trei categorii, ținîndu-se seama de faptul că înrudirea sau rudenii se în-

temeiază în primul caz pe un act sau chiar pe mai multe acte religioase, în al doilea caz pe unul sau rmai multe acte morale, și în al treilea caz pe unul sau mai multe acte fizice.

— Actele care determină sau care fac să se nască înrudirea religioasă sînt:

a) Principalul act religios generator de raporturi de înrudire religioasă sau de coeziune socială-religioasă, este actul asistării sau ținerii la botez de către naș a celui ce urmează a se boteza și care se numește fin. Prin acest act nașul apare ca un tutore religios al finului și deci ia asupra-și anumite îndatoriri religioase cu caracter patern față de fin, care la rîndul său ajunge astfel în legături de filiație religioasă cu nașul, înrudirea religioasă constă tocmai în relațiile dintre nași și din tre fini, pe care le creează cu drepturi și îndatoriri reciproce, părin țești și filiale, actul asistării sau ținerii la botez a finului de către naș.

Acest fel de înrudire religioasă constituie în anumite grade o piedică la încheierea căsătoriei religioase, adică la administrarea Sf. Taine a Cununii.

b) Un alt act de natură religioasă, care determină nașterea înrudirii religioase între anumite persoane, este actul asistării la cununie din partea uneia sau din partea mai multor persoane, a unei perechi căreia i se oficiază cununia. Și prin acest act persoanele care asistă, perechea în cauză, se situează tot în poziția de tutori religioși ai celor pe care îi asistă și care la rîndul lor se află pe o poziție filială față de cea paternă a tutorilor. Tutorii religioși de la cununie se cheamă nuni sau nași, iar cei pe care îi asistă cu acest prilej se cheamă fini, ca și cei pe care îi asistă nașii la botez. În fond nu este aproape nici o deosebire de natură între cele două acte și nici între natura rudeniei religioase, pe care o creează unul sau celălalt dintre aceste două acte. Ambele generează aceleași raporturi de înrudire religioasă care se numește fie nășie, fie finie, după cum se socotește ea pornind ele la nași sau pornind de la fini.

În privința înrudirii religioase a nășiei de la cununie, este de observat însă că ea nu este socotită pretutindeni ca înrudire adevărată, cum este socotită aceea a nășiei de la botez. Astfel ea nu este socotită ca atare în Bisericile grecești și nici în toate Bisericile slave, dar e socotită ca atare în Biserica română, în cea sîrbă și într-o parte din Biserica bulgară.

— Actele care determină sau fac să ia naștere înrudirea sau rudenția morală sînt de trei feluri și anume : actul tutelei, actul adopțiunii sau înfierii și actul logodnei.

a) Actul tutelei constă în luarea pentru îngrijirea și administrarea bunurilor de către o persoană majoră, avînd exercițiu deplin al tuturor drepturilor și îndatoririlor părintești, a unei persoane minore, lipsită de ambii părinți sau și numai de unul dintre părinți. Modul în care se perfectează actul tutelei este determinat în fiecare țară, de legi asemănătoare. Prin actul respectiv, tutorele se substituie părinților inexistenți sau iresponsabili, iar cel tutelat, adică minorul căruia i se

rînduiește un tutore, ajunge prin actul tutelei în poziția de cvasifilație față de el tutore. Aceste raporturi de înrudire au un caracter moral, și în ele constă rudenia morală a tutelei sau care se naște din tutelă și care formează un impediment la căsătorie, cel puțin între cele două persoane, între care se stabilește această înrudire. Astfel, Codul familiei din țara noastră prevede tutela ca impediment la căsătorie numai între tutore și persoana tutelată și numai pentru timpul cât durează tutela, se înțelege însă că și aceasta numai în cazul când nu există și alte raporturi de înrudire între tutore și persoana tutelată,

b) Actul adopțiunii sau al înfierii constă în luarea sub îngrijirea sa de către o persoană majoră care beneficiază de exercițiul deplin al drepturilor, a unei persoane minore sau majore, și stabilirea între aceste două persoane a raportului dintre tată și fiu, prin îndeplinirea unor forme legale, sau în trecut și a unor forme religioase. Adopțiunea de aceea se numește și înfiere pentru că prin ea se înfiază, adică își face sieși fiu sau fecior de suflet, cum se zice în limbaj popular, adică se săvârșește un act prin care se substituie nașterea reală, socotindu-l pe cel înfiat, pe baza acestui act, de aci înainte, ca pe un fiu adevărat, față de care se angajează să-și îndeplinească aceleași îndatoriri ca și față de un fiu născut în familia lui, iar la rîndul său cel înfiat ia asupra sa toate îndatoririle și primește toate drepturile de fiu adevărat. Aceasta se numește înfiere deplină sau «*adoptio p'ena*». Când însă înfierea nu se face cu trecerea pe seama tatălui adoptiv a tuturor drepturilor și îndatoririlor de părinte adevărat, iar pe seama icelui înfiat a tuturor drepturilor și îndatoririlor de fiu adevărat, atunci înfierea este nedeplină și se numește «*adoptio minus plena*». În acest caz, cel înfiat rămîne sau continuă să fie socotit ca făcînd parte din familia sa originară, netrecînd cu toate drepturile în familia celui care-l înfiază.

Prin actul înfierii, se creează între cel care înfiază și cel înfiat, ca și între rudele de sînge ale acestora, un strîns raport de intimitate morală, care se numește rudenia înfierii sau a adopțiunii. Deși actul înfierii se face acum numai prin forme legale și de aceea înrudirea care se naște din acest act este numită rudenei civilă, totuși fondul ei este acela al înrudirii morale sau de suflet, cum i se zice în limbaj popular, însăși acest fel de a fi numită rudenia de suflet, relevînd cu destulă pregnanță caracterul ei de înrudire morală. Și această înrudire, care se stabilește pentru întreaga viață, constituie — în anumite grade — impediment atît la căsătoria civilă, cît și la cununia religioasă.

Dar pe lîngă acceptarea de fii de suflet prin înfiere, a mai existat și s-a mai practicat între creștini și o rînduială pentru stabilirea legăturii ele frați, adică o rînduială prin care se stabilea modul sau forma prin îndeplinirea căreia între două persoane de același sex și fără nici o legătură de înrudire între ele, se stabilea legătura de frate, adică a înrudirii egale cu aceea care se întemeiază prin actul nașterii elin aceeași mamă. Această stabilire a legăturii de frați a fost binecuvîntată de Biserică și s-a stabilit un ritual religios în acest scop. Datorită faptului că acest mod de înfrățire se făcea printr-un ritual religios creștin, înrudirea care se naștea sau care se stabilea prin ei, între două sau

chiar mai multe persoane de același sex, s-a numit frăție de cruce. Această rudenie a constituit timp mai îndelungat, adică atîta timp cît s-a practicat aceasta un impediment la căsătorie în diferite grade, pentru rudele de sînge ale celor astfel înfrății.

Pentru rațiuni care nu se cunosc, deși invocîndu-se unele care au servit mai mult ca pretext. Pravila cea Mare interzice facerea de frați de cruce prin glava 210 al cărui text este următorul: «Văzînd dumnezeieștii Părinți cum mulți se făceau frați pe Sf. Evanghelie, și de multe ori cu molitvele preoțești, pentru care lucru se făceau frați deplin pe sL Biserică ; iar apoi, mai pre urmă se lepădau de acea frăție carea făcuse pre sfînta Evanghelie și se însura dă se împreuna întru nuntă ,• pentru aceia veni mare netocmire Beasearicii. Dece văzînd această dumnezeieștii Părinți cum iaste lucru necinstit și cum nu se cade, au tăiat aceasta și o au oprit. De aceea tocmiră și porunciră, ca mai mult altădată să nu mai facă acea prindere de frăție, iar de va ajunge să o facă, să fie atunci neadevărată și ca și cînd nu s-ar fi făcut niciodată, așa să se socotească. Inșă sa ia neapărat fratele cel de cruce pe sora fratelui său de cruce muiare. Inșă aceea cîți se prind frați în ziua de astăzi, foarte să se canoanească, iară pe preotul care le va citi molitvele, și-l prinde, pe acela poruncesc să se pedeapsă cu lipsa dă preoția lui».

Și această înrudire, cît timp ea se putea stabili în mod normal, avea caracterul de înrudire morală.

În același mod se practica înrudirea la nivel de verișori numită «*prinderea de vărți*».

c) Al treilea act din care se naște o legătură de înrudire morală, este actul logodnei. Prin acesta, doi tineri își promft solemn că se vor căsători, înșăși această promisiune solemnă și caracterul oficial pe care-l are ea, atît pentru cele două persoane în cauză, cît și pentru un cerc social mai mare, creează între persoanele respective un raport de intimitate, care se extinde și asupra rudelor lor de sînge, așa încît se produce o apropiere sau înrudire cu caracter moral, adică un altfel de rudenie morală, decît cele pe care le-am amintit pînă aici. În cazul cînd logodna este încheiată și bisericește prin rostirea unor rugăciuni rînduite special în acest scop, caracterul solemn al actului sporește, și de asemenea raportul de intimitate, care se creează într-un anumit cerc, printr-un astfel de act, se întărește sau ia amploare și el prin logodnă, este tot un raport de natură morală adică din actul respectiv naște o înrudire sau o rudenie morală, iar nu una religioasă, căci înrudirea religioasă naște numai din acte ce se săvîrșesc cu ocazia administrării unor Sf. Taine, așa cum am văzut că este cazul cii botezml și cu oficierea cununiei. 6—Drept canonic ortodox

Rudenia morală născută din logodnă, a constituit și constituie și ea pentru Biserică, dar numai când a avut loc logodna bisericească, un impediment la căsătorie, în diverse grade.

— Să trecem acum la arătarea actelor care determină sau fac să se nască înrudirea fizică.

După cum o arată și numele, această înrudire sau rudenie se deosebește prin natura ei fizică, atât de rudenia religioasă, cât și de rudenia morală. Ea este determinată sau generată de două feluri de acte fizice și anume : a) de actul fizic al nașterii și b) de actul civil al căsătoriei.

Din actul fizic al nașterii se naște rudenia de sînge propriu-zisă, iar din actul fizic al căsătoriei, se naște rudenia numită a cuscriei sau rudenia de cuscrie.

a) Rudenia de sînge este raportul de intimitate care se stabilește între părinți și copii, între frații care sînt copii ai aceluiași părinți și între toate persoanele cu care sînt aceștia legați, prin legătura de sînge întemeiată pe nașterea din înaintași comuni. Dar nu în toate cazurile această înrudire constituie o piedică la căsătorie, ci numai în gradele de înrudire mai apropiate. Rudenia de sînge este directă ascendentă, descendentă — sau colaterală.

b) Cît privește rudenia cuscriei, aceasta constă din raportul de intimitate care se creează între membrii a două sau mai multe familii, prin intermediul căsătoriei a două persoane din respectivele familii sau prin intermediul unui șir de căsătorii, prin care se leagă mai multe familii între ele. Se înțelege însă că șirul acesta poate fi foarte lung și înrudirea stabilită între diversele persoane pe calea arătată poate să fie atât de îndepărtată-, încît nici să nu se mai simtă între ele raportul de intimitate, caracteristic înruderii. De aceea nici această înrudire nu constituie decît în anumite limite o piedică la căsătorie.

În limitele în care rudenia cuscriei constituie un impediment la căsătorie, ea poate fi împărțită în trei feluri determinate de înrudire de cuscrie. Acestea se și numesc : cuscrie de felul întâi, cuscrie de felul doi și cuscrie de felul trei.

Cuscriile de felul întâi și de felul doi, se stabilesc numai în cadrul rudeniei dintre două familii care s-au legat prin căsătoria între membrii acestora, iar cuscria de felul trei se stabilește numai în cazul legării a trei familii prin cel puțin două căsătorii.

În sens propriu și mai precis, prin cuscria de felul întâi se înțelege înrudirea unuia dintre soți cu consîngeni celuilalt soț, sau invers înrudirea, consîngenilor unui soț, cu celălalt soț.

Prin cuscria de felul al doilea se înțelege mai precis înrudirea dintre consîngeni unui soț și consîngeni celuilalt soț.

••tar"prin cuscria de felul trei, se înţelege înrudirea dintre membrii a două familii care se stabileşte sau se mijloceşte printr-o a treia familie, adică prin căsătoria a cel puţin doi membri dintr-o familie centrală, cu membrii a două familii laterale, sau printr-o căsătorie succesivă-a unui membru din familia centrală.

Cuscrenia de orice fel din cele pe care le-am amintit, constituie o piedică la căsătorie în anumite limite, pentru determinarea căroro-s-au-stabilit reguli sau norme, *pe* care urmează să le vedem cu alt prilej.-!-

— *Rudenia ca impediment la căsătorie.*

'•"— După cum s-a menţionat, în legătură cu fiecare fel de înrudire de care ne-am ocupat, toate aceste feluri de înrudire constituie în anumite limite impedimente la căsătorie. Rînduierile prin care se stabilesc limitele respective, precum şi acelea prin care se arată de ia care impedimente şi în ce mod se poate obţine dispensă şi de la care impediment nu se poate obţine aceasta, s-au stabilit în decursul dezvoltării istorice a vieţii bisericeşti, în diverse chipuri.

Mai întii regulile respective s-au moştenit din legea mozaică şi din dreptul roman, după care se conduceau —• inclusiv în relaţiile lor de rudenie şi de familie —, toţi creştinii din primele vea-curi. Aceste reguli sau norme au fost confirmate şi de către Sf. Apostoli, unele dintre ele fiind amintite de ei în mod expres. Dar Sf. Apostoli au stabilit şi unele norme noi în această privinţă, întemeiate pe considerente religioase. Intrate toate aceste rînduieri în practica vieţii bisericeşti, adică atît cele împrumutate din dreptul roman şi dreptul mozaic, cît şi cele stabilite de Sf. Apostoli, ele au fost apoi completate şi amplificate, atît pe calea obiceiului, cît şi pe calea legiferării canonice. Dar cu toate acestea, timp îndelungat, cel puţin pînă în veacul-al VII-lea, adică pînă la. sinodul" Tralan (anul"692)', nu a existat o rînduială uniformă şi generai obligatorie în privinţa impedimentelor la căsătorie, născute din legătura rudeniei. Abia acest sinod, prin canoanele 53 şi 54 reglementează în chip uniform limitele în care constituie un impediment la căsătorie înrudirea religioasă întemeiată pe actul ţinerii la Sf. Botez (can. 53-VI ec.), precum şi limitele în care înrudirea de .sînge şi cea de cuscrie, constituie impedimente la căsătorie (can. 54, VI ec.).

Paralel cu legislaţia' bisericească şi cu obiceiul adoptat în privinţa impedimentelor la căsătorie, întemeiată pe înrudire, s-a mai venit şi din partea statului cu unele legi în această privinţă şi anume din partea împăratului Teodosie cel Mare I, apoi din partea împăratului Justinian I şi mai tîrziu din partea, împăraţilor Vasile I Macedoneanul şi Leon al VI-îea Filozoful,

Normele stabilite de cei dinții sînt cuprinse în Codex Theodosianus (anul 438), ale celui de al doilea în Codex Justinianus și Noveia, iar ale celor din urma în Vasilicale (an. 910 — 912), De prin veacul al VIII-lea înainte, în chestiunea impedimentelor la căsătorie, întemeiate pe înrudire, au mai adus hotărîri și unele sinoade endemice, precum și unii împărați bizantini de mai târziu.

Pe baza tuturor normelor stabilite la răstimpuri de către autoritatea bisericească și de către cea de stat, ca și de obicei, s-au stabilit o seamă de rînduiri care nu, reglementează, însă nici pînă astăzi în mod uniform, limitele în care felurile raporturi ele rudenie se constituie în impediment la căsătorie.

Așa cum s-au cristalizat totuși aceste limite, precum și alte reguli în legătură cu modul de a se calcula și cu posibilitățile de a se înlătura impedimentele la căsătorie întemeiate pe raporturile de rudenie, le vom înfățișa secondînd expunerea teoretică de anumite scheme, prin care se reprezintă grafic diversele tipuri de înrudiri, folosindu-se niște semne convenționale în acest scop.

Să vedem mai întîi respectivele semne convenționale de care urmează să ne servim la schițarea grafică a diverselor feluri de înrudire, precum și a gradelor în limitele cărora acestea constituie impedimente la căsătorie. Iată aceste semne convenționale :

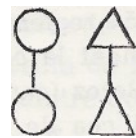
a

— un mic pătrățel prin care se însemnează o familie alcătuită din elementele ei de bază, adică soț și soție.

— un mic cerc prin care se însemnează partea bărbătească și anume fie soț, fie frate, fie părinte, fiu, nepot, etc.

o

— un mic triunghi prin care se însemnează partea femeiască, adică o persoană de genul feminin, fie soție, fie mamă, fie soră, fie nepoată, fie bunică etc. Acest semn s-a folosit din antichitatea greco-romană-egipteană, pentru a reprezenta simbolic partea femeiască.

— o scurtă linie verticală, așezată între două persoane, prin care se însemnează descendența sau nașterea fizică a unei persoane, naștere care poate raportată fie la familie, și în cazul acesta linia respectivă pornește dintr-un pătrățel, fie la tată, fie la mamă, și în cazul acesta linia respectivă pornește dintr-un cerc sau dintr-un triunghi.

O

A

— o linie curbă, boltită sau curbată în jos și ale cărei capete sînt fixate unul pe un cerc și altul pe un triunghi înseamnă legătura conjugală dintre două persoane căsătorite, adică prin aceasta se arată că persoanele pe care le unește sînt căsătorite.

VIII-

-

-

-

-

-

-

— aceeași linie boltită în sus, înseamnă legătura din afara căsătoriei dintre două persoane de sex opus, concubinaj.

— aceeași linie curbă, boltită în jos, dar formată din mici segmente, prin care se însemnează

legătura care se stabilește prin logodnă între două persoane de sex opus.

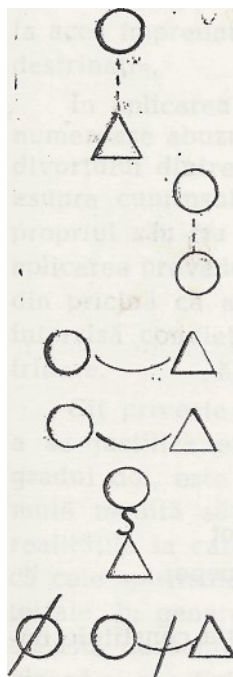
— o linie dreaptă verticală, asemenea aceleia prin care se însemnează descendența fizică, dar formată din segmente, prin care se însemnează raportul de filiație adoptivă sau de înrudire prin adopțiune, stabilită între două persoane.

— o scurtă linie dreaptă, schițată în același fel, dar formată dintr-un șir de puncte, dispuse vertical, deci dintr-o linie punctată, prin care se însemnează raportul de filiație religioasă, stabilită prin actul ținerii la botez.

— o linie dreaptă de același fel, dar formată din segmente și puncte, care se succed și sînt dispuse tot vertical, prin care se însemnează filiația religioasă sau înrudirea religioasă stabilită prin asistarea la cununie.

— o linie scurtă, schițată sinuos, dar dispusă vertical, prin care se însemnează raportul de tutelă dintre două persoane,

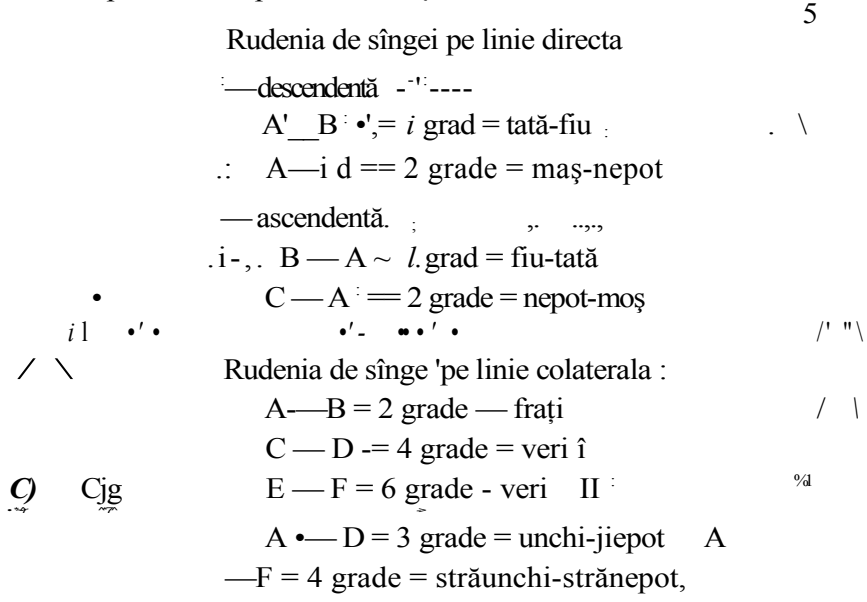
— o diagonală trasă peste oricare din semnele prin care se însemnează persoanele sau legăturile de înrudire dintre acestea sau legăturile din care nasc înrudirile, prin care se însemnează atât încetarea din viață a persoanelor respective cît și încetarea legăturilor pe care le fixează sau peste care se trage-

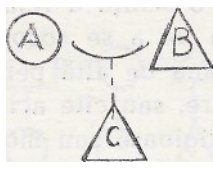
Pentru stabilirea și calcularea gradelor de înrudire în care se găsesc diversele persoane de pe o schemă sau de pe o schiță a relațiilor de înrudire care interesează, s-a adoptat regula de a se socoti atîtea grade de înrudire, cîte nașteri despart o persoană de altă persoană în raport cu care se calculează gradul de înrudire, sau cîte acte asemănătoare cu nașterile fizice, adică cîte nașteri religioase sau morale despart o persoană de alta. Iar în cazul că se întîlnesc nașterile fizice cu cele morale sau religioase, ele se socotesc, conținînd fiecare naștere un grad și neîntrerupîndu-se șirul nașterilor la intersecția dintre cele religioase cu cele fizice sau cu cele morale, adică la intersecțiile dintre acestea. Ca urmare, s-a stabilit regula următoare pentru calcularea gradelor de înrudire : cîte nașteri sînt, atîtea grade de înrudire există.

(Pentru a deprinde felul în care se calculează gradele de înrudire, este necesar să se facă unele exerciții, înainte de a se trece la arătarea, în cazul fiecărui fel de înrudire, a gradelor în care acestea corespund, la căsătorie. De aceea întrecut cel mai ușor de înțeles și ca urmare și mai indicat pentru exerciții, este modul de a se calcula înrudirea de sîrige, vom începe prin schițarea celor mai simple (caruri ale acestei rudeni și cu explicarea lor).

Să luăm pentru exemplificare -schița alăturată :

a) *Rudenia religioasă* și gradele pînă în care aceasta constituie impediment la căsătorie,

— Rudenia religioasă întemeiată pe actul asistării sau ținerii la botez a fost socotită inițial ca formînd impediment la căsătorie, numai între naș și finii, adică în gradul întâi. Această rînduială s-a impus prin obicei și apoi a fost consacrată printr-o lege din anul 530 a împăratului Justinian (Cod. V,

26). Mai tîrziu, prin canonul 53 al Sinod. VI ec. (Trulan) s-a extins impedimentul acestei înrudiri pînă la gradul doi, specificîndu-se în termeni cît se poate de clari că este interzisă căsătoria între naș și mama finului și că în cazul cînd s-ar încheia totuși o «semenea căsătorie, ea trebuie să fie despărțită, rar: cei ce o încheiaseră să fie supuși epitimiilor pentru desfrînați.

.,- Iată textul canonului.

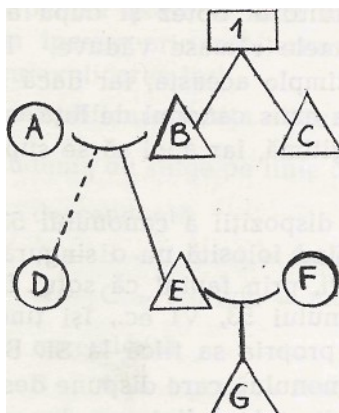
!- .

«Deoarece rudenția spirituală este mai presus decît legătura cea după trup, iar noi am cunoscut că în oarecare locuri unii, primind copii din sfîntul și mîntuitorul botez și după aceasta intră în rudenie de căsătorie cu mamele rămase văduve, hotărîm ca de acum înainte să nu se mai întîmple aceasta, iar dacă s-ar prinde cineva fă-cînd aceasta, după ce s-a emis canonul de față, aceștia întîi să renunțe la acea împreunare nelegitimă, iar apoi să se supună epitimiilor pentru desfrînați».

În aplicarea acestei dispoziții a canonului 53 VI ec., s-au produs numeroase abuzuri, ea fiind folosită nu o singură dată la determinarea divorțului dintre unii soți, prin faptul că soțul fiind de obicei instruit asupra cuprinsului canonului 53, VI ec., își ținea cu premeditare pe propriul său fiu sau pe propria sa fiică la Sf. Botez, după care urma aplicarea prevederilor canonului, care dispune despărțirea celor doi soți din pricină că au devenit rude religioase de gradul II, în care este interzisă conviețuirea, soții înșiși fiind supuși epitimiilor pentru, desfrînare. . ' .

...: .Cit privește modul de argumentare folosit în acest canon pentru a se justifica extinderea impedimentului rudeniei religioase pînă la gradul doi, este de observat că el trebuie privit și socotit ca.-.o. 'for-> mola menită să- impresioneze, dar care nu se potrivește de fapt la realitățile la care se referă în cazul concret. Căci dacă este adevărat că "cele spirituale sau religioase sînt superioare celor trupești sau materiale, în general, apoi nu este nicidecum adevărat că pornind de la această deosebire o putem aplica și la raportul dintre înrudirea religioasă și cea fizică, pentru că este evident ca înrudirea de sînge stabilește -un raport- de intimitate mai strînsă între cei legați prin această înrudire și că în același timp, raportul respectiv se simte mai viu, mai puternic și cu o rază de cuprindere mai mare a persoanelor astfel înrudite, între care determină nu numai un raport de intimitate mai mare, ci și un raport de solidaritate mai mare. De altfel, dovada că în felul acesta trebuie înțeleasă formula folosită de canon, ne oferă atît textul canonului însuși, cît și textul canonului următor 54, VI ec., și anume, textul can. 53, VI ec., pentru motivul că nu extinde impedimentul rudeniei religioase decît pînă la gradul doi, iar textul can. 54, VI ec., pentru că urmînd imediat după textul can. 53, VI ec., și ocupîndu-se tot de rudenie ca impediment la căsătorie, prevede ca înrudirea de sînge și de cuscrie, deci o înrudire fizică iar nu religioasă, constituie impediment la căsătorie pînă în gradul IV inclusiv, pe linie colaterală, iar nu numai pînă în gradul II, ca înrudirea religioasă socotită .superi-

oară și mai importantă decît cea fizică. Același lucru rezultă apoi și din întreaga practică ca și din întreaga legislație ulterioară a Bisericii, privitoare la rudenie ca impediment la căsătorie.

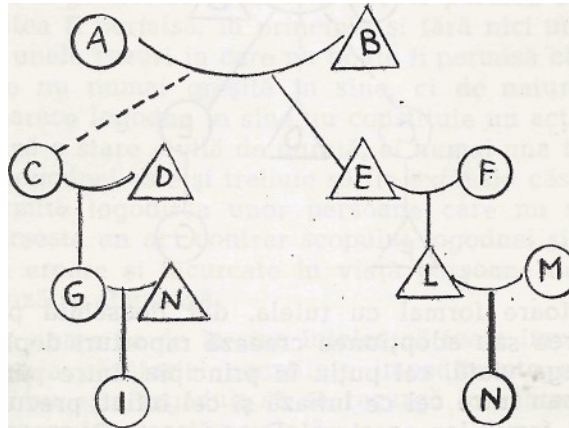

Ca urmare, cu toate că Vasilicalele au extins pînă în gradul trei, în toate cazurile, impedimentul rudeniei religioase întemeiată pe actul ținerii la botez (Vasilic. 27, 5, 14), totuși, în mocl practic s-a continuat a se socoti acest fel de rudenie ca înormînd un impediment ia căsătorie, numai pînă în gradul doi, în toate cazurile și foarte rar pînă în gradul trei, în care, pe bază ele obicei sau de practică s-a statornicit rînduiala că se poate obține dispensă, pe cînd în gradul I și II nu se poate cere și nici nu se poate obține dispensă, ținîndu-se în această privință la cele hotărîte prin canonul 53 al Sin. VI ec.

•— Cît privește celălalt *saii* al doilea fel de înrudire religioasă, care se întemeiază pe actul asistării la cununie, el nu este prevăzut în vechile rînduiei canonice ale Bisericii, dar s-a impus pe cale de obicei, înrudirea aceasta fiind asimilată cu aceia care se naște din actul ținerii la botez și stabilindu-se, ca atare, ca și acest fel de înrudire, constituie •— ca și cel clintii — un impediment la căsătorie, pînă în gradul trei exclusiv în toate cazurile, cu posibilitatea acordării de dispensă în gradul trei. Acestui obicei îi dă expresie și glava 198 din Pravila cea Mare de la Tîrgoviște (an. 1652), care extinde impedimentul chiar pînă în gradul IV.

De altfel, Pravila cea Mare asimilează înrudirea religioasă întemeiată pe actul ținerii la Sf. Botez, cu cea de sînge, sub raportul întinderii impedimentului acestei înradiri, socotind că ea trebuie sa fie egală cu aceea a înrudirii de sînge ,adică pînă la gradul 7 inclusiv, între descendenții nașului și finului. Această rînduiala nu s-a observat în mod practic decît arareori și ea a căzut în desuetudine

socotindu-se atât în cazul nașiei de la botez, cât și în acela al nașiei de la cununie, că impedimentul acestor înrudiri nu ar trebui să depășească gradul III sau cel mult gradul IV de rudenie.

Precum s-a mai amintit, acest al doilea fel de înrudire religioasă nu a rămas însă în practica tuturor Bisericilor Ortodoxe locale, ci *numai* în practica generală a Bisericii Ortodoxe Române și a celei Ortodoxe Sirbe, pe când în alte Biserici ea reprezintă doar o practică parțială, lestrmsă la unele regiuni, cum este cazul în Biserica Ortodoxă Bulgară.

b) Rudenia morală.

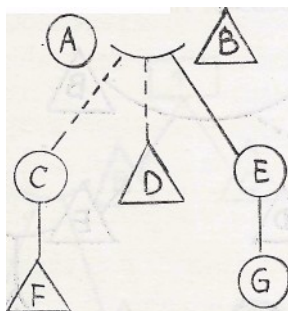
Să trecem acum la înrudirea morală și să vedem cum se înfățișează aceasta, precum și gradele în care ea constituie un impediment la căsătorie.

— Cel mai simplu fel de înrudire morală, care constituie numai într-un singur grad impediment la căsătorie, este înrudirea care se naște din actul tutelei. Aceasta constituie impediment la căsătorie numai între tutore și persoana aflată sub tutelă, bineînțeles dacă una din ele este de genul feminin și cealaltă de genul masculin, însă numai pentru durata tutelei.

Această regulă trebuie înțeleasă însă și aplicată în funcție de existența sau inexistența altor eventuale înrudiri care ar putea să existe între tutore și persoana tutelată, în mod independent de tutelă și adică de vreo înrudire religioasă, altă înrudire morală sau înrudire de sînge ori de cuscrie.

Modul în care se înfățișează grafic această înrudire ce se naște din tutelă, este cel mai simplu dintre toate modurile de a se schița raporturile de înrudire.

— Asemnătoare formal cu tutela, dar deosebită prin natura sa de tutelă, înfierea sau adopțiunea creează raporturi depline de familie și pentru întreaga viață, cel puțin în principiu, între părintele adoptiv și fiul adoptiv sau între cel ce înfiază și cel înfiat; precum și între ceilalți membri ai familiilor acestora. De aceea, înfierea sau adopțiunea constituie tocmai din această pricină un impediment, la căsătorie, în toate cazurile pînă în gradul trei.

În privința numărului gradelor pînă la care el a fost socotit ca impediment la căsătorie, s-a stabilit mai întîi pe cale de obicei și s-a procedat sau s-a aplicat analogia cu numărul gradelor pînă la care constituie și înrudirea nașiei la botez impediment la căsătorie; Prin urmare și înrudirea adopțiunii sau înfierii s-a întins pînă la gradul doi inclusiv. Acest obicei îl confirmă, dîndu-i consacrare legală sau juridică o novelă a împăratului Leon al VI-lea Filozoful, prin care se interzice căsătoria între frații adoptivi, aceștia fiind în gradul doi al înrudirii, născut din adopțiune (Nov. 24).

Mai tîrziu, tot pe calea analogiei cu înrudirea religioasă a nașiei de la botez, s-a încercat extinderea impedimentului adopțiunii pînă la gradul șapte, dar în mod practic, el nu s-a extins de fapt decît pînă la gradul IV inclusiv, potrivit vechilor norme ale dreptului roman.

Biserica, binecuvîntînd printr-o slujbă specială actul adopțiunii, a socotit înrudirea ce se naște din acest act un impediment pînă cel mult în gradul IV, dar pe urmă, cedînd, practica binecuvîntării adopțiunii de către Biserică, a redus acest impediment pînă la gradul doi inclusiv, rînduială care se păstrează și acum.

Legile de stat însă, inclusiv Codul familiei din țara noastră (art. 7) extind impedimentul adopțiunii sau al înfierii pînă la gradul trei în toate cazurile, așa încît față de practica bisericească numai cu privire la acest singur fel de rudenie este mai puțin exigentă decît legile, de stat, socotind-o impediment numai pînă în gradul doi,

— Al treilea fel de înrudire morală, ce constituie impediment la căsătorie, provocând complicații mai multe, este logodna bisericească (logodna civilă nu este socotită creatoare de impediment la căsătorie).

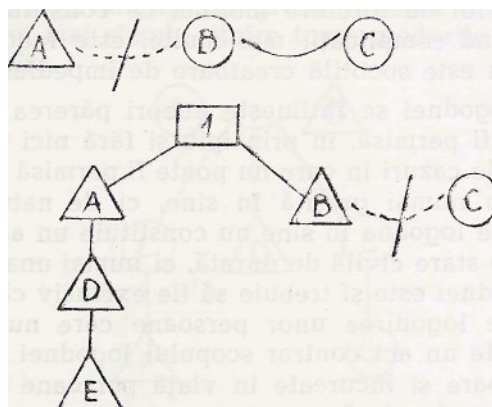
În privința logodnei se întâlnește uneori părerea foarte greșită ca logodna ar putea fi permisă, în principiu și fără nici un fel de dispensă, chiar și în unele cazuri în care nu poate fi permisă căsătoria. Această părere este nu numai greșită în sine, ci de natură să și inducă în eroare, deoarece logodna în sine nu constituie un act cu scop în sine și ea nu creează o stare civilă de durată, ci numai una tranzitorie, pentru că scopul logodnei este și trebuie să fie exclusiv căsătoria, așa încât dacă s-ar permite logodirea unor persoane care nu se pot căsători, atunci se săvârșește un act contrar scopului logodnei și în același timp sînt induse în eroare și încurcate în viață persoane de a căror necu-noștință de cauză se abuzează,

Ca urmare apare ca de la sine înțeles că toate impedimentele care opresc încheierea căsătoriei constituie impedimente și la încheierea logodnei și ca nu este îngăduit să se recurgă la subterfugii de natură să inducă în eroare în această privință.

O singură excepție s-a admis în chestiunea logodnei, adică în chestiunea impedimentelor de logodnă și anume aceea în privința vîrstei, adică în privința unui impediment ce dispare de la sine, prin trecerea Vremii. Și tocmai ținîndu-se seama de acest fapt, s-a îngăduit în trecut încheierea logodnei între persoane care nu aveau vîrstă pentru căsătorie și nici măcar o vîrstă în cadrul căreia se putea obține dispensă pentru încheierea căsătoriei.

În ce privește înrudirea pe care o creează logodna, ea trebuie privită atît în lumina considerațiilor ele mai sus, cît și în aceea a analogiei cu căsătoria sau cu actul căsătoriei, pentru că — pe de o parte — încheierea logodnei necesită îndeplinirea aceluiași condiții și înlăturarea aceluiași impedimente, dacă acestea exista, iar — pe de altă parte — promisiunea solemnă de căsătorie sau arvuna căsătoriei în care constă de fapt logodna, însemnează anticiparea căsătoriei și deci stabilirea prin actul logodnei a relațiilor respective de intimitate pe întreaga scară și în întreaga extensiune în care se stabilesc acestea prin actul căsătoriei.

Raționînd tocmai în acest chip, Biserica a asimilat logodna cu căsătoria în materie de impedimente și de efecte, adică ele creează a unor noi impedimente și în consecință socotește ca a doua căsătorie, căsătoria pe care o încheie orice persoană care mai înainte fusese logodită bisericește cu altă persoană decît aceea cu care se căsătorește. Ca urmare ea nici nu admite la hirotonie pe candidații la preoție care au fost logodiți bisericește cu o persoană și apoi s-au căsătorit cu o altă persoană; aceștia sînt socotiți ca foști căsătoriți și rămași văduvi prin deces sau prin despărțire ori divorț.

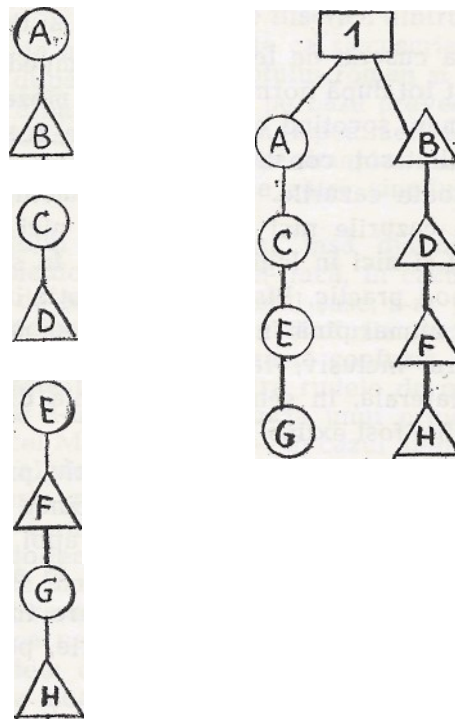
Cu toate acestea, impedimentele pe care le produce încheierea logodnei pentru căsătorie, au fost apreciate variat de legislația de stat și de obiceiul adoptat în Biserică, mergându-se la început în sensul restrîngerii impedimentelor la căsătorie, pe care le-ar determina logodna între rudele celor logodiți. Astfel aceste impedimente au fost privite ori numai parțial și restrînse la gradul doi a rudelor de sînge a oricăruia dintre logodnici, ori cel mult pînă la gradul șase al acestor rude, socotindu-se însă ca impediment numai înrudirea unui logodnic cu consîngeniului celuilalt sau invers, nu însă și înrudirea dintre consîngeniului respectivi, raportați unii la alții, adică dintre consîngeniului unui logodnic cu consîngeniului celuilalt logodnic. Această socotință a reprezentat însă numai o abordare și reglementare parțială a problemei, căreia i se dă expresie și prin can. 98, VI ec., căci nu poate ignora nimeni faptul că tot așa precum se stabilește un raport de intimitate sau de înrudire între oricare dintre logodnici și consîngeniului celuilalt, un astfel de raport se stabilește și între consîngeniului unuia dintre logodnici cu consîngeniului celuilalt, raport care în unele cazuri poate fi chiar mai apropiat, cum ar fi acela dintre părinții, copiii sau frații logodnicilor. Or, dacă s-ar aplica după literă prevederile unor legiuiri în această chestiune, ar urma că între rudele de gradul cinci și șase ale unui logodnic și între celălalt logodnic, în cazul desfacerii logodnei, nu s-ar putea încheia căsătorie, în schimb însă ea s-ar putea încheia între copiii celor doi logodnici, între părinții lor și chiar între frații lor, ceea ce este evident o încălcare mult mai gravă a raportului de intimitate dintre respectivele persoane, raport care tocmai constituie esența rudeniei.

c) *Rudenia fizică.*

A treia categorie de înrudire sau al treilea fel de înrudire care constituie în diverse grade un impediment la căsătorie, este rudenii fizică cu cele două modalități ale ei, rudenii de sînge și rudenii cuscriei.

— În privința limitelor în care rudenii de sînge constituie un impediment la căsătorie s-au adoptat la început normele dreptului mozaic, cuprinse în capitolul 18 din Levitic. Potrivit acestora, este interzisă căsătoria între rudele de sînge, atît în linie directă, cît și colaterală, pîna în gradul trei inclusiv.

Dreptul roman nu extindea nici el mai mult de gradul trei, impedimentul rudeniei de sînge, iar împăratul Teodosie cel Mare 1-a extins pîna în gradul patru, interzicînd căsătoria între verii primari. Dar această normă s-a lovit de rînduiele mai vechi, care nu extindeau peste gradul trei impedimentul rudeniei de sînge, așa încît practic s-a admis și căsătoria între verii primari, pîna cînd sinodul Trulan, prin can. 54, o interzice din nou și categoric, oprind totodată căsătoria între rudele de sînge de gradul IV în toate cazurile, adică și pe linie directă și pe linie colaterală. Mai tîrziu Vasilicalele au extins acest impediment pîna la gradul șase în toate cazurile, iar la gradul șapte au fost extinse întîi provizoriu, de un sinod întrunit la Constantinopol, între anii 1025—1043, și definitiv printr-un alt sinod de la Constantinopol, întrunit în «nul 1166, Modul în care se înfățișează, precum și gradele pîna la care rudenii de sînge constituie un impediment la căsătorie, se poate vedea din schițele alăturate.

În concluzie, regula ce poate fi stabilită pentru rudenii de sînge, ca impediment la căsătorie este următoarea : atît pe linie directă cit și pe linie colaterală, ea constituie un impediment pînă în gradul șapte inclusiv. Practica vieții bisericești a stabilit, că pe linie directă, înrudierea de sînge constituie impediment nelimitat, adică s-ar putea spune pînă la infinit, deși leguirile nu amintesc decît maximum gradul șapte, pentru că între grade mai îndepărtate nici nu este posibilă vreo legătură, deoarece abia dacă se mai găsesc în viață cîteodată rude de sînge pe linie directă pînă în gradul cinci.

Cît privește gradele acestei înrudiri pe linie colaterală, practica vieții bisericești a stabilit următoarea regula : în gradul șapte, șase și cinci se poate acorda dispensă de către episcop, chiar și în gradul patru, în unele -cazuri posibile, ca de ex. între veri primari¹ și pînă la gradul trei, nu se poate cere și nici obține dispensă, iar în gradul patrii al verilor primari, se poate obține dispensă numai de la sinod.

— A doua modalitate a rudeniei fizice, rudenii cuscriei, pentru impedimentele la căsătorie ce iau naștere din aceasta, se prezintă în trei feluri și anume :

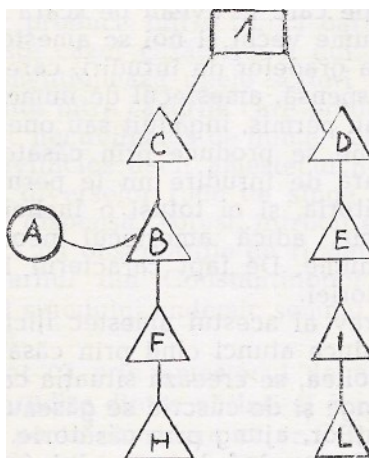
a- Cu privire la cuscria de felul întîi, ca impediment în căsătorie. Biserica s-a orientat tot după normele dreptului mozaic Levitic (cap. 18) și după dreptul roman, socotind că înrudierea de acest fel dintre un soț și consăngeniul celuilalt soț, constituie un impediment la căsătorie pînă în gradul trei în toate cazurile. Acest impediment, deși nu este prevăzut pentru toate cazurile nici în Levitic și nici în legile bizantine (Vasilicale 28, 5, 3) și nici în legile bisericești, în speță în canonul 54_r VI ec., totuși în mod practic, Biserica l-a socotit impediment în toate cazurile la început numai pînă în gradul trei, iar de la can. 54, VI ec, pînă în gradul patru inclusiv, făcînd apoi și distincție dintre linia directă și linia colaterală, în sensul că pe linia directă impedimentul cuscriei de felul întîi a fost extins la infinit.

Pe linie colaterală a fost extins mai tîrziu prin analogie cu impedimentul rudeniei de sînge, pînă la gradul cinci, prin hotărîrea unui sinod întrunit în anul 986 la Constantinopoî și apoi pînă la gradul șase, printr-un sinod întrunit tot la Constantinopoî, la anul 1199.

Drept regulă cu privire la limitele în care înrudierea cuscriei de felul întîi constituie un impediment la căsătorie, pot fi stabilite următoarele :

Cuscria de felul întîi, pe linie directă constituie un impediment la căsătorie, pînă la infinit, iar cuscria de felul întîi pe linie colaterală constituie un impediment la căsătorie pînă la gradul șase inclusiv.

Dispensele de acest impediment în gradele cinci și șase se pot acorda de episcop, iar în gradul patru, numai de către sinod.

1> — Cuscria de felul al doilea, rudenii c,e se stabilește între conșingeniile celor doi soți, a fost privită de Biserică dintru început ca impediment la căsătorie, de aceeași greutate ca și cuscria de felul întâi, Biserică orientându-se după normele dreptului roman și după obiceiul stabilit între creștini. Pe baza acestuia și pe baza prevederilor can. 54, VI ec., cuscria de felul doi a fost socotită ca impediment la căsătorie pîria în gradul patru inclusiv. Dar cu timpul, impedimentul acestei înrudiri a fost extins, pînă în gradul șase inclusiv, de către sinodul de la Constanti-nopoi, ydin anul 996.

În privința gradului șase, s-a făcut însă distincția că el numai atunci constituie o piedică la căsătorie, dacă, în cazul respectiv de înrudire, după cuscria de felul doi în gradul șase, s-ar produce așa numitul amestec necuviincios de nume sau confuzia ilicită a numelor, pe cînd în cazul cînd nu s-ar produce această confuzie, sau acest amestec de nume, căsătoria este permisă și între rudele de gradul șase.

Această rînduială s-a stabilit pe baza unui principiu exprimat de can. 87 al sf. Vasile cel Mare și astfel — în cazul amintit — impedimentul cuscriei de felul al doilea s-a extins pînă în gradul șapte.

Chestiunea aceasta pare cel puțin curioasă și frapează în orice caz prin faptul că o înrudire destul de îndepărtată cum este aceea a cuscriei de felul al doilea, este socotită ca impediment la căsătorie de o gravitate tot atît de mare ca și înrudirea de sînge, căci numai aceea merge pînă la gradul șapte inclusiv. De aceea, spre a nu da loc la confuzii și răstălmăcirii ea necesită unele explicații mai amănunțite.

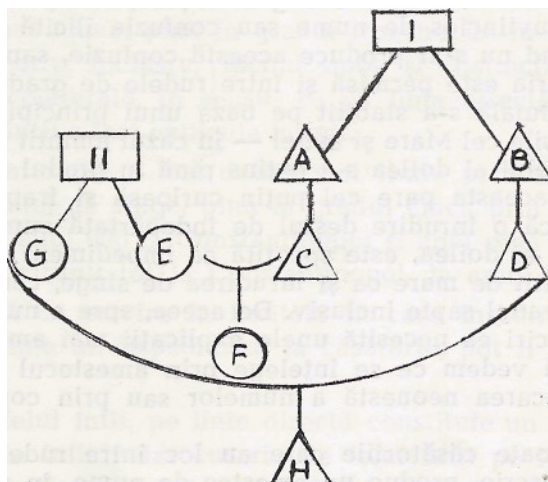
Mai întâi să vedem ce se înțelege prin amestecul ilicit de nume sau prin amestecarea neonestă a numelor sau prin confuzia ilicită a acestora.

De obicei toate căsătoriile care au loc între rude de sînge sau între rude de cuscrie, produc un amestec de nume, în sensul că două

persoane care pe scara înrudirii repective aveau o anumită poziție determinată printr-un nume corespunzător, prin căsătorie devin soți și dobîndesc astfel un nou nume în raporturile dintre ei, fără a fi pierdut însă și vechile numiri pe care le aveau pe scara înrudirilor înainte de a se căsători. Aceste nume vechi și noi se amestecă, dar dacă amestecul se produce în limita gradelor de înrudire, care permit căsătoria, fie cu dispensă, fie fără dispensă, amestecul de nume care se produce, se cheamă amestec licit sau permis, îngăduit sau onest. Cînd însă, un asemenea amestec de nume se produce prin căsătoria între persoane a căror legătură anterioară de înrudire nu le permite nici cu dispensă, nici fără dispensă căsătoria, și ei totuși o încheie, atunci se produce amestecul ilicit de nume, adică amestecul neonest, neîngăduit sau amestecul rușinos de nume. De fapt caracterul lui ilicit se trage din caracterul ilicit al căsătoriei.

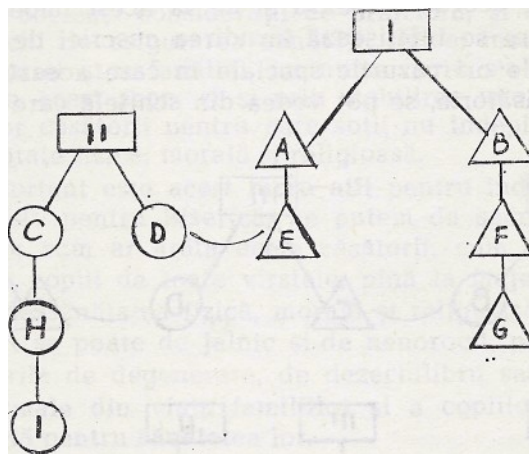
Un fel aparte și grav al acestui amestec ilicit de nume a fost socotit acela care se produce atunci cînd prin căsătoria între două rude de cuscrie de felul al doilea, se creează situația ca unele persoane care pe scara înrudirii de sînge și de cuscrie se găseau sub nivelul parental, adică sub nivelul părinților, ajung prin căsătorie, fie la nivelul parental fie depășesc acest nivel, ajungînd deasupra lui, încît în felul acesta cei ce după numărul înrudirilor anterioare sau în care se găseau anterior, ajung să dobîndească prin căsătorie înrudiri egale sau echivalente cu ale părinților sau chiar superioare acelorale ale părinților, devenind bunăoară un fiu sau un nepot quasi-cumnat al tatălui sau chiar quasi-unchi al tatălui. Acest amestec de nume este considerat neîngăduit și rușinos, pentru că prin el nu numai că s-ar nesocoti, ci s-ar încălca de-a dreptul respectul datorat părinților.

Deci dacă se constată cu ocazia unui proiect de căsătorie între cuscrii de felul al doilea, că s-ar produce prin căsătorie un astfel de amestec ilicit de nume, atunci înrudirea respectivă de cuscrie constituie și în gradul șase și în gradul șapte un impediment la căsătorie.

Un aîf fel aparte de amestec ilicit de nume, totuși nu de gravitatea celui dinții, este acela care poate fi numit numai amestec prezumtiv de nume, întrucît prin însăși căsătorie nu se produce un amestec ilicit de nume, ci acesta s-ar produce într-o formă oarecare abia între urmași, adică între copii. Este cazul căsătoriei a doi frați, cu două verișoare primare pe care îl menționează unele scrieri vechi, dar pe care nu-l putem socoti realmente între cazurile care produc nici — măcar în mod prezumtiv — amestec necuviincios de nume, căci acest amestec nu este prin nimic mai necuviincios decît amestecul neobișnuit de nume, care produce între copiii diverselor rude de sînge, între care este permisă căsătoria cu sau fără dispensă. Totuși, întrucît este menționat și acesta, l-am menționat și noi cu observațiile de rigoare la care adăugăm că a fost ridicat de patriarhul din Constantinopol Șamuil J (1763—1768) printr-un «Tomoș» al sinodului endemic semnat și de patriarhii Alexandriei și Ierusalimului.

Deși este evident că prin amestecul de nume, care afectează raporturile firești de înrudire dintre părinți și copii, ducînd la răsturnarea acestor raporturi, se poate considera că ar fi suficient de motivată măsura luată în această privință de către sinodul de la Constantinopol din anul 996 și de către un altul din veacul al XI-lea, pentru că totuși — în fond — căsătoria, între rudele în cazul căroră s-ar produce menționata confuzie neîngăduită de nume, nu contravine scopului său general (al căsătoriei), nici considerentelor de bază, de natură religioasă, morală și fizică, care au determinat oprirea căsătoriei între care există o înrudire mai apropiată. De asemenea această confuzie de nume apare ca mai puțin gravă decît aceea care se produce prin căsătoria între rude de sînge, chiar dacă aceasta este admisă cu sau fără dispensă.

Pentru considerentele arătate, practica vieții bisericești nu-i acordă impedimentului ce constă în amestecul ilicit de nume, greutatea pe care i-a acordat-o o anumită mentalitate mai mult bizantină decît bi-

sericească și care 1-a și impus în veacul al X-lea, prin hotărîrea sinodului de la Constantinopol, de la anul 996 și ca urmare și dispensa de la gradul șase și șapte a cuscriei de felul doi, în cazul cînd se produce amestec de nume (în gradul șapte, acesta se produce totdeauna) este lăsată la latitudinea episcopului, nu a fost rezervată sinodului.

Pentru exemplificarea celor spuse în legătură cu impedimentul cuscriei de felul al doilea, lăsam să urmeze cu explicațiile respective, o serie de schițe, din care se vede, atît modul cum se înfățișează cuscria de felul al doilea, cît și limitele pînă la care această înrudire constituie un impediment la căsătorie.

Pe temeiul celor spuse în legătură cu înrudirea cuscriei de felul al doilea, se pot anunța următoarele reguli :

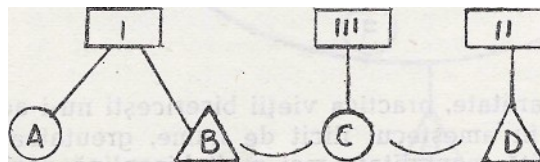
Cuscria de felul al doilea constituie un impediment la căsătorie în toate cazurile pînă inclusiv în gradul cinci, iar în gradul șase și șapte, numai în cazul cînd prin căsătorie s-ar produce amestec ilicit de nume, care în gradul șapte este inevitabil.

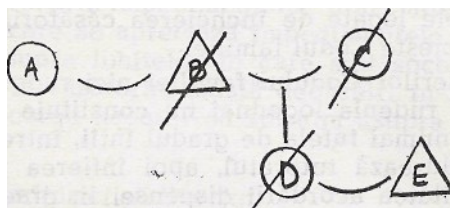
Dispensele de acest impediment în gradele cinci, șase și șapte, pot fi acordate de către episcop, iar în gradul patru, numai de către sinod.

c. — Cuscria de felul al treilea, rudenie ce se realizează între trei familii prin cel puțin două căsătorii, constituie și ea un impediment după rînduialile bisericești, pînă inclusiv în gradul trei, așa cum s-a stabilit pe cale de obicei,

Rînduiala aceasta nu se întemeiază pe vreun canon, ci numai pe obicei și pe unele norme ale dreptului roman și bizantin, care au fost aplicate și în viața Bisericii și astfel s-a ajuns ca din veacul al XIII—XIV să se generalizeze rînduiala amintită, fiind totuși posibil ca în gradul trei să se acorde dispensă și de la acest impediment.

Modul în care se înfățișează înrudirea cuscriei de felul al treilea, precum și limitele ori cazurile speciale în care aceasta constituie un impediment la căsătorie, se pot vedea din schițele care urmează.

Din înşirarea diverselor categorii sau feluri de impedimente la încheierea căsătoriei s-a putut vedea că prin aceste impedimente sau oprelişti pe care le ridică obiceiul şi legea scrisă a Bisericii în calea încheierii căsătoriei, se urmăreşte asigurarea pe cât se poate a celor mai bune condiţii pentru încheierea căsătoriei, evitându-se unele cauze de natură religioasă, morală şi fizică, prin care s-ar prejudicia sănătatea morală, religioasă şi fizică a familiei, dacă s-ar permite încheierea căsătoriei atunci când există vreunele din impedimentele pe care le-am enumerat.

Este de la sine înţeles, că unele dintre aceste impedimente, dacă sînt reprezentate de înrudiri mai apropiate, ele nu numai că prejudiciază căsătoria şi familia, ci constituie adevărate maladii, care se transmit şi care duc la îmbolnăvirea sau la dărînarea instituţiei căsătoriei şi al familiei şi prin aceasta la însăşi subminarea vieţii bisericeşti ca şi a vieţii sociale în genere. La aceste consecinţe se adaugă în mod special acela cu totul grav atît din punct de vedere fizic, cît şi din punct de vedere moral şi religios, care constă în degenerarea fizică atît a soţilor care sînt rude de sînge apropiate cît şi a copiilor care s-ar naşte din asemenea căsătorii.

Conduc de aceleaşi consideraţii de principiu, şi Statul s-a îngrijit din timpuri vechi de asigurarea sănătăţii fizice, morale şi chiar religioase a căsătoriei şi a familiei, nu numai prin stabilirea unor condiţii speciale în acest scop, ci şi prin stabilirea unor pedici în calea încheierii acelor căsătorii pentru care soţii nu îndeplinesc principalele condiţii de sănătate fizică, morală şi religioasă.

Cît, de important este acest lucru atît pentru indivizi cît şi pentru societate, inclusiv pentru Biserică, ne putem da seama dacă încercăm să ne imaginăm cum ar arăta acele căsătorii, cum ar arăta familiile şi cum ar arăta copiii de toate vîrstele, pîriă la majorat, dacă nu s-ar îngriji nimeni de sănătatea fizică, morală şi religioasă a familiei. Ar fi un spectacol cît se poate de jalnic şi de nenorocit, pe care îl mai pot oferi manifestările de degenerare, de dezechilibru sau în genere, manifestările anormale din viaţa familiilor şi a copiilor, cu toată grija care se manifestă pentru sănătatea lor.

Şi Statul nostru, tocmai în scopul de a asigura încheierea căsătoriei în condiţii cît mai bune şi apoi a întemeierii familiei în aceleaşi condiţii de sănătate, precum şi a creşterii copiilor în aceleaşi condiţii de sănătate, a venit în anul 1954 cu o legiuire complexă, care îmbiaţi-

șează toate aspectele legate de încheierea căsătoriei, de familie și de copii, și care se numește Codul familiei-

Potrivit prevederilor Codului familiei nici rudenii de cuscrie, nici cea religioasă, nici rudenii logodnei nu constituie o piedică la încheierea căsătoriei, ci numai tutela de gradul întâi, între tutore și persoana tutelată, cât timp durează tutoratul, apoi înfierea pînă în gradul trei inclusiv, cu posibilitatea acordării dispensei în gradul trei și înrudirea de sînge pînă în gradul patru inclusiv, cu posibilitatea acordării dispensei în gradul patru, pe linie colaterală în speță, în cazul verilor primari.

*

— *înlăturarea impedimentelor* la căsătorie se face, după natura impedimentelor, în două chipuri și anume : unele impedimente dispar de la sine sau se înlătură pe cale naturală, prin trecerea vremii, în cazul impedimentului de vîrstă, prin însănătoșire, în cazul impedimentelor de boală, prin redobîndirea capacității trebuitoare pentru conviețuirea conjugală etc. ; cele mai multe impedimente însă, și cu deosebire cele întemeiate pe legătura de înrudire, se înlătură numai prin dispensă, adică pe calea dezlegării acestor impedimente.

Pentru acordarea dispenselor, autoritatea competentă în Biserică este episcopul și sinodul, după caz, iar în Stat, felurite organe ale puterii de stat, după modul în care este organizată puterea de stat.

Cît privește dreptul episcopului și al sinodului de a acorda dispense, acesta nu este prevăzut direct în vechile legiuri canonice ale Bisericii, dar din această pricină el nu este mai puțin canonic, întrucît se întemeiază pe un obicei îndelungat, străvechi, care prin observarea lui a dobîndit puterea legii scrise, așa încît pe temeiul lui, în cele mai multe cazuri, episcopul este îndreptățit, să acorde dispensă de toate impedimentele la căsătorie, de la care se poate da dispensă sau de la care este posibil să se dea dispensă. Sinodului i s-a rezervat competența în această materie, numai pentru anumite cazuri, din motive de întărire a disciplinei, se înțelege că un atare drept poate fi rezervat sinodului în calitate de autoritate superioară, în orice caz, dreptul de a acorda dispensă de la impedimentele la căsătorie, nu se întemeiază pe obișnuita putere a episcopilor de a lega și de a dezlega, ci pe obiceiul constant, prin care i s-a conferit episcopului și apoi sinodului dreptul de a da dispensă de la orice lege, canon sau altă rînduială bisericească, afară de acelea care au conținut dogmatic sau conținut moral, cînd prin acesta se dă expresie tot unui principiu sau unui adevăr de credință.

Canoanele care atestă și care presupun existența dreptului episcopilor de a acorda dispensă de la diferite rînduiri bisericești, inclusiv de la prevederile canoanelor, se exprimă în felul următor : Episcopul are dreptul de a da dispensă de la observarea anumitor prescripții canonice (can. 12 I; 16 IV; 102 VI, 2, 5, 7. Ane.,- 6, 43 Const; I, Vas. c. M.,- 4, 5, 7, Grig. Naz.).

în privința împărțirii impedimentelor după alte criterii, precum și asupra modului în care se apreciază impedimentele la căsătorie în alte confesiuni, ca și asupra limitelor în care sînt socotite acestea ca formînd impedimente la căsătorie, există deosebiri în însuși cadrul acelor confesiuni și nu socotim necesar să stăruim asupra lor.

*

— *încetarea căsătoriei și divorțul.*

Orice căsătorie încheiată cu observarea tuturor condițiilor care-i dau ființă legală, fie în viața civilă sau de stat, fie în cea bisericească, este destinată să dureze întreaga viață a celor care o încheie.

Legătura ce se stabilește prin căsătorie nu poate să înceteze în mod normal decît prin decesul unuia dintre soți sau prin decesul amîndorura. În cazul acesta, căsătoria încetează să mai existe, sau își pierde ființa legală.

În cazul însă cînd intervin alte cauze care fac imposibilă păstrarea și continuarea legăturii matrimoniale între soți, atunci această legătură nu încetează totuși de la sine, ci poate fi desfăcută după anumite rînduiri, printr-un act legal, care se numește despărțire sau divorț. duieli,

Pentru lămurire, se impun unele precizări în legătură cu diferitele aspecte ale încetării căsătoriei și ale desfacerii căsătoriei.

Astfel, în cazul cînd o căsătorie s-a încheiat existînd anumite impedimente de la care nu se poate obține dispensă, căsătoria respectivă este declarată nulă, adică inexistentă sau neîncheiată, chiar dacă s-au făcut formele de încheiere, căci formele respective sînt socotite ca fiind fără de obiect, în acest caz, nu avem de-a face propriu-zis ca încetarea căsătoriei, ci cu nulitatea căsătoriei, care se declară pentru motive determinate, după o procedură anumită (nulitate absolută).

În cazul în care se constată însă că o căsătorie a fost legal încheiată și totuși datorită lipsurilor unor condiții care au viciat consensul sau al unor condiții de altă natură, se procedează la anularea acestei căsătorii, în acest caz, însă ea este socotită că a avut ființă legală de la data încheierii pînă la data anulării. Și în cazul anulării căsătorii se urmează anumite reguli și o anumită procedură, nu mită procedura de anulare (nulitate relativă).

În legătură cu încetarea căsătoriei prin moarte firească, mai aștin tim că legile prevăd din timpuri foarte vechi, adică tocmai din epoca romană, posibilitatea ca o căsătorie să înceteze și printr-o altfel de moarte decît prin cea firească și anume prin așa-zisa moarte civilă sau moarte legală. Aceasta se produce ca efect al declarării cuiva ca mort printr-o hotărîre judecătorească, cu ocazia căreia se urmează iarăși o procedură specială, numită procedura pentru declararea morții civile.

Potrivit legilor în vigoare în țara noastră, competența pentru a declara pe cineva mort o are orice tribunal județean, iar pentru ca o astfel de hotărîre să poată fi adusă, trebuie să fi trecut cel puțin un an de la data cînd unul dintre soți, adică persoana pentru care se cere a fi declarată moartă, să se fi găsit într-o situație gravă, primejduire a vieții și să nu fi dat de atunci nici un semn de viață direct ori indirect, în cazul cînd nu poate fi invocată o asemenea situație, atunci trebuie

...-i-i cel puțin trei ani de la data cînd s-a aflat ultimul semn de **iată** de la o persoană declarată dispărută pentru care se cere a fi declarată moartă prin hotărâre judecătorească.

Prin efectul declarării cuiva ca mort pe această cale, legătura de căsătorie pe care ar fi avut-o la data respectivă, încetează automat, chiar de la aducerea hotărîrii și pe data acesteia.

Prin urmare, legătura căsătoriei poate înceta atît pe calea morții naturale, cit și pe calea declarării unuia dintre soți ca mort prin hotărîre judecătorească.

Cît despre desfacerea căsătoriei existente real și legal, prin pronunțarea divorțului sau a despărțirii căsătoriei respective în mod legal, sînt de făcut următoarele precizări :

Motivele de divorț admise de legile de stat și cele admise de legile bisericești s-au deosebit și se deosebesc și ca număr și după greutatea pe care le-o acordă o legislație sau alta. Numărul acestor motive a fost foarte mare și uneori s-a mers la specificarea în amănunt a motivelor de divorț, atît prin legile de stat, cît și prin cele bisericești.

Legislația Bisericii ca și practica vieții bisericești n-a stabilit niciodată o listă determinată sau precisă de motive de divorț. Ea s-a orientat în-aprecierea motivelor de divorț în primul rînd după normele sale cu caracter religios și apoi după normele stabilite de Stat în diverse epoci, pentru admiterea divorțului.

Mai întîi, Biserica a admis divorțul pentru un singur motiv și anume pentru acela pe care îl socotește ca atare și Mîntuitorul însuși : și anume adulterul. În cazul acestuia, despărțirea căsătoriei nu întîm-pina nici un fel de greutate sau împotrivire din partea autorității bisericești. În cazul altor motive însă, care puteau fi oricît de grave, Biserica s-a împotrivit întotdeauna divorțului, ținînd la trînicia căsătoriei, după cuvîntul Domnului că : «ceea ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă» (Mat. 19, 6), și după cunoscutele rostiri ale Sf. Ap. Pavel: «legatu-te-ai cu femeia, nu căuta despărțirea» (I Cor. 7, 27) și apoi : «celor căsătoriți, nu eu, ci Dumnezeu le poruncește : femeia sa nu se despartă de bărbat» (I Cor. 7, 10).

Cu toate acestea, Biserica avînd misiunea ducerii la îndeplinire a scopului său și avînd și puterea de a rîndui astfel de mijloace sau norme, prin care ori să servească mai bine statornicirea unei bune rînduiei în viața Bisericii, ori să evite tulburarea și păgubirea acesteia, a găsit necesar că și în materie de divorț poate stabili o serie de norme noi. În scopul de a evita unele consecințe grave în cazul menținerii căsătoriilor care nu-și mai pot atinge scopul și care primejduiesc de-a dreptul atît viața fizică, cît și cea morală și religioasă a soților, a unei familii, sau chiar a mai multor familii, influențînd în chip negativ și societatea bisericească pe o rază destul de întinsă. De aceea pornind de la constatarea că divorțul se admite de către Mîntuitorul numai pentru un act grav care a fost asimilat în efectele sale cu moartea morală, și socotind că mai există și multe acte care pot provoca moartea morală a unuia dintre soți, precum și unele care pot provoca moartea religioasă, iar altele moartea civilă a unuia dintre soți, cu efectele lor

negative asupra întregii familii și asupra obștei bisericesti în genere, pe cale practică ca și prin anumite hotărâri, unele originare chiar din epoca apostolică, s-a admis pronunțarea divorțului bisericesc pentru mai multe categorii de motive asimilate cu moartea, adică socotite că ele produc efecte asemănătoare cu moartea fizică, deși nu identice cu aceasta și că precum prin aceea încetează legătura căsătoriei, tot așa și acestea pot impune în unele cazuri încetarea legăturii matrimoniale.

Urmînd acest mod de a privi lucrurile, motivele de divorț admise de Biserică pot fi grupate în următoarele patru categorii : motive care provoacă moartea religioasă ; motive care provoacă moartea morală ; motive care provoacă moartea fizică parțială ; și motive care provoacă moartea civilă.

Motivele din prima categorie, adică acelea care provoacă moartea religioasă sînt următoarele : apostazia, erezia și ținerea la botez a propriului fiu.

Motivele care provoacă moartea morală sînt următoarele : alienația incurabilă, crima, avortul, atentatul la viața soțului, osînda gravă din partea duhovnicului care se dă pentru păcate foarte grele, cura sînt cele strigătoare la cer, adulterul, boala venerică, silirea la acte imorale, refuzul conviețuirii conjugale, și părăsirea domiciliului.

Motivele care provoacă moartea fizică parțială sînt: neputința îndeplinirii îndatoririlor conjugale sau impotența, boala gravă incurabilă și contagioasă (lepra etc.).

Motivele mai importante care provoacă moartea civilă sînt: declararea unui soț ca dispărut, anularea unei căsătorii prin hotărîre judecătorească, călugărirea și alegerea de episcop.

Pentru aprecierea motivelor de divorț și pentru admiterea lor și deci pentru pronunțarea divorțului în viața de stat au competență instanțele judecătorești, în țara noastră această competență o au judecătoriile și tribunalele județene.

În viața bisericească, pronunțarea divorțului a fost de competența mai multor organe de-a lungul istoriei, începînd cu episcopul și cu presbiterii săi, trecînd apoi la horepiscopi, iar mai tîrziu la unele instanțe eparhiale și mitropolitane. Procedura de judecare a cauzelor de divorț a luat amploare și s-a orientat după procedura judecării altor cauze de către instanțele bisericești. Aceste instanțe au durat timp îndelungat și ele se mai păstrează după modelul instanțelor organizate în acest scop la patriarhia din Constantinopol, în toate Bisericile de limbă greacă, mai ales datorită faptului că în cadrul acestor Biserici, chiar din epoca cuceririlor arabe (miji. veac. VI) și în toată vremea ulterioară, sub stăpînirea turcească dinainte de 1453 și după această dată, instanțelor judiciare bisericești li s-a recunoscut de către musulmani competența în toate chestiunile civile, inclusiv în cele matrimoniale, adică în toate chestiunile litigioase în legătură cu căsătoria, logodna, dota, moștenirile și, firește, divorțul.

Astfel de instanțe judiciare au existat și în Biserica noastră pîna în epoca lui Cuza Vodă și s-au numit dicasterii, adică judecăți sau instanțe de judecată. Cum însă prin Codul civil al lui Cuza Vodă aplicat din 1865 înapoi, s-a introdus căsătoria civilă obligatorie și au fost

date în competența instanțelor civile cauzele de divorț, dicasteriile bisericești din Principate au încetat să mai existe, activitatea lor rămânând fără obiect.

Într-o altă formă, dar tot cu caracter de dicasterii, cu competență în chestiunile matrimoniale de orice natură, au existat și s-au păstrat instanțele bisericești speciale din cuprinsul mitropoliei Ardealului și al mitropoliei Bucovinei și Basarabiei până la unificarea legislației bisericești din 1925, când prin aplicarea legii și a statutului pentru organizarea Bisericii autocefale ortodoxe române, acele instanțe și-au încetat și ele existența și și-au pierdut competența în chestiunile matrimoniale.

Este ele menționat cazul special al Bisericii din Grecia, unde numai căsătoria religioasă produce toate efectele juridice și unce toate chestiunile litigioase în legătură cu căsătoria și divorțul se mai găsesc în competența instanțelor judiciare bisericești, care se numesc dicasterii, după vechea terminologie bizantină. Aceasta nu împiedică însă ca pentru neortodocși, competența respectivă să revină instanțelor civile ale Statului.

Indiferent prin câte faze a trecut modul de organizare a procedurilor de divorț în trecutul Bisericii în genere și în trecutul Bisericii noastre în special, aceste proceduri au cuprins totdeauna două etape sau două faze și anume :

— o procedură de investigare și de ancheta, cu care era împreună și aceea de împăcare, adică procedura prin care se încerca stăruitor împăcarea soților învrăjbiți și porniți spre divorț, în Biserica noastră, mai demult, organul însărcinat cu îndeplinirea acestei prime forme a procedurii pentru divorț era protopopul .•

— O procedură de judecare a cauzelor de divorț în fața instanței sau dicasteriei eparhiale ori mitropolitane, instanță formată din clerici corespunzători și prezidată de episcop sau când nu o prezida episcopul, acesta aproba numai sau respingea hotărârile instanței, în cazul când se admitea motivul de divorț și divorțul se pronunța, se întocmea un act oficial de divorț, numit «carte de despărțenie», pe care o emitea episcopul și prin care se arăta motivul divorțului, iar căsătoria era declarată desfăcută.

În același fel se procedează și astăzi, acolo unde mai există instanțe bisericești, care au competență în chestiuni matrimoniale.

În Biserica noastră, de la încetarea competenței instanțelor bisericești pentru chestiuni matrimoniale, desfăcerea legăturii de taină sau divorțul bisericesc se pronunță prin hotărârea episcopului eparhiot, pe baza cererii celor interesați, însoțită de actul doveditor al obținerii divorțului civil, fără de care autoritatea bisericească este ținută să nu pronunțe divorțul, în conformitate cu art. 90 litera I din Statutul de organizare al Bisericii Ortodoxe Române din 1949.

În legătură cu modul în care se pronunță divorțul și cu formele ce trebuie îndeplinite pentru obținerea lui, s-a pus mai demult în discuție necesitatea revenirii la unele rînduiri care au fost abandonate pe nesimțite și în speță necesitatea revenirii la pronunțarea divorțului prin-tr-un act al episcopului care să însemneze de fapt dezlegarea legăturii de taină dintre persoanele care cer să fie despărțite, pentru că fără o

astfel de dezlegare, divorțul bisericesc nu are decît caracterul unei în -
găduințe sau toleranțe a separării conjugale a celor ce divorțează,
iar nicidecum caracterul de act prin care căsătoria existentă anterior în
chip deplin, și legal și religios încetează să mai existe de la data
pronunțării divorțului.

O consecință a socotinței formată din cauza modului în care s-a
simplificat forma de acordare a divorțului bisericesc, este și aceea că
acest divorț nu ar desfăce de fapt sau nu ar dezlega legătura, pe care o
creează Taina Cununiei între cei doi soți și ca urmare, dacă ei se răz-
gîndesc după obținerea divorțului și vor să-și reia legătura conjugală, se
spune că ei nu mai trebuie să fie cununați din nou, pentru că reintră în
legătura anterioară a cununiei. Cît de greșită este o asemenea so- cotință
sau părere, se vede din faptul foarte simplu că fiecare din soții divorțați
bisericește se pot căsători cu alte persoane și li se poate ad- ministra, iar de
obicei li se și administrează, cu ocazia căsătoriei a doua, Sf. Taină a
Cununiei, apoi și în cazul cînd se desparte, a doua lor căsătorie religioasă, li
se poate administra, chiar și a treia oară cu alte persoane, cu care nu mai
fuseseră în legătură conjugală, Sf. Taină a Cununiei, în cazul acestora,
adică în cazul binecuvîntării sau în cazul cununiei religioase a lor, ar
trebui să spunem că nici a doua și nici a treia cununie religioasă nu sînt
de fapt cununii, ci numai simulacre de cununii, că nu sînt deci taine, ci
numai închipuiri amăgitoare ale tainei, pentru că dacă admitem că și a doua
și a treia cununie sînt taine cu ade- vărat, atunci trebuie să admitem
imposibilul, adică să admitem că Bi- serica ar binecuvînta bigamia și
trigamia, sau dacă nu bigamia și triga- mia atunci măcar concubinajul, dar
și acesta repetat de două ori, pen- tru că dacă prin desfăcerea căsătoriei
religioase inițiale nu s-a produs de fapt dezlegarea legăturii de taină pe
care o creează cununia, atunci respectivii soți au fost numai despărțiți
formal, iar în fond au rămas căsătoriți sau cununați și ca atare căsătoria
fiecărui dintre ei cu alte persoane, pentru prima dată după divorț,
însemnează ori bigamie, ori concubinaj, adică bigamie din punct de
vedere legal, nu și din punct de vedere religios și concubinaj ca atare și
relație de păcat, iar nu ca atare acceptată, iar a doua căsătorie a lor
după întîiul divorț însem- nează de fapt și nu poate însemna altceva
decît trigamie legalizată, ori tolerarea unui al doilea concubinaj din
partea Bisericii care ar și consimți să binecuvînteze asemenea stări de
păcat, oficiindu-le cu nunia a doua și chiar a treia.

Un alt aspect și o altă consecință care relevă și ea într-un alt fel
greșeala ce se face atunci cînd s.e crede că prin divorțul bisericesc se
dezleagă și legătura tainei căsătoriei, este acela al reluării posibile
legăturii conjugale din prima căsătorie a doi soți care între timp di-
vorțaseră și obținuseră divorțul bisericesc, apoi a doua și a treia căsă-
torie bisericească, fără a mai fi obținut divorțul bisericesc după des-
facerea celei de a treia căsătorii, în ce situație se găsesc aceștia ?

Potrivit socotinței greșite care s-a relevat, ar urma că aceștia își
reiau nu numai conviețuirea conjugală, ci și legătura de taină sub care
intraseră prin prima cununie ce li s-a administrat și că ei nu trebuie sa
mai primească din nou taina cununiei. Dar atunci nu este vorba de

bagatelizarea celorlalte două cununii, a celorlalte două căsătorii și în cele din urmă a tuturor celor trei căsătorii legale și bisericești, și mai mult decât bagatelizarea lor, nu înseamnă oare toate acestea a atribui însăși Bisericii o atitudine și o comportare sacrilegă, care poate fi socotită nu numai o simplă batjocorire a celor sfinte, ci chiar o hulă împotriva Duhului Sfânt ? în fine, admiterea recăsătoririi soților din prima căsătorie după ce ei au mai fost căsătoriți cu alte persoane încă de două ori, nu înseamnă oare admiterea căsătoriei a patra, interzisă în Biserică și încă admiterea ei ca beneficiind de o stare harică ce este socotită cel puțin în mod sacrileg, ca nedesfăcută prin divorțul bisericesc, care s-a pronunțat cu ocazia desfacerii ei ?

Avînd în vedere aspectele relevate în legătură cu greșita părere că prin divorțul bisericesc nu se dezleagă legătura de taină, mulți ierarhi și teologi ortodocși au pus problema adoptării unei forme sacramentale corespunzătoare, caracterului divorțului religios de act prin care se desface legătura de taina a cununiei și ca urmare s-a produs reintroducerea în practică a vechilor cărți de despărțire, cu ocazia emiterii cărora arhiepiscopul să pronunțe divorțul bisericesc în cadrul unui ritual religios, alcătuit din rugăciuni și citiri adecvate, spre a sublinia însăși natura actului care se săvîrșește. O astfel de rînduială și o formulă a unei rugăciuni corespunzătoare de dezlegare a legăturii ele taina a cununiei de către arhiepiscop și deci de pronunțare solemnă a divorțului bisericesc, a întocmit, a propus Sf. Sinod și a aplicat în timpul arhipăstoririi sale, învățatul mitropolit al Moldovei de odinioară, dogmatistul Irineu Mdhălcescu. Ea a fost publicată în rev. Mitropolia Moldovei din anul 1942.

Pe lîngă motivele arătate, pentru reluarea și soluționarea acestei probleme în sensul în care a încercat soluționarea ei mitropolitul Irineu, „ pledează și o serie de alte considerente de natura teologică, pe care le vom menționa mai jos.

Mai întîi pledează pentru aceasta faptul că episcopului i s-a recunoscut întotdeauna, în chip tradițional, sau pe cale de obicei, — care nu face însă parte dintr-o simplă rînduială sau tradiție legală ori ceremonială a Bisericii — o putere și un drept care prin natura sa face parte din puterea arhierescă și se comunică prin hirotonie și — ca urmare — învățătura despre această putere intră în cuprinsul Sf. Tradiții, iar nu în cuprinsul oricărei tradiții bisericești. Această putere și acest drept constă în calitatea pe care o are episcopul de a dezlega legătura de taină a cununiei. Dacă nu s-ar fi recunoscut constant această putere și acest drept pe seama episcopului, atunci toate divorțurile sau dezlegările de căsătorii bisericești pe care le-au săvîrșit episcopii pînă acum, ar trebui socotite niște înscenări sacrilege și chiar hulitoare da Dumnezeu, pe care Biserica nu numai că le-a tolerat, ci chiar le-a oficializat.

În al doilea rînd trebuie să mai avem în vedere faptul că părerea greșită despre natura divorțului bisericesc s-a născut prin influența a două teze sau învățături apărute ca inovații în Biserica Apuseană și anume : mai întîi a învățăturii că Taina Cununii ar avea caracter in-

delebil, ceea ce însemnează că harul comunicat sau împărtășit celor ce se cunună nu s-ar șterge și nu s-ar pierde niciodată, și ca urmare, ei nici nu s-ar putea despărți niciodată, deci nu ar fi cu putință nicidecum vreun divorț bisericesc. Dar și această învățătură, ca și cea •despre caracterul indelebil al altor Sf. Taine este fundamental greșită, potrivit doctrinei ortodoxe în sprijinul ei neputându-se invoca nimic de -natură să o justifice din punct de vedere teologic sau din punctul de vedere al dogmei, ci numai cel mult sub un anumit aspect sau dintr-un anumit punct de vedere strict pragmatic, care însă nu poate fi admis, fiind în contradicție cu învățătura de credință. Că Ortodoxia a gândit și gândește altfel, rezultă clar din faptul că ea a admis și teoretic și practic, deci și doctrinar și practic, divorțul bisericesc, precum și repetarea tainei cununiei, în cazul căsătoriei bisericești a doua și a treia.

Cu aceasta am ajuns la a doua inovație, despre caracterul indelebil al cununiei, căci dacă harul acesteia nu se pierde, atunci se înțelege că ea nici nu poate fi repetată și nici nu poate fi îngăduită repetarea ei, atât pentru motive religioase, cât și pentru motive morale, spre a nu se nesocoti ha-rul odată conferit și spre a nu se săvârși o nelegiuire prin •repetarea tainei respective asupra unor persoane care au primit-o și care nu pot să piardă harul acesteia.

O altă învățătură sau inovație din punct de vedere dogmatic în legătură cu Sf. Taină a Cununii, care a determinat întărirea celei dinții și păstrarea acesteia, în privința indeleibilității Tainei cununiei, a incisolubilității căsătoriei și a nerepetării Tainei Cununii, este aceea potrivit căreia Biserica Apuseană învață că nu preotul este cel ce administrează Sf. Taină a Cununii, ci cei ce se căsătoresc și-o administrează reciproc, în felul acesta, în prezența preotului care administrează, harul și face numai posibilă această lucrare pe oare o savârșesc cele două persoane care se căsătoresc. Din această greșită învățătură rezultă că nici preotul, nici episcopul, care nu sînt ei activi în administrarea Sf. Taine a Cununii și deci nu sînt ei cei care creează legătura de taină dintre soți, nu au nici calitatea și puterea de a dezlega această legătură, și, deci, întrucît legătura respectivă se stabilește pentru întreaga viață și întrucît nu există posibilitatea ca ea să fie dezlegată de către preot sau de către episcop, evident că divorțul bisericesc nu înseamnă dezlegarea legăturii de taină dintre doi soți, adică a legăturii care o primiseră prin Sf. Taină a Cununii.

Cu toate acestea, în Biserica Apuseană, calitatea și dreptul de a dezlega totuși această legătură de taină, i se recunoaște papei, fapt care infirmă întregul eșafodaj teologic și întreaga practică curentă a Bisericii Apusene, prin care se etalează : indisolubilitatea căsătoriei, caracterul indelebil al cununiei, nerepetarea acestei Sf. Taine și neputința de a fi dezlegată prin divorț legătura cununiei.

Pentru a eluda în mod practic consecințele care s-ar impune din recunoașterea învățăturii și practicii Bisericii vechi în privința căsătoriei, cununiei și divorțului, lucruri care se recunosc prin admiterea divorțului numai prin lucrarea papei, în Biserica Apuseană ori de cîte ori se pune problema unui divorț, se recurge la trei stratageme și anume : ori la declararea căsătoriei ca nula sau inexistentă din momen-

tul încheierii ei, ori la instrumentarea unui proces de anulare a căsătoriei existente, ori la așa-zisa convalidare a căsătoriei în privința căreia ar exista ori îndoială că ar fi căsătorie adevărată, ori primejdia de a fi desfăcută pe calea admiterii simplei separații dintre soți, nu însă și a divorțului. Un întreg sistem de instanțe sau de tribunale matrimoniale cu diverse numiri cercetează și soluționează acțiunile introduse pentru nulitatea unor căsătorii, pentru anularea altora și pentru convalidarea unora.

În legătură cu convalidarea i trebuie să spunem că prin ea se înțelege o încercare de a se întări căsătoria prin înlăturarea unor impedimente care nu se cunoscuseră la încheierea căsătoriei sau de la care nu se obținuse dispensă, în scopul de a însănătoși căsătoria, dându-i un suport neviciat de lipsurile respective. La actul convalidării se procedează apoi prin reînnoirea consimțământului și totodată a căsătoriei bisericești sau a cununiei. Când se reînnoiește numai consimțământul, convalidarea nu este decât formală, întrucât, consimțământul neurmat de cununie, oficiată anterior, nu are nici un efect sau în orice caz nu are efectul haric al tainei. Așa încât despre o convalidare în sens propriu se poate vorbi abia atunci dacă, după ce se repetă consensul, se-repetă formal și oficierea cununiei; în fond însă se oficiază cununia în mod valid pentru prima dată. Dar chiar când se procedează în acest fel, nu avem de-a face cu o convalidare propriu-zisă a unei căsătorii care n-a existat din punct de vedere religios, ci numai formal sau real,, ori câteodată și din punct de vedere civil, ci cu oficierea în regulă a unei căsătorii pentru prima dată. Totuși s-a recurs la procedura convalidării pentru a-i mîngîia pe cei care erau legați și trăiseră viață conjugală fără a fi realmente căsătoriți, precum și spre a le da un nou suport conștiinței lor religioase, prin repetarea consensului și prin oficierea cununiei, act ce nu mai lasă îndoială în privința încheierii valide a căsătoriei supusă convalidării, tocmai pentru că în legătură cu validitatea ei apăruseră îndoieli.

Din cele arătate pînă aci, se vede îndeajuns de clar că, pe cîtă vreme divorțul bisericesc este admis și socotit în Biserica Ortodoxă ca producînd efectul despărțirii complete a căsătoriei religioase, în Biserica Apuseană, Romano-catolică, el nu este admis decât ca o excepție pe care o poate face numai papa, și numai în acest caz el este socotit ca producînd efectul desfacerii căsătoriei, pe cînd în mod obișnuit se pretinde că divorțul nu se poate admite, cum că el nu ar fi posibil pentru motivele pe care le-am văzut, și de aceea, în cazul neputinței de a se continua conviețuirea dintre soți, se admite numai separația lor fizică și gospodărească, cunoscută sub numele de «separație de pat și de masă». De fapt însă această separație, departe de a produce efecte mai salutare p.entru viața familială sau pentru apărarea căsătoriei și a familiei, nu face decât să sporească continuu neînțelegerile și scandalul care determină separația și care de obicei se curmă prin divorț.

În ce privește alte efecte ale divorțului, pe lîngă acela al desfacerii reale și complete a căsătoriei, mai trebuie menționate următoarele trei aspecte: efectul asupra dreptului celor divorțați de a se că-

sători cu alte persoane, efectul asupra dreptului de a se recăsători între ele persoanele divorțate și efectul asupra relațiilor de înrudire în care s-au găsit persoane în cauză pînă la data divorțului.

Asupra dreptului de a se recăsători cei divorțați cu alte persoane, în practica actuală, divorțul bisericesc nu prevede restricții, dar în practica veche a Bisericii, el producea următoarele restricții:

— potrivit Sf. Scripturi este oprită căsătoria soțului vinovat cu o altă persoană, atîta timp cit trăia soțul nevinovat;

— oprirea soțului vinovat de a se căsători cu persoana din pricina căreia s-a provocat divorțul;

—• din vremea împăratului Justinian, adică de prin sec. VI a început a se permite și căsătoria soțului vinovat, însă abia după trecerea a cinci ani de la divorț;

— și, în fine, a existat și mai există, după unele prevederi ale legilor civile, restricții ca soția divorțată să nu aibă dreptul de a se recăsători decît după un an de la divorț sau cel mai curînd după 10 luni de la divorț, spre a se evita neplăcerile sau dificultățile ce ar naște la identificarea vreunui copil pe care l-ar naște în a doua căsătorie.

Asupra dreptului persoanelor divorțate sau a soților divorțați de a se recăsători între ei, divorțul bisericesc nu a produs nici un efect restrictiv, așa că s-a admis mereu recăsătorirea soților divorțați. Codul civil român, în trecut, nu admitea căsătoria soților divorțați. Ca urmare, nici Biserica nu putea să admită recăsătorirea soților divorțați, așa încît cei ce doreau acest lucru, își reliau numai de fapt legătura conjugală, fără ca aceasta să poată fi legalizată și fără ca să producă efectele juridice ale căsătoriei. Dar spre a le acorda oarecare asistență religioasă și mîngiere celor ce se împăcaseră după divorțul (religios) bisericesc, unii, slujitori bisericești — cum am mai arătat — au zămislit teoria că prin reluarea conviețuirii, respectivii și-au refăcut și legătura harică care li s-a creat prin oficierea Sf. Taine a Nunții, cu ocazia căsătoriei lor.

Prin decretul nr. 32 din 31 ian. 1954, această restricție din Codul civil a fost abrogată și ca urmare de atunci se permite și în țara noastră recăsătorirea soților divorțați, așa încît și Biserica a putut să revie la practica ei tradițională în această chestiune.

Efectul divorțului bisericesc ca și a divorțului civil de altfel asupra relațiilor de înrudire în care se găseau pînă la divorț soții divorțați, nu poate fi socotit acela al încetării relațiilor respective de înrudire, cu toate că el produce în mod obișnuit o răcire a acestor relații și uneori chiar o transformare a lor în relații de vrăjmășie în locul celor de rudenie. Această urmare de natură morală a divorțului a fost socotită ca stingînd drepturile și îndatoririle legate de raporturile de înrudire de pînă acum, așa încît fostele rude foarte apropiate ale celor doi soți ar înceta să mai aibă unele față de altele drepturile și îndatoririle legate de raporturile de rudenie. Intre altele, aceste rude s-ar și putea căsători între ele, căci legătura de înrudire care le oprea de la un astfel de act mai înainte, s-ar fi stins prin divorțul produs între soții a căror căsătorie determinase relațiile respective de înrudire.

Cu toate aparențele contrarii, acest fel de a vedea lucrurile este fundamental greșit, lucru de care ne putem da seama cu ușurință, dacă ne gândim de exemplu numai la situația copiilor rezultați dintr-o căsătorie despărțită prin divorț. Oare dacă părinții s-au despărțit, făcând să dispară legătura de căsătorie în care s-au găsit, au dispărut și efectele acelei legături și în primul rând au dispărut și copiii sau și îndatoririle foștilor soți față de copiii lor sau drepturile și îndatoririle copiilor față de părinți? Foștii soți au devenit oare și foști părinți, iar copiii lor au devenit cumva numai foști copii? Dacă s-ar fi produs asemenea efecte, atunci s-ar fi stins de fapt sau în mod real, drepturile și îndatoririle de

dar după cum se vede, acestea continuă și nu pot fi șterse prin efectul divorțului,

Ele nu pot fi șterse nici în ce privește legăturile de înrudire în care au fost și continuă să fie copiii soților divorțați, cu rudele lor de sînge, după mamă și după tată, cu unchii, verii și nepoții lor, precum și cu alte feluri de rude. Tot la fel se păstrează și după divorț raporturile rudeniei de cuscrie între aceia care, aceste raporturi se stabiliseră prin căsătoria soților ulterior divorțați.

Prin urmare este evident că și după divorț, raporturile de înrudire stabilite prin căsătoria celor ce au divorțat, continuă să existe și ca atare ele constituie impedimente la căsătorie, exact ca și în cazul cînd soții respectivi nu ar fi divorțat.

*

Biserica în principiu este împotriva divorțului, în sensul că divorțul nu e socotit un act normal și pozitiv prin care, în viața individuală, cea socială și cea religioasă a credincioșilor să fie ajutați în vreun fel oarecare, ci el este un act negativ, care provoacă multe suferințe și neajunsuri întregii vieți omenești, privită în ansamblul ei, adică și sub aspect profan și sub aspect religios și sub aspect individual și sub aspect social.

Atunci însă cînd menținerea unei căsătorii nu mai este cu putință din pricini grave, care fac să nu mai poată fi asigurat nici scopul natural, nici cel religios al căsătoriei, ci din contra, cînd din pricina persistenței unor cauze grave sau a neputinței de a se trece peste ele, continuarea căsătoriei devine primejdioasă pentru viața soților, a copiilor, a societății și a credinței lor religioase, precum și implicit a mântuirii lor, atunci Biserica este nevoită să admită despărțirea căsătoriei spre a se evita un rău mai mare decît acela la care s-a ajuns prin cauzele care impun această depărțire. Modul însă în care a procedat și înțelege să procedeze Biserica la reglementarea chestiunii divorțului, nu a facilitat și nu înțelege să faciliteze sau să încurajeze divorțurile, care în unele epoci reprezintă un adevărat flagel social, sub-minînd viața comună și cea religioasă a oamenilor, în asemenea împrejurări Biserica privește fenomenul exact ca pe o maladie de tămăduirea căreia caută să se îngrijească împreună cu toți factorii pozitivi ai societății. Cum însă asemenea maladii, ca oricare altele sînt determinate de legi pe care nu le stăpînește și nu le dirijează Biserica, ele

apar cu regularitate, ca efecte ale războaielor sau ale degenerării oamenilor din alte pricini, cum sînt fie mizeria, fie condițiile de hedonism endemic în care se complac să trăiască anumite categorii ale societății din unele părți ale lumii. Firește că Biserica este datoră să se preocupe și de înlăturarea cauzelor care determină această maladie, acționînd fie prin mijloace proprii, fie în colaborare cu forțele pozitive sau sănătoase din fiecare societate și în fiecare vreme.

8. Tainele ereticilor și schismaticilor

După ce am văzut rînduielile privitoare la administrarea Sfințelor Taine și după ce am menționat unele aspecte ale raportului dintre tainele Bisericii și dintre tainele care se săvîrșesc sau despre care se preține că se săvîrșesc în afara Bisericii, să vedem cum se prezintă în ansamblu problema așa-ziselor Taine, ale ereticilor și schismaticilor.

întreaga lucrare harică ce se săvîrșește în Biserică, în mod principal, prin Sf. Taine are ca scop sfințirea vieții creștine prin împărtășirea de har, care să-i ajute în strădaniile de dobîndire a mîntuirii. Nici o taină și nici o lucrare bisericească cu caracter sacramental nu poate avea altă rațiune și nu poate avea un scop în sine independent de acesta general și de căpetenie al întregii vieți bisericești. De aceea, atunci cînd apare nevoia sau cînd devine inevitabilă raportarea uneia sau mai multor Sf. Taine ale Bisericii la tainele pe care le săvîrșesc, fie ereticii, fie schismaticii, cel dinții lucru la care trebuie să ne gîndim este acesta și cea dinții întrebare pe care trebuie să ne-o punem, este aceasta: oare tainele ereticilor sau ale schismaticilor contribuie la lucrarea mîntuitoare a Bisericii ? Pot ele să aducă efectiv vreo astfel de contribuție ?

O a doua întrebare, pe care trebuie să ne-o punem inevitabil, este apoi următoarea : sînt sau nu sînt suficiente Sfintele Taine ale Bisericii pentru a oferi harul necesar sau îndestulător pentru -ca cei care-l primesc, colabosrînd cu el să poată într-adevăr să-și dobîndească mîntuirea ?

Desigur la această de a doua întrebare, noi nu avem decît un răspuns pozitiv, adică acela că harul pe care-l împărtășesc Sf. Taine vieții creștine este îndestulător pentru asigurarea mîntuirii, prin colaborarea credincioșilor cu lucrarea harului. Cît privește însă primele întrebări care se referă la același lucru, răspunsul nu este atît de ușor - și nici atît de simplu, pentru că nu toate ereziile sînt la fel de grave și mai ales pentru că schismele au un caracter cu totul deosebit de acela al ereziilor, iar pe de altă parte, legislația canonică a Bisericii, precum și modul în care ea aplică la cazuri deosebite principiul iconomiei, arată o mare diversitate de atitudini și de măsuri în privința tainelor ereticilor și ale schismaticilor.

Această diversitate nu se poate înțelege decît în lumina principiului iconomiei, care servește drept criteriu la aprecierea validității sau nevalidității tainelor ce se săvîrșesc în afara Bisericii. Se înțelege însă că principiul iconomiei nu se aplică la fel de riguros sau la fel de

larg în toate cazurile și întrucât el însuși exprimă ideea de îngăduință sau de pogorământ, urmează că aplicarea lui reprezintă în genere o aplicare neriguroasă, adică o apreciere neriguroasă a validității tainelor. Față de aceasta, aprecierea riguroasă constă în raportarea strictă a tainelor ce se săvârșesc în afara Bisericii, la rînduile după care se săvârșesc tainele în Biserică și deci măsurarea aceloră prin acestea, ceea ce înseamnă că după aprecierea riguroasă, nici o taină din afara Bisericii nu poate fi socotită ca taină propriu-zisă, ci cel mult ca o dorință manifestată și formală de a se primi, prin anumite acte asemănătoare cu cele ce se săvârșesc la oficierea Sf. Taine, harul pe care îl împărtășesc numai Sf. Taine.

După aceste elemente, prin care se conturează cadrul general al problemei validității eventuale a tainelor ereticilor și schismaticilor, să vedem acum mai îndeaproape fiecare din elementele respective, în conținutul și în caracterul lor.

Prin erezie se înțelege o rătăcire conștientă și statornică de la dreapta credință, adică o rătăcire în care se perseverează în mod conștient pretinzându-se că prin ea se exprimă dreapta credință, iar nu prin învățătura pe care o păstrează Biserica. Această rătăcire se poate produce în legătură cu diferite adevăruri de credință, dintre care unele sînt esențiale, în sensul că mărturisirea lor condiționează mîntuirea, iar lepădarea lor însemnează lipsirea celui rătăcit de un element fundamental pentru mîntuire, pe cînd altele nu au același caracter, ci unul secundar sau neesențial, în sensul că el nu condiționează în mod absolut mîntuirea, fiind totuși necesar și folositor pentru lucrarea mîntuirii.

Această împărțire a adevărilor de credință în esențiale și neesențiale este inevitabilă. Ea nu poate fi ocolită, orice s-ar încerca, pentru că întreaga practică a vieții bisericești în această privință a fost consacrată acestui scop, dîndu-i expresie — în primul rînd — prin scurtele mărturisiri sau simboluri ale credinței, care se foloseau în cadrul catehumenatului, apoi în mod special și în chipul cel mai oficial și mai elocvent, prin simbolul de credință niceo-constantinopolitan, în care au fost fixate adevărurile esențiale de credință, fără a se intra în amănuntele altor adevăruri, care fără îndoială sînt și ele folosite, precum am spus, dar nu au caracter esențial, și apoi prin practica consacrată a Bisericii în această materie.

Împotriva acestei distincții se pot face felurite obiecții, spunîndu-se că între adevărurile care se cuprind în tezaurul revelației, nu s-ar putea face vreo deosebire, pentru că toate au caracter de adevăruri revelate, apoi că ar fi foarte greu și aproape cu neputință să se stabilească pentru fiecare caz în parte sau măcar pentru unele categorii, care anume adevăruri contribuie mai mult la întărirea credinței lor și prin aceasta la determinarea unor atitudini și acțiuni hotărîtoare pentru dobîndirea mîntuirii. Desigur că și alte obiecții s-ar mai putea ridica împotriva distincției care se face între adevărurile esențiale și cele neesențiale ale credinței, dar orice obiecțiuni s-ar face, ele nu pot schimba atitudinea pe care și-a precizat-o Biserica în această privință de la început, împărțind adevărurile de credință în esențiale și neesențiale. Această împărțire s-a păstrat apoi, fiind consacrată nu numai prin

cele dintîi sinoade ecumenice, ci și prin sinoadele următoare, care toate au definit numai adevăruri esențiale pentru credință, evitînd a se ocupa de amănunte sau de elemente care n-au caracterul acesta de a fi esențiale pentru credința creștină.

De asemenea, ele au confirmat pe cele anterioare, ajungîndu-se de exemplu ca prin can. I al sin. Trulan, să se alcătuiască și să se consacre un adevărat nou sinod de credință, mai cuprinzător decît cel niceo-constantinopolitan, în unele privințe, dar limitîndu-se și el numai la adevărurile esențiale de credință. Același lucru îl fac și alte canoane, adică chiar toate canoanele sinoadelor ecumenice și locale, care se referă la chestiuni de credință, ele se împart, adică în chestiuni esențiale și neesențiale, luînd hotărîri corespunzătoare acestei împărțiri. Acesta este cazul clasic mai întîi al canoanelor 8 și 19, I ec. apoi al can. 7, II ec., al can. 95, VI ec., apoi al unor canoane ale sinoadelor locale, ca de exemplu a can. 7 Laod. can. 2, 24 III ; 116 ș.a. ale sinodului din Cartagina, precum și al canoanelor Sf. Ciprian al Cartaginei, ale can. 1, 5 ale Sf. Vasile cel Mare etc.

La toate acestea, se mai adaugă tradiția mai veche a Bisericii, exprimată în canoanele 45, 46, 47 și 60 a Sf. Apostoli și într-o sumă de alte rînduieli ce s-au observat în privința elementelor esențiale și a celor neesențiale din cuprinsul adevărilor de credință.

În fine, însăși legile de stat ale Statului bizantin, prin care se mărturisește credința creștină și se dispune respectarea ei ca religie de stat sau chiar mărturisirea ei obligatorie în această calitate, dau expresie numai adevărilor esențiale, specificîndu-le și arătînd ca acestea sînt cele absolut necesare pentru toți, și cele pe care le apăra însuși statul, care se socotea îndatorat să poarte pe această cale și grija pentru mîntuirea sufletelor cetățenilor săi. Astfel de elemente esențiale ale credinței ca învățătură despre Sf. Taine și în general cea cuprinsă în Simbolul Credinței sînt cuprinse în două legi ale lui Teodosie I cel Mare, prin care declară creștinismul religie de stat, una mai laconică din anul 380 și alta mai explicită din anul 381, Cod. 1.1.1.2 ; vezi și Coci. 1.1.4.1. Apoi în diverse legi ale aceluiași împărat, precum și a nepotului său Teodosie al II-lea cel Mic (407—450), și apoi cu deosebire ale împăratului Justinian, legi prin care acesta reproduce Simbolul credinței cu sublinieri, din care rezultă foarte limpede că și-a însușit întocmai distincția pe care o făcea Biserica între elementele esențiale și cele neesențiale ale credinței creștine. Mai mult, el ne dă cea mai autentică mărturie despre faptul că simbolul de credință al Bisericii a fost adoptat în prima sa parte de către sinodul I ecumenic, iar în partea a doua de către sinodul II ecumenic. Iar în altă parte, tot Justinian confirmă și impune ca obligatorii hotărîrile dogmatice ale primelor patru sinoade ecumenice, care s-au ocupat numai de chestiuni esențiale de credință (Cod. 1.1.5, • 1.1.6, - 1.1.7.4).

Toate aceste mărturii, precum și altele din primele zile ale creștinismului care pot fi invocate, din actele martirilor, din cele mai vechi și mai lapidare expuneri ale credinței, precum și din cele dintîi măsuri ale împăratului Constantin cel Mare, adică ale întîiului împărat care s-a ocupat în mod pozitiv de creștinism, arată că de fapt deose-8 — Drept canonic ortodox

birea dintre elementele esențiale și neesențiale, s-a făcut totdeauna fără ca cineva să fi intenționat prin aceasta să nesocotească vreunul din adevărurile revelate, punându-le mai prejos decât pe celelalte. Ce să mai zicem, apoi de faptul că însuși Mîntuitorul și sfinții Săi Apostoli au vorbit adeseori de lucrurile esențiale, deosebindu-le pe acestea de cele neesențiale, fără a le declara pe cele din a doua categorie, nefolositoare sau de prisos. Căci ce înțeles au cuvintele Domnului : «*Cel ce crede și se va boteza, acela se va mîntui*», apoi precizarea tot de către Domnul că în dragostea de Dumnezeu și de aproapele, care este cea dintîi și cea mai înaltă poruncă, se cuprind întreaga lege și profeții ? Pe temeiul distincției arătate, Biserica i-a deosebit pe eretici și a împărțit ereziile în două grupuri sau categorii și anume : în erezii care constituie rătăcirii de la adevărurile esențiale ale credinței și erezii care nu au această gravitate, constituind rătăcirii de la adevărurile neesențiale ale credinței.

— Tainele celor dintîi, adică a ereziilor grave, care lepădau adevărurile >de credință, fără de care nu se putea imagina mîntuirea, au fost socotite întotdeauna ca nefiind taine sau ca neavînd nimic din natura Sf. Taine, pe cînd tainele celor din a doua categorie, adică a ereziilor care profesau rătăcirii de la adevărurile neesențiale de credință, au fost socotite ca avînd măcar parțial natura Sf. Taine. Ca urmare, cu ocazia primirii lor în Biserică sau atunci cînd se trata asupra modului de a-i primi pe aceștia în Biserică, s-au făcut distincțiile convenite, declarîndu-se toate tainele ereticilor antitrinitare sau ale altora care profesau rătăcirii de aceiași gravitate, ca nevalide și supunîndu-i pe aceștia botezării, în cazul cînd ei cereau să fie primiți în Biserică.

Cei din această categorie erau socotiți după expresia Sf. Ciprian și a Sf. Vasile cel Mare, complet căzuți din har și aflați cu totul an afara Bisericii, acolo unde nu este nici preoție, nici taine și deci nici har mîntuitor, iar în această situație tainele lor nu pot fi considerate taine și gruparea sau asociația lor nu poate fi considerată Biserică.

Cealaltă categorie de eretici, care deși ating prin rătăcirea lor unele învățături esențiale ale Bisericii, totuși nu merg pînă la lepădarea acestora sau pînă la înlocuirea lor cu rătăcirii grave, a fost socotită ca formînd categorii aparte, a căror taine pot fi primite de Biserică, ei nefiind socotiți căzuți complet din har și deci lipsiți de lucrarea acestuia. Ca urmare, dacă cei din această categorie doresc să intre în Biserică, la primirea lor să li se ceară numai lepădarea de erezie, mărturisirea dreptei credințe, și să li se administreze apoi ungerea cu Sf. Mir, ca semn al împăcării lor cu Biserica și ca mijloc de întărire a lor în credința cea adevărată pe care o mărturiseau.

Între cei din prima categorie, canoanele numără pe paulianiști, pe eunomieni, pe montaniști, iar între cei din a doua categorie, canoanele enumera pe arieni, pe macedonieni, pe nestorieni, pe eutihieni, dar pe aceștia din urmă, adică pe nestorieni și pe eutihieni numai cîte o dată, nu întotdeauna, căci uneori sînt puși într-o a treia categorie împreună cu niște rigoriști sau cu simpli schismatici, pentru care se prevede o altă rînduială cu prilejul primirii lor în Biserică și anume numai aceea de a mărturisi dreapta credință și de a fi apoi spovediți și împărtășiți

ca semn de împăcare cu Biserica, deci de reprimire în comuniune cu Biserica, prin administrarea acestor Sf. Taine și ca mijloc de întărire a lor în viața creștină și în credință, prin dezlegarea de păcate și prin împărțășirea cu Sfântul Trup și Sânge al Mîntuitorului,

Cu alte cuvinte, chiar pentru cîntărirea și aprecierea gravității ereziilor, precum și pentru avizarea la mijloacele care trebuie folosite în scopul primirii acestora în Biserică, sf. canoane îi împart pe eretici chiar în trei categorii și anume : în eretici care trebuie botezați, tainele lor fiind socotite fără de nici o valoare, în eretici care trebuie numai unși cu Sf. Mir, tainele acestora fiind socotite valide și în eretici, cărora nu li se mai administrează nici măcar ungerea cu Sf. Mir, ci li se acordă numai Sf. Împărțășanie, ca semn și mijloc de primire a lor în comuniunea Bisericii.

Rîndu.i.elile menționate sînt cuprinse în canoanele 8, 19, I ec. ; 7 II ec., 95 VI ec.,- 7, 8 Laod.

În distincția pe care a făcut-o Biserica prin canoanele menționate între eretici, ea nu s-a condus numai de acrivie sau de cîntărirea și aprecierea riguroasă a rătăcirilor acestora de la credință și a validității tainelor lor, ci a introdus în cazul celor din categoria a doua și a treia și elementul iconomiei sau al pogorămîntului, prin aplicarea căruia a fost posibilă de exemplu socotirea ca valide a tainelor unor eretici ca arienii și macedonenii, precum și distincția făcută în modul de a-i primi în Biserică pe aceștia și în modul de a-i primi în Biserică pe nestorienii și pe eutihieni, ale căror rătăcirii nu erau mai puțin grave decît ale arienilor și macedonienilor.

— în privința schismaticilor, Biserica a introdus de asemenea unele distincții, după măsura îndepărtării lor de Biserică, fie numai prin îndisciplină sau prin călcarea unor simple rînduieli tradiționale, mai neînsemnate, fie prin îndepărtarea lor de Biserică, datorită și vreunei învățături greșite despre însăși Biserică. De fapt o astfel de învățătură greșită despre Biserică se cuprinde implicit în fiecare schismă, întrucît orice despărțire de Biserică înseamnă nesocotirea credinței sau învățăturii despre natura Bisericii și despre rostul ei mîntuitor. Totuși, nu fiecare schismă dă și expresie vreunei astfel de căderi de la credința în Biserică, și de aceea, schismele sînt în general socotite ca neavînd un fond eretic declarat sau manifest și ca atare constituind niște rătăcirii prin care se tulbură și se prejudiciază sau se păgubește chiar destul de grav viața Bisericii și — în genere — lucrarea de mîntuire a credincioșilor. Din categoria schismaticilor, iar după caz și din cea a ereticilor, fac parte și așa zii rigoriști, cei care practică din pricina vieții lor mai aspre, un izolaționism și o îngîmfare față de ceilalți credincioși, mergînd pînă la căderea în erezie din pricina acestor păcate (can. 51 ap.).

Pentru primirea schismaticilor în Biserică, în conformitate cu rînduiala și cu obiceiul Bisericii vechi, s-a prevăzut doar lepădarea acestora de rigorismul pe care-l practicaseră sau de neorînduiala în care se găsiseră față de autoritatea bisericească prin nesupunere sau prin

desconsiderare, precum și mărturisirea dreptei credințe a Bisericii sau angajamentul de a urma — în toate — învățăturile de credință ale Bisericii (can. 8, I ec.).

Se înțelege că după aceasta ei erau primiți în comuniunea Bisericii prin semnul și mijlocul obișnuit pentru acest lucru și anume prin Sf. împărtășanie, pe care o primeau însă numai după sf. Taină a Pocăinței, întocmai ca și a treia categorie de eretici, despre care s-a făcut pomenire mai înainte.

Precum se vede, între ereticii din categoria a treia și între schismaticii propriu-zis, Biserica a făcut o foarte mică distincție, aplicând principiul iconomiei și într-un caz și în altul, spre a-i putea împăca mai ușor cu Biserica și spre a le putea deschide astfel ușa mântuirii pe care ei înșiși și-o închiseseră prin plecarea din Biserică sau prin efectul rătăcirilor în care căzuseră.

În privința situației în care se găseau diverșii eretici sau schismatici, ca și în privința aprecierii validității tainelor acestora, Biserica s-a orientat constant, folosind criteriul următor :

Dacă ereticii sau schismaticii fuseseră membrii ai Bisericii și deci primiseră Sf. Botez în mod valid, atunci la primirea sau mai bine zis la reprimirea lor în Biserică, nu li se mai administra Sf. Botez, întrucât efectele Sf. Botez nu se pierd, nici prin erezie, nici prin schismă.

Dacă însă ereticii sau schismaticii primiseră botezul în afara Bisericii unde nu este har și nici preoție adevărată, cum spune Sf. Vasile cel Mare (can. I Sf. Vasile cel Mare), atunci pe unii ca aceștia îi supunea Botezului, nu repetând însă Botezul, ci administrându-le abia cu acest prilej adevăratul Botez.

Prin aplicarea acestui criteriu se și explică unele deosebiri în aprecierea validității botezului ereticilor, precum și unele distincții care s-au făcut între diverse categorii de eretici, pe această bază. Ea explică și deosebirile care se constată între prevederile canonice, relative la tainele ereticilor în genere și la ale unora dintre ei în special. Dar aceste deosebiri se mai explică și prin modul în care, ca și prin măsura în care, Biserica a aplicat principiul iconomiei, adică al aprecierii neriguroase, atât a rătăcirilor ereticilor, cât și a tainelor acestora.

..f

Să vedem acum cum stăm cu principiul iconomiei și cu aplicarea lui în această chestiune deosebit de importantă, a atitudinii Bisericii față de eretici și schismatici și mai concret față de valoarea tainelor acestora.

Prin iconomie se înțelege chivernisirea sau administrarea, adică folosirea unui mijloc în scopul în care este destinat, în Biserică, prin iconomie se înțelege folosirea mijloacelor care formează împreună puterea bisericească, în scopul pentru care sînt destinate acestea, iar în mod special se înțelege folosirea harului sfințitor în scopul mântuirii. Făcînd uz de iconomie, Biserica chibzuieste în ce chip și în ce împrejurări, precum și după ce anume rînduiește să folosească mijloacele lucrării sale mîntuitoare și în special harul sfințitor. Lucrarea cea mai frecventă în care Biserica face uz de iconomie, este aceea privitoare

la eretici, la schismatici și la orice alte categorii, cărora nu li se aplică sau nu li se pot aplica în mod obișnuit mijloacele de care dispune și pe care le întrebunțează Biserica față de marea majoritate a credincioșilor. De aci se vede că iconomia este un mijloc excepțional care se folosește în cazuri excepționale, iar nu în lucrarea comună sau obișnuită a Bisericii.

Dar să vedem cum s-a ajuns la folosirea iconomiei și ce îndreptățește Biserica să facă uz de iconomie.

— Cel dintâi temei care îndreptățește Biserica să facă uz de iconomie, îl constituie misiunea ei mântuitoare, căci ei i s-a încredințat continuarea operei mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos, pînă la sfîrșitul veacurilor.

— Al doilea temei al iconomiei de care face uz Biserica, constă în faptul că ea, Biserica, este depozitara harului sfințitor, prin prezența și lucrarea permanentă a Duhului Sfînt în cuprinsul ei și în această calitate ea este chivernisitoare sau econoama harului, econoama tainelor lui Dumnezeu, așa cum sînt numiți și preoții sau slujitorii Bisericii, economi ai tainelor lui Dumnezeu. Ca atare Biserica este îndreptățită să aprecieze starea în care se găsesc atît cei dinlăuntru cît și cei din afara ei și să le vină acestora într-ajutor prin lucrarea harului, a cărei depozitară este ea, împlinind lipsurile unora (ex. la botezul săvîrșit de laici), sau altora (eretici, schismatici), căci harul a cărui iconoamă este, are puterea ca pe cele neputincioase să le vindece și pe cele de lipsă să le îplinească.

— Un al treilea temei al iconomiei și al folosirii ei de către Biserica constă în îndatorirea Bisericii de a nu închide ușa mîntuirii ni mîinii, ci din contra de a o deschide tuturor, deci și acelor care nu pot primi în mod obișnuit harul sfințitor, fie că se află în Biserică, fie că se află în afara ei.

— Deși un mijloc extraordinar, iconomia pe care o folosește Biserica pe temeiurile arătate pînă aci, este totuși un mijloc propriu și necesar lucrării Bisericii.

Din cele spuse pînă aci despre iconomie, rezultă că ea implică aprecierea din partea Bisericii a modului în care trebuie sau în care poate să folosească în cazuri excepționale toate mijloacele puterii sale și îndeosebi harul sfințitor. Și cum de obicei ea îl folosește cu înțelegere și îngăduință, iconomiei i se zice, cu raportare la modul de folosire a ei, fie îngăduință, fie milostivire, fie pogorămînt, adică tocmai opusul rigorii sau severității. De aci și sensul comun al iconomiei ca pogorămînt, deși ea poate însemna și rigoare, căci esența ei constă în aprecierea și stabilirea modului de a se proceda, fie mai blînd, fie mai aspru, fie cu îngăduință, fie cu exigență în lucrarea ce se urmărește prin aplicarea iconomiei.

Din modul în care și-a stabilit Biserica atitudinea, atît față de eretici și schismatici, cît și față' de tainele lor, se vede că ea a folosit mereu principiul iconomiei și l-a aplicat în aprecierea celor mai diverse situații, în care a trebuit să lucreze și în care poate fi chemată mereu să acționeze pentru asigurarea mîntuirii credincioșilor, chiar dacă aceștia se găsesc în rătăcire, pentru că ea nu este chemată să

vindece pe eei sănătoși, ci pe cei bolnavi, înțelesul acestor cuvinte nu trebuie luat însă în sensul că Biserica ar trebui să abandoneze purtarea de grijă a membrilor săi care nu s-au făcut vinovați de păcatele rătăcirii eretice sau schismatice și sa-și îndrepte atenția numai spre cei din a doua categorie, ci în sensul că ea are față de aceștia o îndatorire morală, întemeiată pe misiunea pe care i-a încredințat-o însuși Mântuitorul,

*

Pe temeiul rînduiei și obiceiului predanist de cei vechi cura zice Sf. Ciprian (can. sin. an. 256), apoi pe temeiul normelor canonice menționate, precum și pe temeiul economiei în genere, Biserica a procedat și procedează în mod divers la aprecierea ereziilor și schismelor, precum și a valorii tainelor acestora.

Totuși, din normele statornicite prin practici și stabilite prin canoane, s-a încheșat prin veacul al V-lea o rînduială aparte pentru primirea în Biserica a ereticilor și schismaticilor. Ea ni s-a păstrat sub numele presbiterului Timotei din Constantinopol. În această rînduială se prevăd trei slujbe aparte pentru trei categorii deeretici și schismatici, și anume : o slujbă pentru cei ce urmează a fi primiți prin botez, alta pentru cei ce urmează a fi primiți prin ungerea ou Sf. Mir și a treia, pentru aceia care urmează a fi primiți numai după lepădarea de erezie sau de schismă, în cazul tuturor acestor categorii, se cere mai întâi ca cei în cauză să dea anatemei rătăcirile în care s-au găsit sau să se lepede de schismă, angajîndu-s,e a fi supuși rînduieiilor Sf. Biserici și apoi să mărturisească dreapta credință, dînd despre aceasta mărturisire scrisă sau libel de credință, ori făcînd numai mărturisirea verbală.

Din această rînduială, ale cărei elemente sînt păstrate în cărțile de cult ale Bisericii și anume în molitfelnice, se vede că ea este întemeiată pe baza sf. canoane, cu deosebire pe baza can. 19, I ec., 7, II ec., 95, VI ec., precum și pe modul tradițional în care s-au procedat la primirea ereticilor și schismaticilor în Biserica. Această rîndudala este și astăzi în uz, ca rînduială oficială acceptată prin practica îndelungată în întreaga Biserica.

*

în lumina celor ce s-au lămurit pînă aici, se înțeleg cu ușurință normele tuturor canoanelor referitoare la tainele ereticilor și schismaticilor, canoane care le declară pe acestea în principiu și după acrdvie, ca lipsite de orice valoare, dar care n-au împiedicat totuși ca pe cale de economie, tainele unora dintre eretici, precum și ale schismaticilor, sa fie recunoscute ca valide, cu ocazia primirii lor în Biserica.

Tocmai această chestiune și socotință, adică aceea a considerării ca valide a tainelor unor eretici și schismatici, numai în cazul cînd aceștia sînt primiți în Biserica, pune o problemă dintre cele rmai delicate și de cea mai acută actualitate.

Această problemă constă în a ști, dacă și pentru care motiv Biserica socotește valide tainele unor eretici și ale schismaticilor, sau altfel spus, de ce numai în cazul cînd aceștia sînt primiți în Biserica pot fi recunoscute tainele lor ?

De felul în care se răspunde la această întrebare depinde și modul în care poate fi soluționată problema valorii tainelor celorlalte Biserici și confesiuni creștine în raport cu tainele Bisericii Ortodoxe și — inclusiv — problema practică a unirii Bisericilor sau a refacerii unității creștine prin stabilirea intercomuniunii în cele sfinte între toate Bisericile și confesiunile.

Răspunsul la întrebarea pusă nu poate fi decît unul și anume : Biserica a socotit pînă acum că ea nu poate să aplice iconomia decît în cadrul său și că deci poate proceda la validarea sau convalidarea tainelor săvîrșite în afara ei, numai în cazul acelor care sînt primiți în sînul său, pentru că nu s-a socotit competentă să aplice iconomia în afara granițelor sale.

Acest lucru este foarte adevărat și confirmat de practica vieții bisericesti de pînă azi. Adăugăm însă că el este foarte adevărat pentru trecut și făcând această precizare, nu vrem nicidecum să relativizăm valoarea unei practici cu fond dogmatic a Bisericii, ci numai să subliniem faptul că Biserica are posibilitatea, în virtutea aceleiași puteri de care a făcut uz în trecut, într-un fel atît de divers, să procedeze și astăzi într-un mod tot atît de divers și chiar într-un mod nou, care adaugă elemente noi la cele din cuprinsul de pînă aici al iconomiei. Cu alte cuvinte, se consideră că Biserica poate în condiții noi să folosească iconomia în chipuri noi, ținînd seama de temeiurile iconomiei și de rosturile ei. Or, însăși temeiurile iconomiei derivă din rosturile ei și aceste rosturi îi vizează pe cei din afara Bisericii, în scopul de a le deschide ușa mîntuirii. Dar această ușă a mîntuirii, poate să rămîna deschisă nu numai creștinilor, care au căzut în rătăcire, ci în primul rînd necreștinilor, adică acelor care n-au auzit sau n-au primit cuvîntul Evangheliei. Către aceștia s-a și îndreptat întreaga lucrare misionară inițială a Bisericii și trebuie să înțelegem ca această orientare este valabilă și astăzi. Prin aceasta lucrare, Biserica a împărtășit, în permanență, harul sfințitor celor din afara granițelor sale. Este adevărat însă că modul în care s-a făcut și se face această lucrare, diferă de acela în care se face lucrarea iconomiei, dar nu este mai puțin adevărat că de aici se vede că lucrarea iconomiei poate să fie extinsă și în afara granițelor Bisericii.

Ca urmare, Biserica are posibilitatea ca pe cale de iconomie să recunoască validitatea unor taine chiar în afara ei, în afara cuprinsului său, adică a tainelor acelor creștini care nu cer să fie numai decît primiți formal în sînul ei, dar care se găsesc pe o anumită treaptă a de-săvîrșirii, sau într-o anumită stare de har, care trebuie și poate să fie privită ca o etapă sau ca o scară ori treaptă valabilă pe calea mîntuirii. Privite lucrurile în această perspectivă, apare posibilitatea ca Biserica să recunoască, ca valide, o seamă de lucruri sfinte sau taine ce au fost săvîrșite în afara ei, iar cei ce le-au primit continuă să rămîna formal neîncadrați în Biserică, ci constituiți în unități eclesiale aparte.

În privința căii ce va fi urmate, în mod practic, pentru a se ajunge la stabilirea unei intercomuniuni minime între Biserici și confesiuni, pe o platformă de credință de tipul simbolului niceo-constantinopolitan și pe baza recunoașterii reciproce a validității tainelor acelor Biserici

și confesiuni care le practică în mod nedubios ca Sfinte Taine, urmează să hotărască la vremea sa tragerea de inimă a creștinilor și însuși harul sfințitor necesar în acest scop.

În orice caz, atitudinea de pînă aici, potrivit căreia, atît Biserica Ortodoxă, cît și cea Romano-Catolică, nu-și recunosc în mod reciproc Tainele decît în teorie, iar practic doar atunci cînd un romano-catolic este primit în Biserica Ortodoxă sau un ortodox în cea Romano-Catolică, este o atitudine care oprește la mijloc și lucrarea iconomieii și lucrarea pentru unirea Bisericilor. Menționăm că nici în privința romano-catolicilor nu s-a observat aceeași practică, pe întreg cuprinsul. Ortodoxiei, căci atît în Biserica rusă de la anul 1620, cît și în toate Bisericile grecești, de asemenea și în Biserica Ortodoxă Română, în cea bulgară și în cea sîrbă, de la anul 1756, nu s-a mai recunoscut nici una din Tainele catolicilor ca valide, nici în cazul cînd aceștia erau primiți în Biserica Ortodoxă. De aceea, în Biserica rusă de la 1620, pînă la 1667 romano-catolicii erau primiți prin rebotezare, iar în Bisericile grecești și în celelalte, care au adoptat această rînduială de la 1756, s-a menținut această practică ce a durat pînă în jumătatea a doua a veacului trecut, cînd ea a încetat de la sine.

O practică asemănătoare s-a observat în Biserica rusă și cu privire la botezul protestanților, căci de celelalte taine nici nu a fost vorba. Nici acesta nu a fost recunoscut în Biserica rusă ca valid, tot de la anul 1620, pînă la anul 1667. Iar celelalte Biserici ortodoxe nu observă nici astăzi o rînduială unitară în ceea ce privește botezul protestanților și neoprotestanților de diverse tipuri.

În acord cu practica tradițională a Bisericii, ar trebui ca nici o taină a celor din afara Bisericii să nu fie recunoscută decît în acord cu rînduială stabilită în această privință și menționată mai înainte.

În cazul special al Sf. Botez, el nu poate fi recunoscut ca valid prin nici un fel de iconomie a acelor care l-au primit de la antitrinitari, ca nefiind săvîrșit în numele Sf. Treimi. De asemenea el n-ar trebui să fie recunoscut ca valid decît în cazul acelor, care l-au primit în cadrul Bisericii și apoi au căzut din comuniune cu ea, și la urmă au revenit în sînul Bisericii. Ca urmare, ar trebui să nu se admită nici un fel de botez săvîrșit în afara Bisericii ca valid. Sau în cazul cînd, aplicîndu-se iconomia, se recunoaște ca valid botezul unora dintre Bisericile sau confesiunile creștine, atunci trebuie recunoscut ca atare și botezul tuturor sectelor. Dar printr-o astfel de recunoaștere, în cazul sectanților s-ar face uz de o iconomie nouă sau de o nouă formă a iconomieii, care ar depăși — prin îngăduință — practica de pînă acum și care în fapt ar însemna extinderea iconomieii în afara cadrelor de pînă aici și deci anticiparea posibilității de a o folosi în afara Bisericii.

Problema validității celorlalte taine în afară de botez, și adică cu deosebire a validității hirotoniei și a cununiei, care au cea mai mare însemnătate practică în relațiile cu celelalte Biserici și confesiuni, se poate rezolva numai în cadrul practicii tradiționale a iconomieii, adică acceptînd ca valide, cu ocazia primirii lor în Biserica, și celelalte taine alături de botez, în cazul unora dintre eretici și dintre schismatici, potrivit prevederilor can. 8, 19, I ec., 7, II ec., 95, VI ec., 7, 8 Laod.

în lumina prevederilor acestor canoane, apare posibilă acceptarea ca validă a hirotoniei numai în cazul clerului catolic, a celui vetero-catolic, a celui anglican, precum și a celui nestorian sau monofizit, nu însă și în cazul altor Biserici sau confesiuni, în cazul cărora nu poate avea loc recunoașterea nici unei Si. Taine afară de aceea a botezului, pe calea celui mai deplin și mai cuprinzător pogorământ. Această atitudine principială și practică a Ortodoxiei față de tainele ereticilor și schismaticilor, atitudine caracterizată și prin acrivie sau rigoare și prin iconomie sau pogorământ, nu taie punțile de legătură cu celelalte Biserici sau confesiuni și nu închide ușa mântuirii nici unuia dintre credincioșii acestora, indiferent la ce distanță s-ar găsi ei de credința și de rânduiețile tradiționale ale Ortodoxiei. Din contră, atât în acrivie, cât și în iconomie, ortodoxia are mijloacele cele mai adecvate făurite de practica Bisericii, pentru a evita — pe de o parte — sa fie excesiv de îngăduitoare pînă la pierderea din vedere a însuși scopului lucrării bisericesti care este mântuirea, iar — pe de altă parte — spre a nu deveni excesiv de riguroasă pînă la a-i arunca în deznădejde pe cei ce este datoare să-i cheme la mîntuire.

Procedînd în felul acesta față de cei ce nu se numără între membrii săi, ea nu face decît să aplice, prin analogie, pe alt plan și la alt nivel, aceeași rînduială pe care o aplică și în interiorul său, în cadrul administrării Sf. Taine a Pocăinței, pe care o face atît cu măsura acriviei sau rigorii, cît și cu măsura iconomiei sau pogorământului, pentru că nici pe proprii săi fii nu poate să-i arunce în deznădejde și nu are dreptul să le închidă ușa mîntuirii, ci să le-o țină deschisă mereu. Și precum în cazul acestora nu trebuie să urmărească moartea păcătosului, oricît ar fi acesta de vinovat, ci îndreptarea lui, după cuvîntul Scripturii, tot la fel trebuie sa aibă în vedere prin chemarea la Hristos și prin ajutorul pe care li-l poate da pentru mîntuire, și îndreptarea celor din afara sa, pentru ca și aceștia să fie vii.

C. ADMINISTRAREA IERURGIILOR

Hirotesiiile, inclusiv duhovnicia: sfințirea antimiselor, a Marelui Mir, a bisericilor etc,

1. Noțiunea de ierurgie.

După principalele lucrări sfinte, adică după Sf. Taine, prin care se comunică harul absolut necesar pentru mântuire și despre oare a fost vorba mai înainte, Biserica a mai reglementat prin norme canonice și săvârșirea unei a doua categorii de acte sfinte, mult mai puțin importante decât Sfintele Taine și cunoscute sub numele de ierurgii. Se înțelege că și acestea sînt lucrări sfinte sau acte prin care se sfințește viața credincioșilor, dar ele se deosebesc de Sfintele Taine, atît prin caracterul lor de acte auxiliare și neesențiale, cît și prin efectele lor.

După cum se știe, Sfintele Taine comunică sau mijlocesc împărtășirea harului sfințitor absolut necesar pentru mântuire. Aceasta nu înseamnă însă că harul tuturor tainelor este absolut necesar pentru mîntuirea fiecărui credincios, căci bunăoară nu sînt toți obligați să primească harul preoției, nici acela ce se împărtășește prin Sf. Taină a Cununiei sau a Masiului, dar fără de harul pe care-l împărtășește Sf. Taină a Botezului și a Cuminecăturii, nu este cu puțință dobîndirea mântuirii.

Spre deosebire de Sfintele Taine, ierurgiile, prin care se înțeleg acte sau lucrări sfinte în general, nu împărtășesc un har absolut necesar pentru mîntuire, ci unul fără de care mîntuirea nu este primejduită prin nimic. Aceasta nu înseamnă însă că harul ce se împărtășește prin ierurgii ar fi deosebit prin natura sa de harul ce se împărtășește prin Sf. Taine, căci harul este numai unul, după natura sa. El se împărtășește însă în chipuri deosebite și cu rosturi deosebite, prin cele două categorii de lucrări sfințitoare, care se săvîrșesc în Biserică, adică prin Sf. Taine și prin ierurgii.

Deosebirea esențială dintre Sf. Taine și ierurgii se raportează nu la vreo deosebire de natură dintre harul pe care-l împărtășesc și unele și celelalte, ci este privitoare la modul, la gradul și la raportul gradului sfințitor respectiv față de lucrarea mîntuirii. Sub acest aspect ierurgiile apar numai ca lucrări auxiliare și facultative, pe cînd Sf. Taine apar ca lucrări esențiale și indispensabile sau absolut necesare.

Pe cînd numărul Sf. Taine este stabilit prin voința Mîntuitorului transmisă nouă prin Sf. Apostoli și prin Sf. Tradiție a Bisericii, la numărul de șapte, numărul ierurgiilor nu este stabilit și este posibilă sporirea sau reducerea numărului acestora după trebuințele vieții bisericești.

Ierurgiile nu au fost instituite prin voința Mîntuitorului, ci prin lucrarea Sf. Apostoli și a altor slujitori ai Bisericii, care au găsit potrivit ca în anumite împrejurări, cînd nu era cazul săvîrșirii vreuneia dintre Sf. Taine, să se împărtășească harul sfinților unor dintre credincioși, prin rugăciuni și binecuvîntări deosebite de acelea împreunate cu săvîrșirea Sf. Taine. Cu alte cuvinte, pe cîtă vreme Sf. Taine sînt de instituire divină, ierurgiile sînt de instituire bisericească, în sensul că deși păstrate din tradiția apostolică și din lucrarea altor slujitori ai Bisericii și intrate astfel în tradiția Bisericii, ele nu-și au temeiul în voința Mîntuitorului arătată direct sau indirect, ci în lucrarea bisericească.

Cu toate deosebirile relevate, dintre Sf. Taine și ierurgii, nu se poate spune că ierurgiile, adică învățătura despre ele și modul în care sînt folosite de către Biserică le-ar situa numai în categoria elementelor ce fac parte din tradiția bisericească în general, iar nu în categoria acelor care fac parte din Sfînta Tradiție. Din contră, trebuie să se precizeze și să se releveze în mod special faptul că și ierurgiile fac parte din conținutul Sf. Tradiții a Bisericii, adică din conținutul tradiției sale de natură dogmatică.

Că lucrurile stau în acest chip, iar nu altfel, rezultă clar din faptul că orice ierurgie este socotită după învățătura Bisericii noastre ca împărtășind sau mijlocind celui care o primește, un har sfințitor, adică o lucrare a Duhului Sfînt, care îl întărește și îl ajută pe cel căruia i se împărtășește în credință și în întreaga lui lucrare pentru dobîndirea mîntuirii, sporindu-i starea de har. Acest caracter al ierurgiilor se relevă și mai t̄e înțeles, adică într-o formă și mai pregnantă, prin raportul dintre Sf. Taină a Mirului sau a hrismeii și dintre sfințirea Marelui Mir, adică dintre ierurgia prin care se sfințește elementul material indispensabil pentru săvîrșirea Sf. Taine a Mirului, apoi și prin raportarea dintre Sf. Taină a Euharistiei și dintre sfințirea antimisului, adică dintre ierurgia prin care se sfințește un element material fără de care nu este permisă săvîrșirea Sf. Euharistii. Ceva asemănător, dar nicidecum identic, s-ar putea spune și despre raportul dintre Sf. Taină a Pocăinței și dintre ierurgia care se numește duhovnicie, deși între acestea două nu există o condiționare harică, cum există între Marele Mir și Sf. Taină a Mirului și într-un anumit fel între Sf. Antimis și Sf. Euharistie.

Ca urmare și ierurgiile ca acte sfințitoare trebuiesc socotite ca făcînd parte, atît prin învățătura despre ele, cît și prin rostul lor haric în Biserică, din Sfînta Tradiție. Aceasta înseamnă că prin ele se exprimă și se păstrează un adevăr revelat și anume acel adevăr pe care îl conține învățătura Bisericii despre Sf. Duh și despre lucrarea Lui,

în ordinea importanței lor, pentru lucrarea mîntuitoare a Bisericii, ierurgiile pot fi înșirate astfel : sfințirea Marelui Mir, sfințirea antimiselor, hirotesiile; apoi celelalte binecuvîntări ale vieții comune a credincioșilor, cum sînt : logodna religioasă, înfierea și înfrățirea religioasă, sfințirea caselor sau sfeștaniile, sfințirea țarinelor și a bucatelor, dezlegările de jurăminte, înmormîntările,- și apoi orice alte binecuvîntări și în cele din urmă tunderea în monahism.

în legătură cu toate acestea, pe lângă rînduialile de cult propriu-zise, există și o seamă de norme canonice pe care le vom releva pe rînd, pentru cele mai importante.

2. Sfințirea Marelui Mir este o ierurgie pe care o puteau săvîrși în vechime atît preoții cit și episcopii, dar prin can. 6 al sinodului de la Cartagina de la an. 419 s-a dispus ca această ierurgie să fie rezervată numai pe seama episcopilor, rînduială care începuse mai de mult a se impune pe cale de obicei.

De atunci încoace, sfințirea Marelui Mir nu se mai săvîrșește decît de episcopi, dar nici de aceștia de către toți, ci în cadrul fiecărei Biserici, autocefale sau autonome, ca și în cadrul unor mitropolii sau arhiepiscopii, cîteodată, pentru ca mai apoi, sfințirea Marelui Mir să treacă pe seama întîistătorilor diverselor unități bisericești, formate din mai multe episcopii, adică pe seama întîistătorilor Bisericilor numite la început mitropolii, apoi arhiepiscopii, exarhate și patriarhate sau în genere Biserici autocefale ori autonome. Dar și întîistătorilor acestor unități nu li se permitea să officieze singuri sfințirea Marelui Mir, ci numai în prezența altor episcopi din aceeași unitate teritorială sau și a întregului sinod episcopal al acelei unități. Această rînduială nouă s-a introdus pe cale de obicei și a dobîndit puterea legii scrise, adică puterea unui canon. Ea a variat în cuprinsul său, dar a sfîrșit prin a se statonici sub forma rînduiei canonice astăzi în vigoare, potrivit căreia sfințirea Marelui Mir se săvîrșește în Joia Mare, adică în joia Patimilor de către întîistătorul unității teritoriale bisericești numită Biserica autocefală, asistat, fie de sinodul tuturor episcopilor din aceea Biserica, fie de un șinod restrîns de episcopi ai aceleiași Biserici. Pot fi de față și pot sluji împreună cu întîistătorul respectiv orice alți episcopi sau chiriarhi străini invitați sau admiși de către întîistătorul care officiază sau de către sinodul Bisericii respective.

Intr-o vreme, Patriarhia ecumenică a încercat să impună rînduială ca Marele Mir să nu se sfințească decît de către patriarhii ecumenici,, cu sinoadele lor, pentru ca în felul acesta toate Bisericile autocefale sa păstreze atît în mod simbolic, cît și pe calea unei permanente intercomuniuni harice, unitatea cît mai deplină a ortodoxiei ecumenice. În acest scop, și nu cu titlu de privilegiu al Patriarhiei ecumenice, prin unele tomuri de recunoaștere a cîtorva Biserici autocefale, cum este acela mai vechi de la 1850, de recunoașterea autocefaliei Bisericii din Grecia, apoi acela de la 1879, de recunoașterea autocefaliei Bisericii din Serbia, ca și acela mai nou din 1924, de recunoaștere a autocefaliei Bisericii din Polonia, s-a rezervat în mod expres pe seama Patriarhiei ecumenice dreptul de a sfinți Marele Mir și pentru Bisericile amintite. Nu se face această rezervă în tomul de recunoaștere a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române din 1885, prin care se specifică în mod clar dreptul sinodului Bisericii române de a sfinți Marele Mir.

Menționăm însă că printr-o scrisoare de la 1836, a patriarhului ecumenic din Constantinopol către mitropolitul Moldovei Veniamin Costachi, se face cunoscut acestuia că potrivit unei rînduiei străvechi, nici o altă căpetenie bisericească, inclusiv nici un alt patriarh, nu are

dreptul de a sfinți Marele Mir, ci numai Patriarhul ecumenic. Ce-i drept asemenea păreri mai susținuseră și alți patriarhi mai vechi, inclusiv canonistul Balsamon în veacul al XH-lea, dar firește în înțelesul arătat mai înainte, adică în acela pe care un astfel de privilegiu îl justifica pentru păstrarea cât mai deplină a unității ecumenice a Ortodoxiei. Nu însă în sensul în care unii exponenți ai Patriarhiei ecumenice din veacul XIX și XX au încercat să-l folosească, atribuindu-i caracter de privilegiu prin care s-ar da conținut canonic titlului de Patriarh ecumenic și suport unei preținse supremații jurisdicționale a acestuia, în cuprinsul Ortodoxiei.

Desigur că vechea rînduiață, potrivit căreia numai Patriarhia ecumenică săvîrșea în mod obișnuit sfințirea Marelui Mir pentru întreaga Ortodoxie, avea un rost și o semnificație de a arăta descendența jurisdicțională a cărei importanță, nu poate scăpa nimănui, și cu acest rost și cu această semnificație, s-ar putea găsi o nouă formulă de a se sfinți Marele Mir pentru întreaga Biserică Ortodoxă, într-un singur loc, cum ar fi bunăoară sf. cetate a Ierusalimului, de către toți întîistătorii Bisericilor autocefale și autonome sau de către delegații acestora, în frunte cu patriarhul ecumenic sau cu oricare dintre căpeteniile Bisericilor autocefale sau autonome, asupra căruia ar conveni cei ce s-ar afla atunci de față, în scopul arătat. Ar fi însă de cea mai mare importanță și ar avea o semnificație mult mai profund creștină și mai în acord cu spiritul Ortodoxiei, dacă privilegiul de a sfinți Marele Mir pentru întreaga Ortodoxie, în soborul întîistătorilor de la Ierusalim i s-ar recunoaște, sau i s-ar conferi prin consensul tuturor Bisericilor, chiar patriarhului sf. cetăți a Ierusalimului.

3. Sfințirea antimiselor este a doua ierurgie importantă rezervată episcopilor și păstrată pe seama lor pînă astăzi, fără ca evoluția organizației bisericești și obiceiul, sau altă rînduiață scrisă a Bisericii, să o fi trecut pe seama unora dintre ierarhii superiori sau pe seama sinoadelor, cum s-a întîmplat în cazul sfințirii Marelui Mir.

Antimisele nu sînt obiecte sfinte cunoscute în Biserica veche, în care a existat numai rînduiață, de prin veacul al II-lea—III-lea înainte, ca în limitele posibilului, la temelia locașurilor de cult ale creștinilor, sau măcar sub altarele acestora, să fie așezate sfinte moaște de ale mucenicilor. Datorită acestei rînduiei s-a impus apoi aceea ca Sf. Euharistie să se săvîrșească numai în acele locuri unde există sf. moaște de ale martirilor, fie că este vorba de mormintele acestora, fie că este vorba de altare stabile, ori improvizate sub care se puneau sf. moaște.

Se poate concede că încă înainte de a se termina epoca persecuțiilor, unii dintre slujitorii Bisericii sau chiar unii dintre creștinii pioși s-au îngrijit de a avea cu ei sf. moaște pentru ca astfel să poată să se săvîrșească oriunde Sf. Euharistie, atunci cînd acest lucru nu era posibil în locașurile de cult sau la mormîntul unui martir. Desigur că în asemenea cazuri, sfintele moaște erau păstrate cu grijă, învelite în pînză curată, ele însele constituind un obiect aparte al cultului creștin.

Aceste împrejurări au contribuit de bună seamă la confecționarea antimiselor în forma lor tradițională din pânză cât mai bună și mai rezistentă, spre a putea fi folosite ca adevărate altare portative. Dacă după încetarea persecuțiilor, ele n-au mai fost necesare în aceeași măsură, nu au dispărut totuși cu desăvârșire, ci au mai rămas în practica Vieții bisericești cu deosebire în ținuturile barbare, unde viața bisericească era tot atât de nestatornică și de primejduită ca și în epoca persecuțiilor și apoi pentru uzul corăbierilor și al misionarilor. În orice caz, rânduiala privitoare la folosirea antimiselor nu s-a generalizat în Biserica veche și timp îndelungat ea a fost paralelă cu rânduiala mai veche, potrivit căreia se cerea ca Sfânta Euharistie să se săvârșească pe cât posibil deasupra moaștelor mucenicilor, sau a altor sfinți, fie în Biserici, fie la mormintele acestora.

Dar, atât această rânduiala, cât și aceea născută prin folosirea antimiselor, a suferit o gravă răsturnare sau mai bine zis a fost supusă unei grave încercări îndată după declanșarea iconoclasmului, care de la anul 725 înainte, a supus prigonirii nu numai cultul sf. icoane, ci și cultul moaștelor și al sfinților în genere. De aceea mai întâi sinodul VII ecumenic prin canonul 7, dispune restabilirea rânduiei de a se așeza în altarul fiecărei Biserici sfinte moaște, potrivit tradiției bisericești. Această hotărâre se ia ca o măsură de restaurare a cultului moaștelor și al sfinților, alături de restaurarea cultului sfintelor icoane. Iată textul deplin grăitor în această privință al can. 7 VII ec.: «Cîte cinstite biserici s-au consacrat fără sfintele moaște ale mucenicilor, hotărîm să se pună moaște întrînsele pe lângă obișnuitele rugăciuni. Iar cel ce va consacra vreo biserică fără de sfintele moaște, să se caterisească, ca unul care a călcat tradiția bisericească».

Folosite paralel și sf. antimise, ele sînt amintite în canonul I al Sf. Nichifor Mărturisitorul (806—815), iar din vremea lui și mai ales după deplina biruință a Ortodoxiei în privința cultului icoanelor, a moaștelor și a sfinților, adică după sinodul de la anul 842, întrunit la Constantinopol, care a statornicit și ziua de sărbătoare numită Duminica Ortodoxiei (19 februarie), s-a generalizat și s-a impus rânduiala folosirii generale și obligatorii a sf. antimise, fără a se desființa, ci păs-trîndu-se cu același caracter obligatoriu și rânduiala canonică, care obligă să nu se sfințească nici o Biserică, decît prin așezarea sf. moaște la temelie ei, iar mai tîrziu în altarul fiecărei Biserici.

Paralel cu evoluția rânduiei privitoare la antimise, s-a născut și rânduiala, ca sfințirea acestora să se facă numai de către episcop, pentru că ele reprezintă un altar portativ, la care cel ce slujește trebuie să se găsească în legătură cu un episcop, așa cum se găsește fiecare slujitor statornic și fiecare Biserică sau altar statornic. Această rânduiala practică a fost impusă ca rânduiala canonică prin puterea obiceiului și ea trebuie observată potrivit tradiției, care nu îngăduie să se săvârșească Euharistia decît deasupra antimisului și numai în cazuri cu totul excepționale deasupra unui altar care cuprinde totuși sf. moaște,

Prin această rînduială, întreaga viață cultică a Bisericii este condiționată de existența antimiseior și de sfințirea acestora de către episcopi printr-o ierurgie rezervată numai lor, iar legătura astfel statornicită între antimis și Sf. Liturghie relevă importanța deosebită a ierur-giei prin care se sfințește antimisul-

4. Hirotesile sînt tot ierurgii care însă în ordinea importanței se situează după sfințirea Marelui Mir și după sfințirea antimiseior, deși prin ele se conferă un har prin care unii creștini sînt instituți în felurite trepte de slujitori bisericești sau prin care unii clerici sînt promovați la trepte mai înalte. Deci prin natura funcțiilor sau stărilor ce se creează prin hirotesii, acestea s-ar părea că ar avea o importanță mai mare decît cele două dintîi de care ne-am ocupat, fiind vorba de înșiși slujitorii Bisericii sau de crearea unor trepte de slujitori ori de promovarea unora dintre aceștia în trepte mai înalte. Totuși, întrucît nici una din treptele ce se creează prin hirotesie nu sînt indispensabile, adică n-au caracterul necesității absolute în viața Bisericii, iar pe de altă parte, întrucît nici una dintre hirotesii nu determină sau nu condiționează săvîrșirea lucrării preoțești sau săvîrșirea vreunei Sf. Taine în felul în care condiționează aceste lucrări sfințirea marelui mir și sfințirea antimiseior, este evident că hirotesilor nu li se poate atribui importanța acestora și cu atît mai puțin vreo prioritate față de acestea.

Dar să vedem mai de aproape ce se înțelege în sens propriu prin. hirotesie, spre deosebire de hirotonie ; și care sînt hirotesiile mai importante care s-au păstrat în practica vieții bisericești atît pe baza prevederii exprese ale canoanelor, cît și pe baza obiceiului sau a legii nescrise.

Cuvîntul hirotesie înseamnă punerea mîinilor, iar cuvîntul hirotonie înseamnă întinderea mîinii. Ambele cuvinte au avut înțelesul inițial de hirotonie, adică de act prin care se transmite harul preoției în vreuna din cele trei trepte de instituire divină.

Ele au mai avut însă și înțelesul de acte prin oare se proceda la alegerea unor persoane pentru slujirea bisericească sau pentru vreuna din treptele clerului, căci această alegere se făcea prin întinderea mîinilor, care era modul obișnuit de a se exprima voturile, ori prin așezarea mîinilor asupra cuiva, ca semn de indicare a iui pentru o anumită slujire, în mod special, expresia punerea mîinilor a mai avut și înțelesul de împărtășire a harului sfințitor, prin administrarea Sf. Taine a Mirungerii sau a hrismeii, precum și pe acela de împărtășire a unei binecuvîntări care nu era nici taină, nici ierurgie, ci o lucrare nedeterminată, prin caracterele acestora.

în Sf. canoane și în alte texte sau scrieri bisericești, cuvîntul hirotonie se folosește și în sensul de hirotesie, după cum și cuvîntul hirotesie se folosește atît în sensul său propriu cît și în sens de hirotonie. Desigur că după înțelesul originar, cuvîntul hirotesie exprima în mod mai direct și mai precis actul hirotoniei, care se făcea prin punerea mîinilor, cu toate acestea însă, pe cale de tradiție bisericească, adică pe calea stabilirii prin practică a sensului acestor cuvinte, încă de prin veacul III—IV, cuvîntul hirotonie a început a fi folosit mai des și cu precădere față de cuvîntul hirotesie, pentru a exprima actul

de sfințire sau de administrare a Sfintei Taine a Preoției, în vreuna din cele trei trepte de instituire divină ale sale.

Dar, cu toate acestea, a continuat folosirea cuvintelor hirotonie și hirotesie în ambele sensuri, încât pînă tîrziu, după veacul XV, cuvîntul hirotesie a mai fost încă folosit și în sens de hirotonie propriu-zisă. Astfel, în acest înțeles îl găsim încă la Sf. Simion Tesalonicianul.

Dintre canoanele în care se folosește cuvîntul hirotonie în sens de hirotesie sau măcar nu numai în sens de hirotesie, ci și în acela de hirotonie, amintim can. 2 ap.; 15, II ec. Apoi dintre acelea care folosesc cuvîntul hirotonie în sens de hirotesie, amintim can. 15 IV ec., 14, 40, VI ec., în care este vorba de hirotesia diaconițelor, iar dintre canoanele care folosesc cuvîntul hirotesie în sensul de hirotonie, amintim canonul 10 Antiohia, în cuprinsul căruia, pentru a exprima actul hirotoniei se folosește atît cuvîntul hirotesie cît și cuvîntul hirotonie, după cum în can. 15 al sin. IV ec. se folosește pentru actul hirotesiei, atît cuvîntul hirotonie, cît și cuvîntul hirotesie.

Pentru treptele inferioare ale slujitorilor bisericești, a căror instituire se face prin hirotesie, cuvîntul hirotesie este folosit în canonul 10 Antiohia, prin care se permite horepiscopilor să hirotesiască anaghiști, ipodiaconi și exorciști, apoi prin can 14, VII ec. în care se reglementează hirotesia anaghiștilor de către episcopi, permițîndu-se și egumenilor care au hirotonia întru ieromonahi și hirotesia pentru treapta de egumen, să săvîrșiască hirotesii de anaghiști sau de citeți în mînăstirile de sub conducerea lor. De asemenea se arată că astfel de hirotesii pot săvîrși și horepiscopii.

Deosebirea mai precisă dintre actele de hirotonie și cele de hirotesie pentru a căror nume s-au folosit deopotrivă cele două cuvinte, și hirotesie, s-a făcut și se face după natura actelor despre care este vorba în textele în care se întîlnesc cuvintele hirotonie și hirotesie și în acord cu învățătura Bisericii despre natura deosebită a hirotoniei, de aceea a hirotesiei.

Hirotesii sînt actele prin care se conferă, prin rugăciuni și binecuvîntări, treptele inferioare ale slujitorilor bisericești pînă la cea de ipodiacon, inclusiv, precum și treptele dezvoltate din cele trei trepte ale preoției de instituire divină, ca trepte onorifice, cum sînt de exemplu treapta de protodiacon și de arhidiacon, apoi acelea de sincel, protosincel, egumen și arhimandrit, cea de protopresbiter și de arhipresbiter, iar odinioară și cele de arhonți sau demnitari bisericești, de la centrele mai importante ale Bisericii vechi, amintirea cărora s-a păstrat și la noi prin treptele de iconom și sachelar. Trebuie menționat însă că în afară de treptele amintite ale slujitorilor bisericești, a existat obiceiul ca — pe cale de hirotesie — să se confere și alte trepte de slujitori bisericești laici, pe la centrele mai importante ale Bisericilor.

Precum pentru săvîrșirea hirotoniei în cele trei trepte ale preoției de instituire divină s-au întocmit rînduiri aparte, tot la fel s-au întocmit și rînduiri corespunzătoare pentru administrarea sau săvîrșirea hirotesiiilor în diversele trepte în care se face instituirea slujitorilor bisericești prin acestea.

Toate hirotesiile au fost săvârșite inițial de către episcopi și numai de către aceștia, ei putând autoriza și pe horepiscopi să le săvârșească după cum le permiteau să săvârșească și hirotoniile trebuitoare. Numai cu timpul unele hirotessii și anume cea în treapta de citeț sau anagnost pe la mînăstiri, ca și cea de ipodiacon, însă tot numai pe la mînăstiri, -*au* putut fi săvârșite cu îngăduința episcopului și de către stareții mînăstirilor, cu condiția ca aceștia să aibă hirotonia întru pres-biter și hirotesia întru egumen, așa cum prevede — în cazul citeților — can. 14, VII ec., iar în cazul citeților și al ipodiaconilor, caru 6 Sf. Nichifor Mart.

în afară de aceste două hirotessii, toate celelalte sînt rezervate episcopilor.

O hirotesia cu totul deosebită și importantă pentru viața Bisericii este aceea întru duhovnic. Ea constă în binecuvîntarea pe care episcopul o dă în cadrul unui ritual aparte, oricărui preot hirotont în această treaptă adică în cea de presbiter (preot) pentru a administra Sf. Taină a Pocăinței.

După cum s-a mai amintit, în legătură cu această hirotesia există părerea greșită că abia prin ea i s-ar conferi preotului în cauză calitatea harică de a administra Sf. Taină a Pocăinței, în realitate însă, ea nu reprezintă decît o încuviințare sau o dezlegare oare i se dă preotului să administreze și această Sf. Taină, pentru care el primește calitatea harică necesară prin taina Sf. Hirotonii, la care hirotesia întru duhovnic nu adaugă o stare harică de aceeași natură cu a Sfintelor Taine și care singură l-ar face apt pe cel care o primește să săvârșească Sfînta Taină a Pocăinței. El primește o binecuvîntare care-l întărește personal pentru a putea administra cu mai multă chibzuință și pricepere Sf. Taină a Pocăinței, nu însă un har care s-ar dăuga la acela primit prin Taina Hirotoniei, sporind cumva eficacitatea acesteia. Despre vreo asemenea învățătură a Bisericii nu s-a păstrat nici o urmă, iar admiterea ei ar însemna transformarea ierurgiei care se numește duhovnicie sau hirotesia întru duhovnic, într-o a opta taină a Bisericii, ca Taină complementară a Hirotoniei.

Întrucît această lucrare sfîntă care se numește hirotesia întru duhovnic are un rost deosebit pentru reglementarea administrării Sfîntei Taine a Pocăinței în viața Bisericii, ea a fost rezervată exclusiv episcopului, care nu o poate ceda vreunei trepte inferioare celei episcopale. De asemenea, întrucît ea condiționează exercițiul deplin al puterii preoțești, întrucît fără de ea presbiterul poate săvârși numai cinci din cele șase taine, pentru care primește calitatea harică prin hirotonie, în jurul duhovniciei s-au brodat felurite teorii cu caracter mistic, care depășind evlavia tradițională și cumpănită a Bisericii, au determinat și formarea părerii greșite că duhovnicia ar avea caracterul unei a opta taine.

Înainte de a trece la alte ierurgii, mai amintim în legătură cu duhovnicia că ea nu se practică pretutindeni în Ortodoxie ca hirotesia obligatorie, ce se săvârșește numai la o anumită vreme după hirotonia 9—Drept canonic ortodox

întru prestăte, ci există, fie rînduiala că ea nu se mai săvîrșește deloc, fie rînduiala că ea se săvîrșește la sfîrșitul ceremonialului de hirotonie. Ceea ce trebuie în mod special remarcat, este însă faptul că pentru a se justifica caracterul de dezlegare sau de împuternicire pentru administrarea Sf. Taine a Pocăinței, ar trebui să existe în prealabil și o oprire a presbiterului nou hirotonit de a se săvârși această Sf. Taina, dar despre vreo astfel de oprire nu cunoaștem nici o mențiune.

De pe urma celor spuse, rezultă că potrivit rînduiei în vigoare, acolo unde aceasta există și se aplică, efectul juridic al duhovniciei este acela de îndreptățire a celui căruia i se săvîrșește hirotesia întru duhovnic, de a administra și Sf. Taină a Pocăinței, a cărei săvîrșire înainte de primirea duhovniciei atrage pedepsirea celui vinovat, fără însă ca aceasta să prejudicieze într-un fel oarecare efectul însuși al tainei pe care a săvîrșit-o.

Există chiar rînduiala că în cazuri grave, cum ar fi primejdia de moarte, preotul poate săvârși Sf. Taină a Pocăinței chiar dacă nu are duhovnicia (can. 13 I ec.,- 6 Ancira ; 7 Cartag. ; 75 Vas. c. M. ; 2, 5 Grig. Nissa).

Toate hirotesiile se săvîrșesc în afara sf. altar, pe cînd hirotoniile numai în interiorul altarului.

Binecuvîntarea primită prin hirotesia se poate pierde prin căderea în erezie, cum se pierde și harul primit prin hirotonie. Pe cîtă vreme însă în cazul hirotesiilor se poate proceda la anularea efectelor lor juridice, adică la revocarea din treptele conferite prin hirotesia și adică la luarea treptei de protodiacon, arhidiacon, protopresbiter, econom etc., în cazul hirotoniilor nu se poate proceda în acest chip, treptele conferite prin hirotonie neputînd fi anulate decît prin căderea în erezie, căci caterisirea sau depunerea din treaptă din alte motive nu produce efectul anulării hirotoniei, ci numai acela al opririi de la săvîrșirea actelor sfinte sau de la slujirea sacerdotală.

*

5. Sfințirea bisericilor. Una dintre cele mai importante ierurgii care în Biserica veche, cel puțin într-o vreme, a fost rezervată episcopului și chiar s-a încercat ca să-i fie atribuită în așa fel încît să nu poată delega vreun preot pentru săvîrșirea ei (can. 6 Cart.) a fost și a rămas sfințirea Bisericilor.

Această ierurgie a putut fi săvîrșită timp îndelungat și de preoții simpli, fără delegație din partea episcopului, fiind obligați să observe doar rînduiala privitoare la așezarea sfintelor moaște la temelie Bisericii sau sub altarul ei, cu ocazia sfințirii, rînduiala stabilită prin obicei și consacrată apoi și prin can. 7, VII ec-

în prezent sfințirea bisericilor face parte din ierurgiile a căror săvîrșire episcopul o poate delega oricărui presbiter și bine înțeles oricărui alt episcop, care are o situație canonică reglementară. • Efectul juridic al sfințirii bisericii sau a oricărui alt locaș de cult, cum ar fi paraclisele și capelele, este acela al scoaterii unui asemenea locaș din întrebuințarea profană și destinarea lui exclusivă pentru tre-

bunțile cultului. În privința aceasta există prevederi precise în canoane, care ținând seama de caracterul sacru pe care-l dobîndesc locașurile de cult prin actul sfințirii, interzic atât să li se dea orice destinație nereligioasă sau profană, cît și să fie secularizate (can. 74, 76, 88 VI ec. ; 28 Laod. ; 42 Cart. ; 4 Teod. Stud.).

Celelalte ierurgii cum sînt logodna religioasă, înfierea și înfrățirea religioasă au mai fost amintite în legătură cu administrarea Sfintei Taine a Cununiei, atunci cînd s-a vorbit despre normele canonice privitoare la înrudire ca impediment la căsătorie.

Rămîne ca dintre ierurgiile mai importante să amintim unele reguli în legătură cu înmormîntările și cu tunderea în monahism, care și ea reprezintă sau simbolizează într-un fel înmormîntarea pentru această lume, în scopul de a renaște la o viață nouă, superioară, prin telurile pe care și le propune monahismul.

6. înmormîntarea.

Cu privire la înmormîntări există rînduiala că ea se săvîrșește numai creștinilor valid botezați, dacă aceștia au trecut la cele veșnice, împăcați cu Biserica, adică pentru cei ce nu erau excomunicați sau dați anatemei în momentul cînd au decedat.

Este interzisă înmormîntarea după ritualul bisericesc a necreștinilor, a ereticilor, a schismaticilor, a celor aflați sub excomunicare sau sub anatema, a celor care refuză primirea Sf. Taine și se opun înmormîntării creștine, precum și a sinucigașilor (can. 14, Tim. Alex.).

În decursul timpului s-au mai adăugat și alte categorii sau alte cazuri în care s-a interzis oficierea înmormîntării creștine, așa de exemplu unei anumite categorii de condamnați, aceștia fiind socotiți încărcăți de păcate grele, care le-ar atrage excomunicarea, precum și celor uciși în duel, aceștia fiind asimilați cu sinucigașii (can. 178 al pravilei lui Petru Movilă sau al nomooanonului de la Euhologii).

În legătură cu înmormîntarea, trebuie observate și anumite prevederi ale legilor de stat, care impun bunăoară constatarea și verificarea morții de către anumite organe sanitare și eliberarea autorizației de înhumare, drept condiții fără a căror îndeplinire este interzisă înmormîntarea de către slujitorii religioși.

Tot în legătură cu înmormîntarea, legile bisericești și cele de stat reglementează în chip diferit, după țări și după epoci, modul în care se organizează și se îngrijesc cimitirele, care pot fi comune pentru mai multe confesiuni sau religii sau pentru fiecare confesiune în parte.

În fine, două chestiuni cu totul deosebite se pun astăzi în legătură cu înmormîntarea creștină și anume aceea a înmormîntării creștinilor de alte confesiuni și aceea a incinerării sau arderii trupurilor celor morți.

Prima chestiune s-a pus în cadrul aplicării iconomiei sau pogorămîntului față de aceia dintre creștinii schismatici și chiareretici, în cazul cînd aceștia din urmă nu sînt antitrinitari, îngăduindu-li-se să li se officieze slujba înmormîntării de către preotul ortodox, dacă se

apelează la acesta, neexistând vreun slujitor bisericesc de confesiunea respectivă. În asemenea cazuri, preotul este obligat să ceară consimțământul episcopului de care ține, sau dacă împrejurările nu permit acest lucru, să officieze înmormântarea, dar să anunțe în cel mai scurt timp posibil despre aceasta autoritatea bisericească cea mai apropiată, adică pe protopop.

Aplicarea pogorământului în asemenea cazuri s-a irnpus atît din necesități practice, cît și ca un semn al spiritului de înțelegere și de apropiere dintre felurile Biserici și confesiuni, care s-a creat din veacul trecut, datorită mișcărilor de refacere a unității creștine, în fruntea cărora s-a situat Mișcarea Ecumenică. S-a ajuns chiar la unele acorduri în această privință, între Biserica Ortodoxă și cea Anglicană.

Mai delicată este pentru conștiința creștină problema incinerării, adică adoptarea incinerării de către membrii Bisericii. Numărul acestora a fost foarte mic la început, dar el are tendința de a crește și fenomenul a pus — tot din veacul trecut — o problemă nouă conducerii bisericești. Aceasta nu s-a grăbit să condamne incinerarea, cum a făcut Biserica Romano-Catolică, ci a socotit că este mai bine să se procedeze pe calea sfătuirii credincioșilor să evite incinerarea după moarte, ca fiind un obicei străin de tradiția creștină, care a adoptat înhumarea, tocmai spre a se deosebi de paginii care practicau incinerarea și spre a-și exprima dezacordul cu acest mod de redare pămîntului a trupurilor care au decedat. Cu toate acestea, împotriva incinerării morților nepu-tîndu-se ridica nici o obiecție de natură dogmatică, ea nu poate fi interzisă formal, deși nu se recomandă favorizarea ei. Cum însă aglomerările prea mari din anumite centre urbane, iar — pe de altă parte — sporirea continuă a populației, care nu mai permite în multe locuri să se rezerve întinderi mari de teren pentru înhumare, constituie condiții care obligă să se adopte pe scară tot mai mare incinerarea. Biserica este pusă an situația de a accepta incinerarea ca pe un pogoramînt pe care nu-l poate evita-

Pentru considerentele de mai sus, nu este vreo indicație, dar nici o interdicție ca slujba înmormîntării să fie săvîrșită după toată rînduiala acelora ale căror trupuri urmează să fie incinerate.

În legătură cu înmormîntarea rmai există o sumă de rînduieli privitoare la rugăciunile sau ierurgiile care se fac pentru pomenirea morților, alcătuiind toate laolaltă un adevărat cult al morților, care nu poate fi acordat însă decît acelora care au murit împăcați cu Biserica. Numai pentru aceștia se pot săvîrși rugăciunile prevăzute în rînduiala Bisericii și numai pentru aceștia se pot oficia parastase.

7. Tunderea în monahism, este o ierurgie care se săvîrșește după un ritual special, în cadrul căruia episcopul sau oricare delegat al său din starea călugărească, avînd hirotonia întru presbiter, primește voturile monahale, pe care le depune cel admis la călugărie și săvîrșește tunderea lui în monahism.

Cu privire *la* tunderea în monahism, s-a mai impus — de la o vreme — și rînduiala ca tunderea călugărițelor să fie rezervată exclusiv episcopilor, dar aceasta nici nu s-a generalizat și nici nu se mai observă în chip obligatoriu. O altă rînduiala foarte veche în Biserică, care însă a dispărut demult, a fost aceea cuprinsă de canonul 6 Cart. potrivit căreia și consacrarea sau hirotesia fecioarelor a fost rezervată episcopilor, apoi și aceea potrivit căreia și hirotesia diaconițelor a fost rezervată tot episcopilor (can. 6, 43, 126 Cartag.)-

La început, tunderea în monahism nu era condiționată de starea preoțească a celui care o săvîrșea, întrucît erau foarte puțini monahi hirotoniți, ei ferindu-se în genere de primirea hirotonei, din pricină că profesau lepădarea totală de lume. Mai tîrziu, după ce de la Sinodul IV ecumenic monahismul a fost complet supus autorității bisericești, s-a impus și rînduiala ca primirile în monahism, deci și actele de tundere în monahism, să fie săvîrșite numai de episcop sau de delegații acestuia, care încă multă vreme au putut să fie călugări nehirotoniți. Tîrziu de tot s-a impus apoi rînduiala ca tunderea în monahism, să o săvîrșească în lipsa episcopului, numai delegatul său, preot de mir sau monah, care are hirotonia întru presbiter. Iar într-o vreme și mai tîrzie, din prima jumătate a mileniului al doilea al erei noastre, s-a impus apoi rînduiala că tunderea în monahism nu o poate săvîrși în nici un caz preotul de mir, ci numai preotul monah și firește episcopul. Aceasta este rînduiala astăzi în vigoare în întreaga Biserică Ortodoxă.

Cu toate că ierurgia tunderii în monahism a fost săvîrșită timp îndelungat ele către simpli monahi care în fapt aveau numai starea harică a mirenilor, totuși cu timpul rezervîndu-se săvîrșirea acestei ierurgii numai episcopilor și delegaților lor, care aveau hirotonia întru presbiter, a început a se vorbi într-un sens evlavios, dar fără teme dogmatic, despre neputința de a se dezbrăca chipul cel duhovnicesc, care se dobîndește prin tunderea în monahism. Această socotință și-a căutat apoi unele justificări, găsind, în can. 7, IV ec., prevederea că cel ce se leapădă de monahism, să fie supus anatemei, apoi în alte prevederi canonice, cum sînt cele cuprinse în can. 4, IV ec., 40, 41, 42—47, VI ec., și 9 VII ec., apoi can. 2, 3—6 sin. I—II etc., care prevăd aspre măsuri împotriva celor ce se leapădă de monahism sau celor care încearcă să părăsească mînăstirile după ce au fost tunși în monahism. Aceleași rînduială sînt într-o formă și mai aspră, trecute în diversele nomocanoane sau pravile de mai tîrziu, așa încît pe temeiul tuturor acestora s-a putut forma părerea că nimeni nu poate abandona nici monahismul și nu poate fi nici îndepărtat din monahism.

Cu timpul însă a apărut nevoia aplicării unor pedepse care să ducă pînă la excluderea din monahism, admițîndu-se astfel că starea monahală poate fi pierdută, iar mai tîrziu că poate fi și abandonată. Este adevărat însă că timp îndelungat efectele juridice ale stării monahale, adică ale tunderii în monahism, au fost de așa natură încît chiar după excluderea cuiva din monahism sau după abandonarea stării monahale de către cineva, nu li se îngăduia exercițiul drepturilor civile și poli-

tice celor aflați în această situație. Ca urmare ei nu puteau să fie admiși la căsătorie, adică la căsătoria bisericească, adică nu se permitea să fie cununați, rînduială care se observă pînă astăzi, cu deosebirea însă că ei nu mai sînt opriți să încheie căsătoria civilă, lucru ce la noi fusese interzis o vreme și după apariția Codului civil al lui Cuza Vodă, adică și după anul 1865, socotindu-se că un asemenea act ar provoca prea mare sminteală între credincioși.

De fapt, efectele juridice ale tunderii în monahism au fost identice în Biserica veche și în epoca bizantină mai ales, cu efectele decesului, în sensul că cel intrat în monahism, își pierde toate drepturile civile și politice, nemairămînînd decît cu minime drepturi necesare pentru conviețuire în cadrul obștei monahale. În rest, el își pierde pînă și calitatea de cetățean, nemaiavînd drept de vot, și nici un alt drept cetățenesc, dar fiind scutit în același timp și de îndatoririle corespunzătoare. Aceste efecte juridice sînt de fapt consecințe ale celor trei voturi pe care le depune cel ce primește tunderea în monahism.

Pentru a menționa spre exemplificare unele restricții în materie de drepturi civile și politice, pe care le atrăgea tunderea în monahism, arătăm că potrivit can. 3 și 4, IV ec., monahilor le era interzis a se ocupa cu orice treburi lumești, civile, politice, militare sau de alt fel, iar mai tîrziu li s-a interzis să fie martori în chestiuni de judecată civilă, să fie tutori, să fie nași la botez sau la cununie, precum și să săvîrșească Sf. Taină a Cununiei, în caz că aveau hirotonia întru presbiter, opreliște ce s-a exins într-o vreme chiar și la episcopi, avîndu-se în vedere starea lor monahală.

D. EVIDENȚA ACTELOR DE ADMINISTRARE A PUTERII SFINȚITOARE

(Condici, registre etc.).

Între normele care s-au stabilit pentru administrarea Sf. Taine și a ierurgiilor, au apărut de la o vreme și unele care obligau pe slujitorii Bisericii să țină evidența celor cărora li se administrau sfintele lucrări. Nu se poate preciza timpul exact în care s-a impus îndatorirea întocmirii și păstrării evidențelor de această natură, dar există indicii și chiar dovezi că ținerea unor astfel de evidențe constituia o obligație pentru slujitorii bisericești încă de prin veacul al II-lea sau poate chiar de la sfârșitul veacului întâi, adică de la sfârșitul epocii apostolice.

Ceea ce se poate spune în modul cel mai sigur despre existența unor atari evidențe, este că cel puțin trei categorii de acte sfințitoare au creat obligația pentru păstrarea evidenței acelorora cărora li se administrau aceste acte. Este vorba de Botez, de Hirotonie și de Sf. Euharistie sau împărtășanie. Acestea sînt principalele acte de administrare a puterii sfințitoare a Bisericii, în legătură cu care există dispoziții canonice sau orînduiri vechi bisericești, din care rezultă ca se ținea o evidență foarte precisă a credincioșilor botezați, a celor care erau admiși la Sf. împărtășanie, ca și a acelorora care, ori erau excluși temporar de la Sf. împărtășanie, ori erau excluși cu totul din Biserică și în fine, se ținea o evidență strictă a celor care primiseră Sf. Taină a Preoției, adică hirotonia în oricare din treptele sacerdotale. Existența unor astfel de rînduiri este atestată mai întîi de canoanele apostolice și anume de canonul 46, 47 și 69 ap., în care este vorba de cele trei Sfinte Taine a căror validitate și importanță este subliniată în raport cu tainele ereticilor, care sînt declarate nevalide și neproducătoare de nici un fel de efect haric asupra celor ce le primesc și de aceea se dispune să fie pedepsiți cei ce primesc drept taină, botezul, jertfa și hirotonia săvîrșite deeretici și că, în cazul primirii în Biserică a unora care au fost botezați deeretici, aceștia trebuiesc botezați din nou, cu adevăratul botez care se săvîrșește numai în Biserică, procedîndu-se la fel și în cazul celor ce au primit hirotonia de laeretici, pentru că, zice can. 6.8 ap., «cei botezați deunii ca aceștia sau hirotoniți, nu pot fi nici credincioși, nici clerici».

Interesul deosebit pe care-l arată canoanele apostolice numai acestor trei Sfinte Taine, se explică prin faptul că, așa cum am arătat, în vechile comunități creștine, începînd chiar din epoca apostolică, se ținea o evidență strictă a celor botezați, a celor ce primeau Sf. împărtășanie, și a celor hirotoniți, pentru că prin primirea acestor, Sf. Taine,

se stabilea mai precis identitatea și poziția fiecărui creștin în cadrul Bisericii. Astfel, prin faptul că cineva primea Sf. Botez, el devenea membru al Bisericii, dar nu putea fi socotit ca avînd această calitate sau această identitate de creștin, adică de membru al unei comunități acela care primise botezul de la eretici, chiar dacă el își exprima dorința să intre în Biserică sau să devină membru al acesteia, mărturisind dreapta credință. Acest lucru nu era de ajuns, trebuia ca el să fie botezat din nou, căci numai Botezul cel adevărat, conferă celui ce-l primește calitatea de membru al Bisericii și deci numai prin el dobîndește identitatea de creștin adevărat, îndreptățit să primească și alte Sf. Taine sau să fie considerat un adevărat subiect de drept în cadrul obștei creștine.

Odată dobîndită calitatea de membru al Bisericii, ea se putea păstra sau se putea pierde, după cum credinciosul da sau nu urmare îndrumărilor religioase, morale și de comportare socială, pe care le stabilea Biserica, în cazul cînd se abătea de la acestea și adică fie de la învățatura de credință, fie de la orice alte norme de conduită religioasă, morală sau socială, obligatorii în viața obștilor sau comunităților creștine, el era supus unor măsuri de îndreptare sau pedepsire. Astfel, mai întîi putea fi oprit de la Sf. împărtășanie pentru un timp determinat, o săptămînă, două, trei sau mai multe, ori chiar pînă la îndreptare (can. 3 Ioan Ajun.), iar dacă persista în greșeală sau neascultare, era supus judecății obștești și pedepsit cu excomunicarea sau afurisirea, ceea ce însemna lipsirea lui de calitatea de membru al Bisericii pe care o dobîndise prin Sf. Botez. Redobîndirea calității de membru al Bisericii se făcea anevoie și după o sumă de rînduiri, care-l obligau pe cel excomunicat să facă dovada că și-a redobîndit vrednicia de a fi primit din nou în sinul Bisericii.

Se înțelege de la sine că atît pentru a cunoaște cine avea calitatea de membru al Bisericii, cine era oprit de la Sf. împărtășanie sau excomunicat temporal, precum și cine era oprit eu desăvîrșire de la Sf. împărtășanie s-au excomunicat în chip deplin, adică scos din rîndul membrilor Bisericii, trebuia să se țină anumite evidențe, în registre sau cataloage în care se trecea numele celor care erau membri ai Bisericii cu toate drepturile, precum și a acelor care se găseau în situația de membri care nu se bucură de exercițiul deplin al drepturilor, fiind oprîți de la Sf. împărtășanie sau excomunicați (temporal, ori fiind excluși cu totul din Biserică sau deplin excomunicați, căci cuvîntul excomunicare vine tocmai de la contrariul lui care se numea comunio sau comunicare, adică împărtășire sau cuminecare, cum i se mai zice în limba noastră

Cu timpul s-a introdus pentru reprimirea în Biserică a celor excomunicați o rînduială aparte cunoscută sub numele de rînduială a penitenței, care prevedea patru trepte, prin care era obligat să treacă cel care se reîntorcea de la păcate și dorea sa-și redobîndească calitatea de membru al Bisericii. Se înțelege că și pentru cei din această categorie, precum și pentru felul în care progresează sau nu în raport cu treptele pe care trebuiau să le parcurgă spre a redeveni membri ai Bisericii, era necesar să se țină evidențe aparte.

De asemenea, cînd a început a se organiza catehumenatul pentru instruirea și pregătirea duhovnicească și morală a celor care doreau să primească Sf. Botez și să devină membri ai Bisericii, au trebuit să se țină iarăși evidente ale acestora, să se întocmească liste sau cataloage ale catehumenilor, cu arătarea stadiului în care se găseau pe calea apropierii lor de Biserică și de ziua în care urmau să fie primiți în chip solemn în Biserică, prin Botez.

Iată deci nevoi practice care au impus întocmirea și păstrarea de evidente, atât a membrilor Bisericii care se aflau în exercițiul deplin al drepturilor, cât și a celor care pierduseră o parte din drepturile lor, precum și a celor care își pierduseră complet calitatea de membri ai Bisericii, prin excomunicare, apoi de asemenea a acelor dintre aceștia care urmau să fie reprimiți în Biserică, după rînduiala privitoare la penitență și, în fine, a acelor care se găseau în situația de candidați pentru a deveni membri ai Bisericii, adică a acelor care făceau parte din categoria catehumenilor.

Unul din /canoanele apostolice, anume can. 12, amintește în legătură cu disciplina penitenței, o categorie de credincioși de care se ocupa Biserica și a căror evidență trebuia iarăși ținută tocmai pentru a se cunoaște cine făcea parte din această categorie, care se numește a celor «neprimiți».

Aceștia erau penitenții care trecuseră prin treptele prescrise de pocăință și erau gata să fie reprimiți solemn în Biserică, dar încă nu se ajunsese la împlinirea actului de primire sau de reprimire formală a lor. În această situație ei nu mai erau nici penitenți, dar nici membri ai Bisericii, ci simpli foști excomunicați, admiși să fie reprimiți în Biserică și numiți încă «neprimiți».

Cu o grijă deosebită s-au întocmit și s-au păstrat evidentele, listele sau cataloagele acelor dintre creștini, care primiseră Sf. Taină a Hirotoniei, pentru că prin această Sf. Taină se asigura săvîrșirea în mod valid a celorlalte taine și era de cea mai mare importanță pentru lucrarea Bisericii ca prin aceasta să se împărtășească cu adevărat harul sfințitor credincioșilor săi. Existența unei preoții adevărate, instituită prin hirotonie adevărată era al treilea lucru esențial și deosebit de important pentru identitatea Bisericii de astă dată, nu numai pentru identitatea credincioșilor, căci existența și lucrarea preoției celei adevărate, legitima însăși calitatea de Biserică adevărată, iar lipsa acesteia era semnul precis al neexistenței adevăratei Biserici. Deci în raport cu însemnătatea aparte a Tainei Sf. Botez și a Tainei Sf. împărtășanii, prin care se constata și se păstra identitatea individuală de membru al Bisericii, cu toate drepturile sau cu drepturi mai puține, în cazul celor care nu primeau Sf. împărtășanie, fiind opriți temporal sau definitiv de la ea prin excomunicare. Sfînta Taină a Preoției sau a Hirotoniei are o importanță și mai mare pentru că prin ea se stabilește, cum am spus, identitatea Bisericii celei adevărate, sau se legitimează calitatea de adevărată Biserică pe care o are sau nu o are o anumită obște sau comunitate, în măsura în care are sau nu are preoția adevărată.

Iată așadar, pentru care motive, canoanele apostolice și în rînd cu ele toate celelalte rînduiri ale Bisericii vechi subliniază în mod deosebit importanța celor trei Sf. Taine amintite : a Botezului, a Sf. împărtășani, și a Hirotoniei, ocupîndu-se de acestea mai mult decît de celelalte. Era firesc ca în condițiile de organizare a Bisericii primare și în condițiile în care ea își putea desfășura atunci lucrarea, să se acorde o importanță mai mare Sf. Taine a Botezului, ca act prin care se stabilea, se constata și se legitima calitatea de membru al Bisericii cu toate drepturile, apoi Sf. Taină a Cuminecăturii sau a împărtășaniei, în raport cu care se stabilea dacă vreunul din membrii Bisericii nu și-a pierdut parțial sau total calitatea de membru, sau unele drepturi inerente acestei calități, așa încît dacă creștinii se deplasau într-o parte sau în alta, ei prin raportare la Sfîntul Botez și la modul valid în care aceștia îl primiseră, ca și prin raportare la Sf. împărtășanie, își legitimau calitatea fie de membri ai Bisericii cu toate drepturile, fie de membri în situația cărora survenise unele schimbări. Cîntă-rindu-i cu raportare la aceste Taine, credincioșii și slujitorii din alte comunități le stabileau identitatea în mod exact și evitau greșelile și încurcăturile, precum și smintelile care se puteau produce prin acceptarea ca membrii adevărați ai Bisericii, a unor credincioși care primiseră botezul de la eretici, ori prin primirea la Sf. împărtășanie a celor oprîți temporal de la ea, ca și a celor ce se găseau în situația specială de «neprimiți» ori în aceea de penitenți sau în aceea de cate-humeni.

De mare importanță era de asemenea pentru lucrarea Bisericii în condițiile de atunci să se știe cine avea și cine nu avea preoția validă, întrucît în felul acesta se stabilea nu numai o identitate aparte a slujitorilor Bisericii, ci precum am mai spus, se stabilea, se constata și se legitima însăși calitatea de Biserică adevărată a unei comunități sau obști locale de credincioși.

Din toate aceste motive, și comunitățile bisericesti mai mici sau mai mari, dar cu deosebire cele cu un număr mai mare de credincioși și cele organizate în cetăți sau în localități urbane, au fost puse în situația de a întocmi și de a ține mai întîi evidențele impuse de trebuința de a cunoaște cui s-a administrat Sf. Botez în mod valid, deci cine este membru cu depline drepturi al Bisericii, cui i se administrează și cui nu i se administrează Sf. Taină a împărtășaniei, precum și cui i-s-a administrat Sf. Taină a Hirotoniei. Alături de evidența administrării acestor trei Sf. Taine, s-a impus și păstrarea evidențelor catehumenilor și a penitenților și a celor din categoria așa-zișilor «neprimiți», care redeveneau membri ai Bisericii numai prin admiterea lor la Sf. împărtășanie într-un cadru solemn.

Trebuie să stăruim însă în mod special în legătură cu evidența sau catalogul clerului din fiecare comunitate și, mai ales, cu evidențele care se țineau pentru diferitele trepte ale slujitorilor bisericesti în centrele mai mari bisericesti.

întocmirea și păstrarea listelor sau cataloagelor clerului hirotonit în mod valid, avea pe lînga însemnătatea aparte de legitimare a calității de membru al clerului, pentru fiecare slujitor, încă și pe aceea de mijloc prin care se legitima calitatea de adevărata Biserică a unei comunități locale și chiar a unei unități bisericești mai mari, formată din mai multe comunități. Acesta era în primul rînd rostul întocmirii și păstrării evidenței clerului hirotonit. Dar, pe lîngă acesta, din scriptele vechi bisericești și din întreaga practică a Bisericii rezultă că întocmirea și păstrarea acestor liste a mai fost determinată de încă două rosturi și mai importante decît cele relevate. Care au fost acestea ?

— Mai întîi s-a urmărit ca prin aceste liste sau cataloage păstrate cu deosebită sfințenie, să se arate și să se legitimeze, originea, ve chimea și statornicia scaunelor episcopale, înșirîndu-se în mod cronologic toți episcopii care s-au succedat în aceste scaune, ca urmași ai celui mai vechi, & cărui amintire s-a păstrat, indicîndu-se faptul că aceia fuseseră ucenici direcți sau indirecti ai Sf. Apostoli și că această calitate constituie o garanție că ei au păstrat cu adevărat, în mod nealterat și fidel, dreapta credință pe care au primit-o din predania Sf. Apostoli.

— în al doilea rînd, prin întocmirea și păstrarea cu sfințenie a listelor sau cataloagelor clerului, din fiecare Biserică mai mare sau mai mică, s-a urmărit a se întocmi și păstra dovada formală a succesiunii apostolice prin succesiunea neîntreruptă a harului preoției în toate treptele ei, de la Sf. Apostoli, succesiune care constituia o a doua garanție importantă a păstrării moștenirii apostolice în întregimea ei, căci aceasta este alcătuită atît din dreapta credință, cît și din harul sfinților, ca putere deosebită și ca izvor și temelie al întregii lucrări și puteri bisericești.

Cu alte cuvinte, prin întocmirea și păstrarea listelor clerului hirotonit și cu deosebire a listelor episcopilor diverselor Biserici sau comunități bisericești, s-a căutat ca prin atestarea faptului că în Biserica respectivă s-a păstrat întreaga moștenire sau succesiune apostolică, prin însăși această succesiune să se ateste — în mod neîndoielnic — calitatea de Biserică apostolică a comunității respective, adică a calității de Biserică în privința însușirii căreia de Biserică adevărată nu poate să încapă nici o îndoială. Este așadar un alt mod de a proba calitatea de Biserică adevărată a unei comunități, prin punerea în lumină a faptului, că în cadrul ei s-a păstrat, prin preoție, succesiunea sau moștenirea deplină rămasă de la Sfinții Apostoli.

Dovezile care atestă existența unor vechi liste episcopale, precum și a cataloagelor clerului sau a listelor clerului în general, sînt foarte multe și ele încep chiar din epoca apostolică.

Dintre cele mai vechi de această natură, unele cuprind și motivaerea întocmirii lor.

Dar nu numai dovezi ca acestea atestă faptul că se întocmeau și se păstrau cataloage ale episcopilor și ale clerului în general — cel puțin pe la centrele bisericești mai importante — deși trebuința lor

ca și îndatorirea de a le întocmi și de a le păstra era generală pentru toate comunitățile, ci acest fapt îl atestă și o mulțime de norme canonice, precum și altele cuprinse în vechile legi de stat privitoare la Biserică.

Astfel, ca sa cităm una foarte veche și caracteristică, menționăm în primul rând dispoziția canonului 15 al sinodului de la Neocezarea (anul 314), prin care se rânduiește să nu fie mai mult de 7 diaconi la fiecare Biserică, oricât de mare ar fi cetatea în care e organizată Biserica respectivă. Această dispoziție în care se trimite la Faptele Apostolilor se referă însă, la acea categorie de diaconi, care potrivit hotărârii Sfinților Apostoli a fost destinată să slujească în cadrul lucrării de binefacere sau de asistență socială a Bisericii. Această tâlcuire i-o dă canonului 15 al sin. de la Neocezarea și canonul 16, VI ec. în care citim :

«Fiindcă, Cartea Faptelor Apostolilor învață că Apostolii au pus șapte diaconi, iar părinții sinodului de la Neocezarea în canoanele așezate de dînșii au expus lămurit că diaconii, potrivit canonului, trebuie să fie șapte, oricât de mare ar fi cetatea, despre ceea ce te vei convinge și din Cartea Faptelor Apostolilor, noi comparînd ideea Părinților, cu cele spuse de Apostoli, am găsit că la dînșii nu a fost vorba despre bărbații care serveau tainelor, ci despre serviciul necesar la mese, căci în Cartea Faptelor Apostolilor stă astfel : «în zilele acelea, înmulțindu-se ucenicii, eleniștii au început să murmure împotriva evreilor că, la împărțirea zilnică de hrană, văduvele lor erau trecute cu vederea. Atunci cei doisprezece au chemat mulțimea ucenicilor și le-au zis : «Nu este potrivit ca noi părăsind cuvîntul lui Dumnezeu să slujim la mese. Drept aceea fraților, căutați șapte bărbați, dintre voi, bine văzuți, plini de Duhul Sfînt și de înțelepciune, pe care noi să-i rînduim la acest lucru ; iar noi vom stărui în rugăciune și în servirea cuvîntului» ; cuvîntul acesta a plăcut întregii mulțimi și au ales pe Ștefan bărbat plin de credință și de Duh Sfînt, și pe Filip, și pe Prohor, și pe Nicanor, și pe Timon, și pe Parmena și pe Nicolae, prozelit din Antiohia, pe aceștia i-au înfățișat înaintea Apostolilor (F. Ap. 6, 1—6). Acestea tălmăcindu-le învățătorul Bisericii Ioan Gură de Aur astfel grăiește : «Este vrednic de admirat cum de nu s-a dezbinat pentru alegerea bărbaților, și cum de nu au fost osîndiți Apostolii din partea lor, • trebuie să se știe ce fel de dregătorie aveau aceștia (diaconii) și ce fel de hirotonie au primit ? Oare pe cea a diaconatului ? Dar aceasta nu era în Biserică- Pentru serviciul de presbiteri ? Dar încă nu exista nici un presbiter, ci numai Apostoli,- din ceea ce socotesc că nici numele diaconilor, nici al presbiterilor, nu era încă înțeles și lămurit. Deci, conform acestora, declarăm și noi, ca potrivit învățaturii de mai sus, menționații șapte diaconi să nu se considere slujitori ai Tainelor, ci că aceștia au fost cei, cărora li s-a încredințat îngrijirea generală a celor adunați atunci; aceștia (diaconii) ne oferă pildă de iubire de oameni și de purtarea de grijă a celor lipsiți».

În vremea sinodului Trulan numărul diaconilor sacramentali era deosebit de mare, avînd în vedere nevoile Bisericii din vremea aceea. Astfel, printr-o novelă a lui Justinian s-a normat ca la Marea Biserică Constantinopolitană, trebuie să fie permanent 60 presbiteri, 100 diaconi, 40 diaconite, 90 ipodiaconi, 110 citeți, 25 cîntăreți, cu totul 425 persoane (Nov. II! c. 1). Împăratul Heraclie la anul 612 printr-o Novelă a mărit și mai mult acest număr și a normat ca la Biserica Mare să fie : 80 presbiteri, 150 diaconi, 40 diaconite, 70 ipodiaconi, 160 citeți, 25 cîntăreți și 75 ușieri, ostiari, etc-, cu totul 600 de persoane. (Nov. XXII, Sint. At. V, 230—234). După cum se vede dispoziția sinodului de la Neocezareea nu a fost respectată nici în secolul al VI-lea, nici în al VII-lea. Practica bisericească în uz trebuia adusă în concordanță cu canonul sinodului de la Neocezareea. Spre scopul acesta părinții sinodului Trulan lămurau sensul canonului de la Neocezareea, referindu-se la interpretarea lui Ioan Gură de Aur de la locul din Faptele Apostolilor, unde se vorbește despre diaconi (Omilia 14 la Faptele Apostolilor).

Dar nu rămîne îndoiala că dacă se ținea evidența numărului și categoriilor deosebite de diaconi în cadrul Bisericilor, adică în cadrul comunităților locale, asemenea evidență se ținea și pentru presbiteri ca și pentru episcop! mai cu seamă.

Cu privire la păstrarea obligatorie, încă din timpuri vechi, a listelor de preoți și de diaconi pe la toate Bisericile, adică în cadrul tuturor comunităților locale, găsim o mărturie foarte prețioasă în canonul 89 al Sfîntului Vasile cel Mare, prin care el dădea instrucțiuni hor-episcopilor să nu mai permită încălcarea rînduiei prevăzută în canoanele părinților de a se întocmi și păstra potrivit obiceiului foarte vechi, lista sau catalogul tuturor slujitorilor bisericii din fiecare localitate, și dispunea ca aceștia să-i trimită imediat listele respective și să procedeze la îndepărtarea din rîndurile clerului, și deci la ștergerea din aceste liste a celor nevrednici, care fuseseră primiți fără observarea vechii rînduiei privitoare la condițiile ce trebuiau să le îplinească slujitorii Bisericii.

Dar, despre existența unor atari cataloage în care erau înscrși nu numai slujitorii bisericești din cele trei trepte ale preoției de instituire divină, ci și ceilalți clerici inferiori sau auxiliari, amintesc mai întîi canoanele apostolice (8, 15, 16, 17, 18, 51), precum și în alte felurite canoane (16, 17 I ec. ; 5, 24 VI ec. etc.).

În aceste liste erau trecuți mai întîi episcopii, apoi toate celelalte trepte de slujitori bisericești, în ordinea lor ierarhică, mergîndu-se pînă la includerea diaconiștelor, fecioarelor, văduvelor, presbiterelor, precum și a tuturor treptelor inferioare, ca : citeți, cîntăreți, ipodiaconi, exorciști, acoliți și ostiari sau ușieri (can. 15, 18, 51 ap.; 16 I ec. ; 89 Vasile cel Mare).

Cu timpul, cataloagele sau listele slujitorilor bisericești au trebuit întocmite și pentru motivul că numai cei care erau înscrși în

aceste liste, puteau să beneficieze de privilegiile pe care le acorda Statul slujitorilor Bisericii. Acest considerent s-a avut în vedere în mod constant de la Constantin cel Mare încôace. Totodată, sporin-du-se mijloacele pe care le-a folosit Biserica în lucrarea sa și cu deosebire după ce acestora li s-a adăugat rețeaua de așezăminte de binefacere, s-a impus și păstrarea evidenței slujitorilor speciali ai acestor așezăminte, precum și a așezămintelor însăși ce cuprindeau bunurile atestate acestora și firește a celor adăpostiți în ele.

Întrucât datorită sporirii numărului slujitorilor Bisericii și a sarcinilor Bisericii însăși, dar în același timp și a privilegiilor clerului, adică a tuturor slujitorilor Bisericii, iar statul fiind interesat să cunoască numărul și numele celor care beneficiau de privilegiile acordate de el, iar pe de altă parte avînd interesul să controleze ca între aceștia să nu se strecoare persoane care se sustrăgeau unor îndatoriri publice, alergînd și după starea clericală numai în acest scop, iar nu pentru a se dedica slujirii Bisericii, s-a ajuns ca unii împărați să ia măsuri pentru limitarea numărului slujitorilor unora dintre Biserici și pentru determinarea numărului fiecărei categorii dintre acești slujitori. Astfel a procedat împăratul Justinian prin novela III. O dispoziție asemănătoare a luat și împăratul Heraclie, printr-o novelă a sa.

Nu lipsesc nici alte măsuri prin care se reglementează numărul și situația slujitorilor bisericești prin Legi de stat, măsuri care atestă existența mai multor feluri de liste sau de cataloage ale slujitorilor Bisericii, precum și obligația de a le întocmi pe acestea cu toată grija și de a le ține la dispoziția autorității de stat. Este de menționat între altele că pînă și numărul parabolanilor care se aflau în serviciul Bisericii a fost precizat uneori prin legi de stat. Astfel, la anul 415 împăratul Teodosie al II-lea dispune ca numărul acestora să fie redus pentru cetatea Alexandria, de la 600 la 500, dar apoi printr-o lege ulterioară din an. 417, se revine asupra acestei măsuri, permițîndu-se ca în Alexandria să funcționeze tot 600 parabolani.

Pe măsură ce a progresat modul de organizare al Bisericii, caracterizat prin adaptarea unităților bisericești locale și teritoriale la tiparele imitațiilor corespunzătoare din viața de stat, au trebuit să se întocmească și să se păstreze și liste ale acestor unități, mai ales a celor locale, pentru a se evita litigiile dintre episcopi ca și dintre scaune mai înalte. Și mergîndu-se paralel cu dezvoltarea organizării bisericești, la întocmirea de liste sau de evidențe ale tuturor felurilor de lucrări sfințitoare și administrative care se săvîrșeau în cadrul Bisericii, s-a ajuns la sporirea continuă a listelor respective așa încît numărul și caracterul lor a variat în decursul istoriei, potrivit cu trebuințele Bisericii.

În mod principal însă s-a ținut să fie întocmite și păstrate evidențele actelor prin care s-au administrat Sfintele Taine și apoi ierur-giile, pentru că în acestea se oglindea elementul de bază, elementul esențial al vieții bisericești, care consta în sfințirea vieții credincioșilor și în păstrarea prin această sfințire a coeziunii și unității cît mai

depline a tuturor credincioșilor și prin aceasta a Bisericii însăși. De aceea, după ce prin anumite rînduiri bisericești și de stat s-a favorizat răspîndirea pe scară tot mai largă sau practicarea tot mai frecventă a căsătoriei bisericești, ca și a logodnei religioase, care n-a fost obligatorie timp îndelungat, s-a impus întocmirea de evidențe sau de liste ale persoanelor cărora li se administra Sf. Taină a Cununii, și paralel cu acestea și întocmirea și păstrarea evidențelor acelor care se despărteau sau își desfăceau căsătoria.

De asemenea, practica înmormîntării creștine și regulile care se stabileau în legătură cu ea, prevăzînd restricții în privința categorii de credincioși, ca sinucigașii etc., a impus și ea trebuința întocmirii și păstrării unor evidențe a celor care au fost înmormîntați după rînduiri Bisericii, ca și a celor cărora li se refuza înmormîntarea creștină.

Nu mai puțin trebuitoare a devenit de la o vreme întocmirea și păstrarea listelor membrilor cinului monahal, precum și a acelor care din rîndurile acestuia primeau fie numai tunderea în monahism, fie și hirotonia în anumite trepte sau hirotesiiile care se practicau în diverse timpuri. Și firește că practica hirotesiiilor în viața clerului de mir ca și rînduiala mai tîrzie de conferire a duhovniciei printr-o slujbă aparte au impus la rîndul lor întocmirea de liste speciale de protopresbiteri, arhipresbiteri etc. precum și ale altora în care erau trecuți cei ce primeau hirotesia întru duhovnic sau duhovnicia. Numărul listelor de acest fel a devenit și mai mare pe la centrele bisericești mai importante, la care se organizaseră, din presbiteriile de altă dată, adevărate corpuri de demnitari bisericești, împărțite în grupuri de cîte cinci, nulate, pentade, grupuri a căror număr a variat și el, ajungînd pînă la 9, cu posibilitatea ca membrii fiecărei pentade să poată fi dublați, triplați, etc. Astfel de liste ni s-au păstrat de la patriarhiile istorice și de la alte centre bisericești mai mari de odinioară.

Nu mai puțin importante erau apoi actele de sfințire a Marelui Mir, a antimiselor și a Bisericilor, lucrări sfînte a căror evidență iarăși s-a impus din motive practice, să fie ținută prin întocmirea de liste sau de condici aparte.

O categorie aparte de ierurgii a căror evidență iarăși trebuia ținută erau : înfierile, iar mai tîrziu și așa zisele înfrățiri sau cum se mai numeau «facerile de fii» și «facerile de frați».

Prin întocmirea și păstrarea evidențelor sau listelor în care erau înscrise mai ales actele de administrare a Sf. Taine și a ierurgiilor s-au creat — prin grija Bisericii — cele mai vechi acte de stare civilă, adică cele mai vechi registre în care se oglindea starea civilă a membrilor comunităților creștine, iar după exemplul Bisericii, s-a introdus sporadic și foarte tîrziu și în practica vieții de stat întocmirea și păstrarea unor acte de stare civilă. La început, adică în epoca bizantină, astfel de acte nu se întocmeau de către autoritățile de stat, decît pentru un număr foarte restrîns de înalți demnitari de stat și de membri ai fa-

miliilor împărătești, dar nu ca acte aparte, ci ca acte care intrau în statutele personale ale acelor familii a căror evidență se ținea de către autoritatea laică din rațiuni de stat. De altfel, singurele acte de stare civilă obișnuite pentru toți muritorii le întocmea și le păstra Biserica și ele au avut caracter de acte publice, adică de acte prin care se dovedea, nu numai în fața autorității bisericești, ci și a celei de stat, starea civilă a oricui. Rînduiala aceasta a durat pretutindeni în Europa pînă la revoluția franceză și mai precis pînă la introducerea codului civil al lui Napoleon, anul 1807.

În țara noastră, actele de stare civilă, numite — pe alocuri — și mitrice sau metrice, s-au ținut de către Biserică — în mod exclusiv — pînă în anul 1865, cînd s-a pus în aplicare codul civil al lui Cuza Vodă, în baza căruia s-a publicat apoi și legea pentru organizarea comunelor din anul 1865, ce prevedea că întocmirea și păstrarea actelor de stare civilă este de atribuția primarilor, ca ofițeri ai stării civile. Cu toate acestea, Biserica a continuat să întocmească și să păstreze propriile ei acte de stare civilă, care au fost considerate ca avînd caracter oficial alături de actele civile întocmite de organele de stat, nepierzîndu-și această calitate decît din anul 1929, cînd s-a venit cu o lege de unificare a legilor civile din toate provinciile Statului român, unificare care a adus cu sine și încetarea valabilității oficiale a actelor civile întocmite de către organele bisericești. Ele și-au pierdut de atunci puterea probatorie în fața autorității de stat, admițîndu-se totuși folosirea lor ca documente oficiale și doveditoare a stării civile, numai în cazurile cînd nu existau sau nu puteau fi procurate în acest scop actele corespunzătoare întocmite de autoritățile de stat. În privința regimului actelor de stare civilă în țara noastră există în prezent o sumă de norme legale.

O mențiune specială trebuie să facem despre listele sau cataloagele episcopilor, a căror întocmire aparte este prevăzută de can. 86 Cart. și care a cunoscut o evoluție în cadrul căreia au apărut așa zisele diptice, cunoscute la noi sub numele de condici sfînte.

La început listele sau cataloagele episcopilor din cuprinsul unei Biserici se întocmeau pentru ca fiecare episcop să-i pomenească la sfîntele slujbe pe ceilalți episcop! în frunte cu protosul sau protoierarul unității bisericești respective. Această pomenire reciprocă a ierarhilor s-a impus ca o rînduială obligatorie încă din timpuri vechi. Cînd au apărut însă demnități mai înalte de întîistătători în sînul episcopatului, cum sînt mitropoliții, arhiepiscopii, primații, exarhii și patriarhii, atunci s-a impus ca treptele inferioare, adică episcopii simpli să-i pomenească în primul rînd la sfîntele slujbe pe ierarhii superiori, în semn de comuniune în cele sfînte cu aceștia și de supunere față de ei și astfel s-a ajuns ca episcopii să fie obligați — sub sancțiunea caterisirii — să-i pomenească pe mitropoliți (can. 14, I—II), iar mitropoliții, pe patriarhi (can. 15, I—II). Această rînduială s-a impus în practica vieții bisericești, după apariția demnității de patriarh, în veacul V,

cînd s-a impus și aceea ca patriarhii să se pomenească reciproc, mai ales că începuse a se contura instituția pentarhiei, adică a consiliului sau a sinodului celor cinci patriarhi, cărora le reveneau anumite în datorii de conducere sau mai bine zis de îndrumare a vieții bisericești în situații excepționale.

În scopul aplicării acestei rînduiri s-au întocmit așa-zisele diptice care nu erau decît niște liste formate din două file sau din două tăblii pe care erau scrise numele patriarhilor în funcțiune, în ordinea ierarhiei lor onorifice și care se păstrau în altar, spre a fi folosite la sfintele slujbe, în cadrul cărora patriarhul slujitor făcea pomenirea celorlalți patriarhi. Ștergerea vreunui dintre aceștia din diptice, însemna încetarea comuniunii cu respectivul, fie prin schismă, fie prin supunerea aceluia vreunei pedepse bisericești, ca anatema, caterisirea etc.

Tot diptice s-au numit și listele care se păstrau de ceilalți înalți ierarhi la Bisericile lor, spre a putea face după ele pomenirea patriarhilor sau a ierarhilor care aveau o poziție coordonată cu cei ce făceau pomenirile. În fine, astfel de diptice erau îndatorați să aibă și preoții, spre a putea pomeni după ele la sfintele slujbe pe episcopii proprii sau împreună cu ei, ori înaintea lor alte căpetenii bisericești mai înalte. Obligația clerului dintr-o episcopie, de a pomeni la sfintele slujbe pe episcopul propriu, s-a impus și ea, sub sancțiunea caterisirii (can. 13, II).'

Din întocmirea listelor de întîistători ai vechilor mitropolii românești, precum și din păstrarea evidenței actelor de hirotonire a episcopilor, a arhierilor vicari, a arhierilor sau episcopilor titulari sau a oricăror alți vlădici, s-au născut așa zisele «Condici sfinte» ale mitropoliilor Țărilor Românești, adică a Mitropoliei Ungro-Vlahiei, a Mitropoliei Moldovei și a Mitropoliei Ardealului. Acestea nu sînt de fapt decît diptice dezvoltate, sau mai bine zis, dipticele nu sînt altceva decît niște condici prescurtate sau reduse la proporțiile trebuințelor de cult.

Paralel cu tot felul de liste prin care s-a păstrat evidența actelor de administrare a Sfintelor Taine și a ierurgilor, precum și evidența unor anumite categorii de membri ai Bisericii, formate în legătură cu lucrarea sfințitoare a ei, s-au mai întocmit și alte liste sau evidențe, atît pentru rațiuni de natură religioasă și morală, cît și pentru a satisface unele trebuințe practice ale vieții bisericești.

Astfel au luat naștere listele de ctitori și de alți binefăcători ai Bisericilor, liste care erau folosite pentru pomenirea numelor acestora în cadrul sfintelor slujbe. Tot în scopul pomenirii la sfintele slujbe s-au mai întocmit și liste de alte categorii de credincioși, în primul rînd liste de bolnavi, de copii etc.

O categorie aparte de liste au devenit apoi acelea a bunurilor bisericești și a actelor de administrare a acestora, ale căror forme s-au schimbat și au sporit mereu, ajungînd să constituie o categorie foarte numeroasă de acte ale administrației economice. Evidența acestora s-a păstrat și se păstrează pînă azi prin registre aparte, al căror număr și

formă diferă de la Biserică la Biserică, în funcție de normele comune de administrare a bunurilor publice ori particulare, din cuprinsul fiecărui stat.

Alte condici sau registre în care erau trecute felurite acte privitoare la organele superioare de conducere ale Bisericii, adică la corespondența cu acestea, la dispozițiile sau îndrumările date de ele, precum și altele privitoare la constituirea și la activitatea organelor locale de conducere ale comunităților bisericești sau ale parohiilor, ori ale minăstirilor, au apărut ca necesare și s-au impus în chip felurit în decursul timpului, existînd în fiecare Biserică norme deosebite referitoare la acestea.

Din cunoașterea modului în care au apărut și s-au dezvoltat actele prin care s-a păstrat evidența lucrărilor sfinte ale Bisericii ca și evidența altor lucrări și a unor situații create în viața Bisericii prin acestea, se poate vedea că toate aceste acte de evidență, oricum s-ar numi sau cum au fost numite de-a lungul vremii, fie liste, fie cataloage, fie registre, fie condici, fie diptici, ori altfel, au o importanță deosebită pentru faptul că ele reprezintă mărturia scrisă a felului în care a pulsat viața religioasă în Biserică, precum și o oglindă ce reflectă întreaga structură și lucrare a vieții bisericești, așa încît ele trebuie privite ca documente de cea mai mare însemnătate pentru istoria și pentru lucrarea Bisericii în decursul timpului. Ele formează în același timp o imensă colecție de documente, care servesc și pentru cunoașterea dezvoltării vieții profane și de stat, precum și a modului în care s-au dezvoltat, adică mai întîi a modului în care au apărut, apoi s-au dezvoltat anumite instituții de Drept bisericesc și de stat, cum este aceea a stării civile și a actelor de stare civilă, etc.

E. ÎNTOCMIREA RÎNDUIELILOR PRIVITOARE LA EXERCITAREA PUTERII SFINȚITOARE ȘI LA ÎNTREGUL CULT AL BISERICII

(Texte liturgice, (locașuri de cult, obiecte și vase sfinte, sărbători, tipicul etc-).

1. Rînduiele stabilite de Sf. Apostoli.

Viața bisericească înainte de a-și fixa — oarecum — forma de organizare, și-a creat și și-a statornicit minime forme de cult. Acestea au fost așezate de Sf. Apostoli după îndrumările și după pilda Mântuitorului însuși, cea mai tipică pildă și îndrumare a Lui fiind aceea de la Cina cea de Taină.

Firește, Mântuitorul nu le-a dat îndrumări amănunțite Sfinților Săi Apostoli cu privire la săvârșirea tuturor lucrărilor sfinte, dar precum mărturisesc înșiși Sf. Apostoli, ei au primit astfel de îndrumări privind elementele esențiale ale lucrării sfințitoare pe care aveau să o săvârșească în Biserică. Uimind aceste îndrumări, Sf. Apostoli le-au folosit în lucrarea lor și le-au transmis apoi episcopilor și preoților, dar deopotrivă și celorlalți credincioși, care au luat cunoștință de ele și au contribuit la păstrarea lor în Biserică alături de cler. Elementele rînduielilor moștenite de la Sf. Apostoli nu se refereau însă numai la forma în care trebuiau să fie săvârșite Sf. Taine, ci și la anumite binecuvîntări sau ierurgii. Pe acestea le-au dezvoltat și le-au amplificat ceilalți slujitori ai Bisericii din epoca apostolică și din cea postapostolică, mai ales slujitorii harismatici, a căror lucrare nu era strict legată de rînduielele și de formele stabilite de Sf. Apostoli, și care aveau o libertate desăvîrșită în întreaga lor lucrare, deci și în adaptarea, folosirea sau schimbarea formelor slujirii sfinte.

Cum însă toate lucrările sfinte, ca și propovăduirea adevărurilor de credință, erau socotite ca elemente la fel de necesare pentru mîntuire, se înțelege că nu numai atenția slujitorilor Bisericii, ci deopotrivă și atenția credincioșilor s-a îndreptat spre cunoașterea și păstrarea — cît mai fidelă — a rînduielilor de cult, ca și a învățaturii Bisericii, nefăcîndu-se între acestea nici o deosebire sub raportul importanței lor. Mai puțină greutate s-a acordat rînduielilor de organizare practică a vieții bisericești, acelea pe baza cărora s-a dezvoltat mai tîrziu orînduirea canonică a Bisericii.

Tocmai datorită importanței deosebite care s-a dat învățaturii de credință și actelor de cult, a fost posibilă atît păstrarea nealterată a

revelației, sub forma textului Sf. Scripturi, care ne-a rămas ca document, scris al revelației, cât și păstrarea elementelor esențiale și caracteristice ale cultului creștin, ca forme sau lucrări ce dădeau expresie practică adevărului revelat și mijloceau sfințirea vieții omenești. Referindu-ne tocmai la păstrarea acestor elemente prin tradiție de către întreaga Biserică sau prin conștiința întregii Biserici, Sf. Vasile cel Mare arată câteva din aceste elemente, pe care după ce le enumera spune că înșirarea «tainelor nescrise ale Bisericii» i-ar reclama foarte mult timp (can. 91 sf. Vas. c. M.). Iată câteva dintre elementele de acest fel menționate de sf. Vasile cel Mare : serbarea Duminecii, însemnarea cu semnul crucii, întoarcerea cu fața spre răsărit la rugăciune, epi-cleza, sfințirea apei de la Botez, sfințirea untdelemnului și folosirea lui după Botez, adică la săvârșirea Tainei ungerii cu Sf. Mir, cufundarea de trei ori la Botez, lepădarea de satana și de îngerii lui, apoi rînduielele cu privire la Cincizecime și la cele șapte săptaniîni ale ei și altele (can. 91 și 92 Vas. c. M.).

Atît întocmirea cât și păstrarea vechilor rînduielei privitoare la lucrările sfînte și în genere la întregul cult al Bisericii, se datorește Bisericii,întregi, care a moștenit elementele esențiale de la Sf. Apostoli, dar le-a dat acestora forme diferite și foarte variate, care s-au tot selecționat pînă ce s-a ajuns la statornicirea lor în forme generalizate ce s-au păstrat pînă în zilele noastre. Desigur ca acest proces a fost de lungă durată și a trecut prin foarte multe faze, diversele forme ale cultului variind după specificul local, cultural, etnic etc., observîndu-se pretutindeni cu strășnicie ca să se păstreze elementele esențiale ale tuturor lucrărilor sfînte. Factorul cel mai activ a fost în acest proces clerul, adică totalitatea slujitorilor Bisericii, obligați să săvîrșească în mod constant lucrările sfînte. Dar așa precum clerul și celelalte organe de conducere ale Bisericii formate din clerici și din credincioși, au vegheat la păstrarea învățaturii de credință și a tuturor rînduielelor folosite pentru lucrarea Bisericii, tot la fel au vegheat și la păstrarea rînduielelor privitoare la săvîrșirea lucrărilor sfînte, dînd îndrumări și luînd măsuri concrete ca acestea să fie observate, așa cum au fost moștenite prin predanie, potrivit rostului lor. Datorită acestei purtări de grijă din partea autorității bisericești, preocuparea de a se păstra cît mai fidel rînduielele de cult, precum și aceea de a se evita alterarea acestora sau folosirea lor necorespunzătoare, s-a ajuns ca chestiunile de această natură să facă obiectul unui însemnat număr de canoane și de rînduiele bisericești cunoscute sub alte numiri și totodată ca ele să facă și obiectul unor scrieri întocmite de către oamenii Bisericii, fie pentru conservarea acestor rînduiele, fie pentru apărarea lor, fie chiar pentru explicarea lor. Așa se explică faptul că întregul proces de dezvoltare și de statornicire a rînduielelor privitoare la cult este reflectat în scrieri și norme corespunzătoare de conținut istoric, apologetic, dogmatic, cultic și canonic.

Fără a ne referi decît la unele dintre mărturiile de acest fel și fără a ne ocupa de toate chestiunile de cult, care au făcut obiectul legislației bisericești în decursul timpului, este necesar să arătăm prin date corespunzătoare, grija pe care a avut-o conducerea Bisericii, pen-

tru întocmirea și păstrarea rînduielilor privitoare la întreaga lucrare de sfințire a vieții credincioșilor, pe care o desfășoară slujitorii ei.

Rînduielile acestea, cum este și firesc, se referă în primul rînd la Sfintele Taine, adică la forma și la modul în care trebuie săvîrșite acestea, apoi la o sumă de ierurgii, la zilele de sărbătoare, la rînduiele privitoare la viața religioasă și morală a credincioșilor în legătură cu sfintele sărbători și cu întreaga lucrare sfîntă a Bisericii și în special la posturi, la locașurile de cult în general și mai ales la altare, la obiectele și vasele folosite în cadrul cultului, precum și la întocmirea unor îndrumătoare speciale pentru ansamblul cultului creștin, cuprinzătoare de norme ce trebuie observate pentru desfășurarea unitară și statornică a întregii vieți cultice a Bisericii,

2. Norme canonice privind Sfîntă Liturghie . ;

Cea mai importantă dintre lucrările sfînte este Sf. Liturghie și, de aceea, preocuparea pentru întocmirea și statornicirea unor rînduiele cît mai corespunzătoare pentru săvîrșirea ei a fost generală în Biserica veche. Ea continuă să fie și astăzi o preocupare de căpetenie a conducerii bisericești, pentru a se asigura păstrarea rînduielilor statornicite și adaptarea lor posibilă la condițiile mereu noi în care se desfășoară lucrarea Bisericii.

După cum se știe, cuvîntul liturghie înseamnă slujire și în mod special slujirea celor sfînte. Cu acest înțeles îl găsim în numeroase texte vechi din Sf. Scriptura și din alte scrieri (Le. 1, 23; E w. 10, îl , -Didahia c. 15; Clement Rom. 1 Cor. c. 44). Pentru prima dată însă în sensul său actual, cuvîntul liturghie se întîlnește în scrierile lui Teodoret din Cir. Acest înțeles al liturghiei, s-a generalizat însă abia din veacurile VIII—IX.

Dar indiferent cum- s-a numit inițial liturghia, în centrul ei s-a aflat mereu Sf. Jertfă sau Euharistia, care a mai fost numită în felurite chipuri, ca de ex. «frîngerea pîinii», «aducerea darurilor», -«slujire tainică» etc.

Cele mai vechi formulare de liturghie ni s-au păstrat în Didahia celor 12 Apostoli (c. 9, 10), în Epistola către Corinteni a iui Clement Romanul (I Cor. 59—61), și în Apologia întîia a Sf. Justin Martirul (163) (Apoi. I c. 65—67). Un formular mai tîrziu este cel păstrat în Constituțiile Apostolice (Cartea II și VII), în care însă se găsesc elementele cuprinse în Apologia I a Sf. Justin Martirul, adică elementele esențiale ale slujbei Sf. Liturghii,

Ce-i drept nici un sinod și nici un canon nu se ocupă în mod special de statornicirea unui formular al Sfintei Liturghii și nici de aprobarea unui astfel de formular, sau de impunerea lui ca generai obligatoriu în Biserică. Acest lucru nu se face nici prin alte hotărîri ale sinoadelor neînscrise în colecția oficială de canoane, cum s-a făcut de exemplu în cazul serbării Sfintelor Paști. Singurul canon în care se expune ritualul vechi al Liturghiei, cu arătarea schematică a actelor care alcătuiau în vremea aceea slujba Sfintei Liturghii, este canonul.î9

al sinodului de la Laodiceea, capitala Frigiei, întrunit la anul 343, rînduială care mai tîrziu a fost înlocuită cu Liturghiile Sfîntului Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur.

Iată textul acestui canon: «Se cuvine ca, după predica episcopului, mai întîi să se săvîrșească rugăciunea catehumenilor; și după ieșirea catehumenilor, sa se facă rugăciunea celor ce sînt în pocăință ; și venind aceștia sub mîină și îndepărtîndu-se să se facă astfel trei rugăciuni pentru credincioși, una — adică cea dintîi — în taină, iar a doua și a treia cu glas înalt să se plinească ; apoi așa pacea se dă ; și după ce presbiterii vor da episcopului, pacea, atunci mireni să dea pacea, și așa să se săvîrșească sfînta Jertă ; și numai celor ierosiți le este iertat să intre în altar și să se cuminece».

Rînduială stabilită că «numai celor ierosiți (sfînțiți) le este iertat să intre în altar și să se cuminece» s-a întregit ulterior prin can. 69 Trulaaaj, cu un caz de excepție, pe baza unei «tradiții foarte vechi, potrivit căreia se permite acest lucru și împăratului, ca unul care deține deplin stăpînire și autoritate».

Felurite mărturii istorice atestă apariția unui foarte mare număr de formulare ale Sf. Liturghii din cele mai vechi timpuri. Numărul total al acestora poate fi apreciat la cea. 50—60. Cele mai multe s-au pierdut, dar totuși jumătate dintre ele s-au păstrat. Astfel numai în Biserica Etiopiei există vreo 14 formulare de liturghii, în cea mai mare parte comune cu ale coptilor din Egipt și cu ale creștinilor Sf. Toma din India. Tot atît de numeroase au fost și formularele de liturghii ale Bisericilor din Apus.

Cele mai importante dintre liturghiile păstrate sînt următoarele :

a) *Liturghia Sf. Iacob*, fratele Domnului, cea mai lungă dintre cele încă în uz. Ea este atribuită Sf. Iacob, cel dintîi episcop al Ierusalimului. Cuprinsul ei seamănă cu al Liturghiei din Constituțiile Apostolice și ea a fost în uz în Siria și Palestina, unde se mai păstrează și astăzi. Probabil că forma în care ni s-a păstrat provine de la Sf. Ciril al Ierusalimului (t386). Cea dintîi mențiune clară despre existența și folosirea acestei Liturghii o găsim în prima jumătate a veacului V, într-o scriere a arhiepiscopului Proclu din Constantinopol (t446). Ea este amintită mai tîrziu și în canonul 32 VI ec. în care citim că «Iacov, fratele după trup al lui Hristos Dumnezeuul nostru, căruia cehii dintîi i s-a încredințat scaunul Bisericii Ierusalimului... ne-a predanisit în scris tainica lucrare sfînțită».

ȘL

b) *Liturghia Sf. Marcu*, socotit ca întîi episcop al Alexandriei. Această liturghie s-a folosit în Egipt pînă în secolul XII, cînd a fost înlocuită prin Liturghiile bizantine, adică prin cele adoptate oficial de Biserica din Bizanț. Cu toate acestea, ea se mai oficiază și acum în ziua de 23 Octombrie, cînd se face pomenirea Sf. Marcu, deși în cuprinsul ei Sf. Marcu este amintit de două ori, totuși se pare că ea nu datează decît de prin veacul III—IV, veac din care ni s-au păstrat cele mai vechi fragmente ale acestei Sf. Liturghii.

c) *Liturghia romană*. Aceasta a avut inițial o formă grecească și una latină. Cel mai vechi document care o atestă este Apologia I a Sf. Justin Martirul, în care se reflectă rânduiala liturghiei romane din veacul II, așa cum ea s-a păstrat după aceea timp îndelungat. Textul ei latin s-a definitivat în timpul papei Damasus, iar prin stăruința altor papi, cum a fost Sirdcius (t399), Inocențiu I (f417) și mai pe urmă prin stăruința ilui Virgiliu (f555). Liturghia română s-a raspândit și s-a impus tot mai mult în Biserica din Apus, cu tendința de a înlătura sau de a scoate din folosință celelalte tipuri de liturghii apusene.

d) *Liturghia Sf. Vasile cel Mare*. Aceasta este fără îndoială opera Sf. Vasile cel Mare, așa cum ne spune arhiepiscopul Proclu din Constantinopol (t446), care zice că Sf. Vasile cel Mare a procedat la prescurtarea liturghiei siriene a Sf. Iacob, fratele Domnului. Ea s-a impus din veacul al V-lea înainte în Biserica bizantină și de atunci a rămas una din liturghiile oficiale ale întregii Biserici Ortodoxe. Liturghia Sf. Vasile cel Mare este amintită în can. 32, VI ec., în care se spune și despre Sf. Iacob fratele Domnului că «și Vasile, Arhiepiscopul Cezareei, a cărui faimă s-a raspândit în întreaga lume, ne-a predanisit în scris tainica lucrare sfințitoare.»

e) *Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur*. Și aceasta aparține Sf. autor sub a cărui nume s-a păstrat, așa cum ne mărturisește tot Proclu al Constantinopolului, care spune că Sf. Ioan Gură de Aur a prescurtat liturghia Sf. Vasile cel Mare, pentru a o face mai potrivită și mai puțin obositoare pentru credincioși. Ea este principala liturghie oficială, păstrată din veacul V până astăzi în întreaga Biserică Ortodoxă, oficiindu-se în toate zilele de peste an, afară de cele 10 cazuri în care se oficiază liturghia Sf. Vasile cel Mare, precum și de acelea în care se oficiază — în timpul postului sf. Paști — liturghia numită «a darurilor celor mai înainte sfințite».

f) *Liturghia Sf. Grigore Dialogul* sau a *Darurilor celor mai înainte sfințite*. Această Sf. Liturghie este atribuită — în forma în care ni s-a păstrat — Sfântului Grigore cel Mare sau Sf. Grigore Dialogul, fost papă al Romei (t604), care a cunoscut rânduialile liturgice ale Bisericii răsăritene, fiindcă a trăit multă vreme la Constantinopol, ca apocrisiar al scaunului Romei, pe lângă patriarhia din Constantinopol. Pe baza cunoașterii unei rânduiei vechi din Biserica de răsărit, potrivit căreia, în timpul postului Sf. Paști, nu se permitea slujirea Sf. Euharistii, deci săvârșirea Sf. Liturghii, decât în zilele de sîmbătă și duminică (can- 49 sin. Laod.), el a întocmit un formular de liturghie din elementele tradiției liturgice respective a Bisericii orientale, în care nu este prevăzută săvârșirea Sf. Euharistii, ci numai folosirea acesteia, ca dar mai înainte sfințit sau ca jertfă adusă mai înainte în zilele în care se permite săvârșirea Sf. Liturghii după rânduiala comună. De aceea se și numește Liturghia darurilor celor mai înainte sfințite. Această Sf. Liturghie este amintită în can. 32, VI ec., care dispune astfel: «în toate zilele postului sf. Patruzecimi, afară de sîmbătă și duminică și de Sf. zi a Bunevestiri, să se săvârșească Sf. Liturghie a celor mai înainte sfințite».

g) *Liturghia africană*. În Biserica din nordul Africii, adică mai precis din Africa romană, s-a format o liturghie latină, deosebită de cea romană, de care se face mențiunea în diverse scrieri vechi, inclusiv în scrierile lui Tertulian. De aceasta se ocupă apoi și unele sinoade, întrunite la Hippo și la Cartagina. Astfel, în can. 25 al sinodului de la Hippo din anul 393 se dispune ca «nimeni să nu se servească de formulare de rugăciuni străine, dacă n-a obținut în această chestiune aprobarea fraților lor competenți», adică a sinodului. Este evident că aceste formulare de rugăciuni, la care se referă canonul citat, sînt cele uzitate la Sf. Liturghie.

La puțină vreme după sinodul de la Hippo, de aceeași chestiune se ocupă și canonul 9 al sinodului al XI-lea de la Cartagina, întrunit în anul 407. Acesta prevede ca «nu este permis a se folosi decît de formulare de rugăciuni examinate de sinod și adunate în colecție de oameni competenți».

Intr-o formă mai complexă dar sub titlul : «Despre rugăciunile care trebuie să fie citite în fața sf. jertfelnic», canonul 103 al sinodului de la Cartagina de la anul 419, reproduce prevederile can. 9 al sinodului de la Cartagina din anul 407. Atît titlul cît și cuprinsul canonului 103 al sin. Cartagina de la anul 419, arată că este vorba în primul rînd de rugăciunile care se fac la sf. Liturghie.

Canoanele citate reprezintă în fond cele dinții măsuri luate pe cale de hotărîre sinodală de către autoritatea bisericească pentru a uniformiza cultul și în primul rînd Sf. Liturghie, prin aprobarea unor formulare precise pentru lucrările sfinte, aprobare care implica opreliștea de a fi întrebuintate numeroasele formulare neaprobrate care au continuat de fapt a se mai alcătui și într-o epocă mai tîrzie.

Mai importantă este în privința Sf. Liturghii, rînduiala cuprinsă în. canonul 37 al sin. de la Cartagina din an. 419, prin care se interzice ca la sfînta jertfă «să se aducă altceva afară de trupul și sîngele Domnului, așa precum a predanisit însuși Domnul, adică pîine și vin amestecat cu apă». Ocupîndu-se de aceeași chestiune, can. 32, VI ec. se referă în mod clar la dispoziția can. 37 Cart., reproducînd-o cu precizarea că așa au hotărît «și cuvioșii Părinți care s-au adunat în. Cartagina».

De altfel canoanele celor atît de numeroase sinoade africane, care au fost apoi triate și codificate de sinodul de la Cartagina din anul 419, acela pe care le avem în codul canonic al Ortodoxiei, canoanele păstrate cu numele sinodului de la Cartagina, s-a ocupat cu foarte multe chestiuni de cult, pe care le vom aminti în expunerile ce urmează, în legătură cu alte aspecte ale lucrărilor sfinte.

Dintre celelalte liturghii mai cunoscute și mai importante, care au apărut în Biserica veche și s-au păstrat timp îndelungat, unele dintre ele pînă astăzi, mai amintim : principalele liturghii ale Bisericii copte, care sînt ale Sf. Vasile cel Mare, ale Sf. Crigorie de Nazianz și ale Sf. Ciril al Alexandriei. Apoi vechea liturghie Armeană și cea Milaneză, atribuită Sf. Ambrozie al Mediolanului și provenind mai mult

decît probabil de ia el; liturghia Galicană, datînd de prin veacul V—VI; liturghia Spaniolă sau Mozarabică, datînd și ea dintr-o vreme foarte veche, dar nedetenriinată încă precis și în fine liturghia Celtică, pomenită de prin veacul VI (an. 564).

A

Cu privire la Sfînta Liturghie canoanele cuprind o suma de norme, in afară de cele deja menționate, norme din ale căror dispoziții desprindem următoarele :

— Jertfa euharistică să nu fie altfel decît cu pîine și cu vin amestecat cu apă, căci astfel a fost instituită de către Mîntuitorul (can. 3 ap.; 37 Cart.; 32 VI ec.). Ca urmare este interzis a se aduce pentru Sfînta Jertfă alte lucruri, cum ar fi animale, pasări, fructe, etc.

— Clericii caterisiți și cei împovărați cu păcate grele, nu au voie să săvîrșească Sfînta Jertfă (can. 28 ap. 19 Neocez.J.).

— Clericul care admite jertfa ereticilor, să se caterisească (can. 46 ap.).

— Liturghia să nu se săvîrșească în prezența ereticilor, fără «nu mai dacă făgăduiesc a se pocăi și a fugi de erezie» (can. 9 Tim. Alex. ? 33 Laocl.).

— Femeia sa nu vorbească în timpul liturghiei (can. 70, VI).

— Credincioșii care nu rămîn în Biserică pînă la sfîrșitul Sf. Liturghii, să se afurisească (can. 9 ap. 2 Ant.).

— Clericii să nu lipsească de la Biserică în trei duminici consecutive și nici mireni, în caz contrar, clericii să se caterisească, iar mireni să se afurisească (can. 80, VI ec.; U Sard.).

— Liturghia să se săvîrșească numai de cei ce au ajuns (can. 29, VI ec. 41, 47 Cart.).

— Este interzis a se săvîrși Sfînta Jertfă prin case (can. 58 Laod.).

— Liturghisirea în afara Bisericii este permisă numai cu autorizația episcopului, sub sancțiunea caterisirii (can. 31, VI ec. j 10, VII ec.; 58 Laod., 12, I—II).

— Liturghisirea fără apă caldă nu este permisă decît atunci cînd aceasta nu se poate obține (can. 13 Nichif. Mart).

— Ieromonahul nu se cade să slujească Sf. Liturghie fără mantie (can. 27 Nichif. Mart).

— Sf. Jertfă se poate aduce și pentru cei ce s-au sinucis, dacă nu erau treji la minte, nu însă și pentru cei care erau întregi la minte cînd s-au sinucis (can. 14 Tim. Alex.).

— Ofrandele aduse la sf. Liturghie trebuie să se împartă între clerici și credincioși (can- 8 Teofil Alex.).

Sfînta Liturghie este încadrată într-un sistem de slujbe zilnice numit al celor șapte laude, slujbe a căror întocmire se datorește evlaviei slujitorilor și credincioșilor, dar a căror statornicire și păstrare se datorește tot autorității bisericesti. Prin ele s-a urmărit să fie cuprinse în slujirea cultică a lui Dumnezeu toate cele 24 ore ale zilei, care împreună rotunjesc unitatea de bază a întregului cult. Aceste sf. slujbe fac obiectul special al Liturgiceii și al Tipicului, de aceea nu insistăm asupra lor. Menționăm doar că prin can. 18 Laod. se dispune ca la

ceasul al 9-lea și seara, adică la vecernie să se citească rugăciunile cele rînduite de Biserică.

În cursul Sf. Liturghii, alături de săvîrșirea Sf. Euharistii se mai săvîrșesc o seamă de acte importante și anume : rugăciunile, cîntările, citirile din cărțile sfinte și tîlcuirile acestora prin predică.

Unele din aceste acte și adică rugăciunile, cîntările și citirile din cărțile sfinte intră și în alcătuirea celorlalte sfinte slujbe, pe cînd tîlcuirile care se fac într-un fel deosebit prin predică, sînt numai de Sî. Liturghie.

Cu privire la fiecare din aceste acte care însoțesc Sf. Euharistie, sau care — mai bine zis — o încadrează, găsim foarte instructive norme canonice pe care le menționăm după natura actelor de cult la care se referă.

3. Norme canonice privitoare la rugăciuni

În canoane s-a rezervat un loc important modului cuviincios în care trebuie să se rostescă sau să se citească rugăciunile, atît pentru trebuințele aparte ale credincioșilor, cît și în chip obștesc, cu ocazia sărbătorilor. Astfel, se dispune ca rugăciunea să se facă întotdeauna sînd cu fața către răsărit (can. 91 Vasile cel Mare), apoi ca în toate duminicile de peste an și în toate zilele de la Paști pînă la Rusalii, rugăciunile să se facă numai sînd în picioare, iar nu sînd în genunchi (can. 20, I ec., 90, VI ec. •, 15 Petru Alex. , 91 Vasile cel Mare), ca binecredincioșii creștini să facă rugăciuni pentru păcătoși și pentru cei osîndiți (can. 11 Petru Alex.; 65 Vasile cel Mare) ; ca nici un credincios să nu se roage împreună cu cei afurisiți sau excomunicați (can. 10 Ap., 2 Ant.) și cu atît mai puțin împreună cu ereticii sau cu schismaticii (can. 33 Laod.), prevăzîndu-se pentru cei ce s-ar ruga împreună cu ereticii pedeapsa afurisirii (can. 45 ap., 9 Laod.).

Alte canoane dispun ca slujitorii Bisericii să nu se roage și nicidecum să nu aducă Sf. Jertfă în prezența ereticilor (can. 9. Tim. Alex.). oprind — în același timp — sub pedeapsa caterisirii, de a se ruga împreună cu clericii caterisiți (can. 11 ap. ; 2 Ant.).

În fine o deosebit de importantă dispoziție privitoare la rugăciunile ce se citesc la orice slujbă sau care în genere se rostesc în Biserică, și în deosebi în timpul Sfintei Liturghii, în altar, cuprinde canonul 103 al sinodului din Cartagina, al cărui text este următorul : «Despre rugăciunile care trebuie să se citească în altar s-a hotărît, ca rugăciunile întărite la sinod, ori cele de introducere (la Liturghie), ori cele ce se rostesc la aducerea jertfei, ori la punerea mîinii, de toți să se săvîrșească, și niciodată nicidecum să nu se rostescă altele împotriva credinței, ci să se citească cele ce s-au adunat odinioară de cei prea înțelepți».

Încă la sinodul de la Laodiceea (can. 59) s-a hotărît că în biserică se poate citi numai ceea ce s-a confirmat canoniceste. Prin canonul 103 Cartagina se repetă această dispoziție, și se prescrie că în biserică se pot citi numai rugăciunile ale căror texte au fost revizuite și s-au publicat ca admise de sinoadele bisericesti pentru uzul bisericesc, oprindu-se

citirea celorlalte rugăciuni, deoarece acest lucru contravine dreptei credințe. Canonul vorbește în general despre toate rugăciunile, și în special despre rugăciunile, cu care începe Sfânta Liturghie, apoi despre rugăciunile aducerii jertfei, și în sfârșit despre rugăciunile ce le rostește episcopul când hirotonește pe cineva. Alte izvoare menționează însă și rugăciunile de încheiere.

4. Norme canonice privitoare la cântările bisericești

Alături de rugăciuni, împreună cu ele sau alternând cu ele, în Biserică s-au introdus și tot felul de cântări potrivite pentru cultul divin. Și în privința cuprinsului acestora, ca și în privința modului de a fi executate s-au stabilit felurite rânduiri în decursul timpului, dintre care unele sînt cuprinse în canoane. Astfel, prin can. 59 Laod. se dispune ca în Biserică să nu se cînte cântări neaprobate de autoritatea bisericească, iar can. 86, VI ec. prevede pedeapsa afurisirii pentru mireni și a caterisirii pentru clerici, dacă aceștia ar adăuga la cîntarea «Sfînte Dumnezeule», cuvinte neaprobate de Biserică și născocite de eretici. Pentru cazul că nu s-ar supune acestei rînduiri și ar stăruii în rătăcire și după ce li s-au aplicat pedepsele menționate, canonul hotărăște ca unii ca aceștia să fie dați anatemei. Se înțelege că gravitatea măsurii este motivată de trebuința de a se evita introducerea de învățături eretice pe calea cîntărilor bisericești, metodă care nu a fost folosită o singură dată de ereticii de totdeauna.

Dintre alte prevederi canonice, privitoare la cîntările bisericești, mai menționăm aceea a canonului 17 Laod., prin care se hotărăște ca psalmii să nu se cînte fără întrerupere, ci după fiecare psalm să se pună cîte o citire, apoi pe aceea a can. 15 Laod., care interzice ca în Biserică să cînte alte persoane decît «cîntăreții canonicești», adică aceia care sînt instituiți «prin tunderea ierarhicească» (can. 33, VI ec.) și în fine dispoziția can. 75, VI ec., prin care se reprobă executarea fără de rînduială convenită a cîntărilor bisericești, obligîndu-i pe cei ce cîntă în Biserică «să nu silească firea spre răcnire», cîntarea bisericească trebuind să fie lină.

5. Norme canonice privitoare la citirile din cărțile sfinte

Pentru cunoașterea adevărurilor de credință, propovăduite de Mîntuitorul și de sfinții Săi Apostoli, ca și pentru cunoașterea întregii istorii a mîntuirii, s-a rînduit ca în cursul sf. slujbe să se citească părți alese din întreaga Sf. Scriptură a V- și N. Testament și ca la Sf. Liturghie să se citească și să se tilcuiască anumite texte sau părți alese numai din Sf. Scriptură a N. T. Această rînduială este oglindită și în cuprinsul unora dintre canoane, care dispun ca în biserică să se citească numai cărțile canonice ale V. T. și ale N. T. iar nu și cele necanonice (can. 59 Laod., 24 Cart.) și tocmai spre a se evita citirea cărților necanonice sau eretice în Biserică, se arată cu de-amănuntul, care anume sînt scripturile canonice, înșirîndu-se întregul canon al cărților

V. T. și N. T. (can. 85 ap., 60 Laod., 2 At. c. M., canonul unic al Sf. Grigore Teologul; canonul unic al lui Amfilohie de Iconiu,- 24 Cart-). De asemenea se dispune ca unele scrieri sfinte să nu fie răspîndite sau puse la îndemîna tuturor credincioșilor, spre a-i feri de rătăcire sau de sminteală «din cauza celor tainice dintr-însele» (can. 85 ap.), în mod firesc, se interzice prin canoane și răspîndirea în Biserică, sub numele de cărți sfinte, a cărților «cu inscripții false ale necinstitorilor de Dumnezeu» (can. 60 ap.), adică a cărților eretice, înfățișate în chip de cărți canonice, în scopul păstrării cărților sfinte în bună stare, spre a putea fi citite în Biserică și la alte ocazii de către credincioși, canoanele îi obligă pe aceștia să nu le strice și nici să le vîndă celor care nu le întrebuințează în scopuri sfinte (can. 68, VI ec.).

În fine, canoanele mai îngăduie să se citească în Biserică și scrierile în care se descriu patimile mucenicilor (can. 46 Cart.), nu însă și cele plătuite de eretici. Acestea să se arunce în foc (can. 63, VI ec.).

6. Norme canonice cu privire la predică

În cadrul Sf. Liturghii s-a folosit încă de la început predica sau propovăduirea orală, întemeiată pe cuvîntul Sf. Scripturi, atît pentru vestirea în acest fel a cuvîntului lui Dumnezeu, cît și pentru întărirea în credință a membrilor obștiilor creștine. Această propovăduire sau predică se rostea inițial la începutul Sf. Liturghii, îndată după citirea textelor alese din Sf. Scriptură (can. 19 Laod.).

Îndatorirea episcopilor și a preoților de a predica, învățîndu-i dreapta credință pe membrii Bisericii, este prevăzută mai întîi în can. 58 ap., dar cea mai importantă hotărîre canonică privitoare atît la îndatorirea clerului de a predica la Sf. Liturghie, oîrt și în privința conținutului predicii, este aceea din canonul 19, VI ec., al carui cuprins, deosebit de grăitor este următorul :

«Întîi stătătorii Bisericilor trebuie să învețe în toate zilele și mai ales în duminici, întreg clerul și poporul, în cuvintele dreptei credințe, culegînd ideile, judecățile adevărului din dumnezeiasca Scriptură, și fără să treacă peste hotarele puse deja sau peste tradiția de Dumnezeu purtătorilor Părinți. Și dacă s-ar întîmpla vreo controversă în privința celor spuse, aceasta să nu se interpreteze altfel, decît cum au expus luminătorii și învățătorii Bisericii în scrierile lor ; și să se laude nobine în acestea, decît alcătuiind părerile lor , ca nu cumva fiind ne-experti să greșească de la ceea ce se cuvine. Deoarece poporul, cunoscind prin învățătura sus zișilor părinți cele bune și de dorit, și ce nefolositoare și de lepădat, își va îndrepta viața spre mai bine și va fi prins de patima ignoranței, ci luînd aminte de la învățătură se va îmbărbăta să nu pățească ceva mai rău și de frica muncilor iminente își va pregăti mîntuirea sa».

Din textul citat al canonului 19 VI ec., se vede cît de mare greutate a pus Biserica pe predică, în scopul întăririi și apărării dreptei credințe, ea fiind socotită mijlocul cotidian, folosit de Biserică în acest scop.

în fim¹, canoanele mai prevăd, ca în biserică să nu predice decât clericii cu pregătire corespunzătoare, oprindu-i de la această lucrare pe mireni (can. 64 VI ec.) și în special*pe femei (can. 70 VI ec.), interzicând de asemenea și episcopilor să predice în alta eparhie fără învoirea episcopului locului (can. 20 VI ec.,- 3, 11 Sard.).

— Normele canonice privitoare la alte lucrări sfinte și anume la celelalte Sfinte Taine și ierurgii, au fost arătate atât când ne-am ocupat mai cu de-amănuntul de acestea, de aceea, nu le vom mai menționa în chip deosebit. Urmează să vedem, după normele privitoare la Sf. Liturghie, pe acelea care se referă la Sf. sărbători-

7. Norme canonice privitoare la Sfintele sărbători

Dintre Sfintede sărbători, acelea care fac cu deosebire obiectul legii canonice sînt: Duminica, Pastile, Rusaliile și sărbătorile sfinților.

În privința *Duminecii* avem mai întîi dispoziția canonului 39 Laodiceea, care obligă pe creștini să serbeze duminica iar nu sîmbăta,, rînduind astfel : «Nu se cuvine a ține sărbătorile cu. paginii, și. a. se face părtași cu nelegiuirea lor». Mai expresivă este însă prevederea canonului 29 al aceluiași sinod, în care se spune : «Nu se cuvine creștinilor să urmeze obiceiurile iudaice și Sîmbăta să o petreacă în repaos, ci să lucreze în ziua aceasta; Duminica însă cinstind-o cu deosebire, de le-ar fi cu putință, să o petreacă în odihnă ca creștini. Iar de s-ar găsi că sînt iudaști, să fie anatema de la Hristos».

Mai importantă prin cuprinsul său este dispoziția. canonului I al lui Teofil din Alexandria, în care se arată în modul cel mai lămurit de ce creștinii trebuie să serbeze duminica iar nu sîmbăta. Iată textul respectiv al acestui canon: «Atît obiceiul cît și cuviința, cere de la noi să cinstim toată Dumineca, și să o serbăm, fiindcă întru aceasta ne-a mijlocit nouă Domnul nostru Iisus Hristos învierea cea din morți ,• din care cauză în Sfintele Scripturi s-a și numit întîia, ca una ce este începutura vieții noastre, și a opta, ca ceea ce întrece sărbătoarea sabbatului iudeilor... să ne ferim... de învățăturile care nu cinstesc ziua învierii Domnului nostru Iisus Hristos»-

Numeroase alte dispoziții canonice rînduiesc să nu se postească duminica (can. 66 ap., 55 VI ec.), să nu se ajuneze duminica (can. 18 Gang.),, apoi ca rugăciunile să se facă duminica sînd în picioare, iar nu în genunchi (can. 20, I ec., 90, VI ec. ; 9 Vas. c.M.; 13 Petru Alex.), admițîndu-se excepția numai cînd îngenuncherea se face spre a săruta icoane, dar nici atunci să nu se facă obișnuitele metanii (can. 10 Nichif, Mart.).

În privința sărbătoririi *Duminecii*, trebuie să mai menționăm că în afară de numeroasele norme canonice privitoare la aceasta, ni s-au păstrat și unele norme din legile de stat care dispun ca Dumineca să fie cinstită ca zi de sărbătoare, interzicînd să se lucreze duminica și suspendînd chiar procesele în această zi (Constantin cel Mare an. 321, Cod. Teod. II, 8; apoi împărații Valentinian I și II, Cod Teod. VIII, 8, 1, 3; Justinian și în cele din urmă și Leon VI Filozoful);

în privința *Sf. Paști*, Biserica a trebuit să vină cu o sumă de norme încă de timpuriu, pentru că s-au iscat neînțelegeri pe tema datei la care se sărbătoreau Paștile creștine. Aceste deosebiri au dus la o adevărată controversă pascală între mai multe Biserici locale, așa încât sinodul I ecumenic dezbătând problema în litigiu, a hotărât ca Sf. Paști să se serbeze în prima duminică cu lună plină, care urmează după echinocțiul de primăvară. Hotărîrea aceasta nu s-a dat în formă de canon, ci sub forma unei scrisori care a fost adresată tuturor Bisericilor. Ea a fost apoi reluată prin can. 7 apostolic, care interzice ca Sf. Zi a Paștelui să fie sărbătorită împreună cu iudeii, înainte de echinocțiul de primăvară și prin can. 1 al sinodului din Antiohia, care se referă la «hotărîrea sîntului și marelui sinod de la Niceea, care s-a întrunit în prezența prea evlaviosului și de Dumnezeu preaiubitorului împărat Constantin» și dispune să fie observată întocmai hotărîrea aceluia sinod, privitoare la data serbării Paștilor, sub sancțiunea caterisirii pentru clerici și a afurisirii pentru laici.

Tot sinodul I ecumenic hotărîse ca data Paștilor să fie stabilită de către Biserica din Alexandria și aceasta să o comunice celorlalte Biserici, întrucît în Alexandria se formase o tradiție care permitea calcularea datei sfințelor Paști cu mai multă ușurință și precizie decît în alte centre și de asemenea și difuzarea acesteia. Se înțelege că Bisericile mai mari din alte părți, adică centrele mai importante bisericești erau obligate la rîndul lor să comunice data Sf. Paști în toate ținuturile care țineau de ele. Această obligație o prevăd și canoanele Bisericii din Africa romană, pe seama Bisericii din Cartagina (can. 34, 51, 73 Cart.).

Este de menționat că și legislația de stat, a Statului bizantin, a luat o serie de măsuri pentru serbarea Paștilor la o anumită dată, stabilind uneori și modul cum să fie serbată și cît să dureze această sărbătoare. Astfel Constantin cel Mare a dispus încă înainte de sinodul de la Niceea, ca ziua de Paști să fie sărbătorită de toți creștinii deodată și anume chiar la data ce s-a stabilit mai tîrziu prin hotărîrea sinodului de la Niceea. Alți împărați au dispus ca în ziua de Paști să nu fie supuși nici criminalii la suplicii, ci să fie lăsați chiar fără cătușe la acest praznic (an. 367—368), dar pentru a se evita abuzurile, s-a poruncit ca aceștia să fie urmăriți și prinși chiar și în ziua de Paști (an. 381—385); s-au interzis apoi cercetările și procesele penale în postul Paștilor (an. 380), iar pentru sărbătorirea mai cu fast a Sf. Paști, s-a stabilit ca timp de odihnă 7 zile înainte și 7 zile după Paști (an. 395). Seria unor măsuri de acest fel a fost continuată de-a lungul istoriei.

În legătură cu Sf. Paști, numeroase canoane pomenesc sărbătoarea Rusaliilor, cuprinzînd diferite rînduiri pentru zilele de la Paști pînă la Rusalii (can. 20 I ec. ; 90, VI ec. ; 15 Petru Alex. ; 91 Vasile cel Mare).

Mult mai numeroase sînt normele canonice privitoare la sărbătorile sfinților mucenici, cărora li se arată o cinste deosebită, deși creștinii sînt îndrumați să nu caute, nesiliți de nimeni, mucenicia (can. 9, 10 Petru Alex.).

Canoanele 6, 8 și 10 ale sin. VI ecumenic, arată că în cinstea mucenicilor se ridică și se cade a fi ridicate biserici, iar alte canoane dis-

pun ca pomenirile sfinților mucenici *sa* se facă în timpul păresimilor, numai în zilele de sîmbătă și duminică (can. 51 Laod.), rînduind ca cei ce disprețuiesc slujbele ce se fac în cinstea mucenicilor să fie dați anatemei (can. 20 Gangra). Alte canoane dispun să fie excomunicați creștinii care cinstesc pe mucenicii ereticilor (can. 3 , • 34 Laod.) și că cei ce primesc și socotesc ca adevărate actele martirilor care au fost alterate de cătreeretici, să fie dați anatemei (can. 63, VI ec.), iar actele adevărate ale martirilor, adică acelea în care se istorisesc patimile lor, să fie citite în biserici și să fie în genere ținute în cinste (can. 46 Cart, 63, VI ec.), dar cele false să fie arse (can. 63, VI ec.).

Canoane aparte dispun ca moaștele mucenicilor să fie puse la temeliea fiecărei Biserici și să nu mai fie sfințită nici o biserică fără astfel de sfinte moaște (can. V, VII ec.), precum și ca altarele care au fost ridicate în aparență pentru a-i cinsti pe mucenici, dar sub care nu se găsesc moaștele lor, să fie distruse (can. 83 Cart.).

O serie de alte norme canonice s-au stabilit apoi în privința canonicizării sfinților mucenici și a altor categorii de binecredincioși, care au fost proslăviți de Domnul cu cununa sfințeniei. Dar de acestea ne vom ocupa în mod special cu alt prilej.

Canoanele mai cuprind și norme privitoare la modul în care trebuie să fie prăznuite sărbătorile în genere, dispunînd ca acestea să nu fie ținute deodată cu unii necreștini (can. 70 ap. ; 37 Laod.), precum și ca nici un creștin să nu prăznuiască sărbătorile necreștine (can. 62, VI ec. ; 39 Laod.).

8. Norme canonice privind pregătirea prăznuirii anumitor sărbători

Cum pentru prăznuirea unor anumite sărbători Biserica a cerut de la început o anumită pregătire duhovnicească, prin rugăciuni și prin înfrînări sau *postiri* felurite și cum — pe de altă parte — chiar unele zile din săptămîină au fost socotite potrivite pentru reculegere și înfrînare prin postire, numeroase rînduieli bisericești vechi s-au ocupat de modul de organizare a înfrînării prin post, precum și de timpul în care trebuie observată această înfrînare. De aceea sînt numeroase canoanele în care se vorbește despre post, dispunîndu-se în chip amănunțit cele privitoare la observarea lui și la timpurile în care trebuie ținut.

Astfel se arată că postul este un foarte bun mijloc de pocăință (can. I Ioan Post.), că atît clericii cît și laicii sînt datorii să postească miercuria și vinerea (can. 69 ap., 15 Petru Ailex.), că Sfînta Liturghie să se officieze numai de clericii care au ajunat (can. 29, VI ec. , • 41, 47 Cart.), ca nimeni să nu disprețuiască sau să încerce a dezlega posturile rînduite de Biserică, sub sancțiunea anatemei (can. 19 Gangra), ca aceeași pedeapsă a anatemei să se aplice și celor care ar ajuna duminica sub pretext de asceză (can. 18 Gangra), ca slujitorii Bisericii care postesc duminica sau sîmbăta, afară de sîmbăta Paștilor, să fie caterisiți, iar laicii făcînd asemenea, să fie afurisiți (can. 66 ap., 55,

VI ec.), ca slujitorii Bisericii care nu postesc postul Paștilor să fie caterisiți, iar mireni să fie afurisiți afară de cazul că s-ar afla în neputință (can. 69 ap.), că întreaga patruzecime trebuie să fie postită cu mîncări uscate (can. 50 Laod.), că postul Paștilor se încheie la miezul nopții din sîmbăta Patimilor (can. 89, VI ec.; î Dionis. Alex.), ca în postul Paștilor să nu se facă nunți și să nu se serbeze zilele de naștere (can. 52 Laod.) și că bolnavii sînt scutiți de post (can. 69 ap. ; 8, 10 Tim. Alex.).

În alte canoane se cuprind apoi rînduiele privitoare la postul Crăciunului și al Sf. Apostoli Petru și Pavel, apoi cu privire la postul Adormirii Maicii Domnului (can. 2Q Nichif- Mart.; 3 Nic. al C-pol), precum și la modul de postire al clericilor și al monahilor (can. 56, VI ec., 28, 33, 48 Nichif. Mart.).

Pentru însemnarea tuturor zilelor de sărbătoare, a feluritelor rînduiele de cult în legătură cu acestea, precum și a posturilor, s-au întocmit tabele speciale din care s-a născut mai tîrziu calendarul creștin. Cum însă cunoașterea problemei calendarului și a rostului acestuia în viața Bisericii, necesită lămuriri mai ample, acestea vor face obiectul unei examinări aparte.

9. Norme canonice privind locașurile și obiectele de cîit

O ultimă categorie de norme canonice de care ne ocupăm în legătură cu reglementarea sau *organizarea cultului* sînt cele cu privire la locașurile de cult, apoi la altarele propriu-zise, la obiectele de cult, cum ar fi icoanele, crucile, etc.

Astfel, în unele canoane se arată cum se numesc locașurile de cult ale creștinilor: «lucruri aparținătoare Bisericii» (can. 15 Ane.), «case domnești» sau «biserici», «casa lui Dumnezeu» (can. 28 Laod.) / apoi în alte numeroase canoane se cuprind dispoziții care arată cinstirea care trebuie să se dea bisericilor sau locașurilor de cult, zidite în numele lui Dumnezeu, așa cum se arată în canonul 21 Gangra, unde citim : «și casele lui Dumnezeu le cinstim, și adunările, care se fac într-în-sele ca, sfinte și folositoare le îmbrățișăm, nu închizînd în case cinstirea lui Dumnezeu, ci cinstim toate locașurile zidite în numele lui Dumnezeu, ... și dorim să se facă în biserică toate cele predanșite de dumnezeieștile scripturi și de predania apostolească», dispunînd să fie dați anatemei cei ce ar învăța despre «Casa lui Dumnezeu» că este de disprețuit ca și adunările dintr-însa; (Can. 5 Gangra) ; că ereticilor le este interzis să intre în casa lui Dumnezeu, dacă stăruiesc în erezie (can. 6 Laod.) ; că este oprit a se sluji în Bisericile care au aparținut ereticilor sau care au fost pîngărite de aceștia (can. 46 Nichif. Mart. ; Teodor Stud., Răsp. la întrebarea 3) și că acestea nu pot fi folosite decît după ce au fost sfințite din nou, făcîndu-se rugăciunea cuvenită (Teodor Stud. Răsp. la întreb. 4); că biserica nu trebuie să fie sfințită fără de moaște ale martirilor (can. 7, VII ec.); că bisericile mucenicilor să fie șupuse episcopului, în a cărui episcopie se află (can. 8, IV ec.) ; că în biserică sau în curtea bisericii, să nu se facă ospătari©,

sub pedeapsa afurisim celui ce ar face așa ceva (can. 74, 77, VI ec. 28 Laod.-; 42 Cart.); ca nici clericii, nici mirenii să nu bage sau sa nu țină animale în curtea bisericii, afară de cazuri de forță majoră (can. 88, VI ec.) ; ca nimeni sa nu-și facă așternut și să nu locuiască în biserică (can. 28 Laod.), putînd zăbovi numai timp scurt în pridvorul bisericii, de nevoie (can. 3 Nichif. Mart.) ; și că nici bisericile, nici mînăstirile să nu fie transformate în locașuri lumești (can. 13, VII ec.), adică să nu li se dea o destinație profană, după ce au fost consacrate sau sfințite.

În legătură cu îndatoririle impuse de respectul cuvenit față de locașurile de cult, prin canoane se mai rînduiește ca în acestea să nu se facă nici așa numitele agape (can. 28 Laod.), adică ospete pentru îndestularea credincioșilor aflați în lipsuri. De altfel, în legătură cu agapele, canoanele cuprind și alte dispoziții instructive. Astfel, ele supun anatemei pe aceia care defăima pe cei ce fac agape și invită la ele pe săraci (can. 11 Gangra), oprindu-i pe cei ce participă la agape să ia din mîncări, spre a le duce acasă (can. 27 Laod.), și punînd sub afurisire pe cei ce ar organiza agapele chiar în interiorul bisericii sau al locașului de cult (can. 74, VI ec.; 42 Cart.).

Cu privire la altare, fie ca sanctuare aparte, fie ca părți ale locașurilor de cult, canoanele cuprind iarăși o serie de măsuri, dintre care menționăm următoarele :

Nici un altar nu se poate ridica decît cu binecuvîntarea episcopului locului, ceea ce însemnează implicit că, nici o biserică nu poate fi ridicată fără această binecuvîntare (can. 31 ap., 5 Ant., 10, 11 Cart.) ; mirenii nu au voie să intre în altar (can. 69, VI ec.), se înțelege că nici femeile (can. 44 Laod.), dar au voie să intre în altar călugării și călugărițele (can. I Nic. al C-pol, 15 Nichif. Mart. etc.).

Dintre obiectele de cult, acelea de care amintesc" mai des sfințele canoane sînt crucea și icoanele, în privința crucii, canonul 73, VI ec. dispune ca ea să fie cinstită în mod deosebit și să se ferească de orice batjocorire, în acest scop este interzisă sub sancțiunea afurisirii facerea sau zugrăvirea semnului crucii pe jos, ca să nu fie expus călcării de picioarele celor ce umblă, iar can. 31 Nichif. Mart. arată că la temelia bisericilor noi se așează o cruce, iar înfigerea acesteia o poate face și preotul cu învoirea episcopului.

În privința icoanelor, hotărîrile cele mai importante le-a adus sinodul Vir ecumenic, care a restabilit cultul lor în Biserică, dispunînd prin can. 9, ca toate cărțile scrise de către iconoclaști împotriva sfințelor icoane, să fie predate Patriarhiei din Constantinopol, spre a fi depozitate acolo împreună cu alte cărți eretice, iar cei ce le dosec, dacă sînt clerici să se caterisească, iar dacă sînt mireni sau monahi, să se afurisească. Alte norme în legătură cu sfințele icoane sînt cele referitoare la modul de a zugrăvi pe Mîntuitorul (can. 82, VI ec.).

În decursul timpului, autoritatea bisericească a adoptat norme privitoare la întreaga viață cultică, norme ce se întemeiază pe rînduielile tradiționale cuprinse în canoanele pe care le-am menționat, precum și pe altele care s-au păstrat în diferitele scrieri istorice, sau care se referă direct la cultul creștin, cum sînt bunăoară cele privi-

toare la anumite sfinte sărbători, la locașurile de cult, la zugrăvirea acestora sau la zugrăvirea sfințelor icoane etc. Aceste norme sînt numeroase și variate și ele se' deosebesc în amănunte de la Biserică la Biserică. Dar în genere prin păstrarea cu cît mai mare fidelitate a rînduielilor privitoare la cult, permanent s-a căutat să se păstreze unitatea Bisericii și sub acest aspect, pentru că încă de timpuriu s-a impus ca o axiomă convingerea că unitatea Bisericii nu constă numai în unitatea ei doctrinară sau dogmatică, ci deopotrivă și în unitatea ei cultică ca și în unitatea canonică, fiecare din acestea exprimînd într-o formă sau alta, modul de răsfrîngere a unității de credință în corespunzătoarele manifestări legate de lucrarea rînduitoare pe care o desfășoară Biserica în lume și adică în actele de cult și în cele de organizare și de conducere a vieții bisericești.

De aceea, în scopul asigurării unității cultice a Bisericii s-au întocmit pe lîngă rînduielile canonice și tradiționale menționate, încă și o sumă de alte rînduieli, cărora li s-a zis mai tîrziu rînduieli de tipic. Acestea reprezintă de fapt o codificare sistematică a rînduielilor privitoare la săvîrșirea cultului divin, întocmai așa după cum colecția de canoane reprezintă o codificare sistematică a rînduielilor privitoare la organizarea și conducerea Bisericii în genere și mai ales la organizarea și conducerea ei sub aspectul de societate religioasă.

Cînd s-au alcătuit cele dintîi colecții de rînduieli cultice numite tipice și tipicoane, nu se știe în mod sigur. Ceea ce se știe precis este că tipicul cel mai vechi este acela căruia i-a dat forma definitivă Sf. Sava din Palestina (f531), tipic pe care l-a completat sau mai bine-zis l-a refăcut Sofronie, patriarhul Ierusalimului (f683). Un alt tipic important este acela întocmit de Sf. Ioan Damaschinul și completat apoi de Sf. Teodor Studitul, care i-a dat cea mai amplă dezvoltare. Ambele au avut la bază vechiul tipic al Sf. Sava, în forma pe care i-a dat-o în veacul VII, patriarhul Sofronie al Ierusalimului.

Dar în afară de tipicele acestea generale, care s-au păstrat pe cale de tradiție sau de obicei și s-au generalizat în Biserica din Răsărit, au mai apărut începînd cu veacul X, numeroase alte rînduieli cu caracter de tipic, numite tipice sau în alt fel și care cuprindeau alături de rînduieli privitoare la săvîrșirea unor anumite sfinte slujbe și alte rînduieli privitoare la viața monastică, precum și la administrarea bunurilor mînăstirilor pentru care se alcătuiau astfel de tipice de către ctitorii lor, care erau fie persoane laice simple, fie demnitari de stat, fie înalți ierarhi.

Tipicele din această a doua categorie au schimbat multe din rînduielile vieții monastice, precum și din tradiționalele rînduieli privitoare la săvîrșirea unor sfinte slujbe în cuprinsul mînăstirilor. Ele au fost aprobate la vremea sa de către autoritatea bisericească din Bizanț, unde au apărut mai întîi. Practica lor a trecut și în alte părți ale Bisericii, între care și în Biserica Rusă și în Biserica Română, unde atît ctitorii cît și închinătorii unor mînăstiri au luat ca model — le întocmirea actelor lor de ctitorie sau de închinare — tipicele bizantine pomenite,

În mod firesc, tot așa precum s-a îngrijit autoritatea bisericească de păstrarea vechilor rînduiri privitoare la cult, precum și de întocmirea altor rînduiri noi, atunci cînd a cerut trebuință, ea s-a preocupat și a arătat aceeași purtare de grijă și pentru păstrarea, întocmirea și editarea codurilor acestor rînduiri numite tipice și deopotrivă pentru păstrarea, corectarea, editarea și difuzarea tuturor cărților de cult, adică a tuturor cărților de slujbă, apoi a cărților de rugăciuni, precum și pentru confecționarea corespunzătoare a tuturor obiectelor de cult și pentru reglementarea confecționării acestora, inclusiv a luminărilor ce se folosesc în biserică.

O grijă deosebită a arătat Biserica și pentru construirea și împodobirea locașurilor de cult și deopotrivă pentru înfrumusețarea slujbelor religioase, prin cultivarea tuturor artelor pe care le reclamă aceasta și în mod special prin cultivarea muzicii și cîntării religioase corespunzătoare acestei necesități.

În al doilea rînd îndreptățirea autorității bisericești de a reglementa viața cultică a Bisericii, ca un corolar al permanentei sale griji, rezultă mai ales din dreptul și îndatorirea clerului de a sluji cele sfînte. Temelia îndreptățirii autorității bisericești de a lua măsuri cu privire la viața cultică a Bisericii sub toate aspectele ei, se cuprinde în rînduiri canonice tradiționale, ce ni s-au păstrat în această privință, rînduiri dintre care am relevat în cele de mai înainte numai pe cele mai importante și mai grăitoare.

Din cunoașterea acestora se poate vedea însă — în chipul cel mai clar — felul în care autoritatea bisericească a înțeles să-și exercite puterea sa sfințitoare și prin organizarea cultului, a tuturor aspectelor acestuia și a tuturor activităților legate de el.

F. CALENDARUL SI INSTITUIREA SĂRBĂTORILOR

Pentru a se ține evidența unei durate mai mari de timp, în care se încadrează diferite activități ale omului, legate nu numai de succesiunea zilelor și a nopților, ci și de succesiunea lunilor și anotimpurilor, s-au întocmit felurite forme de evidență a unităților de timp, mai mici și mai mari, începându-se cu zilele, de la care s-a trecut la săptămâni sau la un grup mai mare de zile, cum au fost decadele, apoi le luni, la grupuri de luni pe anotimpuri, apoi la ani și chiar la grupuri de ani, socotiți în chip felurit prin folosirea unor criterii istorice, religioase, politice etc., inclusiv a unor criterii desprinse din modul în care se delimitează diversele vârste ale oamenilor.

De fapt însăși evidențele făcute pentru a se ține socoteala diverselor unități ale timpului nu sînt altceva decît ogindiri și încercări de fixări ale vârstei sau ale vîrstelor vremii.

Acestor evidențe ale vîrstelor timpului li s-a dat numele de calendare, după cuvîntul greco-latin *calendae*, prin care sînt numite zilele întii ale fiecărei luni, adică zilele de început ale unității de timp calculată și stabilită în funcție de fazele periodice ale crugului lunii de unde și numele lor de luni, adică de unități de timp ce se măsoară prin mișcarea sau prin evoluția lunii, care se face cu o regularitate de ceasornic ceresc pentru unitățile de timp formate dintr-un anumit număr de zile, care de obicei desparte o fază a lunii de alta.

Luna a fost împărțită, fie în unități de timp de cîte 10 zile care s-au numit decade, fie în unități de timp de 7 zile, care s-au numit săptămîni. Aceste cuvinte însemnînd fiecare, exact ceea ce exprimă și adică decada însemnînd zece zile (*decadies*), iar săptămîna însemnînd șapte zile (*septem manes*), șapte dimineți sau șapte mîneceări de zi.

Pentru a se păstra și a se folosi în scopuri practice evidența zilelor, săptămînilor și lunilor, iar uneori și evidența anilor sau grupurile de ani, s-au întocmit tabele, cărora li s-a zis în mod curent și li s-a zice pînă astăzi calendare.

împărțite în zile, iar zilele cuprinse în săptămîni și săptămînilor în luni, iar lunile cuprinse în unitatea mai mare de timp care se numește an, tabelele sau listele tuturor acestor unități de timp au servit atît la numărătoarea sau la calcularea timpului, cît și la însemnarea în el pentru amintire, pentru sărbătorire sau pentru executarea unor anumite lucrări, a numelor unor zei, unor împărați, a unor evenimente etc. Făcîndu-se mereu astfel de însemnări în cuprinsul tabelelor calendaristice, s-a ajuns ca multe din zilele săptămînilor să dobîndească o semnificație deosebită, tocmai prin numele care erau înscrise în ele, ori prin evenimentele pe care le aminteau sau prin sărbătorile ori sere

piele serbări care se organizau în zilele respective. Astfel mai întâi au fost botezate toate zilele săptămânii cu nume al căror înțeles este -clar pînă astăzi, ele derivînd din numele zeilor, ca de exemplu, marți din numele lui Marte, zeul războiului; miercuri din numele lui Mercurie zeul negoțului, joi din numele lui Iov sau Jupiter, căpetenia zeilor; vineri din numele Venerei, adică al zeiței Venus, zeița dragostei etc. Tot la fel s-a procedat și la botezarea lunilor, zicîndu-se de exemplu unei luni, martie după numele lui Marte zeul războiului, alteia zicîndu-i-se iulie după numele lui Iulius Cezar, alteia zicîndu-i-se august după numele lui Octavian August, alteia zicîndu-i-se septembrie după cifra șapte, căreia i se zice în limba latină septem, alteia i s-a zis octombrie, după numele cifrei opt, căreia în limba latină i se zice octo, alteia i s-a zis noiembrie sau noiembrie, de la cifra nouă, căreia în limba latină i se zice novem și în fine celei din urmă i s-a zis decembrie, după cifra zece, căreia în limba latină i se zice decern. Modul în care sînt numite și înșirate lunile pînă astăzi, arată că la data cînd li s-au stabilit numele pe care le poartă, anul era împărțit numai în zece luni, la care se mai adăugau după posibilitățile aproximative de calcul de atunci încă niște fragmente de luni, pentru a se rotunji anul, iar mai tîrziu el a fost împărțit în douăsprezece luni, păstrîndu-se însă vechile numiri ale lunilor.

Pentru trebuințe asemănătoare cu cele care au determinat întocmirea și dezvoltarea calendarelor, pînă la începutul erei creștine, Biserica și credincioșii săi au folosit la început calendarele pe care le găsiseră confecționate gata și care erau întrebuițate curent, în aceste calendare ei au început a însemna diverse nume și evenimente importante pentru viața creștină. Numele însemnate de creștini în calendare începeau cu numele Mîntuitorului, la care s-a adăugat numele sfinților Apostoli, al Maicii Domnului, al multora dintre ucenicii Sf. Apostoli, al proorocilor și dreptilor din Vechiul Testament și numele cel fără de număr al martirilor sau mucenicilor. Prin însemnarea acestor nume în calendar, zilele în care figurau ele dobîndeau o semnificație deosebită, determinînd cinstirea lor de către creștini prin rugăciuni și prin-tr-un cult care «-a conturat tot mai precis și s-a dezvoltat din elemente religioase comune, multe din ele luate din Vechiul Testament și din alte elemente noi, specifice credinței creștine. Astfel au luat naștere cele dintîi sărbători, iar sărbătorile au dat zilelor calendaristice în care se țineau un loc de frunte sau o poziție cu totul deosebită față de zilele comune în care nu se țineau sau nu se organizau sărbători.

Paralel cu însemnarea în calendare a numelor de persoane amintite, s-a procedat și la însemnarea în aceleași calendare a unor evenimente de însemnătate deosebită, pentru viața creștină și mai întâi pentru lucrarea mîntuitoare pe care a săvîrșit-o Domnul nostru Iisus Hristos. Astfel, în fruntea acestor evenimente însemnate în calendar, a fost pusă ziua învierii Domnului, adică ziua Sf. Paști, legîndu-se această zi și încercîndu-se a fi statornicită după indiciile păstrate în Sf. Scriptură și în Sf. Tradiție, precum și ghidîndu-se creștinii după pasca iudaică. Cum însă, ziua învierii sau evenimentul principal pentru viața

creștină era pus în strânsă legătură cu acela al Nașterii Domnului și cu alte evenimente din viața Mântuitorului dinainte de moarte și înviere, ca și cu unele de după înviere, în mod principal cu înălțarea Domnului la ceruri și apoi cu pogorirea Duhului Sfânt, li s-a făcut și acestora loc în calendarul creștin, fiind însemnate în zilele pe care le-au putut stabili făuritorii celor dintâi calendare, pe baza cunoștințelor religioase și astronomice necesare în acest scop.

Încă din veacul II și III, pe calea însemnării în calendarele comune a numelor și a evenimentelor menționate, s-a ajuns ca aceste calendare să fie transformate din calendare păgâne, în calendare creștine, care au existat, s-au folosit și s-au dezvoltat paralel cu cele oficiale ale societății civile necreștine.

Trebuie să menționăm în mod deosebit, că nu pretutindeni s-a procedat, în cuprinsul imperiului roman, la întocmirea în același fel a calendarelor creștine, ci în fiecare Biserică locală mai importantă, sau în fiecare parte a imperiului care își avea individualitatea ei, fie sub aspect social, cultural, economic sau politic comun, fie sub aspect creștin, s-au alcătuit calendare locale, care se deosebeau în multe privințe între ele.

Unul dintre tipurile comune și foarte frecvente de calendare locale creștine și anume chiar tipul primitiv de calendar creștin a avut înfățișarea de listă sau catalog calendaristic al mucenicilor sau martirilor, adică de calendar în care la diverse zile de-a lungul anului erau însemnate numele martirilor, marcându-se ziua morții lor și uneori chiar viața și sfârșitul lor. Aceste calendare creștine primitive s-au numit martirologii. Din calendarele locale alcătuite în felurite chipuri sau (și sub formă de martirologii s-a ajuns apoi cu timpul la întocmirea unor calendare mai cuprinzătoare, destinate să fie folosite în regiuni sau în teritorii mai întinse. Acestea reprezentând o sinteză a calendarelor locale, au devenit calendare ale centrelor bisericesti mai importante, cum au fost Roma, Alexandria, Antiohia, Efesul etc.

Pe baza calendarelor regionale și ale Bisericilor sau centrelor bisericesti principale, s-a trecut apoi într-o epocă foarte târzie, abia prin veacul al VI-lea, la întocmirea unor calendare generale, pentru întreaga Biserică, continuându-se însă a se observa în acestea și specificul local, adică netinzându-se a fi impuse ca singurele calendare ce ar trebui folosite în Biserică. La un asemenea calendar general obligatoriu în Biserică, nu s-a ajuns decât mai târziu, după veacul al nouălea, definitivându-se apoi pentru Biserică din răsărit abia în veacul al XI-lea într-o formă tip, care se păstrează pînă astăzi în elementele sale de bază, cărora li s-au adăugat totuși numeroase altele de atunci încolo.

Reclamate de nevoile practice ale vieții creștine și apărute paralel, calendarele și martirologiile au rămas timp îndelungat în întrebuințarea mereu paralelă în Biserică, adică nici martirologiile n-au înlocuit calendarele, nici calendarele n-au înlocuit martirologiile. Fiecare din aceste două feluri de evidență a unităților de timp și a sărbătorilor și-au avut dezvoltarea sa și sînt atestate cu forme, dimensiuni

și conținut variat, nu numai în primele veacuri după Hristos, ci pînă tîrziu în veacurile IX și X.

Despre calendarele creștine se spune în general că au apărut din prima jumătate a veacului III, ceea ce nu pare deloc sigur, pentru că nevoia întocmirii și folosirii unor calendare cît de reduse și de rudimentare a apărut în viața creștină încă din veacul al II-lea, - căci îii-tr-o epocă în care numărul creștinilor creștea vertiginos și în care a trebuit să se ia numeroase măsuri pentru organizarea cultului, pentru apărarea dreptei credințe, întrunindu-se chiar sinoade în veacul al II-lea, la care au fost condamnați unii eretici, în care s-a simțit nevoia și de a se crea școli teologice mai înalte, cum au fost vechile școli numite catehetice, în care a apărut controversa pascală și aceea privitoare la botezul ereticilor, într-o astfel de epocă nu puteau să nu apară și cele dintîi evidențe de tip calendaristic a sărbătorilor. Cînd se știe că se întocmiseră deja și erau în aplicare practică anumite formulare ale Sfintei Liturghii pe care le ateată Didahia în special și Apologia I-a a Sf. Justin Martirul, cînd apăruseră și se prăznuiau, în modul în care se putea, și alte sărbători, inclusiv acelea ale Sfinților mucenici, nu ne putem imagina să nu se fi întocmit — în diverse părți ale Bisericii — cîte un răboj al zilelor mai însemnate, al principalelor sărbători măcar.

De altfel, în veacul al III-lea, Sf. Ciprian al Cartaginei dispune să se întocmească tabele în care să fie însemnate zilele morții martirilor, pentru a se săvîrși sfinte slujbe în acestea (Epist. 12, 2). Aceasta însemnează că în veacul al III-lea intraseră deja în uz și se foloseau în Biserica din Africa romană martirologiile locale. Iar dacă în Africa romană martirologiile se aflau în uzul Bisericii, este evident că ele nu lipseau nici din alte părți ale imperiului în care sînt pomenite și mai vechi elemente de organizare a vieții bisericești.

Că cele dintîi calendare creștine erau brodate pe calendarele păgîne, ne-o arată documente din veacul IV și V și cu deosebire lista episcopilor romani din anul 354, în care numele acestora împreună cu alte indicații utile pentru creștini, apar pe schema calendarului roman laic sau păgîn. Această listă reprezintă de fapt un calendar păgîn încreștinat. La fel a fost întocmit, adică tot pe schema vechiului calendar roman necreștin și calendarul creștin galican al lui Polemius Silvius din anul 448.

f Intre cele mai vechi calendare creștine, care ni s-au păstrat, se numără calendarul din Carmona (Andaluzia), care datează dintre anii 465—494. El a fost scris pe piatră și nu ni s-a păstrat decît o parte a lui De prin veacul V—VI datează și calendarul de la Oxyrinchus.

Era și firesc pentru vremea aceea ca cei care întocmeau calendarele creștine să folosească vechile calendare existente și să nu încerce o reformă calendaristică propriu-zisă, prin care să deranjeze o anume rînduială a vieții de stat, care se întemeia și ea pe observarea calendarului oficial al Statului de atunci, calendar care a continuat să fie menținut în viața de stat, pînă tîrziu în epoca bizantină.

În privința vechimii martirologiilor, sînt valabile aceleași considerații ca și cele ce le-am făcut în privința vechimii calendarelor, la care se mai adaugă faptul că evidența martirilor a trebuit să fie ținută inițial și independent de tabelele calendaristice. Cele mai vechi martirologii apar cu necesitate din veacul al II-lea și ele sînt bine cunoscute deja în veacul al III-lea.

Cel mai vechi martirologiu, care depășește prin cuprinsul său martirologiile locale sau regionale, este «Martirologium Syriacum», care datează din anul 411. El este însă versiunea siriacă a unui martirologiu general, scris în limba greacă, înainte de anul 400.

Din prima jumătate a veacului V, ni s-a păstrat un martirologiu complet întocmit la Roma, «Martirologium Romanum»,

Cel mai răspîndit martirologiu general din Apus, a fost numitul «Martirologium Hieronimianum», întocmit pe la jumătatea secolului V în Italia de Nord și atribuit Fer. Ieronim.

Dintre alte martirologii mai vechi mai amintim un martirologiu galican, care datează din jurul anilor 592—600 și a fost întocmit în Galia de Sud ca martirologiu general, apoi martirologiul lui Beda Venerabilul (P. I. 94, col. 799) și cel mai dezvoltat dintre toate, Martirologiul lui Usuard, tot din Galia, întocmit pe la anul 875.

Atît în Răsărit, cît și în Apus au mai apărut felurite martirologii, calendare, sinaxare și chiar menologii, adică liste lunare de sărbători și de mucenici sau de sfinți în general. Unele dintre acestea cuprindeau date scurte asupra vieții sfinților, iar altele cuprindeau date mai dezvoltate, luînd uneori proporțiile unor adevărate «vieți de sfinți».

Întrucît de la calendarul de 10 luni, s-a trecut la acela de 11 și apoi de 12 luni, sărbătorile creștine au fost stabilite în cadrul celor 12 luni ale anului, fiind așezate după calcule aproximative la diverse date, care au variat în decursul istoriei, cel puțin pentru unele dintre sărbători, cum este de ex. Crăciunul. Pînă să se fi ajuns la stabilirea unui calendar creștin general și statornic, care să fie respectat în întreaga Biserică, atît vechile calendare, cît și vechile martirologii, au suferit numeroase transformări. Evoluția și dezvoltarea calendarelor creștine, au fost determinate de evoluția și dezvoltarea cultului creștin, care a luat un avînt din oe în ce mai mare de prin veacul al IV-lea înainte, cîteva din veacurile următoare, înscriind etape deosebite ale acestui proces, prin faptul că atît împărații, cît și autoritatea bisericească din acele veacuri, au procedat la instituirea de sărbători noi și au luat măsuri de statornicire a celor existente, ca și de generalizare a unora care nu avuseseră pînă aici decît caracter local.

O primă etapă importantă de acest fel, o înscrie epoca lui Justinian (527—565), căreia îi urmează epoca lui Heracliu (609—641), apoi prima jumătate a veacului al IX-lea ca epocă de restaurare definitivă a cultului icoanelor, epoca dinastiei macedonene din veacul IX—X și în fine cea din urmă, epoca lui Manuil I Comnenul.

În epoca lui Justinian s-au reînnoit unele dintre legiuirile mai vechi de stat privitoare la Sf. sărbători și s-a venit cu altele noi care

le completau și impuneau respectului tuturor sărbătorile creștine tradiționale, care ajunseseră să cuprindă calendarul aproape în întregime, fiind deja stabilite principalele sărbători ale anului bisericesc, precum și principalele sărbători ale sfinților.

În epoca lui Heracliu, adică în prima jumătate a veacului VII, s-au stabilit datele câtorva sărbători și obligația respectării lor de către locuitorii imperiului bizantin. Aceste sărbători sînt următoarele: Sîntămăria Mare, a cărei sărbătorire s-a fixat definitiv la 15 august în anul 602, dată la care se prăznuiește pîna astăzi; Acoperămîntul Maicii Domnului, a cărei dată se fixează în anul 620, la 2 iulie și înălțarea Sfintei Cruci, a cărei dată se fixează în anul 629 la 14 septembrie.

În epoca restabilirii definitive a cultului icoanelor, se introduce în anul 843, sărbătoarea numită «Dumineca Ortodoxiei», a cărei prăznuire se fixează în prima duminică din postul Sf. Paști. Hotărîrea în această privință a fost luată de către împărăteasa Teodora, împreună cu fiul ei împăratul Mihail III și cu patriarhul Metodie al Constantinopolului (843—847).

În epoca dinastiei macedonene, se hotărăște prin novela 88 a lui Leon VI Filozoful (886—912), prăznuirea generală în întreg imperiul a câtorva dintre marii sfinți și marii dascăli ai Bisericii și anume a Șf. Vasile cel Mare, a Sf. Grigore Teologul, a Sf. Grigore de Nisa, a Șf. Ioan Gură de Aur, a Sf. Atanasie cel Mare, a Sf. Ciril al Alexandriei și a Sf. Epifanie. Abia de atunci înainte, prăznuirea acestor sfinți s-a generalizat în întreaga Biserică de Răsărit, ca și în cea de Apus.

Ultima etapă importantă pentru dezvoltarea cultului creștin și pentru dezvoltarea și definitivarea calendarului creștin în cea mai mare parte, este aceea pe care o reprezintă domnia împăratului Manuil I Comnenul și păstoria patriarhului Luca Hrisoberghes al Constantinopolului. În timpul acestora și anume din inițiativa împăratului, care a emis o lege specială de stat, și cu consimțămîntul patriarhului și a sinodului său endemic, s-a stabilit și o listă de sărbători, de-a lungul întregului an bisericesc, fixîndu-li-se datele la care se prăznuiesc și astăzi. Legea lui Manuil Comnen a fost emisă la anul 1166 și ea împarte sărbătorile în două categorii: în prima categorie intră sărbătorile în care este interzisă inclusiv activitatea judiciară și — se înțelege — toate celelalte munci, fiind socotite zile de repaus festiv obligatoriu, iar în a doua categorie intră sărbătorile a căror prăznuire nu se face prin repaus complet, permițîndu-se anumite activități, inclusiv cele judiciare.

Pentru importanța pe care o reprezintă legea lui Manuil I Comnen din 14 martie 1166, lăsăm să urmeze o bună parte din textul ei, în care sînt enumerate principalele sărbători și datele în care trebuie prăznuite.

Cum era și firesc, anul bisericesc era socotit ca începînd la 1 septembrie și deci sărbătorile sînt înșirate, începînd cu luna septembrie, atît cele în care este interzisă cu desăvîrșire orice muncă, cît și cele în care sînt permise anumite munci.

Sărbătorile în care este interzisă orice muncă

Luna *septembrie* : Nașterea Maicii Domnului la 8 septembrie ; înălțarea Sfintei Cxuoi la 14 septembrie și Adormirea Sf. Apostol și Evanghelist Ioan la 26 septembrie.

luna *octombrie* : Sf. Apostol Toma la 6 oct. •, Sf. Apostol Iacov al Jui Alfeu, la 9 octombrie și Sf. Apostol și Evanghelist Luca la 18 oct.

luna *noiembrie*. Sf. Ioan Gură de Aur la 13 nov.; Sf. Apostol Filip la 14 nov.,- Sf. Apostol și Evanghelist Matei la 16 nov.; Intrarea în Biserică a Maicii Domnului la 21 nov.; și Sf. Apostol Andrei la 30 nov.

Luna *decembrie* : Zămislirea Sf- Ana la 9 dec.; de la 20 dec. pînă la 6 ianuarie, Crăciunul și Botezul Domnului.

Luna *ianuarie*: Sf. Atanasie și Ciril la 18 ian.; Sf. Grigore Teologul la 25 ian.

Luna *februarie* : Intîmpinarea Domnului la 2 februarie : Dreptul Simeon, la 3 februarie.

Luna *martie*: Buna-Vestire la 25 martie; Sărbătorile Paștilor de la învierea lui Lazăr pînă la a opta zi după Paști.

Luna *aprilie*: Sf. Apostol și Evanghelist Marcu la 25 aprilie, Sf. Apostol Iacov, fratele Sf. Evanghelist Ioan la 30 aprilie (Iacob Zevedeu).

Luna *mai*: Sf. Apostol și Evanghelist Ioan la 8 mai; Sf. Simion Zilotul, la 10 mai; Sfinții cei deopotrivă cu Apostolii și marii împărați Constantin și Elena la 21 mai și Sf. Apostol Iuda la 26 mai.

Luna *iunie*: sf. Apostol Vartolomeu la 11 iunie; Sf. Apostol Iuda Tadeu, Leveu și Iacob la 19 iunie; Nașterea Sf. Ioan Botezătorul la 24 iunie; Sf. Apostol Petru și Pavel la 29 iunie, și Sf. doisprezece Apostoli la 30 iunie.

Luna *iulie* : Adormirea Sf. Ana la 25 iulie.

Luna *august* : Schimbarea la față a Domnului nostru Iisus Hristos, la 6 august; Sf. Apostol Matia la 9 august; Adormirea Maicii Domnului la 15 august ,- Sf. Apostol Tadeu la 21 august; Sf. Apostol Vartolomeu la 24 august și Tăierea capului Sf- Ioan Botezătorul la 29 august.

Sărbătorile în care sînt permise unele munci

Luna *septembrie* : Minunea din Colose a Sf. Arhanghel Mihail la 6 septembrie.

Luna *octombrie*: Sf. Iacob fratele Domnului la 23 oct.; Sf. marele mucenic și izvoritorul de mir Dimitrie la 26 oct.

Luna *noiembrie*: Sfinții doctori fără de arginți și făcători de minuni Cosma și Damian la 1 noiembrie,- soborul sfinților celor fără de trup . (Mihail și Gavril) la 8 noiembrie, și cuviosul mucenic Ștefan cel Nou la 28 nov.

Luna *decembrie*: Sfînta muceniță Varvara la 4 dec. și Sf. făcător de minuni, ierarh Nicolae, la 6 decembrie.

Luna ianuarie .- Sf. Grigore de Nissa la 10 ianuarie , • Cinstirea lan-
tului Sf. Apostol Petru la 16 ian.; Aducerea moaștelor Sf. Grigore Teo-
logul la 19 ian. și aducerea moaștelor Sf. Ioan Gură de Aur la 27 ian.

Luna *februarie*: Sf. marele mucenic Teodor Stratilat la 8 febr- și
Sf. Teodor Tiron la 17 febr.

Luna *martie* : Sfinții patruzeci de mucenici la 9 martie.

Luna *aprilie* : Sf. mare mucenic Gheorghe la 23 aprilie.

Luna mai: Sf. Atanasie cel Mare la 2 mai.

Luna iunie .- Sf. Teodor Stratilat la 8 iunie,- Sf. Chirii al Alexan-
driei la 9 iunie și Sf. Samson făcătorul de minuni la 27 iunie.

Luna iulie : Sfinții și făcătorii de minuni cei fără de arginți Cosma
și Damian, la 1 iulie,- așezarea veșmîntului Maicii Domnului la 2 iu-
lie ; Sf. marele mucenic Proopie la 8 iulie,- Sf. muc.emiță Eufimia la
11 iulie; Sf. prooroc Ilie la 20 iulie; și Sf. Pantelimon făcătorul de minuni
la 27 iulie.

Luna *august* : Așezarea brîului Maicii Domnului la 31 august.

Cu mici schimbări acest sinaxar adevărat, stabilit pe cale de lege
imperială, emisă cu consimțămîntul unui sinod endemic și al patriar-
hului de atunci al Constantinopolului, s-a păstrat și s-a observat de
atunci înainte, în întreaga Biserică de răsărit. El a mai fost amplificat
prin reintroducerea în calendar a unora dintre acele sărbători care fu-
seseră trecute sub tăcere de către legea lui Manuil I Comnen, prin care s-
a urmărit a se și reduce numărul acestora, pentru că era excesiv de
mare, ceea ce pricinuia daune activității obștești și deopotrivă creia
unele complicații însăși vieții bisericești.

Cele mai vechi calendare și martirologii deși născute din inițiative
locale și adică în primul rînd din inițiativa slujitorilor Bisericii în
sarcina cărora cădea oficierea cultului divin, precum și din aceea a
credincioșilor care manifestau evlavie cuvenită și tragere de inimă
pentru cinstirea Sf. mucenici și pentru sărbătorirea marilor evenimente
ale istoriei mîntuirii, au fost în mod firesc acceptate, fie în chip tacit,
fie în chip formal sau expres de către autoritatea bisericească și numai
astfel au putut fi folosite și difuzate cu timpul în întreaga Biserică.
Purtarea de grijă a autorității bisericești în această privință, ca și
actele normative emise de ea pentru aprobarea și statornicirea calen-
darelor creștine, a fost timp îndelungat împărțită cu purtarea de grijă a
autorității de stat și cu legiuirile în materie, emisă de aceeași autoritate.

Cea din urma și cea mai caracteristică legiuire comună a Statului și
a Bisericii în privința calendarului este aceea de la 1166, al cărei
conținut l-am arătat mai amănunțit. Asemenea măsuri cu caracter nor-
mativ au fost necesare și mai tîrziu, dar toate cele ulterioare au păstrat
neatînsă legea din 1166 sau cel mult i-au adus unele completări și
rectificări, ea rămînînd schema de bază a calendarului bisericesc ortodox
pînă astăzi.

Cum în decursul timpului s-a observat că se făcuseră unele greșeli în calcularea timpului pe care îl necesită crugul anului, s-a procedat la felurite îndreptări ale calendarului, care în fond nu sînt decît rectificări ale calculelor greșite de altă dată.

Cea mai importantă îndreptare sau rectificare i s-a făcut calendarului creștin la 1582 de către papa Grigore al XIII-lea, acestei îndreptări zicîndu-i-se de atunci reforma gregoriană a calendarului, pe care ia 1775 a adoptat-o și întreaga lume protestantă. Ea nu a fost adoptată însă de către Biserica Ortodoxă, care continua să folosească așa-zisul calendar iulian, moștenit de la Iuliu Cezar, de aceea i se și zice iulian.

Așadar, precizăm că Biserica Ortodoxă s-a opus mereu adoptării calendarului gregorian, adică a celui îndreptat de către papa Grigore XIII. După multe frămîntări, în decursul timpului, în cadrul cărora a fost invocată mereu necesitatea îndreptării calendarului iulian, care era destul de greșit, problema îndreptării lui s-a pus în mod serios la anul 1007, în Bizanț, iar mai tîrziu, în cadrul Ortodoxiei, la anul 1583, adică îndată după reforma gregoriană a calendarului, hotărîndu-se de către patriarhul Ieremia I al Constantinopolului, împreună cu sinodul endemic de la Constantinopol, să nu fie nicidecum admisă reforma gregoriană. Abia în veacul XIX s-a pus din nou în lumea ortodoxă problema îndreptării calendarului, fără a se ajunge însă la vreun rezultat pozitiv, acestei îndreptări opunîndu-i-se inclusiv ierarhia Bisericii Române în epoca lui Cuza Vodă, care a trecut totuși la introducerea calendarului gregorian în viața de stat, cu data de 13 oct. 1863.

Problema a fost reluată în cadrul întregii Ortodoxii, după întîiul război mondial.

Un deziderat actual al întregii lumi creștine ca și de altfel al omenirii întregi este acela de a se întocmi un calendar unic cît mai exact cu putință din punct de vedere științific și cît mai folositor pentru întreaga lume.

Din partea creștinilor, se insistă pentru adoptarea unui asemenea calendar, cu deosebire în scopul de a se ajunge ca toți creștinii să prăznuiască în aceeași zi sau la aceeași dată mai întîi sfintele Paști și apoi o serie de alte sărbători care sînt strict legate de data sfintelor Paști.

În scopul arătat, s-au înocmit felurite proiecte, nu numai de către organele bisericești sau religioase în genere, ci și de către unele organe create de vechea Ligă a Națiunilor și de către Organizația Națiunilor Unite. Desigur că pentru calcularea cît mai precisă a timpului pe care-l necesită crugul complet al unui an, există astăzi mijloace și condiții care nu lasă nici o îndoială că acest lucru se poate face cu maximum de precizie și că un nou calendar întocmit pe baza calculelor ce se pot face acum, nu va mai necesita îndreptarea decît într-un viitor atît de îndepărtat, încît aproape că nici nu mai poate fi prevăzut. Ceea ce constituie însă o dificultate foarte gravă și mai ales tulburătoare, ori de-a dreptul smintitoare pentru conștiința creștină, este faptul că nu se va putea ajunge niciodată la îndeplinirea dezideratului general

creștin de a se serba Sf. Paști în una și aceeași zi de către întreaga creștinătate. La prima vedere această afirmație poate părea neverosimilă, căci în general se socotește că pe cale de înțelegere oamenii pot cădea de acord asupra oricărei chestiuni care a constituit pînă acum un mijloc de discordie între ei. Lucrurile însă nu stau astfel, ci se prezintă în mod obiectiv, deci independent de voința și de dorința oamenilor, în așa fel încît într-adevăr nu se va putea realiza dezideratul prăznuirii Sf. Paști în aceeași zi de către întreaga creștinătate.

Dificultățile ce stau în calea acestui lucru sînt foarte simple, dar de neînlăturat. Ele au trecut însă neobservate și continuă a fi neobservate de cea mai mare parte a celor care se ocupă de problema calendarului, ca și de aceea a datei Sf. Paști.

Care sînt aceste dificultăți ?

Ele zac în însăși legile naturii, care fac ca în timp ce într-o jumătate a globului terestru să fie ziua, în cealaltă jumătate să fie noaptea. Și deci dacă unii creștini ar prăznui într-o anumită zi Sf. Paști, ceilalți n-ar putea-o sărbători concomitent, decît numai în timpul nopții, ceea ce, ori pentru o parte, ori pentru alta însemnează o nepotrivire și un dezacord. Pentru ca și unii și alții să o serbeze împreună sau deodată, adică simultan, trebuie ca unii să o serbeze ziua și alții noaptea, iar dacă vor să o serbeze la aceeași dată calendaristică, atunci unii trebuie să o serbeze cu 24 ore mai înainte și alții cu 24 ore mai tîrziu. Este clar așadar că din motivul arătat, nu se poate realiza sărbătorirea simultană a Sf. Paști în întreaga lume.

O a doua cauză, cu implicații și mai grave pentru tradiția și conștiința creștină, este aceea că tot după legile firii, echinocțiul de primăvară cade la 21 martie numai în emisfera de nord a pămîntului, pe cînd în emisfera de sud la aceeași dată, este echinocțiul de toamnă ceea ce însemnează că hotărîrea sinodului I ecumenic de a se serba pretutindeni Pastile în prima duminică cu lună plină după echinocțiul de primăvară, se poate aplica numai în emisfera de nord, nu însă și în cea de sud, deci nu pretutindeni, adică nu în întreaga lume. De aci rezultă că acea hotărîre este caducă și că la ea nu se mai poate face nicidecum referire, dacă se intenționează a se căuta totuși și a se găsi o modalitate de a se serba Sfintele Paști măcar în aceeași zi calendaristică, de către toți creștinii. Aceasta nu însemnează însă o nesocotire a unei hotărîri atît de însemnată a celui dintîi Sinod ecumenic, ci însemnează numai o interpretare corespunzătoare a ei prin arătarea imposibilității de a fi aplicată în toată lumea, nu din pricină că ea ar fi greșită, ci din pricină că legile naturii însăși, nu-i conferă o vigoare universală, ci numai una circumscrisă la emisfera nordică a pămîntului. Hotărîrea în cauză a Sinodului I ecumenic trebuie privită în lumina cunoștințelor de geografie și de astronomie pe care le-au putut avea oamenii la data respectivă și ea nu trebuie transformată nicidecum într-o hotărîre cu caracter dogmatic sau luată sub inspirația Duhului Sfînt, ori socotită ca o expresie a infailibilității Bisericii. Ea este și rămîne o hotărîre greșită, prin nedeplinătatea ei

și ca atare trebuie corectată sau îndreptată, pentru că nu pot fi corectate sau îndreptate legile naturii după ea, iar neputînd fi corectate acestea, se înțelege că trebuie corectată însăși hotărîrea respectivă.

Cum s-ar putea proceda la această corectare altfel, decît înlocuind-o pe cale de consens unanim, printr-o hotărîre care să stabilească Sf. Paști la o dată calendaristică apropiată de aceea pe care au avut-o în vedere Sf. Părinți de la Sinodul I ecumenic, cînd au adus hotărîrea lor, ținîndu-se seama de faptul că ea corespunde timpului sau datei reale la care a avut loc învierea Mîntuitorului. Ca urmare, completarea hotărîrii Sinodului I ecumenic ar trebui să cuprindă specificarea inevitabilă că Sf. Paști se vor serba în aceeași zi calendaristică, ce va fi stabilită după prima duminică cu lună plină după echinocțiul de primăvară din emisfera de nord, indiferent de anotimpul sau anotimpurile care se succed pe restul planetei sau în care ar pica ziua Sf. Paști astfel stabilită.

Iată deci că într-adevăr, serbarea Sf. Paști în aceeași zi și în strictă conformitate cu hotărîrea sinodului I ecumenic, nu se poate realiza din pricina potrivniciei legilor naturii. Ea se poate realiza totuși la aceeași dată calendaristică și numai în acest chip, prin consensul întregii creștinătăți prin care s-ar completa hotărîrea Sinodului I ecumenic și s-ar stabili o zi de Paști invariabilă, ținîndu-se seama de rațiunea pentru care Sinodul I ecumenic stabilise că timpul serbării Paștilor trebuie să cadă după echinocțiul de primăvară.

Se înțelege că în acord cu întreaga tradiție creștină, Sf. Zi de Paști trebuie să fie sărbătorită într-o zi de duminică, iar nu în vreo altă zi a săptămîinii, lucru ce se poate realiza cu ușurință, după ce se va fi adoptat un calendar universal invariabil, adică tot atît de precis și de statornic în structura lui, pe cît de precisă și de statornică este structura și mișcarea corpurilor cerești al căror crug încearcă să-l reflecteze calendarul.

Se înțelege" de asemenea că și alte sărbători și părți întregi ale calendarului bisericesc vor trebui să sufere schimbările și ajustările pe care le-ar impune stabilirea unei zile invariabile, ca dată a Sf. Paști.

G. CANONIZAREA SFINȚILOR

1. Canonizarea sfinților în Biserica Ortodoxă

Prin canonizare, în aghiologia ortodoxă, ca și în Dreptul canonic ortodox se înțelege actul prin care Biserica recunoaște, declară și așează eroii dreptei credințe adormiți întru Domnul, în rîndul sfinților, în canonul sau catalogul sfinților, pe care Biserica Ortodoxă îi venerază pe temeiul învățaturii ei dogmatice.

Istoria vieții sfinților ne arată că, din primele zile ale creștinismului, se ținea evidența sfinților locali și se întocmeau liste de sfinți, și comunitățile bisericești își comunicau reciproc listele sau cataloagele sfinților lor.

Listele de sfinți se întocmeau spre a li se face — cu laudă și cinste — pomenirea lor și spre a li se înălța rugăciuni ca unor ajutători și mijlocitori ai darurilor celor dumnezeiești pe lângă tronul celui Prea înalt. Cataloagele sfinților se întocmeau ținîndu-se seama de ziua morții lor, a morții martirice violente, a morții în exil, în închisoare sau a morții lor comune. Aceste zile se însemnează alături de numele sfinților și în mod firesc pentru orientare se ținea seama de crugul vremii, așa încît zilele calendarului, din zilele obișnuite, au început a deveni zile ale sfinților.

Pe lângă numele și ziua morții sfinților, în cataloagele respective se însemnau pe scurt și faptele, minunile, suferințele, împrejurările morții și uneori chiar învățăturile sfinților.

Aceste cataloage în care erau înscrise la început numai martirii, s-au numit martirologii sau actele martirilor, și fiecare biserică își avea martirologiul său în epoca persecuțiilor. Din martirologiile locale s-au format apoi martirologiile generale ale Bisericii din Răsărit și Apus, apoi martirologiile depline ale întregii Biserici, martirologii care au servit mai tîrziu la alcătuirea monologiilor, a sinaxarelor, a eorto-logiilor și a vieților sfinților.

Alături de martiri, în martirologii se treceau și confesorii sau mărturisitorii, sfinții Apostoli, Sfanții Vechiului Testament, apoi Părinții cuvioși, — eroii vieții monastice, sfinții Părinți și marii Dascăli ai Bisericii făcători de minuni, marii Ierarhi ai Bisericii și chiar marii Binefăcători ai credinței și Bisericii, luptătorii pentru dreapta credință, dintre ostași, împărați, regi, principii, domnitori, etc.

În notele asupra vieții și trecerii acestora la veșnicele locașuri sau mai însemnat pe rînd și cu timpul și alte lucruri în legătură cu venerarea lor. Astfel, faptul că li s-au păstrat moaștele și unde, că moaștele

lor sînt întregi sau nu, că pe moaștele lor s-au ridicat altare sau biserici, că trupurile lor au rămas nestrucate după moarte sau nu, că unora li s-au descoperit moaștele mai tîrziu prin minunile pe care le săvîrșeau, că li s-au transportat moaștele dintr-un loc într-altul, că paginii le-au profanat mormintele, au ars sau aruncat în mare moaștele martirilor ca să nu le poată cinsti creștinii, că unii dintre sfinți se bucură de un cult local sau general, că unora li se fac rugăciuni mai multe și anume în mai multe zile ale anului, dintre care, una era ziua morții, alta ziua aflării moaștelor, alta ziua transportării moaștelor, etc., apoi rugăciunile care li se făceau, apoi canonul slujbelor lor, etc.

De obicei însă, în martirologii se însemna ziua morții martirilor și aceasta se și serba în mod principal, pentru că era socotită ziua proslăvirii lor de către Domnul, ziua în care murind pentru lume se nășteau pentru ceruri. De aceea, în scrierile vechi ale Bisericii, zilele morții martirilor sînt numite «natalitiae», zile de naștere.

În baza acestui obicei s-a impus în Biserică zilele de pomenire a tuturor sfinților, zilele morții lor și numai arareori, zilele nașterii sau altele.

Crescînd cu timpul, numărul sfinților înscriși în Martirologii, a trebuit să se reducă proporțiile acestora. Cuprinsul lor a fost rezumat din ce în ce mai mult, încît martirologiile uzuale, — acelea pe care le foloseau creștinii spre a se orienta în viața lor religioasă — s-au transformat în adevărate calendare creștine care au înlocuit pe de-a-ntregul, pentru Biserică, vechile calendare păgîne.

Martirologiile complete se păstrau la centrele bisericesti și circulau în număr mic, pe cînd cele prescurtate, devenite calendare sfinte, calendare creștine, circulau în număr mare.

Existau deci două feluri de martirologii: mari și mici, sau martirologii propriu-zise și calendare. Martirologiile mari, cele mai cuprinzătoare, erau acelea care se păstrau și se completau mereu la Bisericile apostolice din : Ierusalim, Alexandria, Antiohia, apoi la Roma și la Constantinopol, mai tîrziu la centrele bisericesti, la Bisericile mari, adică în centrele mari ierarhice care s-au dezvoltat în decursul vremii luînd numele de Primat, Arhiepiscopii, Mitropolii, Exarhate și Pa-triarhate.

Atît comunitățile, organizațiile eparhiale cît și celelalte unități bisericesti își trimiteau reciproc unii altora Martirologiile mari în scopul de a se cunoaște și de a se generaliza venerarea sfinților care străluciseră într-o parte sau alta a Bisericii.

În epoca aceasta, mai ales moartea martirică constituia semnul doveditor al sfințeniei, dovada completei lepădări de sine și mărturia cea mai sigură a credinței desăvîrșite.

De-a lungul istoriei Bisericii de atunci și pînă azi, moartea martirică, mucenicia, adică muncirea, chinuirea pentru Hristos, sfîrșită prin moarte, a fost socotită și a rămas semnul și dovada de neînlocuit, semnul și dovada cea mai certă a sfințeniei.

Alt semn al sfințeniei a fost socotit și a rămas de atunci și pînă azi mărturisirea neînfricată a dreptei credințe, în fața oricărei ispite sau dacă a atras numai exilul, închisoarea, sau alte suplicii suportate cu

muncirea și moartea de pe urma chinurilor fizice sau morale sau nu, sau dacă a atras numai exilul, închisoarea, sau alte suplicii suportate cu bărbăție eroică.

Al treilea semn al sfințeniei a fost socotit și a rămas pînă azi, viața sfîntă, viața curată, viața care, prin asceză, prin binefacere etc. înfăptuiește cea mai înaltă trăire morală și religioasă, superlativul etic și religios.

Viața trăită în acest chip atrage proslăvirea din partea lui Dumnezeu cu daruri sau puteri suprafirești, cu daruri de a face minuni fie în viață, fie după moarte, iar săvîrșirea minunilor a fost socotită și a rămas de atunci și pînă azi ca al patrulea semn al sfințeniei.

Al cincilea semn al sfințeniei a fost socotit și a rămas pînă azi lupta de apărare a dreptei credințe și lupta pentru biruința dreptei credințe, deci lupta pentru Biserică dusă de orice credincios cu toate puterile lui.

Luptătorii pentru Biserică sînt luptători pentru Hristos, sînt marii binefăcători ai Bisericii, și opera lor a fost și trebuie să fie privită ca fiind un semn al credinței lor simple și al proslăvirii lor de către Domnul cu puteri biruitoare asupra vrăjmașilor Lui.

De bună seamă că toate aceste semne ale sfințeniei nu pot fi considerate și de fapt niciodată n-au fost considerate în Biserică altfel, decît ca un rezultat al curățeniei și al tăriei credinței. Ele sînt faptele cele mai mărețe ale credinței, sînt roadele sau pîrga cerească a credinței celei adevărate, sînt flăcările vii ale credinței, coroana sa, împlinirea cea mai desăvîrșită a credinței.

Ca urmare, drept dovadă a sfințeniei trebuie socotită și curățenia credinței, adică ortodoxia ei. Ea este mai mult decît o dovadă sau un semn al sfințeniei care trebuie înșirat alături de celelalte : ea este însăși temelia și izvorul tuturor semnelor posibile ale sfințeniei, ea este puterea care zămislește și face arătată sfințenia.

Din vechime și chiar și în zilele noastre, pe lîngă aceste semne și dovezi ale sfințeniei au mai fost socotite și altele, dintre care cel mai pricinuitor de îndoială și de neînțelegere a fost nesticaciunea trupurilor după moarte.

Este neîndoios, că Domnul poate arăta, ca semn al proslăvirii unui Sfînt al Său și nesticaciunea trupului acestuia după moarte. Dar acest singur semn spre a fi o nouă dovadă a sfințeniei, celei în legătură cu care se produce, trebuie să fie necondiționat legat de semnul minunilor, de darul de a săvîrși minuni prin el. În acest sens, nesticaciunea trupurilor după moarte apare ca un accesoriu al semnelor principale ale sfințeniei, darul de a face minuni. Dacă lipsește acesta din urmă, atunci simplul fapt ca trupul credinciosului nu s-a stricat după moarte nu constituie nici o dovadă a sfințeniei. Ba din contră, după tradiția Bisericii noastre faptul acesta este privit ca urmare a blestemului sau anatemei sub care ar fi căzut un astfel de om. Pentru acest motiv s-au rînduit la slujba înmormîntării, rugăciunile de dezlegare de blestem, care i se citesc fiecărui creștin răposat la sfîrșitul slujbei de înmormîntare.

Atît învățătura cît și practica Bisericii din epoca apostolică și pînă acum sînt mărturie că nesticaciunea trupului după moarte poate fi

un accesoriu al semnelor principale ale sfințeniei, și că nicidecum acest singur semn nu constituie un semn al sfințeniei.

Pe aceste temeuri, s-a procedat în trecutul Bisericii Ortodoxe la așezarea în rîndul sfinților a eroilor dreptei credințe.

La început, pînă în vremea lui Constantin cel Mare fiecare comunitate locală putea să așeze între sfinți, putea să așeze în canonul sau în catalogul sfinților săi, putea deci să canonizeze pe cine socotea vrednic de această cinste. Apoi, mai tîrziu, dezvoltîndu-se organizarea Bisericii și evoluînd mereu această organizare, lucrurile s-au orînduit în același fel. Comunitățile locale canonizează însă din ce în ce mai rar, canonizarea devenind un act de competența episcopilor, al căror număr nu mai era afit de mare ca în primele veacuri — cînd aproape fiecare comunitate locală își avea episcopul propriu —, apoi de competența sinodului provincial al episcopilor vecini, apoi de aceea a primatilor, a arhiepiscopilor și a mitropoliților cu sinoadele lor, ajungînd în cele din urmă de competența patriarhilor cu sinoadele lor, ca și de competența sinoadelor autocefale, situație în care ne găsim astăzi.

Procedeu de canonizare a evoluat astfel:

Pe temeiul semnelor recunoscute ale sfințeniei, la început actul canonizării se reducea doar la înscrierea în nrarfirologiu al noului sfinț. Această formă îndeplinită atrăgea după sine pomenirea sfințului la slujba Liturghiei din ziua morții lui. De la simpla pomenire s-a trecut apoi la rostirea și alcătuirea unei cîntări de laudă și a unor rugăciuni speciale către sfinț, apoi la citirea vieții lui din martirologiu în cadrul slujbelor și în fine, la alcătuirea slujbelor canonului special a Sfințului.

Paralel cu dezvoltarea cultului propriu-zis al sfinților s-a dezvoltat și forma canonizării lor. Astfel, după o vreme, actul înscrierii în martirologiu era precedat de aflarea, adunarea, îngroparea sau dezgroparea și transportarea moaștelor sfinților dintr-un loc în altul, fie într-un loc anumit unde se zidea un altar sau o biserică, fie la o biserică, așezîndu-se în interiorul ei, sau îngropîndu-se sub altarul ei. Apoi, urma înscrierea în martirologiu al numelui și a vieții sfinților, precum și a zilelor în care au murit, alcătuiindu-se cîntări, rugăciuni către sfinți și — în fine — urma comunicarea numelui lor Bisericii vecine. S-au mai adăugat cu timpul, cercetări în privința minunilor ce se săvîrșiseră de către sfinți în viață sau de către moaștele lor după moarte, starea moaștelor la aceia ale căror moaște nu se cunoșteau, rugăciuni și slujbe cu privegheri în ajunul canonizării sau cu mult timp mai înainte.

Toate aceste forme se îndeplineau de către cler și popor, împreună sub controlul și supravegherea — din ce în ce mai atenta — a episcopului, pentru a se evita greșeli și amăgiri.

În vechea Biserică nu a existat un procedeu fix și general valabil care să fie urmat în actul de canonizare. Canonizarea se făcea spontan și cu minime forme, spontan și firesc sau și dezvoltat, fără ca aceste forme să fie impuse autoritar prin vreo hotărîre sinodală. Ele poartă pecetea simplității adevărate, a credinței și a dragostei nefățarnice.

a nădejzii tari în ajutorul sfinților și a nebiruitei înțelepciuni a Bisericii lui Hristos.

Pe calea aceleiași dezvoltări a vieții și organizației bisericești sub toate raporturile și în condițiile mereu noi ale vieții în general, procedeul canonizării s-a îmbogățit mai târziu, prin grija și vigilența sacră pe care au pus-o cîrmuitorii Bisericii Ortodoxe pentru cuviincioasa venerare a sfinților și pentru stăvilirea influențelor stricăcioase de credințe și de datini.

Progresînd organizarea sinodală autocefală în sînul Bisericii Ortodoxe și concentrîndu-se autoritatea bisericească în puterea cîrmuitoare a soboarelor, s-a adăugat la formele anterioare ale canonizării, ca o formă corespunzătoare noii organizări a Bisericii, hotărîrea sau actul sinodal de declarare și de așezare a eroilor credinței noastre ortodoxe adormiți întru Domnul, în rîndul Sfinților Lui.

Nu arareori împărații bizantini, țarii ruși și domnitorii popoarelor ortodoxe au intervenit, «proprio moto» sau invitați de Biserică în actele de canonizare, sprijinind generalizarea cultului unor sfinți, sau ajutînd autoritatea bisericească să înlătore greșeli sau înșelăciuni în hotărîrile de canonizare. Astfel Leon Filozoful (886—911) a sprijinit oficial generalizarea cultului sfinților : Atanasie cel Mare, Grigorie Teologul, Grigorie de Nissa, Ioan Gură de Aur, Ciril Alexandrinul etc. în întreaga Biserică. Același lucru l-a făcut Vasile Macedoneanul (976— 1025) pentru cultul sfinților Constantin și Elena, Teodora etc. Mulți țari ai Rusiei și îndeosebi Petru cel Mare au făcut tot posibilul, ca să ajute Biserica să fie cît mai exigentă și vigilentă la canonizarea sfinților pentru a evita erorile sau excesele.

*

Cu privire la actul canonizării se mai pun o seamă de probleme dintre care unele nu pot fi evitate, iar altele necesită precizări. Iată aceste probleme : — cine avea inițiativa în actele de canonizare ; — ce rol îndeplinea autoritatea bisericească ; — poate fi cineva canonizat fiind în viață, — la cît timp după moartea cuiva i se poate face canonizarea ; — cîte minuni sînt necesare pentru canonizare , • — ce caracter are actul canonizării și, în fine ; — ce concluzii se pot trage din toate acestea pentru zilele noastre ?

Istoria vieții bisericești ne arată că inițiativa pentru așezarea eroilor credinței creștine a avut-o întotdeauna poporul credincios, Evlavia populară a fost aceea care a indentificat pe adevărații sfinți, a început să-i venereze oreindu-le un cult neoficial sau general. În primele veacuri poporul credincios făcea aceasta cu știința, colaborarea și asentimentul clérului și al episcopilor. Autoritatea bisericească se mărginea să supravegheze și să înlătore abuzurile sau greșelile care se puteau face de către credincioși în această materie.

Unii episcopi, arhiepiscopi sau mitropoliți au intervenit activ lămurind pe credincioși asupra unor greșeli, arătînd în ce chip se cade să venereze pe Sfinți după învățătura ortodoxă și chiar oprind venerarea ca sfinți a unor răposați. Ierarhia și în genere conducătorii Bisericii n-au avut niciodată inițiativa canonizării, în vechea Biserică.

ratei. Este însă prea adevărat că niciodată, Biserica n-a pus vreo grabă deosebită în actele de canonizare, decât atunci când avalanșa pietății i-a impus aceasta.

*

În legătură cu problemele de mai sus s-a pus în Apus și problema de a se ști câte minuni trebuie săvârșite de către un erou al credinței în viață sau după moarte spre a fi socotit vrednic spre așezarea între sfinți.

Această problemă, de esență scolastică a purces din nălucirile deșarte pe care și le-au făcut unii despre posibilitatea de a drămuși sfințenia, de a fixa pe cale teoretică un minim etalon taumaturgic, prin care să se poată măsura sfințenia, uitând că darurile sînt deosebite și ca natură și ca grad, și că lucrarea Duhului nu este cuprinsă nici în numere și nici în cuvinte.

O astfel de problemă produce sminteală în lume, de aceea, Biserica Ortodoxă nu și-a pus-o și nici nu și-o poate pune.

*

O altă problemă care s-a pus chiar de unii teologi ortodocși în legătură cu canonizarea este aceea de a se ști, ce caracter are actul de canonizare a sfinților ? Are acest act un caracter constituțiv sau un caracter declarativ ? Cu alte cuvinte : canonul canonizării este cel care «eo ipso» îl face pe Sfînt prin puterea Bisericii sau actul canonizării este numai actul de recunoaștere și de declarare de sfințenie unui erou al credinței ?

Fără îndoială că și această problemă este de pură esență scolastică și că ea purcede din ignoranța celor ce și-au pus-o.

Punerea acestei probleme presupune considerarea actului canonizării ca o sfință taină, ca a opta taină a Bisericii, ca o lucrare sfință prin care Biserica ar împărtăși cuiva darul sfințeniei, adică o putere harică necesară dobîndirii mîntuirii, o harismă, și mai mult decât o harismă, o însușire ce depășește desăvîrșirea îngerească. Dar Biserica nu poate face acest lucru și nici nu există vreo dovadă că ea ar fi încercat să facă așa ceva. Nici harismele nu s-au transmis prin tainele Bisericii, ele s-au dobîndit prin lucrarea directă a Sf. Duh. Cu atît mai niult nu poate Biserica să înzestreze pe cineva cu desăvîrșirea morală și religioasă și să-l facă Sfînt. Biserica oferă doar mijloacele, prin care, în condițiile vieții terestre, cineva poate să-și dobîndească desăvîrșirea deplină a sfințeniei. Ajutorul și lucrarea Domnului, ne-pătrunsa lui dragoste, milostivire și înțelepciune sînt actele prin care se proslăvește cineva ca sfînt. Numai Domnul îi proslăvește pe sfinții Săi. Numai El le răsplătește nevoințele lor cu semnele sfințeniei. El și nu Biserica îi face pe sfinți.

Prin canonizare, Biserica nu face decât să constate, să recunoască, să declare și să mărturisească sfințenia unui fiu al ei care a fost proslăvit de Domnul cu puterea sfințeniei. Deci canonizarea are un caracter evident declarativ iar nu unul constituțiv.

Prin canonizare, Biserica își îndeplinește nu numai formal, ci și în fond cele trei misiuni mîntuitoare ale ei, misiunea învățătoarească,

— păstrînd, adîncind și răspîndind dreapta credință în cultul sfinților și prin acest cult —, misiunea sîntitoare — sporind izvoarele de har mîntuitor prin recunoașterea și arătarea puterii sfinților și a lucrărilor lor pentru mîntuirea sufletelor credincioșilor săi —, misiunea conducătoare, prin îndrumarea vieții creștinilor pe căile trăirii și lucrările arătate de sfinți, pe cele mai drepte căi ale mîntuirii.

Canonizarea sfinților mărturisește, sporește, întărește și răspîndește dreapta credință, sporește sfințenia vieții credincioșilor și îi călăuzește pe căile Domnului.

Importanța actului canonizării pentru Biserică și pentru mîntuirea credincioșilor este de netăgăduit și proporțiile ei nu pot fi înțelese just decît în perspectiva istorică pe care ne-o oferă dezvoltarea bimilenară a vieții Bisericii lui Hristos.

*

În urma celor arătate pînă aici, a expunerii făcute pe temeuri doctrinare și documentare cu privire la canonizarea sfinților în Biserica Ortodoxă sîntem îndreptățiți să conchidem că pentru a se putea proceda în zilele noastre la acte de canonizare trebuie să fie date următoarele *condiții de fond* :

a) Ortodoxia neîndoielnică a credinței celui despre care se tratează, ortodoxie păstrată pînă la moarte, fie în tot timpul vieții, fie în timpul de la care a îmbrățișat credința ortodoxă.

b) Proslăvirea lui de către Domnul, cel puțin printr-unul din următoarele daruri sau puteri :

— Puterea de a suferi moartea martirică pentru dreapta credință ?

— Puterea de a înfrunța orice primejdii sau suplicii pentru mărturisirea dreptei credințe pînă la moarte ;

— Puterea de a-și închina eroic viața celei mai desăvîrșite trăiri morale și religioase ;

— Puterea de a săvîrși minuni în viață sau după moarte, sau în fine,

— Puterea de a apăra sau a sluji cu devotament eroic credința și Biserica Ortodoxă.

c) Răspîndirea miresmei de sfințenie după moartea lui și confirmarea acesteia prin cultul spontan pe care i-l acordă poporul credincios, numărîndu-l în rînd cu sfinții. Cultul acesta poate fi organizat sau difuz, manifestîndu-se printr-o cinștire simplă, prin faima sau numele de sfînt. De la îndeplinirea acestei cerințe pot face excepții numai mucenicii dreptei credințe.

Existența condițiilor de fond și anume existența neîndoielnică a primei și a celei de a treia, care poate lipsi numai în cazul martirilor ca și a oricăreia dintre cele enumerate la cea de-a doua, îndreptățește autoritatea bisericească să procedeze la actul de canonizare.

În baza cercetării istoriei mai vechi a canonizării sfinților, a tuturor actelor formale de canonizare cunoscute pînă acum, precum și a tipicului observat cu ocazia canonizării sîntem îndreptățiți să conchidem că pentru desăvîrșirea întocmai a actului de canonizare tre-

buie observate și îndeplinite o serie de acte formale generale, pregătitoare, o seamă de rînduiri tipiconale pentru săvîrșirea canonizării înșăși, precum și o seamă de acte posteroare canonizării solemne, acte formale, precum urmează :

Actele formale generale, pregătitoare.

a) Instituirea de către întîistătătorul sau de sinodul unei Biserici autocefale -a comisiei de studiu și investigație pentru cercetarea și constatarea existenței condițiilor de fond.

b) întocmirea și prezentarea raportului comisiei de cercetare către Sfîntul Sinod.

c) Aprobarea de către Sf. Sinod al Bisericii autocefale respective a raportului comisiei de cercetare.

d) Hotărîrea Sf. Sinod al Bisericii autocefale respective de a se proceda la canonizarea solemnă.

e) întocmirea vieții și a slujbei sau canonului sfîntului și aprobarea lui de către Sinod. Se poate dispune săvîrșirea slujbei unui mucenic, cuvios, ierarh, pînă la întocmirea, mai tîrziu, a slujbei sfîntului canonizat.

f) înfățișarea icoanei Sfîntului și aprobarea ei de către Sinod. (Și acest act se poate amîna.)

g) Fixarea de către Sf. Sinod a tipicului de observat la săvîrșirea solemnă a canonizării precum și a zilei în care se va săvîrși acest act.

h) întocmirea de către Sf. Sinod a unui act sinodal scris, care va cuprinde : motivarea canonizării, hotărîrea sinodului prin care se face înșăși așezarea în rîndul sfinților, adică în catalogul sau canonul sfinților, instituirea cultului public bisericesc general sau local, fixarea zilei de sărbătoare a sfîntului, trecerea lui în calendarul bisericesc (sinaxar) și a slujbei lui în cărțile de ritual și în fine, orînduirea ca anumite biserici să aibă de acum înainte hramul sfîntului respectiv.

Tipicul actului de canonizare solemnă.

a) Aducerea moaștelor sfîntului dacă există cu o zi sau cu mai mult înainte de canonizarea solemnă, ungerea lor cu Sf. Mir de către întîistătătorul Bisericii autocefale și așezarea lor în raclă deschisă în cateedra sau biserica respectivă.

b) Ultimul parastas pentru cei ce nu au cult organizat și acceptat de Biserică în chip tacit.

c) Vecernie și priveghere toată noaptea în ajun. La acestea vor participa activ membrii Sf. Sinod, observînd relațiile prescrise pentru ajunul sărbătorii unui sf. mucenic, cuvios, ierarh, mic, mare, cu pomenirea sfîntului care se canonizează.

d) Liturghie arhierescă a doua zi, ziua canonizării solemne, la care vor sluji toți membrii sinodului. La începutul Sf. Liturghii, înainte de timpul hirotoniei arhierelui, întîistătătorul Bisericii autocefale va citi actul de canonizare întocmit de Sinod. După citire actul va fi iscălit de toți membrii sinodului pe loc. Apoi se va urma rînduiala sar-

bătoririi sfinților, citindu-se viața sfântului sau a sfinților canonizați și cîntîndu-se canonul (slujba) sau canoanele acestora, plus panegiricul îndătinat.

e) Purtarea în procesiune a moaștelor sau a icoanei sfântului în jurul catedralei cîntîndu-i-se laudele.

f) Așezarea raclei sau — în lipsa — numai a icoanei simțului în Biserică la locul cuvenit.

Este de observat, în ce privește tipicul de urmat la actul săvîrșirii solemne a canonizării, că acesta n-a fost fixat definitiv în nici o Biserică autocefală și că el a variat de la o canonizare la alta. Rămîne deci, la aprecierea fiecărui Sf. Sinod să-l amplifice sau să-l reducă.

Tipicul expus mai sus, însemnează toate actele cele mai importante, observate cu ocazia diferitelor canonizări solemne mai noi, care s-au săvîrșit în Bisericile Ortodoxe.

Actele posterioare canonizării.

a) Publicarea oficială a actului sinodal de canonizare.

b) Comunicarea de către Sf. Sinod a actului sinodal de canonizare, tuturor Bisericilor ortodoxe autocefale.

c) Publicarea oficială a vieții și a slujbei sfântului.

d) înscrierea oficială a sărbătoririi sfântului în calendarul bisericesc și a slujbei lui în cărțile de ritual.

e) Aplicarea hotărîrii Sinodului cu privire la hramul bisericilor a fi ierosite noului sfînt.

f) Răspîndirea icoanei sfântului în popor.

Cultul unui sfînt astfel instituit cu observarea condițiilor de fond și cu îndeplinirea actelor formale este un cult însușit, consacrat, organizat și statornicit în chip oficial de către cîrmuirea bisericească competentă și el devine cult obligatoriu prin actul de autoritate pe care-l cuprinde săvîrșirea solemnă a canonizării de către Sinod. El devine obligatoriu pentru întreaga Biserică autocefală sau pentru părți ale ei, după cum a fost instituit ca un cult general sau numai ca un cult local în sens propriu sau ca un cult provincial.

Pentru ca un cult al unui sfînt, canonizat de o Biserică autocefală să fie generalizat în întreaga Biserică Ortodoxă este necesar să se cadă de acord asupra acestui lucru prin consensul tacit sau expres al tuturor Bisericilor autocefale sau să se hotărască la un sinod panortodox. Consensul poate să se stabilească și numai între unele Biserici.

Intrucît stabilirea condițiilor de fond ale canonizării cît și fixarea, cu valabilitate în Ortodoxie, a tuturor formelor de îndeplinit într-un act de canonizare n-a fost întreprins, se consideră ca o astfel de statornicire este de competența viitorului sfînt și mare Sinod.

Istoria cultului sfinților ne arată că au existat și există sfinți locali, sfinți naționali, sfinți generali venerați în întreaga Ortodoxie și sfinți venerați în întreaga Biserică creștină.

Cu privire la sfinții naționali observăm că ei nu întotdeauna sînt sfinți ai întregii Bisericii autocefale, în general sfinții naționali se consideră sfinții unei Biserici autocefale locale.

Dezvoltarea organizației bisericesti a dus la cinstirea deosebită a sfinților naționali deși toți creștinii cinstesc și prăznuiesc pe toți sfinții ca pe cei ce sînt plăcuți lui Dumnezeu și rugători pentru dînșii. Aceasta pentru că sfinții din neamul din care se trag creștinii, se bucură de o cinstire deosebită întrucît sînt dintre ei. Numărul sfinților naționali variază în Bisericile autocefale.

Unii dintre sfinții naționali au cult organizat și recunoscut de către Biserică. Aceștia trebuie doar să se facă, în mod oficial, canonizarea, în cazul celorlalți este necesar să se procedeze la săvârșirea tuturor formelor actului de canonizare.

Urme sau fragmente ale unor acte sumare de canonizare, în condițiile vremurilor respective se păstrează din veacul II și III, mai com-
plete din veacul V, atît în Răsărit cît și în Apus, iar de atunci mereu pînă în zilele noastre. După anul 1000, găsim mai multe în Apus, dar și în Răsărit aflăm unele fragmente, apoi unele acte complete între 1327 și 1927.

Între 1300 și 1988, s-au făcut următoarele canonizări în Biserica Ortodoxă :

- a) *în Biserica Rusă :*
 - 1903 Serafim de Sarov
 - 1909 Ana Cașinsca
 - 1911 Ioasaf din Bielogorod
 - 1913 Ermogen, Patriarhul Moscovei
 - 1914 Pitirim de Tambov
 - 1917 Sofronie de Ircuțk și Ioasaf de Astrahan
 - 1988 Sfîntul cneaz Dimitrie Donskoi, Sfîntul Cuvios Andrei Rubliov, Sfîntul Cuvios Maxim Grex, Sfîntul Ierarh Macarie — mitropolitul Moscovei și a toată Rusia, Sfîntul Cuvios Paisie Velicicovschi, Sfînta Fericita Xenia din Petersburg, Sfîntul Ierarh Branceaninov, Sfîntul Cuvios Ambrozie — starețul Optimei și Sfîntul Ierarh Teofan Zatvarnik.
- b) *In Biserica Greacă : Patriarhia din Constantinopol:*
 - 1921 Grigorie V, Patriarhul Constantinopolului
 - 1955 Nicodim Aghioritul
- c) *în Biserica Sirbă :*
 - 1927 Ștefan Lazar, evioi, despot sîrb
- d) *în Biserica Română :*
 - 1517 Nifon, Patriarhul Constantinopolului apoi mitropolit al Ungrovlahiei 1955 — Generalizarea cultului unor sfinți deja canonizați —
 - Cuvioasa Paraschiva
 - Mucenița Filofteia
 - Grigorie Decapolitul

Dimitrie cel Nou Basarabov
 Nicodim cel Sfint Ioan
 Valahul

1955 — Canonizări noi

Ilie Iorest •— Mitropolit al Ardealului.
 Sava Brancovici — Mitropolit al Ardealului
 Visarion Sărai Sofronie de la Cioara
 Oprea Nicolae Calinic de la
 Cernica și Râmnic

1956 — Iosif cel nou de la Partoș (Banat)

Începînd de la 28 februarie 1950, prin hotărîri și lucrări sinodale, s-au pregătit atît noile canonizări de sfinți români cît și extinderea cultului sfinților deja canonizați, acte care s-au săvîrșit în mod solemn în toamna anului 1955 și apoi în toamna anului 1956.

2. Canonizarea sfinților în Biserica Apuseană

În Biserica apuseană, canonizarea sfinților s-a făcut timp îndelungat, aproape în același fel, cum se făcea și în Biserica de Răsărit, adică prin pietatea populară, creîndu-se în mod spontan cultul pentru unul sau altul dintre martiri sau alți sfinți, apoi prin hotărîri ale episcopilor și sinoadelor de mai tîrziu. Cultul local al sfinților devine cult general prin acceptarea spontană și treptată a cultului respectiv de către întreaga Biserică. Nu se cunosc hotărîri în Biserica din Apus, prin care papii sau sinoadele lor să fi hotărît impunerea cultică generală a vreunui sfînt în întreaga Biserică pînă tîrziu prin veacul XII. În acest veac, papa Alexandru III a hotărît ca de la anul 1170 înainte, nici un episcop să nu mai procedeze la statornicirea vreunui cult local a vreunui sfînt, specificînd că acest drept este rezervat de aici înainte sf. Scaun. De altfel chiar și cea mai veche întrebuintare cunoscută a cuvîntului canonisatio — canonizare, în Biserica Apuseană datează din acest veac și anume din anii 1119 și 1124, cînd un episcop Uldaric din Constanța (Germania) a procedat la canonizarea episcopului Conrad.

Cu toată rînduiala nouă introdusă de Alexandru III, canonizări locale de sfinți din partea episcopilor s-au mai produs pînă la anul 1634. În acest an papa Urban VIII a luat măsura ca nici cultul local, nici cultul general al vreunui sfînt să nu fie admis sau instituit altfel decît prin hotărîrea sfîntului Scaun.

De aici înainte, canonizarea sfinților în Biserica apuseană devine un act de competența exclusivă a papilor. Stabilindu-se și procedul formal care trebuie urmat în asemenea cazuri. Potrivit rînduieiilor introduse atunci în Biserica Apuseană și completate, ulterior, prin hotărîri, canonizarea sfinților la Romano-catolici se face cu observarea a numeroase condițiuni de fond și de formă, pe baza unui așa zis proces de canonizare, înainte, de a schița acest proces, arătăm, ca el, este de două feluri și nume: procesul de beatificare și procesul de canonizare propriu-ais.

Prin beatificare se înțelege declararea cuiva, fericit și instituirea unui cult local sau parțial, pentru acesta.

Prin canonizare se înțelege proclamarea cuiva ca sfânt și instituirea unui cult general al acestuia în întreaga Biserică.

Atît la beatificare cit și la canonizare se poate proceda pe o cale comună sau ordinară, sau pe o cale extraordinară. Pe calea comună se procedează în cazurile cînd cel de care se tratează nu a avut sau nu are un cult public (super non cultus), iar pe cale extraordinară, se procedează atunci cînd cel în cauză a avut, fie un cult local, fie un cult public general în Biserică, înainte de a fi fost beatificat sau canonizat oficial. S-a stabilit însă că pe cale extraordinară se poate proceda la beatificare sau canonizare numai în cazul cînd este vorba de persoane care au dobîndit un cult public local sau general între anii 1170 și 1634.

Condițiile de fond care se cer pentru beatificare sau canonizare sînt de două feluri, unele privind virtuțile celor care au adormit cu faima sfințeniei iar altele privind minunile care s-ar fi săvîrșit de către aceștia direct sau ca urmare a rugăciunilor adresate lor. Se înțelege că virtuțile ca și minunile respectivilor sînt socotite ca avînd la bază dreapta credință. Nu se reclamă virtuți deosebite pentru beatificare și virtuți deosebite pentru canonizare. Se cere un număr mai mare pentru canonizare decît pentru beatificare. Și anume pentru beatificare se cer cel puțin două minuni dovedite cu martori oculari sau direcți sau cel puțin 3—4 în cazul cînd nu pot fi dovedite de către martori direcți. În cazul canonizării se cer cel puțin 2 minuni în plus fața de cele care au servit ca baza a beatificării.

Pentru ca cineva să fie beatificat trebuie să fi trecut cel puțin 50 ani de la moartea lui, iar pentru a fi canonizat trebuie să fi fost în prealabil beatificat.

În cazul cînd este vorba de vreun martir, în legătură cu care nu s-a putut constata săvîrșirea nici unei minuni sau altora asemenea, se poate proceda la beatificarea și canonizarea prin dispensă de minuni, din partea sfîntului Părinte.

Procedul formal al beatificării ca și al canonizării are caracterul unui proces în care se judecă, ca un fel de inculpat, cel despre care e vorba să fie beatificat sau canonizat, iar hotărârea de beatificare sau canonizare reprezintă în fapt ceea ce reprezintă și o sentință judecătorească. Astfel, se înțelege că întregul proces angajează o mulțime de persoane, unele avînd rolul de reclamantî, altele de anchetatori, altele de acuzatori sau procurori, altele de avocați și în sfîrșit altele de judecători.

Toate cazurile de beatificare și canonizare sînt date în competența așa numitei Congregații a riturilor care se îngrijește de organizarea și desfășurarea întregului proces.

Instanțele care judeca respectmil caz de beatificare sau canonizare nu sînt instanțe de judecată propriu zise ci au caracterul unor instanțe disciplinare căci hotărîrile lor nu au putere prin ele însele, ci abia după ce sînt aprobate de către papă.

Principalele faze prin care trece un astfel de proces, fie în cazul beatificării, fie în cazul canonizării, sînt următoarele :

•a) Introducerea acțiunii care de obicei se face de către episcopul locului în care a trăit sau a murit cel în cauză.

b) Anchetarea și verificarea la fața locului a virtuților, minunilor, etc., sau procesul informativ,

c) Procesul propriu-zis care are două faze, una în cadrul căreia se verifică virtuțile, iar a doua în care se verifică minunile. Cele două faze se desfășoară în trei ședințe special organizate de Congregația riturilor și deosebite ca alcătuire, atât în cazul beatificării, cît și în cel a canonizării.

În cazul beatificării, la ultima ședință, participă și papa, care în cadrul ei aprobă sau respinge beatificarea.

Dacă beatificarea a fost admisă, se fixează ceremonia beatificării solemne în catedrala Sf. Petru de obicei, ceremonie care se săvîrșește după un ritual special de către un sobor de preoți, avînd în frunte un episcop.

Înainte de a se proclama în cadrul serviciului religios respectiva beatificare, i se face celui în cauză panhidă. Se pot beatifica mai multe persoane odată.

La ultima ședință a procesului de canonizare, la care iau parte toți cardinalii și episcopii și ceilalți demnitari bisericești cu gradul de arhieru, care se găsesc întîmplător în Roma, plus alții convocați de pe o anumită rază din apropierea Romei, este prezent și papa, care după ce ia votul tuturor, aprobă sau respinge canonizarea. În cazul aprobării se hotărăște ziua proclamării solemne a noului sfînt, (se pot proclama mai mulți, deodată). Și se trece apoi la săvîrșirea ceremoniei respective, de către însuși papa, în fruntea unui sobor de cardinali, episcopi, etc.

De obicei ceremonia are loc tot în Biserica Sf. Petru. În cadrul acestei ceremonii solemne papa citește documentul solemn de canonizare în care arată pe scurt că a hotărît așezarea în rîndul sfinților a cutăruia sau cutăruia, rînduindu-se o zi anumită pentru sărbătorirea lui obligatorie pentru întreaga Biserică și aprobîndu-se totodată textul slujbei sfîntului respectiv.

Se cunoaște, în limbajul teologic, expresiunea «avocatus Dei» și «defensor diaboli» în legătură cu procesul de beatificare și de canonizare. Ce sînt acestea ? Avocatus Dei se mai cheamă și postulator, adică cel care cere ca unul sau altul să fie beatificat sau canonizat, sau cu alte cuvinte, cel care cere, susține cauza beatificării sau a canonizării. «Defensor diabolic» se mai cheamă «promotor fidei», adică cel care îndeplinește funcția de apărător al credinței- Nu i se zice din această pricină advocatus diaboli, ci acest nume tradițional, nu oficial, i s-a dat lui promotor fidei pentru faptul că el îndeplinește funcția de acuzator public sau procuror, care caută să împiedice — bineînțeles prin obiecțiuni juste și cu probe — beatificarea sau canonizarea celor în cauză. De la această împotrivire, desfășurată cu măiestrie și — oarecum — chiar cu intenție diabolică, promotor fidei a fost botezat avocatul diavolului.

Textul oficial al formulei de canonizare este următorul:

«În numele sfintei și nedespărțitei Treimi, pentru întărirea credinței catolice și pentru progresul religiei creștine, prin puterea Domnului nostru Iisus Hristos, a prea fericiților Apostoli Petru și Pavel și prin a noastră voie, după ce am deliberat matur și am implorat ajutorul lui Dumnezeu, pe baza avizului venerabililor noștri frați, cardinalii Bisericii romane, noi decretăm ca prea fericiții X și Y sînt sfinți și îi înscrinem în catalogul sfinților, stabilind că întreaga Biserică universală le va sărbători cu pietate memoria în toți anii, în ziua aniversării nașterii lor pentru patria cerească. În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Spirit, Amin».

3. Rînduîala canonizării solemne a sfinților în **Ortodoxie**

În cadrul Ortodoxiei nu s-a adoptat pînă acum, nici printr-o hotărîre sinodală panortodoxă, nici prin consensul expres al tuturor Bisericilor Ortodoxe, o rînduială precisă, un anume tipic de observat cu prilejul canonizării solemne a sfinților. Cu toate acestea, din examinarea datelor privitor la astfel de acte se poate constata o asemănare sau potrivire destul de vizibilă între diverse rînduieli care au fost urmate cu prilejul canonizărilor solemne în cîteva dintre Bisericile Ortodoxe. Acest fapt dovedește, pe de o parte existența unui consens tacit între unele Biserici, iar pe de altă parte că unitatea de credință se aduce în mod spontan la expresie prin acte corespunzătoare de cult. De altfel, practica îndelungată, din veacurile primare pînă în epoca modernă, în legătură cu actele de canonizare arată aceeași unitate, fără a se putea vorbi însă de vreo uniformitate rigidă, care nu este nici firească, nici în spiritul ortodoxiei ecumenice. Pentru a da și în acest domeniu o mai pregnantă expresie unității ecumenice a Ortodoxiei, apare totuși ca necesară adoptarea unei rînduieli ceremoniale pentru canonizarea solemnă, care — măcar în elementele ei esențiale — să fie aceeași, să fie unitară.

Intr-adevăr, actele de canonizare a sfinților fiind unele dintre cele mai importante acte pentru viața Bisericii atît sub raport dogmatic, etic, canonic și cultic, cît mai ales sub raport practic-soteriologic, la săvîrșirea lor trebuie să se arate o grijă deosebită nu numai în ce privește fondul sau justificarea lor, ci și în ce privește ceremonia prin care se consacră în mod public cultul noilor sfinți, adăugîndu-se noi piloni și noi izvoare de har pentru lucrarea mîntuirii noastre.

Desigur că la început s-a procedat în chipul cel mai simplu la săvîrșirea actelor de canonizare solemnă, dar pe măsură ce s-a dezvoltat și amplificat ceremonialul cultic s-au sporit și formele consacrării solemne ale cultului sfințitor. Și după cum era vorba, de canonizarea solemnă a unor sfinți locali sau pentru o întreagă Biserică, apoi de mucenici, cuvioși, sf. Ierarhi, etc., ale căror moaște se păstrau, sau de sfinți ale căror moaște sau oseminte nu s-au păstrat, nu s-au găsit, nu erau la înde-mîină sau nu erau bine identificate, s-a procedat în mod diferit la săvîrșirea actelor de canonizare solemnă a acestora.

Materialul documentar în legătură cu acest fel de acte oferă posibilitatea de a schița două rînduiri de bază, care pot fi observate la canonizările solemne, și după care se pot alcătui — prin eliminare sau adăugire — rînduiri corespunzătoare pentru orice categorie de sfinți și anume :

- Rînduiala pentru canonizarea solemnă a sfinților cu moaște (sau cu oseminte).
- Rînduiala pentru canonizarea solemnă a sfinților fără moaște.

RÎNDUIALA PENTRU CANONIZAREA SOLEMNA A SFINȚILOR CU MOAȘTE

ÎNAINTE DE CANONIZARE

a) *Pregătirea*, în ajunul dezgropării moaștelor, seara, în Biserica cimitirului unde sînt îngropate sau în Biserica localității respective, ca și în Biserica în care va avea loc canonizarea solemnă, precum și în Biserica în care moaștele vor fi așezate după canonizare, se va face sf. slujbă, după cum urmează :

Ceasul al nouălea.

Vecernia mare cu anixandare, catismă și paremii.

Litie și apoi utrenie cu polieleu, Evanghelia și doxologia mare.

Ceasul întîi.

Miruirea credincioșilor.

În dimineața zilei dezgropării, oa și în dimineața zilei transportării moaștelor, în cazul cînd transportarea lor nu se face în aceeași zi în care se face dezgroparea, rînduiala slujbei ce se va oficia în biserica de unde pleacă moaștele, la cea în care se va face canonizarea solemnă și la cea în care urmează să fie așezate după canonizare, este urmă-mătoarea :

Mezonoptica, psaltirea, canonul și ceasurile.

Sfînta Liturghie.

Parastas — ultimul parastas pentru adormitul ce va fi canonizat.

La parastas într-o eotenie vor fi pomeniți și toți cei care în viața adormitului au avut vreun rost mai important : rude, prieteni, călugări, ucenici, avi, vlădici, etc. Și chiar la urmă și numele lui.

La celelalte ectenii de la parastas și de la moliftele de dezlegare, ca și la veșnica pomenire, se va pomeni numai numele lui.

În biserica de unde pleacă moaștele și în biserica în care se va face canonizarea, slujba din ajun și cea din ziua dezgropării și eventual a transportării, dacă aceasta nu urmează în ziua dezgropării, va fi săvîrșită de un sobor, în frunte cu un arhiereu.

Se va toca seara pentru vecernie, dimineața pentru ceasuri, la înlpeputul Sfintei Liturghii și la axion.

Se vor trage clopotele seara la polieleu și dimineața la veșnica pomenire.

b) *Dezgroparea moaștelor.* În ajunul dezgropării se va aprinde la mormînt o candelă, iar într-un sfeșnic mai multe luminări de ceară cu rată. Acestea vor arde pînă la dezgroparea și transportarea moaștelor.

În ziua rînduită pentru dezgroparea moaștelor, un sobor de preoți (cel puțin trei) va oficia un Trisaghkm, cădînd mormîntul — prin ocolire de trei ori — cu tămîie sau smirnă curată.

După veșnica pomenire, se vor cînta troparele învierii, apoi se va începe dezgroparea.

Dezgroparea va fi făcută de trei călugări mai în vîrstă și cu viață mai cuvioasă, în cazul dezgropării moaștelor unei sfinte femei dezgroparea o vor face trei călugărițe înaintate în vîrstă și în virtute.

La dezgropare se vor folosi numai unelte noi, neîntrebuințate, iar după dezgropare ele nu se vor folosi la altceva, ci vor fi păstrate la loc ferit în biserica locului, sau vor putea fi încredințate unei mînăstiri sau unui muzeu religios.

Dezgroparea se va face cu toată grija și cu toată pietatea.

Dacă trupul va fi găsit întreg nestrîcat, va fi școs cu atenție și va fi bine spălat într-o albie mare, nouă, sau pe o rogojină nouă, cu vin curat și untdelemn.

Vinul și untdelemnul folosite la spălare vor fi vărsate după aceea în locul moaștelor, în mormînt.

După spălare moaștele vor fi uscate prin ștergere cu prosop nou curat, nefolosit, și apoi vor fi învelite într-un giulgiu sau pînză albă, curată, nouă, iar la urmă așezate într-o raclă nouă, anume pregătită.

Albia, rogojina și prosopul folosite la spălare, vor fi arse și cenușa lor aruncată în mormînt, în locul moaștelor.

Pe mormînt se va așeza o lespede sau o cruce cu inscripția corespunzătoare.

c) *Transportarea moaștelor.* În sunetul clopotelor bisericii locului de unde s-a făcut dezgroparea și a altor biserici din apropiere, dacă mai există, racla va fi ridicată pe umeri, de patru preoți, cu epitrahile și cu capetele descoperite.

De la mormînt pînă la biserica în care se va face canonizarea solemnă moaștele vor fi transportate în cadrul unei procesiuni, după cum urmează :

Protoiereul locului și preoții, în sfite și cu capetele descoperite, cu praporii, ripidele, sfeșnicele cu luminări aprinse ; diaconii cu cădelnițe ; arhierul-episcopul locului cu mitră, mantie, omofor și cîrjă. Racla cu moaștele purtate de patru preoți, va fi încadrată de patru arhimandriți sau călugări cuvioși și patru călugărițe cuvioase, cu cățui aprinse.

Imediat după raclă merge delegatul sf. Sinod, urmat de protoiereul locului, preoți (autorități), credincioși.

În sunetul clopotelor, racla este purtată spre biserica locului, în care fiind introdusă, se așează în mijlocul bisericii, cîntîndu-se :

«Sfinte Dumnezeule...» «Lăudați numele Domnului», etc.

Se ridică apoi racla și în aceleași cîntări, purtată de patru preoți, diaconii mergînd înainte și cădînd, este introdusă în sf. altar prin ușile împărătești. Dînd ocol Sf. Prestol de la miazăzi spre miazănoapte, este scoasă tot prin ușile împărătești și astfel ieșind din biserică, în cadrul procesiunii în care a fost adusă, se așează într-un vehicol care așteaptă aproape de intrarea bisericii. Vehicolul va avea un postament corespunzător ca dimensiuni acoperit cu un covor. Pe el se așează racla.

Vehicolul se folosește — firește, — numai cînd distanța de la mormînt la biserică unde se va face canonizarea reclamă un astfel de mijloc de transport.

Într-un asemenea caz, în vehicol vor lua loc patru preoți și doi diaconi, iar înaintea vehicolului cu moaștele vor merge purtați toți în vehicule corespunzătoare : doi preoți, cu doi diaconi, - patru arhimandriți sau cuvioși călugări, episcopul locului și delegatul Sf. Sinod.

În cazul cînd moaștele sînt ale unei sf. femei, racla va fi purtată de patru călugărițe, care o vor însoți în Vehicolul de transport.

Cînd vor fi transportate moaștele dintr-o localitate în alta se vor trage clopotele la bisericile de pe traseu, iar preoții acelor biserici — cu epitrahile —, însoțiți de credincioși vor întîmpina pretutindeni convoiul cu moaștele.

d) *Primirea moaștelor în biserică unde se face canonizarea.* Puțin înainte de sosirea convoiului cu moaștele se vor trage clopotele în trei stări, la biserică unde urmează a se face canonizarea, precum și la toate bisericile din acea localitate.

Dacă actul canonizării va avea loc în Catedrala Patriarhiei sau în altă biserică din capitală, clopotul patriarhiei va suna întîiul și după el clopotele tuturor celorlalte biserici.

În primul caz, patriarhul însoțit de mitropolit și episcop, — mitropoliți și episcopi — toți în mantie și cu cîrje, apoi patru călugări de preferință arhimandriți, patru preoți și patru diaconi cu dichere și trichere și cu cădelnițe vor ieși în pridvorul catedralei, întru întîmpinarea moaștelor.

În fața bisericii, pe două rînduri, vor aștepta călugări cu prapori, ripide și sfeșnice, călugărițe cu cățui, corul preoților și un arhimandrit care va ține crucea patriarhală.

La apariția convoiului vor începe a suna clopotele, se vor aprinde luminările. Oprindu-se convoiul în fața bisericii, diaconii vor cădi, iar corul va începe a cînta:

«Sfinților mucenici...» «Lăudați numele Domnului».

Cei patru preoți care însoțesc moaștele vor coborî din vehicol, racla o vor lua pe umeri și vor înainta cu ea în fața patriarhului. Iiicetînd clopotele, corul și cădîrea, patriarhul va rosti cu glas tare,

«Minunat este Dumnezeu întru sfinții săi, Dumnezeuul părinților noștri».

Carul preoților va cînta de trei ori pe glas V : «Ceata sfinților a aflat izvorul vieții și ușa raiului...»

Clopoțele vor suna din nou și se va face intrarea moaștelor în Biserică, în ordine, astfel:

— Crucea patriarhală — Praporii — Sfeșnicele — Ripicilele — Diaconii — Arhidiaconii — Preoții — Vlădicii după rang — Patriarhul — Racla cu moaștele, călugării, credincioșii.

Patriarhul se va așeza în fața ușilor împărătești, cu fața spre biserică, avînd în dreapta și în stînga pe vlădici și soborul de preoți și diaconi.

Racla va fi așezată în mijlocul bisericii pe un catafalc. În jurul raclei se vor așeza 4 sfeșnice în care vor arde luminări de ceară curată, iar la căpătîi se vor așeza : icoana celui a cărui canonizare se face, iar deasupra ei o candelă care va arde tot timpul.

Din oră în oră, cîte patru clerici de mir și din cinul monahal, vor face strajă lîngă raclă, citind din psaltire.

— În cazul cînd canonizarea se va face în altă biserică, din capitală, moaștele vor fi întîmpinate de către un mitropolit, iar în cazul cînd s-ar face canonizarea într-o altă localitate, moaștele vor fi întîmpinate de către chiriarhul locului sau delegatul său-arhiereu.

e) *Ungerea cu Sf. Mir a sfințelor moaște.* În ziua aducerii moaștelor în biserică în care se va proceda la canonizare, sau în ziua următoare, episcopul locului de unde s-au adus moaștele, ajutat de eclesiarh și de alte fețe bisericești va descoperi moaștele, luînd capacul, raclei.

Se trece la ungere cu mir a moaștelor după care va urma rînduiala aceasta :

Cel mai mare va da binecuvîntarea și se va oficia sfințirea apei mici. După binecuvîntare, cel mai mare, înconjurat de diaconi va cădi racla.

După ce se va cînta : «Mîntuiește Doamne...» de trei ori, cel mai mare, avînd în stînga sf. Cruce, iar în dreapta busuiocul, va stropi moaștele cu aghiazma din ziua aceea. Ea va fi adusă de un arhidiacon sau diacon, în vasul în care a fost sfințită.

Alt arhidiacon sau diacon, îi va aduce un vas cu untdelemn pe care-l va binecuvînta cel mai mare, cu binecuvîntarea de la Maslu și apoi, cu un mare miruitor cu vată, va unge moaștele cu acest untdelemn.

Un al treilea arhidiacon sau diacon îi va aduce — în alt vas — aghiază mare —• din cea de la Bobotează și un alt busuioc, cu care cel mai mare va stropi moaștele de trei ori.

Eclesiarhul sau marele eclesiarh, după caz, îi va aduce pe tavă Sfîntul și Marele Mir, cu un miruitor special, cu care cel mai mare va unge moaștele.

În timpul stropirii și ungerii moaștelor, corul preoților sau altul va cînta mereu :

«Minunat este Domnul întru sfinții Săi... Dumnezeuul părinților noștri».

— Pe pieptul moaștelor se pune o sf. cruce.

— Racla se închide provizoriu de către cei care au deschis-o.

— Se zice ectenia întreită și se face otpustul de la sfințirea apei. Cei mai mare și soborul cu care a slujit merg întru ale lor ieșind prin ușa din spate a sf. altar, fără nici o pompă.

Moaștele rămân în mijlocul bisericii pe catafalc, străjuite de preoți, rînduindu-se câte patru din oră în ora. Ei vor citi psaltirea și vor cânta : «Minunat este Domnul, întru sfinții Săi...».

f) *Slujba canonizării, în ajun, în biserică în care se va face canonizarea*, se va începe cu Ceasul 9, Vecernia cu Anixandare, Fericit bărbatul, Paremii, Litie, după tipicul obișnuit.

După tropare se fac : procesiunea în jurul bisericii — după această rînduială; (clopotele vor suna). Se iese din biserică astfel: Crucea patriarhală, ripidele — 2 sfeșnice, diaconii — arhidiaconii — preoții — vlădicii după rang — patriarhul — racla cu moaștele purtată de 4 preoți descoperiți, încadrați de 4 călugări și călugărițe, apoi credincioșii.

Se începe ocolirea din partea de miazăzi. Se fac 4 opriri: sud-est-nord și vest, în fața bisericii și se rostesc ecteniile știute cu ecfonisele ior, ca la ocolirea în Vinerea Mare.

La ieșirea din biserică și la ocolire se cântă stihurile Litiei. La sfârșitul procesiunii clopotele încetează. Se intră, în biserică. Racla se așează pe catafalc, în mijlocul bisericii.

Se continuă slujba — cu binecuvîntarea plinilor, Psalmul 33 — pînă la «Bogații au sărăcit».

Se binecuvîntează credincioșii și se începe Utrenia prin citirea celor șase psalmi. La polieleu se trag clopotele, fără toacă și ies toți slujitorii din altar în jurul raclii.

Se citește Evanghelia. Și după svetilnă, se miruiesc credincioșii și se împarte artos. Otpust.

— *In ziua canonizării solemne*. Dimineața, la ora 7 se bate toaca și se trag clopotele tuturor bisericilor din localitate.

Miezonoaptea — Psaltirea — Canoanele —, se aduce și se așează în altar icoana sfîntului.

începe Sf. Liturghie — Liturghie arhierescă de canonizare.

Sună toate clopotele din localitate. Doi arhieriei cu făclii aprinse străjuiesc racla chiar de la începutul Sf. Liturghii.

Slujba decurge în mod obișnuit pînă la momentul hirotoniei arhierelui, — după «Sfînte Dumnezeule».

îndată după «Sfînte Dumnezeule» ies toți membrii Sinodului în mijlocul bisericii lîngă moaște, cu Sf. Evanghelie și cu luminări în mîini pe care le aprind de la arhieriei care străjuiesc moaștele ; Sf. Evanghelie se așează la căpățiul moaștelor.

Se cântă troparele «Bine ești cuvîntat Hristoase Dumnezeule», «Cînd Te-ai coboat»-

întîistătorul Sf. Sinod — Patriarhul — citește actul document de canonizare întocmit de Sf. Sinod — seînnîndu-se pe loc de toți membrii sinodului.

Se procedează apoi la sfințirea icoanei sfîntului.

Se deschide racla de către cel mai mare, ajutat de cei din sobor. Toți slujitorii se închină sfințelor moaște și icoanei sfântului.

Se cântă: «Cu adevărat mare este taina creștinătății...», apoi troparele «Sfinților mucenici...»

«Chinurile pe care le-ai răbdat...»

«Sîngele mucenicilor Tăi din toată lumea, ca o porfiră...»

În timp ce se cântă acestea, patru preoții iau racla fără capac, iar doi preoți iau icoana și le introduc în sf. Altar prin ușile împărătești așezându-le în fața Sfintei Mese, în fața racliei, un arhieru duce Sf. Evanghelie, pe care o așează pe sf. Masă.

Icoana sfântului se scoate apoi tot prin ușile împărătești de către doi călugări și e așezată, pe un tetrapod în fața sfintei icoane a Maicii Domnului de pe iconostas.

Întregul sobor se închină icoanei apoi intră în altar. Se cântă apoi: «Sfinte... Părinte (cuvioase, mucenice, etc), roagă-te pentru noi» (de trei ori).

La «Sfînt, sfînt, sfînt...» racla se duce ocolind spre miazăzi și se așează în jețul arhieresc din sf. Altar străjuită de patru ipodiaconi și diaconi cu ripide, și cu dichere și trichere, dacă sfîntul a fost arhieru.

Se continuă Liturghia, iar la sfîrșit se rostește o cuvîntare de slăvire a sfîntului și i se va citi viața.

După : «Fie numele Domnului...», racla se va scoate din altar tot prin ușile împărătești, ocolind spre miazănoapte și va fi așezată din nou în mijlocul bisericii cîntîndu-se «Sfinte Părinte roagă-te pentru noi».

La otpust se va pomeni numele Sfîntului celui nou, încredințîndu-se sufletele credincioșilor rugăciunilor lui.

Se va rosti o rugăciune către noul sfînt, îngenunchind întreaga asistență.

Sfintele moaște rămîn în mijlocul bisericii, pentru ca credincioșii să li se închine o zi, două, trei. Ele sînt străjuite ziua și seara la slujbele obișnuite de către călugări care citesc rugăciuni către sfînt și psalmi. Se citește și acatistul sfîntului.

În ajunul zilei hotărîte pentru așezarea sfințelor moaște la locul de veci sau pentru transportarea lor la biserică în care vor fi așezate, se face rînduiala din ajunul canonizării solemne cu procesiune în jurul bisericii. După așezarea din nou a sfințelor moaște în mijlocul bisericii, se cântă : «Sfinte mult milostive...».

Între catisme i se cântă mărirea noului sfînt :

«Te mărim pe tine... și cinstim sfîntă pomenirea ta, cel ce te rogi pentru noi lui Hristos, Dumnezeuul nostru...»

Restul se urmează după rînduiala din ajunul canonizării, punînd toate ale zilei și ale sfîntului.

În biserică în care vor fi transportate pentru a fi așezate pe veci — sfintele moaște, se face rînduiala :

Vecernie mare, — Anixandare — Fericit bărbatul — Paremi — Litie și Utrenie, punînd toate ale zilei și ale sfîntului.

În ziua așezării sau transportării moaștelor, se respectă următoarea rînduială tipiconală. Miezonoptica, Ceasul, Acatistul Sfîntului. Liturghie arhierescă. — Slujește întîistătătorul Sinodului și mai mulți arhierii.

La intrarea cea mică se poartă sfintele moaște prin toată biserica de către 4 preoți și — prin ușile împărătești — se introduc în altar, dînd ocol sfintei mese de la miazăzi spre miazănoapte. Se scot tot prin ușile împărătești, se așează capacul raclei în această biserică la locul stabilit, sau se îndreaptă spre ieșirea din biserică pentru a fi transportate în alt loc.

În timpul acesta se cîntă troparul sfîntului, iar în momentul așezării liii la locul cel de veci, — fie în aceeași biserică, fie în alta, — i se cîntă : «Bucură-te sfînte părinte (mucenice etc.)...»

După ce este așezat sau pornit la drum — în care oaz este însoțit de toți slujitorii pînă la destinație, sau cel puțin pînă la ieșirea din bisori-că — cîntîndu-i-se troparul — se continuă Sf. Liturghie.

Convoitul la transportarea sf. moaște, drumul și primirea la biserica în care vor fi așezate, vor urma după rînduială arătată la transportarea și primirea moaștelor la Biserica în care s-a oficiat canonizarea solemnă (Cap. III—IV), cu adăugarea cîntărilor îndătinate ale sfîntului celui nou. Sosite la destinație și aduse de cei patru preoți la intrarea în biserică, episcopul locului va rosti cu voce tare :

«Minunat este Domnul întru sfinții Săi, Dumnezeuul Părinților noștri» — iar episcopul care a condus com^orn! va rosti și el:

«Dreptul ca f ini cui va înflori și ca cedri din Liban se va înmulți». Corul va cîntă troparul sfîntului, și de trei ori: «Bucură-te sfînte... părinte (mucenice, cuvioase)...», apoi «Sfînte Dumnezeule».

Racla va fi dusă în biserică și va fi purtată pe partea de miazăzi a bisericii, pînă în fața iușilor împărătești, prin care va fi introdusă în altar dînd ocol sfintei mese dinspre sud spre nord, și ieșind tot prin ușile împărătești și purtată spre partea de miazănoapte a bisericii, apoi va fi întoarsă de la intrare și așezată la locul de veci. — Cîntîndu-se: «Bucii -răte sfînte... părinte (mucenice etc.)...»

Cei doi vlădici cu soborul vor citi Acatistul Sfîntului cu ectenii, Evanghelii și otpust.

Va urma predica despre viața sfîntului, o rugăciune specială către el și miruirea credincioșilor.

Pentru cazurile în care la dezgropare nu se găsește trupul nestricat, deci nu se găsesc moaștele propriu, zise, ci doar osemintele sfîntului, atunci în rînduială arătată pînă aici survin următoarele modificări :

După spălarea osemintelor, ele vor fi așezate într-o raclă mai mică, ce va fi purtată numai de doi preoți în decursul întregii ceremonii.

După ungerea lor cu sfîntul mir, racla se va închide pentru totdeauna.

În cazul cînd osemintele se așează de veci într-o biserică nouă, ele vor fi puse în piciorul sfintei mese în cadrul și după rînduială sfințirii bisericii.

(Canonizarea solemnă a Sfîntului cu moaște sau oseminte se poate face și în biserica în care se găsesc moaștele sau osemintele, simplificîndu-se în cazul acesta întreaga ceremonie).

RÎNDUIALĂ PENTRU CANONIZAREA SOLEMNA A SFINȚILOR FĂRĂ MOAȘTE

Prgătirea. Cu două zile înainte unui praznic sâmbătă seara, în biserică în care va avea loc canonizarea solemnă, precum și în biserică mănăstirii în care a viețuit sau a localității în care a trăit, a păstorit sau a murit cel a cărui canonizare se pregătește, se va face sfânta slujbă după cum urmează :

Ceasul al nouălea.

Vecernie mare cu Anîxandare, Catismă și Paternii.

Litie, Și apoi Utrenie cu polieleu, Ev²anghelie Doxologia mare.

Ceasul întâi.

Miruirea credincioșilor.

În dimineața zilei în ajunul canonizării solemne sau sâmbătă dimineața, la aceeași biserică, se va oficia sf. slujbă după următoarea rînduială :

Miezonoptica, Psaltirea, Canonul și Ceasul.

Icoana celui a cărui canonizare se face e așezată pe un tetrapod în fața icoanei Maicii Domnului.

Sfânta Liturghie.

Parastas — ultimul parastas pentru adormitul care va fi canonizat.

La parastas într-o ectenie vor fi pomeniți și toți aceia care în viața adormitului au avut vreun rost mai important: rude, prieteni, ucenici, avi, călugări, vlădici, etc și la urmă și numele lui.

La celelalte ectenii de la parastas și la moliftele de dezlegare, ca și la veșnica pomenire, se va pomeni numele lui.

Slujba de vineri seara și cea de sâmbătă dimineața se va face de un sobor în frunte cu un arhieru, cel puțin în biserică în care va avea loc canonizarea solemnă.

Se va toca seara pentru Vecernie, dimineața pentru Ceasuri și pentru Sfânta Liturghie și la axion. Se vor trage clopotele seara la polieleu și dimineața la veșnica pomenire.

Slujba canonizării.

a) *în ajun — sâmbătă seara, în biserică în care se va face canonizarea-* Se începe cu ceasul 9. Vecernie cu Anixandare, — Fericit bărbatul — Paremii, Litie, după tipicul obișnuit.

După tropare se face : Procesiunea în jurul bisericii — urmînd rînduiala aceasta :

Clopotele vor suna.

Se iese din biserică astfel : Crucea Patriarhală - - ripidele- două sfeșnice — diaconii — arhidiaconii — preoții — vlădicii, după rang — patriarhul — icoana celui ce va fi canonizat, purtată de doi preoți — încadrați și urmați de călugări și călugărițe apoi credincioși.

Și începe ocolirea prin partea de miazăzi. Se fac patru opriri : sud, est, nord și vest în fața bisericii și se rostesc ecteniile știute cu ecfonișele lor, ca la ocolirea din Vinerea Mare.

La ieșirea din Biserică și la ocolire se rostesc stihirile Litiei.

La sfârșitul procesiunii clopotele încetează. Se intră în biserică.

Icoana celui a cărui canonizare se face, se așează pe un tetrapod în mijlocul bisericii, între luminări aprinse și avînd o candelă deasupra.

Se continuă slujba cu binecuvîntarea plinilor, psalmul 33, pînă la : «Bogații au sărăcit».

Se binecuvîntează credincioșii și se începe Utrenia prin citirea celor 6 psalmi.

La Polieleu se trag clopotele, fără toacă, și ies toți slujitorii din altar în jurul icoanei.

Se citește Evanghelia și după svetilna, se miruiesc credincioșii și se împarte artos. Otpust.

b) *în ziua canonizării solemne — Duminică dimineața — sau În zi de praznic.*

Dimintața la ora 7, toaca și clopotele tuturor bisericilor din localitate.

Miezonoptica — Psaltirea — Canoanele — Ceasurile.

începe apoi Sfînta Liturghie — Liturghia arhierescă de canonizare.

Sună toate clopotele din localitate.

De la începutul Sfîntei Liturghii doi arhieriei străjuiesc icoana Sfîntului cu două făclii aprinse.

Slujba decurge în mod obișnuit pînă la momentul hirotoniei arhierelui — după «Sfînte Dumnezeule».

îndată după «Sfînte Dumnezeule» ies toți membrii Sfîntului Sinod în mijlocul bisericii, lîngă icoana cu Sf. Evanghelie și cu luminări în mîini pe care le aprinde de la arhieriei, care străjuiesc icoana. Sfînta Evanghelie se așează în fața icoanei.

Se cîntă troparele : «Bine ești cuvîntat Hristoase Dumnezeule», «Cînd te-ai coborît».

Președintele Sfîntului Sinod — Patriarhul — citește actul document de canonizare întocmit de Sf. Sinod, semnîndu-se pe loc de toți membrii sinodului.

Se precedează la sfințirea icoanei Sfîntului.

Toți slujitorii se închină apoi icoanei Sfîntului.

Se cîntă : «Cu adevărat mare este taina creștinătății...»

«Sfinților mucenici...» ;

«Chinurile pe care le-au răbdat»

«Sîngele mucenicilor tăi în toată lumea ca o porfiră».

în timp ce se cîntă acestea se ia sf. Evanghelie de către un arhieriu, apoi se ia icoana de către doi arhieriei și mergînd cu Sf. Evanghelie înaintea icoanei, icoana este introdusă în altar prin ușile împărătești și așezată în fața sfîntei Mese. întreg soborul intra în altar.

Se cîntă apoi : «Sfînte... părinte (cuvioase, mucenice, etc.) roaga-te pentru noi» (de trei ori).

La «Sfînt, sfînt...», icoana se duce ocolind spre miazăzi și se așează în jețul arhieresc din sf. Altar, străjuită de patru ipodiaconi și diaconi cu ripide și cu dichere și trichere, dacă sfîntul a fost arhieriu.

Se continuă Liturghia, iar la sfârșit se rostește o cuvîntare de slăvire a sfîntului și i se va citi viața.

După «Fie numele Domnului...» Icoana se va scoate din altar, ocolind spre mieznoapte, însă tot prin ușile împărătești, și va fi așezată din nou în mijlocul bisericii între luminări aprinse, cîntîndu-se : «Sfinte... părinte roagă-te pentru noi.

La otpust se va pomeni și numele sfîntului celui nou, încredințîndu-se sufletele credincioșilor rugăciunilor lui.

Se va rosti o rugăciune specială îngenunchind întreaga asistență.

Icoana sfîntului rămîne în mijlocul bisericii între făclii aprinse, pentru a i se închina credincioșii. O străjuiesc doi călugări sau două călugărițe, dacă icoana este a vreunei sfinte femei.

c) *In ziua canonizării solemne — seara. Se face rînduiala,- din ajunul canonizării solemne, cu procesiune în jurul Bisericii-*

După așezarea din nou a sfinte icoane în mijlocul bisericii, se cîntă :

«Sfinte mult milostive...»

Intre catisme i se cîntă măriri noului sfînt:

«Te mărim pe tine sfinte...» «te mărim pe tine sfinte..., și cinstim sfîntă pomenirea ta, cel ce te rogi pentru noi lui Hristos Dumnezeuul nostru»-.

În continuare slujba se desfășoară după rînduiala din ajunul canonizării, punînd toate ale zilei și ale sfîntului.

d) *în ziua următoare. Dimineața : Liturghia arhierescă, cu rînduiala obișnuită.*

Seara : rînduiala obișnuită și acatistul sfîntului.

Icoana va fi luată din mijlocul bisericii de doi arhieri și va fi dusa la locul destinat pentru așezarea ei, în această biserică, cîntîndu-se : «Bucură-te sfinte părinte (mucenice, cuvioase, etc.).

La canonizările locale, în urma hotărîrii sinodului, dar nu fără aceasta, chiriarhul locului (mitropolit, episcop) poate săvîrși toate cele ce sînt rinduite să le săvîrșescă întîistătorul Sinodului.

CANONIZAREA SFINȚILOR ROMÂNI ȘI ÎNSEMNĂTATEA DEOSEBITA A ACESTUI ACT

Timp îndelungat ierarhi de seamă ai Bisericii Ortodoxe Române, preoți rîvnitori, viețuitori din cinul monahal, cărturari și numeroși dreptcredincioși creștini, s-au trudit să ție vie amintirea unora dintre semenii lor care au strălucit în viață printr-o închinare desăvîrșită a tuturor puterilor lor și strădaniilor lor, slujirii lui Dumnezeu și deopotrivă tuturor oamenilor. În mod firesc, toată grija acestora s-a îndreptat spre scoaterea la iveală a vredniciei multora dintre cei ce au trăit viața sfîntă pe pămîntul țării noastre și ale căror nume fuseseră aproape date uitării.

Cu deosebire în vremea redeșteptării naționale a poporului român, de la sfîrșitul epocii fanariote au început să se audă tot mai multe glasuri care cereau să li se dea cinstea cuvenită tuturor celor care, fără a fi dobândit cununa sfințeniei, au strălucit totuși în mod deosebit în fapte mari, nevoindu-se pentru Biserică și pentru popor, sau care, prin viață

smerită, retrasă și rugăciune, au aprins făcliile stinse în cugetele marii obști a dreptcredincioșilor, în istoria Bisericii ca și în istoria poporului nostru.

Dorința nestrămutată a tuturor celor care au simțit chemarea de a milita pentru cinstirea cuviincioasă — ca sfinți — a celor care s-au nevoit pe pământul românesc, de a da expresie vie și din ce în ce mai cu răsunet, simțământului general a dreptcredincioșilor Bisericii noastre, care — de-a lungul istoriei au filtrat prin cugetele lor și au cîntărit în cumpăna evlaviei vredniciile sau nevredniciile celor din vremea lor, și au dat cinstea cuvenită celor care li se cuvenea —, pe bună dreptate —, a fost aceea de a reține din curgerea vremii — în cugetele lor — tot ceea ce era vrednic de a fi păstrat în cinste și au lepădat din conștiința istorică a Bisericii noastre tot ceea ce n-a fost vrednic de luat aminte.

Cernerea fără de greș, la care supune istoria, vredniciile și nevredniciile oamenilor, a făcut ca din conștiința dreptcredincioșilor noștri creștini nu numai să nu dispară, ci din contră, să fie înălțate tot mai sus, să fie puse în lumină tot mai puternică și chiar să fie apropiate de sfintele altare, chipurile acelora, dintre înaintașii noștri care au fost proslăviți de Dumnezeu prin vrednicii deosebite, prin care El îi osebește pe aleșii Săi.

Prin această lucrare spontană și de lungă durată, s-a ajuns ca în Biserica noastră să li se dea cinstirea cuvenită unora dintre cei mai vrednici fii ai ei și ai poporului nostru. Ce-i drept, numărul acesta nu este prea mare, dar el nu se rezumă la cei pe care obștea credincioșilor îi pomenea cu numele, pentru că niciodată, nici cîrmuitorii Bisericii și nici credincioșii din orice stare, n-au avut această preocupare de a număra între sfinți pe toți ce-i care ar fi fost vrednici de această cinstire căci simțul cel mai elementar pe care-l trezește o credință sinceră și vie este acela al smereniei, care-i face pe oameni să nu-și măsoare puterile cu acelea ale lui Dumnezeu și nici să nu încerce a i se substitui în lucrul în care sînt convinși că se întrec puterile lor și că ele nu pot fi săvîrșite decît de Dumnezeu însuși.

De aceea, atît Biserica prin sfintele sale slujbe, cît și credincioșii Bisericii noastre, ca și credincioșii altor Biserici — de alt fel — cuprind în rugăciunile lor pe toți sfinții știuți și neștiuți, pe toți ce-i ce au strălucit oriunde pe fața pământului, și tuturor acestora li se adresează cu nădejde în rugăciunile lor.

Dar, tot cu vrerea lui Dumnezeu, Biserica în întregimea ei, cler și credincioși, a rînduit zile de cinstire a unora dintre sfinți, alături de cinstirea cotidiană a tuturor sfinților, și ea și-a dezvoltat cultul sfinților în așa fel încît pretutindeni, nu numai a îngăduit, ci a și sprijinit așezarea în rîndul sfinților a acelora dintre adormiții în Domnul, care au strălucit cu mai multă putere în viața fiecărui popor.

Pe firul acestei rînduiri tradiționale, și Biserica noastră și-a cinstit sfinții săi, simțindu-se îndemnată la acest lucru și de pilda altor popoare care au arătat toată tragerea de inimă față de eroii de credință ridicați din mijlocul lor, constituind istoria vie a lor.

În această istorie vie, în tezaurul pe care-l reprezintă ea, poporul nostru și-a păstrat și cultul sfinților pământului românesc, cărora li s-a

închinat la Duminica tuturor Sfinților, ca și la fiecare hram, la fiecare mănăstire ori biserică și în fiecare zi, ori de câte ori se făcea pomenirea celor răposați sau ori de câte ori avea o clipă de răgaz ca să-și întoarcă gândul cu evlavie la cei care au viețuit cu vrednicie pe același pământ.

Cei ce-și făceau rugăciunile lor în limba latină, cei ce rosteau cotidian «Tatăl nostru» în limba lor română, zămislită chiar în epoca încreștinării ca limbă specifică a unui popor care nu s-a confundat niciodată cu altele, aceia nu puteau uita că sînt români și nu și-au uitat pe sfinții ridicați din neamul lor.

Dar nici popoarele cele ce s-au apropiat de neamul nostru, sau cele care au viețuit împreună cu el, nici popoarele slave și nici grecii, n-au trecut cu vederea pe sfinții poporului român, ci la răstimpuri i-au pomenit și i-au trecut în rînduierile Bisericilor lor, spre a fi cinșiți în rînd cu toți ceilalți sfinți. Atît slavilor din sud, în vremurile mai vechi, cît și, în vremurile mai noi, de prin veacul al XVI-lea și al XVII-lea, slavilor de nord, ucrainenilor și rușilor, le erau cunoscuți sfinții români, pe care-i țineau în cinstea cuvenită. Și tot prin veacul al XVII-lea grecii au canonizat pe Sf. Ioan Românul sau Valahul, ca apoi rușii să-l înscrie în sinaxarele lor în veacul al XIX-lea, pe Sf. român Antipa din Moldova, ș.a. Manifestînd același interes, rușii au dorit să cunoască, pe la începutul veacului al XX-lea, numele sfinților români canonizați. În 1949, patriarhul Alexei al Moscovei s-a adresat Sf. Sinod al Bisericii noastre cu rugămintea de a i se comunica numele sfinților români, spre a-i înscrie în calendarul Bisericii Ortodoxe Ruse. În anul 1988 au canonizat pe Paisie Velicicovski.

Așa precum alte popoare au cinșit pe unii din sfinții noștri mai vechi, și românii, au dat cinstea cuvenită sfinților acestor popoare, pe care i-au așezat în rînd cu sfinții Bisericii Ecumenice, în această privință, menționăm faptul că în anul 1517, pe pămîntul românesc și cu împreună-lucrarea ierarhilor Bisericii Române, s-a săvîrșit canonizarea Sf. Nifon, fost patriarh al Constantinopolului, și apoi mitropolit al Țării Românești, unul din cele mai de seamă chipuri din sinaxarul sfinților greci. După cum se știe canonizarea lui s-a făcut cu ocazia sfințirii bisericii mînăstirii Curtea de Argeș.

Dintre sfinții mai noi, numiți de greci neomartirii, unii dintre aceștia au fost înscriși în calendarele și cărțile de cult ale Bisericii Române. De asemenea, sfinții din Bisericile vecine s-au bucurat de cinstea cuvenită din cele mai vechi timpuri din partea Bisericii Române care pe unii i-a cuprins chiar și în iconografia bisericilor, în picturile cărora sînt înfățișați încă de prin veacurile al XVI-lea — al XVII-lea, cîțiva sfinți naționali ruși, bulgari și sîrbi, (Sf. Ciril și Metodie, Sf. Ioan de Rila, Sf. Sava, Sf. Serghie, ș.a.j).

Dar și mai tîrziu, numele sfinților popoarelor vecine au fost trecute în cărțile de cult și în calendarele Bisericii Ortodoxe Române. De altfel, nimic mai firesc decît ca lucrurile să se fi petrecut în acest fel, deoarece aria sfințeniei nu cunoaște granițe naționale.

Poporal român, cîntărind cu multă chibzuință vredniciile celor ce au strălucit în chip de sfinți, a arătat totdeauna o închinare plină de omenie și mărinimie spre sfinții altor popoare.

Dreptcredincioșii creștini ai Bisericii noastre, în frunte cu slujtorii din orice treaptă, nu s-au străduit să înscrie un număr prea mare de sfinți români în rîndurile Bisericii noastre, trecîndu-i pe cei mai mulți în ceata «Tuturor sfinților» și înălțîndu-i numai pe cîțiva în rînd cu sfinții Bisericii ecumenice, care se pomenesc cu numele, dar și aceasta au făcut-o cu multă măsură și cuviință. Astfel se explică faptul că sfințul Daniil Sihastru s-a bucurat de un cult discret, nezegomotos și plin de cuviința evlaviei străbune, deși cultul lui a fost statornicit și păstrat în mod neîntrerupt din vremea trecerii lui la cele veșnice.

Siduîndu-se în mod spontan, nedeliberat și fără alte țeluri de slavă lumească în ecumenicitatea creștină, poporul român și-a păstrat, și-a apărut și și-a cinstit deodată cu credința și cu Biserica sa, cu eroii și cu sfinții săi, și limba și ființa sa etnică, ca și casa sa de obște sau patria sa.

Fără îndoială că, adunînd strădanie cu strădanie, contribuție cu contribuție, toate acestea au dus — de-a lungul vremii — la formarea conștiinței că Biserica noastră are îndatorirea de a cerceta cu luare aminte problema canonizării sfinților români și de a proceda la așezarea solemnă în rîndul sfinților a acelorora dintre cei împodobiți cu toată vrednicia, pe care ea — sub călăuzirea Duhului Sfînt — și împreună cu credincioșii săi fii, îi va socoti sau îi va găsi vrednici de a fi cinstiți ca sfinți.

Dar abia în veacul nostru, după al doilea război mondial, apare o nouă inițiativă pentru canonizarea sfinților români. Ea a apărut din partea Patriarhului Justinian, care a organizat, în pragul anului 1950, lucrările de pregătire a canonizării sfinților români.

Ca urmare ia 28 februarie 1950, pe temeiul unui referat despre canonizare a sfinților, prezentat de mitropolitul Nicolae Bălan, Sfîntul Sinod a Bisericii Ortodoxe Române a hotărît să procedeze la îndeplinirea tuturor lucrărilor necesare în vederea canonizării solemne a mai multor sfinți români și totodată la înscrierea acestora, încă din același an 1950, în calendarul Bisericii Ortodoxe Române. Această hotărîre a fost completată cu alte măsuri ulterioare, prin a căror ducere la îndeplinire s-a ajuns, în anul 1955, să se procedeze la canonizarea solemnă a cîtorva sfinți români, precum și la extinderea cultului unor sfinți cu cinstire locală în țara noastră.

Lucrările pregătitoare de canonizare au fost întocmite, printr-o muncă intensă de către o comisie special constituită.

Canonizarea solemnă a avut loc odată cu aniversarea a 70 ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române, în zilele de 10—23 octombrie, 1955, la solemnități participînd și delegați ai Bisericilor Ortodoxe surori.

Atunci au fost canonizați: Sfîntul Ierarh Calinic de la Cernica (11 aprilie), Sfîntii Ierarhi și Mărturisitori Ilie (Iorest) și Sava Brancovici —• (24 aprilie); cuvioșii mărturisitori Visarion Sărai, Sofronie de la Cioara și mucenicul Oprea din Săliște — (21 octombrie). Cu un an mai tîrziu în 1956, s-a procedat la canonizarea solemnă a sfințului ierarh Josif cel Nou de la Par tos (15 septembrie).

Deodată cu canonizarea solemnă a sfinților români săvîrșită în 1955, s-a procedat și la extinderea în întreaga Biserică Ortodoxă Română a

cultului unor sfinți care aveau numai cinstire locală sau provincială în țara noastră, între aceștia se afla și sfântul mucenic Ioan Românul sau Valahul, care fusese canonizat de Patriarhia Ecumenică, încă din anul 1662, îndată după moartea lui martirică îrrtîmplată la 12 mai, în același an.

Ceilalți sfinți a căror cult s-a extins deodată cu acela a sfântului Ioan Românul sînt: Cuvioasa Paraschiva de la Iași (14 octombrie), Sf. Filoftea de la Argeș (7 dec.), Sf. Grigorie Decapolitul de la Bistrița-Vîlcea (20 noiembrie), Sfântul Dimitrie cel Nou din București (27 octombrie) și sf. Nicodim de la Tismana (26 dec.).

Actul de adîncă pietate pe care l-a săvîrșit Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române prin canonizările solemne din 1955—1956 a stîrnit un ecou fără precedent atît în conștiința dreptcredincioșilor săi fii cît și în întreaga Ortodoxie, în mod spontan și stăruitor, fiii sfintei noastre Biserici invocă solirile sfinților noștri străbuni pentru toate trebuințele evlaviei lor. Închinători din ce în ce mai convinși de folosul rugilor pe care le înalță, cu inimă curată, către sfinții pămîntului românesc, aprind candelile nestinse, la icoanele și la raclele sfinților români.

La puțină vreme după inițierea din anul 1950 a canonizărilor care s-au săvîrșit, în Biserica Ortodoxă Română, acte asemănătoare s-au produs și în viața cîtorva Biserici surori.

Toate aceste acte de canonizare, al căror început l-a făcut Biserica Ortodoxă Română au stîrnit pretutindeni interesul dreptcredincioșilor creștini, și deopotrivă intensa preocupare a slujitorilor și cărturarilor Bisericii. Ca urmare și în tematica stabilită de prima conferință pan-ortodoxă de la Rhodos, din anul 1961, pentru un viitor Sinod Ecumenic a fost inclusă și problema canonizării sfinților, spre a se adopta o rînduială cît mai precisă, mai uniformă și mai corespunzătoare pentru întreaga Biserică.

Statornic preocupat de cultul sfinților români, Patriarhul Justinian a inițiat și studierea posibilității de a-i canoniza pe străluciții voievozi apărători ai dreptei credințe : Ștefan cel Mare al Moldovei și Constantin Brîncoveanu al Țării Românești. Nu este deci surprinzător și nici exagerat faptul că, încă de cu bună vreme Constantin Brîncoveanu a fost cinstit de către ortodocșii greci ca mucenic al dreptei credințe, întoc-mindu-i-se chiar o slujbă după toată rînduiala de către mitropolitul Ca-linic al Heracleei, cu titlul următor: «Canonul voievodului Vlahiei Constantin Brîncoveanu»-

Cuprinzînd, ca într-un mănunchi de nestemate ale evlaviei dreptcredincioșilor fii ai Bisericii noastre strămoșești, toate simțămintele de dragoste, de alipite și de cinstire cu care ei au înconjurat, de-a lungul veacurilor, pe luceferii credinței din străbuni, canonizarea sfinților români din 1955—1956 adică trecerea lor, după rînduiala canonică și liturgică a Ortodoxiei, în rîndurile sfinților, a dus la o nouă strălucire a Ortodoxiei românești și a deschis porți noi de azur pentru toată suflarea care laudă pe Domnul.

III.

ACTIVITATEA JURISDICTIONALA

Noțiunea de jurisdicție și putere jurisdicționaiă

Este un lucru bine cunoscut că Biserica și-a însușit cele dinții nor-mp de drept, din viata de stat, adică din dreptul roman sau laic, in.su-șindu-și în același timp, și terminologia juridică corespunzătoare, a dreptului profan. Ambele aceste procese s-au desfășurat în timp, ca două procese paralele și inseparabile. Abia mai târziu Biserica și-a elaborat normele juridice proprii, creindu-și și o terminologie specifică.

Din terminologia juridică latină, Biserica a luat și cuvântul jurisdicție, ca și expresia putere jurisdicțională, și le-a folosit în sensurile în care le folosea dreptul roman sau dreptul de stat, ulterior.

Înțelesul original al cuvântului jurisdicție, din care derivă și înțelesul expresiei putere jurisdicțională, este acela de a spune ceea ce este drept, de a stabili dreptul sau de a pronunța dreptul. Ca urmare, prin putere jurisdicțională trebuie să se înțeleagă puterea de a stabili sau de a pronunța dreptul. Dar acest lucru, adică stabilirea sau așezarea dreptului, întocmirea regulilor de drept, nu se face ca scop în sine, ci ca mijloc pentru aplicarea sau exercitarea puterii, și anume, a puterii prin care se urmărește înfăptuirea unui anumit scop. Scopul acesta este de a crea și de a menține, sau de a asigura menținerea unei stări de echilibru în relațiile sociale-juridice, de a se realiza ordinea juridică.

Cu alte cuvinte, rațiunea puterii jurisdicționale, ar consta în J;>- crarea necesară de a stabili și de a păstra ordinea juridică. Dar, la rândul ei, nici aceasta nu apare ca necesară în sine, ci numai spre a putea servi alte țeluri ale vieții omenești și în speță țelurile fiecărei societăți organizate, în care ea se poate constitui. Pentru înfăptuirea acestor țeluri, acționează în permanență atât puterea care crează ordinea dr drept, cât și ceilalți factori care intră în acțiune alături de ea în acest scop. Colaborarea dintre puterea constituită și dintre factorii care acționează împreună cu ea pentru crearea și păstrarea sau menținerea ordinei juridice, reprezintă o activitate complexă prin care este îndrumată sau condusă întreaga societate. Această activitate poate fi numită acțiune sau lucrare de conducere. Și fiindcă ea se săvârșește în mod principal printr-o putere constituită într-o societate organizată, iar puterea aceasta folosește normele de drept spre a-și săvârși lucrarea specifică de conducere, puterea respectivă se numește putere jurisdic-Uonală.

Așadar, prin putere jurisdicțională se înțelege puterea de conducere sau de cîrmuire a unei societăți organizate, prin folosirea normelor de drept.

Organele investite cu puterea de conducere se numesc autorități, cuvîntul autoritate avînd înțelesul originar pe care-l are și cuvîntul autor, adică pe acela de factor care are însușirea de a săvîrși o lucrare. Lucrarea pe care o săvîrșește autoritatea este lucrarea de conducere, spre deosebire de lucrările de altă natură pe care le săvîrșesc diversele categorii de autori sau de făptuitori ale altor lucrări.

Toate organele care sînt chemate să săvîrșescă acte de conducere, se constituie după reguli de drept și însuși puterea care li se încredințează, trebuie să o folosească tot după reguli de drept, ceea ce însemnează că întreaga lucrare privitoare la constituirea autorităților și la funcționarea lor, adică la conducere, este înveșmîntată în reguli juridice. Ca urmare, orice act de exercitare sau de aplicare a puterii este implicat un act prin care se stabilește, se pronunță și apoi se aplică dreptul, deci este un act de jurisdicție.

În acest sens, jurisdicția însemnează pronunțarea sau stabilirea dreptului pe calea actelor de conducere a unei societăți, sau și mai precis, săvîrșirea tuturor actelor de conducere în cadrul unei societăți organizate, prin folosirea dreptului. Dar săvîrșirea acestui fel de acte nu *se* poate face decît în limitele stabilite prin legea de drept, deci conducerea se efectuează de către fiecare autoritate numai în limitele stabilite pentru activitatea ei, prin norme juridice, precise, adică prin legi de drept.

Jurisdicția mai însemnează însă și dreptul de a conduce și anume, fie uri drept general, nelimitat, fie un drept restrîns sau limitat, circumscris sau precis determinat, de așa fel încît el nu se poate exercita decît în granițe precise, trasate prin legi de drept.

Jurisdicția nelimitată revine numai puterii suverane sau suveranității propriu-zise, a cărei caracteristică principală este de a nu fi limitată prin nimic în interiorul societății în care se constituie, și se aduce în expresie prin acte corespunzătoare. Firește însă că ea este limitată, în afara societății respective, prin alte suveranități, adică prin altele puteri de același fel, de aceeași natură sau de același grad.

În Biserică, jurisdicție nelimitată îi revine numai Sinodului Ecumenic. Sinoadele Bisericilor locale, indiferent de alcătuirea lor, nu dețin o jurisdicție nelimitată sau suverană, decît în chestiunile în care această jurisdicție nu este rezervată autorității superioare a Sinodului Ecumenic, adică cu excepția acelor chestiuni care prin natura lor asigură unitate, dogmatică, cultică și canonică a întregii Biserici. Pe de altă parte, jurisdicția organelor sinodale centrale ale Bisericilor locale, este limitată și teritorial numai la granițele fiecărei Biserici autocefale sau autonome.

Dar, în afară de limitele teritoriale ale jurisdicției mai există și limite de fond în sensul în care se prezintă, de exemplu, aceste limite pentru jurisdicția autorității superioare centrale a oricărei Biserici locale. Astfel de limite de fond există și pentru felurite alte organe și ele sînt determinate de anumite reguli general admise pentru buna organizare și funcționare a aparatului de conducere al oricărei societăți, în

acest sens se crează sau se constituie unele organe sau autorități care dețin și exercită de exemplu numai atîta putere cîtă este trebuincioasă spre a întocmi legi, ori spre a aplica anumite legi într-un sector sau altul al vieții obștești și în acest chip jurisdicția respectivelor autorități este limitată la lucrările sau funcțiunile specifice pentru care sînt create și destinate.

Această reglementare și limitare a jurisdicției în general se întemeiază pe necesitatea specializării și diviziunii muncii și ea este folosită de bunul mers al societății. Trebuie observat însă că în Biserică nu există o delimitare atît de precisă și la toate nivelurile a diverselor funcțiuni, pe care sînt chemate să le îndeplinească anumite organe de conducere, cum se prezintă această delimitare în viața de stat. Astfel, de exemplu sinoadele au în genere o jurisdicție generală, adică ele dețin și exercită atît puterea legiuitoare, cît și pe cea judecătorească și executivă, la nivelul cel mai înalt. Dar cu toate acestea sinoadele însăși creează alte organe sau instituții specializate pentru îndeplinirea unor anumite funcțiuni, pe care nu le mai pot cuprinde în viața complexă a Bisericii. Tot la fel și episcopul deține și exercită o putere jurisdicțională generală și anume atît una legiuitoare, cît și una judecătorească și executivă, dar nici el nu le poate cuprinde și exercita pe toate aceste trei puteri, de aceea este ajutat de organe corespunzătoare, cu atribuții sau cu jurisdicții limitate, potrivit trebuințelor impuse de specializarea și diviziunea muncii.

Se poate conchide așadar ca prin jurisdicție sau prin puterea jurisdicțională în Biserică, se înțelege dreptul de a deține și de a exercita puterea bisericească în limitele determinate de ordinea juridică a Bisericii, sau cu alte cuvinte, dreptul de a deține și de a exercita în cadrul legii cele trei ramuri ale puterii bisericești, adică a puterii învățăto-rești, a celei sfințitoare și a celei de cîrmuire în sens propriu.

Dar pe lîngă acest înțeles general, noțiunea de jurisdicție ca și aceea de putere jurisdicțională, mai are în Biserică și înțelesul special de drept de a deține și de a exercita a treia ramură principală a puterii bisericești și adică puterea aparte de conducere și de cîrmuire, adică de a îndeplini funcțiunea deosebită de conducere, prin săvîrșirea a trei categorii de acte distincte și anume : a actelor de legiferare, a celor judecătorești și a celor executive.

Deși conducerea Bisericii se înfăptuiește prin exercitarea sau aplicarea întregii puteri bisericești, adică a tuturor celor trei ramuri principale ale acestei puteri, totuși, datorită faptului că cea de a treia ramură a puterii bisericești se reazimă mai mult clecît celelalte două pe drept și pe folosirea normelor juridice, i se zice — în mod curent numai acesteia — putere jurisdicțională, expresie devenită tipică și de circulație generală. Ce-i drept în mod mai concret, în contact direct cu realitățile bisericești, lucrarea de conducere a Bisericii, se efectuează în mod! prevalent prin stabilirea sau întocmirea de legi, adică prin legiferare, apoi prin aplicarea legilor și prin luarea de măsuri pe calea justiției împotriva celor care le încalcă, așa încît în exercițiul celei de a treia ramuri a puterii bisericești, apare în mod mai pregnant și mai evident la fiecare pas, natura jurisdicțională a lucrărilor sau actelor

prin care se exercită sau se foloseşte această putere, căci fiecare din acestea înseamnă — în sens propriu — acte de pronunţare, de stabilire și de aplicare constantă a dreptului, adică a normelor juridice.

Cum însă actele prin care se traduce în practică lucrarea de jurisdicție sau de stabilire și de pronunțarea dreptului, sub forma deosebirii a ceea ce este drept și a ceea ce este nedrept, adică a ceea ce este în conformitate cu legea și a ceea ce nu este în conformitate cu legea, ci chiar împotriva legii, sînt actele de judecată sau actele judiciare, cuvîntul jurisdicție ca și expresia de putere jurisdicțională a dobîndit un sens și mai restrîns și anume cel mai restrîns dintre înțelesurile în care se folosește, acela de lucrare judecătorească, sau de putere judecătorească, ori judiciară. Acesta este al treilea sens principal în care se folosește cuvîntul jurisdicție, ca și expresia putere jurisdicțională.

Cu alte cuvinte, atît termenul specific de jurisdicție, cît și expresia putere jurisdicțională se folosesc în Biserică cu trei sensuri distincte și anume :

— în sensul de drept general de a deține și de a exercita întreaga putere bisericească, înjimatele determinate de ordinea juridică a Bisericii. În virtutea acestui drept, organele investite cu jurisdicție sau cu puterea jurisdicțională, pot exercita în Biserică, în limitele competențelor fiecăreia, atît puterea învățătoarească sau de propovăduire, cît și cea sfințitoare și cea de conducere sau de cîrmuire ;

În sensul de drept special de a deține și de a exercita în aceleași limite determinate de ordinea juridică a Bisericii, a treia ramură a puterii bisericești, care datorită specificului ei, se și numește în sens propriu, putere jurisdicțională .•

— În sensul de drept și mai restrîns de a deține și de a exercita nu mai o parte din cea de a treia ramură a puterii bisericești și adică pe aceea în virtutea căreia se exercită așa-zisa putere judecătorească adică se îndeplinește funcțiunea judecătorească în viața Bisericii.

Lămurirea înțelesului cuvîntului jurisdicție în genere, ca și a expresiei putere jurisdicțională, precum și a înțelesului deosebit pe care îl au în viața Bisericii, atît noțiunea de jurisdicție, cît și cea de putere jurisdicțională, apare ca absolut necesară pentru a se evita confundarea lucrurilor, deoarece noțiunile de care ne-am ocupat sînt folosite fără discernămintul cuvenit, atît în științele juridice profane, cît și în cele mai multe scrieri de Drept bisericesc.

Cu aceste lămuriri, să trecem acum la analiza conținutului mai concret al celei de a treia ramuri a puterii bisericești, adică a puterii cîrmuitoare, conducătoare sau jurisdicționale propriu-zise.

În cuprinsul acestei ramuri a puterii bisericești intră trei categorii de acte prin care se săvîrșesc lucrări distincte prin natura lor, dar care reprezintă — fiecare în felul său — un mod de a stabili, de a rosti sau de a pronunța ori de a aplica dreptul, adică normele de drept, în scopul creării și menținerii celei mai corespunzătoare stări de echilibru, a celei mai corespunzătoare ordini juridice.

Amintim aici că elementele care intră în alcătuirea ordinei juridice sînt: ideologia sau concepția despre drept, autoritatea legiferatoare, legile, supunerea față de legi și sancțiunile sau pedepsele prin care se

impune respectul legilor, în caz de împotrivire față de ele. Dintre aceste elemente, acelea care fac obiectul unei cercetări mai amănunțite în legătură cu puterea jurisdicțională, ca a treia ramură principală a puterii bisericești, sînt : autoritatea legiuitoare, legile și sancțiunile.

Subdiviziunile puterii jurisdicționale, se prezintă după cum urmează:

- puterea sau funcțiunea legiuitoare
- puterea sau funcțiunea judecătorească și
- puterea sau funcțiunea executivă.

Existența și lucrarea puterii legiuitoare, adică îndeplinirea funcției legislative în Biserică, presupune existența unor organe investite cu această putere, care în totalitatea lor reprezintă autoritatea sau puterea legiuitoare a Bisericii, precum și a legilor însăși,

Existența și lucrarea puterii judecătorești, adică a îndeplinirii funcției judecătorești în Biserică, presupune atât existența legilor și a supunerii obișnuite față de acestea, cît și existența unor cazuri de nesupunere față de legi sau de încălcare a acestora, cazuri în care devine necesară judecarea celor nesupuși, și pedepsirea lor, prin aplicarea așa numitelor sancțiuni. (Sancțiunile au menirea să apere de tulburare echilibrul sau starea de ordine juridică a societății, creată prin legile de drept și prin aplicarea lor la realitățile vieții, prin consimțirea sau supunerea față de ele a membrilor societății).

În fine, existența și lucrarea puterii executive presupune iarăși existența unei supuneri constante a membrilor societății față de legile de drept, iar pe de altă parte presupune deasemenea existența unor acte de nesupunere față de legi, în cazul cărora trebuiesc aplicate sau duse la îndeplinire hotărârile puterii judecătorești sau a organelor care îndeplinesc funcția judecătorească în Biserică.

Dacă este ușor de înțeles ce reprezintă puterea sau funcțiunea legislativă și cea judecătorească în Biserică, este mai dificilă înțelegerea conținutului puterii sau funcțiunii executive în Biserică, într-adevăr, în mod curent, prin putere sau funcțiune executivă, se înțelege mai mult aplicarea măsurilor de constrîngere exterioară sau fizică, în scopul ducerii la îndeplinire a hotărârilor judecătorești. Deci de noțiunea curentă a executivului ține executarea sau aplicarea prin forță a unor hotărîri emise în baza legii de către instanțele judecătorești.

De fapt însă lucrarea principală și specifică a puterii executive sau a funcțiunii executive constă în ducerea la îndeplinire a imperativelor legii, așa cum este aceasta emisă de către legiuitor, adică de către puterea legislativă, ceea ce înseamnă aplicarea legilor la realitățile vieții, adică la toate acelea care pot face obiectul legiferării. Prin această lucrare, puterea executivă pune în mișcare în sensul dorit și stabilit de legiuitor întreaga viață a societății, folosind un imens aparat de care se servește ca de o pîrghie cu nenumărate ramificații ce străbat și cuprind întreaga societate. Lucrarea de acest fel a puterii executive, se numește în limbajul juridic al statului, administrație, pentru că ea constă de fapt în aplicarea legilor la realitățile vieții sociale, adică în administrarea acestor mijloace ale puterii de stat care se numesc legi, la realitățile vieții de pe teritoriul unui stat.

Executivul în viața a Bisericii, sau altfel spus conținutul puterii ori funcțiunii executive în Biserică ar putea consta în două categorii principale de lucrări și anume, în acte de aplicare curentă a legilor la realitățile vieții bisericești, pe scara întregului aparat de organizare și de conducere a Bisericii și în acte de ducere la îndeplinire a hotărârilor instanțelor judecătorești ale Bisericii. Din modul în care s-a înfățișat schema puterii jurisdicționale propriu-zise, arătându-i-se conținutul acesteia în Biserică și din raportarea ei la elementele ordinii juridice, rezultă clar ca puterea jurisdicțională și exercitarea ei în Biserică, constituie principalul mijloc concret sau principalul factor cu caracter practic, prin care se asigură menținerea acesteia. Dar prin relevarea importanței puterii jurisdicționale bisericești nu vrem să diminuăm importanța puterii bisericești, în general. Nici n-ar fi posibil așa ceva, de altfel, căci după cum este știut puterea jurisdicțională nu reprezintă decât o parte a acesteia. Autoritatea legiuitoare a Bisericii nu se întemeiază numai pe deținerea și exercitarea puterii jurisdicționale sau conducătoare a Bisericii, ci pe puterea bisericească în deplinătatea ei și astfel legile pe care le emite ea, sînt expresia întregii puteri bisericești, nu numai a unei porțiuni din această putere[^]

Din cuprinsul mai amănunțit al celor trei funcțiuni sau puteri ce constituie subdiviziuni ale puterii jurisdicționale a Bisericii, de specificul și de rostul fiecăreia, urmează să ne ocupăm în mod deosebit, relevînd în cazul fiecăreia tot ce este mai caracteristic, mai important și mai util, atît pentru înțelegerea instituțiilor și rînduielilor juridice ale Bisericii, cît și pentru utilitatea practică a acestora.

RAMURILE ACTIVITĂȚII JURISDICTIONALE

A. Activitatea sau funcțiunea legislativă

1. Specific, organe și competență. Prin funcțiunea legislativă sau puterea legislativă se îndeplinește, în Biserică, lucrarea de legiferare adică de elaborare sau de întocmire, de aprobare și de publicare sau promulgare a legilor după care se conduce viața bisericească.

Legiferarea bisericească se deosebește însă în multe privințe de corespunzătoarea lucrare de legiferare care se săvîrșește în viața de stat. Pentru a ne da seama de aceste deosebiri este necesar să aruncăm o privire asupra modului în care au apărut cele dintîi legiuri bisericești, ca rezultat al lucrării ce s-a îndeplinit prin organele care dețineau puterea legiuitoare, sau care îndeplineau funcțiunea legislativă în Biserică.

Precum s-a arătat și s-a precizat cu alte prilejuri, vorbindu-se despre necesitatea dreptului pentru viața Bisericii, sau despre unele aspecte ale vieții bisericești organizate pe baza normelor de drept, Biserica n-a folosit inițial norme juridice, adică legi de drept, ci numai norme cu caracter religios și moral, prin care se reglementau relațiile strict religioase și morale dintre credincioși, ca și dintre grupurile acestora, adică dintre comunitățile sau Bisericile locale. Pentru astfel de trebuințe în care nu se putea evita folosirea normelor juridice, s-au întrebuintat legile de drept 14 — Drept canonic ortodox

ale Statului, pe care viața Bisericii a sfârșit prin a și le însuși pe calea unui îndelungat proces de asimilare a acestora în corpul normelor de organizare și conducere a Bisericii, proces care poate fi împărțit în două etape :

Cea dintâi care durează pînă la anul 313 sau chiar pînă la începutul veacului al IV-lea, adică perioada în care Biserica n-a avut libertatea de a desfășura, în mod statornic și după toate rînduielile corespunzătoare, o lucrare de legiferare formală, în această etapă, atît însușirea de către Biserica a normelor de drept existente în viața de stat, cît și elaborarea de către ea a unor norme juridice proprii, s-a făcut pe calea obiceiului, adică a întrebuintării practice a unora, precum și pe aceea a statornicirii altora, ca rînduieii sau legi nescrise. Numai în mod excepțional s-a procedat și la întocmirea de legi scrise, fie că acestea erau luate din corpul de legi al Statului și îmbisericite, fie că erau elaborate ca legi aparte ale Bisericii.

A doua etapă a acestui proces, începe cu primii ani ai veacului al IV-lea și ea se caracterizează printr-o acțiune de legiferare după toate rînduielile legiferării formale din partea Bisericii, legiferare pe calea căreia. Biserica și-a însușit numeroase principii și norme din dreptul de stat, dîndu-le un veșmînt bisericesc, iar pe de altă parte și-a elaborat, sau a întocmit norme juridice proprii.

Caracteristic pentru normele cu caracter juridic ale Bisericii de orice fel, fie că ele erau însușite din legislația de stat, fie că erau elaborate ca norme proprii de către Biserica, a fost, și e bine reprezentat în textele vechii legislații bisericești faptul că, în cuprinsul acestor legiuiri bisericești n-au intrat numai chestiuni de drept propriu-zise, ci și felurite chestiuni de altă natură. Mai precis, trebuie să spunem că obiectul legiferării bisericești nu l-au format numai relațiile externe, sau faptele și actele cu caracter social ale membrilor săi, ci și tot felul de chestiuni, de fapte, de acte și relații cu caracter religios, moral și ceremonial sau cultic.

Autoritatea bisericească investită cu putere de legiferare a preluat această tradiție de legiferare completă, din practica veche a vieții bisericești și a continuat-o prin lucrarea săvîrșită de către toate sinoadele care au dat canoane.

Un alt element caracteristic pentru legiuirile bisericești din epoca clasică a acesteia, îl constituie faptul că foarte multe dintre legile care s-au adoptat de felurite sinoade sub numele de canoane, nu prevăd sancțiuni pentru cazul de încălcare a, normelor care se stabilesc prin ele.

Tot ca o caracteristică a legilor de drept ale Bisericii, adoptate de către sinoade, trebuie să relevăm faptul că ele nu prevăd posibilitatea abrogării și întreaga legislație clasică a Bisericii, nu cunoaște și nu practică procedeul abrogării legilor mai vechi prin altele ulterioare. Faptul se explică prin caracterul sacru ce se atribuia rînduielilor bisericești, inclusiv celor cu simplul cuprins juridic, deși acestea au fost determinate de anumite împrejurări sau trebuințe care nu au caracter permanent, multe din ele schimbîndu-se în decursul timpului. Cu toate acestea nici una dintre legile respective numite canoane, nu au fost abrogate, în mod normal, ceea ce n-a putut să oprească însă uzura lor, care le-a dus fie la abrogarea de fapt, fie la completa lor cădere în desuetudine.

Drept caracteristice aparțin ale legiferării bisericești, așa cum s-a practicat aceasta atât prin sinoadele locale, cât și prin Sinoadele Ecumenice, mai trebuie să mai amintim și următoarele :

— întreaga legiferare a Bisericii a fost supusă aprobării autorității de stat și n-a fost socotită ca o lucrare perfectă fără de această aprobare,-

— toate legile elaborate și adoptate de autoritatea bisericească în vestită cu puterea legiuitoare, în epoca clasică a legiferării bisericești, s-au numit canoane, spre a se deosebi de legile de stat, cărora li s-a zis simplu legi sau nomi;

— tuturor canoanelor li s-a zis și li se zice pînă astăzi «sfinte canoane» atât din pricina caracterului lor de legi bisericești cât și din pricină că, prin dubla lor sancționare din partea autorității bisericești și a celei de stat, ele au fost privite și socotite ca legi sacre, în raport cu legile simple de stat, care prin natura și prin rostul lor aveau caracterul de legi profane , •

— legiferarea bisericească veche mai are și caracteristica, de înțeles pentru vremea de atunci, că ea emană atât de la autoritatea bisericească investită cu putere legiuitoare, cât și de la autoritatea de stat, care a dublat lucrarea legiferătoare a Bisericii, statornicindu-se astfel în mod practic, pentru o vreme destul de îndelungată, principiul dublei competențe legiuitoare pentru viața bisericească, adică al competenței autorității bisericești, precum și al competenței autorității superioare de stat, pentru aceeași — nu numai importantă —, ci și esențială lucrare de legiferare pe seama Bisericii.

Din toate caracteristicile relevate ale legiferării bisericești se vede destul de precis că profilul acesteia se deosebește de acela al legiferării din viața Statului, printr-un element specific, careia îi dau expresie deosebirile caracteristice arătate mai sus.

Organele care dețin și exercită în Biserică puterea legiuitoare, sînt cele individuale și sinodale, care au dreptul să stabilească norme obligatorii pentru conduita credincioșilor și a slujitorilor Bisericii. Dar iată care sînt aceste norme :

În primul rînd sînt canoanele, apoi felurite alte tipuri de legiuiri care nu se mai numesc canoane, ci se numesc așa cum se numeau altă dată legile de stat prin care se reglementau chestiuni bisericești, adică legi în mod simplu. Acestea nu sînt eminate de la autoritatea bisericească, chiar dacă aceasta contribuie la elaborarea lor, ci de la autoritatea de stat, și în speță de la organele puterii legislative ale Statului, indiferent cum se numesc acestea : parlamente, camere, adunări naționale, adunări constituante, adunări obștești, sfaturi, senate etc. Legile astfel adoptate poartă felurite numiri ca de exemplu: lege pentru organizarea și funcționarea Bisericii, lege organică a Bisericii, regulament duhovnicesc, lege sinodală, decret pentru constituirea unei autorități sinodale centrale a Bisericii, lege pentru numirea, episcopilor, lege pentru înființarea patriarhiei etc.

Alte legiuiri care se folosesc pentru organizarea și conducerea Bisericii se numesc : canonisme, statute, regulamente, hotărîri sinodale, Acizii, instrucțiuni etc. Toate acestea sînt emise de autoritatea bisericească la diverse niveluri.

în ordinea importanței ior, organele bisericești care dețin și exercită, la diverse niveluri, puterea legiuitoare în Biserică sînt următoarele:

Cea mai înaltă autoritate legiuitoare în Biserică este Sinodul Ecumenic. El are competență universală în toate chestiunile și pentru întreaga Biserică.

După Sinodul Ecumenic urmează în ordinea importanței și a competenței, sinodul general al Bisericii, întrunit fără caracter ecumenic, ci numai ca sinod panortodox sau și sub alte denumiri ca de ex. : congres panortodox, consfătuire panortodoxă sau interortodoxă, conferință panortodoxă sau interortodoxă, comisie interortodoxă sau panortodoxă, etc.

A treia categorie de organe legiuitoare în Biserică o formează sinoadele cunoscute în viața Bisericii sub numele de sinoade endemice și anume în mod special, cele care s-au întrunit sub acest nume ca un fel de permanență a Sinodului Ecumenic, iar mai tîrziu a sinodului panortodox, la Patriarhia din Constantinopol.

Pe locul al patrulea se situează, ca organe legiuitoare în Biserică, sinoadele locale. Sub acest nume se înțeleg două feluri de sinoade și anume : sinoadele locale din epoca clasică a legiferării bisericești, a căror canoane le-a conferit puterea general-obligatorie sau vigoare universală în Biserică, Sinoadele Ecumenice (can. 2 IV), apoi sinoadele locale actuale care sînt sinoade plenare ale Bisericilor autocefale și ale Bisericilor autonome. Competența acestora este limitată atît ca teritoriu, cîi și ca fond sau ca problematică de rînduiri tradiționale care impun și asigură păstrarea unității dogmatice, cultice și canonice a întregii Biserici.

În legătură cu sinoadele locale ale Bisericilor autocefale și autonome și ca o prelungire a unei rînduiri stabilită în privința organizării și funcționării vechilor sinoade endemice de la Constantinopol, au mai apărut, ca organe sinodale restrînse, dar investite și ele parțial cu putere legiuitoare, așa numitele sinoade permanente.

În fine, ultimul fel de sinod care mai deține și exercită astăzi putere legiuitoare în Biserică, este sinodul mitropolitan, acolo unde acesta este organizat, sau, în anumite situații, sinoadele mitropolitane unite (Regulamentul învățămîntului teologic).

Trebuie să menționăm însă — în mod special — că în cadrul Bisericilor locale autocefale sau autonome, mai există o categorie de organe legiuitoare, care au atribuții chiar mai înalte decît sinoadele episcopale plenare ale Bisericilor respective și acestea se numesc fie adunări generale sau adunări naționale bisericești, fie congrese naționale bisericești, fie soboare, sau soboare mari. Acestea sînt după alcătuirea lor sinoade mixte și au — în majoritatea Bisericilor ortodoxe de azi — poziția de cele mai înalte organe legiuitoare, în atribuțiile lor intrînd însăși adoptarea legilor sau statutelor de organizare ale fiecăreia dintre aceste Biserici, precum și a altor tipuri de legiuiri uzitate într-o Biserică sau alta.

În Biserica Ortodoxă Română, potrivit legiuirilor acum în vigoare, organele sinodale care dețin și exercită puterea legiuitoare sînt următoarele : Adunarea Națională Bisericească, Sf. Sinod Plenar, Sinodul Permanent și Sinodul Mitropolitan.

Pe baza canoanelor și a celorlalte feluri de legiuiri, cu valoare generală în fiecare Biserică locală, diverse alte organe sinodale sau colegiale, care fac parte din organele centrale regionale de conducere a unităților bisericești, pot deține și exercita — la nivelul corespunzător — o anumită putere legiuitoare, în virtutea căreia au dreptul să întocmească și să adopte regulamente, instrucțiuni și decizii sau hotărâri cu putere obligatorie pentru unitățile în cadrul cărora funcționează, și se înțelege numai în acele chestiuni care intră în competența acestor organe.

Ele poartă diverse numiri, cum ar fi: comisii, consilii, adunări, obști, comitete etc.

Potrivit legiuirilor acum în vigoare, în Biserica noastră organele de acest fel sînt : adunările eparhiale și adunările parohiale, și apoi Consiliul Național Bisericesc, consiliile eparhiale și consiliile parohiale, iar pentru mănăstiri soboarele mănăstirești și consiliile sau sfaturile mănăstirești.

Atribuții de natură legislativă asemănătoare au în cadrul Bisericilor locale și protoierarhii sau întîistătătorii în cadrul prerogativelor care li se recunosc, apoi episcopii și mitropoliții, fiecare din acești conducători ierarhici puțind să întocmească instrucțiuni și să dea decizii cu caracter obligatoriu pentru cei aflați în subordinea lor.

În cadrul exercitării privilegiului stavropighial, patriarhul ecumenic ca și ceilalți patriarhi din cuprinsul Bisericii Ortodoxe au stabilit — adesea — adevărate regulamente speciale pentru organizarea și conducerea așezămintelor stavropighiale, fie că acestea erau mănăstiri, fie că erau biserici de enorfe.

În ce privește competența organelor care dețin și exercită puterea legiuitoare în Biserică, este de observat că aceasta se determină prin canoane sau prin alte legiuiri bisericești, după nivelul la care se găsesc organele respective pe scara ierarhică a autorității bisericești. Și aceasta, atît în ce privește competența teritorială, cît și în ceea ce privește competența de fond. Așa cum s-a arătat competența universală atît teritorială cît și de fond, are numai Sinodul Ecumenic în întreaga Biserică. Celelalte organe legiuitoare ale Bisericii au competență limitată atît sub raport teritorial, cît și sub acela al fondului sau al problematicii în care ar putea să aducă hotărâri.

Este însă de observat, că deși niciuna dintre legile bisericești cu valoare generală în întreaga Ortodoxie, nu se mai numesc canoane, și deși s-e impus rînduiala ca nici un fel de autoritate legiuitoare a Bisericii să nu mai aducă hotărâri care să fie numite canoane, totuși puterea legiuitoare a Bisericii nu s-a împuținat cu nimic în decursul timpului, ci a rămas aceeași pe care Biserica a avut-o întotdeauna. Astfel, nu se poate spune că hotărârile pe care le-ar lua astăzi Biserica prin consensul ei general sau printr-un Sinod Ecumenic, nu ar *svea* exact aceeași putere pe care o au canoanele și nici că a intervenit vreo schimbare de fond în exercitarea puterii legiuitoare a Bisericii, care să motiveze practica formală care s-a introdus, de a nu se mai numi canoane hotărârile legale, general valabile în Biserica ortodoxă, de la anul 920 înainte.

Ca urmare, atât puterea legiuitoare a Bisericii, cât și organele care o dețin și o exercită sau o pot exercita în chipul cel mai deplin în Biserică, sînt exact aceleași pe care Biserica le-a avut întotdeauna, fiindcă Biserica a rămas aceeași și și-a păstrat neîmpuținată toate mijloacele cu care ea a fost înzestrată de către Mîntuitorul și de către sfinții săi Apostoli, în vederea lucrării mîntuitoare, pe care este chemată să o îndeplinească în lume.

O altă latură sau un alt aspect al competenței de fond a organelor legiuitoare ale Bisericii este acela pe care îl relevă, atât vechea legislație bisericească din epoca Sinoadelor Ecumenice, cât și legislația ulterioară, inclusiv cea de astăzi, în legătură cu chestiunile fără caracter juridic sau canonic propriu-zis. În această privință trebuie să precizăm că, așa precum odinioară Biserica a folosit legislația sa canonică pentru a reglementa atât chestiuni de natură juridică evidentă, cât și chestiuni de natură religioasă, morală și cultică, tot astfel și astăzi autoritatea legiuitoare a Bisericii, poate aduce hotărîri cu valabilitate generală sau locală, după nivelul la care se găsește, în toate chestiunile de orice natură care privesc viața Bisericii și lucrarea ei mîntuitoare, și mai concret în toate chestiunile legate de exercitarea întregii sale puteri învățătoarești, sfințitoare și conducătoare, căci nici în această privință puterea bisericească nu a suferit vreo amputare sau împuținare, nici prin trecerea vremii și nici prin folosirea — uneori timp îndelungat — a întregii sale puteri. Ca urmare, de competența autorității bisericești investită cu putere legiuitoare țin, fără nici o excepție, toate chestiunile interne ale Bisericii, indiferent că — prin natura lor — au legătură cu adevărurile de credință, cu normele cultice, cu cele morale sau cu cele strict juridice.

Întreaga operă legislativă a Bisericii este atât de vastă și cuprinde atîtea aspecte, încît se poate că ea este de necuprins sau că — în orice caz — nu poate fi concentrată într-o singură colecție, care să cuprindă întreaga legislație trecută și prezentă a Bisericii. Cu toate acestea, nevoile specifice ale vieții bisericești au impus adunarea sau concentrarea celor mai importante legiuri canonice, în niște colecții și chiar în unele coduri de legi bisericești. Numărul și felul acestor colecții sau coduri, după conținutul și după modul de întocmire internă a lor, a fost foarte mare și variat. Pe cele mai importante dintre acestea le-am văzut atunci cînd ne-am ocupat de izvoarele dreptului bisericesc.

Obligată de trebuințele practice ale vieții bisericești, autoritatea conducătoare a Bisericii a căutat să alcătuiască colecții de legi bisericești încă din epoca postapostolică, cînd au început să apară tot felul de scrieri pseudo-apostolice în cuprinsul cărora intrau însă, ca în mici colecții, rînduiri foarte variate care aveau caracter de canoane, multe dintre ele încheiate pe cale de obicei, ca și din rînduiri care exprimau cu adevărat practica apostolică.

Cea mai importantă și cea mai completă și în același timp cea mai hotărîtoare pentru întreaga acțiune ulterioară de codificare a canoanelor, este aceea pe care a întreprins-o sinodul Trulan, prin al doilea canon al său, în care sînt arătate toate canoanele pe care acest sfînt sinod le-a soeotit vrednice să facă Darte din codul canonic al Bisericii. Codificările

ulterioare n-au făcut decît să completeze codul întocmit de sinodul Trulan, cod al cărui cuprins se poate vedea din textul însuși al canonului al doilea al Sinodului VI Ecumenic.

Canonul 1 al Sinodului VII Ecumenic nu face decît să continue codificarea din canonul 2 al Sinodului VI Ecumenic, care a fost completată ulterior numai prin canoanele sinoadelor locale de la Constantinopol, întrunite în anii 861 și 879.

Dintre celelalte colecții sau coduri amintim nomocanoanele în frunte cu Nomocanonul lui Fotie și toate pravilele românești, slave și grecești.

Prin întocmirea tuturor acestora, Biserica și-a exercitat puterea sa legiuitoare, pe care desigur o poate exercita și în viitor, procedînd la întocmirea de noi colecții sau coduri canonice.

În legătură cu întocmirea unor colecții mai tîrzii de legiuiri bisericești, și chiar în legătură cu întocmirea colecțiilor sau codurilor c.e legi bisericești din zilele noastre, se pune o problemă din cele mai delicate, și anume aceea a trierii sau selecționării legiuirilor bisericești, a căror valoare canonică sau caracter canonic sînt indiscutabile. Aceeași problemă se pune apoi și în legătură cu aprecierea caracterului canonic al legiuirilor bisericești care continuă să apară, adică în legătură cu aprecierea lor după criteriul canonicității.

Problema aceasta este, însă de cea mai mare importanță pentru legislația bisericească în genere, ca și pentru exercitarea puterii legiuitoare în Biserică, ea comportînd o dezbatere mai amplă, prin folosirea unui complex de elemente, de cunoștințe teologice, istorice și canonice.

2. Canonicitatea și necanonicitatea legilor bisericești

Prin canonicitate în general se înțelege legalitatea bisericească. De-a lungul istoriei însă, de cele mai multe ori, prin canonicitate s-a înțeles numai conformitatea cu textul canoanelor, formulîndu-se acuze grave de necanonicitate împotriva unor rînduiri bisericești, la baza cărora nu putea fi așezat un text de canon. Tot ce nu putea fi redus la textul pravilei sau a Sfintelor Canoane, era declarat necanonic, vrednic de osîndă, și se cerea înlăturarea unor atari inovații, considerate schismatice sau «•••ereticești». De asemenea nu o dată s-a stăruit pentru aplicarea unor dispoziții prin canoane căzute în desuetudine, rămase fără obiect în decursul vremurilor sau cu neputință de a fi aplicat întocmai. Unele critici au fost întemeiate, dacă nu pe canoane, atunci pe doctrina canonică. Și astăzi mai stăruie astfel de păreri, confundîndu-se unele reguli canonice cu adevărurile dogmatice sau ignorîndu-se raportul în care trebuie puse acestea cu învățătura de credință. Aceasta din necunoașterea sensului adevărat al lucrurilor și a cuvintelor, fapt pentru care se impun im ele precizări și anume :

— Este un lucru îndeobște cunoscut că Biserica ca și orice altă societate, n-a legiferat în toate chestiunile posibile, în toate cazurile care ar putea să apară, • alcătuirea unui Codex universal și etern în materie de drept, n-a preocupat pe nimeni și nu va putea preocupa, pentru simplul motiv că în organizarea și desfășurarea vieții sociale, survin mereu lu-

cruri noi, care impun rînduielei noi. De asemenea, Biserica nu dispune de o revelație juridică fixată într-un canon de scrieri canonice, legislația Bisericii nefiind încheiată în sensul că în afară din ceea ce cuprind vechile colecții de canoane nu s-ar mai putea adăuga nimic nou.

Strîngerea hotărîrilor sinoadelor în colecții de către oamenii Bisericii se știe că a fost determinată de cauze felurite, iar stabilirea conținutului unei colecții oficiale se datorește unor sinoade (Sinodul IV, VI, VII), întrunite ocazional în scopul de a lămuri unele controverse, sau de a curma unele nereguli, dar nici într-un caz în scopul special de a înzestra Biserica cu un cod de legi și de a opri orice legiferare viitoare-

— Deși Sinoadele Ecumenice nu s-au mai întrunit după sinodul de la Niceea, ca al VH-lea Ecumenic, totuși puterea legislativă a Bisericii n-a încetat, și prin aceasta, Biserica poate oricînd să legifereze, să elaboreze norme canonice, de aceeași valoare cu canoanele. Biserica n-a rămas fără cîrmuire. Puterea legislativă este numai o parte a acesteia, iar legile sau canoanele constituie numai unele din mijloacele pe care le folosește și asupra cărora dispune cîrmuirea Bisericii.

Este adevărat că legile bisericesti sau canoanele n-au valoare și putere veșnică în Biserică, decît în măsura în care au un conținut dogmatic; și că multe canoane reflectă stări de lucruri astăzi inexistente; conținutul lor — în general — poartă amprenta vremii și a mentalității epocii, în care au fost date, aplicarea lor în întregime nemaifiind cu putință.

Lucrul acesta este ușor de înțeles dacă se are în vedere faptul că Biserica și-a adaptat rînduielei ei de viață socială, izvorîte din învățătura sa dogmatică, după acelea pe care le-a găsit în Imperiul Roman la data apariției și organizării sale. Ele au constituit un izvor important al legislației bisericesti, și că astfel de condiții vor avea importanță astăzi ca și în viitor pentru Biserică.

Elaborarea unor canoane a fost determinată de cazuri sau condiții speciale, care s-au aplicat sporadic ; alte norme canonice se întemeiază pe obicei, consacîndu-l sau numai îngăduindu-l, din care unele au căzut în desuetudine, iar altele nu prezintă decît interes istoric.

Realitatea ne arată că în viața Bisericii diverse alte obiceiuri au apărut, unele acceptate în mod tacit sau expres, altele respinse de cîrmuirea bisericască, și desigur se vor mai ivi în timp altele noi, impuse de condițiile obiective ale vieții sociale în continuă dezvoltare.

Lucrarea de legiferare a Bisericii nu este încheiată și definitivă, nici în ce privește numărul și nici în ce privește cuprinsul normelor canonice. De asemenea este clar, că numai unele norme canonice, și anume cele care cuprind o normă de credință sau dogmatică, au caracter sacru și nu sînt supuse schimbării, pe cînd cele care nu conțin o astfel de învățătură, ci exprimă condițiile istorice care le-au determinat, nu sînt caracter sacru, ele fiind supuse schimbării ca și condițiile care le-au determinat.

De aici rezultă, că atunci cînd apreciem canonicitatea unei rîndmeli sau măsuri bisericesti, raportînd-o la textul canoanelor, trebuie să avem în vedere că această metodă de stabilire a canonicității este valabilă numai în parte și trebuie folosită cu rezervele care se impun. Astfel, de exemplu, este un lucru cu neputință de îngăduit, să-i declarăm căzuți din

canonicitate pe cei ce nu observă normele canonice privitoare la sclavi, la diverși necreștini, la anumite spectacole, etc., sau la diverse raporturi sociale care azi nu mai există.

Un astfel de act.n-are bază logică și nici o bază juridică, contravenind principiului juridic care nu obligă să se respecte ceea ce este imposibil în anumite condiții.

Tot la fel de neîngăduit este și stigmatizarea cu necanonicitatea unor legi noi sau măsuri luate de autoritatea bisericească pe considerentul că acestea nu se întemeiază pe vreun text de canon. Și în acest caz, pentru elucidare se impune să recurgem la confruntarea acesteia cu «principiile canonice», ca elemente statornice și corespunzătoare după care se orientează, și teoretic și practic, autoritatea bisericească atunci când stabilește norme canonice concrete.

În dreptul canonic principiile sînt sursa materială, izvorul din care apare conținutul, substanța sau miezul normelor juridice. Aceste principii se cuprind în revelație și decurg din ea — atît din revelația supranaturală, cît și din cea naturală —, adică atît din adevărurile de credință cuprinse în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție, cît și din condițiile obiective ale vieții naturale ale societății, din care se desprind elementele revelație naturale ce se tîlmăcesc de Biserică, în lumina celor supranaturale.

Deci, principiile canonice, trebuie să fie în raport cu învățătura de credință a Bisericii și nicidecum nu pot reprezenta poziții contrare dogmelor sau moralei creștine, întemeiată și ea tot pe aceleași adevăruri ale credință.

Astfel, urmează că la stabilirea canonicității, nu numai că se poate, ci trebuie chiar să se țină seama de conformitatea cu adevărurile de credință și de morala Bisericii, pentru că orice este contrar acesteia nu este îngăduit în Biserică și cu atît mai puțin ar fi putut fi ridicat la rangul de lege sau normă de credință prin vreun canon.

Tîlcuirea însă a canoanelor, trebuie să se facă ținîndu-se seama în primul rînd de principii, de adevărurile dogmatice și morale, de spiritul adevărat al acestora, iar nu de litera legii, de spiritul care face viu, iar nu de litera care ucide.

Raportul firesc dintre legile de drept bisericesc, sau canoane și dintre adevărurile și normele de credință și morale, este acela de subordonare față de acestea, în ordinea : credință, morală, drept, iar nu invers, pentru că sfera de acțiune, actele și relațiile omenești la care se aplică dreptul, sau care cad sub sancțiunea legilor de drept, este mult mai re-sLrînsă și mai puțin importantă, decît în cazul normelor de credință și de morală. Ca urmare și în cuprinsul lor, ele derivă unele din altele, în același raport ; cele morale din cele dogmatice, iar cele juridice din cele morale sau direct din cele dogmatice.

Canoanele sînt așadar, pîrghii mult inferioare normelor de credință și celor morale de care se servește Biserica în urmărirea atingerii scopului sau esențial care este mîntuirea, și ca urmare, față de ele primează cele dintîi, atît ca fond, cît și ca nevoie și ca întrebuintare.

Prin urmare, atît în limitele textului lor, cît și — independent de aceste limite — orice normă canonică trebuie apreciată prin adevărurile

de credință și morală ale Bisericii; aceasta, atât în cazul că avem de a face cu o normă fixată în scris în canoane, cât și în cazul când este vorba de norme ce nu se întemeiază pe textul canoanelor, și sînt apărute, fie în epoca codificării canoanelor, fie mai tîrziu, chiar în zilele noastre. Canonicitatea acestora trebuie să o judecăm tot după aceeași regulă, adică raportîndu-le la adevărurile de credință și morală ale Bisericii. În același fel trebuie să procedăm și atunci când punem la îndoială canonicitatea unor principii canonice.

— în consecință al doilea act al procedurii de constatare și stabilire a canonicității oricărei norme legale în Biserică și a oricărui principiu de drept, este verificarea conformității sau neconformității ei cu adevărurile de credință și cu normele morale derivate din aceste adevăruri.

— Un alt criteriu, după care se apreciază în foarte multe cazuri canonicitatea, este doctrina canonică bazată pe adevărurile de credință și pe normele morale derivate din acestea. Privită sub acest aspect doctrina canonică ar reprezenta o sumă de principii canonice încheiate într-un sistem bine articulat, care s-ar situa ca un fel de filtru între normele canonice propriu-zise și între adevărurile de credință și normele morale derivate din acestea, din care normele canonice își trag substanța. Această deducție, firească și adevărată, nu explică însă decît, în parte, cuprinsul doctrinei canonice.

Dacă avem în vedere realitatea că adevărurile de credință, și normele morale derivate din acestea, pe baza cărora se stabilesc normele canonice — adică regulile prin care se reglementează relațiile externe cu caracter social dintre credincioși —, se individualizează oarecum și se desprind din doctrina sau sistemul dogmaticii și a moralei, dobîndind o expresie formal nouă și adecvată domeniului de activitate în care ele devin operante ca principii canonice sub forma de legi sau canoane, fapt care arată că doctrina canonică se reduce de fapt la adevărurile de credință și morale, și că nu constituie în fond un nou criteriu al canonicității ci numai un criteriu formal, și că la cele două criterii deja lămurite — textul canoanelor și învățătura de credință și morală — se mai poate adăuga și aceasta, ca un al treilea, care ca importanță se situează în ordinea : învățătura de credință și morală, doctrina canonică și la urmă textul canoanelor, iar din punct de vedere metodic ordinea se inversează și anume pe primul loc textul canoanelor, după care urmează doctrina canonică, și apoi învățătura de credință și normele morale derivate din aceasta.

Deși doctrina canonică constituie doar un criteriu formal, care nu se deosebește în fond de cel pe care îl reprezintă învățătura de credință și morală, fără teniei, i s-au mai adăugat unele principii formulate din interpretări sau aplicări greșite ale principiilor sau textelor canonice, ca și unele obiceiuri care s-au format în mod greșit, ce pretind apoi să fie respectate, fie pentru vechimea, fie pentru răspîndirea lor largă, și care au fost ridicate de unii la rangul de criterii de fond a canonicității, adică de aceeași valoare cu cele canonice derivate din credință.

Autoritatea bisericească și știința teologică nu îngăduie însă alte criterii ale canonicității decât cele tradiționale arătate, pentru că astfel ar însemna, să se îngăduie — totodată — și alte izvoare ale ei, pe temeuri străine de învățătura Bisericii, sau chiar contrare acesteia.

— Prezența în colecțiile canonice a unor texte ce surprind norme căzute în desuetudine, a altora cu valoare istorică, apoi existența unei greșite înțelegeri și folosiri a doctrinei canonice, ca și lipsa formulării a o mulțime de norme canonice precise, care totuși s-au lămurit și se aplică, au determinat preconizarea unei revizuirii și completări a colecției noastre de canoane, și înscrierea acestei preocupări pe lista temelor ce urmează să se dezbătă la viitorul sfânt și mare Sinod.

Desigur că într-o operă importantă ca aceasta, va fi necesar să se țină seama și de considerente istorice și practice, dar principalul ghid și principala măsură de apreciere va trebui să fie canonicitatea, însă nu orice fel de canonicitate, ci numai aceea care poate fi redusă la o bază dogmatică. Sub lumina acriviei (preciziei) dogmatice, trebuiesc analizate și textele canoanelor și principiile care intră în cuprinsul doctrinei canonice. Aceasta este principala operație care trebuie făcută. Canonicitatea nu este o chestiune numai a Dreptului canonic, deși în mod principal ține de această ramură a studiului teologiei. Ea interesează și angajează deopotrivă și alte discipline ca : Dogmatica, Morala, Patrologia, Liturgica etc., dar ea interesează, în primul rând, ca problemă practică conducerea Bisericii, căci canonicitatea este instrumentul sau ghidul principal în buna chivernisire a bunurilor bisericești.

De aceea, este necesar ca acest ghid să fie bine întocmit. Rezultatul unei asemenea opere va fi desigur o nouă pravilă, o nouă colecție de canoane, care să cuprindă numai norme canonice, conforme cu natura și misiunea Bisericii, desprinse din adevărurile de credință și din normele morale, derivate din acestea, ca evenimente ale revelației supranaturale și ale celei naturale. Numai astfel de canoane pot asigura, în elementele ei esențiale, rânduiala și disciplina proprie a Bisericii. Acest lucru este posibil numai dacă se are în vedere adevăratul conținut al canonicității și se cunosc textele canoanelor prin care ea se exprimă.

— Întrucât doctrina canonică se raportează la învățătura de credință și își are izvorul și criteriul principal în învățătura dogmatică a Bisericii, este imperios necesar ca, în cadrul Bisericii «Cea una sfântă, sobor nicească și apostolească» să se țină seama cu strășnicie la canonicitate pentru păstrarea credinței și pentru ca trăirea religioasă să se desfășoare conform învățăturii moștenite de la Domnul nostru Iisus Hristos, Mântuitorul, prin Sfinții Săi Apostoli.

3. Chestiunea revizuirii, completării și codificării canoanelor și a altor legiuri bisericești

Pentru asigurarea și păstrarea unității Bisericii s-a ținut întotdeauna la păstrarea și afirmarea unității dogmatice, cultice și canonice a tuturor părților mai mici sau a tuturor unităților bisericești cu individualitate aparte, care intră, în alcătuirea corpului general al Bisericii. Și astăzi în toate statutele sau legiuirile de organizare a diverselor Biserici autoce-

fale sau autonome — se înțelege că între acestea trebuie să șoțotim și Statutul de organizare al Bisericii Ortodoxe Române —, se precizează că fiecare din aceste Biserici, afirmându-și independența față de celelalte, ține să păstreze unitatea dogmatică, cultică și canonică cu toate celelalte Biserici în cadrul Ortodoxiei ecumenice.

Pentru asigurarea unității dogmatice a Bisericii, se observă și se urmează întocmai adevărurile de credință pe care le cuprinde revelația, adică adevărurile cuprinse în Sf. Scriptură și Sf. Tradiție.

Pentru păstrarea intactă a acestor adevăruri, s-a alcătuit canonul cărților Sf. Scripturi ca o colecție sau ca un adevărat cod al revelației scrise. Acestea i s-au adăugat monumentele revelației nescrise sau ale Sf. Tradiții, dintre care face parte în primul rând Simbolul Credinței, apoi hotărârile dogmatice ale Sinoadelor ecumenice și deopotrivă textele liturgice sau în genere acelea prin care se dă expresie, în cadrul cultului unor adevăruri de credință.

De aci se vede că elementul cultic, ca element de unitate a Bisericii, deși se prezintă ca un element aparte în rând cu cel dogmatic și cu cel canonic, el este cuprins de fapt în cel dogmatic, pentru că reprezintă numai o parte a Sf. Tradiții, prin care se articulează în monumentele revelației, deci în acelea care asigură unitatea dogmatică a Bisericii.

Privite lucrurile în felul acesta, apare clar că avem de a face și, în cazul unității cultice, tot cu unitatea dogmatică a Bisericii, iar nu cu vreo unitate care prin natura sau prin fondul său, ar constitui un element aparte sau cu totul distinct, și prin care s-ar contribui din altă latură, la menținerea unității Bisericii.

Lucrurile se prezintă însă cu totul altfel când este vorba de unitatea canonică a Bisericii, întrucât aceasta nu intră prin natura sa între elementele pe care se reazimă unitatea dogmatică a Bisericii, ci constituie un element aparte, deosebit de cel dogmatic și care contribuie într-un alt mod, sau dintr-o altă latură la încheierea, afirmarea și păstrarea unității Bisericii.

Fiind vorba de factorii pe care se reazimă în mod principal unitatea Bisericii, se înțelege că Biserica însăși a ținut ca aceștia să fie deslușiți, arătați în mod cât se poate de limpede în conținutul lor, precum și să fie adunați în colecții, care să se afle la îndemâna slujitorilor și credincioșilor, spre a se orienta după ele în vederea păstrării și apărării unității Bisericii.

În mod firesc s-a procedat, la încheierea canonului cărților Sf. Scripturi, care a fost definitivat în veacurile IV—V, adăogându-i-se apoi acele documente în care s-a fixat o parte din cuprinsul Sf. Tradiții. Între acestea din urmă se numără și textele liturgice sau în genere textele sfintelor slujbe, însă așa precum am mai subliniat, numai în acele clemente, - } & lor prin care se dă expresie adevărurilor de credință. Dar pentru nici un sinod local sau ecumenic nu s-a procedat la adunarea într-o colecție a tuturor elementelor Sf. Tradiții, adică nu s-a procedat la încheierea vreunui canon al scrierilor în care ar fi depozitată M , , ediție, firește că nu s-a procedat prin nici un sinod, nici la încheierea vreunui canon al textelor liturgice sau al sfintelor slujbe, adică cKC.- înia nu au fost codificate în chip formal, prin vreo hotărâre expresă

de tipul celor ce s-au luat cu privire la canonul sf. Scripturi și mai târziu la canonul canoanelor, adică la codificarea acestora. Cu toate acestea, textele liturgice s-au păstrat cu mai multă ușurință decât s-ar fi putut păstra în formă nescrisă textul Sf. Scripturi și al Sf. Canoane, pentru că, așa cum se exprima marele nostru canonist Liviu Stan, «sfintele slujbe se repetau și se repetă mereu, constituind din vremea întocmirii lor pînă astăzi, respirația cotidiană a evlaviei credincioșilor și principalei formă de exprimare a credinței Bisericii».

Din toate acestea se poate vedea că acele elemente distincte, pe care se rezimă în mod principal unitatea Bisericii, prin care se păstrează, se atirrnă și se apără mereu această unitate și prin care se aduce la expresie în chipul cel mai plauzibil, mai simplu și mai direct sînt : elementul dogmatic și elementul canonic sau mai precis revelația și rînduiala canonică a Bisericii, Sf. Scriptură și Sf. Pravilă.

Prin această poziție și prin acest rost al canoanelor în viața Bisericii, ca principal element sau instrument de păstrare și de apărare a unității Bisericii, se și explică grija pe care a avut-o Biserica de a-și întocmi și un canon al sfințelor canoane, alături de canonul Sf. Scripturi.

încercările care s-au făcut de timpuriu în acest scop și pe care le-am amintit cu alt prilej, au dus în urmă la cea dinții codificare propriu-zisă a canoanelor, care s-a făcut printr-o hotărîre a sinodului Trulan, cuprinsă în al doilea canon al său. Această codificare arată că în vederea ei s-a procedat la examinarea cu deamănuntul a întregii legislații canonice de pînă atunci, triindu-se atît scrierile de cuprins canonic păstrate sub numele sfinților Apostoli, cît și canoanele a numeroase sinoade locale și ale mai multor sf. Părinți, din totalitatea cărora s-au reținut numai unele care sînt înșirate în can. 2, VI ec., într-o ordine care nu este nici strict cronologică, nici determinată de alte criterii, cum ar fi importanța sinoadelor sau importanța surselor din care provin canoanele. Această hotărîre are o importanță deosebită prin faptul că arată precis care sînt anume canoanele care intră în codul canonic al Bisericii, dobîndind astfel valoare normativă pentru întreaga Biserică.

Este de remarcat faptul că sinodul Trulan n-a inclus, cu prilejul acestui act atît de important și de hotărîtor pentru întreaga viață a Bisericii și în special pentru dezvoltarea rînduielilor ei canonice, canoanele unui sinod local de la Roma sau din apusul mai îndepărtat, în afară de canoanele sinodului de la Sardica și de acelea ale Bisericii din Africa, și nici canoanele sau rînduielile canonice stabilite de vreunul din părinții apuseni, cu toate că la acest sinod s-au dezbătut și s-au soluționat, în înțelegere între Răsărit și Apus, diverse chestiuni în privința cărora existau deosebiri între Biserica de răsărit și cea de apus, cum au fost de exemplu: starea civilă a clerului, unele rînduieli privitoare la post (can. 13, 36, 55).

încercările ulterioare de întocmire a unor coduri canonice și nomo-canonice s-au făcut după criterii variate, prin care s-a urmărit sistematizarea materialului canonic, fie după literele alfabetului, fie după greutatea sau importanța grupurilor sau categoriilor de canoane, fie după problemele mai importante de care se ocupă canoanele, grupîndu-le pe

acestea într-un număr oarecare de capitole sau titluri, așa cum s-a procedat de exemplu, la alcătuirea nomocanonului în patrusprezece titluri.

Dintre aceste criterii folosite pentru sistematizarea materialului canonic, cel care s-a impus și a fost acceptat cu timpul este acela potrivit căruia canoanele se grupează după importanța sursei din care provin. Unnîndu-se acest criteriu, ele au fost împărțite în diverse colecții, în următoarele patru grupuri sau categorii:

— canoanele apostolice, canoanele Sinoadelor Ecumenice, canoanele sinoadelor locale și canoanele Sf. Părinți.

La adoptarea sistematizării colecțiilor canonice după importanța sursei din care provin canoanele, s-a socotit că așa numitele canoane apostolice ar proveni chiar de la Sf. Apostoli, de aceea au și fost puse în fruntea celorlalte canoane. Dar această socotință s-a dovedit a fi greșită, căci după cum se știe, canoanele apostolice nu provin nici într-un caz de la sfinții Apostoli, deși multe dintre ele reflectă rînduieii canonice moștenite din epoca apostolică. Pe de altă parte, este clar că dacă aceste canoane ar proveni direct de la sf. Apostoli, atunci, cel puțin cele de cuprins dogmatic ar fi intrat fără îndoială și în chip automat în cuprinsul canonului sf. Scripturi, ceea ce însă, după cum se știe, nu s-a în-tîmplat.

Astfel, ținînd seama de faptul că multe din normele cuprinse în canoanele zise apostolice, datează dintr-o epocă tîrzie, unele de prin veacul III, IV și poate chiar de prin veacul V, este evident că prezența lor în fruntea celorlalte canoane și — în speță — așezarea lor înaintea canoanelor Sinoadelor Ecumenice, nu este indicată și cu atît mai puțin justificată.

Cu toate acestea, colecțiile de canoane aflate acum în uzul Bisericii, mențin înșirarea canoanelor în ordinea zisă a importanței surselor acestora. Ce-i drept, indiferent de modul în care sînt înșirate canoanele în diverse colecții canonice sau nomocanonice și — în genere — indiferent de sistematizarea sau nesistematizarea corespunzătoare a acestor colecții, principalul rost al tuturor colecțiilor canonice, adică acela de a păstra nealterat textul canoanelor, s-a asigurat prin oricare din colecțiile de pînă acum.

Pe de altă parte însă, nu se poate trece cu vederea faptul că niciuna din aceste colecții nu corespunde în mod suficient altor rosturi practice, pe care trebuie să le îndeplinească un cod canonic. Ele nu mai corespund din multe privințe, iar trebuințele vieții bisericești reclamă un cod canonic mai organizat, mai complet sau mai cuprinzător, fără a fi totuși atît de extins cum este codul canonic acum în vigoare. Dar faptul că se pune și se cere perfecționarea, unui atare instrument sau mijloc de importanță deosebită pentru păstrarea și apărarea unității Bisericii, nu însemnează nesocotirea sau defăimarea lui prin lipsurile cu care s-a în-fățișat.

Necesitatea unui nou cod canonic al Ortodoxiei se simte de multă vreme și întocmirea unui astfel de cod, care să fie mai corespunzător decît cel acum în vigoare, a fost preconizată de unii cărturari ai Bisericii încă din veacul trecut.

Chestiunea a fost reluată cu diverse ocazii în secolul nostru, cu prilejul întrunirii congresului panortodox de la Constantinopol din anul 1923, apoi cu prilejul întrunirii comisiei interortodoxe de la Vatoped din anul 1930 și în mod cu totul special, cu prilejul congresului profesorilor de Teologie ortodoxă, care s-a întrunit la Atena în 1936, iar pe baza lucrărilor acestuia și cu prilejul întrunirii primei conferințe panortodoxe de la Rodos, din anul 1961, care a înscris codificarea canoanelor între temele și sarcinile viitorului Sinod Ecumenic.

Este de la sine înțeles că numai un Sinod Ecumenic, sau în lipsa lui numai consensul general al tuturor Bisericilor ortodoxe poate aduce hotărârea trebuitoare pentru aprobarea unui nou cod canonic al Ortodoxiei. Căci o astfel de aprobare înseamnă cel mai complet act de legiferare pentru întreaga Biserică, act ce ține numai de competența Sinodului Ecumenic, sau cum am spus, în lipsa Sinodului Ecumenic, de competența sinoadelor Bisericilor locale, dacă acestea se pronunță pe cale de consens general.

Spre a se proceda însă la întocmirea unui cod canonic nou, este necesară mai întâi examinarea codului actual. Pe această cale se ajunge la constatarea că într-adevăr, din mai multe puncte de vedere codul actual nu mai corespunde în mod deplin trebuințelor vieții bisericești din vremea noastră și cu atât mai puțin viitoarelor trebuințe ale Bisericii. Examinarea lui ne dă posibilitatea să vedem nu numai ce cuprinde și cum se înfățișează rînduialile pe care le cuprinde, ci mai ales să vedem ceea ce nu cuprinde și ar fi foarte util pentru viața Bisericii. Așa încît rezultatul unei examinări atente a codului canonic actual este de natură să formeze convingerea că se impune întocmirea unui nou cod canonic al Ortodoxiei.

În vederea unei lucrări atât de importante, se impune mai întâi revizuirea întregii legislații canonice a Bisericii, apoi completarea ei cu tot ceea ce nu cuprinde și în fine resistemizarea acestei legislații sau a modului de a înfățișa într-un cod bine încheșat toate rînduialile canonice necesare pentru Biserică.

Să vedem însă mai precis de ce se impune în primul rînd revizuirea întregii legislații canonice a Bisericii.

Motivul care pot fi invocate pentru sublinierea necesității revizuirii legislației canonice a Bisericii sînt foarte multe. Dintre ele reținem ca fiind grăitoare și suficiente următoarele :

— codul canonic actual cuprinde foarte multe lucruri de prisos, dintre care unele nici nu-și găsesc locul într-un cod. de legi. Astfel sînt de exemplu chestiunile de natură dogmatică, cultică, cele strict religioase sau de natură strict morală ;

— multe norme canonice se repetă ;

— unele sînt căzute în desuetudine ;

— altele sînt abrogate prin norme ulterioare, deși nu în mod expres ;
— altele sînt abrogate prin obiceiuri contrare, care au dobîndit putere de lege ;

— altele se referă la împrejurări sau condiții dispărute definitiv și ireversibil ;

— altele exprimă norme rămase fără obiect din pricina progresului realizat în lume , -

— altele sînt redactate în mod excesiv de prolix, conținutul lor putînd fi redat prin cîte o propoziție sau chiar printr-o rostire de două-trei cuvîinte, cum arată de ex. titlurile canoanelor sinodului de la Cartagina, -

— limba în care sînt redactate canoanele diferă foarte mult, ea reprezentînd transformarea suferită de limba greacă printr-o evoluție care se întinde de-a lungul a șapte veacuri.

— însuși numărul canoanelor este prea mare , •

În fine, mai sînt și alte aspecte care ar putea fi relevate, dar sînt suficiente cele arătate mai sus, care constituie tot atîtea cauze din pricina cărora tîlcuirea sau interpretarea canoanelor necesită o ermineu-tică aparte, fără de cunoașterea căreia înțelesul celor mai multe canoane rămîne zăvorit pentru priceperea slujitorilor Bisericii și a credincioșilor.

Dar în afară de motivele arătate, care impun revizuirea vechii legislații canonice, mai există tot atît de numeroase motive, care impun și revizuirea actualei legislații canonice, adică a legiurilor actuale, noi, ale Bisericilor locale, întrucît între acestea există foarte mari deosebiri, dintre care unele nu numai că sînt nejustificate, dar sînt de-a dreptul și dăunătoare unității Bisericii. Și tocmai acesta constituie motivul principal pentru care se impune și revizuirea legislației canonice actuale, adică a legiurilor aparte ale Bisericilor locale din cuprinsul Ortodoxiei.

Cît privește nevoia de a se proceda la completarea legislației canonice vechi și noi a Bisericii, aceasta este impusă de faptul că nici canoanele — deși numărul lor este foarte mare și, în plus, ele au o extensiune considerabilă — nu îmbrățișează toate aspectele principale ale organizării și conducerii Bisericii, necuprinzînd un număr însemnat de norme sau de prevederi absolut necesare pentru exprimarea, afirmarea și consolidarea unității Bisericii.

Astfel, ele nu determină precis, ci în anumite cazuri ele presupun numai existența unor rînduiri canonice, privitoare la diverse treburi. De unele chestiuni se ocupă numai parțial, iar de altele nu se ocupă deloc.

Dintre cele din prima categorie menționăm că nu se cuprind norme canonice clare și precise cu privire la următoarele chestiuni :

— cu privire la «Consensus Ecclesiae» , •

— cu privire la unitățile teritoriale ale Bisericii;

— cu privire la administrarea unora dintre Sf. Taine , -

— cu privire la felurite trepte de slujitori bisericesti, cum sînt acelea din vechile pentade, apocriștari etc.;

— • cu privire la școlile Bisericii, adică la școlile pentru pregătirea clerului;

— cu privire la calendar ;

— cu privire la instituirea sărbătorilor;

— cu privire la felurite treburi ale vieții monahale și ale vieții economice ale Bisericii;

— cu privire la obiceiul de drept pe care canoanele nu-l consacra decît în parte , •

— în fine și în genere, cu privire la astfel de chestiuni relativ la care se găsesc dispoziții în legile împăraților bizantini, sau care au fost relementate prin obicei.

Dintre chestiunile de care nu se ocupă decît parțial, amintim :

— cele cu privire la treptele principale ale clerului de mir și ale celui monahal ;

— cu privire la modul complex de instituire a diverselor trepte ale clerului ;

— cu privire la instanțele de judecată ale Bisericii ;

— cu privire la societățile bisericești ;

— cu privire la instituțiile sau așezămintele de binefacere ale Bisericii ;

— cu privire la impedimentele la căsătorie ;

— cu privire la motivele de divorț etc. ;

Dintre chestiunile de care nu se ocupă deloc canoanele, menționăm :

— cele cu privire la organizarea comunitară a Bisericii sau mai bine zis la Biserică sub aspectul ei de comunitate ;

— cele cu privire la puterea sau autoritatea bisericească ;

— cele cu privire la infailibilitatea Bisericii ;

— cele cu privire la însăși Sinoadele Ecumenice, deși canoanele principale sînt cele ernise de acestea ;

— cu privire la unele chestiuni importante în legătură cu starea civilă a clerului (monahismul episcopilor care nu e prevăzut de nici un canon) ;

— cu privire la unele ierurgii deosebit de importante, cum sînt : sfințirea antimiselor, hirotesia întru duhovnic și alte hirotesii ;

— cu privire la canonizarea sfinților ;

— cele cu privire la instanțele de judecată pentru monahi ;

— cele cu privire la modul de a se pronunța divorțul etc.

În afară de motivele arătate, mai pot fi invocate și altele tot atît de întemeiate, pentru a justifica trebuința de a se proceda la complectarea legislației bisericești acum în vigoare.

Analizînd mai de aproape, atît modul în care sînt înșirate canoanele în codul canonic al Bisericii, cît și cuprinsul — de multe ori mixt — al unui mare număr de canoane, facem cu ușurință constatări, că așa precum se impune revizuirea și completarea canoanelor și a întregii legislații bisericești actuale, se impune și o sistematizare a întregii materii care intră în cuprinsul acestei legislații. De fapt nu numai în colecția, de canoane, materia nu este organizată sau rînduită sistematic, ci și în legiurile mai noi ale Bisericilor, indiferent cum se numesc ele : canonisme, statute, legi, regulamente etc., materia care face obiectul legiferării nu este organizată logic sau după un sistem care să fie — în același timp — și simplu și practic și prin aceasta deopotrivă de util vieții bisericești.

Astfel, după cum am mai relevat, nici gruparea diverselor categorii de canoane, după importanța sursei lor, nici cea după criteriul cronologic, nici alte moduri de a le grupa, nu reprezintă sistematizări corespunzătoare și ele trebuiesc privite numai ca faze și forme, pregătitoare ale unei sistematizări viitoare a materiei cuprinsă în codul canonic al Bisericii. Chiar dacă ar fi acceptabilă gruparea diverselor categorii de ca-15 — Drept canonic ortodox

no.ane după vreunul din criteriile folosite pînă acum, nici una din aceste grupări sau sistematizări generale nu rezolvă problema sistematizării canoanelor după cuprins, și nici aceea a simplificării și sistematizării cuprinsului fiecărui canon în parte, în cazul celor de cuprins mixt sau al celor prea prolixе, așa încît aspectul actual al codului canonic rămîne de-a dreptul dezolant sub acest raport. Căci, iată de exemplu în grupul de canoane numit canoane apostolice, chiar cînd este vorba de cele redactate în modul cel mai simplu și oarecum într-un limbaj quasi-biblic, se pot identifica pînă la vreo 16—20 grupe mici de canoane, care sînt așezate unele lîngă altele la întîmplare. La fel se prezintă situația, ba uneori și mai haotic, în celelalte grupuri de canoane, chiar și în cazul canoanelor adoptate de oricare dintre Sinoadele Ecumenice, așa încît se poate spune — pe drept cuvînt — că sistemul de înșirare a canoanelor de orice grup ca și a chestiunilor din textul multor canoane de cuprins mixt, este acela de a se evita orice sistem, sau orice osteneală de sistematizare.

Această stare ar putea fi explicată pînă la o anumită epocă istorică, prin faptul că numărul canoanelor era niic și că se aștepta elaborarea unei legislații mai complete. Dar menținerea acestei situații și după Sinodul VI ec., nu mai poate fi justificată decît prin lipsa de preocupare pentru o adevărată sistematizare a materiei cuprinsă în canoane. Dar cine știe, poate și continua legiferare a statului în chestiuni privitoare la organizarea și conducerea Bisericii, va fi zădărnicit în epoca bizantină și în cea post bizantină, pînă aproape de zilele noastre și încercările eventuale de codificare sistematică a canoanelor și a celorlalte legiuri privitoare la viața Bisericii.

Cele spuse despre lipsa oricărei sistematizări în înșirarea canoanelor din cuprinsul codului general al Bisericii, sînt valabile cel puțin în parte și în privința sistematizărilor încercate prin formele ulterioare în legiuri bisericești, inclusiv prin cele mai multe dintre formele de legiuri bisericești acum în vigoare în diverse Biserici locale. Nici în acestea materia nu este sistematizată decît parțial, sau numai în mod aproximativ.

Ținînd seama de cele arătate în legătură cu nevoia de a fi revizuită și completată legislația bisericească, precum și cu privire la sistematizarea ei, este evident că această din urmă lucrare trebuie să se întemeieze pe operațiile prealabile de revizuire și completare și că numai prin toate trei se poate înfăptui o nouă codificare a legislației bisericești, care trebuie să aibă la bază codificarea canoanelor, întregii operații de an-sainbiu i se poate spune pe drept cuvînt o nouă codificare a canoanelor.

În legătură cu sistematizarea și codificarea propriu-zisă a legiurilor bisericești, revizuite și completate în prealabil, se pune problema criteriilor ce trebuie avute în vedere pentru o astfel de lucrare.

Care ar putea fi acestea ? Canonistul Liviu Stan propune următoarele: Mai întîi simplificarea și reducerea la minimum a tuturor normelor canonice și legale, privitoare la organizarea și conducerea vieții bisericești, întrucît mulțimea lor, nu numai că împiedică cunoașterea și aplicarea lor practică la viața Bisericii, dar și complică inutil lucrarea Bisericii, pentru că în zilele noastre nici autoritatea bisericească și nici credincioșii nu se mai pot ocupa de amănuntele de care se ocupau altă

dată, în legătură cu organizarea și conducerea Bisericii. Pe deasupra, o bună parte dintre canoane ca și din celelalte legiuri, este de prisos.

În al doilea rând, trebuie să fie simplificată însăși redactarea sau formularea normelor ce vor intra în alcătuirea noului cod canonic al Bisericii.

În fine, al treilea criteriu principal pentru o asemenea lucrare trebuie să fie înșirarea strict logică a normelor respective și gruparea lor în părți și capitole după importanța materiei, urmîndu-âe o Schemă care ar putea fi înfățișată după cum urmează :

I. Principiile canonice fundamentale.

II. Normele canonice fundamentale.

I. în partea întâi, adică în cea principială, trebuie să se arate :

A. Natura, rostul și poziția Bisericii în lume.

B. Principiile canonice de bază, după care se conduce întreaga lucrare a Bisericii. Acestea pot fi împărțite în principii cu fond dogmatic, cum sînt: principiul ierarhic, cel sinodal și cel constituțional și în principii cu fond juridic, cum sînt: principiul autocefaliei, principiul autonomiei, principiul nomocanonic sau pravilnic, principiul teritorial etc.

II. În partea a doua, adică în aceea în care se vor cuprinde normele mai concrete pentru organizarea și conducerea Bisericii, acestea ar putea fi împărțite în următoarele trei capitole :

A. Structura socială a Bisericii.

1. Membrii Bisericii, poziția și drepturile lor în Biserică.
2. Organele de conducere ale Bisericii.
3. Societățile și așezămintele Bisericii.
4. Unitățile organizatorice locale și teritoriale ale Bisericii.

B. Cîrmuirea sau conducerea Bisericii.

1. Puterea bisericească-
2. Lucrarea Bisericii.
 - a. Lucrarea învățătorească.
 - b. Lucrarea sfințitoare.
 - c. Lucrarea conducătoare sau jurisdicțională.

C. Relațiile externe ale Bisericii.

Printr-o asemenea sistematizare sau resistemizare a legislației bisericești s-ar putea ajunge la întocmirea unui cod canonic, pe cît de simplu pe atît de practic și de util pentru lucrarea Bisericii.

Faptul că pînă astăzi nu s-a procedat la revizuirea, completarea și codificarea canoanelor pe calea unei sistematizări raționale a materiei cuprinse în întreaga legislație a Bisericii, nu constituie nici o piedică în calea întreprinderii unei astfel de lucrări și nu pot fi privite ca atari piedici nici prevederile canoanelor 2, VI ec. și 1, VII ec., prin care se interzice modificarea canoanelor, pentru că această interdicere privește numai persoanele particulare, nu Biserica propriu-zisă, căci ea însăși nu s-a gîndit niciodată să-și răpească dreptul de a legifera în interes pro-

priu. Ea și-a păstrat întreaga putere legiuitoare și nu cunoaște nici o îngrădire a exercițiului acestei puteri, decât aceea pe care o hotărăște sin gură, atunci când găsește de cuviință.

De altfel nici nu există vreun motiv ca cineva să creadă că Biserica și-a făurit o legislație care să fie situată deasupra ei, subordonându-și îndeplinirea misiunii sale, acestei legislații.

Libertatea Bisericii de a legifera nu poate fi mărginită decât de învătătura de credință și de normele morale, ce decurg din aceasta, iar nicidecum de vreo normă juridică stabilită, indiferent de care autoritate similară, acestea puțin să fie abrogate sau modificate, sporite sau reduse atunci când interesele Bisericii o cer. De altfel multe din normele fără aplicare la viața Bisericii de azi, sînt păstrate în codul canonic numai ca modele ale vechii legislații, unele din ele puțin să servească și la stabilirea de norme noi, prin analogie cu modul în care reglementează ele anumite chestiuni.

În legătură cu întreaga lucrare de codificare a legislației bisericești, trebuie luată în considerare și chestiunea obiceiului de drept, care a avut cîndva o importanță deosebită în Biserică și care rareori își mai găsește astăzi vreo aplicare. Trebuie neapărat să se procedeze la codificarea vechiului obicei de drept bisericesc, întrucît despre formarea în viitor a vreunui nou obicei de drept bisericesc se pare că nu mai poate fi vorba în condițiile schimbărilor rapide care se petrec în viața omenească, decât doar în acele cazuri în care din pricina rapidității transformărilor însăși, nu se poate ajunge la o legiferare pozitivă, care să țină pasul cu aceste schimbări.

Dar oricît de mult s-ar schimba condițiile vieții omenești în general, ca și acelea ale vieții bisericești în special, pentru lucrarea Bisericii va fi mereu necesară o pravilă, ca pîrghie sau ca auxiliar al învățaturii de credință, adică alături de Sf. Scriptură va fi mereu necesar și un cod de canoane, sau mai bine-zis un cod canonic al Bisericii. Cu cît acesta va fi mai simplu, adică cu cît se va apropia mai mult de simplitatea Scripturii, cu atît va fi mai durabil și mai folositor pentru viața Bisericii.

B. Activitatea sau funcțiunea judecătorească

1. Specific, organe și competență. Și în viața Bisericii ca și în viața oricărei societăți, așa precum există norme de conduită obligatorii pentru toți membrii ei, există și organe speciale cărora le este încredințată judecarea celor ce le încalcă, lucrînd fie împotriva lor, fie omițînd să ducă la îndeplinire îndatoririle care derivă din ele.

Desigur că în fiecare societate, aceia care asigură în primul rînd observarea normelor de conduită, sînt membrii societății însăși prin formația și comportarea lor, prin educația care li se face și prin interesul pe care trebuie să-l aibă, pentru a se păstra buna rînduială sau echilibrul necesar vieții lor normale, precum și dezvoltării societății din care fac parte. Dar oricît de înaltă ar fi conștiința îndatoririlor membrilor unei societăți și oricît s-ar simți de îndatorați să respecte normele de conduită, stabilite în respectiva societate, precum și să contribuie la observarea lor de către toți, nu se

pot evita actele de încălcare a acestor norme, actele de nesocotire a lor și în fine chiar unele de împotrivire față de ele, cu tendința de a tulbura starea de ordine pe care o creează, sau de a înfrânge rînduiele prin care se creează și se păstrează starea de echilibru a oricărei societăți. De aceea pe lângă acțiunea membrilor întregii obști în vederea respectării normelor de conduită din interiorul ei, s-au creat și organe aparte, care se ocupă de îndrumarea și supravegherea membrilor societății, ca aceștia să respecte normele de conduită, precum și de judecarea și sancționarea acelor care încalcă rînduiele stabilite, tulburînd starea de ordine creată prin legi.

În Biserică, organele de îndrumare și supraveghere pentru respectarea normelor de conduită, sînt toate organele de conducere constituite în sînul ei, începînd de la cel mai mic slujitor al Bisericii și sfîrșind cu cea mai înaltă autoritate ierarhică, sau sinodală. Dar unora dintre aceste organe li s-au încredințat, pe lângă funcțiunea de îndrumare și supraveghere a respectării normelor de conduită, încă și pe aceea de judecare a celor care le încalcă și de pedepsire a acestora, în scopul apărării și asigurării ordinii juridico-canonice, necesare în viața Bisericii, ca și în scopul îndreptării celor care săvîrșeau acte de tulburare a acesteia.

Care erau însă normele de conduită, la a căror observare erau îndatorăți toți membrii Bisericii? Erau ele oare aceleași norme ca și cele de azi ?

În genere se poate spune că cele mai importante nu se deosebeau de cele de azi. Au rămas aceleași. Totuși, în decursul timpului, unele s-au schimbat, au căzut în desuetitudine sau au suferit modificări, acîu-gîndu-se felurite alte norme noi.

După cum se știe, timp îndelungat normele de conduită; folosite în viața Bisericii au fost de natură religioasă și morală. Abia raai tîrziu au apărut și cele de natură juridică, însă într-o formă care nu le-a asigurat niciodată prevalența față de cele religioase și morale, ci le-a menținut pe al treilea plan față de acestea. Ca urmare, atît îndrumarea pentru respectarea normelor de conduită, cît și supravegherea respectării lor erau îndatoriri și lucrări de natură religioasă și morală. Se înțelege apoi că de aceeași natură era și îndatorirea de a judeca abaterile de la aceste norme ca și lucrarea de sancționare sau de pedepsire a abaterilor respective.

De aici rezultă că în viața Bisericii, așa-zisa funcțiune sau lucrare judecătorească n-a avut inițial un caracter juridic, ci un caracter religios-moral. Acesta constituia de fapt specificul judecării bisericești, un specific care s-a păstrat pînă azi și care nu poate să dispară niciodată, dată fiind însăși natura Bisericii și a lucrării sale mîntuitoare.

Cu toate acestea, caracterul juridic pe care l-a dobîndit ulterior judecata bisericească a făcut ca specificul ei religios-moral să fie trecut uneori în umbră și a determinat cu timpul chiar o separare nejustificată și dăunătoare vieții bisericești, între judecata religios-morală și cea formal-juridică, adică între judecarea după criterii religioase și morale a încălcării normelor de conduită din viața Bisericii și între judecarea acestora după norme juridice formale.

Procedîndu-se la această separare, s-a ajuns să se constituie două categorii de organe care îndeplinesc funcția judecătorească în Biserică și anume : vechile organe duhovnicești și organele judiciare pro-priu-zise. Acestea sînt înfățișate adeseori ca și cînd n-ar avea nici o legătură între ele și ca și cînd ar fi menite să îndeplinească lucrări sau funcțiuni cu totul deosebite unele de celelalte. Este evident însă că lucrurile nu stau astfel și că atît organele de judecată duhovnicească din viața Bisericii, cît și cele juridice formale, sînt organe care îndeplinesc fiecare în felul său aceeași funcție sau lucrare judecătorească a Bisericii, constituind fiecare instanțe judecătorești specifice sau instanțe judiciare bisericești care se deosebesc de orice alt fel de instanțe judiciare, fie că le privim numai sub aspectul lor de instanțe duhovnicești, fie că le privim sub aspectul de instanțe judiciare cu caracter formal juridic.

Spre a înțelege în chipul cel mai simplu deosebirea dintre instanțele bisericești de orice fel și instanțele judiciare nebisericești, este necesar să luăm în seamă faptul că în Biserică fiecare abatere de la normele de conduită, oricum s-ar numi acestea, religioase, morale sau juridice, se apreciază mai întîi sub aspectul ei de păcat și abia în al doilea rînd, atunci cînd este cazul, se apreciază și sub aspectul de încălcare formală a legii.

Spre a completa apoi elementele care exprimă specificul justiției bisericești, trebuie să mai adăugăm că prin aceasta se urmărește sprijinirea lucrării esențiale a Bisericii, care este mîntuirea credincioșilor și se ghidează ca atare după principiul că Biserica nu vrea moartea păcătoșilor, ci să se întoarcă de la păcat și sa fie vii (Iezec. 33, 11). Cu alte cuvinte se urmărește îndreptarea și restabilirea celor ce păcătuiesc, indiferent în ce fel, pentru a fi ajutați să-și dobîndească mîntuirea. Ca urmare, justiția bisericească n-a urmărit și nu urmărește nici lovirea, nici asuprirea, nici simpla pedepsire a păcătoșilor, pentru a răzbuna legea, majestatea divină sau orice asemenea lucruri care n-au fost date în grija și în sarcina Bisericii.

Din cele două elemente esențiale, se conturează — cît se poate de precis — specificul justiției bisericești și implicit rostul funcțiunii judecătorești a Bisericii.

Ținîndu-se seama de aceste elemente, care exprimă specificul judecării bisericești, încă de la constituirea celor dintîi grupuri de creștini în Biserici locale, toate abaterile de la normele proprii de conviețuire socială, din cadrul Bisericilor sau comunităților primare, s-au cîn-tărit și apreciat sub aspectul lor de păcat și au fost supuse judecării acelorora dintre creștini care se bucurau de un nume mai bun între ceilalți, adică de o autoritate religioasă și morală mai deosebită, apoi slujitorilor bisericești, ori întregii obști sau măcar unei părți dintre credincioșii unei comunități, după cum se socoate că este cazul și după posibilitățile de a se aduna laolaltă, fără a se primejdui în condițiile lipsei de libertate în care au trăit creștinii în primele trei veacuri. Că nu era și nici nu s-a stabilit inițial vreo rînduială precisă în privința unor organe speciale de judecată bisericească în cadrul comunităților sau

Bisericilor locale, rezultă foarte limpede din felul în care Sf. Ap. Pavel recomanda creștinilor din Corint să găsească o modalitate de a tranșa între ei neînțelegerile, spre a nu recurge la judecățile lumești, adică la instanțele judecătorești ale Statului. Cu acest prilej, el nu se referă la vreo rînduială precisă pentru judecarea litigiilor dintre creștini, nu le amintește vreuna pe care le-ar fi împărtășit-o, nici nu stabilește cu acest prilej vreo normă precisă după care ar trebui să se țină creștinii, spre a împăca neînțelegerile dintre ei, ci îi mustră că n-au găsit ei înșiși un mod de a se înțelege, fără a recurge la cei necredincioși, zi-cîndu-le : «nu este oare între voi nici unul înțelept care să poată judeca între frații săi» (I Cor. VI, 5).

Dacă o rînduială precisă nu era și nu se stabilise pentru primii creștini, exista totuși una generală pe care o stabilise însuși Mîntuitorul prin povățuirea dată ucenicilor Săi, cînd le-a spus pilda în privința împărăției cerurilor, așezînd un copil în mijlocul lor. Cu acest prilej le grăiește astfel : «dacă greșește fratele tău, ceartă-l între tine și el : dacă te ascultă, atunci ai cîștigat pe fratele tău, dacă nu te ascultă, mai ia cu tine încă unul sau doi, ca din mărturia unuia sau a doi martori să se lămurească toată pricina, dacă nu ascultă acest lucru, spu-ne-l Bisericii, iar dacă nu ascultă nici de Biserică, să-ți fie ție ca un păgîn și vameș» (Matei XVIII, 15—17).

Din aplicarea acestei îndrumări, s-a născut judecata frățească și încercarea de împăcare, în cadrul căreia cei ce se aflau în litigiu se judecau unul pe altul, căutînd să se lămurească, spre a stinge neînțelegera dintre ei. În asemenea cazuri, fiecare creștin era judecătorul fratelui său, indiferent dacă era vorba de cel vinovat sau de cel nevinovat, căci orice discuție asupra unei neînțelegeri, implica rostirea unei judecăți din ambele părți aflate în litigiu.

De la judecata frățească s-a trecut la judecata în fața unei instanțe formată din doi sau trei creștini, cărora le era supusă cauza în litigiu. Aceasta este prima instanță publică de judecată creștinească, pentru că instanța frățească sau judecata în doi nu avea caracter public. De la instanța formată din doi sau trei credincioși creștini, s-a trecut apoi la alte instanțe formate dintr-un număr mai mare de credincioși pînă la cuprinderea întregii obști locale într-o astfel de instanță. În asemenea caz, neînțelegerea era deferită Bisericii, adică întregii comunități locale, formată din credincioși și slujitori și numită în mod obișnuit Biserică, cu adăugarea numelui localității în care era constituită comunitatea respectivă.

Desigur că întrunirea întregii obști, deci a întregii Biserici nu era întotdeauna posibilă în vremea de început a organizării Bisericii, de aceea s-a recurs la felurite alte forme posibile de constituire a unor instanțe locale, după împrejurări, după priceperea slujitorilor bisericești din respectivele localități și firește ținîndu-se seama și de gravitatea neînțelegerilor ce trebuiau soluționate.

Dar pentru toate pricinile dintre creștini, cel dintîi îndrumător, judecător și sfetnic a fost părintele lor duhovnicesc, părintele familiei de creștini care formau o comunitate locală și care se numeau între ei frați. Acesta era episcopul sau presbiterul, Lui i se adresau aceia din-

tre frați, ale căror raporturi de dragoste dintre ei, se stricaseră prin greșeli involuntare sau prin fărâdelegi savârșite din nesocotința sau din răutate. Luînd cunoștință de acestea, părintele duhovnicesc proceda el însuși la împăcarea celor împricinați, rostind o judecată duhovnicească asupra neînțelegerilor iscate între ei. Dacă cei învrăjbiți se împăcau, supunîndu-se judecării duhovnicului, litigiul se stîngea și fiecare dintre ei, se liniștea, ca urmare a îndrumărilor sau epi-timiilor, adică certărilor la care îi supunea duhovnicul. Dacă ei nu erau împăcați de judecata duhovnicului pentru vreo pricină mai gravă în care duhovnicul însuși ezita să se pronunțe singur, chiar dacă era episcop, ci dorea ca în acord cu spiritul autentic al cîrmuirii bisericești să chibzuiască asupra cazului împreună cu ceilalți slujitori ai săi, ori chiar cu întreaga obște a credincioșilor, atunci împricinații erau poftiți să se înfățișeze înaintea slujitorilor Bisericii, care împreună formau o instanță de judecată ce se constituise și funcționa în mod firesc prin veacurile II—III, sau înaintea întregii obști sau Biserici locale, care forma cea mai înaltă instanță de judecată pentru creștinii dintr-o comunitate sau dintr-o Biserică locală. Oricare din aceste două instanțe judecau fărâdelegile, asupra cărora aveau să se pronunțe sub aspectul lor de păcat. Hotărîrea nu se dădea în mod arbitrar sau unilateral de către episcop sau de către vreun preot, ori numai de către slujitorii Bisericii constituiți în instanță aparte, în cadrul adunării obștești a Bisericii locale, ci ea se aducea prin consimțămîntul sau prin votul tuturor membrilor Bisericii locale, iar slujitorii Bisericii o duceau la îndeplinire, supunîndu-i pe cei găsiți vinovați unor epitimii determinate, stabilite atît după aprecierea și propunerea lor, cît și după felul în care găsea de cuviință și întreaga obște prezentă a credincioșilor. La fel se proceda și la ridicarea epitimii, adică a pedepselor bisericești, cînd cel care le-a ispășit, s-a împăcat din nou cu Biserica și a fost reprimis și reșezat cu toate drepturile în rîndurile credincioșilor.

În felul acesta se proceda și la judecarea slujitorilor bisericești, care se făceau vinovați de vreo fărâdelege, însă numai în prezența episcopului, care în calitate de întîistător al tuturor slujitorilor Bisericii era nu numai cîrmuitorul, îndrumătorul și părintele lor duhovnicesc, ci și întîiul lor judecător, neîngăduindu-se luarea vreunei măsuri împotriva acestora, decît cu aprobarea lui. Cu timpul, mai ales pentru a se evita smintelile sau defăimarea slujitorilor bisericești, judecarea acestora a fost dată în seama unei instanțe episcopale formată din episcop și din ceilalți slujitori bisericești, presbiteri, diaconi și clerici inferiori, care formau așa-numitul «presbiteriu». Acesta avea nu numai atribuții la conducerea treburilor bisericești curente, ci și atribuții judecătorești pentru clerici.

Instanța episcopală a cuprins adeseori și reprezentanți ai credincioșilor dintre oamenii cei mai pricepuți și mai rîvnitori, încît ea apare de fapt ca o instanță mixtă, formată din clerici și din laici și — ca atare — ca o expresie fidelă a instanței superioare locale, care era formată din întreaga obște a credincioșilor, dimpreună cu toți clericii sau slujitorii Bisericii locale, în frunte cu episcopul sau cu presbiterul, conducătorul duhovnicesc al acelei Biserici,

Despre existența unor instanțe de judecată bisericească cu caracter duhovnicesc prin excelență, cum sînt acelea pe care le-am amintit pînă acum, se găsesc mențiuni în diverse scrieri mai vechi, cum sînt cele ale lui Tertulian, ale Sf. Ciprian și chiar în Constituțiile Apostolice. Toate acestea și altele atestă inexistența unei deosebiri între judecata duhovnicească și cea juridică formală în viața Bisericii. O atare deosebire, nici nu se putea face în spiritul autentic al justiției bisericești. De fapt, ea a avut la început, numai caracter formal, pentru ca apoi, cu timpul, deosebirea aceasta să apară că desparte în două judecata bisericească, adică într-o judecată strict duhovnicească și într-o judecată întocmită după rînduiele judecăților din viața de stat.

Cînd a apărut această deosebire ?

Abia în veacul IV, după ce prin edictul de la Milan din anul 313, creștinismul a dobîndit libertate de manifestare, precum și oarecare sprijin din partea Statului, concretizat în diferite scutiri sau privilegii acordate slujitorilor Bisericii, ca și organizațiilor sau comunităților creștine locale și teritoriale. Epoca lui Constantin cel Mare este aceea în care se organizează primele instanțe de judecată bisericească, fără aparență că ele ar fi și instanțe duhovnicești, ci cu aparență că sînt instanțe de judecată destinate creștinilor, dar alcătuite și funcționînd după toate regulile instanțelor de stat.

Cea dintîi instanță de acest fel și cea mai importantă, care a durat de-a lungul întregii epoci romane și bizantine este instanța episcopală, creată chiar de Constantin cel Mare la anul 320, printr-o lege care a fost reînnoită la anul 323. Potrivit acestei legi, episcopul avea dreptul să judece, orice litigii de natură civilă, dintre creștini, dacă aceștia i se adresau lui. De asemenea putea să judece și litigiile dintre creștini și necreștini, dacă aceștia din urma consimțeau să se adreseze instanței episcopale. Nu au fost trecute în competența acestei instanțe, chestiunile penale. Dar împărații următori, cu deosebire Teodosie I cel Mare (379—395), Teodosie II cel Mic (408—450), Justinian (527—565), Heracliu (610—641), iar mai tîrziu Vasile I Macedoneanul (867—886), Leon VI Filozoful (886—912) și Alexie I Comnenul (1081—1118) au sporit continuu competența instanțelor episcopale, extinzînd-o și la chestiuni penale ale clerului, prin diverse dispoziții care s-au (respectat de-a lungul întregii epoci bizantine, trecînd și în așa-zisele nomocanoane sau pravile de diverse feluri pe care diferite Biserici ortodoxe le-au folosit de-a lungul întregului Ev Mediu, pînă în epoca modernă.

Se înțelege că prin crearea și dezvoltarea instanțelor episcopale, episcopii și cîlelalt personal pe care îl presupune funcționarea acestor instanțe, trebuiau să cunoască legile de stat și procedura judiciară a Statului, pentru a putea să judece cauzele care li se defereau, dar în același timp au folosit — în activitatea lor — deopotrivă și normele religioase, morale și juridice ale Bisericii, fără de care instanțele episcopale nu s-ar fi deosebit prin nimic de instanțele comune ale Statului.

Paralel cu dezvoltarea instanțelor episcopale, au apărut probabil din epoca lui Justinian și unele instanțe bisericești superioare celor episcopale, instanțele patriarhale, avînd o alcătuire mixtă, clericală și laică.

Ele erau prezidate de patriarhul de Constantinopol și aveau competență mixtă bisericească și nebisericească, civilă și penală, pentru cauze mai deosebite, prezentînd importanță aparte pentru viața bisericească sau pentru cea de stat. În condițiile create de împăratul Justinian pentru instanțele episcopale, ca și pentru rosturile înalților ierarhi și cu deosebire a patriarhilor în viața publică, apariția unor astfel de instanțe superioare este deplin justificată. Ele au fost cele mai înalte instanțe centrale ale Statului bizantin de atunci încolo numai împăratul avînd dreptul de a casa hotărârile acestora și de a judeca unele cauze, ca instanță supremă de competență nelimitată, atît în treburile de stat cît și în cele bisericești. Astfel de instanțe sînt amintite pînă tîrziu în epoca bizantină, în vremea patriarhului Nicolae Misticul din anii 921—923, ca și în veacurile următoare.

Urmașele acestor instanțe centrale și superioare, bisericești și de stat, în statele dezvoltate în aria culturii și a influenței politice și religioase bizantine, au fost așa-numitele divanuri domnești, bine-cunoscute ca atare și în istoria Țărilor Române.

Dar pe linia dezvoltării instanțelor juridice formale în viața Bisericii, alături de instanța episcopală amintită, au apărut — tot în veacul al IV-lea — și s-au cristalizat în forme tot mai precise, o seamă de instanțe strict bisericești, în cadrul cărora nu se judecau decît arareori și numai prin tangență și litigii cu caracter civil, din viața Bisericii.

Care au fost aceste instanțe ?

În ordinea apariției și importanței lor, ele au fost următoarele :

a) Instanța episcopală în alcătuirea ei veche, adică în aceea de presbiteriu format numai din clerici, iar uneori și din clerici și laici, în competența acestei instanțe intra judecarea tuturor cauzelor privitoare la cler, ca și alte cauze iscate între mireni.

b) Instanța horepiscopilor, iar mai tîrziu a periodeptilor și în cele din urmă a urmașilor acestora, adică a protopopilor. Această instanță judeca abaterile și litigiile care surveneau în viața clerului subordonat horepiscopilor și urmașilor acestora, precum și unele cauze în care i se adresau credincioșii simpli.

c) Instanța sinodală autocefală de tip vechi, dinainte de apariția organizației mitropolitane, adică dinainte de sec. IV, organizată conform can. 34 și 37 ap.

d) Instanța mitropolitană apărută în veacul IV și organizată conform can. 4, 5 și 6, I ec., prevăzută apoi și de alte numeroase canoane.

e) Instanța numită a episcopilor vecini, pomenită în diverse canoane începînd din veacul IV (can. 14 Antiohia).

f) Instanța sinodală intermediară, superioară instanței mitropolitane, dar inferioară celei exarhale, a fost prevăzută numai pentru cazuri excepționale, în canoanele sinodului de la Antiohia (can. 6 Ant.).

g) Instanțele speciale prevăzute de sinodul de la Cartagina pentru judecarea diaconilor, pentru judecarea presbiterilor și pentru judecarea episcopilor, instanțe formate fiecare din cîte un număr determinat de episcopi și anume : instanța sinodală pentru diaconi formată din 4 episcopi, cea pentru presbiteri din 7 episcopi și cea pentru episcopi din 12 episcopi (can. 12, 20, 100 Cart.).

h) Instanța exarhală, adică formată din scaunul central al diecezei sau a exarhatului, ca sinod exarhal deplin sau mai restrâns, instanță prevăzută de can. 6, II ec., 9 și 17, IV ec.

i) Instanța patriarhală prevăzută de canoanele 6 II ec., 9, 17, IV ec.

Acestea sînt instanțele bisericești de judecată formală juridică, constituite paralel cu dezvoltarea organizației Bisericii în cuprinsul Statului roman pînă la încheierea procesului dezvoltării principalelor demnități bisericești și a principalelor unități organizatorice teritoriale ale Bisericii. Dar în afara acestora, paralel cu ele și ca organe sau instanțe aparte cu caracter excepțional, au mai apărut și alte forme sau alte tipuri de instanțe judiciare, care au dobîndit importanță în viața Bisericii.

Acestea sînt :

a) Instanța reprezentată de sinodul ecumenic, care a dobîndit o importanță deosebită mai ales la scaunul din Constantinopol și la cel din Roma.

b) Instanța sinodală a Bisericilor autocefale, apărute și organizate în decursul dezvoltării vieții bisericești și păstrate pînă astăzi.

c) Instanțele excepționale ale judecătorilor aleși dintre episcopi sau dintre alte fețe bisericești (can. 14 Antiohia) și în fine,

d) Unele căpetenii bisericești, cărora li s-a conferit, fie în chip de privilegiu personal, fie în cadrul dezvoltării instanțelor excepționale a judecătorilor aleși, între aceste căpetenii, canoanele de la Sardica (3, 4 și 5) amintesc pe episcopul Romei — Iuliu, căruia îi asigură privilegiul de judecător mai înalt al litigiilor bisericești, în calitate de judecător ales, adică lăsat la liberă alegere a celor aflați în litigiu. Obiceiul a conferit apoi și unora dintre episcopii de la Constantinopol aceleași privilegii.

Ca instanțe cu totul aparte au mai apărut în Biserică două feluri de instanțe, dintre care: una a rămas iar alta nu se mai practică, existînd totuși posibilitatea ca ele să fie reactualizate.

e) Sinodul Ecumenic, ca instanță cu totul excepțională și cu competență universală, a cărui lipsă a fost suplinită în materie judiciară, fie de sinoadele endemice, fie de sinoadele panortodoxe, ori cel puțin interortodoxe. Această instanță nu a mai funcționat de la anul 787, adică de la sinodul 7 ecumenic, ultimul căruia i s-a recunoscut în mod neîndoios calitatea de Sinod ecumenic.

f) Instanțele pentru monahi. Acestea au fost create în mod felurit, în cadrul obștilor monahale, și apoi s-au dezvoltat iarăși în mod neuniform, după ce Sinodul IV ecumenic a pus monahismul sub jurisdicția deplină a ierarhiei bisericești. Cea mai veche instanță de judecată monahală este starețul sau avva, ori părintele duhovnicesc al unei așezări monahale, după el urmează duhovnicii obișnuiți, apoi consiliul duhovnicilor. Cea mai înaltă instanță de judecată pentru monahii dintr-o eparhie o reprezintă episcopul (can. 4, 8, IV ec., 22, VII ec.), care potrivit legislației ulterioare este ajutat de un fel de presbiteriu special pentru judecarea monahilor numit în chip felurit : consistoriu, dicasteriu etc. În sfîrșit, pentru a avea posibilitatea unei justificări asemănătoare cu aceea care s-a creat clerului de mir și episcopilor, s-au orga-

nizat — cu vremea — și instanțe pentru monahi, superioare celor episcopale, pe la centrele mitropolitane, exarhale sau patriarhale ca și pe lângă autoritatea centrală a diverselor Biserici autocefale și autonome.

Se înțelege de la sine că în cadrul tuturor acestor instanțe, cauzele trebuie să fie judecate mai întâi după normele religioase, morale și juridice ale Bisericii și nu arareori și după normele dreptului roman și apoi ale dreptului bizantin, din care s-au împrumutat, atât o sumă de principii și de norme judiciare fundamentale, cât și regulile de procedură judiciară. Dar indiferent de numărul și de importanța acestor instanțe de judecată formală juridică, ele au rămas — în primul rînd — instanțe duhovnicești, neputînd să facă abstracție de latura duhovnicească a lucrurilor, adică neputîndu-și sustrage activitatea lor de la aprecierea fiecărei cauze sau a fiecărei abateri de la lege, sub aspectul ei de păcat,

în fruntea tuturor acestor instanțe și în același timp deasupra tuturor, a rămas însă instanța duhovnicească, reprezentată de episcopi și de presbiteri, instanță de la a cărei hotărîri nu se putea face nici apel, nici recurs, ea funcționînd după normele prevăzute pentru administrarea sfintei Taine a Pocăinței.

Fie că această instanță este reprezentată de episcop sau de presbiter, ea este de același nivel și împotriva hotărîrilor pe care le pronunță ea, nu se poate face apel de la preot la episcop, nici de la episcop la sinod, dar nici de la preot la sinod, căci oricare dintre duhovnici, indiferent de treapta lui sacerdotală, leagă și dezleagă păcatele (abaterile), cu putere egală, nesupusă cenzurii, nici măcar Sinodului ecumenic.

Cît privește competența instanței duhovnicești, trebuie să precizăm că și celelalte instanțe, pe care le-am enumerat ca instanțe obișnuite sau ca instanțe excepționale, su o competență determinată, pentru fiecare, atît prin norme canonice, cît și pe cale de obicei sau prin practica vieții judiciare a Bisericii. Această competență este ierarhizată după poziția pe care o au respectivele instanțe în ierarhia organelor de conducere a Bisericii.

De ia instanțele inferioare se poate face apel la instanțele superioare, apelul făcut în fiecare cauză sau în fiecare categorie de pricini, la cea din urmă instanță competentă, numindu-se recurs.

În privința raportului de competență dintre diferitele instanțe care judecă după norme formale juridice trebuie să facem precizarea de principiu, care deși pare de la sine înțeleasă, este adeseori trecută cu vederea în organizarea instanțelor judecătorești a unora dintre Bisericile locale. Aceasta se referă la lipsa de calitate a unei instanțe formate numai din clerici, care nu au treaptă arhierescă, de a judeca în apel sau în recurs, cauze care au fost judecate, fie de un singur episcop, fie de mai mulți episcopi, constituiți în instanță sinodală. O atare practică este contrară principiului ierarhic și ca atare necanonică, împotriva ei pledează diverse norme canonice, începînd cu cea cuprinsă în canonul 5 al Sinodului I ecumenic.

Cît privește competența în materie de drept civil și penal, aceasta o primea de la Stat, care o și restrîngea sau ridica cînd voia.

În fiecare Biserică locală, autocefală sau autonomă, în decursul timpului, au apărut și au dispărut diverse instanțe judecătorești, dar a existat tendința, existentă și astăzi de altfel, de a se organiza instanțele judiciare formale, după principiul potrivit căruia, sînt necesare minimum trei sau maximum patru instanțe de judecată.

Considerîndu-se că aceste instanțe trebuie să țină seama în organizarea lor de vechile instanțe bisericești tradiționale, ele sînt prevăzute în ordinea următoare : instanța protopopească, instanța eparhială, instanța mitropolitană și instanța centrală de tip exarhal, patriarhal sau are un alt tip admis de caracteristicile diverselor Biserici autocefale.

În acord cu această rînduială și ținîndu-se seama de specificul local, în Biserica Ortodoxă Română, pentru clerici, instanțele judiciare sînt organizate la trei niveluri și se numesc consistorii : consistoriul protopopes, consistoriul eparhial și consistoriul centrui bisericesc. Ele funcționează în baza reglementării legale din sfințele canoane, a Statutului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române (art. 145—158), a Regulamentului de procedură a instanțelor disciplinare și de judecată pentru preoții de mir, ieromonahi și căntăreți (art. 53—66, 205—207, 225—226, 245—248, 249—252), și a Regulamentului pentru organizarea vieții monahale (art. 61—64).

Instanțele disciplinare și de judecată pentru monahi se numesc consilii de disciplină și funcționează în baza Regulamentului pentru organizarea vieții monahale.

Instanța de judecată pentru ierarhi este Sfîntul Sinod.

Chiriarhul locului este însă organul individual de disciplină și judecată — în toate cazurile — în cadrul eparhiei sale.

2. Abateri și delikte {încălcări ale legilor bisericești), încălcarea normelor religioase, morale și canonice ale Bisericii păgubește, atît lucrarea de mîntuire a celor care se fac vinovați de asemenea abateri, cît și mîntuirea celorlalți membri ai Bisericii, asupra cărora se răsfrîng ele în mod negativ. Dar acestea mai prejudiciază, deopotrivă și starea de ordine canonică sau de echilibru necesar menținerii vieții bisericești, în formele pe care ea le-a îmbrăcat, ca și continuarea întregii lucrări a Bisericii.

În condițiile vieții noastre de după căderea în păcat, cînd binele se impune să fie ajutat iar răul combătut, pentru ca libertatea organizată să-și dobîndească o valoare și un rol pozitiv pentru viața noastră, singurul organizator al libertății este legea, este dreptul. Societatea omească nu are alt mijloc mai eficace pentru crearea și menținerea stării de ordine din cadrul ei, decît dreptul.

Astfel sînd lucrurile, se înțelege că nici Biserica nu se poate rezuma numai pe mijloace sacramentale și ierurgice. Și ei îi sînt absolut necesare și normele de drept, și anume normele de drept canonic care sînt conforme cu natura și misiunea ei, definite în învățătura de credință, ca elemente atît ale revelației supranaturale cît și a celei naturale.

Respectarea legalității bisericești, a canonicității care se bazează pe învățătura de credință și-și are izvorul și criteriul principal în în-

vătătura dogmatică, adică în dogmă, se impune cu necesitate pentru menținerea rînduieiilor bisericești și păstrarea disciplinei proprii a Bisericii, ca și pentru păstrarea credinței și pentru ca trăirea ei să se desfășoare mereu «într-una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică».

Din aceste motive, autoritatea bisericească este îndreptățită să ia măsurile cele mai corespunzătoare, adică cele mai potrivite, pentru îndreptarea celor ce săvîrșesc abateri, pentru ferirea celorlalți credincioși de influențele negative pe care le suferă din pricina respectivelor abateri — precum și pentru apărarea stării de bună rînduială sau de ordine din viața Bisericii, stabilită prin normele canonice.

Încălcarea normelor de conduită prin care se păstrează buna rînduială a vieții bisericești, și adică a normelor cu caracter religios, moral sau canonic, este privită sau apreciată mai întîi sub aspectul ei de păcat și abia în al doilea rînd, o atare încălcare este cîntărită și apreciată și cu raportare la legile de drept, la canoanele Bisericii. Cu alte cuvinte orice abatere care se săvîrșește de către un membru al Bisericii îmbracă întîi o calificare religioasă-morală și abia în al doilea rînd o calificare juridică. Datorită acestui fapt, toate abaterile pe care le săvîrșește vreun membru al Bisericii, indiferent cum s-ar numi acestea, sînt socotite în esența lor păcate, iar gravitatea lor este apreciată după gravitatea păcatelor pe care le indică ele. Astfel, oricum s-ar numi abaterile de la legile bisericești, ce se săvîrșesc de către membrii Bisericii, în orice canon, sau în orice prevedere a vreunei alte legi bisericești, se va încadra, sau oricum ar fi acestea calificate din punct de vedere juridic, ele sînt și rămîn în mod principal păcate de gravități deosebite. De aceea nici nu s-a adoptat un nume unic, comun și general, pentru a exprima prin el noțiunea de faptă ilicită săvîrșită de unul din membri Bisericii, ci acesteia i se zice în mod tradițional «fără-de-lege», acest cu-vînt exprimînd mai bine caracterul de păcat al ei, apoi i se mai zice «încălcare a legii» sau «delict bisericesc», sau chiar — împrumutîndu-se terminologia curentă din Științele Juridice moderne — infrațiune bisericească, crimă, contravenție, delict, abatere. Dar indiferent cum s-ar numi încălcarea normelor de conduită din viața Bisericii, aceste denumiri, nu au decît formal și numai uneori asemănare cu încălcarea legilor după care se conduce societatea civilă sau Statul, ele constituind o categorie aparate de încălcări ale legii, mai precis de încălcări ale legii bisericești. Aceasta din pricina caracterului propriu deosebit al legilor bisericești, a tuturor normelor de conduită din viața Bisericii, care nu au niciodată numai caracter juridic propriu-zis, ci au întotdeauna și caracter religios și moral, chiar dacă acesta nu este întotdeauna evident.

Faptul însă că în Biserică, pentru calificarea încălcărilor legilor bisericești, a faptelor ilicite, se folosesc și unii termeni luați din limbajul juridic profan, impune o lămurire a înțelesului acestora pentru a nu da naștere la înțelegeri greșite.

Termenii respectivi au fost însușiți din dreptul de stat, în mod tot atît de firesc, cum a fost însușit și cuvîntul drept, precum și alți termeni tehnici folosiți în științele juridice.

înțelesul real al acestor termeni este următorul :

— Cuvîntul **infracțiune** înseamnă înfrîngere sau rupere a legii. El vine de la cuvîntul latin «infractio», derivat din verbul «infrango», care înseamnă «rup». Cu aplicare la viața juridică, și deci cu raportare la legi, infracțiunea înseamnă un act prin care se înfrînge sau se rupe legea, adică orice încălcare a legii, în general însă ea poate fi constatată în raport cu legile penale și mai puțin cu alte legi, pentru care s-au rezervat alți termeni, ca acela de delict, pentru încălcarea legii civile, contravenție, pentru încălcarea legii administrative, abatere, pentru încălcarea dispozițiilor disciplinare, etc;

— Cuvîntul **delict** înseamnă părăsire sau ocolire, adică lăsarea la o parte a legii, ori evitarea ei. El vine de la cuvîntul latin «delictum», derivat din verbul «deliquo» care înseamnă părăsesc, abandonez. Cu aplicare la viața juridică, sau mai precis cu aplicare la normele de conduită din viața unei societăți, el înseamnă abandonarea căii pe care ar trebui să meargă cineva, după lege, adică abatere de la calea prevăzută și indicată de lege. În genere delictul, ca ocolire a legii, se apreciază în raport cu ocolirea legilor civile. Doctrina juridică — în genere — a păstrat termenul de **delict** pentru a determina abaterile de natură civilă, fără caracter penal, rezervîndu-se termenul de **infracțiune** exclusiv pentru abaterile sau încălcările legii penale .•

•— Cuvîntul **contravenție** înseamnă umblare sau venire împotriva legii. Termenul **contravenție** este împrumutat din terminologia juridică latină și derivă din verbul «contravenire», care înseamnă, «a veni în contra» sau a se împotrivi la ceva, în cazul concret înseamnă a te împotrivi legii prin faptul că lucrezi sau acționezi împotriva ei. În doctrina juridică **contravențiile** sînt considerate abaterile de la legile administrative ,-

— Termenul de **abatere** este rezervat pentru a desemna încălcările de la dispozițiile cu caracter disciplinar, prevăzute de legi, regulamente, etc., și care atrag după sine anumite sancțiuni; abatere disciplinară fiind considerată încălcarea cu vină, de către o persoană, ce face parte dintr-un colectiv, a regulilor de disciplină stabilite pentru activitatea acelei persoane (ex. abatere de la disciplina muncii, etc.).

Cei patru termeni tehnici enunțați, de circulație universală, în conștiința juridică, pentru a exprima — prin ei — faptele ilicite pe ramuri de drept (penal, civil, administrativ, disciplinar), nu pot fi folosiți în alt sens decît în acela consacrat de către știința juridică.

Prin analogie cu împărțirea faptelor ilicite în dreptul de stat, pe ramuri de drept, s-ar putea proceda și la împărțirea faptelor ilicite bisericești în astfel de categorii, deoarece, într-adevăr, unele dintre acestea au caracter penal, altele civil, altele administrativ și altele disciplinar, în fapt însă, nu s-a procedat la astfel de clasificări, deși urmînd o astfel de clasificare s-ar ușura întrucîtva înțelegerea sancțiunilor aplicate pentru feliurile «fărădelegi», care țin seama de gravitatea faptelor ilicite săvîrșite.

Încercările de sistematizare a «fărădelegilor», fapte ilicite bisericești, ca și a pedepselor bisericești, după diverse criterii, nu a dus pînă acum la adoptarea unei împărțiri general admise, întrucît nici canoanele, nici

legiuirile bisericești, nu cuprind măcar o urmă de sistematizare, adică de împărțire sistematică după anumite criterii precise, atât a faptelor ilicite bisericești cit și a pedepselor bisericești, adică a acelor aplicate de Biserică.

În mod obișnuit, în canoane și doctrina canonică faptele ilicite sau «fărădelegile» — acte prin care se încalcă (violetază) prevederile normelor canonice sau nu se îndeplinesc (se omit) aceste prevederi —, se numesc «delicte bisericești» și se împart numai după cele două categorii de făptuitori, adică după cum aceștia sînt laici sau clerici, și ca urmare și pedepsele corespunzătoare sînt grupate tot în două categorii, și anume : pedepse pentru laici și pedepse pentru clerici. Cum însă în Biserică există trei categorii de membri, adică trei stări și anume : starea laică, starea clericală și starea monahală, este firesc ca la o împărțire a delictelor bisericești după categoriile de membri ai Bisericii, să se țină seama și de faptele ilicite specifice pentru starea monahală. În acest caz vom avea : delicte pe care le pot săvîrși în general credincioșii laici, pe care le pot săvîrși numai clericii, prin încălcarea normelor privitoare la starea și activitatea lor, și delicte pe care le pot săvîrși numai monahii.

Dar, și această împărțire tripartită nu cuprinde toate categoriile de delicte bisericești, întrucît mai există una generală, în care intră delictetele bisericești pe care le pot săvîrși toți credincioșii, membri ai Bisericii, indiferent căreia dintre cele trei stări aparțin.

Delictele bisericești, ce pot fi săvîrșite de toți credincioșii, membri ai Bisericii, indiferent de starea căreia îi aparțin, în doctrina canonică, se numesc delicte generale.

După obiectul asupra căruia este îndreptată fapta ilicită, delictetele generale pot fi : a) — împotriva credinței, între care se numără : apostasia (lepădarea credinței creștine și îmbrățișarea unei confesiuni religioase necreștine, — Mc. XVI, 15 : can. 62 ap. ; • 10. I. ; 73 Vas. c. M. ; 2 Grig. Nissa ; 1.2. Ancira ; 10 Petru al Alex.) ; erezia (respingerea intenționată și îndărătnică a unei dogme fixata de Biserică sau ținerea la o părere dogmatică eretică reprobata de Biserică, — can. 1. II) ; • schisma confesională (despărțirea de Biserică din cauza înțelegerii deosebite a unor aspecte mai puțin importante ale învățaturii bisericești sau a unor anumite chestiuni ușor de împăcat, — can. 1 Vas. c. M.), sau bisericească (refuzul de a asculta de autoritatea bisericească legală, — can. 31 ap. ; 6 Gangra ; 5 Ant. ; 10. 11 Cart. ; - 13. 14. 15. MI) ; hulă ; blasfemia împotriva lui Dumnezeu ; superstiția (credința deșartă, can. 65, VI) ; — b) — împotriva lucrurilor sfinte, între care se numără : sacrilegiul (valoarea lucrărilor sfinte), care poate fi : față de loc (față de altar, biserică, cimitir, etc.), față de persoane (față de preot ș.a.) și real (față de obiectele sfinte) ; simorîia (traficul cu cele sfinte, — F.A. VIII, 18-19 ; can. 29- 76 ap. î 2. IV ; 22. 23. VI. ; 4. 5. 19. VII. ; 23 Ant. ; — c) — Contra persoanei proprii sau a aproapelui, delicte între care se numără : — cele împotriva vieții fizice ca : sinuciderea, duelul, avortul, uciderea ; — împotriva onoarei : fraudă, defăimarea, calomnia, vizitarea localurilor neonorabile, adulterul desfrîul, etc. — contra bunurilor persoanei (avere) ; furtul, delapidarea, înșelăciunea, camătă, etc. ; — d) — contra societății (autorității) : înalta trădare (can. 84 ap.), conjurațiunea (can. 18 IV),

sperjurul (can. 25 ap .- 10. 17. 29. 64 Vas. C.M.); — e) — împotriva îndatoririlor bisericești : neîndeplinirea îndatoririi de a primi unele sfinte Taine de a participa la sfintele slujbe, de a susține biserica, de a se îndeletnici cu treburi nedemne de calitatea de creștin, etc.

Se înțelege că ori de câte ori ar săvârși asemenea abateri un membru al clerului sau un membru al cinului monahal, *ele* dobîndesc o gravitate mai mare decît aceea care o au dacă le săvîrșesc simpli¹ laici, calitatea clericală sau cea monahală constituind, în mod evident, o circumstanță agravantă în cazul oricăreia dintre aceste delictе bisericești, adică o împrejurare care agravează atît caracterul faptei ilicite, a fărădelegii, cît și pedeapsa corespunzătoare care trebuie aplicată.

În categoria fărădelegilor sau a delictelor bisericești specifice pentru starea clericală trebuie socotite acelea pe care le pot săvîrși numai clericii, prin încălcarea normelor privitoare la cele trei categorii de lucrări pe care ei sînt obligați să le săvîrșesc în îndeplinirea misiunii lor. Ca urmare, delictеle ce pot fi săvîrșite numai de clerici pot fi împărțite și ele tot în trei categorii și anume : a) — delictе în legătură cu exercitarea puterii învățătoarești, adică în legătură cu lucrarea de propovăduire a adevărului de credință, cum ar fi : săvîrșirea de acte de propovăduire a credinței în afara unității în care clericul are competența să și săvîrșescă lucrarea preoțească, refuzul de a propovădui dreapta credință, ș.a. ; — b) — delictе în legătură cu exercitarea puterii simțitoare, adică în legătură cu lucrarea de slujire sau de săvîrșire a celor sfinte, cum ar fi : săvîrșirea de acte sfinte împotriva rînduielilor prescise pentru acestea, sau refuzul de a le săvîrși, divulgarea secretului mărturisirii, neglijarea îndatoririlor cu caracter sacerdotal, ș.a.; — și c) — delictе în legătură cu exercitarea puterii conducătoare, adică în legătură cu lucrarea de îndrumare și conducere a credincioșilor a căror păstorie le-a fost încredințată, precum și a unităților în care sînt constituiți aceștia, cum ar fi îndeletnicirea cu treburi incompatibile cu starea preoțească.

De asemenea, delictеle ce pot fi săvîrșite numai de monahi pot fi împărțite și ele în trei categorii, ținîndu-se seama de specificul stării monahale, ce le determină cele trei voturi sau juruințe pe care le fac membrii cinului monahal. Ca urmare, delictеle ce le pot săvîrși numai monahii se pot împărți în : — a) — delictе în legătură cu votul ascultării necondiționate, cum ar fi refuzul la supunere și ascultare, ș.a. ; — b) — delictе în legătură cu votul sărăcirii de bună voie, cum ar fi : acumularea de bunuri nefolositoare sau prisositoare, ș.a. ; și — c) — delictе în legătură cu votul castității, cum ar fi : desfrîul, curvia, perversiunile sexuale, ș.a. Acestora se mai adaugă și delictеle ce pot fi săvîrșite în legătură cu neîndeplinirea unor îndatoriri legate strict de rînduielile vieții de obște sau ale vieții de sine, adică de stilul de viață monahală : chinovia! sau idioritm.

Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române, din 8 iunie 1949 împarte fărădelegile săvîrșite de clerici și monahi în: abateri și delictе disciplinare (art. 2, 3 R. P.). 16 — Drept canonic ortodox

Sini considerate abateri și sancționate ca atare : — neglijența sau neascultarea întru îndeplinirea datoriilor bisericești, — căutarea de certuri și provocare de neînțelegeri în sinul Bisericii sau impunerea cu sila a plății serviciilor religioase ; — executarea înainte de a dobîndi aprobarea organelor superioare a celor hotărîte ce trebuiesc să fie în prealabil aprobate de autoritățile superioare ; — săvîrșirea celor sfinte într-o altă parohie sau biserică, fără aprobarea chiriarhalui sau fără consira-țămîntul preotului locului ; — părăsirea parohiei, fie ca locuință, fie ca serviciu, șederea mai multă vreme afară din parohie, fără voia și fără știrea episcopului respectiv ; — incorectitudini săvîrșite în afaceri oficiale (constatate și sancționate de autoritățile judecătorești de stai) ; — faptele mai puțin grave, săvîrșite contra ordinii și buneii cuviințe.

Sînt considerate ca delictе disciplinare și pedepsite ca atare : — săvîrșirea, cu de la sine putere, a lucrărilor sfinte de un preot sau diacon, suspendat sau depus legal ; — părăsirea, cu de la sine putere, a locului său de serviciu și îndeplinirea serviciilor preoțești în altă parohie, fără știrea și consimtămîntul autorității bisericești competente ; — neglijarea ritualului prescriș la săvîrșirea lucrărilor sfinte ; — violarea secretului mărturisirii ; — îndeletnicirea cu afaceri potrivnice chemării preoțești, — sperjurul, — sacrilegiul sau ierosilia ; — blasfemia, — calomnierea și acuzarea neîntemeiată de fapte necinstite față de orice cleric, față de căpeteniile și superiorii Bisericii, precum și față de cor-porațiunile, instituțiunile și organele bisericești, • — adulterul, — beția ; — curvia, — • jocul de noroc ; — apostasia, — erezia, • — schisma ; — si-monia ; — neglijarea, neîndeplinirea îndatoririlor impuse de Statutul de organizare și funcționare și de Regulamentele lui de aplicare, cum și ele toate ordi-nile și dispozițiunile autorităților bisericești ; • — administrarea incorectă a bunurilor bisericești, însușirea sau întrebuintarea lor în alte scopuri : — furtul ; — camătă ; — bătaia ; — omorul ; — conjurațiunea împotriva autorităților legale și trădarea Statului, — condamnarea definitivă de către instanțele judecătorești ale Statului, pentru orice alte crime și delictе (constatate și pedepsite de către instanțele judecătorești).

3. Pedepsele bisericești. Pedepsele prevăzute de sfintele canoane pentru delictеle bisericești pot fi și ele împărțite în pedepse generale pentru toți membrii Bisericii și în pedepse specifice pentru fărădelegile sau faptele ilicite deosebite ale clericilor, sau ale monahilor. În cazul în care unii dintre monahi au devenit și membri ai clerului, pedepsele prevăzute pentru abaterile clericilor, urmînd a fi aplicate și clericilor din cinul monahal cu circumstanțele agravante pe care le implică starea monahală.

— Pedepsele generale pentru toți membrii Bisericii sînt următoarele :

— Eпитirnia, pe care o dă duhovnicul în scaunul mărturisirii, ca instanța duhovnicească, pentru «fărădelegile») sau faptele considerate împotriva rînduieiilor de viață creștină, fără ca aceasta să fie împreună cu excluderea din rîndul membrilor Bisericii, adică *cu excomuni* carea sau afurisirea în sens propriu.

Epitimia de acest fel se numește și afurisire sau excomunicare, însă numai în înțelesul că ea constă din oprirea temporală de la sfânta împărtășanie, de unde și cuvântul excomunicare, scoaterea de la comunicare sau de la împărtășire. Această epitimie poate fi agravată prin oprirea de a participa la sfintele slujbe apoi și prin aceea de a fi lipsit de administrarea vreunei dintre Sfintele Taine sau ierurgii, în timpul cât durează oprirea de la sfânta împărtășanie, o astfel de epitimie numindu-se uneori și interdict,-

— Excomunicarea sau afurisirea în sens propriu, constând din în depărtarea din Biserică prin lipsirea de calitatea de membru al Bisericii și implicit prin lipsirea de orice drepturi legate de această calitate.

— Anatema, numită și blestem sau afurisenie, constă din supunerea celui excomunicat, adică a celui scos din rândurile membrilor Bisericii, la cea mai gravă dintre pedepsele bisericești, imaginabilă, echivalentă cu pedeapsa capitală, și care se aplică prin rostire? 'inui blestem asupra celui ce s-a făcut vinovat de cele mai grave abateri și în care persistă cu îndărătnicie. Anatema în Biserica veche însemna și simpla excomunicare (lepădare). (Can. 18 Ancira). (A se vedea și anatema de la Duminica Ortodoxiei).

— În cazurile membrilor clerului, atât pedeapsa excomunicării propriu-zise, adică a îndepărtării din rândurile membrilor Bisericii, cât și pedeapsa anatemei, nu se poate aplica decât după ce — în prealabil — cei în cauză au fost supuși altei pedepse care i-a lipsit de starea clericală. Această pedeapsă se numește caterisire- Caterisirea înseamnă lipsirea de starea clericală sau preotească și este de două feluri:

— caterisirea pentru orice fel de abatere, afară de : hula împotriva Duhului Sfânt, apostazia și schisma , • și — caterisirea pentru una din aceste trei abateri capitale.

În primul caz, caterisirea înseamnă numai aplicarea unei pedepse prin care cel în cauză este lipsit de starea preotească, în sensul că este cu desăvârșire oprit de la săvârșirea celor sfinte, dar nu în sensul că i s-ar fi luat harul. Aceasta îi rămîne în continuare, însă este oprită folosirea lui.

În cazul al doilea, caterisirea înseamnă atât aplicarea pedepsei, care constă în oprirea cu desăvârșire de la săvârșirea celor sfinte și de la orice altă lucrare sacerdotală, cât și constatarea căderii din har ca rezultat al săvârșirii conștiente a vreunei din cele trei abateri capitale și prin persistența cu îndărătnicie în ele.

Caterisirea se numește adeseori în limbaj popular, «răspopire», iar uneori și «luarea harului», înțelegîndu-se prin aceasta caterisirea cea de al doilea fel, al cărei efect nu este de fapt luarea harului, căci în acest caz caterisirea este doar constatarea, întrucît cel în cauză este căzut din har, prin abaterile pe care le-a săvârșit și în care persistă cu îndărătnicie.

Clericilor li se mai aplică și alte pedepse cum ar fi : sfatul, musturarea sau dojana, oprirea temporală de la săvârșirea sfintelor taine, care se numește arghia (can. 15 și 16 ap.), apoi suspendarea care în unele canoane este numită excomunicare sau afurisire, se înțelege de la slujire, nu de la împărtășanie și nicidecum îndepărtare din Biserică. Acest

înțeles îl are pedeapsa excomunicării sau afurisirii, atunci când ea este prevăzută pentru clerici, ca pedeapsă care precede caterisirea (can. 5 ap.,- 12. 13 VI ec.).

Tot ca pedepse pentru clerici mai sînt prevăzute de canoane : depunere din treaptă, fără pierderea calității de cleric. În ordinea gravității, după depunerea din treaptă, clericilor li se aplică caterisirea, apoi excomunicarea în sensul de excludere din Biserică și în cele din urmă anathema. (Caterisirea se mai numește și coborîrea în rîndul laicilor).

Pentru monahi, adică pentru abaterile specifice stării monahale, sînt prevăzute felurite epitimii aparte, înscrise în pravilele călugărești, care merg pînă la excluderea din cinul monahal. Iar pentru acei monahi care fac parte din cler, se aplică pedepsele prevăzute pentru cler în genere, însă cu o nuanță de gravitate mai mare, determinată de starea monahală, care constituie în asemenea situație o circumstanță agravantă.

Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române face distincție între pedepsele aplicate numai de chiriarh și cele aplicate de chiriarh și de instanțele disciplinare și de judecată, persoanelor supuse judecării, ultimele clasificîndu-le după gravitatea cazului, în conformitate cu dispozițiunile canonice și ale Regulamentului de procedură (art. 4, 50 R.P.), în pedepse vremelnice și pedepse disciplinare :

Chiriarhul, pe baza unei anchete regulamentare, sau a unui raport sau referat al organelor administrative în subordine, are dreptul să aplice direct și fără drept de recurs, din partea celui sancționat, următoarele pedepse disciplinare :

— avertismentul și dojana arhierescă ; — pierderea oficiului de paroh ; — oprirea de a săvîrși anumite lucrări sfînte, pînă la 90 de zile într-un an ; — oprirea totală de la săvîrșirea lucrărilor sfînte, pînă la 30 de zile într-un an ; — canonisirea la o sfîntă mînăstire sau la catedrală, pînă la 30 zile într-un an (art. 50 R. P.).

Pedepsele vremelnice aplicate de chiriarh și instanțele de judecată bisericească persoanelor supuse judecării sînt: — avertismentul și dojana arhierescă , • — pierderea oficiului de paroh pe timp limitat sau definitiv, cînd are preot conslujitor ; — oprirea de a săvîrși anumite lucrări sfînte , • — oprirea de la săvîrșirea tuturor lucrărilor sfînte pe un timp anumit ; — canonisirea la sfîntele mînăstiri sau la catedrala episcopală, pînă la o lună de fiecare dată, cu obligațiunea de a lua parte activă la toate actele religioase.

Pedepsele definitive aplicate de aceleași instanțe sînt: — degradarea definitivă a vinovatului din rangurile bisericești și onorifice pe care le posedă ; — pierderea pentru totdeauna a dreptului de a fi ridicat la un grad ierarhic superior sau administrativ ; — depunerea sau pierderea dreptului pentru totdeauna de a săvîrși vreo lucrare sacră, fără pierderea calității de preot, cu putința de a fi întrebuițat în administrația bisericească ; caterisirea ; — destituirea (pentru cîntăreți și paracli-sieri) ; — excluderea din monahism (pentru monahi și monahii, art. 4 R. P.).

4. **Aplicarea pedepselor.** Organele sau forurile de judecată, chemate și îndreptățite să aplice pedepsele bisericești, sînt instanțele de judecată începînd cu instanța duhovnicească și sfîrșind cu sinodul ecumenic.

5. **Procedura în materie de judecată bisericească,** în judecarea faptelor ilicite și aplicarea pedepselor, ca și în ridicarea sau modificarea pedepselor, pe cale de rejudicare sau de pogorămînt, instanțele bisericești, cu excepția celei duhovnicești, urmează o procedură asemănătoare cu aceea a instanțelor judiciare ale Statului, din practica cărora și-au și însușit-o. (Precizăm că elementele acestei proceduri, — în final — nu sînt însă aceleași în toate Bisericile locale). Cele mai importante acte procedurale pot fi enumerate astfel: ancheta sau instrucția, introducerea acțiunii, care se face fie din oficiu, fie la sesizarea sau cererea celor interesați, fixarea termenului de judecată și citarea părților, debateră publică cu administrarea probelor și asigurarea dreptului de apărare a celor chemați în judecată, deliberarea și pronunțarea, producerea hotărîrii în chip motivat, cu asigurarea dreptului de apel sau de recurs la minimum două sau trei instanțe superioare, judecarea recursului, revizuirea și casarea hotărîrii.

În cadrul desfășurării procesului și aplicării pedepsei, adică a pronunțării hotărîrii de către instanțele bisericești, se ține seama de regulă și de unele elemente de procedură prevăzute în legile Statului, elemente care se aplică prin analogie. Astfel de elemente se referă în primul rînd la diversele feluri de probe care pot fi administrate în justiție, în mod special la martori, în privința cărora există de altfel numeroase norme canonice, și la termenele de judecată, de apel și de recurs, precum și la modul sau la procedura de revizuire sau de casare a hotărîrilor, ca și la prescripții.

În unele epoci istorice, instanțele bisericești au mers atît de departe cu însușirea normelor procedurale din dreptul de stat, adică din justiția civilă și mai ales din cea penală, apoi și cu însușirea unor norme penale speciale, încît a ajuns să aplice pedepse privative de libertate, organizîndu-se în acest scop închisori sau «grosuri» bisericești, pe la protopopiate, episcopii și mînăstiri.

6. **Încetarea și ridicarea pedepselor.**

Potrivit normelor canonice și obiceiului de drept sau rînduiei statornicite prin obicei, niciuna din pedepsele bisericești pentru indiferent care din membrii Bisericii și pentru indiferent care fapte ilicite sau fără-delegi nu se dă pentru veșnicie, decît în cazul cînd cel căruia i se aplică vreuna din aceste pedepse, persistă cu îndărătnicie, în săvîrșirea fără-delegii de care s-a făcut vinovat. Pedepsele vremelnice încetează la îndeplinirea termenului sau la îndreptarea păcătosului. Despre pedeapsa anatemei cînd aceasta se aplică pentru hulă împotriva Sfîntului Duh, este adevărat că se zice că aceasta nu poate să fie iertată nici în veacul de acum, nici în veacul viitor, dar opreliștea de a se ierta o asemenea

abatere nu se referă decît la aceia care trec din această viață fără a se pocăi și fără a cere să fie deslegați de pedeapsă și împăcați cu Biserica. Pentru unii ca aceștia nu sînt îngăduite nici rugăciunile care se fac pentru iertarea păcatelor pentru cei nedeslegați de celelalte păcate trecuți la cele veșnice. Ca urmare, inclusiv pedeapsa anatemei poate să fie ridicată în cazul celor ce se pocăiesc și cer împăcare cu Biserica. De asemenea toate celelalte pedepse, pot fi iertate sau ridicate în condiții determinate. Aceia însă care mor în stare de anatema sau de excomunicare în sensul propriu al acestui cuvînt, nu pot fi făcuți părtași de înmormîntarea creștină, iar preoții sau în genere clericii care mor în stare de caterisire, sînt înmormîntați ca simpli mireni.

În Biserica veche au existat felurite rînduieli pentru reprimirea în Biserică a celor excomunicați, rînduieli care îi obligau să treacă prin cinci trepte ale penitenței, pînă la reprimirea deplină în sinul Bisericii, dar toate aceste rînduieli au devenit de mult caduce.

Potrivit normelor canonice și obiceiului sau rînduielii statornicite prin obicei, dreptul de a ridica pedepsele pronunțate de instanțele bisericești, îl au instanțele însăși sau organele superioare, investite cu puterea de a reforma, de a casa sau de a revizui hotărîrile aduse de respectivele instanțe. Se înțelege însă că pedepsele duhovnicești, nu pot fi ridicate sau modificate decît de cei ce le-au aplicat sau de urmașii lor canonici, în funcțiune.

În cuprinsul fiecărei eparhii, modificarea și ridicarea pedepselor bisericești stabilite de instanțele de judecată, constituie un drept exclusiv al episcopului eparhial, iar în unitățile teritoriale bisericești mai mari, precum și în toate Bisericile autocefale acest drept îi revine numai sinodului plenar al respectivelor Biserici. Același drept îl au și sinoadele Bisericilor autonome, dar cu unele îngrădiri impuse de dependența lor față de sinodul unei Biserici autocefale,

— Există două moduri de ridicare a pedepselor rostite de instanțele judiciare ale Bisericii, unul se cheamă : iertarea sau dezlegarea completă, atît de fapta ilicită cît și de pedeapsă, act identic cu ceea ce în dreptul de stat se numește amnistie ; iar al doilea se cheamă : pogoră-mîntul sau iertarea de pedeapsă ori reducerea acesteia, act care corespunde întocmai cu ceea ce în dreptul de stat. se numește grațiere.

În legătură cu toate chestiunile privitoare la încălcarea legilor (abateri, delikte, infracțiuni, fărădelegi în general, etc.) și pedepsele bisericești, precum și cu cele privitoare la procedura judecătorească, la aplicarea și încetarea pedepselor sau la ridicarea lor, pe lingă normele canonice înscrise în sfintele canoane, există numeroase norme de amănunt de care se ocupă fiecare Biserică locală, norme speciale înscrise în legi, statute sau regulamente aparte.

În Biserica Ortodoxă Română aceste norme sînt arătate în Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române (cap. 4, Disciplina clerului, art. 145—158) și în Regulamentul de procedură al organelor disciplinare și de judecată.

C. Activitatea administrativă sau funcțiunea executivă

1. Specific, organe și competență. Ocupându-ne mai de aproape de puterea bisericească și împărțirea ei, am văzut că pe lângă împărțirea generală a acestei puteri în trei ramuri principale, care țin de specifiul Bisericii și al misiunii sale, a treia ramură principală a puterii bisericești, puterea conducătoare, zisă și jurisdicțională, mai poate fi împărțită, la rândul ei, în alte trei subdiviziuni, ramuri sau funcțiuni, și anume: — în ramura, funcțiunea sau puterea legislativă, numită și puterea legiuitoare; — ramura, funcțiunea sau puterea judecătorească, numită și puterea judiciară, și — ramura, funcțiunea sau puterea executivă, numită și puterea împlinitoare a Bisericii.

În cazul primelor două funcțiuni sau puteri, a celei legislative și a celei judecătorești, nu există nici o dificultate în înțelegerea și prezențierea lor, pe când în înțelegerea și înfățișarea puterii executive în Biserica se întâmpină oarecare greutăți, legate de specificul acestei ramuri sau funcțiuni în viața Bisericii.

Cea dintâi dificultate o constituie deosebirea de conținut între puterea executivă a Statului și puterea executivă a Bisericii, căci pe câtă vreme în conținutul celei dintâi intră și o sumă de acte caracteristice, care constau în folosirea forței, organizată pentru ducerea la îndeplinire a imperativelor legii, în conținutul celei de a doua lipsește cu desăvârșire orice act de folosire a forței sau a constrângerii fizice, pentru ducerea la îndeplinire a imperativelor legii. Și tocmai lipsa acestui element, specific al executivului de stat, poate pune sub semnul întrebării caracterul de putere executivă a acelei funcțiuni bisericești prin care se duc la îndeplinire imperativele legilor, după care se organizează și se conduce Biserica. Vom vedea însă că este vorba numai de o deosebire cantitativă, pe de o parte, iar pe de altă parte de un element care, deși este caracteristic pentru executivul de stat, nu este esențial și deci indispensabil pentru executivul bisericesc.

A doua dificultate o constituie deosebirea dintre caracterul, aproape exclusiv, material și juridic a întregii lucrări pe care o săvârșeste puterea executivă în viața de stat, și dintre caracterul — mai puțin material și mai puțin pronunțat juridic — al lucrării pe care o îndeplinește puterea executivă în viața Bisericii, care este grefat pe un fond religios și moral, prevalent față de orice alte elemente ce intră în mod necesar în alcătuirea vieții bisericești, «au se folosesc — inevitabil — în lucrarea de organizare și conducere a Bisericii. Dar aceasta nu constituie de fapt o lipsă, care să-i răpească lucrării de ducere la îndeplinire a imperativelor legii din viața Bisericii caracterul de funcțiune sau lucrare executivă, în sens propriu. Căci deși în viața Bisericii elementul material, reprezentat de mijloacele economice și de formele de organizare socială a membrilor Bisericii, de un aparat administrativ mai complex și de un mare număr de legi cu caracter juridic, rămâne în umbră față de elementul religios și moral, nu este mai puțin adevărat că el există și constituie o realitate a cărei existență nu se poate constata cu ușurință prețutindeni în viața Bisericii și cu deosebire în lucrarea pe care o îndeplinește puterea executivă a acesteia.

În urma celor arătate, apare destul de clar faptul că și în Biserică există o lucrare executivă al cărei specific constă în ducerea la îndeplinire a imperativelor legii, adică în aplicarea sau executarea legilor, după anumite rînduiri ce țin seamă de natura și de misiunea Bisericii. De asemenea apare cu aceeași claritate și deosebirea specifică dintre executivul de stat și acela al Bisericii, care constă în nefolosirea de către Biserică — în cadrul lucrării sale executive — a forței organizate, pe care Statul o folosește în mod curent, întrucît specificul aparte al Bisericii o determină să nu recurgă la acest mijloc pentru îndeplinirea misiunii sale,

Dar să vedem mai de aproape în ce constă propriu-zis funcțiunea sau lucrarea pe care o îndeplinește puterea executivă în Biserică, căci din cunoașterea actelor pe care le săvîrșește această putere ne vom putea da seama și mai bine că și în Biserică avem de a face cu o reală putere executivă, adică cu o putere executivă propriu-zisă, iar nu cu una căreia i-ar lipsi vreun element esențial, spre a fi socotită ca atare.

În viața de stat, actele puterii executive se împart în trei mari categorii și anume :

- În acte de aplicare, pe cale administrativă, a dispozițiilor pe care le cuprind legile și hotărîrile cu caracter normativ ;
- În acte de aplicare a hotărîrilor judecătorești și
- în acte de folosire a forței fizice organizate, a așa ziselor mijloace coercitive, pentru a impune respectul legilor, fie cu ocazia aplicării lor pe cale administrativă, fie cu ocazia aplicării hotărîrilor judecătorești.

Se înțelege că toate aceste categorii de acte, în săvîrșirea cărora constă sau rezidă executivul din viața de stat, presupun o acțiune complexă de creare a întregului aparat necesar pentru respectivele categorii de acte care dau conținut executivului.

Ca raportare la schema de acte care intră în conținutul funcțiunii pe care o îndeplinește puterea executivă în viața de stat, se poate arăta și conținutul executivului din viața Bisericii, adică mai precis pot fi arătate categoriile de acte care se săvîrșesc de către puterea executivă a Bisericii.

Acestea sînt în genere de două feluri și anume :

- acte prin care se duc la îndeplinire pe cale administrativă prevederile sau dispozițiunile legilor după care se organizează și se conduce Biserica, și
- acte prin care se duc la îndeplinire, tot pe cale administrativă, hotărîrile instanțelor de judecată ale Bisericii.

Cea de a treia categorie de acte ale executivului lipsește în viața Bisericii, deși au existat împrejurări și chiar epoci în care s-a făcut uz și de acestea, atît în Biserica de Apus, cit și în Biserica de Răsărit.

Cît privește însă primele două categorii de acte ale executivului bisericesc, mai trebuie făcute unele precizări, arătîndu-se și mai concret în ce constau acestea și prin ce se deosebesc de orice altfel de acte, de altă natură din viața Bisericii,

— Să vedem mai întâi în ce constau — mai cu de-amănuntul — actele de aplicare sau de ducere la îndeplinire a imperativelor legii, după care se organizează și se conduce viața Bisericii.

În genere, acestea formează o categorie de acte aparte, prin care se constituie și se organizează unitățile centrale teritoriale și locale ale Bisericii și organele de conducere ale acestora, precum și acelea prin care se îndeplinesc funcțiunile și sarcinile respectivelor organe.

La rîndul lor, aceste acte a căror caracteristică am definit-o în ansamblu, pot fi împărțite și sînt de fapt împărțite în două categorii și anume

— în acte de administrație instituțională, numite și acte de administrație comună sau curentă și

— în acte de administrație economică.

Cele dinții se numesc astfel, adică acte de administrație instituțională, pentru că prin ele se organizează aparatul bisericesc, adică se instituie sau se creează formele de organizare și organele de conducere ale acestora, și pentru că, odată instituite sau create formele respective, ele și sînt puse în funcțiune.

Cele din a doua categorie, adică actele de administrație economică, se numesc astfel pentru că prin ele se săvîrșesc lucrări de chivernisire a bunurilor economice ale Bisericii, adică a bunurilor economice care se folosesc în viața bisericească.

Atît actele din prima categorie, cît și cele din a doua categorie se folosesc în scopul ducerii la îndeplinire a prevederilor și dispozițiilor cuprinse în legile după care se organizează și se conduce Biserica.

Privite aparte, actele de administrație instituțională pot fi și ele împărțite în mai multe categorii, după obiectul lor. Ele ar putea fi înfățișate schematic astfel:

— acte pentru crearea și modificarea unităților centrale și a celorlalte unități teritoriale și locale ale Bisericii;

— acte pentru constituirea organelor sinodale centrale, teritoriale și locale de conducere ale unităților bisericești corespunzătoare ;

— acte pentru alegerea clerului și numirea întregului personal bisericesc ;

— acte pentru întrunirea sinoadelor și ducerea la îndeplinire a hotărîrilor acestora ;

— acte pentru întrunirea altor organe centrale, teritoriale și locale de conducere colegială a Bisericii și ducerea la îndeplinire a hotărîrilor acestora ;

— acte pentru constituirea instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii;

— acte pentru crearea instituțiilor sau așezămintelor de orice fel ale Bisericii.

Prin toate acestea se instituie sau se creează aparatul administrativ al Bisericii, care se pune apoi în funcțiune prin hotărîrile pe care le iau organele acestui aparat, în conformitate cu legea și exercițiul funcțiunii lor, hotărîri numite în chip felurit și care constituie la rîndul lor, acte de administrație instituțională, ca un corolar al acestora. Ele sînt concretizate în hotărîri, decizii, instrucții, regulamente, ordine, iar în unele cazuri și în așa numitele dispense.

— în fine, o ultimă categorie a acestor acte de administrație instituțională o constituie actele de ducere la îndeplinire a dispozițiilor cu rente ale organelor de conducere bisericească, luate pe calea actelor enumerate în aliniatul precedent, adică pe calea hotărîrilor sau deciziilor, a regulamentelor, instrucțiunilor, ordinelor etc.

La fel pot fi împărțite și actele de administrație economică, în diverse categorii, după obiectivele cele mai apropiate sau mai directe care se urmăresc prin ele și anume în :

— acte de dobîndire, de agonisire și de evidență a bunurilor economice ale Bisericii;

— acte de chivernisire și de folosire a bunurilor economice necesare întreținerii cultului și funcționării organelor puterii bisericești și

•— acte de înstrăinare a acestor bunuri.

Cît privește constituirea organelor administrației economice, aceasta se face prin acte ale administrației instituționale, adică prin acte de creare a organelor cu astfel de atribuții din aparatul administrativ al Bisericii.

— A doua mare categorie de acte ale puterii executive în Biserica ortodoxă formează actele prin care se duc la îndeplinire, tot pe cale administrativă, hotărîrile instanțelor judiciare, adică hotărîrile puterii judecătorești ale Bisericii.

Actele din această categorie pot fi împărțite schematic în următoarele grupuri de acte cu caracter executiv :

— acte sau ordine prin care șefii unităților bisericești, adică ale unităților centrale, teritoriale și locale, dispun aplicarea hotărîrilor în instanțelor judiciare ale Bisericii,

— acte prin care se iau măsuri proprii naturii executivului bisericesc, în caz de nesupunere față de hotărîrile instanțelor bisericești, măsuri de natură religioasă, morală și uneori chiar materială, fără ca acestea să însemneze întrebuintarea forței coercitive, ci numai oprirea de la unele beneficii materiale, cum sînt retribuția muncii (case sau locuințe etc), și

— acte prin care se cere intervenția autorității de stat pentru aplicarea unor hotărîri ale instanțelor judiciare bisericești, în cazuri determinate, adică în cazuri care afectează ordinea publică, sau interese care depășesc cadrul lucrării bisericești.

În această privință observăm ca în unele împrejurări și chiar în unele epoci, Biserica a recurs și la folosirea unor mijloace coercitive, folosind atît persoane din serviciul său, cît și unele angajate sau solicitate de circumstanță, pentru ducerea la îndeplinire cu forța a hotărîrilor instanțelor sale judiciare, în acest scop nu arareori, și chiar în țara noastră, în trecut, Biserica și-a organizat în mînăstiri și pe la centrele eparhiale, iar uneori și pe la protopopiate, locuri de detențiune pentru ispășirea păcatelor unora dintre slujitorii sau credincioșii săi, care se făcuseră vinovați de grave abateri între care : beția, desfrîul, incestul, precum și diverse încălcări ale opreliștilor privitoare la căsătoria între rudele apropiate.

Potrivit canoanelor, organele executive ale Bisericii sînt toți slujitorii bisericești în ordinea lor ierarhică, începînd cu patriarhul ecumenic și sfîrșind cu cel din urmă acolul. Organele executive superioare ale Bisericii au fost și sînt pretutindeni ajutate, așa cum arată atît textul canoanelor, cît și întreaga istorie a vieții bisericești, de o sumă de organe colegiale sau colective, care au existat sub diverse numiri, și există și astăzi, atît în jurul organelor superioare ierarhice, cît și în jurul celorlalți slujitori bisericești, pe întreaga scară a ierarhiei acestora.

Cele mai vechi organe colective cu atribuții executive în Biserică, sînt cele cunoscute sub numele de «presbiterii». Acestea, după cum se știe, au fost organe auxiliare ale episcopilor și ale tuturor categoriilor sau treptelor de ierarhi din Biserica veche, avînd deopotrivă atît atribuții deliberative, cît și atribuții executive. Lor le-au urmat consiliile restrînse de slujitori administrativi de pe lîngă toate scaunele ierarhice — din care s-au dezvoltat — pe la cele mai importante dintre acestea, adevărate curți sau administrații centrale, organizate după modelul administrației de stat și care au culminat cu pentadele de arhonți la scaunul patriarhiei ecumenice și cu colegiul cardinalilor la scaunul din Roma.

În centrul acestor organe executive auxiliare, de pe lîngă ierarhi s-a găsit întotdeauna economul sau chivernisorul bunurilor economice ale Bisericii, a cărui prezență și obligativitate, pe lîngă fiecare episcop, este atestată de numeroase canoane. Iată cîteva dintre acestea : can. 26 IV ec., și 11 VII ec., prevăd ca fiecare eparhie să aibă un econom cleric, care să chivernisească averea bisericească după socotința episcopului său. Dacă episcopul nu numește econom în eparhia sa, are dreptul să numească mitropolitul econom în acea eparhie, peste capul episcopului, sau patriarhul peste capul mitropolitului (can. 11, VII ec.), în virtutea dreptului de devoluțiune; venitul Bisericii văduvite în acest caz se păstrează nevătămat de către economul acelei biserici (can. 25 IV ec.). Alte canoane (can. 38, 41, ap. 35 VI ec, etc.), arată procedura alegerii economului. Peste tot episcopii sînt considerați ca economi principali ai averii bisericești (can. 7, I-II Const).

Cînd s-au organizat parohiile de la țară și chiar cele de prin cetăți, în frunte cu preoți simpli, iar nu cu episcopi, economii acestora s-au numit epitropi și s-au format epitropii speciale, îndeosebi din bătrîni cu experiență economică.

Pe lîngă econom au apărut apoi alți slujbași bisericești care se ocupau de unitățile locale și teritoriale ale Bisericii de alegerea și numirea sau angajarea slujitorilor Bisericii și de orice alte trebuințe mai deosebite, cărora nu le putea face față chiriarhul singur.

La centrele bisericești mai mari, numărul persoanelor care formau astfel de persoane colective auxiliare, cu caracter executiv, de pe lîngă întîistătătorii respectivi, s-a sporit — proporțional cu întinderea teritorială a mitropoliilor, a exarhatelor, și a patriarhiilor —, ajungîndu-se să se constituie mai multe tipuri de astfel de organe, ca — în cele din urmă — în cadrul Bisericilor autocefale să se creeze organe colective cen-

trale cu caracter executiv, ca organe cu rostul de a aduce la îndeplinire hotărârile sinoadelor și ale altor organe superioare, ca soboarele sau sinoadele mixte, ori adunările naționale bisericești, aflate în fruntea cîrmuirii bisericești-

în ce privește structura acestora în mod invariabil, ea a fost de-a iungul întregii istorii a Bisericii de natură mixtă, adică organele respective au fost și sînt pînă astăzi formate din clerici și din mireni.

Cît despre competența acestor organe fie că ele sînt reprezentate de chiriarhi, ori de slujitori bisericești, aflați în fruntea unităților locale bisericești sau chiar în fruntea mînăstirilor sau a unor astfel de așezăminte, fie că ele sînt reprezentate de organele colegiale sau colective existente pe întreaga scară a unităților administrative ale Bisericii, ceea ce se poate spune în mod cert este că aceasta a fost și a rămas mereu corespunzătoare ca drepturi și îndatoriri, poziției ierarhice pe care a avut-o sau o poate avea în organismul Bisericii, fie un organ individual, fie un organ colegial sau colectiv cu astfel de rosturi. De asemenea, canoanele — ca și întreaga practică a vieții bisericești, inclusiv legislația curentă — atestă că fiecare organ executiv superior, respectînd în mod obișnuit competența celorlalte organe de același grad, ca și a organelor inferioare, a exercitat — și continuă să exercite, în cazuri determinate, așa zisul drept de devoluțiune care este expres arătat în mai multe canoane, și în mod cu totul deosebit în can. 11 al sin. VII ec., unde se spune : «dacă un episcop sau mitropolit întîrzie să instituie econom în eparhia sa, sau să completeze posturile necesare, sau nu rezolvă chestiunile bisericești în conformitate cu canoanele, patriarhul pentru mitropoliți și episcopii sufragani, sau mitropolitul pentru episcopii săi, are dreptul de a completa posturile vacante, sau de a rezolva chestiunile bisericești din acea eparhie, fără ierarhul respectiv». De asemenea și episcopul are dreptul de a institui econom la mînăstire dacă egumen-nul nu completează acest post. (A se vedea și canoanele 52 și 53 Car-tagina).

Asupra naturii acestui drept s-au făcut considerațiunile cuvenite atunci cînd s-a vorbit despre drepturile patriarhului și ale altor chiriarhi, de a interveni uneori în jurisdicția chiriarhilor sufragani.

Organele centrale executive sînt : Consiliul Național Bisericesc ca organ executiv al Adunării Naționale Bisericești, și Patriarhul ca organ executiv al Sfintului Sinod.

Organele locale executive sînt: la nivel de eparhie — Consiliul eparhial, iar la nivel de parohie — Consiliul parohial și Comitetul parohial, ca organ ajutător al Consiliului parohial.

Episcopul, la nivel eparhial și preotul paroh la nivel parohial, sînt organe individuale executive ale organelor colegiale, în fruntea cărora se găsesc. Epitropul, la nivel de parohie, ca delegat al consiliului parohial este administratorul averii parohiale, sub controlul și îndrumarea permanentă a preotului paroh, care este și gestionar al patrimoniului parohiei.

2. Actele puterii executive

a) **Actele de administrație curentă sau actele de administrație instituțională.** În aplicarea dispozițiilor cuprinse în legi, adică în ducerea la îndeplinire a imperativelor legii, autoritatea bisericească săvârșește diverse acte cu caracter administrativ instituțional, precum și altele cu caracter administrativ economic, sau cu alte cuvinte, acte de administrație instituțională și apoi acte de administrație economică. Acestea li se mai adaugă apoi actele de aplicare a hotărârilor instanțelor judiciare proprii.

Actele de administrație instituțională, numite acte curente sau acte de administrație curentă sau de administrație comună, pot fi împărțite în diverse categorii sau grupări, după cum se ține seama în această împărțire de un criteriu sau de altul. La împărțirea lor ne putem orienta după ordinea logică și firească în care aceste acte se succed, adică după acea ordine în care se impune și se petrece de fapt săvârșirea lor în viața Bisericii.

— Prima categorie a acestor *acte* o formează acelea *prin care se creează și se modifică unitățile centrale, teritoriale și locale ale Bisericii*, pentru-că în cadrul acestora se desfășoară întreg restul activității bisericești, orice alte acte fiind supuse ca unui determinant, modului în care sînt delimitate și organizate unitățile de această natură ale Bisericii.

Cele dinții unități organizatorice ale Bisericii au fost create prin acțiunea directă a Sf. Apostoli, a ucenicilor și a colaboratorilor lor imediați, apoi prin aceea a episcopilor, a presbiterilor și uneori chiar a diaconilor și a credincioșilor simpli, animați de zel pentru viețuirea după cea mai bună și mai potrivită rînduială de organizare a grupurilor de creștini.

Atît în epoca apostolică, în care însă nu apucaseră a se organiza unități teritoriale mai dezvoltate și bine delimitate, la crearea unităților locale, s-a ținut seama numai de cadrul natural oferit de așezările omenesti cu caracter citadin sau orășenesc, ca și de cele cu caracter rural, constituindu-se pretutindeni doar unități bisericești locale. Unele din acestea au devenit — cu timpul — unități centrale pentru cîte un grup de unități locale, care gravitau în mod spontan spre anumite localități mai importante, sub raport bisericesc, sau sub raport cultural, politic ori chiar economic. Create și organizate în chip spontan, unitățile teritoriale de diverse feluri, care au apărut în viața Bisericii s-au organizat în tiparele organizației de stat, adică în cadrul unităților teritoriale de diverse feluri existente în viața de stat. Create și constituite sau organizate în chip spontan, ele au devenit de la o vreme obiect al purtării de grijă a autorității bisericești, reprezentată de unii ierarhi superiori și de sinoade, așa încît s-a ajuns ca reglementarea creării și modificării unităților teritoriale, ca și a celor centrale și locale ale Bisericii, să se facă după anumite norme, care — în mod invariabil — s-au axat pe principiul canonic teritorial, exprimat în chipul cel mai precis și mai grăitor, prin canonul 17, IV ec., și 38, VI ec., care dispune în felul următor : «Parohiile de la țară, sau cele de prin sate din fiecare

eparhie să rămână nestrămutate la episcopii care le dețin, și mai ales dacă le-au administrat ținându-le fără opoziție timp de 30 de ani..., iar dacă vreo cetate s-a înnoit prin puterea împărătească sau se va înnoi în viitor, apoi și împărțirea parohiilor bisericești să urmeze alcătuirilor civile și de stat» (can. 17, IV ec.). Părinții de la sinodul Trulan în canonul 38 reiau și întăresc hotărârea luată de părinții de la Calcedon dispunând : «Păstrăm și noi canonul cel așezat de părinții noștri care hotărăște astfel: Dacă vreo cetate s-a înnoit prin puterea împărătească, sau s-ar înnoi în viitor, împărțirii politice și de stat să-i urmeze și rînduiala afacerilor bisericești» (can. 38, VI ec.).

Rînduielile canonice și practica îndelungată a vieții bisericești, determinată de nevoile mereu schimbătoare ale lucrării pe care o desfășoară Biserica, au făcut ca preocuparea pentru creerea, delimitarea, organizarea și modificarea unităților bisericești să se mențină în permanentă actualitate și să constituie o grijă tot atât de permanentă, cu felurite drepturi și îndatoriri, atât a autorității sinodale, cât și a celei reprezentată de episcopii și de ierarhii superiori, sau — mai ales — de căpeteniile marilor unități teritoriale care au existat sau care există astăzi în Biserică.

În aplicarea acestor norme, toate autoritățile constituite ale Bisericii săvîrșesc acte de administrație instituțională, care prin specificul lor sînt acte cu caracter executiv.

Faptul că astfel de acte săvîrșesc și sinoadele, nu trebuie să surprindă, pentru că sinoadele de orice fel ar fi, în afară de cele ecumenice, au și atribuții, adică drepturi și îndatoriri executive, iar nu numai deliberative.

De obicei însă, nu se vorbește despre sinoade ca despre niște organe executive, ci numai despre caracterul lor deliberativ, organe executive fiind socotite numai cele subordonate sinoadelor, aceluia revenindu-le sarcina principală de a duce la îndeplinire hotărârile sinoadelor. Din această pricină se pot naște ușor îndoieli asupra caracterului de organe executive pe care îl au de fapt și sinoadele, cu excepția — cum am mai spus — a sinodului ecumenic.

În realitate, orice sinod, la nivelul la care e constituit, este un organ care deține și exercită puterea executivă, legislativă și judecătorească față de toate elementele din care este alcătuită unitatea în fruntea căreia se găsește, în această calitate, el are și exercită atribuții deliberative în materie legiuitoare și judiciară, dar are în același timp și atribuții executive într-un îndoit înțeles și anume, atât față de autoritatea bisericească reprezentată de sinoade superioare ale căror hotărâri este dator să le ducă la îndeplinire, cât și față de organele ce-i sînt subordonate, avînd dreptul să aducă hotărâri a căror îndeplinire revine organelor inferioare, precum și astfel de hotărâri prin care se dispune în ce chip acestea trebuie să ducă la îndeplinire hotărârile sale.

Prin urmare, orice sinod dacă este raportat la sinoadele superioare lui, apare față de acestea numai ca organ executiv, în sensul că este autorizat și obligat să ducă la îndeplinire hotărârile sinoadelor superioare și anume, în primul rînd și în mod constant, hotărârile de acest fel cuprinse în canoane sau în alte măsuri cu putere normativă.

În acest sens, sinoadele Bisericilor autocefale apar și sînt de fapt, față de sinoadele ecumenice și față de sinoadele panortodoxe, organe sinodale executive, ceea ce nu le alterează și nici nu le răpește caracterul lor de organe deliberative pentru unitățile teritoriale în fruntea cărora se găsesc. Deci ele sînt datoare să ducă la îndeplinire sau să execute hotărârile organelor sinodale superioare, îndatorire ce revine și sinoadelor inferioare acestora.

Prin relevarea acestui aspect al activității sinoadelor se pune în lumină și mai clar calitatea lor de organe executive, precum și modul în care trebuie înțeles faptul că ele săvîrșesc acte de administrație instituțională în diverse chestiuni, în legătură cu care apare uneori anevoioasă distincția ce trebuie făcută între actele cu caracter legislativ și cele cu caracter executiv de natură administrativă instituțională. Aceste acte în legătură cu care apare dificultatea relevată, sînt tocmai cele prin care se creează, se delimitează, se organizează și se modifică unitățile bisericești, apoi însăși constituirea organelor sinodale, de orice fel și de orice nivel, cu excepția celor cu caracter ecumenic sau general bisericesc ori pan-ortodox, convocarea și întrunirea acestora, desfășurarea lucrărilor lor, aducerea hotărîrilor de către diverse organe sinodale, alegerea și instituirea clerului de toate treptele, etc.

În ce privește atribuțiile, adică drepturile și îndatoririle strict determinate ale episcopilor și ierarhilor, atît în chestiunea creării și organizării unităților bisericești de diverse feluri, cît și în celelalte chestiuni amintite, cum sînt : convocarea, întrunirea și îndrumarea activității organelor reprezentative cu caracter colegial sau sinodal, și în fine în însăși chestiunea alegerii și instituirii clerului și în aceea a administrației economice, acestea sînt în mod prevalent de natură executivă, sau destinate ca prin ele să se săvîrșească acte de administrație bisericească în genere și în primul rînd acte de administrație instituțională, și mai puțin acte de altă natură cu caracter deliberativ, cum sînt actele legislative și actele judecătorești.

— Nu mai puțin importante sînt, în cadrul administrației instituționale a Bisericii și, *actele de constituire a organelor cenraîs și locale*, adică a organelor de conducere a unităților administrative bisericești de diferite niveluri.

Crearea acestora, organizarea lor și stabilirea unor norme pentru activitatea pe care au să o desfășoare s-a făcut la început tot pe cale spontană, prin practica vieții bisericești, care a statornicit — mai întîi — rînduiri cu caracter cutumiar și apoi rînduiri cuprinse în texte de canon și exprimate astfel prin lege pozitivă.

Preocuparea cu constituirea și funcționarea acestor organe de diferite feluri, fie că ele erau formate printr-o reprezentare clericală sau printr-o reprezentare mai largă și completă a unităților locale, teritoriale și centrale ale Bisericii, a constituit și constituie pînă azi, o grijă și o îndatorire constantă a autorității bisericești și, întreaga activitate desfășurată în acest scop, se concretizează într-o mulțime de acte de administrație bisericească instituțională.

După cum se știe și după cum s-a amintit, cînd a fost vorba de organele sinodale sau colegiale, care dețin și exercită puterea biseri-

ceașcă, aceste organe au avut, fie o alcătuire strict clericală, și — mai pe urmă — strict arhierescă, fie o alcătuire mixtă, cuprinzând pe lângă clericii de toate treptele, și reprezentanți ai credincioșilor. Această înfățișare a organelor sinodale de conducere a Bisericii este atestată de-a lungul istoriei și a fost păstrată pînă în zilele noastre în întreaga Ortodoxie, dîndu-i-se o expresie mai largă sau mai restrînsă, după împrejurări și după trebuințele vieții bisericești.

În Biserica noastră, legiurile acum în vigoare rezervă un loc deosebit de important normelor privitoare la constituirea organelor sinodale, strict clericale ca și celor mixte, precum și funcționării acestora, reglementînd un important număr de acte, care sporesc în mod considerabil conținutul lucrărilor de natură administrativ-instituțională în cadrul Bisericii Ortodoxe Române. Cele mai importante dintre aceste norme se referă la constituirea și funcționarea organelor sinodale strict arhieresti: Sf. Sinod plenar, Sinodul permanent și Sinodul mitropolitan ; și la cele mixte : Adunarea Națională Bisericească, Adunarea eparhială și Adunarea parohială.

În legătură cu constituirea organelor sinodale de conducere a Bisericii se mai săvîrșesc în mod inevitabil și se impune săvîrșirea constantă a unui mare număr de acte cu caracter administrativ-instituțional, care constă în acte cu referire la întrunirea sau convocarea organelor sinodale, la desfășurarea lucrărilor lor, și apoi la ducerea la îndeplinire a hotărîrilor lor. Și aceste acte sporesc în mod considerabil activitatea care se desfășoară în cadrul administrației bisericești.

În decursul dezvoltării istorice a organizației bisericești, ca și a legislației corespunzătoare acesteia, atît constituirea organelor sinodale de diverse tipuri ale Bisericii, cît și întrunirea sau convocarea acestora, apoi modul în care ele își desfășoară sau trebuie să-și desfășoare lucrările, precum și ducerea la îndeplinire a hotărîrilor luate de aceste organe, au făcut obiectul a numeroase hotărîri canonice, adică a numeroase legi pozitive ale Bisericii, precum și a numeroase rînduiri practice cu caracter cutumiar, adică cu caracter de legi impuse prin puterea obiceiului. Unele dintre acestea se referă la sinoadele ecumenice, altele la sinoadele arhieresti de diverse tipuri și altele la sinoadele mixte și la felurite adunări bisericești reprezentative, care au caracter de sinoade mixte dar căroră nu li se mai zice astfel, pentru designarea lor folosindu-se diferite numiri ca de ex : adunări bisericești, adunări generale bisericești, adunări naționale bisericești, congrese bisericești, congrese mitropolitane, congrese naționale bisericești etc.

Toate normele stabilite în legătură cu constituirea acestora, cu lucrările lor și cu ducerea la îndeplinire a hotărîrilor aduse de ele, obligă autoritatea bisericească să desfășoare o foarte vastă și importantă activitate administrativă instituțională. În legătură cu această activitate și cu îndatoririle și drepturile ce revin uneia sau alteia dintre autoritățile bisericești, mai ales în ce privește convocarea sinoadelor ecumenice și a altor forme sinodale cu importanță pentru întreaga viață a Bisericii ecumenice, precum și în ce privește desfășurarea lucrărilor acestora și ducerea la îndeplinire a hotărîrilor adoptate de ele, s-au iscat

numeroase controverse și s-a ajuns chiar la neînțelegeri, care fanează desfășurarea normală și eficace a activității sau lucrării Bisericii în lume,

Principalele norme canonice pe care autoritățile bisericești trebuie să le aplice pentru constituirea organelor sinodale, pentru convocarea lor, pentru desfășurarea lucrărilor acestora, precum și pentru ducerea la îndeplinire a hotărârilor lor, sînt cele cuprinse în codul canonic și cele consacrate prin obicei. În afară de acestea mai există însă și norma aparte ale Bisericilor locale cuprinse în diferitele lor legiuiri, mai cu seamă în cele cunoscute sub numele de statute sau regulamente ale Bisericilor autocefale sau autonome.

Normele canonice se ocupă atît de constituirea sau alcătuirea unităților dintre sinoade, cit și de convocarea și desfășurarea lucrărilor acestora, de competența unora și de modul în care trebuie duse la îndeplinire hotărârile lor. Iată conținutul celor mai importante canoane care se ocupă de aceste probleme :

În canonul 37 apostolic se stabilește că «sinodul episcopilor să se țină de două ori pe an și să cerceteze laolaltă dogmele drepte creștine și să hotărască în privința controverselor bisericești, ce se vor ivi ; anume odată în a patra săptămîină a Cincizecimii; iar a doua oară, în a 12-a zi a lunii octombrie», în canonul 34 apostolic, se arată ca episcopii ce păstoresc același neam fac parte din sinodul general condus de «cel dinții dintre dînșii», pe care «îl socotesc căpetenie», și căruia sînt obligați să i se supună : «(nimic mai însemnat să nu facă fără învoirea aceluia», și «fiecare să facă numai ceea ce se referă la eparhia sa și la satele supuse ei». Dar, «nici cel socotit cap (mitropolitul), să nu facă nimic fără învoirea tuturor». Luînd o astfel de măsură, părinții consideră că se va realiza «concordia» și «se va slăvi Dumnezeu-;», «prin Domnul întru Duhul Sfînt».

În can. 5, II ecumenic se dispune ca «sinoadele să se țină de două ori pe an în fiecare eparhie, și anume odată înainte de Patruze-cime, iar a doua oară pe timpul toamnei», ca «toți episcopii din eparhie laolaltă adunîndu-se într-un loc, să se examineze toate chestiunile» ce interesează eparhiile din cadrul mitropoliei,

În canonul 2, II ecumenic, în care se delimitează jurisdicția teritorială a diecezelor Egiptului, Răsăritului, Pontului, Traciei, se dispune ca, episcopii, iară să fi chemați, «să nu treacă peste granițele diecezelor lor», și sinoadele eparhiei să se ocupe numai de treburile eparhiei proprii, așa cum s-a stabilit la Niceea, admițînd, prin derogare, ca eparhiile din regiunile popoarelor barbare să se administreze după obiceiul părinților, care s-a ținut.

În can. 8, sin. III ecumenic se reia și se întărește rînduiala potrivii! : căreia trebuie să se păzească curate și nevătămăte drepturile fiecărei eparhii, pe care le-a avut de la început și din timpuri vechi, după obiceiul apucat din vechime, avînd fiecare mitropolit dreptul să primească spre siguranța sa — în copie — cele hotărîte.

Părinții de la sinodul IV din Calcedon, prin can. 19, pornind de la constatarea că în eparhii nu se țin sinoadele episcopilor hotărîte de canoane, și din cauza aceasta se neglijează multe afaceri bisericești, 17 — Drept canonic ortodox

care necesită soluționare, reiau și întăresc vechea rînduială, hotărînd ca : «-potrivit canoanelor sfinților părinți, episcopii din fiecare eparhie bă ie întrunească de două ori pe an la un loc, unde ar socoti episcopul mitropoliei, și să se aranjeze toate cîte ar surveni», iar cei ce nu vin, fără motiv întemeiat, să se mustre frățește.

Părinții de la sinodul Trulan reiau și întăresc această hotărîre prin can. 8, unde se spune : «Voind și noi ca cele orînduite de sfinții noștri părinți să aibă tărie, reînoim canonul care spune să se țină în fiecare an sinoadele episcopilor din fiecare eparhie, în localitatea unde episcopul mitropoliei va socoti. Fiindcă însă, din cauza năvălirilor barbarilor, precum și din alte pricini eventuale, este imposibil ca înainte stătătorii Bisericii să țină de două ori pe an sinoade, se hotărăște ca în fiecare eparhie să se țină sinod în orice caz odată pe an de caii e suszișii episcopi pentru afacerile bisericești, care probabil se vor ivi, și adică, de la sârbătoarea Sfințelor Paști, pîna la finea lîinii octombrie din fiecare an, în localitatea, în care va socoti, precum s-a zis, episcopul mitropoliei; iar episcopii, care nu se pot întruni, ci petrec în cetățile lor și sînt sănătoși și liberi de orice afacere inevitabilă și necesară, să se certe frățește».

Părinții de la sin. VII ecumenic prin can. G reînoiesc și întăresc aceeași rînduială dispunînd în felul următor : -Fiindcă ființează un canon care zice : în fiecare eparhie trebuie ca de două ori pe an să aibă loc cercetările canonice de către adunarea episcopilor; dar din pricina dificultăților și a lipsurilor pentru călătorie a celor ce se adună la sinod, cuvioșii părinți ai sinodului al VI-lea (can. 8) au hotărît ca sinodul să se țină numaidecît și cu orice chip odată pe an, și cele defectuoase să se îndrepte. Deci acest canon reînoim și noi ; iar de s-ar găsi vreun dregător care oprește aceasta să se afurisească. Iar dacă vreunul dintre mitropoliți nu ar purta grijă a se face aceasta afară de nevoie, sau de silă, sau de vreo pricină binecuvîntată, să fie supus pedepselor canonice. Și ținîndu-se sinodul pentru chestiuni canonice și evanghelice, se cuvine ca episcopii adunați să fie cu grijă și cu băgare de seamă spre a se păzi duninezeieștile și de viață făcătoarele porunci ale lui Dumnezeu».

Aceeași veche rînduială o cunosc și o statornicesc ca bună și părinții de la sinodul de la Antiohia, precizînd în canonul 20 cîiid să se țină sinodul, și anume se spune în canon : -Pentru trebuințele bisericești și pentru dezlegarea pricinilor controversate, s-a hotărît că este bine să se țină în fiecare eparhie de clouă ori pe an sinoadele episcopilor : întii adică după a treia sâptămînă a sârbătorii Pastelor, astfel ca în a patra sâptămînă a Cincizecimii să se încheie sinodul, cel din capitală (mitropolitul) înștiințînd pe episcopii eparhioți ; iar sinodul al doilea să se țină la idele lui octombrie ca la aceste sinoade să vină oresbiterii și diaconii, și toți celor ce li se pare că sînt nedreptățiți și de la Sinod să dobîncească judecată, însă sn nu poată oarecari de sine să tină sinodul, fără aceia, căroră li s-au încredințat mitropoliile-.

Părinții din Cartagina repetă și întăresc și ei aceeași rînduiniă veche, dispunînd ca «în toate eparhiile, mitropoliții să se întrunească în fiecare an la sinod», precizînd ca la acest sinod ;< să se întărească, po-

trivrit celor hotărâte la Niceea», obligativitatea convocării sinodului în fiecare an pentru pricinile bisericești importante, în care sinod toți cei ce țin primele scaune ale eparhiilor să trimită, din sinoadele jor -episcopi reprezentanți pe doi sau și pe câți vor alege, pentru ca sinodul întrunit să poată avea deplină autoritate» (can. 18 Cart.), și precizând ca «ziua sinodului să fie aceeași care s-a hotărât la sinodul din Iponia, adică cea dinaintea de ziua a zecea a calendelor lui octombrie» (Can. 73 Cari.K.

Părinții de la Laodiceea, mergând mai departe stabilesc și anumite principii de comportare în timpul dezbaterilor problemelor la sinod, arătând că : nu se cuvine ca episcopii, chemați fiind la sinod să birfească, ci să meargă și să învețe, sau să se învețe pentru îndreptarea Bisericii și a celorlalți.

În afară de normele canonice cuprinse în textele menționate mai există însă și norme canonice consacrate prin obicei, în legătură cu convocarea, întrunirea, alcătuirea, desfășurarea lucrărilor și ducerea la îndeplinire a hotărârilor unor sinoade și încă tocmai a celor mai importante dintre toate, adică a sinoadelor ecumenice. Tot prin obicei s-au consacrat și normele canonice privitoare la întreaga lucrare care se desfășoară pentru întrunirea sinoadelor mixte și prin aceste sinoade. Mai precis se poate spune că pe cale de obicei s-au consacrat normele canonice privitoare la unele sinoade superioare celor strict ierarhice la altele de același nivel sau de aceeași importanță și la altele inferioare celor strict clericale.

Toate normele acestea canonice, fie cele din codul canonic, fie cele create prin obicei, sînt aplicate în viața Bisericii la diverse niveluri de către însăși sinoadele de nivel corespunzător și r'o către ierarhii, în competența cărora intră actele ele natura celor amintite.

*

— Din timpul Sf. Apostoli și pîna azi, unele dintre cele mai importante acte de administrație instituțională în Biserică au fost și au rămas *acte de alegere și de instituire în funcțiune a slujitorilor Bisericii* de toate treptele, adică a clerului propriu-zis și a slujitorilor auxiliari. Alegerea și instituirea clerului, ca și a celorlalți slujitori bisericești, s-a făcut totdeauna după rînduieii corespunzătoare naturii și lucrării Bisericii, în cuprinsul căreia toate trebuie săvîrșite în spiritul înțelegerii și al colaborării frățești, pe care o impune dragostea creștină și lucrarea harului în viața acelor care constituie obștea Bisericii. Intrucît fiecare este deplin liber să facă sau să nu facă parte din această obște, nimic nu i se poate impune cu de-a sila sau prin vreo constrîngere, căreia să nu i se poată împotrivi. Ca urmare nici slujitorii Bisericii de orice fel nu au fost și nu sînt impuși credincioșilor ci sînt destinați după rînduieii care angajează, fie înțelegerea prealabilă a tuturor membrilor obștiilor sau unităților bisericești, fie consimțămîntuî acestora exprimat într-o formă sau alta.

În acest spirit, desigilarea tuturor slujitorilor Bisericii, s-a făcut în Biserică prin voința liber exprimată a membrilor Bisericii, fie ce era vorba de episcopi fie că era vorba de presbiteri, de diaconi, de inodiaconi și de alți slujitori.

în genere, cu prilejul alegerii și instituirii în funcțiune a membrilor clerului se săvârșeau patru feluri de acte și anume :

- alegerea propriu-zisă prin voința întregului corp ai credincioșilor și slujitorilor dintr-o localitate sau dintr-o unitate mai mare ,•
- examinarea sau verificarea celui ales sau celor aleși, adică așa-zisa cercetare canonică spre a se vedea dacă corespunde sau nu slujirii pentru care a fost ales ;
- hirotonia în treapta pentru care s-a făcut alegerea și la urmă,
- introducerea în funcțiune,

Fără a fi întotdeauna separate unele de altele, toate actele acestea pentru instituirea în funcțiune a unui cleric se săvârșesc într-o formă sau alta pînă astăzi, marcîndu-se deosebirea dintre ele mai ales în legătură cu instituirea în treptele episcopale, în cadrul cărora s-a mai adăugat așa-zisa investitură.

Toate actele care trebuiesc săvârșite în vederea instituirii în funcțiune a clericului, ca și a unora dintre slujitorii auxiliari ai Bisericii, sînt acte de administrație instituțională, pe care le săvârșesc în cazul treptelor episcopale, diversele tipuri de sinoade, împreună cu întîistătătorii marilor unități bisericesti, iar în cazul altor clerici, numai ierarhii competenți.

Cele mai importante norme privitoare la instituirea clericului sînt cuprinse în textele sfințelor canoane, iar altele sînt consacrate în obiceiul general al Bisericii, ori și numai prin obiceiuri locale.

Dintre canoanele care se ocupă în special de instituirea clericului amintim următoarele : prin can. 33 VI ecumenic se dispune ca, poate fi cleric orice creștin vrednic, fără a se avea în vedere neamul din care se trage. Astfel, în cler poate fi primit: cel vătămat la ochi, sau, rănit la picioare (can. 77 ap.) ; cel ce a fost în mod forțat castrat de aii.ii .r.; au dacă s-a născut famen (can. 21 ap.) ; cel născut din flori, sau din căsătoria a doua sau a treia (8 Nichifor Mărturisitorul) ; nu poate fi doric : cel ce s-a căsătorit de două ori după botez, sau care a avut concubina (17 ap. ; 3, VI ec. ; 12, Yasile cel Mare) ; cei ce s-a căsătorit cu o văduvă sau divorțată sau desfrînată {18 ap. ; 3, VI ec.) ; cel ce a -fost căsătorit cu două surori sau cu nepoată de soră (can. 19 ap. ; 5, Teofil al Alexandriei) ; cel ce s-a mutilat (22 ap.; I ec.); cel ce este dovedit că a desfrînat, sau a săvârșit adulter (can. 61 ap.; 9 Neoc.; 7 TeofH al Alexandriei; 7. 36 Nichifor Mărturisitorul) ; cel ce este surd sau orh (can. 78 ap.) ; cel ce are demon (79 ap.) ; cel ce e botezat de' curînd (80 an. ; 2, I ec. ,• 10 Sard. , - 3 Laod.) ,• cel ce a fost botezat pe patul de boală (12 Neoc.) ; cel ce s-a lepădat de credință fără să fi fost forțat (3 Atanasie cel Mare); cel ce are în familie membrii eterodocși (can. 36 Cart.) ; acela a cărui soție a comis un adulter (8 Neoc. ;28 I. Aju-nătorul) ; cel ce în copilărie a fost pîngărit de cineva (can. 30 I, Aju-nătorul) ; cel ce a furat bunuri publice (can. 43, I. Aju-nătorul) ; nimeni nu poate fi primit în cler fără a i se examina conduita sa religioasă și morală (can. 9, I ec. ,• 89 Vasile cel Mare ; 4 Ciril Alexandrinul) ; nimeni nu poate fi primit în cler fără destinația specială {can. G, IV ec.) ; alegerea clericilor se face de cler și credincioși (6 Sard. ; 50 Cart. ; 89 Vasile cel Mare ,• 7 Teofil Alexandrinul) ; la alegere se face

ispitirea canonică (can. 2 ap.). Clerul să ție pravilele și la mutare și la purtare f can. 15 ap. ,• 2, I ec. ; 17, VI ec.) ; orice cleric să fie sub jurisdicția unui episcop (can. 15, 16, I ec. ; 6, 8, 10, IV ec.), și obligația de a fi verificași cei ce dintre eretici vor să devină clerici (can. 8, I ec. ; 7, II ec. ; 95, VI ec. ; 7 Laod. ; 1, 47, Vasile cel Mare; 12, Teofil Alexandrinul).

Cit despre obicei, acesta consacră alegerea tuturor treptelor clerului prin colaborarea pe o scară mai largă sau mai restrânsă a tuturor membrilor diverselor unități bisericești la alegerea sau desemnarea persoanelor apte să îndeplinească slujirea preoțească la diferitele nivele și grade clericale.

În Biserica noastră, rînduiriile privitoare la instituirea clerului sînt cuprinse în următoarele norme care fac obiectul capitolului II «Recrutarea personalului bisericesc», secția «Numirea clerului din parohii și alegerea clerului superior* din «Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române» art. 119—132 și a «Regulamentului pentru numirea și transferarea clerului din parohii».

Principalele norme prevăzute de aceste legi prevăd următoarele ; Cîntăreții bisericești se recrutează dintre absolvenții școlilor de cîntăreți bisericești și se numesc sau se confirmă, în caz de alegere, de episcop, la propunerea consiliului eparhial. Diaconii și preoții slujitori se recrutează dintre doctorii sau licențiații în teologie, precum și dintre absolvenții seminariilor teologice, care au depus examenul do capacitate, ia propunerea adunării parohiale, în cazul cînd chiriarhul va cere- Pentru a putea fi numiți trebuie să fie majori, cetățeni romani și să întrunească condițiile canonice. Numirea se face în funcție de categoria parohiei și de nivelul pregătirii candidatului. Numirile în posturi se fac cu titlu provizoriu.

Episcopii și mitropolitii se aleg dintre doctorii sau licențiații în teologie, mitropolitii, episcopi, arhieri, monahi sau preoți din categoria înția, văduvi prin deces, care sînt cetățeni romani, îndeplinesc condițiile canonice și sînt bine pregătiți pentru această treaptă. Patriarhul se alege dintre episcopii, arhiepiscopii sau mitropoii în funcțiune. Episcopii, mitropolitii și patriarhul se aleg prin vot secret de un colegiu electoral constituit din membrii Adunării Naționale Bisericești și cei ai adunării eparhiale ai eparhiei vacante — membrii de drept —, după procedura stabilită prin articolele 130—132 din Statut.

Examinarea canonică a celor aleși se face de Sfîntul Sinod.

Înscăunarea și instalarea se fac potrivit datinilor Bisericii, de către autoritatea superioară bisericească, înveșmîntarea cu insignele slujirii la care este chemat cel ales într-o funcție sau cu insignele clegătoriei de episcop (cruce, cîrje, camilafcă), de mitropolit, de arhiepiscop, exarh sau patriarh, se face în urma confirmării în funcțiune a celui ales de către autoritatea de stat și a semnării gramatei emisă de autoritatea bisericească superioară competentă.

Norme asemănătoare cuprind și legiurile în vigoare ale celorlalte Biserici Ortodoxe, cu unele deosebiri impuse de tradițiile locale sau de condițiile deosebite în care acestea trebuie să-și desfășoare activitatea.

În Biserica din Apus, investirea chiriarhilor a constituit — la un moment dat —, în trecut, un prilej de grave neînțelegeri între autoritatea superioară bisericească și autoritatea de stat, din pricină că ierarhii deveniseră nu numai dregători cu atribuții bisericești, ci și dregători cu atribuții civile și politice, în calitatea lor de seniori feudali, cu drepturi și îndatoriri egale și uneori superioare acelorale ale baronilor și principilor din orînduirea feudală.

&

— în ordinea importanței urmează *actele de creare a așezămintelor*, a școlilor teologice precum și a mînaștirilor (inclusiv a celor stavropighii). Toate actele prin care se creează acestea sînt acte de administrație bisericească instituțională. Principalele norme prin care se reglementează săvîrșirea actelor de acest fel sînt cuprinse într-o seamă de canoane, în unele rînduiri cu caracter cutumiar, precum și în legiuirile mai noi, privitoare la organizarea și conducerea Bisericilor locale.

În legătura cu întemeierea mînaștirilor sfințele canoane prevăd că nimeni nu poate întemeia mînaștire fără binecuvîntarea episcopului competent (can. 4 IV; 17 VII; 1 I-II) ; că mînaștirile stau sub stricta supraveghere a episcopului eparhial (can. 4.8.IV) ; și că episcopul care zidește mînaștire în paguba episcopiei să fie supus certării convenite (can. 7 MI).

În strînsa legătură cu actele de acest fel, mai sînt de amintit, ca acte de administrație bisericească instituțională, și acelea privitoare la zidirea bisericilor sau locașurilor de cult de orice fel, prevederi legale care trebuiesc cunoscute și observate, în cazul construirii locașurilor de cult. În privința acestora, în canoane se cuprind următoarele norme principale :

Bisericile să se lîmbosească numai avîmli sihne ihodsle (Can. 31, ap. , Can. 4, Sin. IV ec. ; Can. 31, Sin. VI ec. ; Cai! 7, Sin. VII ec. : Can. 5, Sin. Antiob. ; Can. 83, Sin. Cart.). Părinții de la sinodul VII ecumenic dispun ca în «toate bisericile care s-au consacrat fără sfințe moaște ale mucenicilor, să se pună moaște într-îișele odată cu obișnuita rugăciune. Iar cel ce va consacra vreo biserică fără de sfințele moaște să se caterisească, ca unul care a călcat tradiția bisericească". La fel s-a stabilit că prezbiterul poate sfinți temelii bisericii (Can. 31, ap. ; Can. 18, Sin. IV ec. ; Can. 31, Sin. VI ec. ; Can. 31, Nichifor Mărturisitorul). S-a interzis apoi ca în biserică sau în curtea bisericii să se facă ospătărie, iar cel ce va face acest lucru să fie afurisit (Can. 74, 76, Sin. VI ec. ; Can. 28, Sin. Laod. ; • Can. 42, Sin. Cart). Se precizează că nu trebuie să se facă agape și ospete, nici să se locuiască (Can. 73 ap. ; Can. 74, 70, 97, Sin. VI ec.), nici să se bage animale în biserică sau în curtea bisericii (Can. 88, Sin. VI ec.). Se oprește negoțul în curtea bisericii (Can. 73, ap. ; Can. 74, Sin. VI ec.). Bisericile pîngărit.s de eretici să fie luate în folosință de ortodocși numai după ce s-a făcut aici rugăciunea convenită (Sf. Teodor Studitul, Răspuns la întrebarea a patra).

— O altă categorie însemnată de *acte de administrație bisericească instituțională* o formează acea *privitoare la crearea și organizarea în stanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii*, întreaga activitate

care se desfășoară de către instanțele de judecată ale Bisericii are un pronunțat caracter de administrație instituțională, pentru că prin această activitate se stabilește și se împarte în permanență dreptatea, care constituie unul dintre pilonii așezămintelor obștești, ale Bisericii și un mijloc auxiliar de cea mai mare importanță pentru întreaga lucrare a Bisericii. Pe calea stabilirii și împărțirii dreptății se asigură sfințenia și respectul legii și se oficiază slujirea în serviciul misiunii mântuitoare a Bisericii. Cele mai importante dintre acestea sînt cuprinse în ve-chiile rîndu.eli ale canoanelor care arată cum se instituie instanțele de judecată și în ce chip se organizează acestea pe scara unei anumite ierarhii. Astfel de norme se cuprind în canoanele care arata cum se procedează la instituirea instanțelor privind judecarea diferitelor categorii de clerici, și anume dispunînd ca episcopul sa se judece de către 12 episcopi, presbiterul de 7 episcopi, iar diaconul de 4 episcopi (I Can. 74 ap. ; Can. 5, Sin. I ec.; Can. 9, Sin. IV ec. ; • Can. 20, Sin. Antioh.,- Can. 2, 12, 14, Sin. Cart). In mod deosebit părinții de la sinodul din Cartagina s-au ocupat de instituirea instanțelor pentru judecarea episcopilor africani și a celor apuseni (Can. 8, 10, 12, 19, 23, 28, 105, Sin. Cart.), în alte canoane se arată atribuțiile avocaților sau apărătorilor bisericești și modul de chemare a episcopilor în judecată (Can. 2, 23, IV, ec.; 75, 93, 97 Cart.). Se interzice cu clesăvîrșire ca episcopul sa judece pricina în care el este implicat (can. 74 ap.; 6 II ec.; 9 IV, ec.). Se arată apoi, forurile de judecată care nu pot fi decît sinoadele, și se dispune ca episcopul să fie judecat de sinod chiar și în lipsă, dacă nu.vrea să se prezinte (can. 74 ap. ,- 6. II. ec.j, iar clericul care refuză să se supună forurilor de judecată bisericească să se caterisească (can. 15. 104 Cart.).

Normele din această categorie cu privire la instanțele de judecată dl:i cadrul Bisericii noastre sînt cuprinse în Statutul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe Române și în Regulamentul cie procedură al instanțelor disciplinare și de judecată.

In categoria actelor de administrație bisericească instituțională intră și *actele de constituire a organelor administrației economice*, a căror funcționare sau a căror activitate formează un sector aparte al administrației bisericești, acela al administrației economice propriu-zise. Aceasta este însă determinată de modul în care sînt constituite organele sau așezămintele din sectorul economic, precum și de destinația care li se dă acestora, prin actele de creare și de organizare a lor.

Dar în afară de actele de creare sau de constituire a tuturor elementelor organismului bisericesc pe care le-am enumerat pînă aci, de administrație bisericească instituțională mai ține și *punerea în funcțiune* a acestora pe calea luării de hotărîri cunoscute sub diverse denumiri ca: decizii, regulamente, instrucțiuni etc., prin care — pe de o parte — se determină natura și volumul activității tuturor elementelor create, prin actele ele administrație instituțională menționate, iar — pe de altă parte — se pun în mișcare sau în funcțiune toate aceste elemente, precizîndu-se și în ce împrejurări sau în ce condiții trebuie săvîrșite anumde lucrări de administrație curentă.

O categorie aparte a actelor bisericești de administrație instituțională o formează și așa zisele *dispense*, adică actele prin care se ridică obligativitatea legilor în anumite cazuri, privind vârsta matrimonială, gradele de înrudire dintre cei ce vor să se căsătorească, timpul oprit pentru a face nunta, administrarea Sfințelor Taine a Botezului și a Cununii în afara bisericii, ș.a.

Prin toate aceste acte de administrație bisericească instituțională, în Biserică se îndeplinește funcțiunea sau lucrarea executivă, adică activitatea de aducere la îndeplinire a imperativelor legii.

); b) Actele de administrație canonică. Modul *de dobândire și înstrăinare a bunurilor*. Pe lângă mijloacele sale specifice de natură strict religioasă și morală și pe lângă mijloacele juridice proprii sau însușite din viața profană, Biserica mai folosește — pentru lucrarea pe care o desfășoară în lume — și mijloacele de naturii materialii sau economică. Folosirea acestora pare la prima vedere lucrul cei în a i străin de natura și de misiunea Bisericii, în realitate însă lucrurile nu stau astfel, pentru că înainte de a ține de natura și de misiunea Bisericii sau înainte de a fi puse în slujba misiunii Bisericii, mijloacele materiale sau economice țin de natura omului, constituind un element sau un factor inevitabil, de care nu se poate dispensa nimeni, fără a se dispensa în același timp și de viață. Aceste mijloace sînt principalele elemente prin care se asigură păstrarea și perpetuarea vieții, așa încît rostul sau misiunea lor este de o importanță fără seamăn, atît pentru viața indivizilor, cit și pentru viața colectivităților sau a grupurilor de oameni, indiferent în ce scop ar fi constituite acestea, deci inclusiv în cazul cînd ele sînt constituite în scop religios, cum este cazul celor ce aparțin și sînt folosite de Biserică.

Ținînd seama de faptul că aceste mijloace au o destinație și un rost atît de important pentru viața omenească, oamenii au năzuit întotdeauna și năzuiesc să-și asigure posesiunea lor, spre a le folosi în conformitate cu destinația lor naturală. Această năzuință nu poate fi nici extirpată sau înlăturată din viața indivizilor și a colectivităților și nici nu poate fi osîndită sau socotită ca o năzuință păcătoasă, ori ca o năzuință profană ce ar fi în contradicție cu lucrarea religioasă sau cu năzuința credincioșilor de a dobîndi bunurile superioare care să le asigure mîntuirea, ori cu năzuința Bisericii de a facilita și de a înfăptui mîntuirea credincioșilor. Căci năzuința spre alte bunuri sau valori superioare și inclusiv năzuința și strădania pentru dobîndirea mîntuirii nu pot fi imaginate în nici un chip altfel decît dacă purtătorii acestor năzuințe, care se străduiesc să le vadă înfăptuite, viază în condițiile comune ale existenței umane, care nu poate fi asigurată decît prin mijloace economice. Cei ce renunță la folosirea acestor mijloace, renunță la viața și deci la orice năzuință sau lucrare care presupune viața.

Lucrurile stau astfel, atît cu indivizii, cît și cu colectivitățile umane. Fiecare din aceste forme de existență se menține și se propagă prin folosirea mijloacelor materiale și fiecare din acestea, folosind mijloacele respective, urmărește să realizeze țeluri deosebite, proporționale cu posibilitățile de care dispune fiecare. Și este evident că indivizii au mai

puține trebuințe de mijloace economice decât grupurile de oameni, și că deopotrivă, scopurile în care le folosesc cei dinții sînt mai mici și mai puțin importante decât acelea în care le folosesc grupurile. Ca urmare, este ușor de înțeles că raportul dintre poziția și importanța indivizilor față de grupurile de oameni sau față de societate, determină în mod natural și raportul dintre cuantumul de bunuri sau de mijloace economice care li se cuvin, în mod atît de natural — pe de o parte — indivizilor, iar — pe de altă parte — grupurilor sau societăților-

Totalitatea mijloacelor economice, adică a mijloacelor materiale de orice natură, pe care le folosesc indivizii sau grupurile de oameni pentru a-și asigura viața și spre a-și îndeplini năzuințele lor firești, legitime de orice natură, formează bunurile economice, prin noțiunea de bun economic înțelegîndu-se orice mijloc material apt sau în stare să satisfacă o trebuință naturală sau o trebuință legitimă a indivizilor sau a grupurilor sociale.

Atunci însă cinci bunurile economice ajung în stăpînirea indivizilor sau a grupurilor sociale, ele dobîndesc nu numai o poziție, un rost și o calificare aparte, prin destinația care li se dă, ci și un nume deosebit, pe acela de avere, cuvînt ce vine de la [^]habere» = a avea, adică a avea în sensul de a stăpîni și de a dispune de un bun.

Cîtă vreme, atît în viața comună cit și în cea religioasă, deci inclusiv în aceea a Bisericii, indivizii și grupurile sociale folosesc mijloacele economice numai în vederea îndeplinirii unor anumite năzuințe pentru satisfacerea unor trebuințe firești sau normale, fără a le transforma pe acestea în avere, ele n-au constituit și nu pot să constituie mijloace neadecvate oricărui țel sau oricărui scop legitim pe care îl pot urmări oamenii. Cînd aceste mijloace încetează de a fi folosite numai ca instrumente și se transformă în scop sau în scopuri pe care le-ar urmări indivizii sau grupurile sociale, ele pot ajunge în contradicție cu țelurile viețuirii inițiale sau a grupurilor sociale, fie că aceste țeluri sînt comune sau profane, fie că ele sînt de natură religioasă.

În acest caz, adică atunci cînd bunurile sau mijloacele economice devin pentru Biserică un scop în sine și încetează de a mai fi văzute și folosite ca simple mijloace sau instrumente pentru îndeplinirea scopului religios specific, atunci ele ajung în contradicție cu natura și cu misiunea Bisericii, subminează și prejudiciază în mod grav lucrarea Bisericii, pro-vocînd chiar denaturarea vieții și lucrării Bisericii.

Intrucît în decursul istoriei n-au lipsit astfel de alunecări și de denaturări, în diverse părți ale Bisericii a apărut tendința de agonisire nelimitată a bunurilor economice și de sprijinire din partea unor exponenți ai Bisericii a așa zisei proprietăți nelimitate, fie că era vorba de proprietatea, adică de averea indivizilor, fie că era vorba de proprietatea colectivităților sau a grupurilor de oameni. De asemenea s-a ajuns ca uneori să fie susținută teza proprietății individuale nelimitate, căreia i s-a încercat a i se crea suporturi din așa zisul drept divin sau drept natural, prin care s-a tîns a se opune — în mod nejustificat — proprietatea individuală celei colective sau sociale, pretinzîndu-se că aceasta din urmă nu are în sprijinul ei temeiuri de drept divin sau de drept natural, pe care le-ar avea în mod exclusiv proprietatea individuală.

Se înțelege că asemenea încercări nu sînt decît exagerări, denaturări și deformări sau pretenții deșarte, întrucît ceea ce determină atît dreptul de proprietate, cît și extensiunea sau quantumul acestuia, este realitatea concretă a vieții omenești, care se prezintă sub două înfățișări în mod egal naturale și legitime, și anume sub aceea individuală și sub aceea socială, colectivă sau de grup. Acestea existînd în virtutea a-celorași legi naturale, se înțelege că fiecare are în aceste legi un temei suficient care să-i legitimeze dreptul de a deține cu titlul de proprietate mijloacele economice trebuitoare păstrării și propagării vieții, precum și realizării țelurilor pe care le poate urmări una sau alta dintre formele respective de viață omenească. Dar tot atît de ușor este de înțeles și faptul că trebuințele indivizilor sînt mai puține în mod firesc decît trebuințele colectivităților și de aceea, în virtutea acestui raport pe care îl stabilesc tot legile naturii, indivizii sînt îndreptățiți să dețină cantități mai mici de mijloace economice cu titlul de proprietate, decît sînt acelea, incomparabile mai mari, la a căror deținere sînt îndreptățiți grupurile sau colectivitățile. Monahilor, care au depus votul sărăciei de bună voie, nu le este permis să aibă averea lor proprie (Can. 6, I-II).

Cum însă chestiunea aceasta a deținerii cu diverse titluri și a folosirii mijloacelor economice de către indivizi sau de către grupurile sociale a provocat multe neînțelegeri grave între oameni, a trebuit *sa* se vină cu legi numeroase și amănunțite, care să reglementeze, atît dreptul de a ține mijloacele economice cu diverse titluri, cît și pe acelea de a le folosi și, astfel, s-a născut o întreagă legislație privitoare la bunurile economice și la proprietatea individuală ca și la cea socială sau colectivă. Inevitabil această legislație a trebuit să determine în amănunt și așa zisa activitate economică pe măsura dezvoltării posibilităților ele a o desfășura prin diverse categorii de acte privind agonisirea mijloacelor economice, chivernisirea sau întrebuițarea acestora, înstrăinarea lor, schimbarea lor etc.

Cînd a început a se organiza Biserica, în Statui roman exis Iau numeroase legi prin care se reglementa viața economică și relațiile de proprietate ale indivizilor și ale grupurilor sociale. Biserica a trebuit să țină seama ele aceste legi și a început să le aplice în cadrul vieții sale, adaptîndu-le, amplificîndu-le, modificîndu-le și creînd chiar unele norme proprii prin care se reglementau relațiile economice aparte, care apăruseră în viața Bisericii.

Oglindite în diverse canoane și în unele legiuiri de stat romano-bizantine cu aplicare la viața Bisericii, aceste rînduiri referitoare la mijloacele economice pe care le deținea și le folosea Biserica, s-au dezvoltat cu timpul într-un adevărat sistem de legislație pentru chivernisirea bunurilor economice pe care Biserica trebuie să le folosească în mod inevitabil.

Principalele acte de această natură, de care se ocupă legiuirile respective sînt:

- Acte de dobîndire sau de agonisire a bunurilor Bisericii,-
- Acte de evidență sau de inventariere a acestor bunuri,-

— Acte de administrare, adică de păstrare, de îngrijire, de întreținere și de folosire a bunurilor economice, precum și acte de stabilire sau de schimbare a destinației acestor bunuri ;

— Acte de stabilire a organelor de administrare, sau de chivernisire a acestor bunuri ;

— Acte de stabilire a subiectului dreptului de proprietate a bunurilor sau averilor bisericesti ;

— Acte de înstrăinare a bunurilor bisericesti.

Așa cum se reflectă din legislația și din practica Bisericii, diversele bunuri pe care le folosește Biserica în lucrarea sa sînt împărțite — în mod obișnuit — în două categorii și anume : a) în bunuri sacre și b) în bunuri comune, prin cele sacre înțelegîndu-se bunurile afectate cultului, iar prin cele comune, bunurile cu destinație auxiliară, pentru întreținerea cultului, a slujitorilor și a acțiunilor de orice fel, pe care le întreprinde Biserica, în acord cu misiunea sa.

Mai există însă și o altă împărțire mai justă, în trei categorii și anume : a) în bunuri sfinte, sau bunuri sacre, b) în bunuri religioase și c) în bunuri comune.

Mai corespunzătoare se pare însă împărțirea : a) în bunuri sfinte, care se folosesc la săvîrșirea sfintelor Taine, b) în bunuri sfîntite, care se folosesc la săvîrșirea ierurgiilor și în genere a ceremoniilor neîmpreunate cu administrarea Sfintelor Taine; c) în bunuri religioase, care sînt folosite pentru întreținerea cultului și a slujitorilor, precum și a altor lucrări bisericesti adecvate, și d) în bunuri comune, care au numai indirect o destinație religioasă.

Pentru dobîndirea, achiziționarea sau agonisirea bunurilor care intră în categoria mijloacelor economice de care se folosește Biserica, legislația și practica vieții bisericesti consacră următoarele feluri de acte: donația, cumpărarea, schimbarea, moștenirea și închinarea.

Donația este de două feluri :

— donația simplă, fără condiții, adică fără ca donatorul să-și rezerve sieși vreun drept în legătură cu donația făcută, sau să pretindă a i se asigura vreun drept oarecare de acest fel. Această donație poate fi făcută de persoane particulare sau de indivizi sau de grupuri de persoane, ori chiar de instituții sau așezăminte ;

— donația ctitoricească, o donație prin care cel ce o făcea, își rezerva sieși anumite drepturi în legătură cu chivernisirea bunului donat și pretindea să-i fie asigurate aceste drepturi ele către autoritatea bisericască, precum și să i se mai confere și o seamă de drepturi onorifice,

în cazul donației simple, donatorilor li se asigura numai o recunoștință și o cinstită deosebită prin pomenirea lor continuă între donatorii și binefăcătorii Bisericii, în cazul donației ctitoricești însă s-a venit — în trecut — cu o sumă de norme canonice (can. j, I—II; can. 4, 8, 24, IV ; 48, VI ; 12, 13, 14, 17, VII ; Sfintul Atanasie, I, 88 ; II, 555 ; vezi și tipicele monahale) și legale (Nov. 123, 18, an. 546, CJC), prin care s-a creat

o adevărată instituție juridică a ctitoratului, prin care se arătau drepturile și îndatoririle ctitorilor, precum și acelea ale unităților bisericești, în proprietatea cărora treceau bunurile donate de ctitori.

Cuvântul ctitor vine din grecește și înseamnă ziditor. El a intrat, în terminologia canonică datorită faptului că cei dinții donatori din această categorie zideau biserici (locașuri de cult), sau alte așezăminte pe care le donau Bisericii sau făceau donații de clădiri ridicate de ei, mai demult.

Principalele norme care reglementau, în trecut, drepturile și îndatoririle ctitorilor erau următoarele : • — ctitorul dona cu titlul gratuit bunul care trecea în proprietatea bisericii indicată de ctitor ; — ctitorul își lua asupra sa îndatorirea neretribuită de a supraveghea și de a îndruma administrarea ctitoriei; — ctitorul dobânda o cinstită deosebită care se consemnează prin : pomenirea între ctitori la sfintele slujbe și șederea, în biserică la un loc de frunte, uneori în scaun sau în strana specială ; — ctitorul dobânda dreptul de a recomanda pe economul sau administratorul ctitoriei, pentru a fi confirmat în această calitate de către autoritatea bisericească, precum și dreptul de a se opune numirii, de către alții, a economului ctitoriei sale, fără consimțământul său ; — ctitorul dobânda dreptul de a prezenta autorității bisericești pe slujitorii destinați pentru ctitorie, în cazul când aceasta era o biserică, precum și pe stareți în cazul că ctitoria sa era o mănăstire, de asemenea și dreptul de a se opune numirii acestora.

În prezent această instituție este căzută în desuetudine.

În diverse timpuri, atât donațiile simple cât și cele ctitoricești nu au putut fi acceptate de Biserică decât pe baza unei autorizații date de către autoritatea de stat și în genere întotdeauna cu știrea și cu aprobarea autorității bisericești superioare.

Cumpărarea — Dobândirea bunurilor care intră în patrimoniul Bisericii prin cumpărare se face după regulile existente în fiecare stat, privitoare la circulația bunurilor și mai precis privitoare la vânzări și cumpărări. Ca și în cazul acceptării donațiilor, în unele cazuri, pentru a se putea cumpăra anumite bunuri (de obicei bunurile imobile) de către unitățile bisericești sau chiar de către unii slujitori, sînt necesare, nu numai încuviințării sau autorizații din partea autorității bisericești superioare, ci și din partea autorității de stat.

Schimbul. — Nu arareori unitățile bisericești sau chiar unele așezăminte ori instituții bisericești au dobîndit și pot dobîndi anumite bunuri pe calea schimbului bunurilor pe care le au, cu alte bunuri care aparțin fie particularilor, fie societăților, instituțiilor sau chiar și Statului. Se înțelege că și în cazul schimbului de bunuri, Biserica a fost ținută să obțină în prealabil, în vederea efectuării unor astfel de tranzacții, aprobarea din partea autorității superioare proprii, iar uneori și din partea autorității de stat competente.

În cazul tranzacțiilor de schimb în Biserica Ortodoxă Română se face distincție între bunuri comune care pot fi schimbate și între bunuri sacre-și prețioase, asimilate celor sacre, care nu pot fi schimbate (art. 29 RAB),,

Legatul Testamentar. •— Un mijloc mult mai obișnuit pentru dobândirea bunurilor bisericești, în trecut și îndeosebi la începuturile creștinismului, l-a constituit legatul testamentar instituit pe seama unei biserici sau legământul, prin care testatorul punea la dispoziția unei biserici, după moartea sa, un bun cu o destinație specială (ex, un imobil pentru a servi ca locaș de cult, ș.a.) cu respectarea legilor (Basil. V, 1, 1; Sint. At. I, 100). În Biserica veche, unii credincioși întocmeau testamente pentru scopuri pioase prin care instituiau legate {legata aci pias causa) pe seama Bisericii, fără a indica precis biserica sau așezământul bisericesc, căruia îi destinau bunurile respective, ci foloseau formule neprecise, ca de ex.: instituie moștenitori sau legatari universali, etc., pe Dumnezeu, pe Hristos, Duhul Sfânt, pe îngeri, pe săraci, Biserica în general, etc. în asemenea cazuri, potrivit legilor Statului de atunci (Nov, 131, c. 9; Basii. V, 3, 10), bunurile respective erau atribuite mai întâi instituțiilor de binefacere ale Bisericii, care erau sau se găseau mai aproape de locul unde •a domiciliat decedatul, apoi bisericilor celor mai apropiate sau biserici- lor a căror hram coincidea cu numele îngerilor sau sfinților cărora ii se lăsau moștenirile în cauză, iar în lipsa acestora, mănăstirilor celor mai •apropiate sau chiar episcopilor, mitropoliilor, ori altor instituții sau așezăminte bisericești.

Pe baza moștenirii «ab intestato». Biserica — în trecut — și-a asigurat și trecerea în proprietatea ei a bunurilor care au constituit averea episcopilor, a preoților și a diaconilor, precum și a călugărilor.

În cazul episcopilor, aceștia inițial nu erau obligați să lase întreaga lor avere Bisericii, ci o parte o puteau lasă rudelor (can. 40 ap. , • 22 IV). Acest drept s-a restrins apoi cu timpul numai la bunurile sau la averea pe care o aveau la alegerea în treapta episcopală, iar mai târziu s-a statornicit rînduiala care-i obliga sa lase întreaga lor avere Bisericii, adică episcopiei pe care au pășiorit-o. Această norma s-a impus mai întâi pentru averea pe care o agonisau în timpul păstoririi sau slujirii Bisericii, iar apoi după ce episcopii erau aleși tot mai des dintre monahi sau obligați să devină monahi, ea s-a extins și asupra restului averii personale a episcopului, indiferent de timpul și de modul provenienței ei.

În Biserica Ortodoxă Română, în baza vechilor rînduielei canonice (can. 24 Ant. ; 22, IV; Sint. At. II, 268—269), eparhiile au dreptul de moștenire zis prin «vocație», asupra întregii averi succesorală a ierarhilor lor și se socotesc succesoare rezervatara a l '2 din această avere, în cazul în care vin în concurs cu succesorii sesinari sau testamentari. Biblioteca ierarhilor, precum și toate odăjdiile și obiectele de cult ale •acestora nu intră în masa succesorală și se dobîndesc de drept de către eparhie (art. 194—195, St.).

Și în privința moștenirii preoților și diaconilor a existat — în trecut — rînduiala prevăzută de can. 32 Cart., ca toate bunurile agonisite de aceștia în timpul cit se aflau în slujba Bisericii să rămînă acelei biserici la care au slujit. Această rînduiala însă a căzut în desuetudine.

Cu privire la călugări, s-a stabilit din timpuri vechi și a rămas pînă astăzi rînduiala că ei trebuie să lase toate bunurile lor mănăstirii în care viețuiesc (can. 6, I—II).

în Biserica Ortodoxă Română se aplică prevederile art. 196 St., în care se arată : «averea monahilor și monahiilor adusă cu dinșii în mînăstiri, ca și cea dobîndită în orice mod, în timpul monahalului, rămîne întreagă mînăstirii de care *țin*».

Toate aceste categorii de persoane, adică slujitorii Bisericii și monahii, potrivit normelor dreptului bizantin (Nov. 123, c. 3; Nov. 131, c. 13; Basil. III, 1, 9; Y. 3. 15; Nomoc. X, 5 — Sint. At. I, 239), pe care ie moștenea Biserica, nu aveau dreptul ca în timpul vieții să dea altă destinație averii lor, sau să o înstrăineze, deoarece în aceste cazuri, după trecerea lor din viață, se anulau toate actele pe care le-au făcut cu nesocotirea rînduielilor canonice care asigurau Bisericii dreptul de moștenire a averii acestora și anume un drept de moștenire prin «vo-cație», adică prin faptul că Biserica era cea dinții chemată să dispună ele bunurile rămase de la aceștia.

Patronatul — închinarea. — Un mod cu totul deosebit și mult controversat, prin care s-a asigurat, în trecut Bisericii un număr sau o cantitate de bunuri, însă numai cu titlul de folosință, iar nu cu titlul de proprietate, a fost în trecut, așa-numitul patronat, care apoi s-a transformat — în Răsărit — în așa-zisa «închinare» sau «afierosire», pe cînd în Apus, acest mod a continuat să se numească pînă astăzi «patronat».

Patronatul se deosebește de ctitorat. Numele patronatului vine de la cuvîntul patronus, care înseamnă patron în sens de stăpîn sau de proprietar. El se dă acelor persoane care avînd în proprietatea lor un bun oarecare, îl puneau la dispoziția Bisericii spre a fi folosit, fără a-i trece însă în proprietatea acesteia. Atît poziția și drepturile pe care și le rezerva asupra bunurilor de acest fel patronul, cît și poziția și drepturile pe care le dobîndea o biserică, o mînăstire, o episcopie sau orice ,aif așezămînt bisericesc, căreia îi punea la dispoziție vreun patron, astfel de bunuri, precum și îndatoririle ambelor părți, corespunzătoare respectivelor drepturi, au ajuns cu vremea să formeze un complex de norme canonice și juridice, ce constituie veșmîntul juridic al patronalului sau instituția juridică a patronatului.

Drepturile și îndatoririle esențiale, caracteristice pentru instituția patronatului și prin care se deosebește această instituție juridică de» aceea a ctitoratului, au început a se cristaliza mai întîi în Biserica din Apus, încă de prin veacul V, extinzîndu-se apoi și în Biserica de Răsărit, unde în veacul VI împăratul Justinian a luat chiar măsuri pentru a nu fi înlocuită instituția ctitoratului de aceea a patronatului. Cu toate acestea, sub numele specific răsăritean de ctitorat, patronatul a pătruns tot mai adînc în viața Bisericii de Răsărit, așa încît a fost nevoie să se ia măsuri și prin sinoade împotriva practicării patronatului. Astfel prin canonul 1, VII ec., și prin can. 7, I—II, se dispune ca nimeni, nici episcopii, nici alte persoane să nu mai construiască biserici sau mînăstiri patronale, adică astfel de biserici sau de mînăstiri care apoi să rămîna în proprietatea celor care le construiesc, cu dreptul de a dispune de ele cum vor.

Dar cu toate măsurile luate, patronatul a continuat să se practice în Biserica de Răsărit chiar și de către patriarhi și de către împărați,

așa *incit el a* înlocuit din ce în ce mai mult instituția ctitoratului, ajungându-se ca sub același nume al ctitoratului să se înțeleagă în Răsărit, atât ctitorului propriu-zis cât și patronatul, Deosebirea între ele nu s-a făcut nominal și ea poate fi constatată numai analizându-se conținutul uneia sau alteia dintre cele două instituții juridice.

Mănăstiri și biserici de sub regim patronal, construite de împărați s-au numit mănăstiri și biserici împărătești, iar cele construite de către patriarhi, sub același regim, s-au numit mănăstiri sau biserici "patriarhale". Din acestea din urmă s-au născut în veacul VIII așa-zisele sta-vropighii, care la început erau mănăstiri sau biserici construite de patriarhi și puse sub regim patronal, cărora li s-au adăugat cu timpul alte mănăstiri și biserici asupra cărora, deodată cu jurisdicția, patriarhii au extins și regimul patronal.

Pe lângă împărați și patriarhi, numeroși alți credincioși, mai ales, din rândurile oamenilor avuți, au construit și au păstrat sub regim patronal numeroase mănăstiri și biserici pe care apoi le vindeau sau le donau, le schimbau cu alte bunuri, le dădeau ca zestre, le arendau sau le lăsausu moștenire urmașilor, așa în cât a ajuns ca practicarea instituției patronatului în Biserica de Răsărit să devină o pricină de sminteală și de ocară pentru Biserica însăși. S-a mers atât de departe încât unii patroni stabileau, nu numai norme deosebite pentru conducerea așezămintelor, bisericilor ori mănăstirilor create de ei, ci și anumite rânduieli de tipic pentru oficierea unor slujbe oficiale, deosebite de cele obișnuite în practica Bisericii. Dar cu deosebire arendarea unor asemenea bunuri bisericesti patronale a produs cele mai multe scandaluri.

Din instituția patronatului, așa cum s-a dezvoltat el în Biserica de Răsărit, s-a născut apoi instituția numită a «închinării», sau a afierosirii, care s-o întins în întreaga Biserica de Răsărit, inclusiv în viața Bisericii din Țările Române, unde numeroși boieri, domnitori și vlădici au început, de prin veacul al XVI-lea, să închine diferite bunuri, ca : biserici, mănăstiri, alte clădiri și mai ales moșii, unor scaune patriarhale din Răsărit sau unor așezăminte monastice ele la Sf. Munte Athos și din alte părți ale Orientului apropiat. Cei ce făceau asemenea închinări își rezervau drepturile de proprietate asupra bunurilor închinare. Tendința celor care beneficiau de uzufructul bunurilor închinare, a fost aceea de a socoti ca nule aceste drepturi de proprietate, pe cale de prescripție sau pe cale de transformare tacită a instituției patronatului, numită acum — închinare — în ctitorat, pentru a lipsi în felul acesta pe închinători și implicit Țările Române de imense proprietăți agrare, mai ales.

În Biserica de Apus, instituția patronatului nu a cunoscut faza și forma de închinare pe care a dobândit-o în Răsărit. Ea s-a cristalizată însă de drept particular și sub aceea a patronatului de drept public. Prin patronatul de drept particular sau privat se înțelege totalitatea normelor care reglementează instituția patronatului născută din voința și din actele de liberalitate ale unui particular, care pune ia dispoziția Bisericii, cu titlu de folosință sau de uzufruct, o sumă de bunuri. Prin patronatul de drept public se înțelege ansamblul normelor prin care se reglemen-

teaza instituția patronatului creată printr-un act de liberalitate a mie: persoane care deține o demnitate sau o dregatorie publică, sau printr-un act al unei instituții din aparatul de stat sau din cel bisericesc.

Și în Răsărit și în Apus s-au practicat ambele feluri de patronate. Tară însă ca în Răsărit să se accentueze deosebirea dintre ele.

În cazul patronatului de drept public, drepturile patronului, dregători sau instituție publică, erau mult mai mari decât ale unui patron particular. Astfel de exemplu, dacă patronul de drept public era un principe, un rege sau un împărat, el deriva dreptul de patronat din cireptu". suveran cunoscut sub numele de «domenium eminens» adică din dreptul de a dispune ca proprietar de întregul teritoriu al principatului, e. regatului sau al imperiului. Ca parte și ca drept subordonat aceluia de «domenium eminens», dreptul de patronat public se concretiza în acte ca următoarele : patronul punea la dispoziția Bisericii, moșii, biserici mînăstiri și alte clădiri, cu destinația de a servi pentru trebuințele bisericești, în timpul cînd o episcopie sau o mînăstire sau o unitate bisericească mai mare avea în fruntea ei acea persoană pe care o dorea, o designa sau o numea de-a dreptul însuși patronul. Dacă dregătoriile pe care le-dețineau aceste persoane deveneau vacante, bunurile patronale puse la dispoziția lor, reveneau în proprietatea patronului, care le folosea veniturile pînă cînd dregătoriile respective erau ocupate din nou. Atunci patronul punea din nou la dispoziția Bisericii, fie bunurile patronale de mai înainte, fie mai puține, fie mai multe.

Cunoscînd modul în care s-a dezvoltat instituția patronatului, precum și conținutul drepturilor și îndatoririlor asigurate în decursul timpului pe seama patronilor, putem spune că ele cuprindeau — pe de o parte — drepturile și îndatoririle ctitorilor propriu-zisi, iar — pe de alta parte —

- în plus încă și următoarele îndatoriri și drepturi :

- Patronul avea îndatorirea de a întreține, din mijloace proprii, aceste instituții sau așezăminte pentru întreținerea cărora nu aveau eventual veniturile bunurilor patronale destinate în acest scop,-

- Patronul păstra bunurile patronale în proprietatea sa ;

- Patronul numea clerici la bisericile patronale, stareții la mînăstiri patronale, sau chiar episcopi în cazul patronatului de drept public ;

- Patronul numea economii bunurilor patronale și își puteau rezerva o cotă din veniturile acestor bunuri, iar în cazul cînd ele deveneau vacante, foloseau toate veniturile lor ;

- Patronul avea dreptul de a revoca, în condiții determinate, actul prin care punea la dispoziție bunurile patronale, spre a fi folosite de Biserică ;

- Patronul avea dreptul să stabilească — sub formă de «statut», act patronal, iar în răsărit sub numele de «tipicon» — rînduiele de organizare și de conducere a bunurilor patronale, rînduiele pentru săvîrșirea slujbelor și chiar unele reguli pentru viața monahală, în cazul că între bunurile patronale se găseau și mînăstiri.

Față de aceste drepturi ale patronilor. Bisericii nu-i rămînea clecîț uzufuctul sau folosința bunurilor patronale, în timpul și în condițiile pe care le stabilea patronul.

Ca urmare, indiferent sub ce formă sau sub ce nume este cunoscută instituția patronatului, ea se deosebește de aceea a ctitoratului prin următoarele :

— patronul își păstra dreptul de proprietate asupra bunurilor puse la dispoziția Bisericii și își asigura exercițiul acestui drept, extinzându-și-l pînă la amestecul în chestiuni de natură strict religioasă ; — Biserica dobîndea numai posesiunea în condiții precare și uzufructul temporal al bunurilor patronale, pe cînd în cazul instituției ctitoratului, ctitorul trecea prin donație un bun în proprietatea Bisericii pentru totdeauna. Andrei Șaguna (Compendiu, Sibiu, 1913, p. 258—262) contestă existența patronatului în Biserica noastră.

— Dintre celelalte acte importante care se săvîrșesc în mod curent pentru administrarea bunurilor bisericești și anume actele de evidență ale acestor bunuri, felurite acte de chivernisire a lor, etc., un interes mai deosebit prezintă actele de stabilire a subiectului dreptului de proprietate asupra bunurilor sau averilor bisericești.

În privința stabilirii dreptului de proprietate asupra bunurilor bisericești, în trecut, a existat controversa — în cea mai mare parte neîntemeiată — și rezultată din puțina înțelegere a naturii și rostului sau misiunii Bisericii, ca și din puțina înțelegere a caracterului și rosturilor bunurilor bisericești.

Astfel se spunea în trecut — în mod cu totul neîntemeiat — că subiectul dreptului de proprietate, adică proprietarul averii bisericești ar fi, fie Biserica în genere, fie oficiul local (parohial), teritorii l sau central, reprezentat de organele respective. Acest mod de a vedea a căutat justificare în socotința eronată a susținătorilor acestor opinii, că în rinele legi romane și bizantine ar fi arătate ca fiind subiecte ale averii bisericești, sau ca subiecte ale dreptului de proprietate, unele instituții, independent de cei care viețuiesc sau lucrează în cadrul instituțiilor sau așezămintelor respective ; și de asemenea, că în aceleași legi ar fi arătate că avînd calitatea de subiecte ale dreptului de proprietate și fundațiile, se înțelege că și acestea în mod independent de persoanele care beneficiau de ele, în r-o vreme sau alta, sau care le conduceau, ceea ce nu este de loc întemeiat și nici atestat de legile de altă dată. Căci, în fond, în aceste legi — atît romane cît și bizantine — sînt indicate ca fiind subiecte ale dreptului de proprietate personale juridice recunoscute, între care se numărau, bisericile locale (parohiale), mînăstirile și fundațiile, în măsura în care li se recunoștea — după acele legi — personalitatea juridică, adică calitatea de a fi persoane juridice, purtătoare de drepturi și obligații, de către o legislație sau alta. Dar, așa după cum calitatea de persoană juridică s-a recunoscut întotdeauna bisericii locale (parohia) ca comunitate sau obște parohială, formată din credincioși, clerici și mireni, ca și celorlalte unități bisericești teritoriale ale Bisericii, iar de la o vreme și mînăstirilor, ca obști de călugări, i cir nu ca simple instituții sau officii, este firesc și de rigoare să se facă distincțiile cuvenite și să se recunoască atît instituțiilor cît și fundațiilor, cît și unităților locale parohiale, ca comunitate a credincioșilor, clerici și mireni, și celorlalte unități bisericești teritoriale și centrale, a mînăsti-18— Drept canonic ortodox

rilor, ca obștii de călugări, calitatea de subiecte ale dreptului de proprietate, fiecareia în conformitate cu natura sau cu specificul lor.

Aceasta se impune ca o consecință firească și elementară, din natura și din rostul bunurilor bisericești ca și din moduli statornic de organizare al Bisericii. Căci bunurile bisericești nu sîni create nici de oii-cii, nici de Biserică în general, nici în alt chip, ci sînt create de munca membrilor unei anume biserici sau unități bisericești, a comunității credincioșilor, clerici și mireni împreună, care le pun la dispoziția bisericii lor în scopul de a servi ca auxiliare indispensabile sau firești lucrării acesteia. Ca urmare, cei ce pun la dispoziția lucrării bisericești aceste bunuri, nu le pun într-un scop străin de viața și preocupările lor proprii, ci pentru a le servi lor înșiși, adică unităților bisericești, formate din credincioși simpli și slujitori, în cadrul trăirii și lucrării lor religioase, incit nu există nici o rațiune pentru a se admite că ei creează piin bunurile pe care le pun la dispoziția bisericii un alt subiect al dreptului de proprietate decît ar fi acela pe care îl reprezintă ei înșiși ca comunitate organizată într-o anumită unitate bisericească, formată din credincioși simpli sau laici și slujitori ai Bisericii. Este cu totul altceva sarcina pe care tot voința lor exprimată prin organele legal instituite de conducere o trece pe seama unei persoane sau a mai multe persoane, cum este cazul epitropilor parohiali, de a se ocupa cu chivernisirea acestor bunuri și de a reprezenta unitatea față de terți, adică interesele obști-ilor organizate în unități bisericești locale, apărînd în asemenea cazuri ca exponenți, iar nu ca purtători reali ai subiectului de proprietate, căci acest subiect rămîne numai unitatea bisericească pe care o reprezintă și prin osîrdia membrilor căreia s»a creat proprietatea bisericească pus-; în serviciul unității respective.

Teza aceasta își are temeii real în faptul că la începutul Bisericii, dreptul de a întrebuița și administra averea bisericească, potrivit scopului ei, dreptul de a supraveghea modul cum se administra, dreptul de a controla dacă averea bisericească este destinată scopului ei, ca și dreptul de a dispune întrebuițarea averii în alt scop decît cel pentru care a fost destinată, sau a înstrăinării acesteia în caz ele necesitase pentru alte scopuri, care formează conținutul proprietății (averii) bisericești, s-a exercitat de către episcop în eparhia încredințată acestuia, ca și în faptul că, în decursul timpurilor, în cadiul fiecărei eparhii, luînd naștere biserici mai mici subordonate, ca și diferite instituții locale bisericești, care aveau averea lor proprie, și dreptul privind adminisreția și întrebuițarea averilor bisericești — care mai înainte reveneau episcopului — au trecut la biserica respectivă (parohia propriu-zisă) sau la instituția locală, care au devenit subiecte ale dreptului de proprietate asupra bunurilor bisericești ce aparțineau de ele. Dar, supravegherea, precum și dreptul de decizie privind înstrăinarea averii bisericești, care se face în caz de necesitate, au rămas episcopului eparhiei respective, ca un drept ce aparține episcopului în Biserică.

În consecință, deși membrii comunității bisericești, organizată ca unitate bisericească cu patrimoniu propriu, contribuie materialicește la susținerea Bisericii, aceasta nu atrage după sine dreptul de posesiune asupra averii create de ei și cu atît mai puțin dreptul să dispună inde-

pendent de aceasta, ci pot face acest lucru numai cu aprobarea autorității bisericești care are supravegherea supremă peste fiecare biserică JocaJă în parte. La fel nici episcopul, care este delegat sa administreze averea bisericii locale parohiale, nu poate fi considerat ca proprietar el averii încredințată lui spre administrare.

De aici rezultă că potrivit prevederilor dreptului canonic ortodox fiecare biserică locală în parte, parohia, profoieria, eparhia, patriarhia, este subiect al proprietății asupra acelor parii ale averii generale a Bisericii ; fiecare unitate bisericească în parte are drepturile și îndatoririle unui posesor de drept și reprezintă pentru sine singură și față de ui: al treilea, o persoană juridică (can. 24, 25, Antiohia).

Acești principii canonic, impus mai întâi pe cale de obicei, dreptul de proprietate — de sine stătător — al fiecărei unități bisericești, asupra averii ei, s-a încetățenit în viața bisericească, în așa chip, incit s-a ajuns — în trecutul Bisericii — să se interzică episcopului să întrebuințeze averea unei biserici, ca unitate bisericească parohială în cedrul eparhiei sale — pentru scopurile alteia, chiar dacă amîndouă bisericile (parohiile) erau sub jurisdicția aceluiași episcop, ca părți constitutive ale aceleiași eparhii (can. 134, Cart.).

În aceeași viziune s-a ajuns, în trecut, să fie considerate ca subiecte ale dreptului de proprietate, pe lângă bisericile locale, ca unități bisericești, și mînaștirile și instituțiile de binefacere ale Bisericii faziie pentru săraci, orfelinate, cămine pentru bătrîni și văduve, etc. ; can. 8, IV; Sint. At. II, 236 ; Xov. 120, c. 7, § 1 ; Nov. 131, c. 10 (Basil. V, 2. 9, 3, 11) ; Cod. Just. I, 2, 26 ; I, 3, 20, 49 ; Nov. 123, c. 16, 38 • Nov. 131, c. 13'.

Astfel, apare limpede că teoriile privitoare la oficii sau la aite organe, ca subiecte ale dreptului de proprietate a averii bisericești nu erau decit niște ficțiuni. Subiectele reale și anume principiile, subiectele netrecătoare și de bază ale acestui drept ramînmnd unitățile bisericești organizate ca obști de credincioși și slujitori ai Bisericii la diferite niveluri, de la cea rai mică, pînă la cea mai mare unitate bisericească. adică de la parohie, pînă la patriarhie sau pînă la Biserica autocefală sau autonomă, constituite și conduse după rînduieile tradiționale cuprinse în canoane și în legiurile de stat după care totdeauna s-a orientat viața Bisericii.

În consecință potrivit doctrinei canonice a Bisericii, prevăzută și în can. 24 și 25 Antiohia, subiect al dreptului de proprietate al averii bisericești este fiecare biserică locală ca unitate bisericească cu patrimoniu propriu și unitățile bisericești teritoriale și centrale, în măsura în care li se recunoaște calitatea de persoane juridice.

Acesta este și punctul de vedere adoptat de legiurile bisericești acum în vigoare, atît în Biserica noastră, cît și în celelalte Biserici locale autocefale și autonome.

O chestiune tot atît de delicată este și aceea a actelor de înstrăinare a bunurilor sau averilor bisericești.

În această privință și legile bisericești și vechile legi ale stat roma-nobizantine, au consacrat neînstrăinarea sau inalienabilitatea averii bisericești.

Respectivele legiuiri au însă în vedere numai acele bunuri bisericești care corespund caracterului și rostului pe care trebuie să-l aibă acestea, de mijloace auxiliare ale lucrării Bisericii și nu se referă nicidecum la acele bunuri care la un moment dat au prisosit, depășind prin cantitatea lor trebuințele bisericii, cu tendința de a denatura și caracterul, și rostul de simple auxiliare a acestora, în lucrarea bisericească.

Canoanele principale care statornicesc inalienabilitatea bunurilor bisericești sînt: canonul 24, IV ec.; 49, VI ec.; 12, VII ec.; I, 1--II Constantinopol. În canonul 24, IV ec., Sfinții Părinți hotărăsc în mod expres ca «mînăstirile cele odată consacrate cu învoirea episcopului să răraînă pentru totdeauna mînăstiri și averile care le aparțin să se păstreze ; și acelea să nu se mai facă lăcașuri lumești; iar cei ce admit să se facă aceasta să fie pedepsiți». Părinții de la sinodul VI ecumenic recunosc această hotărîre prin canonul 49 anulînd actele de înstrăinare făcute pînă în vremea sinodului și interzicînd — pe viitor — să se mai facă astfel de acte. Părinții de la sinodul VII ecumenic, invocînd autoritatea canoanelor apostolice, redau textul canonului 38 Apostolic care interzice categoric «să se vîndă ceva din ceea ce este al Bisericii». Ei anulează tranzacțiile de înstrăinare de orice fel a pămînturilor episcopiei sau mînăstirii către dregătorii localnici, considerînd «fără tărie preclania» și stabilesc ca în cazul în care «pămîntul aduce pagubă, și nu este spre nici un folos, nici atunci locul să nu-l dea dregătorilor localnici, ci clericilor sau agricultorilor ; iar dacă ar uza de vicleșug păcătoș și dregătorul ar cum.' pîra ogorul de la un cleric sau agricultor, și atunci să fie fără tărie vîn-zarea, și să se înapoieze episcopiei sau mînăstirii ; iar episcopul sau egumenul care a făcut aceasta să se izgonească, ca unii care risipesc în chip păgubitor cele ce nu le-au agonisit» (Can. 12, sin. VII ec.}. Părinții de la sinodul I—II Constantinopol (861) chiar în primul canon reiau problema interzicerii înstrăinării bunurilor bisericești ctitoriale (donate) stabilind că pe viitor «nimănu-i să nu-i fie iertat a zidi mînăstire fără de Știrea și învoirea episcopului-', iar după zidire se dispune ca «mînăstirea împreună cu toate cele ce se cuvin și împreună cu ea însăși să se înscrie în condiție și să se așeze în arhivele episcopiei», și astfel nimeni să nu rmai aibă voie «fără încuviințarea episcopului a așeza egumen* sau «a o dărui unul om».

înstrăinarea în acest caz se considera ca o răpire a ceea ce a fost «;consînțit» sau «dedicat lui Dumnezeu." și se sancționa ca atare.

Atît textul acestor canoane cît și modul tradițional de a vedea lucrurile, au statornicit rînduiala că bunurile consacrate odată Bisericii trebuie să rămînă în proprietatea ei pentru a servi scopurile pe care le urmărește însăși lucrarea Bisericii. Ele nu spun însă că bunurile respective ar trebui să rămînă în proprietatea Bisericii și atunci cînd deținerea lor de către Biserică contrazice scopului sau destinației acestor bunuri și se află în aceeași contradicție cu însăși lucrarea și misiunea Bisericii.

Cînd se ajunge într-o asemenea situație ?

Atunci cînd cantitatea de bunuri pe care o deține Biserica nu este absolut necesară lucrării bisericești și menținerea acestora, la dispoziția Bisericii, răpește sau îngreudește — într-o măsură neîngăduită — dreptul firesc al credincioșilor, sau în genere al societății, de a le deține

și de a beneficia ei de aceste bunuri. De aceea atunci când au apărut astfel de situații și când interesele generale ale societății, ale Statului, inclusiv ale credincioșilor, nu au putut fi satisfăcute altfel decât prin folosirea bunurilor ce constituiau proprietatea Bisericii, s-a recurs la trecerea acestor bunuri din proprietatea Bisericii la proprietatea Statului, a unor organizații obștești sau chiar a particularilor.

Acele prin care s-a făcut acest lucru au fost numite — de la o vreme — «secularizări», în sensul că prin ele se schimbă destinația religioasă sau bisericească a unor bunuri, cu o destinație profană, lumească sau legată de nevoile lumii pămîntești, care se numește, în raport cu cea cerească și cu cea bisericească, «-saeculum», cuvînt din care s-a format și acela de «secularizare».

Acele de secularizare a diverselor bunuri bisericești sînt foarte vechi și au fost impuse mai ales de nevoile sociale și de stat în diverse timpuri, atît în Biserica de Răsărit, cît și în Biserica de Apus. Ele încep chiar de prin veacul al V-lea. Cel dintîi care a săvîrșit actul de secularizare este împăratul Teodosie al II-lea cel Mic (408—449), care la anul 421 a procedat la secularizarea unor bunuri ale Bisericii Romei, aflate în peninsula Balcanică, Mai tîrziu, însuși împăratul Justinian I (527—565) a procedat la anumite secularizări, avertînd Biserica să nu agonisească bunuri peste măsură de multe și să fie dea destinația corespunzătoare. Alte secularizări sînt amintite din vremea împăratului Heracliu (610—638), apoi mai ales cele din vremea iconoclasmului. Dar cea mai grăitoare și mai justificată din toate jmnctele de vedere a fost aceea făcută de împăratul Nichifor I Focas, la anul 963,

De-a lungul vremii de atunci înapoi se mai înregistrează diferite secularizări, unele dintre ele hulite și aspru criticate, cum a fost într-o oarecare măsură și secularizarea înfăptuită de Cuza Vodă și de Mihail Kogălniceanu, la 1863, în România, deși această secularizare a însemnat repunerea poporului român și deci deopotrivă „a credincioșilor și slujitorilor Bisericii noastre de atunci, în drepturile de proprietate asupra bunurilor închinat, pe care așezămîntele din Orient — care beneficiaseră de aceste bunuri — încercaseră să le înstrăineze cu totul, pretinzînd că ar fi trecut în proprietatea lor și exploatîndu-le în dauna întregului popor, ca și a întregii noastre Biserici.

În baza prevederilor Statutului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române (art. 168—171) și a Regulamentului pentru administrarea averilor bisericești, numai bunurile bisericești, cu caracter comun, adică, cele afectate întreținerii bisericilor, a slujitorilor ei, operelor culturale și ale caritate și îndeplinirii celorlalte scopuri ale Bisericii (art. 2, al. 4 RAB) pot fi schimbate, grevate și înstrăinate, pe cînd bunurile bisericești sacre și cele asimilate acestora, bunurile prețioase (art. 2, 1. 2, 3. RAB), sînt inalienabile, adică nu pot fi înstrăinate, vîndute sau donate, și imprescriptibile, adică dreptul asupra lor nu poate fi contestat, și ca atare nu pot fi schimbate, grevate, — încărcate cu impozite, ipoteci, sarcini —, înstrăinate, urmărite sau sechestrate (art. 29 RAB).

Procedura ce trebuie urmată în vederea vânzării unui bun bisericesc este cea prevăzută de Regulamentul pentru administrarea averilor bisericesti pentru fiecare unitate bisericească în parte, și anume : parohie (art. 31—40 RAB), protoierie (art. 42RAB), mănăstirile (art. 43—45RAB), eparhie (art. 46—48 RAB), patriarhie (art. 49—54 RAB).

Din relevarea pe scurt a principalelor aspecte ale administrației economice din viața bisericii, s-a putut vedea că aceasta cuprinde un foarte vast câmp de acțiune, a cărui volum crește sau scade după cum viața economică a unei comunități se găsește într-un stadiu sau altul de dezvoltare, sau de prefacere pe nesfârșita scară a dezvoltării istorice a întregii vieți omenești.

Ceea ce mai trebuie menționat în special, este faptul că în fiecare vreme și în fiecare loc, rânduiri concrete de administrare a bunurilor bisericesti se conformează rânduiri de administrație economică, care sînt folosite în viața de stat. Acestea sînt observate și în cadrul Bisericii noastre ca și în cadrul altor Biserici locale. De la aceste rînduiri se admit și se fac întotdeauna unele excepții care țin de specificul vieții și lucrării Bisericii. Astfel unele dintre acestea se referă la organele de administrație economică din Biserică, cum sînt așa numiții economi (can. 25, 26, IV. ec.; 11. VII. ec.), apoi la administrarea unor anumite așezăminte de binefacere, a unor fonduri cu destinație specială pentru ajutor reciproc sau pentru felurite alte ajutoare destinate credincioșilor și slujitorilor Bisericii, la administrarea unor fonduri de asigurare a bunurilor, a unor fonduri de pensii, a unor fonduri misionare, etc,

Asemenea acte de administrație economică, determinate de nevoi și activități specifice ale Bisericii, s-au săvîrșit întotdeauna în funcție de condițiile obiective în care și-a desfășurat activitatea fiecare Biserică locală.

În Biserica noastră, ele sînt oglindite în mai niște legiuiri și deopotrivă într-o seamă de organisme create în cadrul administrației economice a Bisericii, atît pentru acordarea de pensii, cît și pentru alte trebuințe curți sînt: Fondul de asigurare a imobilelor, Casa de ajutor reciproc. Casa de pensii etc,

Partea a II-a

RAPORTURILE BISERICII

RAPORTURILE BISERICII CU STATUL

A. RAPORTURILE BISERICII CU STATUL ROMAN⁷

Factorii care au determinat aceste raporturi, premizele lor istorico-juridice

Credincioșii ca și Biserica nu pot să lucreze pentru mântuire dezlegați de realitatea materială a vieții, dezlegați de pământ și de timp, căci atât după fapta lor materială, cât și după cea duhovnicească, trăiesc și lucrează în timp. De sub categoria timpului nu se poate sustrage nimeni. Biserica însăși, care sub aspectul ei de comunitate umană religioasă a luat naștere în timp, este supusă — sub acest aspect — categoriei timpului. Pentru îndeplinirea misiunii sale. Biserica își duce acțiunea prin oameni, iar aceștia nu există decât doar în condițiile vremii, Biserica nu poate acționa și niciodată n-a acționat altfel, decât ținând seama de ansamblul condițiilor în care trăiește omul, sau de ansamblul stihiiilor vremii, pentru că ea nu cârmuiește și nu schimbă vremurile, ci și ea se găsește înăuntrul acestora. De aceea, Biserica nu se poate opri la o anumită înfățișare a vremii, după cum nu poate opri sau ține vremurile în Joc, ci ea se situează mereu în fluxul timpului și în condițiile lui. Acceptând întotdeauna realitățile pe care le dă la iveală dezvoltarea istorică a vieții omenești, Biserica le-a primit și pe acestea — cum era fi-icsc — ca supuse categoriei timpului și nu și-a legat nici natura, nici misiunea ei de vreuna din ele,

Pentru viața și misiunea Bisericii, cea mai de seamă dintre realitățile istorice ale vieții omenești, în continuă transformare, este Statul,

Organizația statală, privită în cadrul general al condițiilor vremii se integrează și ea între acestea, și poate fi numită condiția Statului, condiție pe care Biserica a privit-o cu un interes deosebit, și a ținut și trebuie să țină mereu seama de ea, ca fiind cea mai importantă dintre toate celelalte, care au apărut la un moment dat în istoria societății omenești,

Dar, precum Biserica nu și-a formulat o teză de credință despre o anumită vreme sau despre condițiile ei, tot așa ea nu și-a fixat o învățătură sau o doctrină a ei, nici despre Stat, și despre raporturile sale cu acesta, așa încît, în această privință, este lucra lămurit că ea nu are o axiomă dogmatică, ci în fapt se ghidează numai după unele principii care decurg din situarea și lucrarea ei în timp. Intr-adevăr, nici în Sfintele Scriptură, nici în Sfînta Tradiție și nici în Sfintele Canoane nu se găsește vreo învățătură despre Stat. în Sfînta Scriptură nu se vorbește de stat, ci numai de stăpînirea pe care o reprezintă Statul în genere, de atitudinea pe care trebuie să o aibă credincioșii și Biserica față de această stăpînire. Din textele de la Matei 22, 21 ; Luca 20, 25 ; Romani 13. 1-5; I Petru 2, 13, 14, 17 ; I Timotei, 2, 1-2; și Ioan 19, ÎL unde se face pomenire despre Stat și Cezar rezultă că nu se vorbește de raporturile Bisericii ca instituție, cu Statul, ci de atitudinea creștinilor față de Cezar și stăpînirea de stat în general. Este evident însă, că nu poate să existe o normă pentru atitudinea creștinilor față de Stat, și alta pentru raporturile Bisericii, ca totalitatea creștinilor, cu Statul, Deci, îndrumările din Sfînta Scriptură, deși nu pomenesc nominal Biserica, ele se rețetă totuși la atitudinea Bisericii față de Stat, și anume, la atitudinea credincioșilor, ca și a conducerii lor deopotrivă, față de Stat. Prin cuvintele: «împărăția Mea nu este din lumea aceasta» (Ioan, 18, 36) se arată că Biserica, deși organizată în chip de comunitate pămîntească, totuși ea nu se opune Statului și nici nu concurează împărăția acestuia, ci servește doar pentru dobîndirea împărăției cerurilor. Că acesta este înțelesul adevărat al cuvintelor o adevărește faptul că însuși Mîntuitorul a rezistat pilduitor, pentru conducătorii de totdeauna ai Bisericii, ispitei de a lua în stăpînire împărățiile lumii acesteia. (Matei 4, 8-9 ; Luca 4, 5-6).

În felul acesta a înțeles, a crezut și s-a comportat totdeauna, față de stăpînirea pămîntească a Statului, conducerea Bisericii Ortodoxe, care nu a căutat să se suprapună Statului. Deci, după învățătura Bisericii Ortodoxe, creștinii sînt datori să respecte Statul și rînduielile lui, în mod conștient, nu din frică.

Singurul lucru pe care Biserica — de pe această poziție a ei față de Stat — îl reclamă, la rîndul său, din partea Statului, este să se asigure libertatea de credință și libertatea religioasă.

Atitudinea aceasta a Bisericii față de Stat s-a reflectat și în normele ei legale, în canoane, și chiar în cultul ei public, prin rugăciunile ei speciale, pentru stăpînirea politică, pentru conducerea statelor. Astfel, în cea mai veche colecție de canoane citim că : "Dacă va defăima cineva, fără dreptate, pe împărat sau pe dregători, să ia pedeapsa ; și dacă va fi cleric să se caterisească, iar de va fi laic să se afurisească» (can. 84 ap.).

Din textul citat se vede clar atitudinea de loialitate deplină a Bisericii față de Stat, atitudine cu care nu este compatibilă defăimarea puterii de stat de către credincioșii sau slujitorii Bisericii, atîta vreme < îť aceștia sînt ținuți nu numai să respecte Statul, ci să facă rugăciuni pentru conducerea lui.

Această atitudine de loialitate a Bisericii a fost atîť de consecventă și a Mers atîť de departe, încît, deși sclavia este contrară învățaturii sale,

totuși ea a acceptat-o ca o stare de fapt, tocmai pentru a se supune unei rînduiri sau unei porunci a stăpînirii, adică Statului roman sclavagist din vremea de atunci (can, 82 ap.).

Următori cuvintelor de învățătură ale Sfintei Scripturi, credincioșii și slujitorii Bisericii, încă de la început, la adunările lor de cult, înălțau rugăciuni pentru împărăție, adică pentru conducătorii Statului, iar formele străvechi ale acestor rugăciuni s-au păstrat pînă în zilele noastre. Unnînd apoi îndrumările cuprinse în Sfintele Canoane, și conducerea Bisericii și credincioșii ei s-au menținut pe poziția unei atitudini de loialitate nedezmințită față de Stat, chiar și în timpul celor mai grele încercări, la care au fost supuși prii; prigoniri din partea împărăției romane.

Din cele de pînă aci se poate face constatarea că, în ceea ce privește raporturile sale cu Statul, Biserica s-a situat și teoretic și practic pe poziția recunoașterii, respectării și sprijinirii puterii de stat, ca o putere rînduită de Dumnezeu, obligînd pe toți membrii ei la aceeași atitudine, însă nu de frica, ci din conștiință și în mod loial. Iar pentru acei care s-ar fi abătut de la această rînduială stabilită de canoane, conducerea Bisericii a prevăzut pedepse corespunzătoare (vezi car., 84 apostolic).

După aceste chestiuni generale și de principiu, să vedem în continuare care sînt factorii care au determinat inițial raporturile dintre Biserică și Statul roman, pînă la recunoașterea ei prin edictul de la Milan din anul 313 și cum se prezintă raporturile dintre Biserică și Stat în dezvoltarea lor istorică. Acești factori sînt numeroși, însă, după natura lor, sînt numai de două feluri: factori de natură religioasă sau, bisericească și factori nereligioși sau de natură laică, care pot fi numiți tot atît de bine și factori politici. Pe cei dinții îi reprezintă Biserica, în ansamblu! sau iar pe cei de al doilea, Statul. Și unii și alții pot fi, fie pozitivi, fie negativi.

1. Factorii pozitivi de natură religioasă

Factorii pozitivi de natură religioasă au fost următorii :

a) Caracterul nou al credinței religioase creștine care a constat în însușirea acestei religii de a fi un ferment și un liant cu o mare putere de impresionare sau de influențare a oamenilor. Ea depășea în acea vreme puterea oricărei alte credințe religioase din aria de cultură a imperiului roman și a rămas cu această putere deosebită în raport cu alte religii. Ea s-a prezentat ca un cheag care-i aduna laolaltă pe săraci și bogăți, pe liberi și sclavi, pe civilizați și barbari. Dovada puterii sale -deosebite a făcut-o noua credință religioasă prin faptul că ea a cuprins în scurt tirap majoritatea populației imperiului roman.

Propovăduită în forma sa autentică și aplicată în conformitate cu principiile și cu normele care decurg din conținutul său revelat, credința religioasă creștină constituie factorul religios de cea mai mare eficacitate, nu numai ca liant sau cheag, ci și ca important mijloc de umanizare a oamenilor.

b) Al doilea factor pozitiv religios a fost caracterul nou al moralei creștine care prezenta, aplicarea în faptele și relațiile de orice fel ale

oamenilor, inclusiv la stări de conștiință, a principiilor și normelor cu caracter practic ce derivă din adevărul de credință al creștinismului. Morala creștină și-a afirmat superioritatea prin accentuarea demnității deosebite a oamenilor ca fii ai lui Dumnezeu și ca frați între ei. Ei acționează în calitate de fii ai aceluiași Părinte, apoi ca ființe egale nu numai prin calitate de frați, ci și prin calitate de purtători ai aceluiași chip al lui Dumnezeu în făptura lor și ca egali părtași la mântuirea pe care a înfăptuit-o și la care îi cheamă în mod egal Mântuitorul însuși.

În mod special la aceste elemente de etică religioasă superioară, față de aceea a religiilor sau a sistemelor de cugetare profană de pînă la apariția creștinismului, s-a mai adăugat apoi — cu o putere și o superioritate evidentă — mesajul moralei creștine, potrivit căruia toți oamenii, așa precum au fost mântuiți în mod egal și în mod egal chemați de Mântuitorul să devină părtași ai împărăției cerului, au fost chemați în mod egal, ca prin mântuirea de suferințele pe care le îndură în viața pămîntească să fie părtași, tot în mod egal, și la împărăția pămîntească. Adică la viețuirea pe acest pămînt în conformitate cu calitatea lor de ființe egale, ca frați și purtători al aceluiași chip al lui Dumnezeu în făptura lor.

c) Al treilea factor pozitiv religios al raporturilor noi dintre Biserica și Stat pe care l-a adus credința creștină și viața Bisericii a fost caracterul nou și superior al normelor de drept pe care le-a consacrat Biserica, fie selecționîndu-le dintre acelea ale Statului, fie elaborîndu-le potrivit învățaturii sale de credință și normelor sale de conduită morală. Nici una dintre religiile anterioare nu izbutise ca Biserica creștină să influențeze atît de hotărîtor și de creator în domeniul relațiilor reglementate prin legile de drept.

Acești trei factori înfățișau religia creștină, așa cum și era de fapt, ca superioară tuturor celor circa vreo sută de credințe religioase ale fostului imperiu roman, evidențiind-o ca o credință care nu practica nici un separatism de tipul celor existente pînă atunci, ci, care prin-întregul ei conținut, adresa un mesaj nou lumii, comportîndu-se în chip misionar, iar nu în chip sectar, așa încît ea contribuia pretutindeni la întărirea coeziunii umane, și prin aceasta la întărirea unității imperiului.

Ridicîndu-se prin elementele sale specifice religioase deasupra celorlalte religii cunoscute atunci și dovedindu-se un factor ce putea aduce o mare contribuție la întărirea unității imperiului pe care celelalte religii o subminau și o săpau prin separatismul lor, religia creștină a sfîrșit prin a fi socotită, în cele din urmă, ca întrunind cele mai corespunzătoare însușiri pentru a putea deveni aliatul religios cel mai de nădejde al Statului roman. Gîndindu-se în felul acesta cezarii de odinioară nu au greșit. Dovadă ne stă întreaga istorie a Statului și a Bisericii din veacul al IV-lea înoace, istorie care în esență nu poate fi privită și înțeleasă dacă se face abstracție de raporturile între Stat și Biserică, care s-au stabilit și s-au păstrat, cu schimbările firești aduse de vremuri.

Este deasemenea cît se poate de evident că Statul roman, înainte de a intra în colaborare cu Biserica, a fost tot atît de conștient și de primejdia pe care o reprezenta pentru el și pentru religiile pe care se rezemase

pînă aci, noua credință religioasă, care constituia miezul comunității creștine și care se numea Biserica. Ea era primejdioasă tocmai prin superioritatea relevată în legătură cu adevărul său de credință, cu morala sa și cu legile sale de drept.

Aceste pîrghii noi pe care s-a sprijinit viața religioasă creștină organizată în Biserică, îi conferea un avantaj și o superioritate față de factorii religioși pe care i-a oferit alte religii, într-adevăr, acești factori îi dau Bisericii și lucrării ei o putere deosebită ele impresionare și de angajare a oamenilor în direcția obiectivelor pe care le urmărește, precum și o suplețe și o putere neobișnuită de adaptare la realitățile vieții sociale și de Stat, însușiri care o fac să fie sau să devină permanentă, de o utilitate deosebită în servirea intereselor legitime ale formelor de stat, care se orientează spre dezvoltarea continuă a elementului nou și pozitiv din viața socială. Ele pot constitui însă în aceeași măsură și o Dedică în calea dezvoltării vieții sociale și de stat în cazul cînd își pierde suplețea și se orientează spre hieratism rigid, static, care face să se oprească în loc dezvoltarea istorică a lumii.

2. Factorii pozitivi laici sau politici

După înfățișarea factorilor religioși pe care-i oferă Biserica, să vedem acum și factorii pozitivi laici sau politici care intră — în mod activ — în procesul de stabilire a relațiilor dintre Biserică și Stat.

a) Cel dintîi factor laic al vieții de stat pe care Statul i-a oferit sau i-a opus, factorilor religioși, cu care vine Biserica pentru stabilirea raporturilor dintre Stat și Biserică, este suveranitatea de stat ca factor politic prin excelență. Prin acesta se înțelege puterea supremă a Statului de a dispune în chestiunile de orice natură care se referă la viața sa internă sau la relațiile din afară. Caracteristica esențială a acestei puteri, este aceea de a nu fi limitată prin nimic, de a nu suferi să fie limitată prin ceva. Ea este expresia cea mai înaltă a puterii de stat sau, cum s-ar putea spune, chipul cel mai complet și mai bine conturat sub care se înfățișează un stat așît în relațiile sale cu orice realități din cuprinsul granițelor statale cît și în relațiile sale cu orice realități din afara acestui organism.

Fiindcă ține de natura suveranității Statului însușirea acesteia de a nu fi limitată și de a nu se lăsa limitată sau îngădită prin ceva, este evident că în virtutea ei, și conștient de puterea și de misiunea sa, Statul nu tolerează pe teritoriul său vreă altă putere suverană, adică vreă altă organizație care să aibă o asemenea pretenție.

De acest factor, care se întemeiază pe întreaga forță economică, militară și politică a Statului, Biserica a țît i mit seama întotdeauna, ațîta vreme cît nu și-a depășit natura și lucrarea sa religioasă. De aci și importanța pentru atitudinea Bisericii față de Stat a cuvintelor Mîntuitorului: «împărăția Mea nu este clin lumea aceasta» (Ioan 18, 36), și acelea tot atit.de bine cunoscute : «Dați Cezarului cele ce sînt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu» (Matei, 22, 21; Luca 22, 25).

Importanța factorului pe care-l reprezintă suveranitatea de stat este relevată într-un mod deosebit, care face ca însuși înțelesul suveranității să fie adâncit prin cuvintele mai înainte citate.

b) Al doilea factor laic al vieții de stat pe care acesta l-a oferit sau l-a opus factorilor cu care se înfățișează Biserica pentru a stabili raporturile sale cu Statul, îl constituie factorul social sau orînduirea socială a Statului sau starea de organizare a relațiilor sociale. Cînd acest factor angajează întreaga viață a oamenilor, toate relațiile lor particulare de familie, general sociale sau obștești, iar pe de altă parte determină însăși structura Statului și caracterul său, el are o importanță covârșitoare-pentru determinarea raporturilor dintre Biserică și Stat. Că acesta este factorul esențial se poate constata cu cea mai mare ușurință. Aceasta pentru că orînduirea socială determina — în modul cel mai esențial și hotărîtor — tipul de raporturi ce se pot stabili între Biserică și Stat, precum și normele acestor raporturi, adică conținutul și caracterul lor,

c) Al treilea factor laic pe care l-a oferit viața de stat, sau l-a opus factorilor pe care-i oferă Biserica pentru stabilirea raporturilor sale cu Statul, îl constituie cultura laică sau factorul cultural profan. Poziția și importanța acestui factor în viața de stat sînt evidențiate de faptul că acesta reprezintă în primul rînd modul de exprimare, în valorile cele mai variate care intră în tezaurul culturii (știința, artele, ideologia sau concepția de viață, etc), determinat de factorul orînduire socială.

Acest factor ca și ceilalți — ca și suveranitatea ori ca și orînduirea socială însăși — manifestă o aderență sau o repulsie față de factorii religioși, permeabilitate sau o impermeabilitate față de acești factori și îri felul acesta stabilește distanța, gradul și măsura în rare poate să accepte sau să refuze o simplă coexistență cu factorii religioși, sau o existență care poate însemna izolare, separare sau indiferență, ori toleranță, dar care poate fi și o coexistență activă, de pe poziții autonome, între factorii laici și între factorii religioși, într-un fel oarecare factorul cultural este acela care dă — în chip formal — tonul raporturilor dintre Biserică și Stat și cel care determină suprafața de contact dintre factorii religioși și cei laici și prin aceasta volumul sau dimensiunile de contact dintre Biserică și Stat. Inițial cultura greco-romană, adică factorul cultural al Statului roman a fost complet ostil oricăror raporturi cu Biserica sau spre a ne exprima într-un mod mai real a acceptat un singur fel de raporturi, acela de prigonire a Bisericii din partea Statului. Ulterior însă acest factor a evoluat spre o coexistență de tipul toleranței reciproce cu factorii religioși și apoi spre una de tipul colaborării strînse cu acești factori, trecînd — succesiv — do la această etapă la altele care au însemnat însușirea factorilor religioși de către cultura romană-bizantină, și ia urmă chiar fuzionarea dintre factorul cultural laic și dintre factorii religioși.

Modul în care acționează sau se manifestă factorul cultural față de factorii religioși este determinat de numeroase cauze între care locul principal îl deține tot dependența în care se găsește acesta de ceilalți doi factori laici, adică de cel politic — prin excelență — care este ex-

primat prin suveranitatea de stat și de cel social care este exprimat prin orînduirea socială din cadrul unui stat.

În atitudinea pe care o ia factorul cultural față de factorii religioși, în raporturile dintre Biserică și Stat, s-a constatat întotdeauna existența unei conștiințe a autonomiei valorilor culturale față de cele religioase, conștiința care în timpul istoriei s-a manifestat în chip variat ca intensitate și ca bază de acțiune.

Amintind acest aspect trebuie să subliniem și legitimitatea cauzei care îl determină, pentru că, într-adevăr, în concepția de viață a oamenilor intră în mod firesc și aproape automat o serie de elemente care sînt creații autonome ale spiritului omenesc, creații ale naturii umane așa cum este și cum se poate dezvolta ea sub imperiul cauzelor strict imanente ale vieții omenești, sau exprimîndu-ne într-un alt mod, sub imperiul cauzelor care sînt cuprinse în revelația naturală, fără intervenția elementelor sau cauzelor pe care le oferă revelația supranaturală.

Datorită autonomiei de bază a culturii umane, prin afirmarea conștiinței acesteia se delimitează sau se precizează, într-un mod cît se poate de grăitor și de semnificativ, domeniul dintre factorii laici și dintre cei religioși ai raporturilor ce se pot stabili între Biserică și Stat, adică domeniul de acțiune în care acești factori se pot mișca în mod independent unii față de alții.

Desigur că la delimitarea acestui domeniu contribuie și suveranitatea și orînduirea socială, și contribuie deasernenea și factorii religioși înșiși, însă nici unul nu aduce o contribuție atît de precisă și atît de caracteristică la această delimitare ca aceea pe care o aduce factorul cultural laic sau profan.

Delimitarea de care este vorba aduce la expresie natura esențial deosebită a celor două realități care intră inevitabil în raporturi una cu cealaltă, adică a realităților pe care le prezintă Biserica și Statul. Delimitarea domeniilor acestora este impusă de însăși natura lor. Ea arată granița pe care a sădit-o natura între ele, dar această graniță poate fi un loc de contact și un loc de colaborare între ele, după cum poate fi și un loc de separare și de ostilitate sau chiar de necolaborare de nici un fel între ele. Caracterul ce i se dă graniței naturale dintre cele două realități, depinde de evoluția principalilor factori laici și a principalilor factori religioși, ca și de modul în care dezvoltarea și adaptarea lor continuă la realitățile obiective îi face să se apropie sau să se îndepărteze.

d) Mai este de observat că inițial Statul roman pe lângă cei trei factori laici pe care i-am amintit, a mai oferit sau mai bine zis a opus în relațiile dintre Biserică și Stat un al patrulea factor care era numai pe jumătate profan sau laic iar pe jumătate religios. Acesta era politeismul care se înfățișa prin elementele sale constitutive ca fiind de proveniență și de factură laică. Desigur că, pe acest din urmă factor Biserica nu l-a acceptat și nici nu l-a asimilat. N-a făcut nici măcar încercarea de a-l asimila, ci s-a situat de la început pe o poziție de neacceptare a lui, nesocotindu-l un factor reprezentativ pentru viața de stat, adică neprivindu-l ca pe unul care ar intra în rînd cu ceilalți trei, pe care l-am amin-

tit, cărora a înțeles de la început sa le dea respectul cuvenit și să adopte în același timp și o atitudine pozitivă de prețuire față de ei, urmînd cuvintelor Mîntuitorului de a da Cezarului cele ce sînt ale Cezarului.

Adoptînd o atitudine pozitivă față de cei trei factori principali cu care se înfățișa Statul și care îi exprima în mod cît se poate de complet identitatea, Biserica și-a asimilat factorii respectivi, urmînd în atitudinea sa ațit linia principială sau teoretică sau doctrinară care izvora din cuvintele Mîntuitorului privitoare la împărăția Lui și la raporturile credincioșilor față de îndatoririle ce le reveneau către Stat (Cezar), cît și Muia practică a intereselor Bisericii de a-și asigura liniștea necesară desfășurării activității sale. Procedînd în acest fel Biserica nu a provocat autoritatea de stat, dar nici nu a căutat să se apropie de ea, cu atît mai mult nu a încercat să i se substituie sau să o concureze. Dacă totuși s-a ajuns la conflict și la un anumit antagonism manifestat mai mult prin acțiunile unilaterale ale Statului acestea se datoresc unor factori negativi care au apărut inevitabil în relațiile dintre Biserică și Stat.

Factorii negativi, ca și cei pozitivi arătați mai sus, unii au fost de natura religioasă, iar alții de natură laică sau profană.

3. Factorii negativi de natură religioasă

Factorii negativi de natură religioasă au fost următorii :

a) Cel dintîi factor religios care a influențat negativ raporturile dintre Biserică și Stat a fost amintit — în paite — ca al patrulea factor principal pe care l-a prezentat viața de stat în raport cu Biserica. Acesta era politeismul, în măsura în care Statul se identifica cu el. Si de fapt, datorită simbiozei dintre politeism și dintre autoritatea de stat romană, care a avut în vechiul cult păgîn și în vechile religii păgîne un reazem permanent, Statul s-a simțit dator să ofere sprijinul său politeismului oficial, înțelegînd să-și afirme propria sa autoritate pe sprijinirea acestei religii de stat. Ca urmare s-au luat din parcea Statului o sumă-de măsuri menite să-i oblige pe creștini să practice politeismul sau să manifeste față de acesta respectul cuvenit religiei de stat, mergînd pe linia aceasta pînă la calificarea refuzului creștinilor de a practica actele de cult păgîne, fie ca refuz de a se supune legilor de stat, fie de-a dreptul ca acte ele jignire a împăratului și de împotrivire acestuia, pentru că precum se știe, cetățenii romani erau datori să aducă jertfe însuși împăratului care era așezat în rîndul zeilor. Aceste jertfe sau și numai participarea la ele și consumarea alimentelor ce se jertfeau constituiau un semn de supunere și de loialitate față de împărat, iar refuzul lor era calificat ca împotrivire față de împărat.

Cu toate acestea autoritatea bisericească și-a păstrat constant atitudinea de supunere față de Stat dar de neacceptare a unor credințe și practici religioase contrare învățaturii creștine, apărîndu-și mereu libertatea de conștiință și reclamînd-o în orice împrejurare potrivit cuvintelor Scripturii că în această chestiune se cade a asculta mai mult de Dumnezeu decît de oameni (Fapte 5, 29). Desigur însă că datorită unor ase-

menea poziții de neconciliat, sprijinul dat de autoritatea ele stat poli-
ieismului a constituit principalul factor religios negativ al relațiilor dintre
Biserică și Stat.

b) Al doilea factor negativ al acestor relații l-a constituit însuși in-
teresul propriu al cultelor păgâne, care în fața progreselor pe care ie fă-
cea creștinismul își vedeau amenințate pozițiile proprii prin pierderea
credincioșilor și a posibilităților de tot felul pe care le ofereau aceștia
pentru prosperitatea respectivelor culte.

Simțindu-se amenințate în existența lor, cultele păgâne au procedat
mai în'iii la denigrări, formulând fel de fel de acuze neîntemeiate și chiar
scandaloase *In* adresa creștinilor în masă, sau numai la adresa unora, și
apoi asupra creștinilor mai de seamă. Mai târziu au trecut la instigări
directe împotriva creștinilor și împotriva Bisericii, ca în cele din urma
să se edrezeze direct Stalului, demnitarilor de stat și însuși împăratului
cu plângeri prin care denunțau creștinismul ca fiind -un dușman al nea-
mului omenesc», iar pe creștini declarându-i «atei» și ca atare dușmani
ai Statului și firește în primul rîrid ai cultului împăratului. In același
timp atît slujitorii cultelor păgâne cît și numeroși meșteșugari și alte per-
soane care trăiau din exercitarea unor profesii direct legate de cultele
păgâne, treceau pe alocuri la organizarea unor manifestații împotriva Bi-
sericii și chiar la acte de agresiune împotriva slujitorilor ei, stîrnind tu-
multul] public împotriva acestora, ca acelea căroră era să le cadă vie Li-
nia însuși Simțul Apostol Pavel (argintarul Dimitrie... etc..).

c) Al treilea factor religios care a influențat negativ raporturile
dintre Biserică și Stat a fost strînsa legătură inițială a Bisericii cu
populația evreiască din imperiu.

Această legătură era firească datorită faptului că însuși Mîntiitorul
se născuse din poporul lui Israel și a desfășurat activitatea în țara israe-
litenilor. El și-a ales apoi Apostolii dintre israeliteni iar ucenicii și
colaboratorii acestora cei mai apropiați au fost toți din același neam. Ca
urinare și cele dinții activități misionare în afara Palestinei au avut ca
obiectiv comunitățile evreiești din cuprinsul imperuku roman. Predicarea
Evangeliei în sînul acestora a stîrnit o frămîntare și o mare tulburare.
Evreii înșiși, cei care se împotriveau creștinismului, au început a-i de-
nunța pe creștini autorităților romane în rînd cu credincioșii și cu sluji-
torii celorlalte religii din imperiu.

Ca prezența deosebit de activă în cadrul comunităților evreiești,
și în același timp, ca acțiune religioasă denunțată de înșiși evreii, re-
ligia creștină — sau Biserica •— a apărut în ochii autorității de stat, ca
și în ochii celorlalte religii, cu identitatea de «sectă iudaică».

Această concluzie asupra naturii creștinismului și a Bisericii a de-
terminat numeroase fricțiuni, suspiciuni, neînțelegeri, conflicte și chiar
răfuieli grave între creștini și mozaici, între creștini și credincioșii ce-
lorlalte religii, precum și între Biserică și Stat.

d) Al patrulea factor religios negativ al raporturilor dintre Biserică
și Stat, de astă dată unul care se datorește creștinilor sau Bisericii lor
nu Statului sau necreștinilor, l-a constituit atitudinea anarhică, uneori
cvasi-nihilistă a unora dintre creștini.

Cuprinși de fervoarea religioasă care i-a azvâluit în dezechilibru psihic, o seamă¹ de creștini manifestau atîta nerăbdare în așteptarea Paru-siei sau venirii a doua a Domnului, încît nesocoteau orice rînduiri ale vieții religioase *ca și* ale vieții de stat, ba mergeau atît de departe încît negau rostul oricărei autorități și a oricăror legi. O seamă de alți creștini au declarat autoritatea de stat ca încarnare a lui Antihrist, și în fine — alte categorii — au manifestat atitudini, fie de rigorism extrem, fie de libertinism, încercând de pe aceste poziții să se elibereze de orice autoritate, de orice stăpînire lumească.

Se înțelege că elemente ca acestea au determinat legitime măsuri de apărare împotriva lor din partea Statului, iar pe de altă parte și din partea celor care au trebuit să ducă o luptă continuă pentru a-i dovedi, Statului ca nu se identifică cu asemenea elemente, curente sau orientări și că nu le favorizează, ci, din contră le condamnă. Nu arareori însă Biserica n-a izbutit acest lucru și a avut de suferit, fiind tratată cu măsurile destinate unor asemenea rătăciți.

Grupurile de creștini care împărtășeau asemenea păreri și încercau să le profeseze, au fost osîndite ca eretice, și apariția lor a fost considerată multă vreme ca fiind determinată nu numai de fervoarea religioasă excesivă, ci și de deznădejdea în care căzuseră o seamă de creștini, din pricina chinurilor fizice și morale la care erau supuși prin persecuțiile organizate de stăpînirea romană.

Și într-adevăr acestea sînt cauzele principale care au determinat ostilitatea din partea autorităților de stat, vreme în care Biserica a trebuit să-și ducă existența în umbră sau chiar în întuneric.

4. Factorii negativi de natură laică sau profană

"Cu efecte nu mai puțin dăunătoare raporturilor dintre Biserică și Stat au intervenit și alți factori negativi de natură laică sau profană rare au determinat la început suspiciune și neîncredere, iar apoi grave măsuri represive împotriva Bisericii, în numele apărării Statului de primejdia subminării ordinii sale interne din partea creștinilor, ca și de primejdiile din afară pe care aveau convingerea că le favorizează creștinii.

a) Cel dinții factor negativ al raportului dintre Biserică și Stat nu i-a determinat sau nu l-a oferit Statul, adică nu vine din partea Statului, ci din partea Bisericii. Acesta constă în primejduirea orânduirii sociale a Statului roman de atunci, adică primejduirea orânduirii sclavagiste, atît prin propovăduirea sau doctrina creștină, cit și prin modul de organizare a primelor comunități creștine. Căci desigur nu putea fi privită, de către societatea romană și de către autoritatea de stat, fără suspiciune și fără îngrijorare legitimă, o învățătură nouă care propovăduia de-a lungul și de-a latul imperiului, egalitatea între bărbat și femeie, între oamenii liberi și între sclavi, egalitatea între stăpîni și între robi, egalitatea între elini, iudei și romani, ca și egalitatea între toate popoarele. Astfel de lucruri sunau cel puțin straniu în urechile celor care se socoteau într-un fel al lor a fi un popor ales, al cărui destin era să stăpînească toate celelalte popoare și să așeze rînduiri sociale juridice și de stat care conveneau mai bine intereselor și aspirațiilor sale de stăpînitor.

Poporul roman n-a putut reacționa decît negativ la această propoziție. Se înțelege însă că numai acea parte a poporului roman care constituia forța conducătoare în Stat și masa oamenilor liberi legați prin interese de viață, de orînduirea socială și de stat a imperiului roman, ca și de năzuințele sau aspirațiile acestuia de a fi și de a se afirma continuu și pînă nu numai în «Orbis Romanum» ci și în «Orbis Terrarum». Cei ce nu cunoșteau și nu voiau să admită vreo egalitate cu alte popoare și nici măcar vreo pace cu alte popoare, chiar dacă simțeau puterea deosebită a acestora, decît cunoscuta «pax romana», adică pacea dictată de romani, iar nu o pace convenită bilateral, nu puteau aplauda pacea între toți oamenii și între toate popoarele de pe poziții egale sau de frățietate pe care o propovăduiau creștinii.

Și mai gravă a trebuit să li se pară și, li s-a părut de fapt, amenințarea pe care o reprezenta creștinismul la adresa lumii romane prin modul practic de organizare a comunității creștine, care era diametral opus rînduielilor de bază a orînduirii sociale sclavagiste.

Ce putea fi mai primejdios pentru întreaga viață socială și de stat a imperiului roman decît o asemenea schimbare care s-ar produce în structura sa economică și socială ? Nimic nu amenința mai grav Statul roman decît spectrul răsturnării ordinii sociale din cuprinsul său.

Identificînd această primejdie în noul mod de organizare socială pe care începuse a-l practica Biserica, autoritatea de stat și-a mobilizat toate puterile pentru strivirea noii religii și cu deosebire a noii orientări privitoare la raporturile sociale, naționale și economice dintre oameni. Ea a recurs mai întîi la niște pretexte, declanșînd acțiuni represive împotriva Bisericii, la adăpostul acestora, apoi a trecut la declararea tuturor comunităților religioase creștine ca : asociații interzise sau nepermise «collegia illicita», comunitate primejdioasă pentru societatea și Statul roman. Trecînd comunitățile creștine în categoria asociațiilor interzise, Statul roman și-a asigurat, de la Neron încolo, o bază legală pentru a lua oricînd măsuri represive împotriva creștinilor înscenîndu-le procese ca unor rebeli călcători ai legilor romane și dușmani ai Statului roman. De nevoie, creștinii au recurs la constituirea lor în felurite asociații pe care le îngăduia legea romană ca asociații de ajutor reciproc, asociații de înmormîntare, asociații profesionale, etc.

Se poate aprecia cu ușurință proporțiile, adică adîncimea și întinderea în spațiu și în timp, a conflictului pe care l-a generat acest factor social laic, cu totul nou, cu care venea Biserica, în raporturile dintre Biserică și Stat.

De pe poziția sa proprie și apărîndu-și baza orînduirii sale sociale și de stat, autoritatea romană a cerut din partea creștinilor și a conducerii Bisericii să manifeste loialitate față de orînduirea socială a Statului roman, obligînd-o, atît în epoca persecuțiilor, cît și după ce Biserica a dobîndit libertatea de manifestare, să declare că respectă instituția sclaviei și să procedeze în consecință. De aceea Biserica, consecventă liniei sale de respectare a așezămintelor sau rînduielilor de stat, și-a concretizat această atitudine și față de sclavie prin anumite declarații publice și chiar prin hotărîri înscrise între rînduielile lor de organizare,

adică în canoane (82 ap.; 4, IV ec. § 85, VI ec. ; 3 Gangra ; 64 Cartagina ; 82 Cartagina , • 40, 42, 49, 53 Vasile cel Mare).

b) Al doilea factor laic care a influențat negativ relațiile dintre Biserică și Stat, care nu este însă de gravitatea celui dintâi, deși a stîrnit adesea nu numai suspiciuni, ci și adversități față de creștini, este legat de faptul că, în permanență creștinismul era considerat «sectă iudaică», drept o forță religioasă care cuprinsese masele nemulțumite din întreg imperiul ca aliat prezumtiv și chiar ca aliat direct și activ ai dușmanilor din afară ai Statului roman.

Afirmînd greu în cumpănă atît factorii pozitivi cît și factorii negativi ai raporturilor dintre Biserică și Stat, toți aceștia au intrat activ în determinarea raporturilor posibile de stabilit între Biserică și Stat în primele trei veacuri.

Aceste raporturi constau, din partea creștinilor, în loialitate și supunere, îndeplinindu-și toți, ca și Biserica, în calitate de comunitate religioasă creștină, îndatoririle față de Stat, iar din partea Statului în măsuri represive sau de prigonire care au alternat la răstimpuri foarte mari și cu unele măsuri de toleranță. Situația legală și de fapt a Bisericii a rămas însă aceea de «asociație interzisă». Ca atare ea a fost nevoită să ducă o viață extrem de grea în umbra puterii de stat și în umbra legilor, pînă la anul 313 cînd a dobîndit libertatea de manifestare prin edictul de la Milan, emis de împăratul Constantin cel Mare.

Biserica și Statul intrînd inevitabil în raporturi care la început au avut caracterul unor simple contacte, iar mai tîrziu s-au amplificat sporindu-se suprafața contactelor atît prin ciocniri cît și prin colaborări, au înscris de-a lungul istoriei numeroase etape și faze caracteristice pentru raporturile lor.

Aceste etape și faze au fost determinate în esența lor de factorii pozitivi și negativi cu care a intrat și Statul și Biserica în raporturi reciproce.

Numai ținîndu-se seama de acești factori se poate înțelege bine problema raporturilor dintre Biserică și Stat și se poate fixa o imagine veridică a acestora în decursul istoriei.

Ținînd seama de cele arătate, în cazul analizării factorilor care determină în mod esențial raporturile dintre Biserică și Stat, și avînd în vedere că pentru schițarea unei imagini adevărate a acestor raporturi este absolut necesară și perspectiva istorică, apare evident că în încercarea de a contura o privire istorică asupra relațiilor dintre Biserică și Stat trebuie să ținem seama, atît de factorii specifici prin care intră în raporturi cele două instituții, cît și de desfășurarea istorică a acestora.

Felul în care se prezintă în genere factorii care determină — în mod esențial — raporturile dintre Biserică și Stat, i-am privit într-o minimă perspectivă istorică, și prin acest minim fapt ei ne redau un cadru mare pentru înțelegerea raporturilor respective. Dar nu toți factorii amintiți determină — în aceeași măsură — caracterul sau natura și extensiunea raporturilor dintre Biserică și Stat.

Dintre toți acesta trebuie să reținem că factorii care determină, în modul cel mai hotărîtor, tipul relațiilor dintre Stat și Biserică, numai doi

și-anume :• :un factor religios cu care intră Biserica activ în determinarea relațiilor sale cu Statul și un factor, laic sau profan cu care intră Statul în mod activ în- determinarea relațiilor sale cu Biserica. Acești doi factori pot să fie înfățișați dîndu-i-se — în expunere — prioritate unuia sau altuia, după cum problema de care ne ocupăm este abordată de pe poziție bisericească sau de pe poziție de stat. Oricum însă ar fi privite lucrurile, adevărul care trebuie lămurit este însă unul și același. De aceea, indiferent de poziția de pe care se încearcă lămurirea lui, adică dacă acest lucru se face de pe poziția Bisericii sau de pe aceea a Statului,, trebuie să se aibă în vedere — în mod principal — acești doi factori.

Factorul religios și moral privit ca un conținut de idei ce determină concepția creștină despre viață și factorul laic sau profan numit orînduire socială care determină modul profan de a gîndi și de a acționa.

Ținînd seama de acești doi factori și de interirfluente sau interacțiunea în care ei s-au găsit •— în mod inevitabil •— de-a lungul istoriei, vora releva dezvoltarea istorică a relațiilor atît în conținutul lor cît și în formele caracteristice sau tipice devenite tipuri istorice ale relațiilor dintre Biserică și Stat.

După aceste chestiuni generale și de principiu, vom arăta în continuare în ce chip s-au prezentat relațiile dintre Biserică și Stat pe epoci, etape și faze, în cadrul principalelor orînduiri sociale, de-a lungul istoriei.

5. Premizele istorico-juridice ale relațiilor Bisericii cu Statul Roman

După cum se știe Biserica sub aspectul ei de societate religioasă a apărut în imperiul roman a cărui orînduire socială a fost orînduirea sclavagistă, care a durat pînă la sfîrșitul veacului V și cu prelungiri chiar și în veacurile următoare, înscriind diferite etape și faze.

În condițiile specifice ale acestei orînduiri mesajul creștin a găsit cel mai mare răsunset în masele oprimate de orînduirea respectivă și anume în mulțimea cea fără de număr a sclavilor rezultați din aservire internă pe cale de împilare și din grosul prizonierilor de război a căror soartă nu putea fi decît ori moartea, ori sclavia.

Sclavilor li s-au adăugat așa-ziii liberi adică foști sclavi liberați, apoi marele număr de străini sau de pelegriini care se găseau pe teritoriul Statului Roman și care păstrau o legătură permanentă între viața imperiului și viața popoarelor și statelor de la marginile acestuia, uneori de la mari depărtări, cum a fost cazul chiar în epoca apostolică cu India, Etiopia etc. La masa cea mare a locuitorilor din categoriile amintite s-a adăugat apoi masa femeilor din toate categoriile sociale, inclusiv din clasa patricienilor adică a nobilimii romane și a cetățenilor liberi din alte categorii. Faptul se explică prin starea complet inferioară sub raport juridic și social în care se găseau femeile în epoca veche (orînduirea sclavagistă). Condiția lor nu se deosebea prea mult de aceea a sclaviei și tocmai datorită condiției inferioare a femeilor, în rîndurile acestora mesajul creștin a prins pe întreaga scară a vieții sociale și de stat, pătrunzînd — prin ele — pînă și la curtea imperială.

Nici în rîndurile castei, cu toate regulile aspre de viaţă ale acesteia, mesajul creştin n-a rămas fără un puternic ecou.

În faţa curentului de aderare la creştinism care creştea continuu şi ameninţa cu răsturnarea rînduieilor religioase şi mai ales cu răsturnarea rînduieilor sociale ale imperiului, prejudiciind în mod grav autoritatea de stat, în interior, dar şi în exterior, aceasta a trecut la măsuri de re-presiune împotriva creştinilor începînd cu împăratul Claudiu care le-a declanşat într-o formă destul de blîndă faţă de succesorii săi, la anul 55-56, poruncind ca toţi evreii să fie expulzaţi din Roma pentru gîlcevile pe care le făceau, ameninţînd liniştea şi ordinea publică. Măsura i-a privit deopotrivă şi pe creştinii dintre evrei şi ea s-a extins şi la aite centre importante din imperiu.

La mai puţin de 10 ani după ce a izbucnit revolta evreilor din Palestina, pregătită chiar din epoca cînd luase Claudiu măsuri împotriva lor, măsuri executate şi atunci prin agitaţiile socotite primejdioase ale evreilor, împăratul Nero declanşează apoi cea dinţii persecuţie sîngeroasă împotriva creştinilor.

De aci înainte persecuţiile se ţin lanţ şi istoria înregistrează încă vreo nouă alte persecuţii de mare amploare pînă la anul 313. De fapt ele au fost mai numeroase dar măsurile luate la declanşarea lor nu s-au aplicat pretutindeni la fel, depinzînd de guvernatorii provinciilor şi de conducătorii cetăţilor.

Dărîmarea Ierusalimului la anul 77 d.Hr. a constituit un prilej şi un motiv grav de urmărire şi de oprîmire a creştinilor, socotiţi ca fiind o simplă sectă iudaică.

Orice calamitate o avea imperiul, orice duşman îl ataca din afară, vina pentru aceste nenorociri era aruncată asupra creştinilor.

Cu toate supliciile la care erau supuşi şi cu toate că încă de la Nero comunităţile creştine au fost declarate «collegia illicita», creştinii au continuat să lucreze şi să cîştige teren ajungînd tot mai numeroşi în toate straturile sociale. O împrejurare neprevăzută le-a favorizat întărirea poziţiei numerice şi de altă natură în imperiu şi anume : faptul că la anul 220-222 împăratul Caracala a acordat cetăţenia, adică dreptul nevisat pînă aci de masa cea mare a locuitorilor imperiului, tuturor liber-ţilor, adică foştilor sclavi eliberaţi şi peregrinilor, precum şi altor categorii de oameni liberi, adică tuturor locuitorilor imperiului roman, cu excepţia sclavilor. Cum majoritatea acestora deveniseră creştini, se înţelege că poziţia şi influenţa creştinilor a cîştigat enorm prin măsura luată de Caracala.

Un mare val şi destul de crîncen s-a abătut asupra creştinilor, prin persecuţiile care au urmat după retragerea romanilor din Dacia, retragere care a avut loc la anul 275 sub presiunea dacilor liberi şi a goţilor. Culmea măsurilor represive s-a atins la 10 ani după acest eveniment sub împăratul Diocleţian (286—305) care de îndată ce a ajuns pe tronul imperiului a încercat să ia o hotărîre definitivă în lupta cu Biserica.

Sub urmaşii săi toleranţa a alternat cu persecuţia pînă la anii! 313 cînd Constantin cel Mare a tras consecinţele luptei zadarnice de pînă aci dusă împotriva Bisericii timp de 250 de ani, şi a publicat edictul de la

Milan prin care a acordat, atît creștinilor libertate de manifestare legală, cît și tuturor credincioșilor celorlalte religii.

Rezultatul celor aproape trei sute de ani de prigonire a Bisericii și a credincioșilor nu a fost acela pe care l-a așteptat imperiul, ci tocmai nnul contrar. Creștinismul în loc să piară, a cîștigat din ce în ce mai mult teren, încît în veacul al treilea și mai ales în a doua jumătate a lui, numărul credincioșilor aparținători noii religii, devenise atît de mare, încît, fără să acționeze direct asupra treburilor publice și împotriva ordinii de stat, făcuseră imperiul în multe privințe, dependent, în mod practic sau real de voința sau atitudinea lor. Puterea aceasta pe care și-o dobîndise creștinismul trăind și lucrînd un timp atît de îndelungat în ilegalitate, a apărut spre sfîrșitul veacului al treilea, ca o putere de nebiruit, și astfel a izbutit să schimbe atitudinea Statului față de ea.

Cel dintîi împărat care și-a dat seama, că nu mai era de luptat împotriva creștinilor, a fost ultimul lor prigonitor însemnat, Dioclețian. Dintre urmașii acestui împărat, Galeriu a ridicat pentru prima dată în mod oficial, printr-un decret imperial din 311, toate măsurile de prigonire luate de antecesorii săi. În mod special prin acest edict au fost abrogate și legile de prigonire a creștinilor, emise între ani 303—305, de către împăratul Dioclețian.

Prin edictul lui Galeriu, se declara : «Creștinii pot să existe din nou ; ei vor putea să-și țină de acum înainte — în mod liber — adunările lor (conventicula) ; să-și zidească biserici, însă cu condiția să nu tulbure ordinea și să nu facă nimic contra legilor Statului», în schimbul acestei grații, ei sînt însă datori sa roage pe Dumnezeu lor pentru sănătatea împăratului, pentru prosperitatea Statului, ca și pentru a lor proprie (*Pro salute nostra et rei publicae ac sua*). Creștinii vor putea să ocupe funcții și să trăiască în siguranță în căminele lor; să nu fie tulburați în treburile lor religioase.

Acest edict de mare însemnătate pentru politica imperiului și pentru dezvoltarea Bisericii, a redat creștinilor, pe lîngă toleranță, și primul lor drept recunoscut de Statul roman, dreptul de a exista (*ut denuo sinî christiani et conventicula sua componant*). Cum însă o mare parte a opiniei publice și cercurile înalte din conducerea imperiului erau antrenate și crescute în tradiția persecutării creștinilor, efectul acestui edict a fost minim și a stîrnit o puternică opoziție din partea aparatului de stat, așa încît el nici nu a putut să fie aplicat pretutindeni.

De altfel nici creștinilor aproape că nu le venea să creadă, ca a sosit momentul unei eliberări de sub opresiunea în care trăiseră pînă atunci. La această eliberare s-a ajuns de fapt abia prin edictul de la Milan, dat în anul 313 de către împărații Constantin cel Mare și Liciniu. Iată textul acestui edict în traducere liberă :

«Noi, Constantin și Licinius auguști, sosiți la Milan sub auspicii fericite și căutînd cu bunăvoință tot ce interesează bunul mers și securitatea publică, între multe lucruri pe care le-am socotit utile și propriu-zis înaintea tuturor lucrurilor, am socotit ca trebuie fixate regulile în care să fie cuprinse cultul și respectul divinității. Să se știe că noi acordăm creștinilor și tuturor celorlalți, întreaga libertate de a urma reli-

gia pe care și-o vor alege. In vederea căreia divinitatea care rezidă ia cer, va binevoi să ne fie și nouă favorabilă și celor care trăiesc sub/imperiul nostru. Prin acest înțelept și sănătos sfat, noi facem deci să se cunoască voința noastră, în sensul nu numai ca libertatea de a urma sau de a îmbrățișa religia creștină să nu fie refuzate nimănui, dar, că este îngăduit fiecăruia de aș încredința sufletul său religiei care îi convine... Această concesie pe care le-o facem, lor creștinilor, în mod absolut și sigur, înțelepciunea voastră va înțelege, că noi acordăm deo potrivă tuturor, celor care vor să urmeze cultul lor, sau riturile lor particulare. Pentru că este în folosul liniștei timpului nostru, ca fiecare în chestiunile divine să poată urma modul care-i convine...»

In edictul lor, Constantin și Liciniu, spun că, dezbătând la Milan, toate cele de interes pentru securitatea publică (*que ad commodam et securitatem publicam pertineient*), au socotit între cele dintâi lucruri necesare să dea creștinilor și tuturor, puțința de a urma în mod liber religia pe care ar voi-o fiecare (*ut daremus omnibus liberam potestatem sequendi religionem quam quisque voluisset*).

Apoi, ridicând complet toate opreliștile care mai înainte s-au înscris în legătură cu numele creștinilor (*ut amotis omnibus omnino conditionibus que prius scriptis ad officium tuum datis super Christianorum nomine...*), acum să fie liberi și fiecare dintre cei care vor să practice religia creștină, să urmeze religia lor fără nici o tulburare (*inquietudo*) sau șicană.

«Noi dăm creștinilor facultatea liberă de a practica religia lor, și chiar altor religii le concedem, pentru liniștea vremii noastre, puțința ca în mod similar, deschis și liber, să fie practicate, așa încât fiecare în practicarea religiei să aibă facultatea liberă, nestînjenindu-se cinstirea nici unei religii» (*...nos liberam atque absolutam colendae religionis suae facultatem is dem Christianis de disse... etiam aliis religionis suete vel observantiae potestatem similitei apertum et liberam pro quiete temporis nostri esse concessam, ut in colendo quod quisque delegerit, habeat liberam facultatem...*). (Vezi: Eusebiu, Ist. ecl., X, 5, 1-17; Lactanțiu, De mortibus persecutorum, 48, 2-12).

Din cuprinsul acestui edict, se vede că el s-a dat în interesul Statului iar nu în interesul vreunei religii. Prin el se dă creștinilor și tuturor celorlalți credincioși, libertatea religioasă deplină tuturor. Se ridică orice măsuri restrictive contra creștinilor, pentru ca aceștia să se poată bucura de libertate absolută și pe față (*absolutam et apertam*) ceea ce înseamnă că pînă aci într-adevăr creștinii se găsiseră în ilegalitate, stare în care nu puteau duce o viață religioasă pe față (*apertam*), ci în ascuns (*occultam*).

Prin urmare edictul de la Milan, însemnează scoaterea creștinilor din ilegalitate. Dispoziția arată totodată că nici unei religii nu i se refuză cinstirea cuvenită. Se acordă aceleași garanții legale tuturor religiilor, recunoscându-se prin aceasta comunităților religioase — deci și celor creștine — calitatea de corporații de drept public, calitate pe care o avea pînă aci numai cultul roman. Religia romano-păgână încetează prin aceasta de a mai fi religie de stat în sensul în care ea fusese pînă aci. Statul devine neutru față de cultele religioase.

Prin toate acestea se inaugurează o nouă politică religioasă în, lume, întemeiată pe libertatea religioasă, fără nici o discriminare, pe egalitatea cultelor în fața Statului, care în materie de credință religioasă se declară neutru, abolind privilegiile de stat de pînă aci. Privită în perspectiva timpurilor, această politică religioasă, inaugurată prin Edictul de la Milan, a rămas și a servit ca model acelor state care într-ade-văr au înțeles în mod real atît rostul lor cit și rostul credințelor religioase.

De ia Edictul de la Milan din anul 313 înainte, se trece la o nouă etapă a raporturilor dintre Biserică și Stat, de afirmare a poziției și influenței din ce în ce mai puternice a Bisericii în Stat. Constantin cel Mare a luat o serie de măsuri prin care a dat posibilitate Bisericii să-și întărească baza ei materială, să-și fixeze învățătura sa religioasă și să se reorganizeze din punct de vedere administrativ.

Cunoscut fiind faptul că împăratul Constantin cel Mare nu a devenit creștin decît pe patul de moarte, s-a pus mereu întrebarea de ce oare a sprijinit totuși Biserica în așa mare măsură? Motivele care l-au determinat pe împărat să adopte această atitudine nouă față de creștinism par a fi tendința spre unificare și refacerea întregii organizații de stat a imperiului, începută încă în vremea lui Dioclețian, căutînd să toarne într-o administrație unificată, un conținut corespunzător pentru a-i consolida unitatea, în scopul consolidării acestei unificări Constantin a socotit că poate întrebuința creștinismul, pentru că l-a considerat destul de puternic și destul de apt, — prin elementul nou pe care-l aducea și în ceea ce privește credința religioasă și în ceea ce privește raporturile dintre diversele popoare — ca să servească în chip optim opera de unificare a imperiului pe care o urmărea el.

Într-adevăr, religia creștină era o religie monoteistă, avînd prin aceasta avantaje multiple, - ea nu era apoi o religie națională ca religiile politeiste, în care fiecare popor își avea zeul lui pe care-l cultiva, ci din contră, căuta să atenueze deosebiri etnice cu scopul de a strînge pe toți credincioșii într-o organizație monoteistă unitară. La vremea aceea nimic nu-i putea servi mai bine lui Constantin cel Mare pentru înfăptuirea țelului său de unificare a imperiului, decît o astfel de religie, legată de adorarea unui singur zeu, un Dumnezeu comun, al tuturor celor din imperiu.

Religia creștină, întrunind toate condițiile pentru a servi acest scop, putea să servească în același timp și altor țeluri ale politicii imperiului, dar desigur numai în cazul cînd ea ar fi fost sprijinită în mod corespunzător, ceea ce Constantin a și făcut cu toată hotărîrea, depășind prin primele sale acte de sprijinire și ridicare a Bisericii, principiul egalității cultelor enunțat prin Edictul de la Milan, care a rămas valabil numai teoretic, căci practic Constantin a transformat Biserica creștină în Biserică dominantă, nu numai față de celelalte religii, ci, destul de vizibil, chiar și față de cultul oficial roman, în fruntea căruia Constantin cel Mare a continuat totuși să troneze ca pontifex maximus pînă la moartea sa.

Față de rezistența ce-i opuneau reformelor sale în acest domeniu vechile culte, mai ales cultul roman și cercurile politice și administra-

tive legate de acesta, Constantin cel Mare a adoptat o atitudine de înțelegere, menajând sensibilitatea religioasă și orgoliul păgîn, chiar prin faptul că a menținut demnitatea de pontifex maximus pînă la moartea sa și prin aceea că nici nu s-a botezat decît tocmai la sfîrșitul vieții.

În fapt, el nici nu a luat vreo măsură de prigonire a paginilor, a ținut doar să creeze Bisericii toate condițiile ca aceasta să apară în arena vieții religioase cel puțin pe un plan egal dacă nu avantajat față de religia păgînă, pentru ca în aceste condiții să se poată hotărî soarta fiecăruia prin luptă deschisă. El a patronat toată vremea și cultul păgîn, exercitînd efectiv și funcția de șef al acestui cult, de pontifex maximus, dar însușindu-și totodată și calitatea de mare pontifex creștin.

Prin toate privilegiile -acordate Bisericii și slujitorilor ei, Constantin nu a depășit în întregime privilegiile pe care le avea cultul oficial roman, și slujitorii acestuia, iar în bună parte chiar și alte culte păgîne și slujitorii lor. Împotriva nici unuia din cultele păgîne nu a luat măsuri, ci doar împotriva unor eretici creștini (arieni), avînd interesul să apere și să consolideze Biserica.

Această politică religioasă a lui Constantin cel Mare l-a făcut să poată ține în mîinile sale frînele forțelor spirituale ale imperiului și să uzeze de ele în interesul politic pe care l-a urmărit: consolidarea și prin religie a unității imperiului, țel pentru înfăptuirea căruia el a pus baza și a trasat drumul, rămînînd urmașilor săi misiunea de a-l desăvîrși.

Cinstit deopotrivă și admirat pentru înțelepciunea sa și de păgîni și de creștini, el a fost proclamat sfînt îndată după moarte și de către creștini și de către păgîni. Creștinii au mai așezat în rîndul sfinților și pe mama sa Elena, iar paginii l-au declarat divin (divinus), așa cum era obiceiul să declare pe acei împărați și pontifici supremi în același timp, care făcuseră servicii reale imperiului și religiei romane.

Apotecarea lui din partea paginilor, a fost dublată de apotecarea lui creștină, act prin care, de la Constantin cel Mare, o serie de împărați au fost smulși din mîinile paginilor, și prin care creștinismul a oferit orgoliului imperial al urmașilor lui Constantin o perspectivă care de acum încolo devenea de preferat față de cea a apoteozării păgîne, și care a făcut și ea, ca de atunci să atîrne mai greu cumpăna în favoarea creștinilor.

Biserica a avut tot interesul să intre în alianță cu împăratul după ce suferise rigorile prigonirilor imperiale, după ce căutase în zadar să-i înduplece pe împărații anteriori și să le cîștige bunăvoința. Era o ocazie unică și neașteptată, poate nici visată de cei mai mulți. Creștinii și Biserica aveau tot interesul ca tronul imperial odată cîștigat pentru cauza lor să fie păstrat și făcut cît mai folositor pentru dezvoltarea Bisericii. Deși în sufletul lor alături de dragostea creștină se acumulaseră și multe resentimente împotriva prigonitorilor de pînă atunci, totuși în prima fază n-au trecut la răfuieli cu paginii, ci doar la răfuieli interne, pentru că în starea de ilegalitate în care se dezvoltase viața Bisericii și chiar doctrina, se produsese o mulțime de spărturi atît în unitatea ei doctrinară cît și în cea organizatorică.

Pentru a-și putea limpezi problemele interne ale Bisericii, creștinii au căutat și au găsit în împărat un aliat de a cărui putere s-au servit împotriva ereticilor. Sprijinind Biserica majoritară față de ereticii ei, Constantin cel Mare și-a asigurat colaborarea și simpatia celor care țineau la credința și tradițiile ortodoxe, ceea ce nu era fără de importanță pentru poziția ei, aceasta pentru că după Sinodul I ecumenic, mai mult cîcît înainte, majoritatea creștinilor și a clericilor s-au pus total în slujba împăratului.

Recunoscută ca un cult liber, Biserica și-a dobîndit prin această recunoaștere, calitatea de instituție publică, și de pe această poziție a putut să-și sporească mijloacele economice, și să aspire, ba chiar să devină o putere politică sub Constantin cel Mare, care o sprijinea ca ea să devină în Stat cult dominant, spre sfîrșitul vieții sale.

De pe aceste baze, create prin politica lui Constantin cel Mare, Biserica a colaborat cît se poate de strîns cu Statul și a mers mai tîrziu în condițiile acestei colaborări pînă la identificarea cu el.

Dacă Constantin cel Mare, în condițiile obiective ale imperiului din vremea se, nu a făcut decît să salte puțin, în mod practic Biserica pînă o poziție dominantă numai de fapt, iar nu și legal, față de celelalte culte, apoi urmașii săi și-au dat toata silința ca acest caracter dominant al Bisericii să-l accentueze pînă la transformarea ei în Biserică de stat.

În sensul acesta au lucrat toți împărații începînd cu cei trei fii ai săi: Constantin II (337—340), Constant (337—350) și Constantin (337—361), cu excepția lui Iulian Apostatul (361—363) care a încercat să restaureze păgînismul în drepturile și în poziția lui anterioară domniei lui Constantin. De aci înainte Biserica devine un cult al Statului, dar nu singurul cult al Statului ci numai unul dintre celelalte culte. Cum însă prin numărul credincioșilor ea se situa în fruntea celorlalte, Biserica ajunge cultul dominant al Statului, încărcată de priAalegii, dar și bîntuită ele tot felul de convulsiuni interne provocate de erezii, de schisme și de ambiții doșarte, chiar și de rivalități între diverși împărați, sau dintre alți demnitari de stat, Biserica înaintează spre dobîndirea poziției de singurul cult oficial al Statului și sfîrșește, ca la anul 380 să și devină singurul cult oficial al Statului. Cel care-i consacră creștinismului poziția de religie de stat, și ar>urcie de singura religie a Statului roman, este împăratul Teodosie I cel Mare (379—395). Acesta făcînd pregătiri în vederea întrunirii celui de al doilea Sinod ecumeneic la Constantinopol a găsit potrivit să emită la 380 decretul prin care proclamă creștinismul religia de stat.

Devenită cult oficial al Statului, ale cărei legi și hotărîri dogmatice sînt promulgate după al doilea Sinod ecumenic și ca legi de stat și ca avînd puterea acestora, ea devine principala aliată a imperiului și în același timp principala răspunzătoare de soarta imperiului cu care colaborează cît se poate de strîns, sprijinind și favorizînd toate măsurile interne de consolidare a puterii Statului ca și măsurile de apărare a acestuia împotriva primejdiilor din afară care se întetesc tot mai mult din a doua jumătate a veacului IV, stîrnindu-se în avalanșă migrațiunea popoarelor barbare, care, după ce pătrund înfîi adine în peninsula Balcanică 377—378, trec în Italia, devastează chiar Roma la anul 410

(Alaric regele vizigoților) și-și iau apoi drumul spre Galia, Spania și Africa de Nord (Africa romană) cotropindu-le pe toate acestea așa incit întreaga Biserică din Apusul Europei de atunci, cu excepția centrului Italiei în frunte cu Roma, ajunge sub stăpânirea barbară. ...; •.

•In noua situație Biserica din apus încetează de a fi cultul oficial al Statului. Mai mult în Galia și în Spania prevalează erezia ariană: iar în Africa de Nord vandalii încep o acțiune care urmărea desființarea Bisericii.

în răsărit Biserica continuă să-și mențină și să-și întărească poziția tocmai pentru că devenea un aliat din ce în ce mai mare al puterii imperiale, angajată în lupta cu primejdia popoarelor barbare în continuă migrațiune. De aceea Statul a luat mai multe măsuri, prin legi proprii, pentru organizarea și apărarea Bisericii, precum și reprimarea dușmanilor ei mai ales a ereticilor și a paginilor.

Cu deosebire împăratul Teodosie II cel Mic (468—494) emite astfel de legi, iar pentru impunerea în întreaga cultură romană a doctrinei creștine el creează în anul 425 prima universitate creștină la Constantinopol. Cu șase ani mai târziu, pentru apărarea Bisericii împotriva ereziei nestoriene, el convoacă Sinodul al III-lea ecumenic (431) la Efes și promulgă hotărârile dogmatice și canonice ale acestui sinod, învâșându-le cu puterea legilor de stat (la 418 elaborează Codex Theodosianus).

Deopotrivă în interesul imperiului și în interesul Bisericii ei mai convoacă la anul 449 un al doilea sinod la Efes, conceput ca sinod ecumenic, dar rămas sub numele de sinod tîlhăresc, din pricina comportării nedemne a unor participanți la sinod.

În timpul prăbușirii imperiului roman de apus, din nevoia de a mobiliza toate forțele împotriva dușmanului lui din afară, Statul este determinat să încerce a strînge tot mai mult raporturile sale cu Biserica, datorită posibilităților pe care le avea aceasta de a mobiliza masale de locuitori ai imperiului, care devenira aproape integral creștine.

O fază nouă în relațiile dintre Biserică și Stat, în timpul aceluiași primejdii, o înscrie anul 451 cînd s-a întrunit al IV-lea Sinod ecumenic la Calcedon din porunca împăratului Marcian. Ceea ce este caracteristic pentru acest sinod, care inaugurează o nouă fază, este că deodată cu promulgarea hotărîrilor dogmatice și canonice, în forma și cu puterea legilor de stat, împăratul Marcian face un pas înainte și declară că legile Bisericii au putere mai mare decît legile de stat, adică prevalează față de acestea acolo unde s-ar întîmpla să se refere la chestiuni comune. Subliniind acest moment hotărîrile Sinodului IV ecumenic reglementează și ele, într-o formă nouă, raporturile dintre Biserică și Stat încadrînd în chip formal unitățile teritoriale ale Bisericii în acelea ale Statului și însușindu-și numeroase legi de stat cărora le-a dat un veș-mînt bisericesc, în noua sa situație, Biserica continuă pe drumul fuziunii cu Statul, proces care este favorizat de ultima nenorocire a veacului V pe care a reprezentat-o pentru imperiul roman și pentru Biserică prăbușirea completă a întregului imperiu roman de apus la anul 476, cînd ultimul împărat al părții apusene a imperiului, Romulus Augustus,

a fost depus de Odoacru, regele herulilor, o seminție a ostrogotilor care pun stăpînire pe întreaga Italie și de aci înainte partea apuseană a imperiului stă aproape 100 de ani, în întregime, sub stăpînire barbară.

Vremea aceasta coincide cu faza de trecere de la epoca orînduirii sclavagiste spre orînduirea feudală, a cărei instaurare se accelerează prin eliberarea tot mai masivă a sclavilor și prin transformarea lor în șerbi sau iobagi, proces sprijinit și favorizat de Biserică ca avînd și interesul de a dobîndi pe calea acestui proces numărul necesar de brațe de muncă pentru pămînturile pe care le dobîndise și a căror întindere sporea transformîndu-le în latifundii.

B. BISERICA ÎN CADRUL STATULUI ROMANO-BIZANTIN

i*. Consolidarea organizatorică a Bisericii în Răsărit, începînd din sec. VI

Epoca lui Justinian I (527—565) reprezintă o fază nouă și cea mai caracteristică a relațiilor dintre Biserică și Stat în această orînduire.

Împăratul devine căpetenia civilă a Bisericii. Toți episcopii devin demnitari de stat, în sensul că primesc o poziție de reprezentanți direcți ai împăratului, nesupuși celorlalți demnitari de stat. Se știe că ei fuseseră, pînă aci, de la Constantin cel Mare încoace, doar judecatori publici ale căror atribuții sau a căror competență suferise multe modificări, crescuse sau fusesse restrînsă. De acum înainte autoritatea lor crește, atribuțiile lor sociale și politice se sporesc devenind răspunzători direcți înaintea împăratului în noua lor calitate de demnitari ai Statului, împăratul se ocupă tot mai intens de treburile bisericești, emițînd legi privitoare la organizarea Bisericii.

Justinian însuși convoacă sinodul V ecumenic, iar paralel ia nemăsurate măsuri pentru o cît mai bună organizare a Bisericii. Astfel el consacră sistemul pentarhiei, sprijină măsurile de selecționare a episcopilor, interzicînd alegerea lor dintre persoanele fără de cultura corespunzătoare, aceasta spre a putea face față și sarcinilor noi pe care le primiseră ca demnitari ai Statului, - el se ocupă cu de-amănuntul de organizarea mînăstirilor, de organizarea așezămintelor de asistență socială a Bisericii și de o mulțime de alte treburile bisericești, așa încît legislația sa în materie bisericească reprezintă ca volum mai mult decît legislația tuturor sinoadelor ecumenice și locale laolaltă.

Expresie a noilor raporturi dintre Biserică și Stat, adică cea mai grăitoare expresie a acestor raporturi, devin colecțiile speciale de legi bisericești emise de autoritatea de stat și cu deosebire nomocanoanele, colecții mixte de canoane și de legi de stat privitoare la treburile bisericești. Ele desigur apar mai devreme, dar ni s-au păstrat numai din epoca lui Justinian.

Reînnoind prin legi de stat, fie prin texte tipice de lege, fie prin prefetele sau introducerile la colecțiile sale de legi (Codex și Novele) unele mărturisiri de credință creștină și adăugînd altele prin care reproduce cuprinsul simbolului niceo-constantinopolitan și declară hotărîrile dogmatice ale primelor patru sinoade ecumenice ca avînd valoa-

rea Sfintei Scripturi, împăratul Justinian apare în ipostaza de pontifex maximus al Bisericii.

Pe făgașul pe care a pornit Justinian relațiile dintre Biserică și Stat, sau mai bine zis în cadrele fixate de el pentru aceste relații, ele au continuat să se desfășoare pînă la sfîrșitul epocii bizantine, adică pînă la căderea imperiului bizantin (1453).

Au apărut desigur și o serie de elemente noi care n-au făcut însă decît să continue drumul deschis de Justinian, accentuînd — în unele împrejurări — și mai strîns simbioza dintre Biserică și Stat, sau slăbind această simbioză pînă la măsuri de cvasiseparație a celor două organizații.

Astfel, în epoca împăratului Heracliu (610—638), pe de o parte relațiile dintre Biserică și Stat se strîng printr-o intensă colaborare, impusă prin războaie contra perșilor și contra arabilor, și adusă la expresie prin legislația lui Heracliu în chestiuni bisericești, iar pe de altă parte aceste relații marchează și o criză prin cele dintîi acte de secularizare la care recurge Heracliu pentru rațiuni de stat.

Curînd după epoca lui Heracliu, împăratul Constantin IV Pogonat (668—685) întrunește al șaselea Sinod ecumenic la anul 680, în aceleași condiții în care le-au întrunit împărații romani și bizantini și pe celelalte cinci sinoade ecumenice de pînă atunci. Adică, l-a convocat, a dirijat lucrările lui, i-a aprobat hotărîrile dogmatice și le-a publicat sau le-a promulgat, investindu-le cu puterea legilor de stat. Este de remarcat însă că hotărîrile, fie canonice, fie dogmatice, ale sinoadelor ecumenice, prevalau față de legile de stat, în baza cunoscutei legi a împăratului Marcian de la anul 451.

În continuarea Sinodului de la 680 se întrunește de către împăratul Justinian II (685—695; 705—711) la *Constantinopol*, în sala boltită a palatului imperial «al doilea sinod Trulan» sau sinodul «guinisext», în anii 691—691, ele fapt a doua sesiune a sinodului VI ecumenic, în aceleași condiții în care au fost întrunite și sinoadele ecumenice anterioare.

La puțină vreme, relațiile foarte strînse dintre Biserică și Stat intră într-o criză gravă prin izbucnirea iconoclasmului, pe care l-a stîrnit împăratul Leon III Isaurul, printr-un decret de confiscare a icoanelor, emis la anul 725. Deși inițial, măsura însemna doar un act de secularizare, pentru că icoanele reprezentau valori imense de care Statul avea nevoie pentru a putea face față cheltuielilor impuse de războaiele ce le purta împotriva arabilor și a bulgarilor, totuși el s-a transformat într-o încercare susținută de a desființa cultul icoanelor.

Criza pe care a provocat-o iconoclasmul în relațiile dintre Biserică și Stat a durat de fapt peste 150 de ani și a avut aspecte nu numai de ostilitate, sau de prigonire a Bisericii din partea Statului, ci și unele faze de separație între Biserică și Stat. Secularizările s-au ținut lanț și s-a încercat chiar întrunirea unui sinod ecumenic la anul 754, în Constantinopol, care să abolească cultul icoanelor. El a fost convocat și patronat de împăratul Constantin al V-lea Copronim.

După ce la anul 754 s-a încercat printr-un sinod, convocat ca ecumenic, abolirea cultului icoanelor, cu peste 30 de ani mai tîrziu s-a întrunit de către împărăteasa Irina, al VII-lea sinod ecumenic, la 786,

cunoscut sub numele de al doilea Sinod ecumenic de la Niceea, care a restabilit formal cultul icoanelor. Și acest sinod a fost întrunit și ținut prin intervenția puterii de stat, în același chip și în aceeași măsură, în care aceasta s-a produs pentru întrunirea celorlalte sinoade.

Iconoclasmul însă nu a cedat și a continuat să învenineze raporturile dintre Biserică și Stat, stîrnind ca de altfel de la început, și adversitatea Bisericii din apus, deși aceasta nu se mai găsea pe teritoriul imperiului bizantin și nu mai putea fi atinsă de măsurile luate de împărații bizantini.

Deși cultul icoanelor a fost restabilit în mod festiv de către împărăteasa Irina (780—802) la 13 oct. 787, dar abia împărăteasa Teodora (842—856?) la anul 843 a reușit să convoace un sinod la Constantinopol care a declarat valabil cultul icoanelor. Au mai urmat încă o serie de tulburări ce nu s-au încheiat decît în vremea patriarhului Fotie (835—867, -877—886), în vremea păstoririi căruia, cu toată tensiunea existentă încă între Biserică și Stat, dintr-o serie de cauze obiective, s-au întrunit trei sinoade convocate ca ecumenice de către împăratul respectiv, la anul 861, 869—870 și 879—880, sinoade care au pus capăt crizei declanșate în relațiile dintre Biserică și Stat de către iconoclaști. Aceste sinoade n-au rămas în rîndul celor ecumenice, dar ele sînt importante prin faptul că la convocarea și la patronarea lucrărilor lor, ca și la promulgarea hotărîrilor adoptate de ele s-a procedat după rînduiele observate cu prilejul altor sinoade ecumenice. Aceasta însemna că împăratul bizantin continua să fie căpetenia civilă a Bisericii, adică același pontifex maximus al ei.

2. Evoluția relațiilor dintre Biserică și Stat în epoca bizantină.

Deosebit de importantă pentru relațiile dintre Biserică și Stat și de fapt caracteristică pentru modul în care a evoluat, pînă în epoca lui Fotie, relațiile dintre Biserică și Stat, este colecția de legi bizantine cunoscută sub numele de Epanagoga, publicată de către Vasile I Macedoneanul (867—886) între anii 884—886. Aceasta are caracterul unei adevărate constituții și, raportînd-o la alte colecții mai vechi și mai noi de legiuiri de stat poate fi considerată drept cea mai veche și cea mai bine încheată constituție în sens propriu.

În textul acestei colecții se consacră dreptul împăratului de pontifex maximus al Bisericii și dreptul patriarhului ecumenic de căpetenie religioasă a imperiului, în felul acesta se aduce la expresie sistemul conducerii bicefale a imperiului și a Bisericii, avînd fiecare din acestea două căpetenii : una laică și una bisericească.

Acest sistem marchează o etapă nouă, inaugurată de fapt chiar din epoca lui Justinian, dar neadusă la expresie legală într-o formă atît de clară și de precisă decît prin Epanagoga.

Noua etapă însemnează încheierea unui proces început cu ocazia Sinodului I ecumenic, cînd Constantin cel Mare s-a declarat «episcop al treburilor celor din afară ale Bisericii». Dar ce distanță a parcurs și prin ce etape a trecut, demnitatea împărătească, ca să ajungă de la poziția de «episcop al treburilor celor din afară ale Bisericii», la poziția de căpetenia laică sau politică a Bisericii.

; " Noul sistem se păstrează intact pînă la sfîrșitul imperiului bizantin (1453) și paralel se transmite tuturor Bisericilor și statelor răsăritene, Vecine cu Bizanțul sau aflate în aria de cultură bizantină. Aceste state preluînd sistemul respectiv de la Bizanț și l-au păstrat pînă inclusiv la trecerea de la vechile orînduiri feudale și burgheze la orînduirea socialistă. Ce-i drept numai în Rusia sistemul a durat pînă la 1918, pe cînd în celelalte state în care el s-a practicat (Serbia, Bulgaria și România), s-a retras în bună parte încă din veacul XIX și a fost înlocuit treptat de atunci încolo. Într-o formă foarte puțin schimbată, el se mai păstrează încă în Grecia (și Creta).

*

Dacă aruncăm o privire generală asupra modului în care au evoluat relațiile dintre Biserică și Statul roman bizantin în primele zece veacuri, precum și după aceea, cît a mai durat epoca bizantină și răsfrîngerile ei asupra statelor menționate, putem face o serie de constatări, care exprimă elementele caracteristice pentru modul cum au evoluat aceste relații.

Aceste elemente ar fi :

a) Schimbarea continuă și foarte grăitoare a relațiilor dintre Biserică și Stat, în funcție de dezvoltarea socială și politică a statelor, și mai concret în paralelă cu orînduirile sociale pe care le-a străbătut viața de stat. Acesta constituie elementul schimbător, în permanentă prefacere, care exprimă totodată și principalul factor prin care Statul intră în relații cu Biserica, sau principalul factor care determină din partea Statului esența relațiilor sale cu Biserica.

Cel de-al doilea factor esențial al acestor relații a rămas teoretic și practic aproape neschimbat : este factorul prin care Biserica intră în relații cu Statul, factor reprezentat de învățătura sa de credință, în cadrul căreia se situează și aceea privitoare la raporturile cu autoritatea de stat, așa cum au fost precizate de însuși Mîntuitorul prin cuvintele : «Dați Cezarului cele ce sînt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu». (Mt. 22, 21 ; Le. 20, 25).

Nu este însă mai puțin adevărat că Biserica adaptîndu-se prin lucrarea ei tuturor condițiilor noi pe care le-a creat sau pe care le-a adus vremea și mai precis succesiunea orînduirilor sociale, a ajuns în unele împrejurări ca printr-o serie de exponenți ai săi să se identifice cu diverse orînduiri sociale. Trebuie însă subliniat faptul că limitele acestei identificări au fost determinate de atașamentul și chiar de identificarea Bisericii cu aspirațiile legitime ale credincioșilor săi, ea nedesfășurînd — în nici o vreme — acțiuni care să vizeze direct prefacerile sociale sau modul de organizare a vieții economice, sociale ori politice.

b) Convocarea, întrunirea și patronarea sinoadelor ecumenice ca mari adunări reprezentative ale întregului imperiu roman și apoi ale întregului imperiu roman bizantin, atît pentru treburi religioase cît și pentru treburi de stat, pentru că de fiecare dată întrunirea cîte unui și nod ecumenic, chiar și acelor care n-au rămas în istorie cu acest nume, s-a făcut în împrejurări extrem de critice pentru Stat. Istoria acestor sinoade ne arată că ele au însemnat pentru Stat mijloacele cele mai indi-

cate-și mai eficace pentru mobilizarea tuturor forțelor interne ale Statului' împotriva primejdiilor grave care îl amenințau din afară.

¹ c) încoronarea și apoi chiar ungerea împăraților bizantini de către patriarhii din Constantinopol, acte ce constituiau nu numai o consacrare religioasă a autorității imperiale, ci și partașia patriarhilor, atât ia gloria, cât și la răspunderea demnității imperiale.

d) Evoluția raporturilor dintre căpetenia Statului și căpetenia bisericească a imperiului de răsărit, pînă la sistemul bicefaliei bizantino-patriarhale, sistem transmis și statelor succesoare ale Bizanțului.

e) Legiferarea continuă din partea autorității de Stat în chestiuni bisericești de tot felul, începînd cu cele dogmatice și canonice și sfîrșind chiar cu unele liturgice.

f) Investirea legilor bisericești sau a canoanelor cu putere egală cu aceea a legilor de Stat și chiar cu putere mai mare decît a acestora.

g) întocmirea și folosirea de către Biserică precum și de către Stat a colecțiilor numite Nomocanoane care dădeau expresie codificată simbiozei dintre Biserică și Stat.

h) Secularizările la care a recurs autoritatea de Stat începînd cu Heraclie și cu împărații iconoclaști și culminînd cu Nichifor II Focas (963), spre a putea face față cheltuielilor de apărare împotriva vrăjmașilor din afară ai Statului sau și spre a reduce forța economică la care ajunsese Biserica.

3. Relațiile dintre Biserică și Stat în Imperiul Roman de Apus.

În sfîrșit după ce am prezentat evoluția relațiilor dintre Biserică și Stat în Răsărit, se impune o scurtă privire și asupra modului deosebit în care au evoluat relațiile dintre Biserică și Stat, în anumite epoci, în Apusul Europei.

Așa după cum s-a arătat, imperiul Roman de Apus căzuse la 476 complet sub stăpînirea popoarelor barbare. Cu toate acestea, s-a căutat ca în întreg Apusul să se aplice — în raporturile dintre Biserică și Stat — legile cuprinse în Codex Theodosianus, care apăruse la anul 438, în toial prăbușirii imperiului de Apus.

Deși supuși unor state fie necreștine, fie sprijinitoare ale unor erezii cum a fost arianismul, creștinii din apus și Bisericile lor, s-au manifestat loial față de autoritatea de stat, ghidîndu-se după rînduiriile tradiționale ale întregii Biserici.

Din veacul al VIII-lea însă, după ce de la 756 scaunul patriarhal din Roma dobîndește un teritoriu propriu, dăruit de franci, patriarhul începe a se comporta ca un stăpîn politic sau ca un suveran, trecînd la relații de altă natură cu statele, relații care devin în primul rînd politice, și ca atare patriarhul Romei se afirmă în mod formal — prin anii 780—781, cînd începe a vorbi în numele «senatului și al poporului roman», — ca și împărații romani de odinioară. De la această dată, patriarhia Romei se transformă în stat papal și intră în competiție politică cu diverse state. De aici înainte, deci, între principala căpetenie religioasă și

gioasă creștină din Apus și între statele cu care a ajuns în legătură, relațiile religioase trec pe al doilea plan, inclusiv în raporturile cu imperiul Bizantin, iar cele de natură politică *le* înlocuiesc apoi treptat cu desăvârșire.

C. RAPORTURILE BISERICII CU STATELE FEUDALE, MODERNE ȘI CONTEMPORANE

1. Statutul Bisericii Ortodoxe sub stăpînirea turcească.

La anul 1453, odată cu cucerirea Constantinopolului de către turci, s-a prăbușit și imperiul Bizantin.

Deși străină și anticreștină, stăpînirea turcească venea însă cu același sistem feudal, în ceea ce privește orînduirea socială. Noua stăpînire n-a alungat de pe pozițiile lor pe ierarhii și slujitorii Bisericii, ci a căutat să le restrîngă mijloacele economice de care dispuneau.

Conducerea Bisericii a acceptat noua stăpînire musulmană ca pe o stăpînire legitimă, căreia i-a dat cuvenita ascultare. Sultanii turci și-au asumat o seamă din drepturile împăraților bizantini, ca șefi de stat. Astfel Biserica a recunoscut sultanului dreptul de a investi pe patriarhii Constantinopolului, iar sultanul l-a recunoscut pe patriarh, nu numai în calitate de capetenie religioasă a creștinilor, ci și în calitate de conducător al acestora, adică etnarh sau reprezentant al intereselor creștinilor din imperiu. Aceleași drepturi le recunosc turcii, ca și arabii, patriarhilor din Orient, din Ierusalim, Antiohia și Alexandria, dar cel din Constantinopol devine prim etnarh, sau prim patriarh, el avînd reședința în capitala imperiului.

Biserica, deși pierde multe din bunurile sale, totuși păstrează numeroase poziții din cele pe care le avea în imperiul bizantin. La fel episcopii își păstrează calitatea de demnitari de stat, însă numai cu aplicare la populația creștină.

întreaga viață a creștinilor, atît cea religioasă cît și cea națională, s-a separat de conducerea de stat, păstrînd totuși cu acesta relațiile cele mai corecte de loialitate, la care obligă însăși învățătura creștină față de orice stăpînire lumească.

Paralel cu viața publică turcească, s-a dezvoltat viața publică creștină, în limba și cultura greacă, încît imperiul otoman ni se înfățișează cu această caracteristică : a conviețuirii dintre organizația politică și militară turcească și organizația națională și religioasă bizantină, care a dăinuit în istorie sub această formă pînă după eliberarea popoarelor creștine de sub stăpînirea otomanilor (veacul al XIX-lea și XX-lea).

2. Situația Bisericii Ortodoxe în celelalte țări europene.

a) În voievodatele române, ca și în statele slave, relațiile dintre Biserică și Stat, au luat înfățișarea acelor din imperiul bizantin. Aceasta se datorește atît influenței Bizanțului cît și faptului că Bisericele din aceste state au fost sub jurisdicția Patriarhiei din Constantinopol. Voievodul sau țarul a luat locul basileului bizantin, iar mitropolitul pe acela al patriarhului.

Dar chiar și după obținerea autocefaliilor, relațiile Bisericilor cu puterea de stat au continuat să fie aceleași ca și la Bizanț, tradiția bizantină servind ca ghid în permanență în această privință.

Astfel, în aceste țări feudale — inclusiv în voievodatele române — s-a practicat la început sistemul bicefaliei bașileo-patriarhal din Bizanț.

Găsindu-ne în plină orînduire feudală, ierarhii și stareții aveau peste tot aceeași poziție ca și în Bizanț, adică întruneau pe lîngă calitatea de demnitari bisericești și pe aceea de demnitari politici și de seniori feudali.

b) În unele state, ca de exemplu în Rusia, patriarhul se bucura de atîta autoritate, încît pe vremea patriarhului Nikon în veacul XVII (1662—1666) a încercat chiar să se substituie autorității de stat. Faptul acesta face pe Petru cel Mare să nu mai permită alegerea unui nou patriarh la 1700, desființînd Patriarhia la 1721 și inaugurînd, prin acest act, pentru Rusia, o nouă fază în relațiile dintre Biserică și Stat, sistem care a durat pînă la Marea Revoluție din octombrie 1917.

3. Permanentizarea tipurilor bizantine de relații dintre Biserică și Stat în Bisericile Ortodoxe autocefale.

Caracteristic pentru sistemul relațiilor dintre Biserică și Stat — adoptat de Bisericile autocefale după modelul bizantin — este faptul, că atît treburile vieții bisericești, cît și cele ale vieții de stat, erau hotărîte de sinoade sau soboare mixte, avînd caracterul unor corpuri reprezentative feudale. Din ele făceau parte toți ierarhii țării și stareții, ca reprezentanți ai Bisericii și demnitarii de la curțile țarilor, principilor sau voievozilor. Datorită acestor soboare chestiunile religioase s-au împletit mereu cu acelea ale vieții de stat și naționale, mergînd pînă la identificarea intereselor naționale cu cele bisericești și invers.

Situația aceasta era mult accentuată în statele de sub autoritatea turcească, unde creștinii și-au dobîndit o organizație bisericească autonomă, legînd la fiecare pas interesele bisericești de cele ale imperiului, pentru a putea rezista opresiunii turcești.

Mentalitatea aceasta, determinată de condițiile în care s-au dezvoltat în Orient relațiile dintre Biserică și Stat în orînduirea feudală, a supraviețuit feudalismului și s-a păstrat pînă aproape de zilele noastre.

În voievodatele române, relațiile dintre Biserică și Stat nu s-au deosebit prin nimic în epoca orînduirii feudale, de felul în care s-au dezvoltat aceste relații în celelalte state din Răsăritul Europei. Ierarhii au fost demnitari de stat și seniori feudali. În această calitate ei făceau parte din divanul domnesc și apoi din adunările obștești, mitropolitul avînd — în ele — președenția de onoare. Aceste soboare conduceau atît treburile de stat, cît și pe cele bisericești.

Dimitrie Cantemir preciza, cu referire la raportul dintre Statul feudal și Biserică, următoarele : «povățuirea cea pe din afară a Bisericii este a Domnului ; iar purtarea de grijă cea dinlăuntru pentru suflete, este încredințată mitropolitului».

Ca urmare a sistemului de relații dintre Biserică și Stat, stabilit în Bizanț, întreaga legislație a Statului Bizantin și a celorlalte state din Răsăritul Europei, a avut un caracter unitar politico-bisericesc, nedezvoltându-se, o legislație de stat independentă de cea bisericească și nici una bisericească independentă de cea de stat.

Monumentala colecție a Vasilicalelor a fost mereu refăcută, completată și adaptată, constituind principalul îndrumător atât pentru viața de stat, cât și pentru viața bisericească. Alături de Vasilicale, nomocanoanele — colecții mixte de canoane și legi de stat, cu adaptări impuse de sistemul relațiilor dintre Biserică și Stat —, au constituit al doilea tip de coduri al legislației politico-bisericești, în toate statele ortodoxe.

E destul să amintim ca pentru Biserica și Statul român Pravila lui Matei Basarab (1652) și Exarhiblosul lui Constantin Armenopolos (1345) au constituit principalele coduri de legi și pentru Stat și pentru Biserică până în vremea lui Cuza Vodă.

4. Modificarea relațiilor dintre Biserică și Stat ca rezultat al schimbărilor social-politice

Toate drepturile împăraților bizantini în legătură cu Biserica le-au exercitat și țarii și domnitorii sau voievozii statelor ortodoxe din Răsăritul Europei. Bisericile autocefale ortodoxe s-au considerat nu numai Biserici de stat, ci chiar singurele Biserici ale Statului, ca instituții încadrate în aparatul de stat, iar nu ca organizații religioase autonome.

Deoarece în Răsăritul Europei sistemul feudal a dăinuit în întregime până după revoluția din 1848, iar parțial până la începutul veacului XX, în sistemul relațiilor dintre Biserică și Stat nu au intervenit acele elemente noi pe care în Apus le-a adus trecerea de la orînduirea feudală la orînduirea burgheză, cu deosebire după revoluția franceză (1789), așa încît, sistemul de relații dintre Biserică și Stat, caracteristic pentru orînduirea feudală, a durat și în țara noastră-pînă în epoca lui Cuza Vodă.

Cu epoca acestuia se afirmă din ce în ce mai mult elementele noi ale orînduirii burgheze, ca rezultat al revoluției din 1848, și Statul dobîndește un caracter mixt feudalo-burghez, iar mai tîrziu burghezo-feudal, după cum au prevalat elementele feudale la început și mai tîrziu elementul burghez, în întreaga orînduire socială și în structura Statului.

Pe măsură ce vechiul sistem feudal sau orînduirea feudală era înlocuită de cea burgheză, și poziția Biserici, în raport cu Statul și întreaga situație a ierarhiei, a suferit schimbări. Astfel Biserica Ortodoxă a încetat de a raai fi singura organizație religioasă admisă, devenind din ce în ce mai mult o Biserică dominantă în raport cu celelalte, culte, îngăduite și ele de Stat. Eparhiile și mănăstirile încep să-și piardă feudele, și prin urmare, și caracterul lor seniorial a dispărut. În această privință, secularizarea averilor mănăstirești realizată de către Cuza Vodă, la 1864, a fost un act hotărîtor. Reformele ulterioare au clesăvîr-sit începutul făcut de Cuza. Viața bisericească în noile condiții, își slăbește din ce în ce mai mult legăturile cu viața publică -a Statului,

Codul civil de la 1865, trece actele de stare civilă definitiv pe seama autorităților de stat, acte care pînă aci erau de atribuția Bisericii. Legile de organizare judecătorească nu mai prevăd, pentru instanțele bisericești, competența în materie civilă și penală.

De la 1866 și mai ales după pacea de la Berlin (1878), Biserica Ortodoxă Română a început să se orienteze — în relațiile sale cu Statul — din ce în ce mai mult, după evenimentele noi, deși acestea conve-neau prea puțin vieții și organizării sale tradiționale.

Pînă la sfîrșitul celui de al doilea război mondial, acest sistem al relațiilor dintre Biserică și Stat nu cunoaște modificări structurale.

După al doilea război mondial, raporturile între Biserică și Stat s-au reglementat prin Constituția și Legea cultelor din anul 1948.

Din cele arătate se desprinde în mod clar evoluția raporturilor dintre Biserică și Stat, de-a lungul vremii, pînă în zilele noastre. S-a putut vedea astfel că Biserica de fapt și-a modelat mereu chipul, atitudinea în raporturile cu Statul, după nou, nu după vechi, deși acest lucru l-a făcut uneori greu, în virtutea unei inerții tradiționale. Legată permanent de tradiție, dar pusă în același fel permanent și în fața progresului, ea s-a situat mereu pe aceste poziții, nerenunțînd la tradiție, dar căuțînd linia progresului, din necesitatea internă de a-și duce misiunea ei în vreme și din interesul menținerii ei în actualitate, în viață.

În prezent, în țara noastră sînt următoarele culte religioase recunoscute care pot fi grupate astfel : — patru culte creștine tradiționale, și anume : cultul Ortodox sau Biserica Ortodoxă Română ; cultul romano-catolic, sau Biserica Romano-catolică ; cultul armean sau Biserica Armeano-Gregoriană ; cultul creștin de rit vechi sau Biserica Lipovenească; — patru culte creștine protestante, și anume: cultul luteran sau Biserica Luterană, care se mai numește și Biserica Evanghelică-Luterană de Confesiune Augustană; cultul reformat sau Biserica Reformată-calvină; cultul sinodo-prezbiterian sau Biserica sinodo-prezbiteriană, și cultul unitarian sau Biserica Unitariană; — patru culte creștine neoprotestante, și anume: cultul baptist, cultul adventist de ziua a șaptea, cultul creștin după Evanghelie și cultul pentecostal; — și două culte necreștine, și anume : cultul mozaic și cultul musulman.

Față de toate cele arătate — în mod documentat — cu privire, la raporturile dintre Biserică și Stat, Biserica Ortodoxă Română a dovedit că urmează calea tradițională evanghelică a Ortodoxiei, aceea de slujire a omului — diaconia — și deopotrivă și de slujire a lui Dumnezeu. Biserica noastră ține seama și azi, ca și în trecut, de faptul că relațiile sociale dintre oameni se schimbă continuu și că este de datoria ei să țină seama mereu de noile relații care le înlocuiesc mereu pe cele vechi, i Numai în felul acesta ea este utilă oamenilor și își onorează menirea sa în lume.

II RAPORTURILE DINTRE

BISERICILE ORTODOXE

A. UNITATEA ÎN DIVERSITATE A BISERICII ECUMENICE A RĂSĂRITULUI

I. Biserica Ortodoxă — în întregimea ei — model de unitate în diversitate

Biserica Ecumenică a Răsăritului este adevărata Biserică a lui Iisus Hristos Domnul și Mântuitorul nostru — cea Una, Sfântă, Sobornicească (universală, catolică, ecumenică) și Apostolică (art. 9 din Simbolul de credință), — care prin natura sa, de Trup tainic al lui Iisus Hristos (can. I VI : 13, I—II), este menită să cuprindă în sine, într-o singură comuniune, toată lumea, în sensul că Biserica îi cuprinde în lucrarea ei pe toți cei mântuiți, în mod obiectiv de însuși Domnul, pentru întregul neam omenesc, pînă la sfîrșitul veacurilor. Biserica — cea una — stă pe unica și adevărata temelie a învățaturii dogmatice a sinoadelor ecumenice (can. 6, II; 1, 2, 3, VI), concretizată în hotărîri dogmatice, liturgice și canonice, cu aplicare la însăși natura Bisericii ca Trup tainic al Domnului (can. I VI, 13, I—II), ansamblul lucrării bisericești, situată în timp și spațiu (can. 95 VI, 16 VII), la ansamblul credinței și modului de trăire, de manifestare a ei (can. 68 Cart.), la ansamblul cultului bisericesc (can. 29, 31, VI, 75 VI ; 18, 59 Laod. ; 103 Cart.), la ansamblul organizării și cîrmuirii Bisericii (can. 6 II; 1, 3, 7, 8 III; 3, VI). Biserica Ortodoxă privită ca un tot urmează ca și fiecare din elementele ei să fie înțeles, trăit și drămuțat cu raportarea la întregul său, la Trupul tainic al Domnului. În acest înțeles autentic, putem spune că Biserica Ortodoxă constituie o comuniune, o comunitate, în înțelesul că ea este deplin corespunzătoare în ceea ce privește lucrarea mîntuitoare, atît ca obiectiv al acestei lucrări cît și ca mijloc trebuitor în acest scop, și ca în lucrarea ei, nimic nu se petrece izolat, ci totul se desfășoară în angrenajul întregului.

împotriva Ortodoxiei privită astfel ca comunitate, ca unitate în diversitate, s-a formulat acuza că Biserica Ortodoxă a încetat să formeze o comuniune, să mai fie o Biserică unitară și ecumenică, deoarece ea este organizată din mai multe Biserici Autocefale, care sînt Biserici naționale, și cu totul independente una de cealaltă. Astfel, fărîmițarea organizației Bisericii și lipsa de legătură dintre diversele Biserici autocefale, ar face de fapt iluzorie ecumenicitatea, deoarece aceasta presupune inevitabil tocmai unitatea dintre toate părțile Bisericii.

Prezentînd astfel Ortodoxia s-a urmărit discreditarea acesteia, vrînd să se arate că aceasta, fiindcă nu întrunește însușirea ecumenicității organizatorice așa zicînd, nu ar fi de fapt vechea și adevărata Biserică ecumenică. Toate aceste critici nu au nici o bază serioasă și nici o îndreptățire morală ca să pună la îndoială unitatea și sobornicitatea Bisericii Ortodoxe.

Cît privește acuza împărțirii Bisericii Ortodoxe în unități naționale autocefale, nu numai că aceasta ar contrazice ecumenicitatea, ci chiar ar distruge-o efectiv, prin introducerea separatismului teoretic și de fapt în cadrul Bisericii ecumenice, este de observat că această acuză, pe de o parte, se întemeiază tot pe greșita înțelegere a ecumenicității doar în sens extern — cantitativ, iar că pe de altă parte, ea ignoră cu totul, dezvoltarea istorică a organizației bisericești.

— Se știe doar, că atît în Biserica veche, cît și astăzi în Ortodoxie, se ține seama de realități de neînălțurat, care determină împărțirea oamenilor în grupuri distincte și bine încheiate în jurul unor "interese legitime pentru fiecare.

— Dar, oricîte vor fi fost diferențele naturale între popoare, credinșii aparținînd acestora erau stăpîniți în cadrul Bisericii de conștiința că între ei nu mai există o deosebire esențială, după ce au primit aceeași credință în Hristos, devenind într-un totuț fii ai aceleași mari familii creștine, nemaifiind nici elini, nici evrei, nici barbari, ci fii ai lui Dumnezeu.

— Firește însă că Biserica a recunoscut întotdeauna dreptul credinșilor din orice etnie sau popor de a-și folosi limba lor în viața religioasă, de a-și forma și păstra unele obiceiuri și rînduiri proprii, potrivite cu învățătura creștină, de a-și avea cler propriu și ierarhie aleasă din rîndurile lor.

Condusă de acest principiu, statornicit încă de Mîntuitorul — (Mt. 28, 19, - Mc. 16, 15 ; Le. 24, 47), dezvoltat apoi și aplicat de Sf. Apostoli, atît prin activitatea cît și prin scrisul lor, (F. Ap. 2, 9; Rom. 1, 5; 11, 13; 15, 16 ; Gal. 1, 16 ; 2, 7 (3, 8 j I Cor. 14, 19 ; etc.), cît și prin tradiția pe care ne-au lăsat-o, și care, în această privință este fixată în Canoanele Apostolice (can. 34 Ap.), Biserica răsăriteană n-a făcut niciodată altceva, decît să păzească și să zidească unitatea ei proprie din varietatea firească a elementului natural pe care se reazemă și în mijlocul căreia lucrează.

•— Respectînd varietatea firească a acestui element, ea n-a introdus prin el nici un fel de separatism și nici nu l-a transformat în mijloc de spargere a unității bisericești, ci l-a armonizat mereu, cuprin-zîndu-l sub marea cupolă a Ortodoxiei ecumenice, a unității în credință, în duh, în viață și în trăire internă, ca și în lucrarea externă.

2. Ecumenicitatea internă a Bisericii.

Călăuzită de aceste principii, vechea Biserică a îngăduit constituirea în sîmul ei a numeroase organizații independente sau libere, adică bucurîndu-se de libertatea și dreptul de a se conduce singure însă după rînduiri de bază obligatorii pentru toată suflarea creștină.

Ca urmare, încă de la începuturile organizării lor, unele Biserici locale s-au constituit, fie în cadrul etnic, fie în cadrul geografic, fie în cadrul cultural, după aria în care-și găsea, fiecare grupare de credincioși, un suport sau un reazem natural corespunzător aspirațiilor și intereselor ei.

Târziu de tot, când popoarele au ajuns în stadiul de dezvoltare care le-a permis să se afirme ca națiuni, s-a pretins și s-a recunoscut dreptul de a se constitui în Biserici autocefale naționale. Cadrul național constituind o bază naturală care legitima organizarea unei Biserici autocefale și care mai legitima și multiple interese comune ale credincioșilor aparținători unei națiuni, evident, Ortodoxia a acceptat constituirea de noi Biserici autocefale, pe baze naționale, după cum tot pe baze legitime, se acceptase același lucru în Biserica veche.

Vechea organizare a Bisericilor autocefale, dovedește că au fost posibile menținerea unității și ecumenicității Bisericii în condițiile împărțirii ei în unități firești. Ca urmare, nici împărțirea ei în unități naționale autocefale, unități tot atât de firești ca și cele din trecut, nu înseamnă cădere din comuniunea ortodoxă sau lipsirea Bisericii de însușirea unității și a ecumenicității.

Cu toate acestea, continuă și astăzi a se discuta problema unității Ortodoxiei și a ecumenicității ei, repetându-se și răspîndindu-se teze false despre contradicția dintre unitatea și ecumenicitatea Bisericii și unitățile ei autocefale. Pe deasupra tuturor argumentelor trebuie să precizăm că doctrina despre unitatea Bisericii derivă din unitatea lui Dumnezeu, unul în ființă și întreit în persoane, care tinde la realizarea acestei unități a Bisericii, cu privire la membrii Bisericii, căci cu privire la Dumnezeu ea este dată.

Unificarea elementului omenesc, dispers al Bisericii, după tipul unității divine se realizează întâi prin legăturile, prin care creștinii formează deja o unitate, aceea a Trupului tainic al lui Hristos, și apoi cu prinderea întregii făpturi umane în acesta.

Prin participare la corpul mistic al lui Hristos, noi participăm la viața și unitatea Dumnezeirii. Dar viața credincioșilor nu reprezintă o desăvârșire și o deplină unitate cu Trupul tainic al lui Hristos și se găsește în stadiul de realizare continuă a acestei desăvârșiri de unire cu Hristos, iar în acest stadiu și în acest scop ea se bucură de asistența Duhului Sfânt, care toate le plinește și pe toate le desăvârșește.

Unitatea desăvârșită a Bisericii cu Hristos și cu dumnezeirea cea una o realizează Duhul Sfânt, ca suflet întăritor și elevator al mădularelor Bisericii pe care le adună și unifică. Această adunare și unificarea tuturor componentelor Bisericii — pentru a se realiza deplin și în mod real, unitatea cu Hristos, participarea deplină la viața Dumnezeirii — constituie o misiune a Bisericii asistată de Duhul Sfânt, și se atribuie Duhului Sfânt care lucrează prin Biserică dîndu-i acesteia prin lucrarea sa, — care se desăvârșește pretutindeni și în toate sensurile, în adîncime ca și în extensiune, — atributul de ecumenică, universală, catolică, sobornicească.

Mijloacele în care rezidă unitatea ca și ecumenicitatea Bisericii, și prin care ea se înfăptuiește, sînt mijloacele mîntuirii, tezaurul credinței, și toate virtuțile lui, apoi faptele viețuirii creștine individuale, și ale viețuirii comunității creștine, în miezul și în făptura tuturor acestora stă și viază însuși principiul vieții, dragostea care străbate, cură-țește, înalță, leagă și unifică totul. Ea este principala mărturie a prezenței și lucrării Sfîntului Duh, este mijlocul superior dumnezeiesc, prin care se înfăptuiește comuniunea ortodoxă sau ecumenicitatea Bisericii însăși. Ea leagă totul într-o unitate prin legătura desăvârșirii pe care o poartă în ființa ei și pe care o sădește în toată făptura, risipin-d-o cu dărnicie divină. Ea asimilează și nivelează totul, unind în sine totul și făcîndu-se centrul de confluență a vieții întregi, pe care o ciș-tigă astfel pentru Domnul, pentru unificare într-însul, pentru unitate.

Prin toate acestea se realizează ecumenicitatea internă a Bisericii ca bază a comuniunii Bisericilor ortodoxe. Dar ecumenicitatea Bisericii se referă la tot ce cuprinde ea, la modul său de a fi și de a acționa. Ca atare ea nu se restrînge la aspectul ei intern și nu se rezumă la o ecumenicitate internă calitativă, ci are și aspectul său extern cantitativ.

3. Ecumenicitatea externă a Bisericii, concretizare a ecumenicității interne.

Ecumenicitatea externă consistă — pe ele o parte — în anumite forme comune care servesc ca forme văzute ale elementelor ce constituie ecumenicitatea internă, iar — pe de altă parte — în manifestări externe necesare ale valorilor și puterilor vii ale ecumenicității interne.

Puterile vii ce alcătuiesc ecumenicitatea internă, își caută realizarea nu numai pe plan interior ci și pe plan extern, în manifestări formale, plinitoare ale lor, în condițiile corespunzătoare ale vieții omenești, potrivit cărora se impune realizarea formală a oricărui conținut intern, spiritual.

Manifestările ecumenicității interne, prin formă consistentă, cu valențe necesare pentru realizarea ecumenicității externe constau atît în trăirea individuală în Biserică, în viața individuală, cît și în cea a unității organice, în *organizația unitară a Bisericii*. Astfel, -credința — prin puterea ei și a dragostei care o străbate și o încheagă în ecumenicitatea internă a credinței și a dragostei — pune premisele unificării esențiale a tuturor comunităților Bisericii Ecumenice, prin urmare însăși această ecumenicitate a credinței și a dragostei creștine se manifestă întîi într-o formă corespunzătoare cu virtuți unificatoare, în fapte bune ale vieții individuale, și apoi în caritatea creștină organizată și susținută de comunitatea creștină.

Puterea unificatoare pe care o are fapta bună, face ca prin ea să se producă o unificare de viață, să se grupeze — în gîndul săvîrșirii ei — întreaga lume creștină, într-o unitate al cărei suflet este credința și dragostea, și al cărei element de coeziune reală îl constituie binele. Considerarea lui ca o valoare superioară a vieții creștine, ca un ideal unitar, căruia i se supun toți prin acțiunile lor de înfăptuire a binelui, îl ridică la rangul de principiu unificator. Prin aceste fapte, care-i poartă

spre o țintă comună, binele îi face să formeze o unitate de trăire a vieții creștine într-o comuniune și într-o solidaritate a binelui, corespunzătoare trăirii unității credinței în legătura dragostei, corespunzătoare ecumenității interne a credinței și a dragostei.

Se realizează astfel, sub acest raport, în mod parțial, o ecumenicitate externă, corespunzătoare ecumenității interne, iar prin unificarea sau adunarea într-o solidaritate de viețuire externă, pe care o înfăptuiește într-un mod mai amplu și într-un grad mai înalt caritatea organizată de comunități și chiar de Biserica întreagă, se realizează o altă formă de ecumenicitate externă, proporțional mai corespunzătoare ecumenității externe, tinzând să cuprindă într-o unitate binefăcătoare, întreaga Biserică. În afară de săvârșirea binelui, toate celelalte fapte ale vieții creștine izvorâte din credință și din dragoste, și ținând fie mîntui-rea individuală, fie a aproapelui, fie a comunității creștine universale, sînt tot atîtea manifestări concrete ale ecumenității interne, manifestări prin care se tinde la realizarea unei unități și solidarități ecumenice externe, a tuturor mădularelor ce alcătuiesc Biserica, la realizarea ecumenității externe a Bisericii.

Mărturisirea verbală, identică a uneia și aceleiași credințe trăite adînc în ecumenicitatea internă, constituie și ea un mijloc de realizare a unității Bisericii, și de trăire dinamică a acestei unități. Iar trăirea acestei unități în condițiile externe ale vieții omenești, constituie un aspect al ecumenității externe a Bisericii, o manifestare formală concretă a ecumenității interne a Bisericii, o manifestare în chip văzut și ecumenic a chipului nevăzut ecumenic al Bisericii.

În realizarea ei, ecumenicitatea externă a Bisericii sau comuniunii ortodoxe, se sprijină și pe unele semne văzute, ce constituie elemente ființiale, nu manifestări plinitoare, corespondențe reale ale unor elemente ce intră în cuprinsul ecumenității interne, și acestea sînt formele materiale ale Sfintelor Taine.

Prezența lor în viața credincioșilor și uzul lor comun, determină o unificare, o grupare într-o unitate vie a tuturor creștinilor, o unitate ce se datorește puterii polarizatoare a celor ce primesc Sfintele Taine prin formele lor văzute, iar trăirea acestei unități constituie unul din aspectele ecumenității externe a Bisericii.

Trăirea ecumenității exterioare sub acest aspect, creează totalitatea elementelor vieții cultice a Bisericii, care — în întreaga ei înfățișare, cu ceremoniile legate de Taine și cu cele ierurgice — formează aspectul cultic general al ecumenității externe.

Dar aspectul cultic general al ecumenității externe, deși e constituit din elementele formale ale Tainelor, se prezintă totuși și este de fapt și o manifestare externă a elementelor comuniunii sau ecumenității interne, în sensul că el reprezintă și concretizează, în formele adecvate ale ecumenității interne, o înfățișare parțială a ecumenității credinței. Firește, că dacă e vorba de concretizarea integrală a ecume-

nicității interne, aceasta nu se poate înfățișa decât într-un ansamblu unitar și viu al tuturor aspectelor esumenicității.

Alte remarcabile manifestări în extern ale ecumenicității interne sprijinite pe elemente externe, în care se concretizează harul sfinților al Tainelor, sau care sînt determinate de aspectul material al Tainelor, sînt: preoția sau ierarhia sacramentală și unitatea ei formală, precum și unitatea ei de viață în sine și în unitatea Bisericii; comunitățile cul-tice creștine, unitatea lor formală și unitatea lor de viață sau de trăire în sine și în unitatea Bisericii ; și, în fine, întreaga formă de organizare și de conducere unitară a vieții bisericești.

Prin organizarea ei în Biserici particulare și în Biserică ecumenică sau universală, și prin conducerea ei unitară prin sinoade locale și ecumenice, Biserica Ortodoxă grupează și cuprinde într-o unitate maximă externă, întreaga viață bisericească sub toate aspectele ei. Prin aceasta se înfăptuiește unitatea externă cea mai deplină a Bisericii Ortodoxe, iar prin trăirea ei se realizează comuniunea sau ecumenicitatea externă deplină sau cel puțin ecumenicitatea externă maximă de pînă acum, ca o maximă concretizare a ecumenicității interne.

Dar ecumenicitatea internă, care consistă în trăirea unității valorilor veșnice ale creștinismului, nu este totuși deplin concretizată în ecumenicitatea externă actuală a Bisericii Ortodoxe, pentru că trăirea acelor valori mîntuitoare nu este limitată la ecumenicitatea internă a Bisericii. Trăirea lor înseamnă trăirea mîntuitoare în Hristos, și precum Hristos nu este limitat, așa nici trăirea ecumenicității interne nu este limitată, și deci ecumenicitatea internă nu poate fi considerată ca deplin realizată și exprimată în actuala ecumenicitate a Bisericii. Ca și Hristos și asemeni acțiunii lui mîntuitoare, ecumenicitatea internă nu se restrînge la ecumenicitatea de viață internă a credincioșilor de azi, ci tinde să cuprindă în perspectivă întreaga făptură cuvîntătoare.

Manifestarea în extern a acestei tendințe, determină o acțiune misionară a Bisericii, prin care se urmărește mîntuirea tuturor, gruparea tuturor celor chemați la Hristos, în unitatea Bisericii, angajarea lor în trăirea ecumenică externă, și prin aceasta realizarea ecumenicității Bisericii în sens extern, extensiv-cantitativ, sau geografic.

Abia și cu realizarea ecumenicității acesteia geografic, ecumenicitatea externă a Bisericii va fi deplină și pe măsura ecumenicității ei interne.

Ecumenicitatea internă și externă, morală și spațială formează o unică și nedespărțită ecumenicitate a Bisericii, pentru că, această ecumenicitate — ca atribut al Bisericii — este însăși viața lui Hristos Mîntuitorul, însăși acțiunea lui mîntuitoare ce se continuă în viața Bisericii, adică prin lucrarea Sfîntului Duh.

Acesta este sensul ecumenicității, așa cum se descifrează din doctrina și din viața Bisericii, în întreg cuprinsul lui nu se găsește nimic ce ar îndreptăți să se creadă sau să se spună că forma de organizare a Bisericii Ortodoxe, în Biserici autocefale, pe națiuni, sau împărțirea ei

în Biserici particulare ar fi în contradicție cu ecumenicitatea. Din contră, din lămurirea noțiunii de ecumenicitate a Bisericii, rezultă că formele unitare sau unitățile organice ale Bisericii, unități din care este alcătuită unitatea Bisericii Ortodoxe, ca un întreg din părțile ei necesare (între care se consideră și formele vieții bisericești, reprezentate prin Bisericile particulare) intră ca elemente componente ale mării unități bisericești ecumenice, și că prin trăirea vieții creștine în aceste forme sau unități organice — și prin ele în legătură organica cu întreaga viață a Bisericii, cu unitatea totală a Bisericii —, se realizează ecumenicitatea externă a Bisericii.

Dacă ar fi să considerăm valabil raționamentul care din împărțirea Bisericii ecumenice în Biserici particulare vrea să tragă concluzia că Ortodoxia și-a pulverizat ecumenicitatea atunci ce ar trebui să spunem oare considerînd unitățile individuale din cadrul Bisericii ecumenice, care sînt creștinii ca persoane sau ca ființe aparte,? După cum însă, prezența și lucrarea acestora ca unități naturale individuale, sau particulare nu subminează și nici nu desființează ecumenicitatea Bisericii, tot așa nici prezența și lucrarea în Biserică a unităților particulare mai mari, dar la fel de naturale, cum sînt Bisericile organizate autonom sau autocefal în cadru național, sau în alte cadre la fel de valabile, nici nu subminează, nici nu desființează ecumenicitatea Bisericii. Aceste unități se raportează la ecumenicitate, ca elemente organice componente și realizate ale ei, și după cum între întreg și părțile lui constitutive nu există contradicție, tot așa nu există contradicție între Bisericile naționale și Biserica Ecumenică. De altfel natura ne arată, că nu este posibilă trăirea directă în organismul superior, fără de trăire în singularitate și în părțile organice inferioare, care alcătuiesc organismul superior. Nu trăiește nimeni în ecumenicitate înainte de a trăi individual credința creștină, adică în prima unitate comunitară organizată •— comunitatea parohială, provincială, națională, și abia apoi în cea ecumenică. Nu există salturi, ci treceri, străbateri prin întreaga viață creștină spre patria noastră ecumenică.

După cum nimeni n-a îndrăznit, fiindcă nu avea temeii, să afirme că există contradicție între trăirea individuală și familială, și între trăirea ecumenică a credinței, tot așa nimeni nu are temeii să afirme că trăirea credinței în Biserica națională ar fi în contradicție cu trăirea credinței în Biserica Ecumenică. Ecumenicitatea se realizează ca și mîntuirea, cu respectarea ordinii firești, iar în cadrul acestei ordini, și condiționate de această ordine, s-au format și există ca unități organice superioare ale vieții comunitare creștine, comunitățile bisericești naționale sau Bisericile naționale.

Dacă legitimarea lor se pune la îndoială sau se neagă, trebuie să se nege existența tuturor unităților comunitare creștine bisericești. Dacă se admit însă celelalte inferioare sau superioare celor naționale, trebuie să se admită și acestea.

B. MODALITĂȚI DE MENTINERE A BUNELOR RAPORTURI FRĂȚEȘTI ÎNTRE BISERICILE ORTODOXE

1. Importanța apocrisiarilor — solii bisericești, în trecut — în menținerea legăturilor dintre unitățile Bisericii Ecumenice

Pentru păstrarea bunelor relații între Bisericile autocefale și auto-nome, oa și între diferitele unități sau instituții bisericești, s-au folosit, din vremuri vechi, și solii bisericești sau apocrisiarii. Apocrisiarii au îndeplinit roștul de soli sau diplomați bisericești între diverse scaune ierarhice mai importante, între centrele bisericești și mînăstirești sau între Biserică și Stat.

Deși cuvîntul *apocrisiar* nu este folosit în Sfînta Scriptură, legăturile dintre Bisericile locale s-au ținut de la început prin astfel de trimiși sau soli, cum rezultă clar din Faptele Apostolilor. Deși mereu prezenți în toată viața bisericească, amintiți în documente și prevăzuți în canoanele Sinoadelor din veacurile IV și V, totuși apocrisiarii nu sînt numiți cu numele lor, ci numai cu acela de trimiși.

Sub numele de apocrisiar apare, în anul 448, un diacon Constantin, ca trimis al lui Eutihie. Apoi în jurul anului 460 se atestă prezența la Constantinopol a unui apocrisiar permanent al Bisericii din Antiohia. În veacul V scaunul Romei a trimis numeroși apocrisiari, sub numele de «legați», pe lîngă scaunele din Orient. Legații romani în vremea papei Leon cel Mare îndeplineau funcția de apocrisiari permanenți la Constantinopol, cu misiuni nu numai pe lîngă scaunul patriarhal din Constantinopol, ci și pe lîngă împărații bizantini (despre trimișii Bisericii la curtea împărătească se face pomenire și în can. 97 și 106 ale Sino-dului de la Cartagina).

O categorie aparte de apocrisiari este aceea a trimișilor mînăstirilor, pomeniți în veacul V, generalizată prin efectul unei legi din anul 471 a împăratului Leon I. În veacul VI apocrisiarii sînt pomeniți atît în actele patriarhilor cît și ale împăraților, și mai ales în legile împăratului Justinian. Între apocrisiarii Patriarhiei din Antiohia s-a numărat în veacul VI vestitul prezbiter și canonist Ioan Scolasticul care la 565 devine patriarh al Constantinopolului. Apocrisiarul Pelagiu la Constantinopol, între anii 536—545, devine el însuși papă cu sprijinul lui Justinian. Funcția de apocrisiar roman la Constantinopol o mai ținuse și Silvestru și Virgiliu înainte de a deveni papi. Dintre cei mai de seamă apocrisiari ai Bisericii din Roma a fost în veacul VI și Grigorie Dialogul, viitorul mare patriarh al Occidentului.

Din informațiile documentare asupra apocrisiarilor, rezultă că orașul în care se concentrau aceștia era Constantinopolul, unde toate celelalte scaune patriarhale, în frunte cu Roma își trimiteau apocrisiari statornici ca și apocrisiari ocazionali sau temporali, acreditați și pe lîngă patriarhi și pe lîngă împărați.

La rîndul ei, Patriarhia din Constantinopol, mai ales sub împăratul Justinian, trimitea și ea apocrisiari ce reprezentau și Biserica și imperiul în același timp. Avîndu-se în vedere importanța acestei funcții, Justinian în legile și în novelele lui s-a ocupat îndeaproape de ea. Astfel,

la legea din 471 a lui Leon I, privitoare la apocrisiarii mînăstirilor, a adăugat dispoziții noi întemeiate pe norme stabilite deja de canoane. Fiind interzis episcopilor să-și părăsească eparhiile (can. 11, 12 Sard ; 11 Antiohia ; etc.), i-a obligat ca atunci, cînd au treburi la capitală, să le rezolve prin trimiși, «unul sau doi din clerul propriu», care se vor adresa palatului prin intermediul mitropoliților și patriarhilor, iar patriarhul Constantinopolului să-i raporteze asupra tuturor cauzelor ce i se trimit de către mitropolit! sau de către episcopi prin apocrisiarii respectivi. În novela VI din anul 535, Justinian obligă pe ierarhi să-și încredințeze cauzele ce le iau pentru a fi făcute cunoscute împăratului «fie prin ispravnicii, trimișii treburilor prea sfintei biserici care se numesc apocrisiarii», fie prin economi sau oarecare clerici. Iar dacă s-a stabilit că e necesar că un episcop să vie personal la împărat, atunci «sau prin patriarh, sau prin apocrisiarii patriarhiei din care vine, să i se comunice împăratului chestiunile pentru care vine, și însoțit de aceștia, să i se prezinte cînd va vrea împăratul». Este îngăduit însă, pentru ușurarea rezolvării treburilor, ierarhii sau apocrisiarii lor să se adreseze împăratului și prin «referendarii» patriarhiei din Constantinopol, sau prin «prea evlavioșii apocrisiarii» ai fiecărei dieceze patriarhale și îndată vor avea răspunsul.

Prin novela 79 din anul 539, Justinian conferă «apocrisiarilor sfintelor mînăstiri» dreptul de a reprezenta în justiție pe monahi sau pe monahii. Cu privire la apocrisiarii mînăstirilor se mai constată și din no-veleia 135, din același an. că ei erau la dispoziția exarhilor mînăstirilor care îi foloseau cu sarcini de pazire a disciplinei monastice și că fiecare mînăstire trebuia să aibă apocrisiari aleși dintre oamenii mai în vîrstă și mai încercați în viața monastică. Chiar și mînăstirile de maici trebuiau să aibă doi sau trei apocrisiari aleși fie dintre eunuci, fie dintre oamenii încercați.

Din analiza cuprinsului legislației lui Justinian cu privire la apocrisiarii, și întemeiați pe datele istorice legale și canonice se pot stabili următoarele : — apocrisiarii constituiau, în sistemul funcționarilor bisericestii o categorie de importanță deosebită, prezenți ca factori activi în principala rețea de diriguire a treburilor bisericestii și a raporturilor dintre Biserică și stat, cu atribuții de loțiitori ai cîrmuitorilor marilor unități administrative ale Bisericii, inclusiv a mînăstirilor. — Numele de «apocrisiar» era identic cu cel de «responsales», «legați» sau «ad responsum». — Existau două mari grupuri de apocrisiarii : apocrisiarii bisericilor și apocrisiarii mînăstirilor. Primii erau loțiitori delegați ai ierarhilor, ultimii loțiitori delegați ai stareților. Apocrisiarii bisericilor erau și ei de două feluri: permanenți și temporari sau ocazionali. Apocrisiarii permanenți aveau patriarhiile și unele episcopii sau mitropolii mai importante. Apocrisiarii acestora aveau reședința în Constantinopol. La fel Patriarhia din Constantinopol își trimitea apocrisiarii la celelalte centre. Apocrisiarii temporari erau apocrisiarii episcopilor către mitropolit sau către patriarh. Apocrisiarii mînăstirilor erau numai permanenți ; apocrisiarii permanenți din capitala imperiului erau trimiși atît pe lîngă patriarh cît și pe lîngă împărat; numai apocrisiarii permanenți din capitală aveau acces la curtea imperială, — în lipsa lor eco-

nomii sau unii clerici designați puteau îndeplini funcția de apocrisiar. Apocrisiarilor li se asigura inviolabilitatea personală când se găseau în exercițiul funcțiunii. Aceasta însă nu-i scutea de răspundere pentru actele ce le săvârșeau personal, sau în numele unității pe care o reprezentau, chiar și după ce înceta funcția de apocrisiar.

În ierarhia funcțiilor bisericești apocrisiarii dețineau locul întâi după ierarhul pe lângă care funcționa. Suplinitorii lor erau economii, care în unele treburile eparhiale deveneau superiori apocrisiarilor, puțin-duple trasa sarcini în chestiuni economice. La Patriarhia din Constantinopol pe lângă apocrisiari exista și funcția de referendar, ca trimis al patriarhului la curtea imperială. Acesta nu era folosit însă în relațiile dintre scaunele bisericești. Numărul apocrisiarilor varia, de la o unitate bisericească la alta, dar pretutindeni ei făceau parte din cler, la toate nivelurile. Cei mai mulți au fost recrutați dintre diaconi, foarte arareori dintre laici. Apocrisiarii mănăstirilor se alegeau dintre călugării mai în vârstă sau dintre eunuci.

Instituirea apocrisiarilor bisericilor se făcea de către ierarhii competenți pe care-i avea să-i reprezinte, iar ai mănăstirilor se confirmau de către episcop la propunerea obștii.

îndatoririle apocrisiarilor Bisericii erau: — transmiteau hotărârile și jalbele sau cererile centrelor bisericești de orice natură de la unul la altul ; — mijloceau rezolvarea pașnică a diferendelor, de orice fel prin tratative, deplasându-se dintr-un centru în altul ; — căutau prin toate mijloacele să mențină unitatea bisericească prin respectarea adevărurilor de credință, și țineau sau mijloceau și asigurau contactul centrelor bisericești cu suprema autoritate de stat ca și cu organele ei în subordine, fie direct fie indirect, prin intermediul ierarhilor superiori, sau al apocrisiarilor permanenți, al referendarilor sau al patriarhilor.

Apocrisiarii mănăstirilor țineau legătura permanentă cu episcopul eparhiei sau cu exarhul mănăstirilor din al cărui mandat îndeplineau diferite sarcini, și reprezentau — în justiție și față de orice autorități civile și bisericești — pe monahi și pe maici, dacă era cazul.

Dacă la cele arătate mai adăugăm și faptul că în vremea lui Justinian — cristalizându-se teoria politico-bisericească a pentarhiei, adică a conducerii Bisericii prin cele cinci căpetenii patriarhale ale ei (Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim) care ar reprezenta cele cinci simțuri ale organismului bisericesc, — apocrisiarii de la Constantinopol și ai celorlalte patru patriarhii, dobândiseră poziția și importanța membrilor unui suprem sinod permanent al Bisericii ecumenice, prezidat de Patriarhul din Bizanț, avem tabelul complet al instituției apocrisiarilor în vremea împăratului Justinian (527—565).

Sub numele constant de apocrisiari și apoi sub diverse și felurite alte numiri ca legați, exarhi, prezvenți, responsali, nunții, etc. și sfârșind în Răsărit cu acela de capuchehaie, solii sau diplomații Bisericii s-au păstrat ca o instituție foarte utilă în raporturile între Biserici, ca și în cele dintre Biserică și Stat, precum și pentru reglementarea unor treburile interne ale Bisericilor autocefale, apoi cu deosebire ale celor care privesc «diasporaua» fiecărei Biserici autocefale în parte.

2. Alte mijloace folosite de Bisericile Ortodoxe autocefale pentru menținerea unității dogmatice, cultice și canonice.

În afară de apocrisari sau soli, Bisericile Ortodoxe în toate timpurile au făcut uz și de alte mijloace de a menține între ele bune relații în scopul păstrării și promovării adevăratei credințe, a prornăvării ace-
-
- luiași cult și a respectării acelorăși norme canonice, astfel :

a) Întîlnirile — cu diferite ocazii — dintre căpeteniile Bisericilor autocefale și autonome, prilejuite de sfințiri de biserici, hirotoniri de întîistătători, sfințirea Sfîntului și Marelui Mir, comemorarea diferitelor evenimente, mmormintări, etc.

Istoria ne oferă nenumărate exemple în această privință. Multe din aceste întîlniri au avut loc și pe pămîntul patriei noastre, în ultima vreme astfel de întîlniri au avut loc cu ocazia întronizării patriarhilor Justinian, Iustin și Teoctist. Cu aceste ocazii întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe discută frățește multe din problemele care frămîntă viața Bi-
-
- sericilor lor, stabilesc legături trainice între diferitele Biserici și re- zolvă unele neînțelegeri.

Cu ocazia unor astfel de întîlniri are loc și un proces de cunoaștere reciprocă, de apropiere, de respect și bună lucrare. Se ia act de anumite realități, se găsesc soluții de rezolvare a multor diferende, se iau iniția-
-
- tive pentru rezolvarea multor probleme, se împrumută metodele de lu- cru, se încheagă prietenii și se stabilesc relații pe multiple planuri.

b) Semn al bunelor relații îl constituie corespondența purtată între întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe privind diverse probleme de natură dogmatică, liturgică, canonică ; trimiterea reciprocă de scrisori irenice cu ocazia diferitelor-praznice ca semn al unității dogmatice dintre Bi- sericile Ortodoxe, informarea reciprocă prin scrisori despre evenimen- tele și actele importante ale Bisericilor, solicitarea de sfaturi, îndrumări, schimbul de documente cu caracter doctrinar canonic sau de altă na- tură în vederea soluționării juste a problemelor ivite în diferite Bise- rici.

c) De reținut, ca un fapt de bun augur în stabilirea de bune relații în vederea păstrării unității dogmatice, canonice și a cultului, este și repartizarea -de studii diferitelor Biserici, care au posibilități de această natură și schimbul reciproc de astfel de documentări în vederea pregă- tirii lucrărilor și a problemelor ce se vor pune spre dezbateri viitoru- lui Sfînt și Mare'sinod al O'rtodoxiei, care se afla în faza de pregătire.

d) Rol deosebit în menținerea de bune-relații îl au însă vizitele re- ciproce ale întîistătătorilor și ai delegaților Bisericilor lor, sau: cele prilejuite de întrunirile cu caracter panortodox între diferiții reprezen- tanți ai Bisericilor autocefale sub forma de congrese/ conferințe, •'consi- lii, ș, a,, în scopul rezolvării unor probleme de interes major, între care e suficient să menționăm pe cele din ultima vreme (Moscova, — 1948; Rodos, — 1961, 1963, 1964; Chambesy (Elveția);— 1968, 1971, 1976, 1982, 1987 etc.. Belgrad, — 1977, ca și congresele teologice de la Atena, 1936, 1976 ș.a.) și întrunirile în conferințe preconciabile a delegațiilor Biserici-

lor Ortodoxe în vederea pregătirii proiectelor de hotărîri prin care se vor soluționa de către viitorul Sfînt și Mare sinod problemele actuale ale Ortodoxiei ecumenice.

Acestea sînt numai cîteva din modalitățile utilizate frecvent de Biserică în vederea întreținerii de bune raporturi între diferitele Biserici Ortodoxe și pentru păstrarea unității Ortodoxiei în diversitate, la baza căreia stă aceeași învățătură dogmatică — Evanghelia Mîntuitorului Hristos —, aceleași rînduiri cultice și aceeași legislație canonică, lăsînd posibilitatea manifestării religioase în concordanță cu specificul local impus de etnicitate, cultură și spațiu geografic.

Dincolo de aceste forme, Bisericii îi rămîne însă dreptul și are posibilitatea să poată utiliza și felurite alte modalități, ca schimburi de reviste, cărți, studenți, profesori, specialiști, ș.a., contribuind prin aceasta — în mod efectiv — la cunoașterea reciprocă dintre diferitele Biserici și la menținerea unității Ortodoxiei. În felul acesta se asigură permanent menținerea unității în diversitate, specifică Ortodoxiei.

De pe această poziție Ortodoxia poate acționa unitar în stabilirea de bune raporturi cu celelalte Biserici neortodoxe ca și cu diferitele religii. Prin aceasta considerăm că Ortodoxia împlinește dezideratul biblic care cere apropierea între oameni și aducerea tuturor în sînul Bisericii, cea una, sfîntă, sobornicească și apostolică, care este Biserica Ortodoxă, Biserica lui Iisus Hristos, Fiul Lui Dumnezeu întrupat, Mîntuitorul lumii, în așa fel încît pînă la sfîrșit cu toții vom forma o singură turmă sub îndrumarea aceluiași Păstor. Asigurarea împlinirii acestui deziderat ni s-a dat de către însuși Mîntuitorul care a trimis în lume pe Duhul Sfînt care va lumina pașii tuturor celor ce cred și va împlini opera de mîntuire în cadrul Bisericii, Trupul tainic al Domnului.

C. PROBLEME CU IMPLICAȚII CANONICE ÎN RAPORTURILE DINTRE BISERICILE ORTODOXE

Între problemele cu implicații canonice în raporturile dintre Bisericile Ortodoxe se consideră a fi problema constituirii Bisericilor particulare, naționale, autocefale sau autonome, problema jurisdicției asupra unităților bisericești din diaspora și a reorganizării lor pe baze canonice și problema calendarului.

1. Problema autocefaliei bisericești Deși există o rînduială canonică precisă și o practică tradițională bine stabilită în ce privește modul în care se procedează în cazul constituirii Bisericilor particulare, naționale, autocefale sau autonome, cu toate acestea, problema procedurii ce trebuie urmată cu ocazia constituirii unor astfel de Biserici s-a pus și se pune mereu, ori de cîte ori este vorba de proclamarea sau de recunoașterea unei noi Biserici naționale autocefale sau autonome.

Pe această temă au apărut și o serie de neînțelegeri, unele avînd chiar caracterul de conflicte acute între diversele Biserici Ortodoxe. Polemicile pe această temă au fost întreținute și de unii teologi care neținînd seama de rînduiala canonică și practica statornicită în Biserică

pe această temă, au formulat unele teze proprii în care s-au îndepărtat de la canonicitatea tradiției ortodoxe. Astfel, unii teologi, îngrijorați de soarta Ortodoxiei, deplîng fărîmițarea acesteia în Biserici particulare, socotind-o ca o stare de decădere și pledează pentru unitatea Ortodoxiei în jurul unui tron suprem cu drepturi jurisdicționale depline, care în mentalitatea lor nu poate fi altul decît cel al Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol. Alții, exagerînd încearcă să susțină că singurul temei al constituirii unei Biserici autocefale ar fi etnicitatea sau naționalitatea, iar alții, că singura autoritate îndreptățită să confere autocefalia ar fi Sinodul ecumenic și că autocefaliile conferite după epoca sinoadelor ecumenice trebuie supuse examinării și aprecierii unui sinod ecumenic.

Acele prin care s-au proclamat autocefale, în ultima vreme, unele Biserici, ca și situația neclară dintre autonomie și autocefalie, în care se găseau unele Biserici în vremea noastră, precum și încercările create în rețeaua jurisdicțională în care se găseau Bisericile Ortodoxe cii în Diaspora, au pus cercurilor conducătoare ale Bisericilor autocefale de pretutindeni, problema clarificării raporturilor jurisdicționale dintre diversele mari unități bisericești constituite de fapt sau de plin drept, ca Biserici autocefale au autonome, cu alte cuvinte au pus în dezbatere problema autocefaliei. Această problemă se pune cu atît mai vîrtos cu cît fiecare nouă unitate bisericească independentă căuta să-și justifice poziția ei, fie pe texte canonice, fie invocînd interese bisericești, fie stăruind să găsească formule noi pentru a-și crea o situație acceptabilă din punct de vedere canonic în cadrul Ortodoxiei ecumenice.

Intr-o asemenea situație era firesc ca reprezentanții Bisericilor Ortodoxe autocefale să dezbată această problemă în diferitele lor întruniri (Constantinopol — 1923, Vatoped — Atos, 1930; Rodos, — 1961, 1963, 1964, Chambesy — 1968, 1971, 1976, Atena — 1936, 1976 ș.a.).

În lămurirea problemei s-a pornit cum era firesc, de la precizarea noțiunii însăși de autocefalie, prin care în sens canonic ortodox se înțelege independența administrativ-jurisdicțională a unei unități bisericești ortodoxe, constituită pe bază sinodală, față de alte unități constituite în același fel, în cadrul Ortodoxiei ecumenice.

Biserici autocefale au existat din vremea Sfinților Apostoli (a se vedea Epistolele Sfinților Apostoli adresate unor astfel de unități și Apocalipsa în care sînt arătate astfel de unități) și sînt arătate ca existînd în canoanele apostolice (can. 34, 35, 37), în canoanele sinoadelor ecumenice (can. 7 I ec. 2 III ec. , - 8 III ec. , - 9, 12, 17, 28 IV ec. , - 8, 36, 38, VI ec.) și a sinoadelor locale (can. 9, 14 Ant. ; 3, 6 Sard., - 13, 18 Cart.).

Din istoria Bisericii ca și din textele canoanelor privind autocefalia, se constată că diversele unități bisericești și-au dobîndit autocefalia în mai multe chipuri, și anume : prin înființarea lor de Sfinții Apostoli, prin introducerea sistemului mitropolitan, prin organizarea unei unități în cadrul etnic pe temeiul canoanelor 34 și 37 ap., prin organizarea unităților diecezane, prin consacrarea și organizarea unităților autocefale de către sinoadele ecumenice în temeiul canoanelor 4, 6, 7 I ec.; 2 8, III, - 12, 17, 28 IV ; 38, 39 VI, etc., prin organizarea partriarhatelor,

prin intervenția puterii de stat, prin hotărîrea Bisericilor autocefale, prin consimțămîntul tacit sau expres al tuturor Bisericilor autocefale.

Problema care se pune mereu în discuție este de a ști care sînt temeiurile sau factorii oare au determinat apariția și proclamarea Bisericilor autocefale. După natura lor acestea pot fi: naturale, istorice, doctrinare, dogmatice și canonice.

Temeiurile naturale sau firești constau în faptul că Biserica, sub aspectul ei de comunitate religioasă, își modelează unitățile sale după aceleași legi naturale după care se organizează și conduce orice comunitate omenească. Suportul firesc al constituirii de unități bisericești independente sau autocefale ni se înfățișează astfel, fie ca o năzuință naturală spre independență și libertate, fie sub forma unor condiții naturale, geografice, etnografice, economice, culturale, naționale, politice, precum și sub forma unor împrejurări de forță majoră.

Izvorul temeiurilor istorice îl găsim în practica bisericească, în istoria și tradiția bisericească. Urmînd și observînd mereu aceleași rînduiri unanim recunoscute, prin organizarea unității bisericești și constituirea lor în unități autocefale, practica constituirii, acestora a devenit constantă în viața bisericească. Tradiția aceasta a dobîndit un temei legal bazat pe fapte istorice și practică îndelungată.

Temeiurile dogmatice își au izvorul în potrivirea rînduiriilor de organizare a unităților bisericești autocefale cu anumite adevăruri dogmatice, care sînt de fapt principiile fundamentale ce trebuiesc observate în organizarea și funcționarea — în chip independent — a oricărei unități bisericești, între care se numără — pe primul loc — principiul ierarhic și cel sinodal.

Temeiurile canonice constau atît în textul canoanelor 34, 35, 37 apostolice, care arată modul în care s-au constituit unitățile bisericești autocefale în epoca apostolică, și a canoanelor sinoadelor ecumenice și locale indicate mai sus, care temeluiesc și dezvoltă și ele principiul autocefaliei pe planul acesta al legalității, cît și în obiceiurile de drept formate prin practica bisericească îndelungată, conform învățaturii de credință și principiilor canonice care au dobîndit în timp puterea legii scrise.

La temeiurile relevate pînă aci ale autocefaliei s-a mai adăugat și baza politică care se prezintă sub două aspecte : sub cel pe care-l reprezintă împărțirea omenirii în țări și state, fie naționale, fie poli-naționale, sub acela pe care-l reprezintă însăși împărțirea statelor în unități teritoriale administrative, și sub acela pe care-l reprezintă interesele legitime ale unor state, fie de a consolida prin autocefalie interesele legitime ale unora sau de a consolida prin autocefalie o organizație bisericească existentă pe teritoriul lor, fie pentru o a sustrage unei influențe străine nedorite prin proclamarea ei ca autocefală față de Biserica ce s-ar găsi pe teritoriul unui Stat mai mare sau neprieten etc.

Modul constituirii autocefaliilor și rînduiala organizării Bisericilor autocefale o găsim în hotărîrile sinoadelor ecumenice. Sinoadele ecumenice pun la temelie hotărîrile lor, privind constituirea de noi unități autocefale, principiile cuprinse în canoanele apostolice 34, 35, 37, dînd în felul acesta și o interpretare autentică acestora. Din analiza acestor

canoane rezultă că au existat unele autocefalii înainte de sinoadele ecumenice, iar altele s-au creat prin acțiunea directă a acestora, sinoadele ecumenice fiind cea mai înaltă autoritate în Biserică, ce a creat și schimbat drepturile la autocefalie după caz. De aci — arată oanonistul Liviu Stan — nu se poate trage concluzia că numai sinodul ecumenic ar fi în drept să confere autocefalia și încă în chip deplin și definitiv, cum susțin unii teologi.

Rânduieile privitoare la constituirea autocefaliei, stabilite pe baza principiilor dogmatice și a canoanelor, precum și prin practica îndelungată și consacrată a acestor norme, adoptate în consensul general al Bisericii, sînt următoarele :

a) Autocefalia să fie cerută în mod canonic. Aceasta înseamnă în primul rînd că oricărei ținutăi bisericești, ce dorește autocefalia, găsindu-se în mod firesc într-o subordonare ierarhică, nu-i este îngăduit să se desprindă din această subordonare în mod schismatic sau eretic, ci numai respectînd rînduiala de supunere față de ierarhia superioară, deci cerînd în mod întemeiat ierarhiei superioare să-i încuviințeze înstituirea într-o unitate neatîrnată sau autocefală. În al doilea rînd ea mai înseamnă că îndreptățirea de a cere autocefalia nu-i revine unui singur ierarh ci numai unui grup de ierarhi, care să poată constitui un sinod format din cel puțin patru episcopi ;

b) Autocefalia să fie conferită în mod canonic, adică să fie aprobată de sinodul Bisericii autocefale competente ;

c) Autocefalia să fie recunoscută în mod canonic, adică să fie recunoscută de toate Bisericile autocefale existente și să se obțină consimțămîntul puterii de stat în cazul în care acesta manifestă interes pentru constituirea unei Biserici autocefale.

Pe temeiurile dogmatice și canonice și ținînd seama de rînduielele indicate de acestea, în acord cu ansamblul practicii tradiționale a Bisericii, condițiile în care se poate proceda — în mod canonic — la constituirea unei Biserici autocefale pot fi formulate astfel:

a) Biserica respectivă care cere autocefalia : să facă dovada staționării în dreapta credință și păstrarea rînduielelor canonice și cultice, să aibă cel puțin patru ierarhi, să ceară autocefalia de la Biserica mamă, să aibă consimțămîntul Statului, să facă cunoscut și celorlalte Biserici obținerea autocefaliei, etc.;

b) Biserica-mamă care acordă autocefalia : să emită un «Tomos» sinodal sau un act sinodal prin care se conferă formal autocefalia, să facă cunoscut și altor Biserici acest act, etc. ;

c) Bisericile autocefale înștiințate de existența unei noi Biserici autocefale să o recunoască prin scrisori și să o accepte ca soră în comuniunea ortodoxă.

Bisericile autocefale au dreptul însă și să intervină pentru a i se acorda unei Biserici autocefalia, ca și dreptul de a nu recunoaște o Biserică ca autocefală, sau să intervină să i se retragă autocefalia unei Biserici oare nu îndeplinește condițiile.

De reținut este faptul că și în cazul proclamării unei autocefalii de către Biserica mamă, aceasta săvârșește acest act în numele Bisericii Ecumenice, pentru că prin acest act exercită o putere pe care o deține în chip solidar cu întreaga Biserică.

O Biserică autocefală se bucură de anumite drepturi și îi revin o serie de obligații și anume : Biserica autocefală dobândește totalitatea drepturilor care-i asigură o conducere complet independentă în exercitarea puterii bisericești sub cele trei aspecte, în exercitarea puterii învățătoarești poate : să alcătuiască și să difuzeze — în cuprinsul ei — cărți cu conținut doctrinar, să organizeze învățământul teologic, etc. ; în exercitarea puterii sacramentale poate: hirotoni clerici, aprecia validitatea tainelor, stabili rânduieli tipiconale, poate sfinți Sfântul și Marele Mir, canoniza sfinți, institui sărbători, etc.; în exercitarea puterii jurisdicționale, poate aduce hotărâri sinodale cu valoare de legi, poate organiza Biserica administrativ-teritorial, poate să aleagă ierarhi, să-i instituie în funcție, poate judeca pe membrii ei clerici și mireni, să-și exercite jurisdicția asupra diasporei, să stabilească raporturi cu alte Biserici și cu Statul respectiv etc.

Între căpeteniile Bisericilor autocefale nu există nici o deosebire ca grad și oa drepturi și nici între sinoadele acestora. Singura deosebire care se admite, este cea onorifică, stabilită potrivit unor vechi norme canonice.

Ca urmare în raporturile ecumenice, drepturile principale de care se bucură orice Biserică autocefală sînt următoarele : să-și spună părerea în orice problemă ; să hotărască împreună cu celelalte Biserici autocefale asupra întrunirii unui Sinod ecumenic; să fie convocată la Sinodul ecumenic; să aprobe sau să respingă conferirea autocefaliei în Biserici; să confere autocefalia cu consimțământul Bisericilor surori și să stabilească împreună cu Bisericile surori ordinea ierarhică onorifică a scaunelor, etc.

Alături de aceste drepturi s-au impus în sarcina fiecărei Biserici autocefale o seamă de obligații dintre care unele constituie limite ale autocefaliei, iar altele îndatoriri legale, frățești sau de onoare față de Bisericile surori.

Între obligațiile ce revin Bisericii autocefale menționăm: să respecte unitatea dogmatică, canonică, și a cultului, să respecte rânduielile statului, să se supună hotărârilor sinoadelor ecumenice, să se consulte cu celelalte Biserici surori, să facă cunoscut Bisericilor surori orice eveniment, să întrețină corespondență cu Bisericile surori, să înscrie în diptice numele căpeteniilor Bisericilor surori, să recunoască pedepsele aplicate de alte Biserici, etc.

Autocefalia unei Biserici poate înceta în diferite moduri și anume : prin renunțare, prin retragerea acestui drept, prin dispariția credincioșilor, prin voința puterii de stat, etc.

Din analiza problemei autocefaliei în ansamblul ei, rezultă că ea constituie o formă tradițională de organizare a unităților bisericești administrative în cadrul Ortodoxiei ecumenice, și că ea are temeiuri suficiente în legile firii, și în legile bisericești, deopotrivă poate fi justificată și din punct de vedere dogmatic. Ca urmare, ea s-a impus

și trebuie respectată cu toate rînduielele ei în Ortodoxie ca o instituție canonică-juridică de bază. Cu toate acestea ea nu trebuie privită ca o formă esențială de organizare a Bisericii, în sensul că fără autocefalie n-ar putea exista Biserica Ortodoxă sau Ortodoxia în general, sau că n-ar putea fără autocefaliile care s-au constituit într-o anumită epocă istorică. Biserica are posibilități infinite de a-și crea mereu forme noi de organizare și de lucrare, ținînd seama de cadrul firesc în care este chemată să-și desfășoare activitatea, și deopotrivă de misiunea ei nelegată de timp, sau de formele care apar și dispar în timp. Așa încît, ea poate adopta orice forma corespunzătoare misiunii sale. Prin urmare nu este exclusă posibilitatea de a se constitui și sub forma unei Biserici atît de unitare din punct de vedere organizatoric, încît să dispară orice unitate autocefală din cuprinsul Ortodoxiei ecumenice. De asemenea trebuie relevat și accentuat faptul că baza etnică națională pentru organizarea unei Biserici autocefale, nu constituie o bază obligatorie și nici singura bază sau singurul cadru natural, care reclamă sau justifică organizarea unei unități autocefale. Această bază se afirmă doar cu o tărie deosebită într-o anumită epocă istorică și de aceea ea trebuie neapărat apreciată — în primul rînd — în acest context. Dar făcînd acest lucru nu trebuie să se excludă posibilitatea — dovedită istoricește și întru totul firească și pe viitor — de a se iua drept baze pentru organizarea unor unități autocefale și cadrul geografic, și cadrul politic statal, și cadrul statal polinațional, precum și orice alte forme în care se va organiza viața omenească în dezvoltarea sa istorică.

Bisericile autocefale actuale sînt și pot fi împărțite în două categorii : Biserici autocefale avînd în frunte patriarhi, și Biserici autocefale avînd căpetenii din treapta arhiepiscopilor sau mitropoliților. Din prima categorie fac parte în ordine ierarhică următoarele : Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului, Patriarhia Alexandriei, Patriarhia Antiohiei, Patriarhia Ierusalimului, Patriarhia Moscovei, Patriarhia Georgiei, Patriarhia Serbiei, Patriarhia României și Patriarhia Bulgariei. Din a doua categorie fac parte : Arhiepiscopia Ciprului, Arhiepiscopia Eladei, Mitropolia Poloniei, Mitropolia Cehoslovaciei. Din datele care se cunosc, în legătură cu modul în care s-au constituit autocefaliile existente astăzi, se constată că în cazul fiecăreia s-au observat rînduielele tradiționale, dogmatice și canonice ale Ortodoxiei.

Din prezentarea problemei modului de proclamare a unei Biserici autocefale, se pot trage următoarele concluzii: autocefalia este o instituție canonică veche, care s-a păstrat pînă azi în Ortodoxie ; că rînduielele după care s-a procedat în decursul timpului la constituirea Bisericii autocefale au suferit, numeroase schimbări, păstrîndu-se totuși un număr suficient de elemente caracteristice care le definesc pînă astăzi, atît ca natură, cît și sub raportul cuprinsului lor ; lămurirea problemelor ridicate de această instituție se poate face numai în lumina canonicității prin care se înțelege nu numai raportarea rînduielelor bisericești la simplu text al canoanelor, ci aprecierea lor prin prisma adevărurilor dogmatice, cu aplicare la organizarea și conducerea Bisericii, apoi raportarea lor la dezvoltarea istorică a instituției și la rînduielele stabilite prin practica îndelungată care le conferă acestora puterea legii scrise.

Privind prin prisma aceasta complexă a canonicității, instituția autocefaliei, și trăgînd concluziile care se impun dintr-o astfel de perspectivă în privința lor, se poate preciza și stabili o rînduială deplin canonică și cît mai folositoare Bisericii, atît pentru determinarea înțeleșului exact al autocefaliei, precizîndu-se conținutul canonic-juridic, cît și pentru stabilirea modului de constituire canonică a unei Biserici autocefale competente. Se impune deci, în mod necesar, ca viitorul Sfînt și mare Sinod să stabilească într-o formă cît mai precisă și cît mai complexă : care Biserici sînt autocefale, ordinea lor ierarhică și formalitățile ce trebuiesc îndeplinite la constituirea unei Biserici autocefale. Procedura constituirii unei Biserici autocefale impune să se alcătuiască următoarele acte : cererea de proclamare din partea unității interesate să devină autocefală, motivată canonic, în care să se arate că îndeplinește condițiile cerute pentru aceasta,- Tomosul de recunoaștere a autocefaliei din partea sinodului Bisericii din care se desprinde sau a Bisericii mame ; acceptul scris al Bisericilor autocefale ca răspuns la înștiințarea făcută de cei interesați și intrarea în comuniune cu noua unitate autocefală și acordul statelor interesate,

2. Problema autonomiei bisericesti. Problema autonomiei bisericesti, ca și aceea a autocefaliei de care este strîns legată, a preocupat ierarhia ortodoxă și pe cărturarii Bisericii, tot datorită unor neînțelegeri ivite între unele Biserici și unități din diaspora. Aceste neînțelegeri au apărut mai ales datorită faptului că termenul de autonomie a fost folosit în anumite accepțiuni și nu totdeauna deosebit de cel de autocefalie, autonomia însemnînd starea de independență sau neatîrnare nedeplină, în chip de semi-autocefalie. În acest înțeles Bisericile autonome pot fi organizate la diferite niveluri.

O Biserică autonomă se găsește în dependență spirituală și canonică de întreaga Ortodoxie, dar — în primul rînd — de Biserica mamă. Ea are însă o independență administrativă căreia i s-au impus diferite restricții. Acestea au variat de la caz la caz și de la epocă la epocă, așa încît ri-a existat o identitate de poziție între diverse bisericile autonome. Limitele autonomiei pot varia pînă la anulare. Autonomii pot exista atît în cadrul unei Biserici autocefale, cît și în afara granițelor acestora, în genere se poate spune că tot ceea ce este în dreptățit să facă o Biserică autocefală pentru sine însăși, poate să fie recunoscut ca valabil și celei autonome dependente de ea.

Temeiurile care justifică și în care își are izvorul autonomia ca instituție juridică, după natura lor, sînt aceleași ca și în cazul autocefaliei și anume : naturale, istorice, practice, tradiționale, canonice și social-politice.

Normele privitoare la modul de constituire a imitațiilor bisericesti autonome sînt cuprinse în canoanele: 34, 37 Ap., 4, 5, 6, I ec.; 22, II ec. ; 8, III ec. ; 12, 19, 28 IV ec. ; 8 VI ec. ; 3, 6, VII ec. , - 9, 22 Antioh.; 6 Sard.,- și 14, I Const. ș.a.

În conformitate cu prevederile acestor canoane și cu respectarea principiilor canonice de organizare a unităților bisericesti autonome, rînduialile ce trebuiesc observate la constituirea unei Biserici autonome, pot fi prezentate astfel: respectarea principiului ierarhic, ce

impune ca orice unitate care vrea să devină autonomă să ceară acest lucru de la Biserica autocefală din cadrul căreia face parte sau de care depinde; respectarea principiului sinodalității, unitatea care solicită autonomia să aibă cel puțin doi sau trei episcopi pentru a putea forma un sinod propriu alcătuit din minimum de membrii; conferirea autonomiei, în conformitate cu principiul ierarhic și cu cel sinodal, este de atribuția sinodului Bisericii autocefale competente și nu de atribuția primului său ierarh; nu se impune însă și obținerea consimțământului celorlalte Biserici autocefale ca în cazul autocefaliei; cu scop de informare, faptul împlinit se poate aduce și la cunoștința altor Biserici autocefale; conferirea autonomiei să se facă prin act oficial sau tomos emis de sinodul Bisericii autocefale care o acordă. În acest caz este necesar să se specifice limitele autonomiei care constau din îngrădiri *iau* din îndatoriri sau servituti, prin care o Biserică autonomă este legată de Biserica autocefală, sub; jurisdicția parțială a căreia continuă să fie menținută, ca unitate autonomă.

Pentru obținerea autonomiei se impun următoarele condiții : din partea autorității care solicită autonomia se cere : să dovedească statornicie în păstrarea învățaturii dogmatice și a rînduieiilor canonice și de cult, să aibă cel puțin doi sau trei episcopi, să solicite formal autonomia, etc. ; din partea Bisericii autocefale se cere: să aprobe cererea prin tomos sinodal, să stabilească drepturile și îndatoririle ce-i revin unității autonome, să comunice hotărîrea Bisericii sau unității autonome, să informeze Bisericile autocefale despre acest act.

Din analiza aspectelor esențiale ale problemei autonomiei rezultă că aceasta este și ea, ca și autocefalia, un așezămînt sau o instituție canonică recunoscută de întreaga Biserică care a existat ca stare specifică a unităților bisericești de la începutul Bisericii și pînă astăzi. Rînduieiile observate cu privire la constituirea autonomiei, deși au variat de-a lungul vremii, totuși natura și cuprinsul instituției juridice a autonomiei a rămas în esență același. Dacă se va recunoaște aceasta cu siguranță și litigiile ivite se sting de la sine.

3. Diaspora ortodoxă. Implicații canonice apar în raporturile dintre Bisericile Ortodoxe și cu privire la unitățile lor din Diaspora, adică privitor la unitățile bisericești organizate în afara Bisericilor autocefale și autonome, care din punct de vedere canonic depind de Bisericile mame, din care s-au desprins, dar care continuă să rămîna sub totala jurisdicție a acestora.

Unitățile Diasporei creștine s-au format în diferite moduri și anume : pe calea misiunii potrivit poruncii Mîntuitorului «Mergînd învățați toate neamurile» (Matei 28, 19) și asigurării că mărturisind pe Hristos înaintea oamenilor și El va depune mărturie pentru noi înaintea Tatălui care este în ceruri (Matei 10, 32); prin deplasări de populație colonizări, luări în captivitate, desprinderi de teritorii, înmulțire, reorganizări administrative teritoriale ș.a.

Între diversele unități bisericești s-au stabilit raporturi normale, firești, familiale, și anume ca acelea între mamă și fii, din care au rezultat, de o parte și de alta, atît drepturi cît și îndatoriri, stabilite apoi și prin norme canonice precise cutumiare sau scrise.

Procesul firesc de formare de unități diasporale a dus la faptul că azi fiecare Biserică Ortodoxă locală autocefală sau autonomă să aibă — sub jurisdicția sa — unități formate, în afara teritoriului statului, în cadrul căruia este organizată.

În ultima vreme unii patriarhi din Constantinopol au pretins că au un drept exclusiv de jurisdicție asupra întregii Diaspore creștine și în special în baza can. 28 IV ecumenic. Pretențiile la primatul de jurisdicție asupra întregii Diaspore Ortodoxe rezultă din actele de autoritate săvârșite de aceștia, ca și din studiile publicate de unii ierarhi și teologi.

Întâistătorii Bisericilor autocefale și autonome lezați în drepturile lor firești și canonice, au trimis scrisori de protest, contestând temeiul canonic al acțiunilor întreprinse de Patriarhii din Constantinopol, și îndeosebi de Meletie Metaxakis. Atitudine ferm potrivnică dar canonică, au luat și Bisericile de limbă greacă lezate la fel de grav prin acțiunile Patriarhiei din Constantinopol.

În urma protestelor Bisericilor interesate și a atitudinii de atașare a altor Biserici la cauza dreaptă a celor lezați, a determinat Patriarhia din Constantinopol să renunțe la anumite acte și astfel să se restabilească ordinea canonică normală în Biserică. Ordinea se restabilește deplin numai dacă se respectă hotărârile sinoadelor, adică rânduiala potrivit căreia fiecare unitate bisericească din Diaspora să rămână sub jurisdicția Biserici mame până la maturitatea ei când va putea, dacă este cazul, să solicite autonomia sau autocefalia. Rânduiala aceasta este expres arătat tocmai în canoanele: 2 II ec.; 8 III ec.; și 28 IV ec.; invocate de cei ce susțin dreptul primatului de jurisdicție al Patriarhiei ecumenice. Aceste canoane nu conferă scaunului din Constantinopol jurisdicția universală asupra Diasporei, ci, ele constată și consacră tocmai dreptul fiecărei Biserici autocefale de a-și exercita jurisdicția asupra Diasporei proprii. Pretenția la un primat de jurisdicție asupra întregii Diaspore este lipsită de rațiune practică și fără temei canonic, și deopotrivă poate fi socotită chiar anticanică, iar încercările făcute de Patriarhia din Constantinopol în ceea ce privește reorganizarea Diasporei Ortodoxe din trecut și azi, nu sîrut decît acte de imixtiune în treburile interne ale Bisericilor Ortodoxe surori, ce au dus și duc la discordie și tulburări, periclitează în cele din urmă chiar unitatea Bisericii Ortodoxe, a Bisericii Ecumenice a Răsăritului.

În vederea stingerii litigiilor ivite pe tema reorganizării Diasporei, se impune cu necesitate pînă la o nouă reglementare, să se păstreze și respecte vechea ordine canonică stabilită pe cale de obicei și întărită prin legi pozitive, prin canoane, și care este confirmată ca fiind în conformitate cu învățătura Bisericii privind ecclesiologia, învățătură verificată de practica istorică și atestată de practica tuturor Bisericilor autocefale locale, în caz de litigiu se recomandă a se aplica principiul care guvernează relațiile dintre statele suverane în acest domeniu și anume : Principiul reciprocității, ținîndu-se seama de principiul autocefaliei ca și de realitățile teritorial-geografice.

O problema litigioasă a Diasporei Ortodoxe o constituie azi problema Sfântului Munte Athos, care — ca vechi așezământ monastic — reprezintă de fapt unitatea ecumenică a Ortodoxiei, prin faptul ca teritoriul Athosului a constituit din vechime proprietatea comunității monahale atonite alcătuită din reprezentanți a tuturor popoarelor ortodoxe. Acest așezământ s-a bucurat întotdeauna de autonomie bisericească și politică, constituindu-se și guvernându-se ca o confederație sau republică monahală ortodoxă ecumenică, organizată după regulile Sfântului Atanasie Atonitul, după obiceiurile și tradițiile locale specifice, apoi după tipicoane, hrisoave imperiale, sigilii patriarhale, decrete ale sultanilor, canonisme și întotdeauna după hotărârile luate în continuu de conducerea proprie. De la o vreme, rînduiriile străvechi ale Athosului au fost tulburate de către măsurile restrictive luate treptat de către statul elen și de către Patriarhia Ecumenică prin care s-a anulat caracterul ortodox ecumenic al Sfîntului Munte Athos, transformîndu-l — din motive ce nu pot fi justificate bisericește — într-o comunitate monahală exclusiv grecească.

În felul acesta s-a atins prestigiul Athosului și s-a tulburat buna înțelegere dintre Bisericile Ortodoxe, nesocotindu-se drepturile celorlalte Biserici Ortodoxe negrecești, care au așezăminte sau simpli viețuitori în comunitatea atonită.

În ultimul timp însă, s-au restabilit — în bună parte — relațiile frățești dintre conducerile diferitelor Biserici locale cu unitățile și viețuitori aparținători acestor Biserici. Astfel, Athosul și Biserica Ortodoxă Română începînd cu 1975 și-a reluat firul tradiției de a trimite viețuitori din țară, legînd în felul acesta vechile relații ale Bisericii Ortodoxe Române cu Athosul Ortodox. (La Athos viețuiesc astăzi circa 50 de călugări români. Patriarhia Română trimite periodic călugări tineri pentru a păstra și acolo tradiția monahală românească. Aceasta și pentru considerentul că nu există așezământ în Athos care să nu fi beneficiat, în trecut, de daniile și sprijinul material al Bisericii din Principatele Românești).

4. Problema **calendarului**. O problemă cu serioase implicații canonice o constituie și problema calendarului, sistemul sau norma de măsurare a timpului, impușă de nevoia de a determina, în timp, anumite evenimente importante din viața civilă și religioasă a omului, a comunității umane, de a prezenta catalogul sau lista evenimentelor, așezate pe date.

Problema calendarului s-a născut din faptul că datorită decalajului care se produce între anul astronomic sau tropic, care are și fracțiuni de zi (365 zile, 5 h, 48' și 46") și cel civil sau calendaristic care este socotit convențional ca fiind de 365 zile, s-a impus, din timp, necesitatea revizuirii calendarului, adică restabilirea concordanței între anul tropic și anul calendaristic, ceea ce a făcut pe unii credincioși să refuze această potrivire declarînd calendarul o dogmă.

O astfel de reformă a calendarului numit iulian, existent în Imperiul Roman în epoca de început a creștinismului, s-a făcut de papa Grigorie al Romei la anul 1552 care a constatat din suprimarea a 10 zile cu care rămăsese în urmă calendarul iulian și suprimarea în viitor a

trei zile în timp de patru sute ani pentru a asigura concordanța între calendarul ceresc și cel civil îndreptat. Măsura aceasta însă n-a fost acceptată decât de unele din Bisericile Ortodoxe, și acestea abia în vremea noastră, în timp ce altele păstrează pînă azi calendarul neîndreptat, numit după stilul vechi.

Pentru menținerea de bune raporturi între Bisericile Ortodoxe la Conferința ele la Moscova din 1948, dezbătîndu-se problema calendarului cu valoare pentru întreaga Ortodoxie, s-a stabilit ca sărbătorirea Sfințelor Paști să se fixeze după stilul vechi (calendarul iulian) în conformitate cu Pascația Alexandrină, iar sărbătorile fixe după calendarul în uz al Bisericii autocefale respective, ca și obligația pentru clerici și simpli credincioși de a urma stilul acelei Biserici locale în granițele căreia ei locuiesc, primindu-l ca unul din obiceiurile acelei Biserici.

Biserica Ortodoxă Română aplică — în privința calendarului — hotărîrile Consfătuirii de la Moscova. O reglementare unitară însă se așteaptă de la viitorul Sfînt și Mare Sinod în pregătire, pentru a se rezolva astfel această problemă importantă pentru cultul Bisericii Ortodoxe.

D. RAPORTURILE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE AUTOCEFALE CU CELELALTE BISERICI ORTODOXE ȘI CU UNITĂȚILE SALE DIN DIASPORA

Biserica Ortodoxă Română autocefală a întreținut și întreține raporturi frățești cu toate Bisericile Ortodoxe autocefale și autonome, în zilele noastre astfel de raporturi se afirmă prin dorința comună de a sluji unitatea ecumenică a Ortodoxiei, unitatea creștină și aspirațiile lumii contemporane pentru progres și pace. Legăturile frățești se mențin, cu respectarea tradiției canonice, prin vizite reciproce frățești între înțîistătătorii diferitelor Biserici și schimburi de scrisori irenice la diferite prăznuiri și evenimente, prin participarea comună și conlucrarea la Conferințele interconfesionale pentru pace și a întrunirilor cu caracter ecumenist. Reale legături, ca între Biserici surori se stabilesc mai ales cu ocazia conferințelor panortodoxe și a comisiilor preconciabile care se întrunesc la Chambesy-Elveția, în vederea pregătirii lucrărilor viitorului Sfînt și Mare Sinod.

Raporturi frățești s-au stabilit între Biserica Ortodoxă Română și celelalte Biserici Ortodoxe și prin schimburi de profesori, reviste, cărți, informații cărturărești, care duc *la o* cunoaștere reciprocă, la apropiere și bună conlucrare frățească.

Nevoia soluționării în spirit ecumenic a problemelor pe care dezvoltarea istorică le-a pus mereu vieții bisericești, a determinat Sfîntul Sinod al Bisericii noastre, alături de sinoadele celorlalte Biserici Ortodoxe locale, să se preocupe din ce în ce mai intens de modul în care va fi posibilă întrunirea unui viitor Sfînt Sinod Ecumenic, aceasta plecînd de la cunoașterea principalelor nevoi care reclamă hotărîri și măsuri de tipul și de nivelul Sinodului ecumenic. Sfîntul Sinod al Bise-

ricii noastre sprijină ideea întrunirii unui nou Sinod ecumenic, convins că prin aceasta slujește unitatea ecumenică a Ortodoxiei!'. Penîtru aceasta Biserica Ortodoxă Română pune în întreaga sa strădanie, legată de realizarea Sinodului ecumenic, o rîvnă sfîntă, împreună cu ținerea cu tărie la cea mai autentică rînduială canonică, la cea mai fierbinte dragoste frățească pe care o nutrește față de toate Bisericile Ortodoxe surori, ca și față de întreaga suflare creștină.

Raporturi frățești de această natură a păstrat Biserica noastră din cele mai vechi timpuri și păstrează și azi cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, cu patriarhiile istorice din Alexandria, Antiohia și Ierusalim, ca și cu patriarhiile, mitropoliile și arhiepiscopiile autocefale și autonome din vremea noastră.

De mare interes sînt azi și raporturile Bisericii Ortodoxe Române cu Diaspora ortodoxă românească care se menține pe linia tradiției ortodoxe. Datorită interesului constant pentru menținerea Diasporei Ortodoxe Române, în cadrul unității Ortodoxiei românești, s-a considerat ca Biserica Ortodoxă Română mamă să asigure păstorirea acestor comunități — situate azi în multe părți ale lumii, pe toate continentele — trimițîndu-le preoți și cîntăreți și asigurîndu-le locașuri de cult corespunzător, în felul acesta Diaspora Bisericii Ortodoxe Române potrivit prevederilor art. 6 din Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române se găsește sub jurisdicția Sfîntului Sinod al Bisericii noastre care veghează ca acolo unde există români să se stabilească legături cu aceștia, fie pentru a-i afilia la o parohie existentă, fie pentru a-i sprijini să se constituie într-o nouă parohie, atunci cînd numărul lor — pe un anumit teritoriu, — justifică aceasta.

Astfel comunitățile ortodoxe române de peste hotare, sub oblăduirea Patriarhiei Române se găsesc azi organizate în unități bisericești la diferite niveluri.

În prezent, Diaspora Bisericii Ortodoxe Române este organizată în următoarele comunități și unități eclesiale : Doua Arhiepiscopii Ortodoxe Române, una pentru America și Canada și alta pentru Europa Centrală și Occidentală ; două vicariate, unul în Jugoslavia și altul în Ungaria, precum și o serie de parohii situate în Australia, care depind direct de autoritatea bisericească din țară. Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă Română în America cu sediul la Detroit are un număr de 32 parohii răspîndite în S.U.A., Canada și America de Sud și o parohie în Caracas (Venezuela) ; Arhiepiscopia Ortodoxă Română pentru Europa Centrală și Occidentală are sub jurisdicția sa un număr de 23 parohii și 11 unități organizate ca filiale, în diferite țări din Europa Centrală și Occidentală.

Unitățile diasporale ortodoxe române — la diferite niveluri — constituie un puternic factor de menținere a unității spirituale religioase a românilor din Diaspora, promovînd prin cult, predică și relații personale, limba română, păstrînd totodată legătura firească cu Biserica mamă și formînd o punte de legătură între credincioșii români și Biserica strămoșească și poporul din care fac parte. Aceste unități promovează în activitatea lor un spirit ecumenist în relațiile cu celelalte comunități creștine din cadrul statelor unde se găsesc.

în

RAPORTURILE BISERICII ORTODOXE CU CELELALTE BISERICI NEORTODOXE ÎN PERSPECTIVA REFACERII UNITĂȚII BISERICII

A. RAPORTURILE BISERICII ORTODOXE CU BISERICILE ETERODOXE

În mod inevitabil, chiar de la constituirea ei în unități independente, autonome sau autocefale, orice Biserică Ortodoxă, ca și Ortodoxia în genere, ajunge în contact cu credincioșii altor grupări sau organizații religioase creștine. Dintre acestea unele sînt mai aproape prin doctrina, cultul, practica, rînduiala și spiritul lor, de Ortodoxie, iar altele sînt mai îndepărtate. Unele se deosebesc radical de Ortodoxie în chestiuni fundamentale de doctrină și cult și se numesc eretice. Altele, care se deosebesc mai puțin, numai în chestiuni de disciplină, se numesc schismatice.

De fapt această împărțire tradițională a neortodocșilor în eretici și schismatici, nu este suficient de întemeiată, întrucît schismaticii sînt în fond eretici, deoarece schisma lor începe tocmai prin nesocotirea sau lepădarea învățaturii Ortodoxe despre Biserică. De fapt, neacceptarea învățaturii tradiționale despre Biserică este principala cauză a tendinței de dispersare (fărâmițare) a ereziilor, căci, în ultimă instanță, înțelegerea greșită a problemelor eclesiologice a fost și rămîne izvorul tuturor ereziilor.

De altfel, nici din punct de vedere practic, Biserica n-a făcut deosebire prea riguroasă între eretici și schismatici, primind uneori taine de ale ereticilor ca valide și neprimind ca atare, tainele schismaticilor. Așa încît, în categoria schismaticilor nemairămînînd decît sporadice grupuri sau indivizi izolați, se pare că nici nu mai are vreo consistență și vreun temei vechea împărțire a neortodocșilor în eretici și schismatici, fiindcă este clar, că toți cei răzlețiți într-un fel sau în altul de Biserică Ortodoxă sînt în fond eretici. Deci ar trebui să nu mai fie folosit cuvîntul schismatic, ci numai acela de eretic, pentru a-i designa pe credincioșii neortodocși.

Ar fi însă împotriva spiritului irenic al Evangheliei și al lucrărilor bisericești, ca cei îndepărtați de la calea adevărului să fie și mai tare împinși în rătăcire prin abandonarea lor și aceasta pentru că pe de altă parte, cele mai multe grupări creștine neortodoxe au păstrat — cel puțin — ceea ce se numește «vestigia ecclesiae», adică urme sau elemente ale Bisericii celei adevărate.

în această situație cea mai potrivită numire pentru organizațiile religioase creștine neortodoxe este aceea de Biserici sau organizații religioase eterodoxe, toți creștinii neortodocși formînd masa eterodocșilor.

1. Raporturile Bisericii **Ortodoxe** cu Bisericiile **vechi** orientale, necaîcedoniene

Este adevărat că prin numele de Biserici eterodoxe erau designate în Ortodoxie doar Bisericile formate din monofiziți (armeni, copti, abisinieni), nestorienii (sirieni, perși, indieni, malabarezi) sau în fine chiar clin monoteiști (puțini în Liban). Dar, cea mai mare parte dintre aceștia nu mai sînt astăzi eretici. Ei au uitat ereziile. Le-au pierdut pe drumul străbătut prin veacurile V—VI și VII pînă acum. În actualitate, greutatea deosebiriilor dintre ei și ortodocși, se pune pe anumite rînduiri specifice.

Cu toți aceștia, Biserica Ortodoxă a ajuns în legături inevitabile, adoptînd față de ei, fie o atitudine separatistă impusă de unele canoane, fie o atitudine misionară mai largă și mai autentic creștină. Multă vreme pe bună dreptate, Tainele nici unora dintre aceștia nu au fost recunoscute. De la o vreme însă Tainele armenilor și ale abisinienilor au fost recunoscute — în mod practic — de unele Biserici Ortodoxe.

Încă din veacul trecut s-au inițiat acțiuni față de «eterodocșii din Răsărit» și s-a ajuns la crearea unei atmosfere de înțelegere reciprocă. Prin stăruințe și acțiuni misionare s-a realizat o mare apropiere între Ortodoxie și abisinieni, copti, malabarezi, armeni. De fapt, apropierea și colaborarea între ortodocși și monofiziți a existat întotdeauna în Palestina, la Locurile Sfinte și chiar la Sfîntul Mormînt, unde au păstrat și apărut împreună pozițiile lor creștine.

În prezent atitudinea întregii Ortodoxii este cît se poate de frățească față de toți «eterodocșii», vechi, și favorabili reîncadrării lor în Biserica Ecumenică.

În ce privește valabilitatea Tainelor eterodocșilor răsăriteni, relevăm faptul că ea este condiționată din nou de succesiunea apostolică — și că trebuie apreciată în lumina învățaturii corecte a Bisericii despre Biserică și Preoție. Toți cei ce n-au preoție transmisă prin succesiunea apostolică nu fac parte din Biserică deci, nu au Taine valide. Tainele acestora nu pot fi primite ca valide decît prin iconomie.

Aceste principii sînt valabile și aplicabile și în cazul «eterodocșilor apuseni», cu excepția antitrinitarienilor, ale căror Taine nu pot fi niciodată validate, nici prin iconomie.

2. Raporturile Bisericii Ortodoxe cu Bisericile **apusene, neortodoxe**.

Raporturile Bisericii Ortodoxe cu eterodocșii apuseni sînt de greutate și dimensiuni variate.

Ortodoxia întreține azi legături cu Biserica Romano-catolică, Biserica Anglicană, Bisericile protestante, precum și cu o seamă de Organizații religioase interconfesionale, cum sînt Mișcarea Ecumenică,

Consiliul Ecumenic, etc. De asemenea, fiecare Biserică Ortodoxă, și uneori chiar mai multe intră în mod firesc în legătură și cu o seamă de eterodocși mai noi apăruiți în cuprinsul câte uneia dintre Bisericile Ortodoxe.

În genere, pe lângă principiile stabilite în raporturile cu eterodocșii răsăriteni în ce privește validarea Tainelor eterodoxe, mai trebuie să precizăm și unele norme valabile pentru raporturile ortodocșilor cu toți eterodocșii, și anume : Nu se poate admite nici o tranzație sau concesiune dogmatică în raporturile cu eterodocșii, dar se admite și este indicată colaborarea pe teren practic, în spirit ecumenist cu orice eterodocși. Față de eterodocșii care solicită să revină la Biserica Ortodoxă, trebuie avută o atitudine misionară, iar nicidecum una zisă de «toleranță», care este contrară spiritului creștin în genere și celui ortodox în special, și după măsura îndepărtării lor de dreapta credință. Eterodocșii trebuie socotiți și tratați fie ca penitenți — încadrându-i în diferitele trepte ale penitenței — cu adoptările, retușările și potrivirile care se impun, fie în calitate de catehumeni încadrându-i iarăși în mod corespunzător și cu grijă și cu potrivelă, în treptele oahumenatului. În numele păcii și înțelegerii se evită însă orice îngîmfare, orice atitudine lumească, urmărindu-se, aducerea lor pe calea mîntuirii, ajutorul frățesc față de fiecare și relevarea continuă a elementelor care ne apropie, nu a celor care ne despart sau care au tendința de a menține și adînci separația.

— În privința raporturilor Bisericii Ortodoxe cu Biserica Apuseană Romano-Catolică, pot fi menționate următoarele : deși felurile deosebiri cu caracter dogmatic, cultic și disciplinar, despart Biserica Romano-catolică de Ortodoxie, sau Biserica Apuseană de cea a Răsăritului, totuși, aceste două Biserici își recunosc reciproc Tainele — chiar și atunci cînd fac unele rezerve,

— După Biserica Romano-catolică, în raporturile Ortodoxiei cu eterodocșii, cea mai mare însemnătate o are Biserica anglicană.

Apropiată de Ortodoxie printr-o orientare tradiționalistă, interesele acestei Biserici au coincis și-continuă să coincidă în multe privințe cu acelea ale Bisericii Ortodoxe. De aceea încă din veacul trecut s-au stabilit numeroase contacte între aceste două Biserici.

După primul război mondial a intrat în legătură apropiată Biserica Anglicană cu Biserica noastră, ajungînd ca în 1935 să încheie cu ea la București un acord preliminar pentru recunoașterea condiționată a validității hirotoniilor anglicane, pentru stabilirea intercomuniunii și colaborării frățești între cele două Biserici. Acordul însă n-a fost pus în aplicare, urmînd să se mai poarte discuții și să se mai lămurească unele probleme de fond în legătură cu această eventuală recunoaștere a hirotoniilor anglicane. Dar s-a observat ca această problemă nu se poate soluționa decît în limitele îngăduite de învățătura ortodoxă despre succesiunea apostolică, potrivit căreia succesiunea în har este condiționată de succesiunea în credință. Cu toate acestea căpeteniile unor Biserici Ortodoxe și chiar unele sinoade ale acestor Biserici au recunoscut deja hirotoniile anglicane, conținînd numai pe succesiunea for-

mala, rituală a preoției, care nu reprezintă însă decît un aspect al succesiunii apostolice, (în 1922 sinodul Patriarhiei din Constantinopol a recunoscut hirotoniile anglicane).

Din toată lumea protestantă, Biserica Anglicană este cea mai bine organizată și cea mai apropiată ca spirit și lucrare de Ortodoxie. De aceea perspectivele unirii dintre Ortodoxie și Anglianism apar mai favorabile în relațiile Bisericii Ortodoxe cu eterodocșii apuseni. — Dar, dintre confesiunile creștine apusene Biserica Vetero-Catolică este cea mai apropiată de Ortodoxie în toate privințele. S-ar putea spune, că nimic esențial nu o separă de Biserica Ortodoxă.

Biserica Vetero-Catolică este o comunitate religioasă creștină care a adoptat acest nume pentru a-și exprima individualitatea proprie pe care și-o afirmă prin : păstrarea credinței și rînduierilor Bisericii Apusene vechi, dinainte de marea schismă (1054), și prin independența sa deplină față de Biserica papală a Romei sau neocatolică, în raport cu ea. Biserica Vetero-Catolică a luat naștere la anul 1870, ca o mișcare de protest împotriva hotărîrii Conciliului de la Vatican din același an, la care s-a proclamat dogma despre infailibilitatea papei. La mișcarea Vetero-Catolică au aderat prelați, preoți, teologi și credincioși catolici din numeroase țări ale lumii. Ea numără azi circa un milion de credincioși organizați în diferite țări. Periodic se întîlnesc în congrese generale în diferite localități, la care adesea participă și delegați ortodocși. La majoritatea congreselor Vetero-Catolice s-a manifestat convingerea că Ortodoxia păstrează oredipița creștină veche în mod fidel și au formulat deziderate de unire cu Biserica Ortodoxă, sau măcar de intrare în intercomuniune cu ea.

Cu ocazia acestor congrese s-au inițiat legături și discuții între Biserica Vetero-Catolică și Bisericile Ortodoxe, îndeosebi la congresul din 1931, la Bonn s-a dezbătut pe larg problema unirii Bisericii Vetero-Catolice cu Biserica Ortodoxă, ajungîndu-se la un acord deplin în această privință și hotărîndu-se ca el să fie supus viitorului prosinod ortodox care urma să se întrunească în anul următor 1932.

Problema apropierii dintre vetero-catolici și ortodocși s-a pus și în cadrul unor consfătuiri ale ortodocșilor, cum a fost aceea prilejuită de comisia inter ortodoxă de la Vatoped din 1930, care a trecut-o în lista de teme pentru viitorul prosinod ortodox, cît și în cadrul a numeroase conferințe și congrese religioase la care au participat vetero-catolici și ortodocși, cum au fost cele organizate de Mișcarea Ecumenică, apoi la Conferințele Lambeth ale Episcopatului anglican. Deasemenea, o mai substanțială analiză a problemei s-a făcut la congresele vetero-catolice, ținute în anul 1953 la München și 1961 la Haarlem.

Concluzia discuțiilor oare au avut loc pînă acum între vetero-catolici și ortodocși, este că între cele două Biserici nu există decît mici și neesențiale deosebiri de natură dogmatică, organizatorică și rituală, care țin de tradiția creștinismului apusean. Ele nu constituie piedici în calea intercomuniunii, iar întregul fond comun de credință și rînduieri bisericești, pledează chiar pentru unirea Bisericii Vetero-Catolice cu cea Ortodoxă.

Cu prilejul consfătuirii interortodoxe de la Moscova din 1948, conducerea Bisericii Vetero-Catolice a cerut să se studieze și să se accepte intercomuniunea Bisericii Ortodoxe cu cea Vetero-Catolică. Nu s-a luat însă decât hotărârea de a se continua discuțiile cu vetero-catolicii pe această temă. Conferința panortodoxă, care s-a întrunit la Rodos, 1961, a acordat însă o atenție deosebită raporturilor dintre Ortodoxie și Biserica Vetero-Catolică, preconizând continuarea legăturilor cu vetero-catolicii, în spiritul discuțiilor teologice care au avut loc pînă acum, și al declarațiilor acestora, de unire cu Biserica Ortodoxă.

Cu mare nerăbdare se așteaptă din partea vetero-catolicilor întrunirea viitorului Sfînt și Mare Sinod Ortodox în pregătire, de ale cărui liotarîri depinde unirea sau intercomuniunea «în sacris», dintre Ortodoxie și Vetero-Catolicism. Neexistînd deosebiri care să excludă un asemenea epilog al relațiilor dintre Ortodoxie și Biserica Vetero-Catolică, ar fi cît se poate de nimerit unirea acesteia cu Ortodoxia.

Biserica Vetero-Catolică angrenată în Mișcarea Ecumenică și în intercomuniune cu Biserica Anglicană s-a orientat pozitiv în problemele de interes general creștin și general uman. Aceasta se observă și în poziția mai înaintată de care dă dovadă Biserica Vetero-Catolică după reluarea contactului cu Bisericile ortodoxe de la 1948 încoace, aderînd la lupta pentru pace, prin participare la numeroase manifestări pe această linie.

Atitudinea Bisericii Vetero-Catolice, atît față de Ortodoxie, cît și față de problemele actuale, arată că credincioșii și slujitorii acestei Biserici sînt animați de sentimente și convingeri autentic creștine, în spiritul unității ecumenice a Bisericii vechi, a căror manifestare statornică reliefează un mare aport moral și religios la pacea și buna înțelegere dintre credincioși, ca și dintre toți oamenii în general. Acestei atitudini i se dă expresie și prin felurite scrieri ale teologilor vetero-catolici, dar mai ales prin valoroasa tribună publicistică a Bisericii Vetero-Catolice, periodicul «Internationale Kirchliche Zeitschrift».

— Biserica Ortodoxă întretine raporturi și cu diferitele Biserici protestante născute din Reformă, în năzuința firească de refacere a unității Bisericii.

În fruntea mișcărilor și organizațiilor religioase internaționale și în același timp interconfesionale cu care Biserica Ortodoxă întretine bune raporturi se găsește Mișcarea Ecumenică. Prin această mișcare se înțelege o acțiune dusă pe plan internațional și interconfesional, în scopul grupării într-o unitate mondială a tuturor Bisericilor, confesiunilor și sectelor creștine oricît de mari sau oricît de mici ar fi ele. Epitetul acesta de ecumenic i s-a dat mișcării inițiate în scopul arătat, pentru că în cuvîntul ecumenic în limbajul bisericesc, se înțelege «universal" sau «mondial», în sensul de unitate mondială sau universală. Idealul ecumenicității este acela spre care creștinismul a tins mereu, fiindcă unul din țelurile Bisericii, stabilit în mod dogmatic, este și acela indicat de ecumenicitate, urmărindu-se în final a se realiza unitatea, adică să existe o singură turmă și un păstor.

Spre acest ideal s-a tins și se tinde în două chipuri :

— prin răspîndirea creștinismului pe întregul pămînt și întreaga lume, «icurneni" însernnînd lumea întreagă; — și prin concentrarea tuturor Bisericilor într-o singură unitate bisericească,

În primul chip, creștinismul a tins în veacurile primare să se răspîndească în întregul Imperiu Roman, ale cărui granițe — în mintea oamenilor de atunci — se confundau cu granițele lumii. De aceea sinoadele care întruneau pe toți episcopii din imperiu se chemau Sinoade Ecumenice, adică ale lumii pe care o reprezenta imperiul, iar unii dintre patriarhii Constantinopolului și-au luat și titlul de patriarhi ecumenici, iar în acest sens de patriarhi ai lumii pe care o reprezenta Imperiul Romano-Bizantin.

Acțiunea pentru înfăptuirea ecumenicității în cel de al doilea sens al ei, a fost și ea dusă în chip destul de susținut, iar în epoca modernă ea constituie obiectivul religios al Mișcării Ecumenice.

Mișcarea Ecumenică este rezultatul unor curente unificatoare care au apărut în veacul trecut. Prin dezvoltarea pe care a luat-o acțiunea dusă în sînul acestora, s-a ajuns să se creeze o mișcare de mari proporții, care a fost botezată ecumenică sau ecumenicistă. Cea dintîi mișcare unionistă ecumenicistă, aceea despre care s- ar putea zice că formează punctul de plecare al viitoarei Mișcări Ecumenice este Mișcarea de la Oxford. Aceasta a început în sînul Bisericii Anglicane la 1883, avînd în frunte cîțiva teologi din Oxford. Ea urmărea refacerea unității sacramentale între Biserica Anglicană și Biserica Romano-Catolică, prin reintroducerea Tainelor la care renunțase Anglicanismul. Datorită acțiunii duse de teologii de la Oxford, s-a ajuns ca la 1866, cînd s-a întrunit cea dintîi conferință de la Lambeth (Conferința episcopilor anglicani cîn întreaga lume) să se pună în discuție problema refacerii unității creștine, izbutindu-se ca acest ideal să fie însușit de către episcopatul anglican. La vreo 20 de ani după această conferință, o mișcare asemănătoare dar, mai liberală și cu orizont mai larg ținînd refacerea unității creștine a început în S.U.A., din inițiativa Bisericii Americane

o «declarație asupra unității". La numai doi ani după aceea în 1888, conferința de la Lambeth a episcopilor anglicani a adoptat tezele cuprinse în «Declarația asupra unității» redactată și publicată de Conferința Bisericii din America din 1886.

În felul acesta s-a cristalizat din ce în ce mai mult țelul mișcării pentru unificarea bisericilor creștine, și s-a ajuns la o înțelegere între cele mai importante confesiuni din Anglia și America, asupra necesității de a duce mai departe această acțiune și de a o extinde spre Orient. În felul acesta Conferința de la Lambeth din 1908 a formulat propuneri către întreaga Biserică Ortodoxă pentru unirea acesteia cu cea Anglicană, pe baza unui minimum de articole de credință comune.

În 1910, la Edimbourg, s-a întrunit o «Conferință Misionară Mondială", sub numele de «Credință și Organizare" (Faith and Order). În același an, ideea unei acțiuni pe această linie de «Credință și Organizare» a fost însușită de către Conferința Bisericii Episcopale din America, întrunită la Cincinnati (S.U.A.) și care a trecut la alegerea celui din-

ții comitet al organizației Faith and Order. Acesta urma să se ocupe de găsirea principalelor puncte comune de credință între diversele confesiuni, și apoi de trecerea la organizarea acestora într-o unitate interconfesională superioară, care să se închege pe baza unei platforme minime de teze doctrinare.

Ca urmare a discuțiilor purtate între ortodocșii și teologii anglicani și de alte confesiuni protestante din America, au fost lansate în 1920 un număr de trei apeluri chemându-i la acțiune pe creștini pentru unirea Bisericilor, și anume : primul de către patriarhul din Constantinopol, al doilea de Biserica Anglicană și ultimul de Biserica Episcopală Anglicană protestantă din SUA. Primele două apeluri aveau un caracter mai mult principial, ultimul avea un caracter mai pronunțat practic, venind cu propunerea de a se aduna reprezentanții tuturor Bisericilor într-o conferință comună la Geneva, chiar în acel an, pentru a se lua o hotărâre în ce privește unirea Bisericilor și pentru crearea unui organism ecumenic al tuturor Bisericilor, hotărâte să se unească. Astfel în august 1920 s-au întrunit la Geneva delegații a 40 de Biserici din 80 de țări, între care și delegații celor mai multe Biserici Ortodoxe, printre aceștia aflându-se și cei ai Bisericii Ortodoxe Române, pentru găsirea unei minime platforme de articole de credință respectate de diversele Biserici și confesiuni creștine. Astfel se definește una din căile principale pe care avea să meargă de acum înainte Mișcarea ecumenică, aceea cunoscută de atunci încoace : «Credință și Organizare» (Faith and order).

De aici înainte, ramura aceasta ecumenicistă a urmat o cale proprie pînă în 1938 cînd s-a unit în cadrul Consiliului Ecumenic cu ramura «Viață și Acțiune» sau a Creștinismului Practic.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor și-a ales apoi un comitet central care se întrunește de atunci încoace în ședințe de lucru periodice. Acesta a organizat periodic și întrunirea de congrese mondiale, ca cele de la Amsterdam (1948), Evanston (Statul Illinois, SUA) (1954), New Delhi (India) (1961); Upsala (Suedia) (1968); Nairobi (Kenya) (1975); Vancouver (Canada) (1983), și editează o serie de reviste și de cărți, între care «Revue oecumenique», care apare la Geneva din 1947, «Oecumenika» o revistă britanică mai veche a Mișcării Ecumenice —r, Buletinul de informații «Service oecumenique de presse et d'informations», care apare la Geneva ș.a.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor, așa cum se arată în platforma doctrinară trinitară, este o societate frățască de Biserici, care mărturisesc pe Domnul nostru Iisus Hristos ca Dumnezeu și Mmțuitor, după Sfînta Scriptură. Ele se străduiesc să răspundă împreună la chemarea lor comună pentru slava singurului Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, mărturisind deci, credința în Sfînta Treime. În cadrul Mișcării Ecumenice, ca organizație religioasă mondială, în vremea noastră se conjugă efortul comun al Bisericilor creștine de apropiere și colaborare.

În cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Bisericile Ortodoxe desfășoară o activitate pozitivă în scopul apropierii și conlucrării, în vederea refacerii unității Bisericii. Bisericii Ortodoxă Română, ca membră a Consiliului Ecumenic din 1961, își desfășoară și ea — în cadrul 22 — Drept canonic ortodox

acestui organism — activitatea de susținere a scopului acesteia pentru refacerea unității Bisericii lui Iisus Hristos, împreună cu celelalte Biserici Ortodoxe,

Dintre organizațiile religioase ce își desfășoară activitatea pe plan internațional, și cu care Biserica Ortodoxă Română are relații oficiale, menționăm : Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene, Conferința Creștină pentru Pace,,

De asemenea , în afara raporturilor cu Bisericile amintite, precum și cu Mișcarea Ecumenică Biserica Ortodoxă Română se află într-un dialog teologic oficial cu: Federația Mondială Luterană și Alianța Mondială Reformată, în afară de aceste Biserici și organizații internaționale religioase, Biserica Ortodoxă Română mai întreține relații cvasioficiale, trimițând observatori la întrunirile unor organizații religioase internaționale, cura sînt : Organizația Internațională a Tineretului Ortodox (Sindesmos), Federația Mondială a Studenților Creștini, Consiliul Ecumenic pentru Tineret din Europa, și altele.

^

Din ansamblul problemelor evidențiate în legătură cu raporturile posibile ale Bisericilor ortodoxe cu eterodocșii (neortodocși) se desprinde concluzia că Ortodoxia a păstrat simburile nealterat al adevăratei vieți creștine, și că — într-un fel sau altul — spre acesta converg toate tendințele de refacere a unității ecumenice a Bisericii.

B, PROBLEME CU IMPLICAȚII CANONICE PRIVIND RAPORTURILE INTERCREȘTINE

î. Probleme fundamentala privind raporturile inter creștine.

Din frământările vieții religioase creștine, în raporturile stabilite între diferitele Biserici și confesiuni creștine, ca și din acelea ale gândirii teologice din veacul nostru se desprinde năzuința statornică după refacerea unității ecumenice a creștinătății. Această năzuință, poate fi privită cu adevărat, ca un fapt ce dă expresie — pe plan religios — năzuinței nu mai puțin statornice a întregii lumi, de a vedea realizată unitatea neamului omenesc prin înfrățirea și pacea dintre toate popoarele și statele. Că lucrurile sînt pornite cu temei pe calea aceasta o arată direcția și sensul mișcării mondiale actuale.

Desigur că Ortodoxia n-a putut rămîne și nu a rămas în afara acestor strădanii. După mai multe încercări din primele decenii ale veacului nostru, ea a făcut pași tot mai hotărîți spre a se -menține și a se situa, tot mai ferm în ecurăenicitatea bisericească, și în ecumenicitatea umană. De fapt, în ce privește ecumenicitatea bisericească, ea n-a avut nici o neliniște și nici n-a fost stăpînită de zbuciumul trăirii ei, pentru că ea a trăit-o mereu, căci nu i-a lipsit niciodată. O etapa deosebit de importantă însă pentru lămurirea pozițiilor ortodoxe în perspectivă ecumenică a însemnat consfătuirea inter-ortodoxă de la Moscova din 1948, cele trei conferințe panortodoxe de la Rodos, din

1961, 1963, 1964, și întrunirile care au urmat — cu acest caracter — și care se țin aproape periodic la Chambesy-Elveția din 1968 încoace. Conferințele interortodoxe de la Rodos și cele de la Centrul Ecumenic din Elveția examinând problemele de natură teologică și profană, care se pun Ortodoxiei, prilejuiesc un rodnic schimb de vederi și opinii între participanți. Acest fapt a permis, ca din ansamblul problemelor discutate sau numai enunțate, să se desprindă câteva, care, pe de o parte au dat dezbaterilor un profil teologic cu adevărat ecumenic, iar pe de altă parte situează Ortodoxia într-o nebănuț de largă perspectivă ecumenică așa cum se constată și la adunările generale ale Mișcării Ecumenice. Dintre aceste probleme însă câteva, cum sînt : unitatea Bisericii și unirea Bisericilor, ecumenicitatea Bisericii, Sinodul ecumenic, teologumenele, iconomia, intercomuniunea, factorii nerezii-gioși care determină viața bisericească și dialogul teologic, precum și stabilirea unei platforme doctrinare minime pentru unirea Bisericilor, se impun a fi dezbătute de pe poziții canonice, pentru a pune în lumină preeminența caracterului lor teologic, ca și a valențelor lor ecumenice, deoarece ele sînt văzute în chip felurit de diferitele confesiuni creștine,

a) Atunci cînd se vorbește despre unitatea Bisericii se presupune că ar exista mai multe părți sau fracțiuni ale uneia și aceleiași realități unitare, care este Biserica în accepțiunea ei desăvîrșită. De asemenea, se presupune că niciuna din aceste fracțiuni nu reprezintă Biserica propriu-zisă, în sensul că niciuna n-iar avea însușirile adevăratei Biserici. Prin urmare, ar fi vorba de o Biserică adevărată, unită odinioară, care s-a dezmembrat și nu mai există decît în mod dispers, în fracțiuni oare ar păstra fiecare cîte ceva din Biserica adevărată, și ca urmare, numai prin regrouparea organică a acestora s-ar putea reconstitui Biserica adevărată. Părerea aceasta n-o împărtășește Ortodoxia, ci dacă ea găsește oarecare trecere în sînul altor confesiuni, este tocmai din cauză că acestea sînt stăpînite nu numai de nostalgia unității, ci și de simțămîntul nedesăvîrșirii lor, și n' mai sub acțiunea acestui sirjițămînt, ele intuiesc Biserica cea adevăre'ă și o caută cu zbuciumul penitentului care are conștiința că nu pe ațe da năvală, ci că trebuie să se apropie încet, treptat, de altar.

Respectînd pozițiile sau punctele de vedere ale celorlalte confesiuni, în privința unirii Bisericilor, Ortodoxia nu le împărtășește decît ca gînd, ca năzuință, ca intenție creștină, căreia nu i se poate reproșa nimic. Ea va reprezenta însă mereu în chestiunea aceasta un punct de vedere tradițional, autentic, neotestamentar și de orizont mai larg. De acesta se apropie și felul de a vedea al multor teologi anglicani și ai principalilor ostenitori ecumeniști.

Fără a putea cita în chestiunile pe care le tratăm, vreo rostire sinodală sau de factură simbolică-ortodoxă, vom schița — conform opiniei canonistului Liviu Stan, — poziția care se degajă și se conturează din ansamblul gîndirii ortodoxe, din gîndirea Bisericii însăși, gîndire limpede și simplă ca și cuvîntul Scripturii. Din punctul de vedere care ne interesează, gîndirea aceasta prezintă următoarele două aspecte : unitatea creștină și unitatea Bisericii. Avem de a face

cu două unități dintre care niciuna nu este «unirea Bisericilor» în sens propriu. Această «unire» poate fi găsită, sau realizată și într-una și în cealaltă, numai după ajungerea la o înțelegere desăvârșită a acestor două aspecte ale unității.

Unitatea creștină constă în trăsăturile comune ale vieții creștine de pretutindeni, în elementele care-i leagă pe toți creștinii și care îi fac să nu fie doar o masă neorganizată, difuză, ci o mulțime grupată în diverse unități care formează împreună un tot organic. Liantul principal al acestei mase îl formează credința în Hristos. Unitatea creștinătății este deci unitatea celor ce cred în Hristos, și-L mărturisesc și-I cheamă numele Lui. Ei toți sînt frați în Hristos și formează o mare obște creștină.

Dar pe lângă comuniunea aceasta mare mai există și o altă comuniune creștină. Aceasta este marea și sfînta obște a Bisericii.

Biserica sub acest aspect se înfățișează cu chipul unei mărețe adunări (ecclesia) a celor ce sînt uniți nu numai prin credință comună, ci și prin acte comune de cult și organizare instituțională, ierarhică și sobornicească. Din această sfînta obște nu fac parte toți creștinii, și ea nu este sinonimă cu «creștinătatea». Ea îi cuprinde într-o unire mai strînsă numai pe aceia care primesc și mărturisesc adevărurile credinței și se împărtășesc din harul Sfințelor Taine. De aceea, în sens propriu, Biserica este și se poate numi obștea păstrătoare și chiverni-sitoare a credinței și harului sfințitor, iar prin acestea ea este adevărata lucrătoare a răintuirii. Biserica este deci o altă arie, mai puțin cuprinzătoare ca întindere, decît creștinătatea : aria de lucrare a harului în forme și semne văzute care să-i facă omului posibilă în mod comun și simplu, în chipul cel mai potrivit și mai corespunzător naturii sale, cunoașterea, păstrarea (chivernisirea) moștenirii apostolice, a credinței și a harului, și oare să-i dea certitudine că integrarea lui în Biserică și lucrarea Bisericii, precum și lucrarea lui în Biserică îi asigură mîntuirea.

Rezultă, ca atare, că una este «o unitate a creștinătății», unitatea de arie mai largă și altceva «unitatea Bisericii».

«Unitatea creștină» se strînge și se întărește din ce în ce mai mult în vremea noastră mai ales prin strădanile Mișcării Ecumenice.

Conștientă de greutățile care stau în calea unirii creștinilor dezbinăți, Ortodoxia sprijină toate eforturile ce s-ar face în acest scop de către orice confesiune sau organizație creștină, ca și strădaniile menite să creeze premisele naturale ale unirii Bisericilor, adică pacea și unitatea neamului omenesc.

b) În ceea ce privește ecumenicitatea și posibilitatea refacerii unității ecumenice a creștinătății, în vremea noastră, se vorbește tot mai intens despre ecumenicitate — reflex al «unității creștine» — ca atribut al Bisericii. Sensul acesta este atît un sens spațial, ce i se dă în cadrul Mișcării Ecumenice — ecumenicitatea întinzîndu-se peste întreaga creștinătate și cuprinzînd-o — cît și un sens finalist, ecumenicitatea vizînd refacerea unității ecumenice de altă dată a întregii creștinătăți.

Fără îndoială că acest nou înțeles al ecumenicității își are legitimitatea sa în năzuința celor din afara Bisericii, de a-și crea căi de apropiere și de intrare în «Sfânta Sfințelor». De asemenea trebuie relevat și faptul că pentru noul său înțeles, ecumenicitatea își poate găsi un suport teologic, în prezența și lucrarea harului credinței și la cei din «fără, la cei din aria lucrării, posibilă mînuirii, prin. harisme.

c) De multă vreme în Ortodoxie se vorbește tot mai insistent și despre necesitatea unui Sfînt și Mare Sinod ecumenic, căruia să-i fie supuse spre soluționare numeroase probleme de interes major pentru viața și activitatea Bisericii. Se spune, că întrunirea unui Sinod ecumenic ar trebui să fie precedată de întrunirea și de încheierea cu succes a lucrărilor unui «prosinod panortodox», sau «prosinod ecumenic». La fel se spune că un Sinod ecumenic nu ar fi posibil din punct de vedere teologic decît dacă la un asemenea sinod vor fi invitați și vor participa toți episcopii cu succesiune apostolică.

Noțiunea de prosinod ecumenic a apărut și a fost pusă în circulație după congresul interortodox de la Constantinopol din 1923. Dacă este vorba de un prosinod în sensul de sinod restrîns, care să precedă și să pregătească un sinod ecumenic, atunci un asemenea sinod poate fi numit «prosinod», dar ca un astfel de sinod să mai fie numit și ecumenic, este nu numai un lucru neîntemeiat, ci chiar de-a dreptul hilar. Aceasta pentru că, nici formula «prosinod ecumenic», nici realitatea pe care ar vrea să o exprime în mod iluzoriu, nu are nimic comun cu teologia și tradiția Ortodoxă. Prin urmare, formula «prosinod ecumenic» trebuie abandonată ca lipsită de orice sens pentru Ortodoxie.

În legătură cu Sinodul ecumenic se știe, afit potrivit normelor canonice, cît și învățăturilor dogmatice ortodoxe că acesta este cea mai înaltă autoritate constituită în Biserică. El deține ca atare, și exercită în numele Bisericii întregi deplina, putere cu care a înzestrat Mîntuitorul Biserica pentru a-și putea săvîrși lucrarea. După învățatura ortodoxă, această putere este a Bisericii în totalitatea ei, iar Sinodul ecumenic o deține în calitate de cel mai înalt organ constituit al Bisericii, iar nu în mod independent de Biserică, sau în vreun fel în care s-ar putea suprapune Bisericii. Nu orice sinod care a fost convocat și s-a ținut sub numele de Sinod ecumenic, a și fost de fapt un astfel de sinod, ci numai acelea care au fost recunoscute ca atare, fiindcă ele au reprezentat cu adevărat Biserica, și fiindcă prin ele a vorbit Biserica însăși, sub povă-tuirea Duhului Sfînt, călăuzitorul fără greș al lucrărilor sale. Sinodul ecumenic este un organism al Bisericii iar nu o autoritate suprapusă ei, El nu este infailibil prin sine și în mod independent de Biserică, ci numai ca organ al infailibilității Bisericii și în măsura în care exprimă învățatura de credință a Bisericii ecumenice, adică a întregului Trup tainic al Domnului, călăuzit în chip infailibil de însuși Duhul Sfînt.

Sinodul ecumenic deținînd întreaga putere bisericească, din mandatul Bisericii, iar nu «ex sese», se înțelege de la sine că el nu o deține în grade diferite, de cîte ori se întrunește, ci că a deținut-o și o deține în același grad și în aceeași măsură, adică în plenitudinea ei, ori de cîte ori s-ar întruni. De asemenea este evident că și în ce privește exercitarea puterii, Sinodul ecumenic nu exercită această putere în grade dife-

rite, ci așa cum o deține, adică în aceeași măsură sau în plenitudinea ei de totdeauna, tot la fel o și exercită, adică în plenitudinea ei, și deci, neîmpuținată cu nimic.

Dat fiind că sinodul își trage întreaga lui putere din Biserică, este limpede că un sinod general sau reprezentativ al întregii Biserici, adică un Sinod ecumenic, a fost și poate să fie cu adevărat ecumenic, num ai întrucât Biserica, ai cărei organ este, a fost și a rămas Biserica cea adevărată a lui Hristos. Cu alte cuvinte, dacă Biserica a fost ceea ce s-a și numit cu adevărat Biserica lui Hristos, atunci și sinoadele ei ecumenice au fost cu adevărat sinoade, cărora li se zice pe drept cuvânt «ecumenice». Aceasta înseamnă că dacă astăzi Biserica Ortodoxă este Biserica cea adevărată a lui Hristos, ea poate să și întrunească sinodul său ecumenic, în același chip în care Biserica primelor opt veacuri și-a întrunit sinoadele sale ecumenice. Mai înseamnă apoi că sinodul ecumenic, sau sinoadele ecumenice pe care și le-ar întruni în viitor Biserica Ortodoxă, vor deține și vor exercita aceeași putere deplină a întregii Biserici pe care au deținut-o și au exercitat-o vechile sinoade ecumenice. Se constată însă cu surprindere — așa cum arată canonistul Liviu Stan, — că în timpul din urmă o seamă de teologi din răsărit au emis nu numai ipoteza, ci au susținut chiar — «teza», că Ortodoxia nu mai poate întruni un sinod ecumenic singură, ci numai în «alianță» sau în «colaborare frățească» cu alte confesiuni creștine. Ceva mai mult, «teza» aceasta nu a întârziat să fie acceptată chiar și de unii ierarhi, care motivați de faptul că, în momentul actual confesiunile romano-catolică și protestantă, care depășesc cu mult din punct de vedere numeric confesiunea Ortodoxă, s-au pronunțat în acest chip.

Noi ortodocșii credem și mărturisim ca Biserica noastră Ortodoxă este «Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică, Biserică a lui Hristos». Aceasta înseamnă că Biserica Ortodoxă deține și exercită sau folosește în lucrarea sa toate mijloacele cu care a înzestrat-o Sfântul sau întemeietor, și care laolaltă sînt cuprinse sub numele de putere bisericească. Puterea bisericească este una și unitară, precum este însăși Biserica, precum este însuși întemeietorul și Capul ei, precum este însăși lucrarea Duhului Sfînt prin care se clădește Biserica. Dar această putere unitară se folosește sau se exercită prin trei categorii principale de lucrări corespunzătoare celor trei categorii de slujiri sau serviri ce pot fi distinse în lucrarea de mîntuire a Domnului Hristos : în-vățătoarească, sfințitoare și jurisdicțională.

Dacă deci Biserica noastră deține plenitudinea puterii bisericești, în cele trei ramuri ale ei, este evident că ea și poate exercita această putere în chip deplin, adică fără nici un fel de rezervă, scădere sau împuținare.

Unul din mijloacele prin care și-a exercitat Biserica în trecut, și poate să-și exercite și în prezent plenitudinea puterii sale, a fost și poate să fie și azi Sinodul ecumenic. Prin urmare, orice Sinod ecumenic întrunit de Sfîntă noastră Biserică, dacă este exponent adevărat al Bisericii, va deține și va exercita întreaga putere bisericească în aceeași măsură în care au deținut și au exercitat această putere cele șapte sinoade ecumenice din primul mileniu al erei noastre.

nou Sinod ecumenic, poate nu nu-

sinoade ecumenice, ci poate totodată să abroge orice canon dintre cele care se cuprind în colecția actuală de canoane, cu excepția acelor care au un cuprins dogmatic sau care au un cuprins moral, care derivă din învățătura de credință.

Dacă astfel stau lucrurile este lămurit pentru oricine, că Biserica Ortodoxă are posibilitatea de a întruni un viitor Sinod Ecumenic, precum și oricâte sinoade ecumenice va găsi că-i sînt necesare în viitor, și că oricare din acestea, va deține și va exercita întreaga putere pe care au avut-o și au exercitat-o vechile sinoade ecumenice. Biserica noastră fiind Biserica adevărată a lui Hristos, lucrarea ei nu poate fi condiționată de colaborarea cu alte Biserici sau confesiuni creștine în nici o privință, dar nici de colaborarea episcopilor ei, cu episcopii altor confesiuni, în cadrul unui Sinod ecumenic, precum nici de colaborare mai largă cu conducerea celorlalte Biserici sau confesiuni creștine, ori cu masele lor de credincioși, în vederea întrunirii și lucrărilor unui Sinod ecumenic. Cine gîrdește altfel — • oricare ar fi considerațiile de care se conduce — dacă este ortodox, arată canonistul Liviu Stan, frizează erezia fără să-și dea seama.

d) O problemă care se dezbată, în legătură cu refacerea unității creștinătății, este și aceea a teologumenelor și a progresului teologic pus în slujba refacerii unității, în Ortodoxie este îndeobște cunoscut că toate problemele teologice cărora nu li s-a dat o dezlegare oficială prin definiții dogmatice, sînt supuse cercetării libere din partea teologilor Bisericii. Din această osteneală nasc chiar și teorii teologice adecvate, cărora li se dă — în chip tradițional • — • numele de «teolo-guraene». Spre a fi însă acceptată ca teologumenă, orice părere trebuie să fie formulată ca o opinie teologică încheată, și mai trebuie să îndeplinească și condiția de a fi în acord cu învățătura de credință a Bisericii, spre a se articula în sistemul ei dogmatic, în caz contrar ea nu este altceva decît o erezie. Prin urmare, teologumenele îndeplinesc în formarea dogmelor și în limpezirea îndoielilor teologice, un rost asemănător cu acela al ipotezelor și teoriilor din domeniul științei. Ele contribuie în acest fel la progresul vieții bisericești, stimulînd în permanență gîndirea teologică și activitatea pe care o desfășoară slujitorii Bisericii. Teologumenele constituie elementul nou care se zămislește din efortul firesc al Bisericii, prin care se leagă mereu viața bisericească și gîndirea teologică de condițiile veșnic noi ale vieții omenești, în genere, și gîndirea liberă -a științei, situînd Biserica cu fața către progres și dîndu-i impuls care această direcție.

Permanența teologumenelor în viața Bisericii, arată că Ortodoxia nu îngrădește libertatea de cercetare și de gîndire a credincioșilor, și că din contră ea favorizează această libertate în măsura în care teologumenele nu afectează dreapta credință, de aceea, ele trebuie socotite și ca o expresie constantă a acordului existent în Ortodoxie între autoritate și libertate. Teologumenele trebuie socotite ca îndeplinind rostul unor fermenți sau cum li se mai zice în limbajul teologic tradițional, rostul aluatului care face să dospescă, să crească, și să se

răspîndeasca mireasma cuvîntului lui Dumnezeu și rostul lucrării mîntuitoare a Bisericii în lume. Teologumenele sînt adevăratele laboratoare ale progresului gîndirii teologice și ale vieții bisericești; ele nu sînt apariții periferice și elemente accidentale, ci fenomene care se axează pe miezul vieții bisericești, pe conștiința Bisericii din care izvorăsc, dînd expresie adevărului de credință pe care-l păstrează această conștiință, căreia i se zice cu drept cuvînt Sfînta Tradiție.

e) în legătură cu diverse aspecte ale raporturilor interbisericești actuale, cu problema refacerii unității creștine, ca și în legătură cu problema raporturilor Bisericii cu necreștinii, se discută cu mult interes și problema cunoscută, numită a iconomiei. Pentru aceasta, problema a și fost inclusă în lista de teme ce se vor discuta la viitorul Sfînt și Mare Sinod, adoptată de prima conferință panortodoxă întrunită la Rodos în anul 1961.

Dar problema iconomiei constituie cea mai grea și în același timp cea mai delicată piatră de încercare pentru întreaga lucrare creștină, animată de dorința de a găsi o cale mai sigură sau o posibilitate mai puțin himerică decît acelea pe care s-a contat pînă acum, pentru a se ajunge la o înțelegere și o înfrățire între toți creștinii, și care să reflecte măcar în pante lucrarea iconomiei divane pentru mîntuirea neamului omenesc.

În viața Bisericii prin cuvîntul «iconomie» se înțelege folosirea chibzuită sau chivernisirea de către Biserică a mijloacelor specifice bisericești cu care ea este înzestrată sau de care dispune pentru a săvîrși lucrarea mîntuitoare la care este chemată.

Cuvîntul iconomie se mai folosește și pentru a exprima, în sens teologic lucrarea de mîntuire a neamului omenesc pe care a săvîrșit-o Dumnezeu prin opera Domnului nostru Iisus Hristos. Și acestei lucrări i se zice iconomie, folosindu-se felurite expresii ca iconomia divină, iconomia mîntuitoare, iconomia pentru noi etc. Ceea ce interesează în mod special în legătură cu iconomia este doar legătura dintre iconomia bisericească și iconomia divină. Legătura aceasta constă în continuarea de către Biserică a lucrării mîntuitoare săvîrșite de Domnul nostru Iisus Hristos. Deci iconomia ca lucrare a Bisericii are înțelesul general de lucrare mîntuitoare pe care o săvîrșește Biserică.

O problemă care se pune este aceea de a ști care au fost mijloacele folosite în lucrarea iconomiei divine. Mijlocul principal și izvorul tuturor celorlalte mijloace folosite în această lucrare a fost dragostea cea necuprinsă a lui Dumnezeu față de oameni. Această dragoste este mijlocul folosit în iconomia divină pentru mîntuirea oamenilor. Ea a determinat chenoza ca echivalent al jertfirii de sine și toate celelalte acte din cuprinsul iconomiei mîntuitoare a lui Dumnezeu.

În mod firesc și inevitabil se pune și problema cunoașterii mijloacelor pe care le folosește Biserică în iconomia sau lucrarea sa mîntuitoare. Acestea sînt mijloacele cu care a înzestrat însuși Mîntuitorul sfînt al Bisericii, mijloace pe care ea le deține și este dator să le folosească pentru împlinirea misiunii sale. De obicei se spune că ele sînt de trei feluri, sau că se împart în trei categorii, și anume : adevărul revelat și propovăduirea lui , - harul sfințitor și împărtășirea

lui tuturor celor ce primesc cu credință adevărul revelat; și îndrumarea și cârmuirea celor ce au primit credința și harul sfințitor. Trebuie-să spunem însă că în posesia mijloacelor arătate, Biserica săvârșește prin folosirea lor un act general de economie, adică de chivernisire a mijloacelor de care dispune pentru continuarea lucrării mînturtoare care constituie esența misiunii sale. Dar, în afară de acest înțeles general pe care-l are economia, ca lucrare a mîntuirii prin folosirea tuturor mijloacelor de care dispune Biserica pentru lucrarea sa, economia mai are — în sens teologic și bisericesc — și un înțeles mai restrîns sau specific, care este tocmai acela care interesează mai îndeaproape și constituie aspectul principal al economiei bisericești. Economia bisericească în înțelesul ei specific are două aspecte : unul dogmatic și unul canonic disciplinar.

Sub aspect dogmatic prin economie se înțelege lucrarea prin care Biserica validează sau mai bine zis împlinește ori desăvârșește Tainele ce se săvîrșesc în afara ei ; iar prin aspectul- ei canonic, se înțelege lucrarea prin care Biserica procedează cu îngăduință sau cu pogorămînt în aplicarea tuturor rînduielilor sau normelor sale cu caracter canonic disciplinar sau de altă natură care nu au însă un fond dogmatic. Aspectul canonic disciplinar al economiei este un lucru ușor de înțeles. Aceasta deoarece autoritatea bisericească, care este îndreptățită să aplice normele canonice și disciplinare ale Bisericii, să aibă și libertatea și dreptul de a le aplica, fie cu severitate, (cu acrivie) sau cum s-ar zice, după litera legii, fie cu îngăduință, cu milostivire sau cu pogorămînt. Primul fel de procedare este numit acrivie iar al doilea fel este numit economie. Acești doi termeni acrivie și economie nu definesc nici limitele folosirii acriviei, nici limitele folosirii economiei, ci lasă Bisericii deplină libertate să folosească ori acrivia ori economia,, după cum -apreciază ea că este în interesul său, adică în interesul mîntuirii. Dar, și atunci cînd aplică acrivia Biserica procedează tot prin folosirea chibzuită a mijloacelor de care dispune, adică prin acte de economie în sensul cel mai larg al acestei noțiuni, și în acest sens, nu numai indulgența sau îngăduința ci și severitatea sau acrivia constituie tot un act de economie.

Dacă aspectul canonic disciplinar al economiei nu prezintă dificultăți nici ca înțelegere nici ca aplicare în viața Bisericii, aspectul dogmatic al economiei ridică însă numeroase probleme, în privința cărora autoritatea bisericească nu s-a pronunțat decît parțial și accidental. Problema care se pune în legătură cu acest aspect este aceea de a se ști pe ce se întemeiază practica bisericească de a valida Tainele sau lucrările sfinte săvîrșite în afara ei, Taine sau lucrări prin care ele însele sînt nu numai nevalide, ci chiar inexistente în unele cazuri.

După cum se știe, orice învățătură și practică bisericească ce are un fond dogmatic, se întemeiază fie pe Sfînta Scriptură fie pe Sfînta Tradiție, în cazul economiei nu există învățătură dogmatică întemeiată în mod expres pe Sfînta Scriptură, ci numai o practică bisericească, cu fond dogmatic, care după toate rînduielile de înțelegere a lucrurilor trebuie socotită ca parte integrantă din Sfînta Tradiție. Căci,

dacă sinoadele ecumenice, în ale căror canoane se reflectă în mod principal această practică nu aveau conștiința că prin ea se dă expresie unei învățături dogmatice cuprinsă în Sfânta Tradiție, desigur nu recurgeau la ea, sau măcar nu o aprobau, ci ar fi dezaprobat-o sau ar fi condamnat-o de-a dreptul. Cum însă sinoadele ecumenice și întreaga conducere a Bisericii din vremea veche nu au fost preocupate niciodată de întocmirea unui catehism complet al dreptei credințe și cu atât mai puțin de scrierea unui tratat complet de dogmatică, firește că nu s-a preocupat nici de arătarea tuturor temeiurilor dogmatice ale hotărârilor pe care le-au luat sau la care s-a referit în legătură cu unele practici ale vieții bisericești. Cu toate acestea, faptul că sinoadele ecumenice au consacrat practica iconomiei cu fond dogmatic, însăși această consacrare constituie dovada certă că acele sinoade au avut cunoștința de temeiurile dogmatice ale acestei practici, și le-au acceptat implicit prin acceptarea practicii respective, — acelea constituind însăși baza practicii de care se tratează. Această practică constă în validarea sau desăvârșirea Tainelor săvârșite în afara Bisericii de către eretici și schismatici. În privința tainelor săvârșite de schismatici, adică în privința validării lor, lucrul pare ușor de înțeles datorită faptului că în cazul acestora nu avem de-a face cu o îndepărtare de la dreapta credință și deci cu o cădere din har, însă în privința Tainelor ereticilor, lucru pare cu totul de neînțeles, mai ales că în canoanele apostolice 46, 47 și 68 ele sînt declarate nu numai ca nule, ci ca inexistente, și că, — în același fel sînt declarate — cu o argumentare deplină clin punct de vedere dogmatic — atât de către canonul sinodului întrunit la Cartagina în 2-56 de către Sf. Ciprian, cît și de can. I ai Sf. Vasile cel Mare.

Cu toate acestea, în ciuda tuturor hotărîrilor canonice amintite, prin canoanele 8 și 19 al Sin. I ec. ; 7 II ec., 95 IV; ș.a., sînt declarate valide, adică se dispune să fie recunoscute unele Taine ale mai multor categorii de eretici, în frunte cu arienii, macedonienii sau pnev-matomahii, nestorienii și monofiziții, care după cum se știe, fuseseră dați anatemei de Sinoadele Ecumenice pentru rătăcirile lor chiar de la învățătura despre Sf. Tradiție.

La prima vedere, din confruntarea acestor hotărîri canonice, se pare că între ele exista o contradicție evidentă — formal ea nici nu poate fi legată. Dar problema este de a ști cum se poate admite o astfel de contradicție chiar într-o chestiune de natură dogmatică, și în general dacă avem într-adevăr de-a face cu o contradicție sau nu.

Pentru lămurirea acestei probleme s-au încercat pînă acum diferite încercări și formule mai apropiate sau mai îndepărtate de ceea ce ar putea să constituie adevăratul răspuns limpede și satisfăcător. Dar, oricum s-ar prezenta această cale de lucrare a Bisericii față de cei din afara ei, ea nu este o lucrare comună, ci o lucrare prin iconomie. Această lucrare se înfăptuiește printr-o acțiune identică celei care se săvârșește prin Sfintele Taine cu deosebirea că pe aceasta o săvârșește Biserica nu slujitorii ei sacramentali. Despre această lucrare obiectivă sau impersonală a Bisericii nu s-a precizat nimic pînă acum, prin vreo hotărîre cu caracter oficial a autorității

bisericești. Nu încapă însă nici o îndoială că ea reprezintă o parte a lucrării mîntuitoare a Bisericii care nu se poate mărgini numai la membrii săi și nu se săvîrșește permanent numai pentru aceștia, ci ea se extinde la toți credincioșii creștini și ca atare es trebuie săvîrșită în mod tot atît de permanent pentru toți creștinii, în afara Urnitelor convenționale ale Bisericii, așa precum ea se săvîrșește și pentru cei dinlăuntru! ei.

Uneori s-a preconizat nu numai validarea sau împlinirea prin iconomie a Tainelor celor care vin în sînul Bisericii din afara granițelor ei instituționale, ci și validarea tot pe calea iconomiei a Tainelor primite sau săvîrșite de cei care continuă să rămînă sau care vor să rămînă mereu în afara acestor granițe. Pentru aprecierea unor situații de acest fel se impune precizarea criteriului de care trebuie să se țină seama, care nu poate fi altul decît cel dinții element cuprins în succesiunea apostolică pe care o deține Biserica, și anume, dreapta credință.

Potrivit acestui criteriu, acolo unde nu este credință adevărată, nu sînt nici Taine adevărate sau depline, chiar dacă ele se săvîrșesc formal după toată rînduiala. Dar, potrivit aceluiași criteriu, acolo unde există elementele de bază ale credinței păstrate în succesiunea apostolică, trebuie să conchidem că pot să existe și Taine adevărate. Iar elementele de bază ale dreptei credințe sînt adevărurile credinței mîntuitoare cuprinse în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție.

Toate acestea ne îndreptătesc să admitem că Biserica poate accepta oricînd și unele formule sau mărturisiri scurte sau concentrate de credință mîntuitoare, pe baza cărora să valideze sau să îplinească Tainele cele din afara Bisericii, așa cum a procedat și în trecut, atunci cînd a socotit ca atari mărturisiri, fie credința cuprinsă în simbolul apostolic, fie pe cea cuprinsă în Simbolul niceo-constantinopolitan, fie pe cea cuprinsă în diverse alte tot atît de scurte formule de credință, în același timp, nimeni nu poate pune la îndoială că Biserica poate îndeplini lucrarea sa asupra creștinilor, în afara limitelor sale eclesiale și în alte chipuri sau după alte rînduiri decît cele consacrate prin jurisdicția ei formală. Ca urmare, pe temeiul dreptei credințe, mărturisite într-o formă oricît de scurtă sau de concentrată pe care Biserica o constată în orice comunitate, eretică sau schismatică, ea are posibilitatea și este îndreptățită să primească sau să valideze Tainele acelei comunități, nu numai atunci cînd vreunul din membrii ei este primit în granițele instituționale ale Bisericii, ci și independent de acest act recunoscîndu-le validitatea chiar și în afara acestor granițe, adică validitatea în sine a acestor Taine. Acest lucru îl și face de fapt, atunci cînd recunoaște ca valide Tainele pe care le administrează slujitorii eterodocși membrilor săi, în cazuri determinate. Și dacă acest lucru este posibil — și, în acest caz el nu este cu neputință, pentru că Biserica are puterea și misiunea în virtutea cărora poate să-1 săvîrșească —, atunci cu atît mai vîrtos poate recunoaște ca valide ierurgiile săvîrșite în afara ei în cadrul unor comunități de categorii celor menționate, precum și cele administrate membrilor săi de către unii slujitori eterodocși.

f) În legătură cu acest aspect al problemei iconomiei se pune și *problema intercomuniunii*, adică posibilitatea și legitimitatea acesteia, intercomuniunea creștină se practică azi la trei niveluri, și anume : la nivelul rugăciunii, al ierurgiilor și la nivelul Sfintelor Taine,

Atmosfera creată de noile relații care s-au stabilit între Biserici în veacul nostru, impune reconsiderarea și adaptarea rînduielilor normative ale Ortodoxiei și în chestiunea intercomuniunii, în cadrul unei ecclesilogii privită și analizată în toate încheieturile ei, prin prisma iconomiei divine și a celei bisericești. Nu încapă însă nici o îndoială că perspectivele unirii Bisericilor nu scad, ci sporesc prin practica intercomuniunii parțiale și că deci aceasta constituie o cale acceptabilă prin iconomie, iar nu de evitat cu orice preț, pentru a se ajunge mai ușor și mai degrabă la unitatea dorită.

Din cunoașterea poziției tradiționale de pînă acum a poziției Ortodoxe rezultă că ea nu va putea trece la intercomuniunea deplină în cele sacre cu alte Biserici decît pe baza unității de credință, dacă aceasta sa va realiza. Această rezervă nu împiedică însă Biserica Ortodoxă sa-și facă și mai vădită sprijinirea eforturilor comune în vederea apropierii Bisericilor și a înfăptuirii unității a creștinătății ecumenice, promovînd dialogurile, colaborarea practică între Biserici, și practicînd rugăciunile comune, ba chiar și asistența sacramentală — ierurgică reciprocă, cu diverse alte Biserici.

Practica existentă în această materie, trebuie privită atît în spiritul iconomiei divine cît și în acela al iconomiei bisericești pornind de la reactualizarea și punerea în adevărata lumină a celor două adevăruri de bază • că Domnul nostru Iisus Hristos cîrmuiește Biserica și lucrarea ei, iar nu Biserica pe Mîntuitorul și lucrarea Lui ; și apoi, că Mîntuitorul nu este continuatorul lucrării Bisericii, ci Biserica este continuatoarea lucrării Mîntuitorului.

De altfel, în acord cu atitudinea sa tradițională, Biserica Ortodoxă nu practică exclusivismul sau izolaționismul religios sau social, și nici față de membrii altor Biserici, și nici față de o confesiune sau alta. Față de toți aceștia, Ortodoxia, urmînd în mod autentic și deplin rînduiala iconomiei, care deriva din întruparea și lucrarea mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos, se situează pe poziția celui mai larg ecumenism creștin, ecumenismul tuturor celor mîntuiți în chip obiectiv prin jertfa Domnului. Pe toți aceștia ea îi cuprinde în rugăciunile ei solitare către Domnul, în sprijinul și în perspectiva reală a cuvintelor lui : «Mai am și alte oi care nu sînt în staulul acesta. Și pe acelea trebuie să le aduc, și vor asculta glasul Meu, și va fi o turmă și un păstor" (Ioan 10, 16).

Pe temeiul practicării intercomuniunii parțiale cu eterodoxii, apare clar că există posibilitatea ca Biserica Ortodoxă să recunoască, prin iconomie, nu numai Tainele creștinilor din afara granițelor sale instituționale, ci și pe înșiși creștinii respectivi ca membrii aflați în diaspora. În aprecierea condițiilor proprii tuturor categoriilor de membri ai Bisericii, ea se ghidează de starea de perfecțiune sau de imperfecțiune în care se găsesc credincioșii din categoriile respective,, după treapta de înaintare sau de rămîneră în urmă în care se găsesc

aceștia pe calea mântuirii. În același fel este îndreptățită Biserica să-i socotească — cu raportare la membrii săi din cadrele ei instituționale — pe toți ceilalți credincioși aflați în afara acestor granițe. Pentru aprecierea modului în care Biserica poate și trebuie să procedeze atât față de creștinii din afara granițelor sale convenționale cât și față de necreștini, prin folosirea iconomiei, autoritatea constituită și responsabilă a Bisericii este deplin liberă să țină sau nu seama de punctele de vedere, de considerațiile și de tezele înfățișate sau înmănușate în diverse studii, precum și de acelea pe care le exprimă practicile adoptate, în timp, în această privință. Un lucru însă nu poate fi trecut cu vederea și de el trebuie să se țină seama în mod necondiționat. Acesta constă în faptul că iconomia deschide larg porțile Bisericii pentru cuprinderea în ea a tuturor celor care sînt socotiți pe nedrept «străini» și «nemernici» (Efes. 2, 19), precum și pentru apropierea și unirea Bisericilor, ca și pentru adoptarea celei mai înțelegătoare poziții ale Bisericii față de întreaga lume. Toate aceste obiective sînt inseparabil de misiunea și lucrarea Bisericii, și ea nici nu ar putea renunța la ele întrucît nu poate abdica de la misiunea sa.

g) O problemă care ține atenția teologilor este și aceea a factorilor nereligioși care determină organizarea și lucrarea Bisericii, în perspectiva refacerii unității creștine.

Este un lucru îndeobște cunoscut că Ortodoxia, urmînd tradiției sale vechi a ținut seama în toată vremea de acești factori nereligioși, care-i determină mai direct forma de organizare și posibilitățile de lucrare. Acești factori au fost și au rămas : statul, dreptul, cultura profană și viața social-economică cu diferitele ei aspecte și înfățișări. Ortodoxia privește și prețuiește acești factori, ca elemente constitutive ale vieții în general și ale vieții religioase în special, care nu pot fi înlăturate din nici o formă ale vieții pămîntească, decît odată cu suprimarea vieții, ceea ce n-a intrat niciodată în preocupările Bisericii.

Cunoscînd ca forma de organizare economico-socială ca și forma de organizare politică, este dirijată în fiecare vreme de legi obiective pe care ea nici nu le creează, nici nu le desființează, Biserica le acceptă ca atare ca pe niște condiții sau cadre obiective de care trebuie să țină seama fără de abateri în desfășurarea lucrării sale.

Gîndind și acționînd în acest fel Ortodoxia nu ridică obstacole nici sub acest raport în calea apropierii și înțelegerii între toți credincioșii creștini, ci din contră facilitează această înțelegere regăsim-du-se pe poziția ei tradițională atunci cînd pledează pentru pacea lumii și cînd sprijină din toate puterile acțiunile menite să înfăptuiască pe toate tărîmurile înțelegerea și înfrățirea dintre oameni, și popoare. Se înțelege deci că prin felul în care Ortodoxia ține seama de factorii nereligioși care acționează asupra vieții bisericești, valențele ei ecumenice sporesc nelimitat, așa încît ea nu devine, prin nimic, piatră de smîntală printre oameni, ci-și afirmă, din orice punct de vedere ar fi privită, însușirea nedeazămintă de piatră de temelie și de cheag al unității creștine.

:h) în largă perspectivă ecumenică pe care o crează situarea problemelor puse pînă acum în orizontul teologiei Ortodoxe, dialogul ecumenic, ca factor care favorizează cunoașterea reciprocă și creează posibilitatea de apropiere și conlucrare, răsare ca o desfășurare firească ca o dezbateră a tot ce poate interesa creștinătatea și omenirea întregă prin prezența și lucrarea Ortodoxiei în Iunie.

Dialogul ecumenic nu se referă la dialogul interortodox, care este o lucrare curentă de zidire și dezvoltare a unității dogmatice, culiice și canonice, a Ortodoxiei. El se referă la relațiile intercreștine, interreligioase și general umane, în cadrul acestor relații, Ortodoxia este ajutată, în diverse moduri, pe calea dialogului ecumenic, de alte Biserici, organizații intercreștine și interreligioase internaționale, care au ca obiectiv, fie unirea tuturor Bisericilor, fie înfrățirea tuturor religiilor, fie înțelegerea și pacea dintre toate popoarele și statele, fie și numai înțelegerea și colaborarea Bisericilor din Europa sau chiar pacea și securitatea europeană, Asupra dialogurilor de orice natură, asupra condițiilor dialogului ecumenic în general, ca și asupra dialogului dintre diversele Biserici, se emit tot felul de păreri.

Ortodoxia consideră însă ca un dialog cu adevărat ecumenic poate fi purtat numai dacă se îndeplinesc anumite condiții și anume :

Cea dintîi condiție a dialogului este sinceritatea. A doua condiție este egalitatea părților, adică angajarea discuțiilor de pe poziții egale, între Biserici, care se consideră egale.

Țelul dialogului trebuie să fie realizarea înțelegerii între părți pe o cît mai vastă platformă de poziții convergente și de interese comune legate de acestea.

Obiectul dialogului trebuie să-l constituie în mod firesc lucrurile în care se deosebesc cei care angajează dialogul, iar nu chestiuni în care punerea de acord a părților nu necesită efortul unor tratative. De aceea tematica unui dialog în care nu figurează deosebirile esențiale între părți sau în cadrul căruia se retușează cele din această categorie înseamnă limitarea dialogului și etichetarea cu acest nume a altor acțiuni și intenții.

Pentru a se putea angaja un dialog ecumenic, fiecare Biserică trebuie să aibe conștiința că poartă o parte din vină pentru sciziunea creștinătății ; să fie pătrunse de sinceritate și să conceedă că poate învăța de la oricare alta Biserică, atît în materie de credință, cît și de comportament în problemele de orientare și de conducere religioasă, ca și în cele ale lumii și ale vieții ; să conceedă — cu aceeași smerenie — că are de învățat multe lucruri utile de la orice grupare de oameni, inclusiv de la cei din afara Bisericii, și să renunțe la monopol. Cu această conștiință smerita trebuie să ne gîndim la dialog.

Despre un adevărat dialog ecumenic poate fi vorba numai dacă relațiile care fac obiectul dialogului sînt luate în întregime lor, dacă sînt situate cu adevărat în orizont ecumenic. Aceasta pentru că aici o parte din întreg nu poate face abstracție de acest întreg, și nu-l poate sfida, nici în totalitatea lui. Ortodoxia nu a refuzat și nu refuză, ci din contră a practicat și practică dialogul.

i) Lucrarea de unire a făcut progrese însemnate în vremea noastră. Nenumărați ostenitori, plini de zel pentru unitatea creștină au găsit că, în afară de două sau trei articole de credință care ar putea forma o platformă minimă pentru unirea Bisericilor, nu s-ar putea invoca nimic de natură să promoveze și să înfăptuiască unirea. Aceasta este o orientare spre toi ceea ce apropie și abandonarea a tot ceea ce desparte.

Tezaurul comun moștenit de la Hristos Domnul este la îndemîna fiecărui credincios și reprezintă temelul unității creștine, în general, și al unității Bisericii, mai ales. El este piatra cea din capul unghiului de care trebuie să țină seama ziditorii unității creștine. Mai concret, acest tezaur consta din elementele pe care le reprezintă Sfînta Scriptură, Sfînta Tradiție, și obiceiurile creștine, și — în fine — concepția creștină despre viață, adică modul creștin de a vedea și înțelege lucrurile, optica specific creștină, mentalitatea comună a creștinilor. Chiar numai amintindu-le pe acestea ne putem da seama de proporțiile tezaurului, de elemente comune care constituie de fapt cheagul unității creștine, cheagul unității Bisericii, păstrată prin lucrarea Duhului Sfînt cu toate deosebirile neînsemnate, care au apărut și vor mai apărea între diversele grupuri de creștini, între diversele părți ale Bisericii.

Nimănui nu poate să-i scape importanța Sfintei Scripturi ca element de unitate a creștinătății. Ea este doar cuvîntul lui Dumnezeu către toți oamenii credincioși, și acceptarea acestui cuvînt nu se face pe paragrafe, pe capitole și versete, din Sfînta Scriptură, ci se face global : se acceptă sîm nu se acceptă Sfînta Scriptură. Și dacă ea este acceptată în mare de către creștinătate, este un fapt cu totul neînsemnat acela al deosebirii în înțelegerea unora sau cîtorva din cuvintele Domnului cuprinse în Sfînta Scriptură.

În privința Sfintei Tradiții, aceasta formînd un corp cu Sfînta Scriptura, are în genere aceeași valoare și aceeași importanță de cheag al unității creștine ca și Sfînta Scriptură, oferind numeroase elemente, care rotunjesc credința întemeiată pe cuvîntul Sfintei Scripturi în diverse chestiuni ale învățaturii creștine, în fruntea elementelor celor mai vechi din cuprinsul Sfintei Tradiții se situează ca importanță, Crezul adică Simbolul niceo-constantinopolitan, care timp îndelungat a servit ca platformă sigură și suficientă pentru a exprima unitatea de credință a Bisericii vechi. S-au adăugat mereu apoi alte elemente, între care amintim împreună cu Sfîntul Vasile cel Mare, ca foarte veche, epicleza (can. 91 Sf. Vasile cel Mare), învățătura despre Sfînta Treime (can. 91, 92), Mirungerea {can. 91, Sf. Vasile cel Mare) ca și celelalte hotăriri dogmatice ale sinoadelor ecumenice pe care le primește și le cinstește și azi întreaga creștinătate, și care în Biserica primelor zece veacuri s-au adăugat la «Crez», formînd împreună cu el miezul mărturisirii celor ce voiau să arate că se află «în unire» cu Biserica cea una care «sta pe temeliea celor șapte soboare a toată lumea»; ca și Tradiția Apostolică, în latura ei nerevelată, cuprinsă în unele obiceiuri sau și în unele scrieri, dintre cele atît de des invocate și păstrate sub numele Sfinților Apostoli. La acestea se adaugă și elementele Tradiției bisericesti în genere, îmbinate cu ale Tradiției Apostolice ca și o seamă de

obiceiuri mai mărunte, care intră cu ele în fondul comun al tradiției creștine.

În privința multora dintre aceștia și chiar în privința unor chestiuni de natură dogmatică în Biserica veche au existat foarte adesea deosebiri — o varietate imensă de forme și rînduiri organizatorice, de forme și rînduiri cultice, și chiar de poziții doctrinare —, între diversele unități mai mari și chiar între unitățile locale bisericesti. Dar, toate acestea și multele altele n-au surpat unitatea Bisericii ci i-au sporit frumusețea și tăria prin varietate.

Toate aceste deosebiri bine cunoscute ca existente odinioară în Biserica veche, iar unele dintre ele perpetuate pînă astăzi, reprezintă în cea mai mare parte deosebiri firești, determinate de condițiile specifice în care a apărut și în care s-a putut dezvolta viața creștină, adică viața Bisericii. Ele nu sînt decît elemente care oglindesc varietatea inevitabilă a oricăror manifestări a vieții omenești, varietate care dă colorit și aspect cu totul remarcabil prin strălucirea sa, unității care se păstrează prin alte elemente comune, fără însă a desființa pe cele care reprezintă varietatea.

Căutînd la această varietate imensă, pe care au constatat-o sub diverse aspecte din viața bisericească, cîrmuitorii și gînditorii creștini din veacurile de demult s-au gîndit să armonizeze varietatea cu unitatea. Acestui gînd i-au dat apoi expresie prin formule ca aceea a Sf. Vincentiu de Lerin: «Quod semper, quod ubique, quod ab omnibus, creditum est». Tot același gînd îl exprimă și alți scriitori bisericesti, între care în chip deosebit Sf. Ciprian și Sf. Vasile cel Mare.

Nici sfinții scriitori și cîrmuitorii bisericesti și nici sfintele sinoade nu au căutat să înlătore toate deosebirile menționate și să alerge eventual după himericul ideal al uniformității ; ei au căutat, ca și prin anumite hotărîri sinodale, să definească unitatea Bisericii ca o unitate în varietate și să accentueze — pentru păstrarea unității — tocmai asupra elementului comun al vieții și tradiției bisericesti, în acest sens sînt deosebit de grăitoare textele canoanelor 1, 2, 19 ale sinodului Trulan, precum și alte rostiri sinodale care au tins și au izbutit să frîneze și să tempereze, sau chiar să înlătore acele deosebiri care vătămau unitatea Bisericii, lăsîndu-le pe celelalte în ființă, fără ca să vadă în ele în mod necesar un rău, și mai ales un rău atît de mare, încît să stîrnească adversității ireductibile, între fiii uneia și aceleiași case părintești care a fost și a rămas, Biserica cea Una, Sfîntă, Apostolească și Sobornicească.

Cele mai multe din deosebirile menționate au ieșit la iveală în veacul al IV-lea după ce s-a dobîndit libertatea de manifestare a religiei creștine. Cu toate că s-a accentuat mereu necesitatea înlăturării acelor deosebiri oare prejudiciau unitatea Bisericii, au fost totuși păstrate fără îtrerupere, acelea care nu erau de natură să surpe această unitate.

Din cunoașterea acestor stări de lucru în Biserica veche, rezultă clar că nu a existat atunci o așa-zisă unitate de tip monolit, ci una de tip federal, dar că această unitate era socotită ca suficientă și nu a căutat a se realiza o unitate în chip de uniformitate, contrarie naturii

omenești și cu neputință de realizat. Deci căutătorii unei astfel de unități în zilele noastre fie că sînt animați de o dorință sinceră după unitate, fie că au căzut în deznădejde în această privință, nevăzînd posibilitatea realizării decît ca uniformitate, sînt alergători după himere, iar truda lor este — după cuvîntul Scripturii — o simplă goană după vînt.

Ceea ce legitimează existența în lucrarea fiecărei Biserici sau confesiuni este tocmai fondul ei pozitiv, binefăcător pentru oameni. Și acest fond constă în însăși voia lui Dumnezeu și în lucrarea pe oare o săvîrșește Iisus Hristos prin actul mîntuirii oamenilor. Voința lui Dumnezeu se găsește exprimată în Sf. Scriptură și Sf. Tradiție. Cunoașterea și urmarea ei sînt condiții pentru lucrarea mîntuirii celor ce primesc cuvîntul lui Dumnezeu, însușirea lucrării mîntuirii la rîndul ei, nu este un act individual și singular, ci un act care se săvîrșește în unire cu ceilalți credincioși, în cadrul comunităților sau obștilor locale, și aceasta în cadrul mării obști a Bisericii.

Principala grijă a fiecărui creștin și fiecărui slujitor al Bisericii este și trebuie să rămîna lucrarea mîntuirii, iar pentru această lucrare, deosebirile minime care există între creștini, reprezintă doar pietre de poticnire sau pricini de sminteală, pe cînd elementele comune ale credinței și vieții lor în Hristos, reprezintă garantul de nădejde al dobîndirii mîntuirii. Este apoi deasupra oricărei îndoieli, că, cu cît unitatea dintre creștini și dintre Biserici se va afirma în chip mai strîns și pozitiv, cu atît și lucrarea mîntuirii se va ușura și va putea fi înfăptuită mai sigur.

Reflectînd în modul în care se prezintă în diverse epoci această rîvnă și strădanie creștină pentru mîntuire, sub aspectul unității ei, ca fiind adică mai unită sau mai puțin unită, trebuie să reținem neapărat faptul că atît starea de unitate, cît și năzuința spre unitate, favorizează mîntuirea, pe cînd starea de dezbinare o prejudiciază în mod grav. De aceea, putem spune că în zilele noastre toate condițiile create, atît prin năzuința generală după unitate și pace a tuturor oamenilor, cît și în mod special, prin năzuința după unitatea creștină și realizările în cadrul acestei năzuințe, favorizează ca niciodată în trecut lucrarea mîntuitoare.

Pe de altă parte nu se poate scapa din vedere faptul că tocmai în zilele noastre apare în chipul cel mai pregnant un aspect constant al lucrării de mîntuire, care însă nu a'prea fost luat în seamă, și anume acela al înnoirii întregii lucrări a mîntuirii. Căci într-adevăr mîntuirea este un act pe care dacă-l examinăm mai atent îl vedem înnoindu-se în fiecare vreme sau epocă, atît ca lucrare în mare, în ansamblu, de mîntuire al tuturor, cît și ca lucrare de însușire individuală a mîntuirii obiective.

Constatăm în felul acesta că elementul divin al mîntuirii și anume jertfa lui Hristos și harul sfințitor care ajută pe credincioși să-și însușească în mod subiectiv mîntuirea obiectivă rămîne aceleași, nu se schimbă, nici nu se înnoiesc în substanța lor. Mai constatăm deasemenea că în fiecare epocă, chemarea la mîntuire din partea Domnului și Mîntuitorului nostru sună altfel. Aici, intervine elementul nou și mereu

înnoitor al actului mântuirii, element creat de om, prin strădania lui, prin munca lui, prin mersul înainte al istoriei, mers sprijinit sau împins de mâna omenească, de ansamblul condițiilor ce și le crează omul, care se raportează apoi la el și se răsfrîng asupra lui ca asupra unei realități obiective — plus condițiile individuale de conștiință, mentalitate, etc., fac ca omul să fie mai receptiv sau mai puțin receptiv pentru cuvintele Domnului, mai aproape sau mai departe de chemarea Domnului și de lucrarea de însușire a mântuirii.

În lumina acestor condiții este evident că orice progres al omenirii pe calea spre unitate și pace, deci implicit în orice progres pe calea către unitatea creștină și cea bisericească, fac ca lucrarea mântuirii însăși să fie primenită și favorizată prin condiții noi și tot mai bune pentru înfăptuirea ei. Aceasta nu însemnează că cineva trebuie să ia drept realitate o năzuință oricît de întemeiată. Ducerea pîna la capăt a acestei lucrări care are cele mai bune perspective astăzi este cea din-tîi datorie a fiecărui creștin, iar de ea se leagă în mod firesc și corespunzător, tocmai aceea de a nu dezarma din strădania pentru înfăptuirea unității și a păcii.

În perspectivele care s-au deschis în vremea noastră pentru lucrarea mântuirii, noi trebuie să vedem în primul rînd o îndurare a lui Dumnezeu și o nouă chemare a lui și o mai hotărîtă lucrare din partea tuturor creștinilor, pentru ca voia Lui, să se săvîrșească» precum, în cer așa și pe pămînt». Iar cel dintîi imperativ al vocii lui Dumnezeu este și rămîne fără îndoială, cel al păcii între toți cei ce sînt, prin originea și natura lor, frați între ei și fii ai lui Dumnezeu.

Gîndind la astfel de lucruri care sînt de natură sa cheme la noi reflecții, la noi nădejdi și la noi acțiuni pe cei ce au primit cuvîntul lui Dumnezeu în inimile lor, fără sa vrem, întregul curs al gîndurilor ne îndreaptă către rugăciunea fierbinte a Domnului «ca toți să fie una», rugăciune care nu poate să nu fie ascultată și împlinită de Tatăl cel ceresc. Participînd noi toți la această rugăciune sîntem datori să o facem simțită nu numai prin rostirea ei febrilă, ci și prin rostirea ei în fapte vrednice de mulțumire, în fruntea cărora se situează faptele păcii. Că, în afară de faptele arătate nu există altele mai mîntuitoare pentru sufletele creștine, în chipul cel mai lămurit, se vede și din slujirea esențială cu care sîntem datori față de Dumnezeu și față de semenii noștrii, a cărui expresie o constituie Sfînta Euharistie.

Sfînta Euharistie este atît o Taină cit și un simbol al unității Bisericii. Ca Taină a împăcării și unirii cu Hristos, prin care ni se comunică puteri suprafirești, Sfînta Euharistie îl împacă între ei si-i leagă pe creștini, cu puterea harului care-i cuprinde în fluxul său pe toți cei ce se împărtășesc și-i face pe aceștia să fie una, precum unul este însuși Domnul prin care se împacă și se unesc; ca Taină a unității Bisericii, ea îi împărtășește pe cei care o primesc cu puterea de a simți și de a trăi sentimentul realității depline, trăind ca într-un singur trup cu toți cei ce se cuminecă. Sfînta Euharistie crează sentimentele solidarității cu toți cei mîntuiți prin lucrarea lui Iisus Hristos cu care se unesc, cu toți oamenii cu care se simt formînd o unitate, tocmai prin mijlocirea lui Hristos și prin împărtășirea de roadele lucrării lui nun-

tuitoare. Efectele Sfintei Euharistii, ca Taină a unității Bisericii, se produc însă și se fac mai întâi văzute în comunitățile locale prin împărțirea tuturor credincioșilor din același potir. Iar împărțirea din același potir într-o comunitate, este aceeași ou împărțirea în toate comunitățile din întreaga Biserică, incit, nu în mod simbolic, ci în mod real, în chip văzut, actul împărțirii constituie o manifestare a unității Bisericii și prin aceasta a unității creștine. Dar Sfinta Euharistie mai exprimă și în mod simbolic unitatea Bisericii, a creștinătății pe care ne-o putem înfățișa în chipul unei adunări ecumenice, în mijlocul căreia se află Iisus Hristos.

Privită astfel Sf. Euharistie își răsfrânge efectele sale prin unitatea realizată în comunitatea locală asupra unității întregii Biserici, căci unitatea locală este chipul unității ecumenice a Bisericii, în plus toate elementele care alcătuiesc Biserica aflându-se într-o unitate organică, al cărui principiu vital este însuși Sfântul Duh prin lucrarea sa, este evident că cine e unit cu o comunitate locală se află în unire cu întreaga Biserică, și că deasemenea cine se află în comuniune, adică în împărțirea euharistică cu un preot, cu un episcop, în cadrul parohiei se află în aceeași comuniune cu întreaga Biserică și întărește astfel unitatea acesteia.

De aci rezultă că cine nu este în comuniune cu Biserica locală sau cu o unitate oarecare a Bisericii este în afara comuniunii cu întreaga Biserică, adică, după cum se spune în limbajul îndătinat, cel excomunicat local, adică scos din comuniune este excomunicat din întreaga Biserică.

Dar Sfinta Euharistie fiind Taina care prin efectele sale harice determină nu numai unirea religioasă, ci și unirea morală și socială a credincioșilor, prin acest singur fapt ea apare ca deosebit de importantă pentru unitatea creștină și pentru unitatea Bisericii. Aceasta pentru că Sf. Euharistie prin efectul său haric împacă și unește pe creștini cu Dumnezeu, le împărtășește acestora puterea și le impune îndatorirea ca — în vederea împăcării cu Dumnezeu și ca o condiție a acestei împăcări — ei să se împace cu toți oamenii și să se străduiască pentru împăcarea acestora între ei. Căci într-adevăr, împăcarea cu Dumnezeu din partea creștinilor ar fi un act mincinos, fără împăcarea lor cu toți oamenii, după cuvântul Scripturii care poruncește mai întâi ca cel ce vrea să aducă jertfă Domnului să-și lase jertfa sa la altar și să se ducă mai întâi să se împace cu semenul său (Matei V, 24), și care apoi ne spune, tot atât de pe înțeles, că este mincinos cel ce zice că îi iubește pe Dumnezeu pe care nu-L vede, dar nu iubește pe aproapele său pe care îl vede (I Ioan 4, 20).

Aceste imperative impun creștinilor în mod evident îndatorirea de a face prin minima lor vrednicie ca Sfinta Euharistie să-și producă toate efectele mântuitoare, atât asupra unității creștine, cât și asupra unității Bisericii. Ea îi îndatorează să se ferească de împărțirea cu nevrednicie pentru a nu se face vinovați prin aceasta de separarea unității creștine, a unității Bisericii.

Ca urmare, situînd Sfinta Euharistie în centrul vieții bisericești, în centrul lucrării noastre pentru mîntuire, trebuie să avem veșnic în min-

te, îndatorirea de a căuta și înfăptui continuu pacea noastră cu toți oamenii și pacea tuturor oamenilor între ei, pentru ca în acest chip să ne facem noi înșine vrednici de împăcarea cu Dumnezeu și să putem mulțumi Lui Dumnezeu pentru îndurarea și dragostea cu care s-a întrupat, s-a făcut unul ca noi, pentru ca noi să dobândim mântuirea. Căci, ce altceva este împăcarea cu Dumnezeu decât însăși mântuirea? Și ce este oare, altceva Sfânta Euharistie, dacă nu însăși mulțumirea pe care o aducem Ziditorului a toate, pentru împăcarea cu Sine la care ne-a chemat prin jertfa Mântuitorului? Și cine ar putea oare nădăjdui ca Dumnezeu să-I primească jertfa lui de împăcare înainte ca el să fi făcut jertfă față de semenii săi, și înainte de a se fi împăcat cu ei? Căci, fără împăcarea cu oamenii, este cu neputință împăcarea cu Dumnezeu; fără viețuirea în pace, cu toți oamenii nimeni nu poate avea nădejdea mântuirii.

2. Poziția și aportul Bisericii Ortodoxe Române în lucrarea de refacere a unității creștine.

Dintre Bisericile creștine neortodoxe, Biserica Ortodoxă Română autocefală întreține azi strânse legături, în primul rînd, cu Bisericile Vechi orientale neortodoxe — necalcedoniene, care se consideră a fi și cele mai apropiate de Ortodoxie. Biserica Ortodoxă Română a acordat o atenție deosebită menținerii unor bune raporturi cu aceste Biserici. Astfel Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe din România, în anul 1981, a calificat acuzațiile de monofizitism aduse armenilor de către Eutimie Zigabenu — în sec. XII — ca invenții izvorîte din ură, considerînd că armenii nu sînt monofiziți și că ei trebuie să fie recunoscuți drept creștini ortodocși.

Biserica Ortodoxă Română și-a intensificat legăturile bilaterale^ cu diferite Biserici necalcedoniene, mai ales după ce Biserica Ortodoxă și-a precizat poziția față de aceste Biserici la conferința Panortodoxă de la Rodos, în 1961, unde s-a recomandat intensificarea relațiilor prietenești cu aceste Biserici, relații exprimate îndeosebi prin vizite reciproce ale întîistătătorilor, prin schimb de profesori și studenți, prin întruniri teologice, prin studii asupra vieții și organizării acestor Biserici, ca și prin colaborarea pe teren practic și în cadrul întrunirilor cu caracter ecumenist. Pe linia acestor recomandări Biserica noastră a intensificat preocupările cu privire la cunoașterea și apropierea de aceste Biserici, multiplicînd și întărind relațiile prietenești cu ele. Astfel, la consultarea neoficială dintre teologi ai Bisericii Ortodoxe cu teologi ai Bisericilor necalcedoniene de la Aarhus (Danemarca), în 1964, a participat și o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, ca și la întrunirea de la Bristol (Anglia) din 1967.

Pe lîngă relațiile din trecut cu diferite Biserici necalcedoniene, în vremea noastră Biserica Ortodoxă Română are relații cu Biserica Armeană din U.R.S.S., ca și cu unitățile acesteia de pe teritoriul patriei noastre, cu Biserica Etiopiei, cu Patriarhia Coptă din Egipt, cu Biserica Siro-Iacobită din Malabar. Aceste relații sînt exprimate, de asemenea, prin vizite reciproce între întîistătătorii acestora, precum și prin schimburi de studenți, reviste, scrisori irenice, ș.a.

încercări de apropiere între conducerea centrală a Bisericii Roma-no-Catolice și diferitele Biserici Ortodoxe, între care și Biserica Ortodoxă Română, se fac abia după al II-lea Conciliu Vatican (1962—1965), și mai ales după 1967, când a avut loc ridicarea anatemei aruncate de Roma la 1054 asupra Bisericii Ortodoxe.

Poziția Bisericii Ortodoxe Române privind angajarea unui dialog cu Biserica romano-catolică s-a fixat printr-o hotărâre a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit la 29 oct. 1964, în urma fixării condițiilor în care ar fi posibil să se angajeze un astfel de dialog de către Conferința Panortodoxă de la Rhodos, ce a avut loc în același an. Aceasta s-a pronunțat în favoarea angajării unui dialog al slujirii omului și lumii contemporane cu participarea Bisericii Romano-Catolice în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Problema începerii dialogului s-a discutat la Conferința Bisericilor Europene de la El-Escorial (Spania), în 1969. Conferința panortodoxă de la Chambesy, din 1968, s-a declarat în favoarea contactelor bilaterale dintre Biserici, cile Ortodoxe autocefale și Biserica Romano-Catolică, respectiv cu Bisericile ei locale, și a recomandat Bisericilor Ortodoxe locale pregătirea sistematică a dialogului teologic cu Roma de pe poziții de egalitate. În sensul acestor recomandări s-a trecut la formarea comisiilor teologice tehnice pentru pregătirea dialogului dintre cele două Biserici. Dialogul a început în cadrul unei comisii mixte ortodoxe și romano-catolice, care s-a întrunit pînă acum de mai multe ori.

Contactele ecumeniste și vizitele reciproce dintre reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române și cei ai Bisericii Romano-Catolice au contribuit la crearea climatului favorabil pentru întreținerea dialogului în plină desfășurare.

Pe lângă aceste contacte, la nivel de ierarhi, au avut loc și numeroase schimburi de vizite reciproce, precum și la nivel de teologi, profesori, cu reprezenanți ai Secretariatului pentru Unitate de la Vatican. Teologi români au participat, de asemenea, la diferite simpozioane ecumenice și au ținut conferințe la diferite universități și colegii romano-catolice. La fel, teologi și profesori romano-catolici au prezentat conferințe în cadrul institutelor teologice ortodoxe românești.

În veacul nostru, relații cu totul sporadice între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană s-au stabilit prin contacte personale între clerici și teologi români și anglicani, cît și prin schimburi de vizite între înțistătorii celor două Biserici.

Un moment important în stabilirea de bune relații îl constituie acordul doctrinar realizat la conferința româno-ortodoxo-anglicană de la București, din 1935, moment urmat de vizitele reciproce și de scrisorile irenice schimbate cu ocazia diferitelor sărbători, ca și prin participarea delegațiilor române la diferitele congrese anglicane, în special la Comisia anglicano-ortodoxă pentru discuții doctrinare comune de la Geneva- Chambesy, la care teologii români au adus contribuții esențiale.

Relații între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Vetro-Catolică s-au stabilit încă din vremea alcătuirii acesteia (1875). Aceste relații au fost întreținute prin participarea unor ierarhi români la congre-

sele Bisericii Vetero-Catolice în care se dezbătea și problema intercomuniunii cu ortodocșii, ca și prin vizite reciproce între ierarhi, profesori și studenți.

Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Bisericile protestante sînt destul de vechi. Ele însă s-au dezvoltat mai ales după 1948, ca o prelungire a ecumenismului practic realizat între cultele religioase din România. Aceasta pentru că Biserica noastră și Cultele sau Bisericile protestante din țară se afla în relații ecumenice, relații ce s-au concretizat prin schimburi de publicații teologice, prin contacte directe între delegațiile noastre cu reprezentanții Bisericilor protestante în cadrul organismelor ecumeniste mondiale, mai ales începînd din 1961, da cînd Biserica Ortodoxă Română a devenit membră a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ca și prin întîlnirile dintre reprezentanți ai Bisericilor protestante și teologi ortodocși români, cu ocazia diferitelor întruniri ecumeniste.

În cadrul ecumenismului practic local realizat între Cultele din patria noastră, Biserica Ortodoxă Română întretine raporturi de bună conlucrare, sprijin și respect reciproc, cu toate Bisericile protestante din România și în general cu toate Cultele.

Raporturile bune care există astăzi între Cultele din patria noastră se bazează pe credința comună în Dumnezeu, pe cunoașterea realității că în fața lui Dumnezeu toți oamenii sînt egali și așezarea dragostei și a buneînvoiri între oameni, la temelia vieții comunitare, pe respingerea oricărui prozelitism. La temelia acestor realități stă însă ospitalitatea românească ca expresie a iubirii creștine. Pe acest fond moral pătruns de atîta omenie s-au stabilit ușor relații de conlucrare și respect reciproc între Cultele din patria noastră ai căror credincioși au trăit veacuri la rînd și au muncit împreună pe același pămînt românesc.

Ecumenismul românesc se realizează temeinic pe cele trei niveluri: la nivel de conducere, între episcopi; la nivel de învățămînt teologic, între profesorii și studenții teologi; și la nivel local, de parohie, între preoți și pastori, și credincioșii acestora.

Printre formele de conlucrare ecumenistă, pe prim plan trebuie să enumerăm rugăciunile comune și dragostea frățească dintre ierarhi și conducători de Culte, consfătuirile acestora prilejuite de diferitele evenimente mai importante, acțiunea comună pentru sprijinirea luptei pentru pace și progres social, participarea în comun a reprezentanților Cultelor la diferite întruniri confesionale și intereofesionale.

La nivel de învățămînt teologic, evidențiem relațiile directe dintre instituțiile teologice, conlucrarea frățească, ecumenistă, interteologică, dintre profesori și studenți, etc.

Pe plan local, la nivel de parohie, s-a realizat un ecumenism practic local, prin conlucrarea frățească a preoților și pastorilor și a credincioșilor diferitelor Culte. Vecinătatea bisericilor, ca și vecinătatea credincioșilor, împreună-lucrarea pe ogoare, fabrici, uzine și șantiere, interesele și țelurile sociale comune, toate au dus la apropierea credincioșilor diferitelor Culte, ca și a conducătorilor lor spirituali. Buna conlucrare pe plan local a vieții bisericesti din parohii se remarcă prin relațiile prietenești dintre credincioșii diferitelor Culte și

conducătorii lor spirituali, prin rugăciunile comune, prin participarea reciprocă la unele slujbe și festivități, prin rostirea de predici și cuvântări în bisericile celorlalte confesiuni prin participarea la evenimentele mai însemnate, nu numai din bisericile proprii, ci deopotrivă și din bisericile celorlalte, prin primirea festivă a conducătorilor bisericești, care vin în vizite canonice, de către credincioșii diferitelor culte, în frunte cu conducătorii lor spirituali. Ortodocșii, ca și luteranii, reformații, unitarienii sau romano-catolicii, ș.a., aparținători diferitelor culte din punct de vedere al credinței, se consideră egali și se respecta reciproc, ca având aceeași credință în Dumnezeu, dar fiecare exprimând-o în forme de cult proprii și în limba lor maternă.

În fața acestor rezultate ale ecumenismului practic românesc nu rămâne decât să se găsească și teoretic formule care să transpună în limbaj teologic ceea ce credincioșii se străduiesc să realizeze în mod practic : unitatea în același Dumnezeu — Creator și Mântuitor.

Reprezentanți ai diferitelor organizații internaționale, ca și cei care ne vizitează țara, admiră strânsele legături frățești dintre Cultele religioase din patria noastră, și declară că la noi s-a realizat în mic și practic, ceea ce urmărește să facă în mare Consiliul Ecumenic al Bisericilor; realitate ce poate servi drept exemplu viu pentru viața bisericească de pretutindeni.

Se apreciază pozitiv de către toți aceștia că în patria noastră ecumenismul faptei, practic, este o realitate, - ecumenismul episcopilor este întregit de un ecumenism al profesorilor și studenților teologi, și mai cu seamă de un ecumenism al credincioșilor, întrunirile ou oaa-zia diferitelor evenimente, interne și internaționale bisericești, la care de multe ori participă delegații comune, demonstrează tuturor apropierea dintre toate Cultele din România și trăirea ecumenistă a acestora într-o atmosferă de frățietate confesională, peste care plutește Duhul lui Dumnezeu, care unifică deosebirile confesionale și apropie pe cei ce-L mărturisesc potrivit specificului lor doctrinar.

M.

RAPORTURILE BISERICII ORTODOXE CU LUMEA

A. POZIȚIA BISERICII ORTODOXE FAȚĂ DE EVOLUȚIA COMUNITĂȚII UMANE

Omenirea se găsește în continuu proces de prefacere, de evoluție, de înnoire, dezvoltare și progres. Biserica ia act de această evoluție a societății umane și-și croiește drumul, punându-se în slujba aceluiași progres. Scopul ei este mântuirea oamenilor, fericirea și desăvârșirea credincioșilor în Iisus Hristos. Pentru ca Biserica viază și lucrează în viața credinciosului, influențează viața acestuia și evoluția comunității umane, și este influențată la rândul ei de mediul social în care viețuiește.

Biserica nu poate sta pasivă în mijlocul unei societăți umane în continuă dezvoltare. Ea este asaltată de valurile progreselor rapide, culturale și sociale ale societății umane. Deși dogmele sînt aceleași, cultul este același, disciplina bisericească este aceeași, totuși viața bisericească e pe cale de continuă înnoire. Adevărul creștin este veșnic, dar el trebuie să satisfacă setea după viață a credincioșilor din vremea noastră. Biserica trebuie să se facă înțeleasă de către credincioși, vor-bindu-le în limba lor, pe măsura mentalității lor, a tiparelor lor, a exigențelor lor evolute, a idealurilor lor moderne.

Raportul dintre Biserică — în înfățișarea ei de comunitate religioasă creștină — și comunitatea umană în general, îl putem privi din mai multe puncte de vedere : fie arătînd contribuția pe care a adus-o Biserica în trecut pe plan religios, moral, cultural și național, măsura în care ea a slujit și slujește progresului uman, evoluției comunității umane; fie arătînd influența comunității umane asupra Bisericii, adică, felul cum aceasta a pătruns în viața Bisericii, de la început și pînă azi, respectiv elementele legate de anumite rînduiri, obiceiuri și culturi. În acest din urmă înțeles se discută astăzi în toate Bisericile creștine, insistent, problema unor înnoiri, adaptări, primeniri, care să elimine acele elemente legate de epoci depășite. Pe temeiul a ceea ce este permanent se caută să se găsească noi elemente de manifestare, de activitate, conformă cu epoca actuală de mari transformări și progres social.

Comunitatea umană se înnoiește continuu pe linia progresului. An-gajarea Bisericii pe linia aceasta a ajutat la înnoirea și la recunoașterea Bisericii nu numai ca un factor religios moral, ci și ca un sprijinitor

al evoluției comunității umane. Aceasta arată că și în prezent, precum și în viitor, Biserica va urma aceeași cale, sprijinind — de pe pozițiile sale și cu mijloacele sale proprii — progresul realizat de comunitatea umană. Pe temeiul principiilor sale moral-religioase, Biserica a sprijinit și sprijină și azi soluționarea justă a problemelor ridicate de viața modernă, în interesul superior al omului. Ea contribuie la susținerea evoluției comunității umane, mai întâi prin acțiunea de înnoire morală a credincioșilor ei și sprijină mersul înainte al comunității umane, colaborând cu ceilalți factori de răspundere la rezolvarea problemelor majore ale contemporaneității, care sînt : pacea, cooperarea, dreptatea socială, libertatea națională, demnitatea umană și democrația.

Acțiunea de sprijinire a evoluției comunității umane își găsește temeiul în însăși învățătura Bisericii. Porunca Mîntuitorului «dați Cezarului cele ce sînt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu» (Matei, 22, 21), ne îndeamnă la respect și sprijin loial față de puterea lumească, de autoritatea de stat, care este pusă în slujba binelui. Calitatea dublă de credincioși și cetățeni ai Statului impune acestora ca și Bisericii o atitudine loială și de sinceră slujire, de continuă jertfire pentru binele comun.

În zilele noastre s-au înregistrat pretutindeni în lume, în viața Bisericilor, numeroase schimbări, atît în forma și conținutul instituțiilor religioase, cît și în conținutul normelor care le guvernează pe acestea. Asistăm pretutindeni la un proces de «confruntare» cu realitățile, de «adaptare», de «înnoire», ca și la un proces de «apropiere», de cunoaștere reciprocă și de bună conlucrare între diferitele Biserici. Bisericile caută să răspundă cu tot ce pot și de pe pozițiile lor, la cerințele obiective ale epocii în care trăim și de aceea își potrivesc mereu formele organizatorice și își înnoiesc normele de conducere, adaptîndu-se timpului în care viază, croindu-și structuri adecvate mersului mereu înainte al comunității umane, respectînd și îndeplinind porunca divină a slujirii omului — diaconia — în scopul mîntuirii.

Biserica Ortodoxă a adoptat o atitudine pozitiv-constructivă față de problemele majore ale contemporaneității, față de evoluția comunității umane, față de progres, în mod special trebuie să amintim cursul nou care s-a dat structurilor Bisericii Ortodoxe — privită în general —, la cele patru conferințe panortodoxe de la Rodos și Chambesy-Geneva, în cadrul cărora s-a realizat o identitate de vedere în privința problemelor care se pun Ortodoxiei în contemporaneitate, atît pe plan intern cît și în relațiile cu celelalte Biserici, cu care colaborează în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și în cadrul acțiunii de luptă pentru pace.

Cu noile realități a fost confruntată și Biserica Romano-Catolică, care în urma Conciliului II Vatican a luat forme structurale noi, întreprinzînd o vastă acțiune de aducere la zi (aggiornamento) a structurilor sale tradiționaliste.

Bisericile protestante și-au reactivat, și-au creat și ele, noi structuri cum sînt: vechiul congres Lambeth, care este de fapt Sinodul general al Bisericii Anglicane, Federația Luterană Mondială, Alianța Mondială Reformată, ș.a.

Cu un profil aparte de colaborare între toate confesiunile este Consiliul Ecumenic al Bisericilor, care angajează toate Bisericile membre, printre care se numără și Biserica Ortodoxă Română.

Factorii care determină, pe de o parte, înscrierea Bisericii pe scara evoluției comunității umane, iar pe de altă parte, determină continua evoluție a structurilor religioase în epoca noastră, sînt în primul rînd activitatea de slujire a Bisericii pusă în slujba omului, a societății umane, în scopul realizării misiunii Bisericii, care este înfăptuirea mîntuirii oamenilor, motiv pentru care trebuie să se acomodeze mereu condițiilor timpului, iar în al doilea rînd progresul social, între care și cel al structurilor specifice bisericești.

Biserica, cu întreaga ei ființă și structură, confruntată cu noi realități, de care este obligată să țină mereu seama, îmbracă forme structurale adecvate timpului, fapt care arată că în vremea noastră de progres social, structurile și orientările ei reflectă transformările înnoitoare care au cuprins întreaga omenire, ca un aspect al biruinței noului asupra vechiului.

Schimbările privind unele structuri ale sale ca și cele de orientare care s-au produs în viața Bisericii, marchează și o evoluție în atitudinea ei față de problemele majore ale contemporaneității în continuă evoluție și progres, și o tendință spre conlucrare și unitate,

O vădită evoluție s-a înregistrat și în structurile religioase ale Bisericii Ortodoxe Române, înscrisă și ea pe linia sprijinirii evoluției societății umane, a progresului social. În acord cu noua orientare a conferințelor panortodoxe, Biserica Ortodoxă Română — în stabilirea contactelor bilaterale sau multilaterale cu alte Biserici — a intensificat participarea la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, a intrat în relații de dialog teologic cu Biserica Romano-Catolică, cu Bisericile Vechi-orientale, cu Biserica Anglicana, cu Biserica Luterană, ș.a., stabilind contacte directe, prin vizite reciproce la nivel înalt, schimb de studenți, schimb de profesori, schimb de reviste, ș.a.

În ce privește viața internă a Bisericii noastre, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a arătat linia de orientare autentic religioasă și canonică creștină în condițiile de democrație și libertate din patria noastră, prin predica, cateheză și prin presa bisericească. Legată de interesele locale, preoținea s-a angajat cu însuflețire la respectarea cu loialitate a noilor rînduiri din patria noastră, sprijinind progresul social în general și în mod concret toate acțiunile menite să îmbunătățească neconținut viața oamenilor.

Legată de aspirațiile de totdeauna ale credincioșilor români ortodocși, în toate împrejurările și prin toate mijloacele, Biserica Ortodoxă Română a slujit și slujește evoluția mereu ascendentă a societății umane românești angajate pe linia progresului, de pe poziții proprii și cu mijloace specifice bisericești. Ea a luat o atitudine pozitiv-construc-tivă, activă, de slujire a omului și societății, de sprijinire a noilor realizări din patria noastră. Ea se caracterizează și dă dovadă de o mare

permeabilitate pentru ideile de înnoire, nu a ridicat și nu ridică obstacole sau baricade în calea pătrunderii acestor idei în rîndurile masei credincioșilor săi sau în conștiința acestora. Orientată consecvent spre mersul înainte, adică spre continuă evoluție și progres, ea a fost și a rămas în mod statornic, în cel mai general și cuprinzător înțeles, nu numai un factor religios-moral, ci și un factor de sprijin real al evoluției comunității umane, al progresului realizat de poporul român, contribuind cu loialitate, la dezvoltarea lui multilaterală.

B. BISERICA ȘI PACEA LUMII

(Temeiuri ale păcii cuprinse în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție, precum și în concepția unor teologi și gînditori umaniști)

Pacea, în concepția biblică ni se înfățișează ca o reflectare a păcii treimice — dumnezeiești asupra oamenilor, iar întronarea păcii pe pămînt constituie urmarea firească a venirii în lume a «Domnului păcii», Mesia cel vestit de profeții Vechiului Testament și așteptat ca un «Domn al păcii» de toate popoarele, a cărui stăpînire și pace nu va avea hotar (Isaia 8, 5—6). El, Domnul păcii va preface săbiile în pluguri și sulite în seceri (Isaia 2, 2—4). El este Mielul lui Dumnezeu care va ridica păcatul lumii și care va lua asupra sa păcatele noastre, și prin ispășirea lor ne va da pacea (Isaia 52, 12—13). În concepția profetică a Vechiului Testament, pacea se realizează prin prefacerea lăuntrică a oamenilor, care, apoi, va călăuzi întreaga lor activitate religios-morală și comunitară —socială.

Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, Mîntuitorul, a fost vestită de îngeri prin cuvintele : «Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca 2, 14), ca o mare bucurie în cer și pe pămînt, fiindcă pacea este adusă tuturor oamenilor, prin Mîntuitorul care este Hristos Domnul păcii (Luca 2, 11).

Îngerii aduc slavă lui Dumnezeu pentru că Fiul lui Dumnezeu întrupat, venind în lume «pentru ca lumea să aibă viață veșnică, și mai multă să aibă» (Ioan 6, 40), este Acela care aduce pacea între Dumnezeu și oameni, a omului cu el însuși și a oamenilor între ei.

— Dumnezeu «a trimis Cuvîntul Său fiilor lui Israel și le-a vestit Evanghelia păcii prin Iisus Hristos care este Domnul tuturor». Sfîntul Evanghelist Luca spune că Iisus Hristos ca Domn al păcii a adus pacea între Dumnezeu — El însuși fiind Dumnezeu — și oameni, «pace în cer și întru cele înalte» (Luca 19, 38), pacea duhovnicească ca dar al lui Dumnezeu. Sfîntul Apostol Pavel arată că pacea aceasta vine prin cruce, adică prin răscumpărarea Domnului (Galateni 6, 14—16) Apostolul trimite efesenilor «har și pace de la Dumnezeu Tatăl nostru și de la Domnul nostru Iisus Hristos» (Efeseni 2, 4), ca unora care, «fiind îndreptați

prin credință, avem pacea cu Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos» (Romani 5, 1), căci «dacă vrăjmaș fiind ne-am împăcat cu Dumnezeu prin moartea Fiului Său, cu mult mai virtuos, împăcați fiind ne vom mântui întru viața Lui» (Romani 5, 10—11). Sfântul Apostol Iuda consideră pacea între Dumnezeu și om ca o milostivire dumnezeiască (Iuda 1,2). Mântuitorul însuși ne spune : «Pace vă las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan 14, 27). Aceasta pentru că El este Domn al păcii (Isaia 9, 5 ; II Țes, 3, 16), Dumnezeu al păcii (Rom. 15, 33; I Țes. 5, 23), pacea noastră cu Dumnezeu (Efes. 2, 14).

Pacea cu Dumnezeu s-a vestit prin îngerii (Luca 22, 14), prin Iisus Hristos (Efes. 2, 17), prin sfinții slujitori (Rom. 10, 15), întru numele Lui Hristos (FaptelO, 36). Pacea aceasta se dobândește prin credință (Romani 15, 13), este una din roadele Duhului (Rom., 8, 6; 14, 17 ? Gal. 5, 22), dăruita de Dumnezeu (Rom. 1, 7). Pacea cu Dumnezeu e însoțită de dreptate (Rom. 14, 17), de bucurie (Rom. 15, 13), de dragoste către legea Domnului (Psalm, 118, 165), de cugetare spirituală (Rom. 8, 6). Ea este făgăduită Bisericii (îs. 54, 13), celor care vin la Hristos (îs. 57, 18), celor credincioși (îs. 55, 12), celor smeriți (Ps. 36, 11), celor ce nădăjduiesc în Dumnezeu (îs. 26, 3).

Credincioșii trebuie să caute pacea cu Dumnezeu (II Tim. 2, 22) ; căci ei au pacea cu Dumnezeu (Rom. 5, 1), în Iisus Hristos (Ioan 16, 33) ; se bucură de pacea cu Dumnezeu (Ps. 4, 8), o păstrează (îs. 26, 3), se îndreaptă către ea (Fii. 4, 7), mor în ea (Le. 2, 29), se veselesc în aceasta după moarte (Rom. 2 10), se roagă pentru pacea unuia cu altul (Gal. 6, 16). Pacea cu Dumnezeu a credincioșilor este mare (Ps. 118, 165), îmbelșugată (Ps. 71, 7), credincioasă (Iov. 34, 29), sprijin de încercare (In. 14, 27), care întrece orice gândire (Fii. 4, 7). Cei rai însă nu știu căile păcii cu Dumnezeu (Rom. 3, 17), nu știu la ce ajută pacea cu Dumnezeu (Le. 19, 42), nu au pacea cu Dumnezeu (îs. 48, 22), nădăjduiesc în pacea cea falsă (Deut. 29, 19).

— Iisus Hristos Domnul păcii a adus și pacea între oameni ca și pacea între popoare. Una din fericirile care arată calea desăvârșirii creștine este închinată păcii : «Feriți făcătorii de pace, că aceștia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Mt. 5, 9). Sfântul Apostol Pavel demonstrează aceasta pe plan înalt duhovnicesc. El arată că toți cei ce s-au unit în Hristos formează în chip tainic un trup al său, trăind în armonie deplină ca mădulare ale sale. Ceea ce îi unește este însă iubirea creștină, care topește tot ce-i separă, căci, El (Iisus Hristos) «este pacea noastră, care a făcut unul din amândoi (iudeu și elin) zidindu-i într-un om nou, făcând pace, și s-a împreunat într-un singur trup vestind pacea, omo-rînd prin ea vrăjmașii» (Efes. 2, 14—18). Colosenilor le scrie, același Apostol, «pacea lui Hristos, la care ați fost chemați ca să alcătuiți un singur trup, să stăpînească în inimile voastre» (Col. 2, 15), aceasta însemnează că toate popoarele sînt 'chemate la această înfrățire în pace (I Cor. 13, 11). Dumnezeu dă pacea celor ce iubesc legea Lui (Ps. 34, 27).

Pacea se dobîndește prin rugăciune. De aceea ni se poruncește să ne rugăm pentru ocîrmuitori (I Tim. 2, 2), pentru pacea țării (Ier. 29, 7). Legătura păcii aduce unirea sufletelor (II Cor. 13, 11 ; Efes. 4, 8) ; ea este necesară pentru bucuria vieții (I Pt. 3, 10—11). Credincioșii trebuie să iubească pacea cu oamenii (Zah. 8, 10), isă fie preocupați de menținerea ei (Le. 3, 18), să aibă spiritul păcii, (I Pt. 3, 4) să trăiască în pace cu semenii (II Cor. 13, 14), să cultive această pace (Mc. 9, 51), să caute mereu pacea (I Pt. 3, 11), să facă tot ce le este posibil slujind pacea (Rom. 14, 19). Să aibă pace cu toți oamenii (Mt. 5, 25), „să se roage pentru pacea Bisericii și a lumii (Efes. 6, 23), sa îndemne și pe alții sa se roage pentru pacea țării (I Tim. 2, 22). Cei răi urase pacea cu semenii (Ps. 119, 6), nu vorbesc despre pace (Ps. 34, 20) sau vorbesc despre pace cu fățarnicie (Ier. 9, 8), nu se bucură de pace (Iov, 15, 20).

Din pacea cu Dumnezeu și cu oamenii izvorăște pacea cu și în sine însuși. Omul împăcat cu Creatorul și cu semenii săi are cugetul liniștit, sufletul împăcat. Condiție indispensabilă a acestei păci este însă credința. Lucrul acesta L-a spus Mîntuitorul cînd arătîndu-Se după înviere ucenicilor cuprinși de spaimă Le-a zis : «Pace vouă», adică «fiți liniștiți», «bucurați-vă», «fiți blînzi», «nu vă îngrijorați de nimic», «ruga-ți-vă», și «cereti cele de trebuință și mulțumiți Domolului pentru toate, căci pacea lui Dumnezeu care întrece orice pricepere, vă va păzi inimile și gîndurile în Hristos Iisus» (Filipeni 4, 4—7). Ceea ce dă creștinului pacea deplină este împlinirea tuturor datoriilor sale : «ce ați învățat, ce ați primit și ați auzit de la Mine și ce ați văzut la Mine faceți. Și Dumnezeu păcii va fi cu voi» (Filipeni 4, 9) ; El vă va da totdeauna pacea (II Tes. 3, 15) ; El vă va face desăvîrșiți în orice lucru bun, ca să faceți voia Lui (Evr. 13, 20—21).

Concepția creștină a întreitului aspect al păcii : pacea cu Dumnezeu, pacea cu aproapele și pacea cu sine însuși se reflectă într-un mod și mai pregnant în scrierile Sfinților Părinți, care nu încetează de a îndemna fierbinte la pace, arătînd că în viața popoarelor, pacea se numără printre bunurile supreme.

Comentînd textele Sfintei Scripturi despre pace, Sfîntul părinte Clement al Romei scrie : «Caută pacea și urmeaz-o» (Ep. I. Cor. 11), iar Sf. Ignatie al Antiohiei proclamă : «Nimic nu este mai bun decît pacea (Ep. către Efes. 13). Sfîntul Vasile cel Mare spune, că : «Pacea este dar cerească și da mîntuirea lui Hristos» (Ep. 70) ; Sfîntul Ioan Hrisostomul ne învață că «atît de mare bun este pacea încît fii ai lui Dumnezeu se numesc cei ce o fac și o clădesc, pe bună dreptate, deoarece și Fiul lui Dumnezeu, pentru aceasta a venit pe pămînt ca să facă pacea între cele de pe pămînt și cele din cer» (Omil. II Ep. către Colos.). Fer. Augustin spune că Domnul a pus pacea ca țintă «a omului», arătînd că «pacea» și «viața veșnică» sînt unul și același lucru, puțînd să se înlocuiască una pe alta, spunînd : «pacea este un bun atît de mare, încît chiar în cele pămîntești și trebuitoare, nimic nu este mai plăcut» (De civitate Dei

19), precizînd că «așa după cum nu există nimeni care să nu voiască bucuria, tot așa nu există nimeni care nu vrea să aibă pacea (Idem). Fer. Augustin, păstrîndu-se pe linia tradiției Sfintei Scripturi, sintetizează esențialul concepției creștine asupra păcii. Explicînd vocația irenică, constitutivă a mesajului etic al Evangheliei lui Hristos, mesaj condensat în marea poruncă a iubirii (Mt. 22, 37—39), Fericitul părinte african oferă, exprimând într-o formă pregnantă, răspunsul specific al Bisericii din totdeauna, în problema păcii ca dar al lui Dumnezeu.

În vederea menținerii păcii ca dar al lui Dumnezeu, unii Sfinți Părinți intonează rugăciuni fierbinți pentru pacea a toată lumea : «Doamne — zice Sfîntul Clement al Romei — (Ep. I Cor.), dă-ne înțelegere și pace nouă și la toți cei ce locuiesc pe pămînt» Origen arată că pacea trebuie apărută cu orice jertfă «Creștinul este dator să apere pacea cu munca sa, cu truda sa, dacă este necesar, chiar cu primejduirea vieții și a bunului său nume" (Comentariu la Ep. către Rom.).

Adevărații creștini, spune Sf. A-tanasie cel Mare, se roagă, nu fac război, se îndeletnicesc cu munca ogoarelor, în loc să se lupte, își împreună mîinile pentru rugăciune, în loc să pună nuna pe arme (Despre întruparea Cuvîntului). Sf. Grigorie de Nisa consideră războiul o crimă, iar Sfîntul Vasile cel Mare socotește că adevăratul slujitor al lui Hristos nu poate fi decît un om al păcii (Ep. 154). El provoacă chiar o întrecere între «făcătorii de pace», : «Să se facă între voi întrecere bună, care se va învrednici întîi să fie numit «fiu al lui Dumnezeu», agoni-sindu-și această vrednicie prin facere de pace» (Ep. 214). Sfîntul Ioan Hrisostom ne explică pentru ce în Biserica creștină se spune nu numai «pace vouă», ci «pace tuturor» (Omilia 3, Ep. către Colos.).

Sfinții Părinți consideră realizarea de raporturi pașnice între toți oamenii ca pe o năzuință ce trebuie să se împlinească. Sfîntul Ioan Hrisostom arată că «pacea nimicește războiul, distruge teama, alungă, vrăjmășia. Niciodată n-am fost și aiu vom fi dușmani ai păcii. Căci dacă, vom pierde pacea, ne vom face dușmani ai celor care au auzit de la Hristos cuvintele «pace vouă" (Omilia la înălțarea Domnului); iar Sfîntul Ciril al Alexandriei ne îndeamnă : «Să învățăm și noi că trebuie să fim blînzi și făcători de pace ; să căutăm în tot chipul să trăim fără războaie, după cuvîntul Scripturii», (II Tim. 2, 24), (pericope alese din Facere}.

Sfîntul Isidor Pelusiotul condiționează pacea de dreptate: «Pacea amestecată cu dreptatea, este un bun dumnezeiesc ; iar dacă una dintre ele ar exista fără cealaltă, s-ar vătăma frumusețea virtuții (Cap. III, Ep. 2, 246).

Sfîntul Ciprian leagă pacea de dragoste spunînd : «Dragostea este legătura frăției, temelul păcii, statornicia și tăria unității : ea este mai mare decît nădejdea și credința» (Despre bunătatea răbdării) ; iar Fer. Augustin spune că : «E mai bine să nimicim războaiele prin cuvinte, decît pe oameni prin sabie, și să cîștigăm pacea prin pace, nu prin război» (Ep. 229).

Pacea creștină, spune Petru Hrisologul, este «pacea între frați, este voința lui Dumnezeu, bucuria lui Hristos ; ea este desăvârșirea sfințeniei, regula dreptății, învățătura adevărului, păzitoarea viețuirii curate. Pacea este mama iubirii, legătura unirii și dovada limpede a minții curate» (Despre pace).

Cu aceeași tărie accetuează Sfinții Părinți și pacea lăuntrică pe care și-o află credinciosul împăcat cu Dumnezeu și cu semenii săi. Sfin-tul Vasile cel Mare demonstrează că pacea lăuntrică depinde de curăția interioară a celor credincioși, spunînd : «Bunătatea păcii este un bun mare și minunat, căutat cu rîvnă de toți cei ce iubesc pe Domnul (Ep. 114), aceasta pentru că «nimic nu este mai dulce de auzit decît numele păcii ; nimic nu este mai sfînt și mai plăcut Domnului decît să te trudești pentru ea» (Ep. 64).

Sfîntul Ioan Hrisostom, proclamă pacea «maica tuturor bunurilor» pentru că, dacă lipsește ea, «toate celelalte sînt de prisos» ; «să ne rugăm», spune el — cerînd îngerul păcii și pretutindeni să cerem pace fiindcă nimic nu este asemenea ei. La Biserică, în litanii, în rugăciuni, în cuvinte de urare, odată, de două ori, de trei ori, și *de* mai multe ori, întzistătorul Bisericii dă pacea zicînd: «Pace vouă" (Matei 10, 13), «pace tuturor» (Sf. Liturghie). Căci dacă aceasta lipsește toate sînt de prisos. Și iarăși a spus ucenicilor: «Pace las vouă, pacea Mea dau vouă» (In, 14, 27). «Aceasta deschide calea dragostei... Dacă făcătorii de pace sînt fii ai lui Dumnezeu, potrivnicii ei sînt fii ai diavolului" (Omilia la Ep. către Colos.).

Sfîntul Ciprian arată că pacea este caracteristica adevăraților ucenici ai Mântuitorului. «Pacea trebuie să o caute și să o urmeze fiii păcii. Dacă sîntem împreună, — moștenitori cu Hristos să rămînem în pacea lui Hristos. Dacă sîntem fiii lui Dumnezeu făcători de pace trebuie să fim». (Despre unitatea Bisericii). «Numele păcii este rîvnit pentru că pacea este temeliea trainică a religiei creștine și podoabă a altarului ceresc al Domnului» (Petru Hrisologul, Despre Nașterea Domnului).

Iată deci cum Sfînta Scriptură ca și Sfinții Părinți exprimă concepția creștină <a păcii sub cele trei ipostaze de pace cu Dumnezeu, pacea cu oamenii și între oameni și pacea cu noi înșine.

Pacea a constituit și constituie o preocupare constantă și la mulți cărturari și teologi. Unii, ca aceștia, alături de toți oamenii iubitori ai păcii, consideră pacea ca o stare structurală firească a relațiilor dintre state și popoare, fapt pentru care ei caută să sprijine aspirațiile tuturor oamenilor, spre eliminarea războiului din viața societății umane, militînd pentru statornicirea unor norme care să asigure, să garanteze promovarea și menținerea unor raporturi pașnice între națiuni, state și popoare, să slujească pacea, arătînd căile și modalitățile practice care să poată duce la realizarea și consolidarea unor relații pașnice între oameni, state și popoare, în acest sens Sfîntul Ioan Gură de Aur — urmînd pe Seneca — spune că înțelegerea și buna conviețuire a diverselor neamuri în societate este absolut necesară, ele asigură acele chezașii care mențin pacea (Omilia 25 la I Corinteni, 11, 1).

În același sens, în Evul Mediu, Părinți bisericești, canoniști și cărturari teologi subliniau necesitatea reglementării relațiilor dintre state prin mijloace pașnice, în scopul asigurării unei păci permanente, condamnând cruzimile la care se recurge în războaie și relevând necesitatea renunțării la război ca mijloc de soluționare a diferendelor.

Ioma d'Aquino, (1225—1274), reluând și dezvoltând unele idei ale Fericitului Augustin, consideră și el că relațiile dintre state — unite într-o comunitate creștină —, trebuie să aibă un caracter pașnic.

Reformatorul John Wycliff (1330—1384) considera că relațiile de înțelegere și colaborare între oameni se pot dezvolta numai în condițiile desființării inegalităților existente (De ordine christiano) ; iar Jan Hus (1369—1415), susținea că raporturile pașnice nu se pot statornici decât în condițiile lichidării ocupației străine. Asuprirea și exploatarea reprezintă — spunea Hus — «o sursă de discordie, de disensiuni și neînțelegeri», • iar eliminarea lor «duce la libertate, egalitate și pace».

Gînditorul medieval Hugo Grotius (1583—'1645), în lucrarea sa «De iure beii ac pacis», stăruie asupra «moderației și toleranței», demonstrînd necesitatea înțelegerii și cooperării între popoare, ca și necesitatea elaborării unor reguli care sa asigure pacea. El recomandă ca încheierea păcii să fie sprijinită, «chiar dacă prin aceasta se produce o pagubă», pentru că «pacea este folositoare și celor biruiți și biruitorului, ca și celor a căror soartă e încă nehotărîtă». «Dacă se poate obține o pace destul de temeinică — spune Hugo Grotius — iertînd și nedreptățile și păgubirile și cheltuielile, ea nu e neprielnică, mai ales între noi creștinii, cărora Domnul ne-a hărăzit pacea Sa». Tot Hugo Grotius spune că El ne cere ca «atît cît e cu putință, atît cît atîrnă de noi, să căutăm pacea cu toți oamenii». Pacea pentru creștini este «una dintre cele mai mari îndatoriri», și de aceea, «odată încheiată, în orice condiții, pacea trebuie să fie pe deplin respectată», în felul acesta războiul constituie o excepție, iar pacea o regulă.

Pe baza tezelor lui Hugo Grotius, gînditorii care i-au urmat, au subliniat faptul că «baza păcii constă în consimțămîntul popular», iar acesta se găsește «în cutume sau tratate», și că «egalitatea statelor este premiza păcii».

Promovarea și menținerea păcii constituie obiective esențiale ale societății umane și în concepția gînditorilor români : Miron Costin, (1633—1691), Constantin Cantacuzino (1650—1716), Nicolae Milescu (1636—1708), Dimitrie Cantemir (1679—1723), Siraion Bărnăuțiu, (1808— 1864) ș.a.

În epoca contemporană se conturează o idee nouă, aceea a coexistenței pașnice, ca singură alternativă viabila. Aceasta pentru ca în efortul lor de progres și dezvoltare, popoarele au nevoie de pace, iar pacea presupune înțelegere, cooperare, în epoca noastră ideea organizării păcii, enunțată în epoca anterioară, îmbracă forme precis conturate în constituirea Societății națiunilor după primul război mondial, și a Organizației Națiunilor Unite, după al doilea război mondial, precum și prin elaborarea și adoptarea Pactului Ligii Națiunilor, și respectiv,

Carta Națiunilor Unite. Coexistența pașnică este o cerință a epocii noastre. Se cere deci promovarea unor relații de coexistență pașnică între statele și popoarele lumii.

Pacea constituie nu numai o preocupare constantă în gndirea celor mai luminate minți ale umanității, ci și în reglementările adoptate în tratatele și înțelegerile internaționale din antichitate pînă în prezentul istoric pe care-l trăim.

Epoca contemporană se caracterizează printr-o accentuare a preocupărilor de elaborare a unor norme și principii de drept internațional menite să asigure pacea, libertatea popoarelor, cooperarea pașnică între națiuni. Tratatul de pace de la Paris, din anul 1947, în mod expres arată necesitatea adoptării unor norme în vederea asigurării unor relații pașnice în Europa și în lume. Aceste norme trebuie să reprezinte însă acordul unanim de voință al statelor suverane și egale, care să-și asume o serie de drepturi și îndatoriri în menținerea și consolidarea păcii. Totodată se impune a se prevedea și unele garanții în aplicarea normelor și principiilor convenite, pentru că numai astfel se va asigura o pace durabilă.

La efortul unanim al gînditorilor dintotdeauna și de pretutindeni, ca și al națiunilor și statelor, în vederea menținerii unei păci durabile în lume, se conjugă și acțiunile întreprinse de Biserica Ortodoxă Română, care folosește toate mijloacele specifice religioase și morale de influențare, spre a face ca în lume să se mențină pacea, prosperitatea și progresul. Ea sprijină, de pe poziții proprii și cu mijloace specifice, instaurarea în lume a unei păci durabile, a unei bune rînduiri bazată pe libertate, dreptate, egalitate și demnitate pentru ca Bunul Dumnezeu — «Izvorul vieții» și «Iubitorul de oameni» — să ne păzească de primejdia unui război, să împrăștie toată mînia și ura dintre oameni, să insuflă permanent gînduri bune, da pace, mai ales acelor care răspund de destinul oamenilor și al popoarelor.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

PARTEA I-A

ACTIVITATEA BISERICII

I. ACTIVITATEA ÎNVĂȚĂTOAREASCA

Exercitarea puterii învățătoarești sau de propovăduire în Biserică

- DURA V. N., *Norme canonice referitoare la îndatorirea învățătoarească și omiletică a preotului*, MB 3-4/1983.
- PETRESCU N., *Ce este Si. Scriptură ?*, BOR 9-10/19*5.
- CONSTANTINESCU I., *Sf. Scriptură și magisteriul Bisericii*, GB 9-10/1975.
- BULACU M., *Citirea Bibliei sau Sfintei Scripturi de către credincioșii creștini mireni*, GB 3-4/1976.
- CORNÎȚESCU E., *Si. Scriptură în mîna credinciosului*, O 2/1980.
- ȘEBU S., *Preocupări și orientări în predica protestantă din Germania apuseană*, MĂ, 4—6/1980.
- MOLDOVAN L., *Cunoașterea Si. Scripturi după învățătura ortodoxă*, O 2/1980.
- CARAIARIDIS C., *Lecturile biblice în Liturgiile dăeritelor rituri liturgice. Studiu istorico-liturgic*, ST 1-2/1980.
- IVAN L., *Lecturile biblice în cadrul serviciilor divine*, MMS 3-4/1972.
- GÂNDEA Sp., *Citirile sau lecturile în cadrul Sf. Liturghii*, MB 10-12/1965.
- COLOTELO M., *Importanța Mărturisirilor ortodoxe pentru studiul Dreptului bisericesc*, O 2/1959.
- CHIȚESCU N., *însemnătatea Mărturisirilor de credință în cele 3 Confesiuni creștine*, O 4/1955.
- FLOCA I. N., *Particularități și convergențe în Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă și In Confessio Augustana privitor la Sfintele Taine*, ST 7-10/1980.
- CĂLUGĂR D., *Catehisme (1544-1976)*, MĂ 10-12/1977.
- MOLIN V., *Interpretări noi în legătură cu Catehismul de la Sibiu (contribuții la cunoașterea începuturilor de tipar bisericesc în grai românesc)*, MĂ 1-2/1960.
- MLADIN N., *Catehismul creștin drept credincios (recenzie)*, MĂ 5-8/1957.
- PISTRUI C., *Catehismele Bisericii Ortodoxe Ruse*, MĂ 3-4/1957.
- MOLIN V., *Reflecții la un studiu despre Catehismul grecesc de la 1544*, MĂ 9-10/1969.
- GAVRILOVICI N., *Versiunea românească a Catehismului mic*, MB 7-9/1978.
- LOICHIȚĂ V., *Hotărârile și definițiile dogmatice de credință ale celor 7 sinoade ecumenice*, MB 1-2/1959.
- DALEA J., *Despre simbolul credinței*, GB 7-8/1965.
- CHIR V., *Cârtite de jnvăfăiură pentru preoții din sec. XVII-XVIII*, ST 9-10/1961.
- SA VIN I. G., *Apologetica*, I-II, București, 1940, 1943.
- REZUȘ P., *Curs de Teologie fundamentală*, Caransebeș, 1942.
- STAN L., *Superstiție și obscurantism mistic*, ST 2-6/1950.
- SCHMEMANN A., *Coniession and Communion*, în «Documents of the Orthodox Church in America», febr. 1972.
- POPA L., *Norme canonice privitoare la dreptul și datoria de a predica*, G3 3-4/1972.

- BURCA G., *Rînduieli canonice privitoare la propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu*, MMS 3-4/1974.
- PANA M., *Principii și coordonate de propovăduiri ale cuvîntului în Biserica Ortodoxă Română*, ST 3-4/1973.
- REZUȘ P., *Principiile ortodoxe ale propovăduirii*, MO 1-2/1969.
- SCRIBAN L., *Cum învățăm a predica*, BOR 1-4/1942.
- MUNTEANU AL., *Călăuza omiletică*, GB 5-6/1968.
- BELU D., *Cu privire la propovăduite*, MĂ 3-4/1956.
- BICLE V., *Propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu în lumina învățaturii Bisericii Ortodoxe*, MO 1-2/1975.
- BĂJĂU J., *Predica, mijloc de propovăduire și de păstrare a dreptei credințe în trecut și azi*, MO 1-2/1975.
- BRANIȘTE E., *îndrumări către preoți privitoare la datoria de a predica*, MO 7-9/1977.
- RĂDĂȘANU P., *Elocvența în retorică și omiletică*, ST 7-10/1976.
- CRISTESCU G., *Revelație, dogmă și predică*, ST 3-4/1954.
- CRISTESCU G., *Omilie mare și omilia mică sau omilie exegetică și omilie tematică*, MMS 1-2/1958.
- CRISTESCU G., *Valoarea și iunționafea subconștientului în predică*, MO 1-2/1957.
- CRISTESCU G., *îndrumări omiletice*, BOR 7-8/1953.
- BUNEA I., *Rutina, predica în calea desăvîrșirii sufletești a preotului*, MO 5-6/1958.
- CRISTESCU G., *Predică și predicator în vremea noastră*, ST 3-6/1950.
- CHILEA S., *Predicatorul*, MO 3-4/1958.
- NEAMȚU M., *Metode și mijloace pastorale de propovăduire și păstrare a dreptei credințe după St. Simion al Tesalonicului*, MO 5-6/1974.
- BELU D., *Omilie sau predică*, MĂ 3-4/1957.
- BELU D., *Cu privire la textul predicii*, MĂ 11-12/1964.
- FLOCA I. N., *Indice sistematic de predici la duminicile de peste an apărute în publicațiile bisericesti (1948—1981)*, în: MĂ., *Lumină din lumină, predici*, Sibiu 1985.
- BELU D., *A propovădui, ce înțeles are*, MĂ 3-4/1959.
- BELU D., *Cu privire la ilustrația în predică*, MĂ 7-8/1962.
- BELU D., *De ce e necesar să predici după plan*, MĂ 7-8/1960.
- BELU D., *Predica apostolică*, MĂ 1-3/1966.
- BELU D., *Predica postapostolică*, MĂ 4-6/1966.
- BELU D., *Predica veacului de aur*, MĂ 1-2/1964.
- BELU D., *Predica prin lapte*, MO 7-9/1961.
- BELU D., *Pentru o propovăduire mai rodnică*, MĂ 1-2/1956.
- BELU D., *Predicatorul în concepția Sî. Ioan Gură de Aur*, BOR 3-4/1959.
- BELU D., *Lectura predicatorului*, MĂ 11-12/1959.
- FLOCA I. N., *Predici publicate în periodicele bisericesti (1949-1964)*, MĂ 11-12/1966.
- FLOCA I. N., *Predica Fericitului Augustin*, MĂ 7-8/1963.
- FLOCA I. N., *Principii omiletice în opera Fericitului Augustin*, MB 4-6/1964.
- ȘEBU S., *Principii omiletice în predica Fericitului Augustin*, MĂ 7-8/1968.
- BRATAN L., *fond și formă în predică*, MO 3-4/1966.
- ȘEBU S., *Forma și conținutul predicii creștine în primele trei veacuri*, ST 3-4/1967.
- CAPLAT S., *Problema formei în predica Sî. Ioan Gură de Aur*, BOR 7-8/1965.
- CĂLUGĂR D., *Treptele predicii și catehezei*, MB 4-6/1975.
- PETRESCU N., *Principii didactice în operele patristice și aplicarea lor în școlile teologice*, MO 1-2/1973.
- DRĂGULIN G., *Propovăduirea cuvîntului și cultul în Biserica Ortodoxă*, ST 3-4/1975.

- OQPESCU V. N., *Predica în cultul creștin*, BOR 4-6/1944.
- CHILEA S., *Cum poate fi prezentată în predică învățătura ortodoxă despre mântuire*, BOR 9/1958.
- LEON I., *Predica în zilele noastre*, MO 9-10/1974.
- POPESCU G., *Predica în Biserica Ortodoxă Română în vremea noastră*, BOR 11-12/1972.
- L. T., *O predică reușită*, TR 3-4/1950.
- CHILEA S., *Predica de succes*, MO 1-3/1954.
- ZAREA A., *Predica și ascultătorii ei*, GB 5-6/1966.
- BURCA G., *Condițiile psihologice ale predicii*, MMS 11-12/1970.
- ZAREA A., *Narațiunea în predică*, GB 7-8/1965.
- PĂRĂIANU T., *Darul vorbirii*, MĂ 9-10/1966.
- PAPUC G., *Despre vorbire*, MĂ 9-10/1960.
- MICLE V., *Aspecte actuale ale predicii creștine*, MĂ 4-6/1974.
- BULACU M., *Cateheza ortodoxă*, GB 1-2/1949.
- BULA CU M., *Principiile catehizării*, GB 4/1949.
- BULACU M., *Principiile catehezei și personalitatea catehetului*, ST 7-8/1949.
- BĂLCĂ N., *Vechiul Testament și catehizația religioasă creștină*, GB 3/1957.
- CODEANU V., *îndrumări și sfaturi catehetice*, GB 4-5/1951.
- CĂLUGĂR D., *Din izvoarele catehezei*, MB 7-8/1975.
- CĂLUGĂR D., *învățămîntul religios în Biserica Ortodoxă Română*, BOR 1-2/1971.
- FLOCA I. R., *Școlile teologice, organizarea și jurisdicția asupra lor*, ST 5-6/1954.
- GODEANU V., *Valoarea educativă a învățămîntului religios creștin*, GB 1-2/1949.
- GODEANU V., *VaJoarea educativă a învățămîntului religios*, GB 4/1949.
- CĂLUGĂR D., *Educația religioasă creștină în spirit ecumenist*, BOR 11-12/1970.
- NICOLAESCU N., *Grija pentru pregătirea personalului bisericesc*, BOR 5-6/1958.
- POPESCU T., *îndrumări metodice de lucru pentru studenții în teologie*, ST 7-8/1956.
- DRĂGULIN G., *O călăuză pentru studiul individual al studenților*, ST 3-4/1964.
- T. T., *Școlile Bisericii*, TR 31-32/1957.
- REZUȘ P., *Învățămîntul teologic ortodox român și dezvoltarea sa în ultimii 20 de ani*, GB 1-2/1969.
- BUZESCU N., *Învățămîntul religios seminarial de astăzi*, GB 6-7/1958.
- POPESCU D., *Învățămîntul teologic*, BOR 6/1973.
- NICOLAESCU N., *Reorganizarea învățămîntului teologic sub oblăduirea Bisericii*, MO 7-8/1954.
- A.NASTASESCU I., *Cînd și cum s-a introdus în mod oficial la sate la noi în țară și cum a trecut învățămîntul din tinda bisericilor în localul lui propriu*, GB 3-4/1969.
- REGULAMENTUL de organizare și funcționare a internatelor Institutelor teologice de grad universitar ale Bisericii Ortodoxe Române, BOR 6/1954.
- REGULAMENTUL de organizare și funcționare a instituțiilor de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc și de recrutare a corpului didactic din Patriarhia Română, BOR 6-7/1956.

II. ACTIVITATEA SFINȚITOARE

Exercitarea puterii sfințitoare sau de administrare a harului sfinților

1. Taine și ierurgii

- 3ELEUȚA L., *Convorbiri asupra legăturilor Bisericii cu credincioșii pe baza molitfelnicului*, Sibiu 1933. TODORAN L., *Sfinte Taine și Ierurgii*, MĂ 1-3/1965.

- ȘIRGU C., *Si. Taine și Ierurgiile ortodoxe în prezentare protestantă*, MO 7-8/1966.
 CHIȚESCU N., *Sfintele Taine*, ST 7-8/1949.
 BRANIȘTE E., *Despre Sf. Taine*, ST 5-6/1965.
 ZĂGREAN L., *Si. Taine*, MĂ 3-4/1971.
 MLADIN R., *Valoarea morală a Si. Taine*, MMS 1-2/1965.
 STĂNILOAE D., *Ființa Tainelor în cele trei contesiuni*, O 1/1956.
 STĂNILOAE D., *Numărul Tainelor, raporturile între ele și problema tainelor din aiara bisericii*, O 2/1956.
 CERNAUTEANU G., *Frecvența săvârșirii Sf. Taine*, MB 4-6/1971.
 DEHELEANU P., *Si. Taine*, MB 4-6/1978.
 BUZESCU N., *Lucrarea Duhului Sfânt în Si. Taine*, O 3-4/1979. BANU E., *Importanța Si. Taine în creșterea noastră în Hristos*, ST 7-10/1976. RADU D., *Sfintele Taine ale Bisericii după tradiția apostolică din punct de vedere ortodox*, BOR 11-12/1980. RADU D., *Caracterul eclesiologic al Știutelor Taine și problema comuniunii*, O 1-2'f 1978.
 BRANIȘTE E., *Deosebiri interconfesionale cu privire la Siintele Taine*, O 4/1959, STĂNILOAE D., *Creația ca dar și tainele Bisericii*, O 1/1970. MICLE V., *Cuvîntul lui Dumnezeu și Si. Taine în Biserica Ortodoxă*, O 4/1972. MIHAI G., *Si. Taine după catehezele Sf. Chirii al Ierusalimului*, ST 7-8/1959. PETRICA V., *Pregătirea credincioșilor în vederea primirii Si. Taine*, MB 7-9/1978. VASILESCU E., *Si. Taine și organizarea sinodală a Bisericii Ortodoxe în paralelă cu cezaro-papismul*. de Prof. I. Coman, ST 1-2/1950.
 MOLITVELNIC, București, 1971.
 BRÎNZEU R., *Sf. Taine : Botezul, Mirul, Pocăința*, Lugoj, 1933. PRICOP I., *St. Taine: a Mirului, a Cununiei și a Maslului*, MMS 1-3/1977. SF CYRIL OF JERUSALEM'S, *Lectures on the Christian Sacraments*, Londra, 1978. BAPTgME, EUCHARISTIE, MINISTERE. *Convergence de la foi*, edit. par Max Thurian. Presse de Taize, 1982 (trad. rom. A. MANOLACHE), MB 1-2/1983. BUGA L., *Relația slujitor-primitor în ierurgiile bisericesti*, O 3/1985. FLOCA I. N., *Molitvelnicul ortodox (pînă la stîrșitul sec. al XVIII)* MĂ, 1-2/1962.

2. Botezul :

- BRANIȘTE E., *Rolul Botezului, al Mirungerii și al Euharsitiei în viața creștină după N. Cabasila*, GB 10/1956. BENOIT A., *Leș originea du bapteme chretien*, în voi. «Bapteme, Sacrament d'uniife», Tours, 1971. BAREILL G., *Bapteme d apres Les peres grecs et latins*, în «Dict. de Th. Cat.», t. II, col. 178-219.
 STREZA L., *Botezul în diierite rituri liturgice creștine*, București, 1985; O 1-2/1985.
 LUNDBERG P., *La typologie baptismale dans l'ancienne Eglise*, Uppsala, 1942.
 BERTRAND D. A., *Le bapteme de Jesus*, Tubingen, 1973. IVANOV R., *Taina Botezului* (trad. D. SĂLĂGEANU), MB 1-3/1964. MIRCEA I., *Taina Botezului*, O 3-4/1979.
 MANOLACHE A., *Si. Taină a Botezului*, GB 5-6/1978. PETREUȚA L., *Botezul Sf. Duh*, MB 1-3/1964. PETREUȚĂ L., *Botezul dorinței*, MB 5-8/1963. GÂNDEA S., *Botezul de necesitate*, Sibiu, 1940.

- BONDAR T., *Botezul cel adevărat*, MMS 11-12/1970.
 PETREUȚĂ L., *Botezul eterodocșilor*, MB 1-2/1963.
 TODORAN L., *Botezul ereticilor* MĂ 4-6/1961.
 MLADIN N., *Si. Taină a Botezului și viața morală creștină*. MB 4-6/1966.
 POPESCU D., *Doctrina despre Taina Botezului în primele secole creștine*, O 3/1961.
 BRIA L., *Harul Botezului și viața duhovnicească creștină*, GB 11-12/1960.
 RINDUIALA Si. *Botez*, Michigan, f.a.
 ȘCHIOPU L., *Rînduiala și explicarea slujbei Botezului și a Mirungerii la Sf. Ambrozie al Milanului și la Teodor de Mopsuestia*, ST 7-8/1960.
 PETCU S., *Rînduiala și explicarea Botezului și a Mirungerii, după Arhiep. Simeon al Tesalonicului*, ST 9-10/1972.
 MUNTEANU A., *Rînduiala și explicarea Botezului și a Mirungerii după scrierile literaturii patristice*, GB 11-12/1961.
 CORNE ANU C., *Rînduiala Botezului în d f ier ițele molitvelnice slave și române iolosite în Biserica română*, ST 9-10/1961.
 BRANIȘTE E., *Rînduialile Bisericii Ortodoxe cu privire la Taina Botezului și Mirului și explicarea lor*, MO 3-4/1969.
 ZAGREAN I., *O practică greșită la săvîrșirea Si. Botez*, MB 4-6/1966.
 STREZA L., *Slujba Botezului în ritul liturgic ortodox și în cel catolic*, ST 9-10/1973.
 GIRMA WOLDE-KIRKOS, *Slujba Botezului în Biserica Ortodoxă Etiopiană și în Bisericile Ortodoxe de rit bizantin Studiu comparativ*, ST 9—10/1972.
 NECULA N., *Ritualul Botezului creștin și a Ungerii cu Simțul Mir în riturile liturgice răsăritene*, GB 9-10/1971.
 ARUPPALA GHEEVARGHIS, *Slujba Botezului și a Mirului în Biserica Ortodoxă Siriană din India, în comparație cu cea din ritul bizantin*, O 1/1971.
 BRANIȘTE E., *Explicarea botezului în Catehezele baptismale ale Si. Ioan Gură de Aur*, ST 7-8/1970.
 BARONIAN Z., *Slujba Botezului și a Mirungerii în Biserica Armeană*, MB 4-6/1969.
 RADU D., *Semnificația soteriologică a Botezului Domnului*, O 4/1955.
 POPA A., *Botezul și unitatea creștină în lumina sfintelor canoane*, O 3/1974.
 COSMA S., *Efectele Sf. Botez din punct de vedere dogmatic*, MB 9-10/1964.
 PETRICĂ V., *Primitorii Si. Botez*, TR 25-26/1970.
 SEBEȘAN N., *Obligații pastorale legate de St. Taină a Botezului*, MB 4-6/1981.
 LITIU G., *Sfinții părinți despre botezul copiilor*, MB 1-3/1978.
 NICOLAE, Mitr. Banat., *Fundamentarea teologică a pedobaptismului*, MB 10-12/1979.
 POPESCU G., *Temeiuri ortodoxe pentru Botezul pruncilor*, MO 7-8/1976.
 NICOLAE, Mitr. Banat, *Pedobaptismul (Botezul copiilor) de-a lungul vremii*, BOR 1-2/1975.
 COMȘA G., *Pruncii trebuiesc botezați dar numai o dată*, Arad, 1925.
 MOISE V., *Botezul pruncilor*, MMS 7-8/1970.
 MARCU G., *Botezat-a pruncii Biserica primară ?*, MO 4-5/1956.

3. Sfântul și Marele Mir, Mirungerea :

- R., *Sfințirea Sîntului și Marelui Mir*, BOR 3-6/1951.
 DURĂ N., *Dispoziții și norme canonice privind administrarea Sfîntului și Marelui Mir. Sfințirea Sfîntului și Marelui Mir pe teritoriul țării noastre, expresie elocventă a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române de-a lungul secolelor*, MMS 1-3/1978.

- MIRCEA L., *Târna Mimngerii*, O 3-4/1979.
- BRANIȘTE E., *Despre Sfântul și Marele Mir*, BOR 5-6/1978.
- IACOBESCU A., *Slujba sfințirii marelui Mir la catedrala Sfintei Patriarhii*, GB 5/1958.
- BRANIȘTE E., *Sfințirea Simțului și Marelui Mir*, BOR 3-4/1965. I
- VAN I., *Sfințirea Simțului și Marelui Mir*, MĂ 7-8/1966. R.,
- Sfințirea Marelui Mir*, BOR 3-4/1968. R., *Sfințirea Marelui Mir*, MO 3-4/1973.
- R., *Sfințirea Marelui Mir în Patriarhia Română*, BOR 3-5/1973. DURA L., *Sfințirea SSântului și Marelui Mir, în Biserica Ortodoxă în sec. XVI-XIX*, BOR 7-8/1985
- STREZA L., *Taina Mimngerii în Biserica Ortodoxă și în Bisericile Vechi-Orientale*, O 2/1987.
4. Pocăința. Mărturisirea :
- DURĂ N., *Taina Sf. Mărturisiri în lumina dispozițiilor și normelor canonice ale Bisericii Ortodoxe*, MUS 4-6/1983
- BELEA N., *îndatoririle duhovnicului după SI. canoane*, ST 9-10/1951. PRICOP L., *Sf. Taină a Mărturisirii*, MMS 3-4/1976; MMS 5-6/1977. POPESCU G., *Sf. Taină a Spovedaniei*, MO 1-3/1978. GALERIU C., *Taina Mărturisirii*, O 3-4/1971. MOISIU A., *Despre spovedanie*, MĂ 3-4/1971. CRĂCIUNAȘ L., *învățătura ortodoxă despre pocăință*, O 3/1960. BUCEVSCHI O., *Despre Sf. Taină a Mărturisirii*, ST 3-4/1959. IRIMIA I., *însemnări cu privire la Sî. Taină a Spovedaniei*, GB 5-6/1960. VINTILESCU P., *Spovedania, prilej de pastorație individuală*, ST 9-10/1949. GÂNDEA S., *Taina SI. Mărturisiri ca mijloc de pastorație individuală*, MO 6-7/1956. COSMA C., *Taina SI. Mărturisiri*, MO 3-4/1962. TODOR N., *Pe treptele pocăinței*, MB 4-6/1971.
- STĂNILOAE D., *Mărturisirea, mijloc de creștere duhovnicească*, MO 4-5/1956.
- STĂNILOAE D., *Mărturisirea păcatelor și pocăința în trecutul Bisericii*. BOR 3-4/1955.
- GALERIU C., *Sensul creștin al pocăinței*, ST 9-10/1967
- BOTNAR T., *Mărturisirea păcatelor*, MMS 3-4/1975. GÂNDEA S., *Examenul de conștiință — element important în pregătirea penitentului pentru Si. Mărturisire*, MĂ 9-10/1962. BUNEA I., *Mărturisirea clericilor*, MB 4-6/1965. ȘESAN M., *Despre mărturisirea păcatelor*, MB 1-2/1960. GÂNDEA S., *Mărturisirea păcatelor*, MO 9-10/1954. ANDREI A., *Obligația preoților de a se spovedi*, MMS 9-10/1958. BRANIȘTE E., *Din înțelepciunea și experiența duhovnicilor de odinioară*, BOR 1-2/1960. IZVORANU S., *Mitropolitul Antim Ivireanu sfătuitor și îndrumător pentru preoți și duhovnici*, BOR 9-10/1966.
- Carte folositoare de suflet, București 1928, Ierusalim 1980.
- VORNICESCU N., *Viața și morala duhovnicească a preotului*, BOR 3-4/1958.
- SÎRBU C., *Duhovnicul cunoscător de suflute*, MO 3-4/1957. BRĂTAN I., *Răspunderea duhovnicească*, MO 1-2/1957. BUCEVSCHI O., *Despre duhovnicie*, MO 5-6/1957.

- BĂNESCU N., *Funcționalitatea «dezlegării» în Si. Taină a Pocăinței*, MB 7-9/1971, COMAN L., *Si. Părinți ca îndrumători ai duhovniciei*, MB 4-6/1966.
- BRANIȘTE E., *Sfaturi și îndrumări pentru duhovnici în vechile cărți românești de învățătură pentru preoți*, MO 10-12/1956.
- IZVORANU S., *Siaturi și orînduiri pentru duhovnici în pravilele manuscrise slavo-române și românești*, GB 1-2/1959
- CHIȚU V., *Rînduiala Mărturisirii în Molitnielnicile românești și slavo-ruse*, O 3/1960.
- RADU S., *Despre sensul ortodox al canonului în Si, Taină a Pocăinței*, MĂ 4-6/1963, BUNEA I., *Pocăința — îndatorire de căpetenie a creștinului*, MO 11-12/1957.
- BRANIȘTE E., *Cuvînt de îndemn la spovedanie*, GB 4/1958.
- POPESCU D., *Pocăința ca refacere a legăturii credincioșilor cu Dumnezeu și cu semenii*, BOR 9-10/1971.
- PROCOPOVICIU P., *Spovedania — mijloc de educație religioasă-morală*, MĂ 7-8/1958, MROZANU S., *Taina Pocăinței la St. Ioan Gură de Aur*, MO 8-9/1956.
- KLEIN C., *Învățătura despre Spovedanie în Biserica Evanghelică*, MĂ 7-9/1980, MOLDOVAN I., *Preotul duhovnic și darul iertării păcatelor*, O 4/1982.
- STĂNILOAE D., *Înnoirea și sfințirea credincioșilor în Taina Mărturisirii, după învățătura Bisericii Ortodoxe*, O 3/1986.

5. Euharistie, împărtășanie.

- DURĂ N., *Rînduiele și norme canonice privind administrarea Si. Euharistii*, GB 7-8/1979. 4
- MANOLACHE A., *Dumnezeiasca Euharistie*, GB 7-9/1979.
- DAMȘA T., *Sf. Euharistie*, MB 4-6/1981. MINIAT L., *Despre Si. împărtășanie*, Chișinău, 1930. PAPAPANU A., *Despre Sf. Euharistie*, GB 8/1958.
- ZAREA A., *Jertfa Euharistică — centrul Si. Liturghii*, GB 1-2/1963. STĂNILOAE D., *Dumnezeiasca Euharistie în cele trei confesiuni*, O 1/1953. NICODIM AGHIORITUL, *Despre Sf. Țâfnă a Cuminecăturii*, trad. S. POPESCU, MMS 11-12/1964.
- VINTILESCU P., *Capitolul împărtășirii în cadrul Si. Liturghii*, BOR 3-4/1963. FIRCA L., *Cînd și cum se împărtășesc credincioșii*, MB 11-12/1964. COLOTELO D., *Materia Sf. Euharistii în lumina canoanelor Bisericii Ortodoxe*, GB 11-12/1975. BOBRINSKI B., *Liturgie et ecclesiologie trinitaire de St. Basile*, în voi. «Eucharistie d'Orient et d'Occident», II, Cerf, Paris, 1970.
- AFANASSIEFF R., *L'assemblée dans l'Eglise ancienne*, în «Klironomia» 1-36, 1974.
- STYLIANOPOULOS Th., *Holy Eucharist and Priesthood*, în «The Greek Theological Review», voi. 23, 1979.
- ZĂGREANU I., *Împărtășirea credincioșilor la Sf. Liturghie*, MB 1-3/1969.
- PETRICĂ V., *Împărtășirea noului născut*, MB 1-3/1968.
- SIMEDREA T., *Însemnări despre împărtășanie și duhovnic*, MO 7-8/1955. COSMA S., *Valoarea morală creștină a dumnezeieștii Euharistii*, ST 4/1964. BRIA I., *Aspectul comunitar al dumnezeieștii Euharistii*, ST 7-8/1969. VINTILESCU P., *Împărtășirea la Si, Liturghie privită sub aspectul spiritualității, izvor de viață spirituală în Ortodoxie*, O 3-3/1979. POPESCU M. T., *Sf. Euharistie și comunitatea creștină într-o concepție nouă*, O 4/1964. BUNEA I., *Sf. împărtășanie în viața creștină*, MO 3-4/1967.

COMAN V., *Si. Euharistie, Taina unității creștinilor*, MĂ 1-3/1981. PETCU S., *Ritualul împărtășirii în riturile liturgice apusene*, ST 9-10/1973. VINTILESCU P., *Anafora sau ritualul Sf. Jertie Euharistice*, BOR 7-8/1961. NICOLAESCU N. *Cele patru Evanghelii dovadă pentru iolosirea plinii dospite la simtă Euharistie*, ST 9-10/1951.

IONIȚA AL., *Taina Si. Euharistii la Si. Chirii al Ierusalimului*, GB 7-8/1979.

MOROZANU S., *învățatura despre Si. împărtășanie a Si. Chirii al Ierusalimului*, MO 5-6/1957.

6. Logodna. Căsătoria. Cununia. Rudenia. Familia. Divorțul. Recăsătoria. Celibatul :

STAN L., *Căsătoriile mixte și ultimele măsuri luate de Vatican în privința lor*, ST 7-8/1968.

STAN L., *Căsătoria religioasă și familia*, în «Rev. Teol.» Sibiu, 7-8/1941.

STAN L., *Noul cod a familiei*, MO 4-6/1954.

FLOCA N. IOAN, *Impedimente la căsătorie și cununie*, MĂ 1/1989.

PETRESCU-PROVIAN Th., *Logodna în Dreptul vechi, în dreptul actual și în noul cod civil*, Ploiești, 1942.

CODUL FAMILIEI, București, 1954.

DICȚIONAR *de Dreptul Familiei*, București 1984.

IONAȘCU T., *Căsătoria în dreptul R.P.R.*, București, 1964.

IVAN L., *Codul familiei*, BOR 4/1954.

MIHUȚ M., *Legislația română cu privire la căsătorie și iamilie în ultimii 20 de an;* BOR 1-2/1967.

PAPUC G., *Sf. Ioan Gură de Aur despre căsătorie*, TR 41-42/1959.

ESMEIN A., *Le Mariage en droit canonique*. Paris, 1929.

IVAN I., *Biserica și instituția căsătoriei*, ST 2/1940.

SLEVOACA S., *Căsătoria creștină*, MMS 9-10/1967.

COSTEA T., *Căsătoria din punct de vedere istoric, dogmatic și canonic*, București, 1935.

IVAN L., *Căsătoria, știință Taină a Bisericii si instituție juridică a Statului*, BOR 11-12/1983.

STYLIANOPOULOS Th., *Toivard a Theology oi Marriage in the Orthodox Church* in «The Greek Ortho<o\ Theological Review», 3/1972.

CHARALAMBIDIS ST., *Le mariage dans l'Eglise Orthodoxe*, în «Contacta» 101/1978

STAVROPOULOS A. M., *The Understanding oi Marriage in the Orthodox Church*, in «One in Christ» 1/1979.

DELIMA J., *De impedimentie matrimonium dirimentibus apus romenos quum dissidentes turn catholicos a seculos XVII ad nostra ustque tempora*, Roma, 1941..

SOARE G., *Impedimentele la căsătorie și motivele de divorț*, BOR 4-6/1943.

SOARE G., *Impedimentele Ia căsătorie și motivele de divorț*, București, 1943.

SOARE G., *Impedimentele la căsătorie : Necesitatea asigurării unei practici unilorme- în toată Biserica Ortodoxă*, O 4/1961.

IMPEDIMENTE la căsătorie, O 2/1972.

DURA N., *Impedimente la căsătorie în lumina hotărârilor celei de a doua Confe - rințe Panortodoxe preconciare*, MB 1-2/1985.

ERBICEANU C., *Căsătoria în Biserica noastră națională*, București, 1889. CIUCUR M., *Problema căsătoriilor mixte în lumina documentelor oficiale și a pro punerilor comisiilor interconfesionale în ultimul deceniu*, MMS 1-2/1975.

- CĂSĂTORIILE MIXTE din nou *la ordinea zilei*, MB 7-9/1970.
 CĂSĂTORIILE PREOȚILOR, MB 10-12/1965.
 ȘESAN V., *Căsătoria bisericească obligatorie*, BOR 1-2/1941.
 MANOLACHE A., *Si. Taină a Cununii*, GB 1-2/1981.
 MANOLACHE A., *Condiții despre taina cununii în codul misterologiei ortodoxe*, MB 4-6/1981.
 IMPEDIMENTE la căsătorie, *Decizii propuse Sîntului și marelui Sinod*, în EPISKEP3IS, Nr. 275, 11-12/1982.
 SAMUREANU P.G., *Despre căsătoriile mixte*, B.O.R., 1889—1890, p. 487—489.
 MOLDOVAN L., *Taina Nunții*, O 3-4/1979.
 CHIRVASIE L., *Slujitorul Tainei nunții în cele trei coniesiuni*, O 2/1959.
 MOLDOVEANU T., *Evanghelia și Taina nunților*, GB 8-9/1957.
 IONESCU I., *Căsătoron'a și practica de iertăciune la nuntă*, MO 7-8/1971.
 POCITAN V., *Rudenia și afinitatea ca impediment la căsătorie*, București, 1897.
 PETREUȚĂ I., *Rudenia spirituală*, Arad, 1941.
 COMAN V., *Familia în lumina Si. Scripturi*, MB 1-3/1967.
 VERZAN S., *Familia în lumina învățaturii Noului Testament*, MO 9-10/1954.
 PAPUC G., *Despre familie în Vechiul Testament*, MĂ 11-12/1960.
 IVAN L., *Familia creștină*, în «Dumineca Ortodoxă», 5-6 ș.u./1933.
 ȘLEVOACĂ S., *Scopul iamiliei*, MMS 1-2/1969.
 COMAN V., *Menirea iamiliei*, MĂ 1-3/1967.
 MACARIOPOLSKI N., *Familia creștină ca biserică familiară*, MB 4-6/1967.
 ȘLEVOACĂ S., *Biserica creștină și întărirea vieții de iamilie*, MMS 5-6/1967.
 IVAN L., *întărirea familiei, datorie patriotică și poruncă divină*, MĂ 6-7/1967.
 MAZILESCU G., *învățătura despre familie în epistolele pauline*, MO 3-4/1974.
 GÂNDEA S., *Familia și viața modernă*, MĂ 10-12/1967.
 IVAN L., *întărirea iamiliei și ocrotirea copiilor, grijă de căpetenie a regimului de democrație populară*, MO 7-8/1954.
 IVAN L., *Biserica creștină sprijină și binecuvîntează orice acțiune menită să întărească familia*, ST 7-8/1953.
 IONAȘCU A., *Familia și rolul ei în societatea socialistă*, Cluj, 1975.
 BUSUIOC G., *Din învățăturile Si. Ioan Gură de Aur în legătură cu familia creștină*, MMS 1-2/1970.
 DAN M., *Principii de morală privitoare la iamilie în Pravila Mare*, BOR 11-12/1969.
 PAVEL C., *Probleme morale cu privire la căsătorie și familie*, BOR 1-2/1967.
 ILIESCU V., *Orizontul duhovnicesc al Koinoniei dintre bărbat și femeie*, MĂ 7-9/1979.
 IVAN I., *Familia, celula și granița trăinicieii și progresului societății*, ST 9-10/1984.
 CORNIȚESCU E., *Raporturile dintre părinți și copii după cărțile didactice ale Vechiului Testament*, ST 1-2/1969.
 STOLERU M., *V jaf a morală a soților în cadrul unirii conjugale creștine*, GB 7-8/1974.
 BRANIȘTE M., *Concepția Sf. Ioan Gură de Aur despre iamilie*, ST 1-2/1957.
 BSLU D., *Mama în familia de azi*, MĂ 6-8/1975.
 POPESCU T., *Familia preotului*, MO 7-9/1955.
 PAVEL C., *Familia preotului*, GB 1-2/1960.
 IONESCU R., *Le divorce dans l'Eglise Orthodoxe*, Paris, 1925.
 CROUZEL H., *Divorce ei remariage dans l'Eglise primitive*, în «Nouvelle Revue Theologique», t. XCVIII, 1976.
 MELIA £., *Le divorce dans l'Eglise Orthodoxe*, în «Epispepsis», 121/1975.

- SALACHAS D., *Matrimonio e divorzio del diritto canonico-orientale*, Spunti e riflessioni, în «Nicolaus» 1/1973, fasc. I;
- FLOCA I. N., *Încetarea și desfacerea căsătoriei civile și a cununiei religioase sau divorțul în lumina învățaturii creștine*, MĂ 10-12/1974.
- STANCIU L., *Divorțul*, București, 1939.
- VICOL C., *Divorțul*, București, 1947.
- SLEVOACĂ S., *Împotriva divorțului*, MMS 1-2/1968.
- FLOCA I. N., *Reierendumul din Italia asupra divorțului*, MĂ 4-6/1974.
- R., *Dilema cauzei divorțului în Biserica Romano-Catolică*, MB 4-6/1970.
- SEVICIU T., *Divorțul și Biserica Romano-Catolică*, MB 7-9/1971.
- CODEX Juris canonici, Roma 1917, 1983.
- R., *Poziția protestantă în privința divorțului*, MB 10-12/1970.
- IVAN I., *Recăsătorirea soților despărțiți*, București, 1937.
- CERNĂIANU C., *Recăsătorirea preoților văduvi, cancerul Bisericii noastre*, București, 1935.
- 'FILIPAȘCU I.P. ș.a., *Încheierea căsătoriei și efectele ei*, București, 1981.
- R., *Celibatul colegialitatea și primatul papal*, MB 7-9/1970.
- PASCHIA Gh., *Familia și raporturile dintre membri ei*, BOR 1-2/1985.
- ALBU L., *Căsătoria în Dreptul român*, Cluj, 1988.

7. Hirotonia. Hirotesia. Preoția :

- RADU D., *Taina Preoției*, O 3-4/1979.
- MANOLACHE A., *Si. Taină a Hirotoniei*, GB 3-5/1981.
- STĂNILOAE D., *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, voi. I-III, București, 1978.
- BUZAN S., *Hirotonie și hirotesie*, O 4/1957.
- VOGEL C., *Chirotonie et chirothesie*, în «Irenikon» 1/1972.
- ZĂGREAN I., *Sf. Taină a Hirotoniei*, MĂ 9-10/1971.
- RUSIN J., *Sf. Taină a Hirotoniei și validitatea ei în raporturile interconfesionale*, O 3/1973.
- BARONIAN Z., *Rînduiala hirotesiiilor și hirotoniilor în Biserica Armeană*, O 1/1971.
- COLOTELO D., *Hirotonia preotului în ritul liturgic bizantin*, ST 7-8/1975.
- FECIORU D., *Sl. Ioan Gură de Aur : Despre preoție*, BOR 10/1957.
- FECIORU D., *Sf. Grigorie de Nazianz-, Despre preoție*, BOR 1-2/1968.
- BULACU M., *Învățătura de credință ortodoxă (Hirotonia)*, GB 11-12/1971.
- IVAN L., *Virsta hirotoniei clericilor*, București, 1937.
- VÎRSTA ca impediment la alegerea în episcopat, București, 1911.
- PROCOPIE N., *Hirotonia ca impediment la căsătorie*, București, 1908.
- IVAN I., *Demisia din preoție*. București, 1937.
- ARGENTE CYRILLE, *Sacerdoce du peuple chretien et sacerdoce ministeriel*, în «Presence orthodoxe», 25/1974.
- CHIȚESCU N., *In legătură 'cu preoția femeii*, O 2/1979.
- ZĂGREAN I., Al. MOISIU, *Hirotonia femeilor în contextul actual al dialogului ecumenist*, MĂ 4-6/1979.
- AXINIA V., *Dispoziții canonice ale Sf. Vasile cel Mare privind femeia creștină*, GB 7-8/1979.
- GALERIU C., *Preoția, taină și slujire în viața Bisericii*, O 4/1982.
- SF IOAN GURĂ DE AUR, SF. GRIGORIE DE NAZIANZ și SF. EFREM ȘIRUL. *Despre Preoție*, Ed. Institutului Biblic, București, 1987.

8. Maslul:

- GROSU N., *Țâfna Si. Maslu*, O 3-4/1979.
 GÂNDEA S., *Taina Si. Maslu*, MĂ 9-10/1964.
 BANESCU M., *Maslul de obște, întrebări și abateri*, MB 4-6/1980.
 PETRICA V., *Pastorația credincioșilor bolnavi*, MB 9-12/1976.
 R., *Cîți preoți oficiază Sf. Maslu*, MB 1-3/1956.
 R., *Reconsiderarea Tainei Sf. Maslu la romano-catolici*, MB 4-6/1973.

9. Moarte. Inmormîntare. Incinerare :

- RADU D., *Moarfele, judecata particulară și rugăciunile Bisericii pentru cei adormiți*, - MMS 1-2/1979. GÂNDEA S., *întrebări și răspunsuri cu privire la înmormîntarea preoților*, MĂ 7-8/1962.
 BUNEA I., *Cultul morților (rostul parastaselor)*, MĂ 7-8/1970. BANESCU M., *Marginalii la problematica necrologului*, MB 10-12/1980. GRIGORAȘ C., *Structura și importanța necrologului în secolul de aur al predicii*, ST, 1-2/1980.
 VASILESCU E., *Riturile de înmormîntare în diferite religii*, MMS 1-2/1961.
 BĂRLĂDEANU L., *O practică greșită la înmormîntări*, MB 4-6/1967. BELU D., *Cu privire la necrolog*, MĂ 4-6/1965.
 PROCOPOVICIU P., *Rugăciunile Bisericii pentru morți*, MĂ 3-4/1957. CHIRVASIE L., *Rugăciunile pentru cei adormiți, în învățătura Bisericilor Romano-Catolică și Ortodoxă*, BOR 3-4/1959.
 DURA N., *Dipticele, Studiu istorico-canonice și liturgic*, ST 9-10/1977.
 APOSTOL M., *Despre «stîlpii» care se cîtesc la morți*, GB 4-5/1957. METEȘ S., *C5(eva știri despre «versuri la morți»*, MĂ 11-12/1965. COSTEA T., *Creștinismul și arderea morților*, BOR 2/1932. PRELIPCEAN VI., *Incinerarea morților și teologia ortodoxă*, ST 7-8/1962. PRELIPCEAN VI., *In legătură cu problema incinerării*, BOR 11-12/1967. COTOS N., *încenușarea și înmormîntarea*, în «Candela», 1925.
 GRIGOROVICI C., *Cîteva cuvinte despre arderea trupurilor morților*, BOR 12/1924. BUCEVSCHI O., *Incinerarea*, ST /1962. ANDRONIKOW C., *La dormition comme type de mort chretienne*, în «La maladie et la mort», Roma, 1975. MIRCEA I., *Cultul morților în Biserica Ortodoxă după Sînta Scriptură și Sînta Tradiție*, O 3/1985.
 POPESCU-MĂLĂIEȘTI L., *Arderea sau îngroparea morților*, f.a. BESSON L., *Incineration*, în Dict. Apoi. II, Paris, 1925. VALSON L., *Cremation*, în Dict. de la foi. Cath., II Paris 1908. GRABE I. Gr., *In chestia atitudinii Bisericii Ortodoxe față de cremator*, în B.O.R. 1-2/1941.

10. Biserică. Capelă. Paraclis :

- PUFULETE S., *Situația juridică și canonică a capelilor și paracliselor în Biserica Ortodoxă*, ST 7-8/1974.
 RADU M., *Slujba sfințirii Bisericii în ritul liturgic ortodox*, ST 7-8/1975.
 IONICESCU L., *Biserica locaș de închinare*, MO 11-12/1974. NARTEA T. V., *Despre Biserică (loca? și comunitate)*, GB 3-4/1974.

- UNGUREANU V., *Biserica, locaş*, MMS 9-12/1979.
 MOISIU A., *Biserica — locaş de închinare*, MĂ 5-6/1972.
 COMAN V., *Biserica locaş de închinare*, MĂ 1-2/1958.
 RADU S., *Cinstirea bisericii, locaşul lui Dumnezeu*, MO 3-4/1967.
 VINTILESCU P., *Elemente de istoria artei creştine*, BOR 1-2/1965.
 FULEA L., *Despre stilul bizantin*, MĂ 1-3/1970.
 POPA At, *Stilul bisericilor din lemn din Transilvania*, BOR 9-10/1967.
 VASILESCU E., *Locaşul de cult în creştinism şi în celelalte religii*, GB 10-11/1955.
 MUNTEANU V., *Pictura religioasă bizantină în epoca Paleologilor*, GB 5-6/1973.
 ŞTEFĂNESCU I. D., *Pictura murală bizantină. Monumentele celebre (sec. VI-XIV)*, GB 9-10/1960.
 ŞTEFĂNESCU I. D., *Pictura religioasă. Principii si probleme*, GB 1-2/1960.
 ŞTEFĂNESCU I. D., *Pictura renaşterii bizantine*, GB 11-12/1960. PETRESCU C., *Arfa picturii în frescă*, GB 3-4/1963. ŞTEFĂNESCU I. D., *Pictura bisericească*, BOR 10/1945.
 VELTAN L., *Pictura bisericească*, MĂ 11-12/1958. FRENŢIU V., *Templul Vechiului Testament, prototipul locaşului de cult creştin*, MB 1-3/1979.
 VINTILESCU P., *Tipul oriental al bazilicii*, BOR 3-4/1966. NECULA N., *Privire de sinteză asupra sculpturii religioase în piatră la români pînă la sfîrşitul sec. al XVIII-lea, în Ţara Românească şi Moldova*, BOR, 1-12/1970.
 VINTILESCU P., *Arhitectura religioasă*, BOR 5-6/1966.
 VINTILESCU P., *Arhitectura bizantină în Principatele Române*, BOR 9-10/1967.
 VINTILESCU P., *Dezvoltarea şi răspîndirea arhitecturii bizantine*, BOR 1-2/1967.

11. Utrenie. Vecernie :

- VINTILESCU P., *Oticiul Utreniei*, GB 7-8/1963.
 NICOLAESCU N., *Cuvînt pentru tîlmăcirea Proskomidiei sau Liturghiei pregătitoare*, GB 9/1949. BRANIŞTE E., *Istoria şi explicarea slujbei Vecerniei*, BOR 5-6/1966.

12. Cultul divin :

- NECULA N., *Cultul divin, mijloc de apărare a dreptei credinţe*, GB 9-12/1976.
 SĂSAUJAN S., *Cultul divin, mijloc de apărare a dreptei credinţe, de promovare a vieţii morale şi de slujire a năzuinţelor omenirii contemporane*, MĂ 10-12/1979.
 NARTEA V., *Acte de cult : rituri şi ceremonii în Biserica Ortodoxă*, GB 5-6/1974.
 MUNTEANU Ar., *Chestiuni de cult în Si. Canoane*, BOR 3-4/1960. POPESCU T., *Doctrina Bisericii Ortodoxe despre cultul siinşilor*, ST 5-6/1951. PUFULETE S. P., *Hotărîri privitoare la cult în canoanele apostolice*, MMS 9-12/1975. COMAN V., *Cultul divin şi însemnătatea lui*, TR 37-38/1953. COMAN V., *însemnătatea cultului divin*, MĂ 9-10/1963. BRANIŞTE E., *Cultul Bisericii Ortodoxe Române*, ST 1-2/1951. BRANIŞTE E., *Origen, Instituirea şi dezvoltarea cultului creştin*, ST 3-4/1963. RADU D., *Generalizarea cultului St. Fiioleia*, BOR 11-12/1955. BRANIŞTE E., *Unitatea şi varietatea în cultul liturgic al Bisericii Ortodoxe autoceiale*, ST 7-8/1955. MIHĂLCESCU L., *învăţătura Bisericii despre cultul siinşilor*, BOR 5/1924.

- GÂNDEA S., *Cultul divin și pastorația creștină, iactori de promovare a vieții religioase în Ortodoxie*, BOR 11-12/1967.
- MIHĂLCESCU L., *Clasificarea creștină și cultul sfinților*, BOR 3/1924.
- MIHĂLCESCU I., *Cultul martirilor creștini și cultul eroilor păgâni*, BOR 7/1925.
- MOISE V., *Cultul sfinților*, MUS 7-8/1974.
- BRANIȘTE., *Cultul Bisericilor creștine vechi din Orient, Liturghiile riturilor orientale*, O 1/1965.
- BRANIȘTE E., *Cîteva opinii, atitudini și propuneri în problema revizuirii cultului ortodox*, O 3/1974.
- PORCESCU S., *Generalizarea cultului Sl. Cuv. Paraschiva*, BOR 11-12/1955.
- ȘERBĂNESCU N., *Generalizarea cultului Sl. Dimitrie Basarabov*, BOR 11-12/1955.
- NICOLAE, Mitr. Banat, *Importanța cultului în viața Bisericii*, MB 1-3/1970.
- COSTIN V., *Cultul Bisericii monofiziților iacobiți*, O 3/1965.
- COLIBĂ M., *Cultul Bisericii monofizite copte*, O 3/1965.
- NE CULA N., *Participarea credincioșilor laici la cult în Bisericile Răsăritene*, ST 3-4/1970.
- C. S., *Despre uniformitatea în cultul Bisericii Ortodoxe Române*, MĂ 9-10/1961.
- GÂNDEA S., *întrebări și răspunsuri referitoare la uniformitatea cultului Bisericii Ortodoxe Române*, MĂ 9-10/1965.
- MIHĂLTAN. L., *Comuniunea în cultul Bisericii Ortodoxe*, în O 1/1985.
- DURA N., *Cultul Bisericii Ortodoxe și propovăduirea învățurii creștine*, în MĂ 9-10/1985.

13. Tipic:

- POPOVICIU A., *Tipicul Bisericii Ortodoxe*, Sibiu, 1927.
- BRANIȘTE E., *Uniformizarea tipicului și a textelor liturgice în cult și în săvîrșirea tainelor*, O 2/1963.
- GEANGĂLAU N., *Cărțile de ritual în Biserică*, TR 39-40/1951.
- VLADU C., *Precizări cu privire la cădere și tămîiere*, MB 7-9/1970.
- R., *E corect să se îngenuncheze cînd se citește Evanghelia la Sl. Liturghie ?* MB 1-3/1966.
- FRICĂ L., *Despre unele binecuvîntări din cuprinsul Liturghiei*, MB 7-9/1967.
- VINTILESCU P., *Vohodul Mic sau intrarea mică și momentele următoare din Liturghia catehumenilor*, BOR 7-8/1960.
- PASCHIA G., *Neprețuita comară a epitafurilor*, MB 1-3/1967.
- APOSTOL M., *Epitaful liturgic și întrebuintarea lui în cultul ortodox*, GB 1-2/1961,
- I VAN L., *Sl. Antimis, importanța unor sfinte antimise de la mănăstirea Neamțu și Secu*, MMS 5-6/1968.
- BRANIȘTE E., *E necesară binecuvîntarea anaforei care se împarte credincioșilor la sîrșitul sfintei Liturghii*, MB 10-12/1966.
- BRANIȘTE E., *Se poate săvîrși parastasul la Sf. Liturghie după rugăciunea amvonului*, MB 7-9/1966.
- BELU D., *Ia Bruyere, Despre amvon*, MMS 10-12/1969.
- VELTAN I., *Luminările în slujbele religioase*, TR 37-38/1957.

14. Liturghia :

- BUZESCU N., *Liturghia, centrul cultului ortodox*, O 1/1981.
- DEHELEANU P., *Moralitatea preotului și efectul rugăciunilor sale liturgice*, MB 1-3/1977.

- COMAN V., *Însemnătatea Sf. Liturghii în viața credincioșilor*, MO 3-4/1976.
- DALMAIS H., *The Eastern Liturgies*, New-York, 1960.
- CABASILA N., *Explication de la divine Liturgie*, Paris, 1967.
- VINTILESCU P., *Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul și textul ei*, BOR 11-12/1959.
- VINTILESCU P., *Liturghia credincioșilor. Riturile din prima parte a Liturghiei credincioșilor*, BOR 11-12/1960.
- VINTILESCU P., *Liturghierul explicat*, București, 1972.
- VINTILESCU P., *Pregătirea slujitorilor pentru oficierea liturghiei*, BOR 2/1959.
- VINTILESCU P., *Liturghiile bizantine*, București, 1943.
- VINTILESCU P., *Ora sau vremea din zi pentru săvârșirea Liturghiei darurilor mai înainte sfințite*, ST 1-2/1952.
- VINTILESCU P., *Binația Liturghiei*, ST 3-6/1950.
- COMUNICATUL Sf. Sinod privitor la «binarea» Liturghiei, BOR 3-6/1950.
- GÂNDEA S., *Simtă Liturghie*, MĂ 11-12/1958.
- CANDEA S., *Liturghiile primare sau apostolice*, MĂ 1-2/1959.
- GÂNDEA S., *Liturghiile Bisericii Ortodoxe sau Liturghiile bizantine*, MĂ 3-4/1959.
- GÂNDEA S., *Părțile Liturghiei bizantine*, MĂ 5-6/1959.
- IONESCU A., *Liturghia Si. Iacob a Bisericii Ortodoxe de rit sirian din Malabar-India*, GB 5-6/1963.
- IONESCU A., *Liturghia Si. Iacob, versiunea greacă ortodoxă*, GB 7-8/1963.
- COSTIN V., *Liturghia Sf. Iacob din ritul sirienilor iacobiți*, O 1/1966.
- IVAN I., *Liturghia Si. Iacob în românește*, MĂ 9-10/1963.
- BRANIȘTE E., *Participarea la Liturghie și metodele pentru realizarea ei.*, ST 7-8/1949.
- BRANIȘTE E., *Însemnătatea SI. Liturghii pentru viața creștină*, GB 1-2/1951.
- BRANIȘTE E., *Cîteva cuvinte despre miridele speciale scoase la Proscomidie pentru anumite scopuri*, GB 5-6/1967.
- BRANIȘTE E., *Liturghiile catolice în comparație cu cele ortodoxe*, O 1/1957.
- BRANIȘTE E., *Cîteva cuvinte despre «lungimea» slujbelor ortodoxe*, GB 1-2/1966.
- BRANIȘTE E., *Cum trebuie să luăm parte la Si. Liturghie*, GB 4-5/1951.
- NICOLAEȘCU N., *Cuvînt pentru tilcuirea Liturghiei catehumenilor*, GB 10/1949.
- NICOLAEȘCU N., *Cuvînt pentru tilcuirea Liturghiei credincioșilor*, GB 11-12/1949.
- BĂBUȘ G., *Agape și Liturghie*, ST 7-8/1954.
- BĂBUȘ G., *Limbile liturgice*, GB 5-6/1955.
- ZĂGREAN I., *Pentru o cit mai desăvîrșită oficiere a Sfintei Liturghii. Pregătirea preotului pentru Sfînta Liturghie*, MB 7-8/1964.
- STĂNILOAE D., *Liturghia și unitatea religioasă a poporului*, BOR 10-11/1956.
- COLOTELO D., *Liturghiile de rit alexandrin*, GB 1-2/1969.
- DIAC N., *Scurt îndreptar pentru serviciul liturgic al diaconului*, MB 1-3/1956.
- STAIU L., *Timpul săvîrșirii serviciilor divine*, MB 4-6/1969.
- STOICA S., *Liturghia creștină din sec. II descrisă de Sf. Justin Martirul și Filosoful, în raport cu liturghia ortodoxă de azi*, O 1/1960.
- VLADU C., *Unele precizări în legătură cu săvîrșirea serviciilor divine*, MB 4-6/1966.
- SLEVOACĂ S., *Dreptcredincioșii creștini în vremea SI. Liturghii*, MMS 7-8/1972.
- IORDACHEȘCU G., *Si. Liturghie și Si. Taine ca mijloace de păstorire*, MMS 7-8/1958.
- FIRCA I., *Liturghia darurilor mai înainte sfințite*, MB 1-3/1966.
- NICOLAE Mitr., *Si. Liturghie*, TR 23-24/1972.

- BÂLCĂ N., *Importanța catehetică a Sf. Liturghii*, BOR 1-2/1958.
 DELCEA A., *Liturghia darurilor mai înainte sfințite*, GB 7-8/1965.
 NEGOIȚĂ L., *Efectele Sf. Liturghii*, GB 11-12/1968.
 MOISIU A., *De ofițio divina in Ecclesia Romena*, Roma, 1944.
 FIRCĂ I., *Liturghiile ortodoxe și missa catolică*, MB 7-9/1965.
 DRAGOMIR N., *Liturghiile Bisericii Copte și ale Bisericii Etiopiene (ritul alexandrin) în comparație cu cele ortodoxe*, ST 3-4/1984.
 JURAVLE V., *Liturghia creștină descrisă în Constituțiile Apostolice, în comparație cu Liturghiile ortodoxe de azi*, BOR 8-10/1984.
 COLOTELO D., *Mișcarea liturgică în creștinismul apusean*, ST 1-2/1985.
 STĂNILOAE D., *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Ed. Centrului Mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1986.

15. Recitativ liturgic. Cîntare :

- SEBEȘAN D., V. VARADEAN, *Recitativul liturgic*, MB 10-12/1970.
 VĂRĂDEAN V., *Îndrumări practice pentru recitativul liturgic și cîntarea în comun*, MB 1-3/1970.
 BREDICEANU T., *Cîntarea bisericească de strană*, MB 7-8/1967.
 RADĂȘAN P., *Despre sensul și însemnătatea cîntării bisericești în viața creștină*, MO 7-9/1977.
 POPESCU L., *Cîntarea obștească în Biserică*, MO 7-8/1976.
 STĂNILOAE D., *Cîntarea liturgică comună, mijloc de întărire a unității dreptei credințe*, O 1/1981.
 IOANICESCU I., *Cîntările liturgice ca izvor omiletic*, MO 1-3/1977.
 TEODOROVICI I., *Cîntarea corectă în Biserică*, MB 4-6/1977.
 VĂRĂDEAN V., *Originea bizantină a muzicii noastre bisericești*, MB 1-3/1981.
 RĂDUȚ L., *Valoarea catehetică a muzicii în cultul ortodox*, MO 5-6/1975.
 GALINESCU C., *Cîntarea bisericească*, MMS 3/1940; 3-4/1941; BOR 3-4/1941.
 R., *Cîntarea în omun a credincioșilor*, MB 1-3-'1971.
 COSMA A. C., *Gînduri despre cîntarea religioasă în biserică*, GB 1-2/1963.
 LUNGU R., *Cîntarea în Biserică*, ST 1-2/1951.
 BRANIȘTE E., *Temeiuri biblice și tradiționale pentru cîntarea în comun a credincioșilor*, ST 1-2/1954.
 PARIISCHI L., *Despre cîntarea bisericească*, trad. P. MIHAIL, MMS 3-4/1959.
 ALEXE S., *Foloasele cîntării bisericești în comun după Sf. Niceta de Remesiana*, BOR 1-2/1956.
 STANCIU V., *Cîntarea cultico-ortodoxă, mijloc de activitate misionară*, ST 7-8/1985.
 POPESCU L., *Învățămîntul muzical în Biserica Ortodoxă Română în B.O.R.*, 9-10-'1969.

16. Veșminte liturgice :

- GETIA G., *Culorile și întrebuințarea veșmintelor liturgice*, MB 1-4/1976.
 IOANICESCU I., *Veșmintele liturgice și semnificația lor liturgică în atenția și grija permanentă a slujitorilor Sf. Altar*, MO 3-4; 5-6; 7-8/1975.

17. Rugăciunea :

- DURĂ N., *Mărturii ale tradiției ortodoxe, biblice și patristice despre rugăciune*, MMS 1-3/1984. FRACEA L., *Si. Ioan Scărarul despre rugăciune*, MĂ 7-9/1980.

- STAMATOIU D., *Rugăciunea arhierescă*, MO 7-9/1978.
 ILIESCU V., *Despre rugăciune*, GB 11/1958.
 BUNE A L., *Despre rugăciune*, MO 7-8/1957.
 COMAN V., *Locui și roadele rugăciunii în Ortodoxie*, MB 1-3/1973
 THURIAN M., *Căi noi pentru rugăciune*, MB 10-12/1968.
 BLOOM A., *Rugăciunea și viața*, MB 10-12/1968.
 STĂNILOAE D., *Rugăciunile pentru alții și sobornicitatea*, ST 1-2/1970.
 CHILEA A., *Rugăciunea preotului*, MO 3-4/1955.
 OLARIU L., *Rostul și condițiile rugăciunii*, MB 7-9/1973.
 VINTILESCU P., *Epicleza*, BOR 1-2/1962.
 RADU D., *Rostul meditației m viața preotului*, MĂ 1-2/1960.
 COMAN V., *Rugăciunile pentru autoritățile statului în cultul creștin*, MB 16-12/1976; 7-9/1975 7-9/1979; 4-9/1980.
 CHIRVASIE I., *Rugăciunile pentru cei adormiți, în învățătura Bisericii Romano-Catolică și Ortodoxă*, BOR 3-4/1959.
 RADU S., *Rugăciunile bisericești pentru cei adormiți și temeiul lui*, MB 10-12/1978.
 CIOBOTEA I., *Învățătura Sf. Ioan Gură de Aur despre rugăciunile pentru cei adormiți în Domnul*, MB 9-12/1976.
 ALEXA N., *Temeiurile dogmatice ale rugăciunilor pentru cei morți*, ST 1-2/1978.
 CHIRA J., *Învățătura Bisericii lui Hrisios despre judecată și despre rugăciunile pentru cei răposați*, MĂ 1-2/1881.
 IOANTCESCU L., *Rugăciunile pentru cei morți*, MO 1-2/1975.
 CONSTANTINESCU L., *Rugăciunile pentru cei morți*, GB 7-8/1375.
 RADU S., *Temeiurile rugăciunilor Bisericii pentru cei adormiți*, MĂ 1-3/1977.
 DURĂ N., *Mărturii ale tradiției liturgico-canonice apostolice despre rugăciune*, ST 7-8/1983.
 DURA R., *Pravila rugăciunii în lumina tradiției liturgice și canonice a Bisericii Ortodoxe*, O 3/1983.
 A se vedea întregul nr. O 3/1983 intitulat «Despre rugăciune».

18. Crăcea :

- PETRESCU N., *Învățătura ortodoxă despre Sf. Cruce*, MO 4-6/1981.
 GALERIU C., *Învățătura creștină despre Sf. Cruce*, O 3/1978.
 MOISIU A., *Sf. Cruce în viața și trăirea creștină a primelor veacuri*, MĂ 1-3/1976.
 STĂNILOAE D., *Crucea și înnoirea creașunii în învățătura ortodoxă*, MMS 7-8/1976.
 IFTODI L., *Crucea în imnologia ortodoxă*, MO 1-3/1977.
 PRELIPCEANU VL., *Vechimea crucii ca obiect de cinstire și simbol creștin în lumina descoperirilor arheologice mai noi*, MMS 5-6/1958.
 IVANOV V., *Semnul și semnificația crucii*, MB 10-12/1974.
 ARAPAȘ T., *Cinstirea Sf. Cruci*, MMS 9-12/1979.
 WEBER H. R., *The Cross Tradition and Interpretation*, Michigan, 1979. NEAGA N., *Ontologia Crucii în Vechiul Testament*, MB 4-6/1974. DAVIS R. G., *The Cross and Brist Image, some Tests oi a Recent Explication*, în «Byzantinische Zeitschrift», 1/1979. STĂNILOAE D., *The Cross in Orthodox Theology and Worship*, în «Sobornost» 4/1977. BIHAIN E., *L'Epâire de Cyriile de Jerusalem à Constance sur la vision de la* în «Byzantion», 43/1973. A se vedea întregul număr O 2/1982 intitulat «Despre cinstirea Sliniei Crucii».

î 9. Postul:

- PÂRVU C., *Orînduirii canonice cu privire la Postul Mare*, GB 3/1958.
 BRANIȘTE E., *Posturile din cursul anului bisericesc*, BOR 1-2/1964.
 READAPTAREA *dispozițiilor bisericești cu privire la post, în conformitate cu cerințele epocii contemporane*, BOR 3-5/1972.
 GROSU P., *Restul postului*, ST 3-4/1951. REZUȘ P., *Despre post*, GB 3-4/1964. PALADE V., *Postul, act de cult*, MMS 1-2/1972.
 SFETCU M., *Postul, stîlp al progresului duhovnicesc și al sfințeniei*, MB 1-3/1956.
 GROSU P., *Din cugetările Sf. Părinți -despre post*, GB 3/1957. BIRDAS E., *Postul Mare*, GB 3/1957. POPESCU T., *Gînduri pentru postul mare*, GB 3-4/1956.
 SIDOROV D. I., *Despre sărbătorile, posturile și ritualurile creștine*, București, 1961.
 MOISIU A., *Obligația postului și spovedaniei înainte de împărtășanie*, BOR 7-8/1976.
 PRESCURE V., *Postul și viața duhox-niceacă*, MO 9-10/1975.
 ZAGREAN L., *Sensul spiritual al postului în viața creștină în timpul nostru*, O 1/1979
 FECIORU D., *Sf. Ioan Gură de Aur/ Despre post*, MO 1-2/1976; BOR 1-2/1978; 3-4/1978.
 FECIORU D., S.'. Vasile cel Mare .• *Despre post*, MO 11-12/1973. NECULA N., *învățătura despre post în Biserica Ortodoxă*, ST 7-8/1984,

20. Icoane:

- DURA V. N., *Teologia icoanelor în lumina tradiției dogmatice și canonice ortodoxe*, O 1/1982.
 STĂNESCU N., *Sensul ortodox al icoanei*, O 2/1956.
 OUSPENSKI L., *The Theology of the Icon in the Orthodox Church* (Jordanville), 3/1974.
 TRUBETSKOI E. N., *Icons : Theology in Color*, în «St. Vladimir's Sem. Press», 1973.
 GERHARD H. P., *The World of Icons*, New York, 1971.
 USPENSKY I... VL. LOSSKY, *Der Sinn der Ikonen*, Berna, 1952.
 KALOKYRIS C. D., *The Lsence of Orthodox iconography*, Brookline, 1971.
 DAMASCENE J., *Defence des icones*, Paris, 1966.
 CAMPENHAUSEN Hans von, *The Theological Problem of Image in the Early Church*, în vi. «Tradition and Life in the Church», Philadelphia, 1968.
 STREZA N., *Aspectul dogmatic ai cultului icoanei la Sf. Teodor Studitul*, ST, 3-4/1977.
 BRAȚ AN L., *Sfintele icoane*, MO 7-9/1977.
 FRENȚIU V., *Idoli și icoane*, MB 10-12/1977.
 RĂDUȚ I., *Valoarea catehetică a Sf. icoane în Biserica Ortodoxă*, MO 3-6/1980.
 IOANICESCU L., *Iconografia creștină ortodoxă ca izvor omiletic*, MO 1-3/1978.
 IONIȚĂ V., *Sf. Ioan Damaschinul, apărător al cultului sfintelor icoane*, ST 7-10/1980
 PENTIUC E., *fundamentarea vetero-iesamenfară a cultului sfintelor icoane*, MMS 7-8/1981.
 FLOCA I. H., *Ecoul Sinodului V U ecumenic în iconografia românească*, MB 6/1987.
 SAUCA I., *Cinstirea sfintelor icoane*, MB 4-6/1977.
 PETRESCU M., *Cinstirea sfintelor icoane*, MO 7-9/1981.
 STĂNILOAE D., *Icoanele din biserică*, MB 10-12/1981.
 NICOLAE G., *Sf. Ioan Damaschin, apărător al cultului sî, icoane*, MO 7-9/1978.

- NEDELCU N., *Stilul iconografic ortodox. Consideram pastorale*, MMS 7-8/1979.
- ICHIM D., *Învățătura ortodoxă despre știutele icoane*, ST 5-6/1970.
- ICHIM D., *Conținutul dogmatic al iconografiei bizantine*, GB 9-10/1971.
- BRANIȘTE E., *Programul iconografic al Bisericii ortodoxe, îndrumător pentru zugravii de biserici*, BOR 5-6/1974.
- ZAREA A., *Despre si. icoane*, TR 13-14/1963.
- BUZDUGAN C., *Învățătura ortodoxă despre cinstirea sfințelor icoane*, MMS 1-2/1974.
- PARASCHIV V. L., *Despre înțelesul autentic al icoanelor ortodoxe*, MO 5-6/1968.
- MAGIER C., *De ce cinstim noi icoanele și sf. cmce*, Arad (f. a.).
- ȘESAN M., *Cinstirea sf. Icoane (istoric)*, Cernăuți, 1943.
- MOLDO VAN L., *Cu privire la icoanele ortodoxe*, MĂ 11-12/1972.
- OPRESCU G., *Pictura românească*, București, 1943.
- GÂNDEA S., *Pictura creștină*, MĂ 5-6/1960.
- NICOLAE mitr., *Cinstirea si. icoane*, TR 1-2/1972.
- COMAN V., *Sensul și menirea icoanelor în cultul ortodox*, MB 7-9/1971.
- BRANIȘTE E., *Teologia icoanelor*, ST 3-4/1952.
- PARASCHIV V. L., *Inițierea în interpretarea icoanei ortodoxe*, MO 1-2/1967.
- R., *Pictura bizantină de icoane*, GB 9-10/1965.
- USPENSKY L., *Problema iconostasului*, MB 1-3/1965.
- DIONISIE DE FURNA, *Erminia picturii bizantine*, Timișoara, 1979.
- BELU D., *Iconografia ca izvor omiletic* MĂ 11-12/1958.
- MUNTEAN V., *Iconoclasmul bizantin (sec. VII—IX) în lumina noilor cercetări*, BOR 8-10/1984.
- A se vedea întregul număr O 1/1982 intitulat «*Despre cinstirea icoanelor*».

21. Sfint. Sfințenie. Canonizare. Moaște :

- REZUȘ P., *Aghiografia ortodoxă*, Caransebeș, 1940.
- POPESCU T., *Doctrina Bisericii Ortodoxe despre cultul sfinților*, ST 5-6/1951.
- BUZESCU N., *Sfințenia ilustrată prin sfinți în imonologia Mineiilor*, O 1/1980.
- BELU D., *Cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă*, MMS 1-2/1970.
- BRANIȘTE E., *Despre cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă*, O 1/1980.
- CORNITESCU E., *Cinstirea sfinților după Sf. Scriptură și Si. Tradiție*, GB 3-5/1980.
- MIRCEA !., *De ce îi venerăm pe sfinți*, O 1/1980.
- ȘERBĂNESCU N., *Pomeniri de sfinți români: Sf. Calinic de la Cernica, episcopul Râmnicului*, BOR 5/1954.
- IORDĂCHESCU G., *Sfinții, ca obiect al cultului creștin ortodox*, ST 9-10/1958.
- MLADIN N., *Sfinții în viața morală ortodoxă*, ST 1-2/1956.
- OIUHANDRU G., *Întru cinstirea și pomenirea sfinților români*, BOR 4/1931.
- NICOLAE mitr., *Cinstirea sfinților*, TR 41-42/1971. VATRICI ., *Cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă*, GB 3-4/1956. VINTILESCU P., *Sensul pomenirii sfinților după jertfa euharistică*, GB 5-6/1962. PROCOPOVICIU P., *De ce și cum venerază Biserica pe sfinți ?*, MĂ 1-2/1956. BELU D., *Cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă*, MMS 1-2/1970.
- PRESCURE V., *Cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă*, MO 7-8/1971. MOISE V., *Cultul sfinților*, MMS 7-8/1974. CONSTANTINESCU N., *Cultul sfinților*, Cernica, 1931.
- NASTASE L., *Profilul moral al sfinților români*, O 2/1974. LOICHIȚĂ V., *Doctrina Sf. Ioan Damaschin despre cinstirea sau venerarea sfințelor moaște*, MB 10-12/1957.

- PRESCURE V., *Prezența și lucrarea harului divin în moaștele sfinților*, MO 7-9/1930
- MOLDOVAN I., *Cinstirea sfințelor moaște în Biserica Ortodoxă*, O 1/1980.
- GALERIU C., *Cinstirea sfințelor moaște*, MB 10-12/1980.
- PULPEA L., *Sf. Mucenic Emilian din Durostom*, BOR 4-6/1944.
- BRÎNZEU N., *Cinstirea preacuratei fecioare Măria, a îngerilor, a sfinților, moaștele icoanele, sfânta cruce, prescurile*, Lugoj, 1925. ȘTEFĂNESCU I. D., *Cuviosul Daniil Sihastru*, BOR 6-7/1956. STĂM L., *ȘtefO-n cel Mare, binecredincios domn și apărător al dreptei credințe* BOR 7/1954.
- SESAN M., *Simții în calendarul nostru*, MĂ 11-12/1972.
- OPRIȘIU V., *Catalogul sfinților din calendarul răsăritean*, Deva, 1944—1945, STAN L., *Despre canonizarea sfinților în Biserica Ortodoxă*, O 2/1950. STA? L., *Canonizarea sfinților după învățătura și după nnduilele Ortodoxiei*, MC 5-6/1968.
- STAN L., *Canonizarea sfinților români*, BOR 6/1963.
- STAN L., *Despre rînduiala canonizării solemne a sfinților în Ortodoxie*, MO 7-9/1955
- TODORAN L., *În legătură cu canonizarea sfinților români*, BOR 5-6/1958. TOMOS, *pentru canonizarea sfinților Ilie Iorest, Sava Brancovici, Visanon Sara.* Sofronie de la Cioara și Oprea Miclăuș (Nicolae), TR 49-50/1955.
- POPESCU-PRAHOVA N., *Canonizarea în Biserica Ortodoxă*, Cernăuți, 1942.
- PAPADOPULOS H., *Despre proclamarea sfinților în Biserica Ortodoxă*, BOR 1-2/1955
- ȘERBĂNESCU N., *Canonizarea Sîntului ierarh Calinic de la Cernica*, BOR 11-12/1955.
- MAHCLT G., *Proclamarea canonizării Sî. Ierarhi și Mărturisitori Ilie Iorest și Sava a Cuviosilor Mărturisitori Sf. Vasarion Sărai, Sofronie de la Cioara și a sî. Mucenic Oprea din Sălislea Sibiului*, BOR 11-12/1955.
- CIUHANDRU G., *Iarăși pentru sfinții din sînge românesc*, BOR 10/1931.
- CĂCIULA D., *Canonizarea Sf. Nicodim Aghioritul*, BOR 5/1956. POPEȘCU T., *Însemnătatea canonizării sfinților români*, BOR 5-6/1953. COTOȘMAN G., *Canonizarea mitropolitului Iosif al Timișorii. Proclamarea solemnă a canonizării*, MB 10-12/1956.
- ARAP AȘ TEOCTIST, *Pe treptele slujirii creștine*, Ea. MMS, Mănăstirea Neamț, 1930.
- STOINA L., *Desăvârșirea creștină după Sf. Simeon Noul Teolog*, în ST 5-6/1985.
- STOINA L., *Sfințenie și siuire în viața creștină*, ST 6/1987. MUNTEAN V., *Sîntul bizantin*, BOR 3-4/1968.

22. Sărbători. Dumineca. Sf. Paște:

- VALDMAN T., *Reguli bisericești privitoare la sărbători și posturi, în sf. canoane GB 7-8/1971.*
- CLEMENT O., *Le dimanche et le jour eternei*, în «Verbura caro», nr. 79, p. 99-124.
- RORDORF W., *Sabbat et dimanche dans l'Eglise ancienne*, Neuchâtel, 1972.
- IOANICESCU L., *Învățătura ortodoxă despre Sf. Duminecă*, MO 9-10/1975. PETRESCU N., *Prăznuirea Duminecii*, MO KM2/1981. MOLDOVAN L., *Semnificația sărbătorii Duminecii*, O 2/1981. STĂNILOAE D., *Sîmbăta, ziua morților, Dumineca ziua învierii și a morții fără r'e sfîrșif*, O 2/1981.
- SAUCA L., *Dumineca, sabatul creștinilor*, MB 1-3/1977.
- MIRCEA L., *Dumineca, ziua Domnului*, O 2/1981.
- CORNITESCU E., *Sabat și Duminecă*, O 2/1981.

- GALERIU C., *Sensul religios-creștin al sărbătoririi zilei Domnului în Vechiul și Noul Testament*, MMS 7-9/1977.
- NEAGA R., *Duminica în lumina scrierilor Sfinților Părinți*, MB 7-9/1975.
- CIUDIN R., *Temeiuri biblice pentru păznuirea Duminicii în Biserica creștină*, TR 28-30/1954.
- COTOS R., *Un document contemporan privitor la teoria și practica Botezului, Euharistiei și serbării duminicii la creștini în jumătatea I a sec. II e.n.*, MĂ 3-4/1956.
- NEAGA N., *Temeiuri pentru serbarea duminicii*, MB 1-3/1972.
- STĂM L., *Pentru serbarea sf. Paști la aceeași dată de întreaga creștinătate*, ST 5-6/1970.
- NEGOIȚĂ A., *De ce Paștile catolicilor este adesea cu o săptămână înaintea celui al ortodocșilor, iar uneori chiu.' cu o lună înainte*, MĂ 11-12/1970.
- MOISIU L., *Hotărâri canonice rexritoare la data serbării Si. Paști*, ST 7-3/1984.
- CURĂ N., *Data serbării Paștilor în lumina hciărîrilor celei de a doua Conferințe Pan-ortodoxe preconciare*, MB 3-4/1935.
- DRAGOMIR N., *Dispoziții canonice referitoare la stabilirea date: serbării Pastelul cu referire la calendarul îndreptat*, MMS 1-3/1981.
- NEGOIȚĂ A., *Pastile la dată fixă. Noi inițiative*, BOR 5-6/1977.
- BRANIȘTE E., *De ce atît de mare distanță de timp între pastile catolicilor și cele ortodoxe în anul 1075?*, GB 3-4/1975.
- NtCOLAE zîitr. Benat, *Pastile întregii creștinătăți*, MB 3-4/1963.
- POPESCU T., *Problema stabilizării datei Paștilor*, O 3/1964.
- GÂNDEA S., *Necesitatea unității pascale creștine*, MĂ 5-6/1965.
- YERGHESI P., *Data Paștilor și reviziuirea calendarului în Bisericile Ortodoxe*, MB 1-5/1971.
- GKESVARGKis Ar., *Sărbătoarea Sfințelor Paști în cultul creștin*, O 2/1972.
- BUCEYSCHI O., *Discuții pascale*, GB 3-4/1971.
- CHIRICESCU C., *Pascalie*, București, 1925.
- CHIRICESCU C., *Le compui Pascal*, București.
- CHIRICESCU C., *Adaptation de la Pascalie au calendrier recitiie*, București, 1926.
- GHEORGHIU V., *Si. Paști și reiorma calendaristică ortodoxă*. Cernăuți, 1929.
- GHEGSCHIU V., *Paqus.i et la icioime Hermenolog-quc orthodoxe roumaine*. București, 1929,
- R., *Calcvlarul-PascaUa*, BOR 3-4/1972.
- SACHELARIE N., *Calendarul și pascalie veche și nouă*, Cernica, 1936.

23. Calendarul bisericesc :

- FLOCA J. R., *Calendarul bisericesc*, MĂ 7-8/1959.
- NEGOIȚĂ A., *50 de ani de la îndreptarea calendarului (1924-1974)*, BOR 5-6/1974,
- BRANIȘTE E., *Anul bisericesc (liturgic) și subdiviziunile lui*, GB 11-12/1962.
- NEGOIȚĂ A., *Noul calendar universal*, GB 3-4/1971.
- POPA A., *Cu privire la calendarul îndreptat*, MMS 10-12/1969.
- POPESCU G., *Calendar cu toți sfinții din an, întocmit după viețile sfinților, după minee și alte lucrări*, BOR 1-2/1956.
- SIMIONESCU D., *Un valoros studiu asupra vechilor calendare bisericesti*, BOR 2/1958.
- CHIȚESCU N., *Diente chestiuni privind calendarul Bisericii Ortodoxe*, MMS 8-9/1957.
- GHEORGHIU V., *Calendarul*, MB 7-9/1957.
- NEGOIȚĂ A., *Calendarul*, MB 1-3/1964.
- NEGOIȚĂ A., *Calendarul Bisericii creștine*, MB 1-3/1965.

- NEGOIȚA A., *Tehnica calendarului ecleziastic*, MB 4-6/1965.
 POPESCU N., *Calendarele biericești*, TR 7-8/1961.
 BRANIȘTE E., *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe*, O 2/1955.
 NEGOIȚA A., *Calendarul mozaic și Paștile creștin*, GB 11-12/1972. NICODIM patr., *Pastorală despre îndreptarea calendarului*, BOR 10/1945. SCRIBAN A., *Chestiunea calendarului în Biserica Ortodoxă*, BOR 8/1923. ȘESAN M., *In problema unificării calendarului*, MĂ 9-10/1969. METODIE A., *Cu privire la calendarul îndreptat*, în «Terkoven Vestnic», 2111969, t rad.
 PAUL MJHAIL, MMS 10-12/1969.
 R., *Biserica Ortodoxă Bulgară a adoptat calendarul îndreptat*, MMS 1-2/1969.
 R., *Diferite chestiuni privind calendarul Bisericii Ortodoxe*, MMS 8-9/1957.
 CALENDAR istoric bisericesc, BOR 3-4/1960.
 GÂNDEA S., *Manie reforme calendaristice și data serbării Paștilor*, MB 11-12/1964.
 POPESCU S., *Calendar așezat pe șapte planete*, București, f.a. CHIRICESCU C., *Calendar bisericesc ortodox pe toți anii*, București, 1923. PALADE V., *Calendarul*, MMS 9-12/1976. PĂCURARIU M., *125 de ani de la apariția calendarelor Arhiepiscopiei Sibiului*, BOB. 7-8/1977.
 IVAN I., *Calendarul îndreptat și Pidalionul*, MMS 9-12/1978.
 GHEORGHIU V., *Tabloul zilelor săptămânals*, Cernăuți, 1926.
 RĂTĂCIRE calendaristică, 1934.
 CONCLUZII directe și indirecte asupra calendarului, București, 1937.
 ADEVĂRATA ortodoxie și calendarul, Fălticeni, 1934.
 DO NI CI P., *Orientalischer Kirchen-Kalendar alten und heutigen Stile*, București, 1903.
 GHEORGHIU V., *Critica noilor proiecte de reformă calendaristică*, Cernăuți, 1933.
 DOLGER F., *Calendar*, în «Byzantinische Zeitschrift», Berlin, 1940. R., *Cuvînt de îndrumare într-o parohie în care sînt credincioși ce fin calendarul vechi*, MMS 7-8/1960.

IU. ACTIVITATEA JURISDICȚIONALĂ SAU PASTORALĂ.
 EXERCITAREA PUTERII JURISDICȚIONALE SAU DE CONDUCERE

A. Funcțiunea legislativă, Codificarea canoanelor

- STAN L., *Codificarea canoanelor*, ST 9-10/1969.
 R., *Ooinii reien'foare ia codificarea canoanelor în Biserica Ortodoxă*, MB 1-3/1971.

B. Funcțiunea judecătorească. Justiția. Instanțe judiciare. Delicte. Sancțiuni. Căi de atac. Procedura :

- COYEP-CA i., *Judecata bisericească "m epoca veche*, ST 1-2/1961.
 MIHUȚ M., *I's'anțele judiciare in Bisericile Ortodoxe*, ST 9-10/1966.
 CRONȚ G., *Jx'nia bisericească din Moldova și Țara Românească în sec. XIV-XV U i* MMS 3-4/1975. CRONȚ G., *Instanțele do judecată ale Biserici; ain Țările Române în sec. XJV-XVÎII* MMS 5-6/1976.

- S. C., *Consistoriile disciplinare protopopești*, GB 6/1951.
- CAZACU N., *Consistoriile bisericești*, GB 4-5/1950.
- SOARE G., *Natura juridică a consistoriilor bisericești*. București, 1943.
- MIHAESCU D., *Recursul penal*, București, 1962.
- ȘTEFAN V., *Recursul în cauzele disciplinare bisericești*, BOR 6/1955.
- MUNTEANU A., *Pedeapse aplicate clericilor de către Biserică*, BOR 9-10/1961.
- PUFULETE S., *Pedeapsa coborîrii din treaptă după canoanele Bisericii Ortodoxe*, ST 1-2/1975.
- STELIAN L., *Considerații asupra pedepselor aplicate în pravila din 1646*, BOR 1-2/1964.
- SOLE L., *De delictis et poenis*, Roma, 1920.
- POPOVICI V., *Anatema în Biserica veche*, Chișinău, 1929.
- PETREUȚA L., *Anatema*, Arad.
- PATRULESCU G., *Epitimile canonice și ascetice în general*, ST 3-6/1980.
- BUZAN S., *Natura caterisirii*, GB 5-6/1960.
- RADU S., *Epitimie și satisfacție*, BOR 3-4/1969.
- MITRU C., *Din disciplina penitențială a Bisericii*, GB 5-6/1959.
- MUNTEANU A., *Aplicarea epitimiilor în lumina sfintelor canoane*, ST 7-8/1961.
- MARCO" G., *Mărturii documentare de procedură, sinodală în Cartea Faptelor Apostolilor*, O 3/1957.
- CRONȚ G., *Este îndreptățită autoritatea bisericească să pronunțe două pedepse pentru aceiași abateri*, București, 1937.
- REZUȘ P., *Psihologia preotului*, MMS 7-8/1958.
- CARTE foarte folositoare dt suflet București, 1928, Ierusalim 1930.
- SUCIU I., *Să ne mărturisim preotului*, Arad, 1925.
- CONCURS pentru recrutarea apărătorilor bisericești, BOR 1/1950.
- REGULAMENTUL de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române, GB 6/1950.
- REGULAMENTUL de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române, BOR 1/1950.
- FLOCA I. N., *Dispensa în Dreptul bisericesc*, ST 1-2/1955.
- FI.OCA I. N., *Caterisirea în Dreptul bisericesc ortodox* în ST 5/1987.
- FLOCA î. N., *Dispensa în Dreptul bisericesc*, ST 1-2/1955.
- MICELI G., *Le dispense matrimoniales*, Roma, 1941.
- CONSTANTINESCU AL., *Juramentul judiciar în vechiul drept bisericesc*, BOR P-10 '1974.
- MOCANU M., *Despre jurămînt*, MMS 3-6/1979.
- MUNTEANU G., *Despre legămîntul preotului*, MĂ 1-3/1973.
- TOCILESCU G. G., *Organisation des anciens juridictions en Roumardes*, în «Revue generale du droit et des sciences politiques», 11/1887.
- STORIA *Dreptului Românesc* I, București, 1980, cap. Organizarea judecătorească și bibliografia,
- DRĂGUSIN C., *Primirea, eterodocșilor în Biserică*, O 2/1957.
- MOISIU L., *Principii și pogrăminte canonice referitoare la primirea ereticilor și schismaticilor*, MĂ 7-8/1984.
- RUS C., *Ghid canonic privind abaterile și delicturile bisericești*, MB 9-10/1985.
- MOISIU L., *Principii de organizare și disciplină bisericească în canoanele Sinodului III ecumenic*, ST 9-10/1984.
- MATONEAS E., *Dreptul ecclesiastic penal*, Atena, 1979,

- POPESCU N., *Explicații teoretice și practice privind aplicarea Regulamentului cimitirelor parohiale și mănăstirești din cuprinsul episcopiilor Bisericii Ortodoxe Române*, GB 10-12/1982.
- MOISIU L., *Prescrierea delictelor și pedepselor în dreptul Bisericii Ortodoxe Române*, MĂ 9-10/1983.
- RUS C., *Competența judecătorească a scaunelor protopopești din Transilvania în sec. XIV-XVIII*, MB 5-6/1985.
- BERECHET S., *Dreptul vechilor noștri ierarhi la judecarea mirenilor*, BOR 11-12/1938.
- BERECHET S., *Judecata bisericească la primii creștini*, BOR 12/1923.
- CONGAR J., *Ordre et jurisdiction dans l'Eglise*, în «Irenikon», 1933; «Unam Sanctam» 41/1963.
- CRONȚ G., *Clerici m serviciul justiției*, BOR 11-12/1938.
- VELEA A., *Rolul preotului în asistența bolnavilor și medicina socială*, BOR 11-12/1941.
- DURĂ N., *Precizări privind unele noțiuni ale Dreptului Canonic Ortodox (depunere, caterisire, excomunicare (aiurisire) și anatemă) în lumina învățaturii ortodoxe* Studiu canonic, O 2 și 3/1987.

C. Funcțiunea executivă. **Conducere. Administrare, Pastorație :**

- STAN L., *Har și jurisdicție*, ST 1-2/1970.
- GÂNDEA S., *Contribuții la problema, conducerii pastorale în orașe*, Sibiu, 1930.
- SESAM M., *Jurisdicție bisericească în părțile românești în sec. XI și XIII*, MĂ 1-3/1981.
- BĂNESCU M., *Simțul pastoral și bunsimțul duhovnicului*, MB 1-3/1981.
- POPESCU M. G., *Omiletica și retorica în pastorație*, BOR 5-6/1976.
- EELEUȚA L., *Convorbiri asupra legăturilor Bisericii cu credincioșii pe baza Molitvel-nicului*, Sibiu, 1922.
- ZAGREAN L., *Viața interioară a. preotului și importanța ei pentru apostolatul preoției*, MĂ 5-6/1960.
- BRANIȘTE E., *Legăturile preotului cu credincioșii*, BOR 3-4/1972.
- CANDEA S., *Îngrijirea pastorală a credincioșilor bolnavi*, MĂ 1-2/1957.
- POPESCU B., *Lucrarea pastorală a preotului în legătură cu ideea de «conom» .jf «conomie»*, BOR 7-8/1969.
- DINU L., *Sensurile dogmatice și duhovnicești ale Triodului*, O 4/1964.
- DINU L., *Învățămintele Triodului*, GB 11-12/1961.
- FLOCA N. I., *Organele de conducere în parohie* În îndrumătorul bisericesc, Sibiu, 1931.
- FLOCA N. L., *Căi și mijloace pentru pasiorația individuală*, I.B. Sibiu, 1988.
- MIHALȚ AN L., *Metode și mijloace pastorale pentru întărirea credincioșilor în dreapta credință*, MB 9-10/1983.
- MARINA J., *Apostolat social*, București, 1951.
- BUCEVSCHI O., *Viața lăuntrică a preotului și lucrarea lui*, MO 10-12/1955.
- GÂNDEA S., *Pasorație*, MO 7-8/1957.
- FLOCA N. L., *Molitvelnicul ortodox (până la sfârșitul sec. al XVIII-lea)*, MĂ 1-2/1967.
- BUCEVSCHI O., *Rîvna pastorală*, MO 10-12/1956.
- BRATAN L., *Tactul pastoral*, MO 3-4/1974.
- ANTIM, fost episcop de Buzău, *Metoda în pasforație*, GB 12/1956.
- NICOLAESCU N., *Răspunderea pastorală și misionară a preotului, după Noul Testament*, BOR 3-4/1974,

- POPA L., *Din cuvîntul către păstor al Sf. Ioan Scărarul*, GB 3/1958.
 REZUȘ P., *Păstoriții și duhovnicul lor*, GB 1-2/1960.
 REZUȘ P., *Duhovnicie și psihologie*, GB 1-2/1959.
 GHILEA S., *Personalitatea preotului ca păstor de suilete*, MO 3-2/1974.
 ALEXE Șt., *Actualitatea gândirii Sfinților Trei Ierarhi despre preoție*, ST 1-2/1984.
 DAVID P. I., *Responsabilitatea misionară după Siinții Trei ierarhi*, ST 5-6/1984.

PĂȘTEA A II-A

II. RAPORTURILE BÎSESICÎI

1. RAPORTURILE BISERICII CU STATUL:

î. Raporturile Bisericii cu Statul in genere. Istoric.

- STAN L., *Biserica și cult în Dreptul internațional* O 4/1955.
 STAN L., *Relațiile dintre Stat și Biserică*, O 3-4/1952.
 IVAN I., *Învățăturile Bisericilor Ortodoxe despre autoritatea de stat*, în «Îndrum, bis.», Sibiu, 1971.
 IACOB L., *Stai și Biserică*, O 1942, voi. I.
 ȘESAN V., *Kirche and Staat*, Cernăuți, 1911.
 ALAND K., *Kirche und Staat*, Berlin, 1967.
 POPESCU-PRAHOVA G., *Raporturile dintre Stai și Biserică*, Chișinău, 1936. POPHSCU-PRAHOVA, *Creștinism și națiune. Patrie și religie*. București, 1941. NEAGA N., *Concepția Vechiului Testament despre Stat*, MB 7-8/1964. IviARCU G., *Hristos și Cezarul sau Statul și Biserica în lumina Noului Testament*, MĂ 7-9/1977.
 TODORAN I., *Statul ideal în concepția utopiștilor renașterii*, MB 7-8/1964.
 GEORGESCU C., *Cîteva atitudini ale reprezentanților gândirii religioase vechi la apariția creștinismului*, GB 9-10/1970.
 NICOLAU G., *Scurt istoric asupra persecuțiilor religioase*, Chișinău, 1925. POPESCU T., *Urmările persecuțiilor contra creștinilor din imperiul roman*, BOR
 NEAGA R., *Concepția Vechiului Testament despre Stat*, MB 7-8/1966.
 POPESCU-PRAHOVA, *Separation des Egîises ei d'Etat*, 1906.
 VASILIEV A. A., *Histoire de l'empire byzantin*, MI, Paris, 1932.
 BĂNESCU N., *Din istoria Imperiului Bizantin. Perioada protobizantină. Constantin cel Mare*. MO 7-8/1969; 3-4; 5-6/1973; 1-2/1970.
 ȘESAN M., *Bizanțul și România*, MĂ 9-10/1971; TR 39-40/1971.
 PLĂMĂDEALA A., *Bizanț-Constantinopol-Istanbul în istorie și astăzi*, BOR 9-10/1974.
 THEODORESCU R., *Bizanț, Balcani, Occident la începutul culturii medievale românești*, BOR 3-4/1976.
 MUNTEAN V., *Banatul și Bizanțul, în sec. XI-XII*, MB 1-4/1976.
 POPA C., *Principiul loialității iată de stat la apologetii creștini*, ST 1-2/1975.
 POPESCU A., *Situația creștinilor ortodocși în imperiul otoman, în sec. XIX*, ST 7-8/1955.

- HAURION M., *Separation des l'églises et de l'état*, Paris, 1906.
- LO GRASSO, *Ecclesia et stasis. Fontes Selectae Historiae. Juris Publici Ecclesiastici*, Roma, 1952, MI.
- RAHUER H., *Kirche und Staat in irrihen Chnstenium*, 1961.
- JUAN MAIRENA, VALDAYO, *Estado y Religion. El valor religiosa en el ordenamiento juridico del Estado*, Salamanca, 1968. *Constitucion y Relaciones Iglesia-Estado en la actualidad*, col. «Eibliotheca Salmaticensis», Salamanca, 1978.
- A. GARCIA y GARCÍA, *Iglesia, Sociedad y Derecho*, voi. I, col. «Bibliotheca Salmaticensis», Salamanca, 1985, voi. II, 1987.

2. Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Statul

- STAN L., *Legea cultelor*, București, 1950.
- FLOCA I. N., NIȘTOR FRIȘCA, *Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor în RSR*, MĂ 1-3/1979.
- LEGEA ș/ STATUTELE *cultelor religioase*, MMS 10-12/1948.
- R., *Legea pentru regimul general al cultelor religioase*, MMS 10-12/1948.
- CULTELE *religioase în RPR*, București, 1949.
- IVAN L., *Statutele de organizare a cultelor religioase din R.P.R.*, ST 3-4/1952.
- NEDELESCU E., *Regimul de democrație populară și libertățile religioase*, MO 7-8/1954.
- R., *Culte din RPR și lupta pentru apărarea păcii*, O 2/1950.
- TEOCTIST nrnr., *Culte din România*, MO 5-6/1973.
- R., *Frățietate și colaborare interculturală*, MB 1-3/1956.
- POPESCU V., *Libertatea cultelor religioase în RPR*, O/1953.
- RADULESCU A. S., *Libertatea religioasă în RPR*, O 2-3/1949.
- BELEA N., *Libertatea religioasă și noile relații dintre culte*, TR 33-38/1954.
- L., *Despre egalitatea religioasă*, GB 1-2/1959.
- DINEATA G., *înfrățirea cultelor în RPR*, MO 7-8/1954.
- " CORNEANU N., *înfrățirea dintre cultele religioase rod al vieții celei noi din patria noastră*, TR 29-34/1959.
- STANCTU S., *Trecerea de la un cult la altul. Legi și deciziuni*, TR 31-33/1948.
- PLĂTICA M., *Cultul creștin de rit vechi*, BOR 9-10/1960.
- TIBOR ENDRE, *Biserica reformată din RSR*, MĂ 10-12/1977.
- SEBU S., *Din viața și activitatea Bisericii Evanghelice C. A. din România*, MĂ 7-9/1981.
- VASILESCU E., *Cultul musulman în RPR*, GB 3-4/1955.
- R., *Consfățuirea cîrmuitoarelor tuturor cultelor religioase din RPR*, O 4/1950.
- SPERANȚĂ V. G., *Dovezi de toleranță religioasă în Țările Române*, BOR 7-8/1965.
- IACOB L., *Biserica dominantă și egala îndreptățire a cultelor*, Arad. MEMORIU: *Biserica și Statul*, Blaj, 1919. GHIBU O., *Nulitatea concordatului*, Cluj, 1935.
- GÂNDEA R., *Concordate*, Cernăuți, 1921.
- NECULA N., *Rolul preotului ortodox român în viața obștească*, BOR 1-2/1986.
- RADU D., *Supunerea iată de ocîrmuire, poruncă dumnezeiască*, ST 9-10/1982.
- DURA N., *Datoria de a cunoaște și respecta legile țării*, ST 6/1936. FLOCA I. N., *Fo. niarea Statului național iomăn*, MĂ, jO-12/1973.

II. RAPORTURI INTERORTODOXE. ORTODOXIA ȘI PROBLEMELE ACTUALE

A. Probleme specifice raporturilor interne ortodoxe.**a. Ortodoxia :**

- CLEMENT O., *Eglise Orihodoxe*, Paris, 1961.
- BULGAKOV S., *Ortodoxia*, trad. N. Grosu, Sibiu, 1933.
- MIHĂLCESCU L., *La Theologie symboïique au point de vue de l'Eglise Orthodoxe orientale*, Paris-București, 1932.
- BRIA L., *L'Orthodoxie*, Paris, 1978.
- SCHMEMANN, *The Historical Road oi Eastem Orthodoxy*, Nev,' York, 1963.
- ZANKOV S., *Die Orihodoxe Kitche des Ostens in Okumenischer Sicht*, Zurich, 1946.
- ZERNOV R., *Eastem Christen*, Londra, 1961.
- POPESCU T., *Ce reprezintă azi Biserica Ortodoxă*, BOR 1-2/1941.
- POPESCU T., *Enciclica patriarhilor ortodoxi de la 1848*, BOR 11-12/1935.
- BRIA L., *Enciclica patriarhilor ortodoxi de la 1848 și apărarea ortodoxiei*, MMS 1-2/1961.
- BRIA L., *Biserica Ortodoxă și mărturia creștină*, BOR 1-2/1981.
- RUDEANU C., *Ortodoxia și civilizația bizantină*, MB 1-3/1978.
- ȘESAN İvi, *Temeliile Ortodoxiei*, GB 7-8/1950 ; TR 32-34/1950.
- STĂNILOAE D., *Cîteva trăsături caracteristice ale Ortodoxiei*, MO 5-6/1970.
- CĂLUGĂR D., *Ce este Ortodoxia*, TR 7-8/1964.
- CONSTANTINESCU O., *Specificul ortodoxiei în comparație cu celelalte coniesiuni*, GB 11/1956.
- REZUȘ P., *Ecleziologie s; contemporaneitate*, MMS 11-12/1965.
- POPESCU T., *Duhul comunitar al Ortodoxiei*, O 1/1956.'
- BORDAȘIU N., *Biserică-comuniune. Aspecte ecleziologice actuale*, O 1/1973.
- AMAZĂR C. S., *Frăția Ortodoxă*, Wiesbaden, 1954.
- ȘES AN M., *Despre unitatea ortodoxă*, GB 1-2/1950.
- PARASCHIV V. L., *Sobornicitatea (catolocitatea) Bisericii, problemă centrală în teologia contemporană*, MO 3-4/1970.
- JUSTINIAN, pair., *Valabilitatea actuală a canonului 23 al Sinodului IV Ecumenic de la Caifedon*, O 2-3/1951.
- IVAN İ., *Legături între Biserici Ortodoxe în trecut*, MMS 3-4/1957.
- ȘESAN M., *Din relațiile inierortodoxe recente*, MĂ 4-6/1976.
- ȘESAN M., *Din activitatea interortodoxă*, MĂ 7-9/1978.'
- COMAN L., *Folosul contactelor dintre conducătorii și reprezentanții diferitelor Biserici*, O 4/1962.
- PLĂMĂDEALA A., *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu 1983.
- PLĂMĂDEALĂ A., *Vocația și misiunea creștină în vremea noastră*. Sibiu 1984.
- L AN NE E., *Leș tiiierences compatibles avec l'unite dans la traditien do l'Eglise an-c/enne*, în «Istina» VIII (1961-1962).
- WARE K., *Clwrcli Euchariste. Communion and Int-s'communion*, i: \ «Sobornosu, 7 (1968).
- ZIZIOULAS J. D., *La continui e avec les origines apostoliques dans la conscience Tii2Ologique des Eglises Qrthodoxes*, în «Istina», I (1974).
- S'IOINA L., *Aspectul comurJtaî al vieții umane și creștine*, în ST 7-8/1985.

b. Autocefalia, autonomie :

- STAN L., *Autocefalia și autonomia în Biserica Ortodoxă*, MMS 7-8/1962.
- STAN L., *Obârșia autocefaliei și autonomiei — Teze noi*, MO 1-4/1961.
- STAN L., *Despre autonomia bisericească*, ST 5-6/1958.
- CIUCUR M., *Autonomie și autocefalie în Biserica Ortodoxă Română*, MMS, 3-4/1974.
- CIUCUR M., *Dreptul de acordare a autocelaliei în Biserica Ortodoxă*, ST 5-6/1977.
- R., *Autocefalie și Autonomie*, în RT, 1921.
- IVAN L., *Etnosul (neamul) temei divin și principiu fundamental canonic al autocefaliei bisericești*, BOR 1/1985.
- TROITZKY S., *De l'autoceialie dans l'Eglise* extr. de Messenger), 11-12/1952.
- ALEXANDRU P. P., *Serbările aniversării a 70 de ani de Autocefalie și a declarării soiemnea canonizării unor sfinți români*, GB 10 11/1955.
- IVAN L., *Biserica Ortodoxă Romană — 60 de ani de patriarhat*, în O 2/1985.
- NESTOR, *La aniversarea centenarului autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. Date și fapte din viața bisericească a Mitropoliei Olteniei*, în BOR 5-5/1985.
- MAREȘ I., *Recunoașterea autocefaliei — acf de prestigiu în istoria Bisericii Ortodoxe Române*, în BOR 5-6/1985.
- VASILESCU GH., *AiiŃoceialia Bisericii Ortodoxe Române. Aspecte și semnificații*, în BOR 5-6/1985.
- IVAN İ., *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române — un veac de /a recunoașterea ei*, în ST 2/1986.
- DURĂ I^T., *Patriarhia Ecumenică și autocefalia Bisericii noastre, de-a lungul secolelor*, în ST 3/1936.
- * * *, *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, Tipărită ca binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române 1937.
- FLOCA I. N., *L'Autocephalic dans l'Eglise Orihodoxe Romaine*, în Kaiion 2, Teii V Viena 1981.

c. Diaspora :

- STAN L., *Diaspora ortodoxă*, BOR 11-12/1950.
- STAN L., *Ortodoxia și Diaspora. Situația actuală și poziția canonică a diasporci ortodoxe*, O 1/1963.
- STAN L., *Românii din America și viața lor religioasă*, BOR 1/1952.
- STAN L., *Despre pocrlsiari sau soli bisericești*, O 1/1954.
- CIOBOTEA D., *Problema canonicității și comuniunii în diaspora ortodoxă*, MB 1-2/1985.
- CHEMAREA Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse către toți fiii ei aflați în diaspora, în *afara sînului Bisericii Ier mame*, BOR 6-7/1957.
- MEYENDORFF J., *W hat is the Diaspora ?*, în «The Orthodox Church», New York, 1977.
- KATAGFORU J., *Diaspora ortodoxă*, Tesalonic, 1968 (1. gr.).
- NICOLAE mitr. Banat., *La Diaspora Orthodoxe*, în «Romanian Orthodox Church News» 2/1980.
- STAVRIDU B., *Ortodoxia și Diaspora*, în «Ecclesia ke Theologhia», voi. I, London, 1980.
- DURA V. N., *Comunitățile ortodoxe române de peste hotare, o preocupare permanentă a Bisericii Ortodoxe Romane*, în ST 1/1986.

d. Conferințe, Congrese, întruniri panortodoxe :

- VASILESCU E., *Conferința panortodoxă de la Moscova*, TR 15-16/1948.
- NICOLAE ep. Cluj, *Conferința Ortodoxă de la Moscova*, O 1/1949,
- R., *Consfătuirea de la Moscova a întiiistătorilor Bisericii Ortodoxe din Antiohia, Rusia, Georg'a, România și Bulgaria*, BOR 7-9/1951.
- STAN L., *Lucrările Consfătuirii căpeteniilor și reprezentanților Bisericii Ortodoxe Autocefale*, O 2/1952.
- STAN L., *Soborul panortodox do la Rhodos (24 sept.-oct. 1961)*, MO 1-12/1961.
- N., *Consfătuire panortodoxă*, TR 47-48/1961.
- N. M., *Despre conferința panortodoxă de la Rhodos*, TR 1-2/1962.
- CHIȚESCU N., *Note și impresii de la Conferința panortodoxă de la Rhodos*, BOR 9-10/1961.
- POPESCU D., *Prima conferință de la Rhodos*, GB 5-6/1970.
- NICA A., *A doua conferință panortodoxă de la Rhodos (1963)*, BOR 9-10/1963.
- A., *A treia conferință panortodoxă de la Rhodos*, 1964, BOR 11-12/1964.
- SOARE G., *Conferința panortodoxă de la Rhodos*. De la Vafoped Ia Rhodos, BOR 9-10/1961.
- TODORAH L., *Sesiunea de la Belgrad a Comisiei teologice inierortodoxe pentru pregătirea unui dialog teologic cu anglicanii*, MB 1-3/1967.
- CONFERINȚA *interortodoxă de la Geneva (1968)*, MMS, 7-8/1968.
- CONSĂTUIRILE *consacrate împlinirii celor 500 de ani de la proclamarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Ruse*, 1-11, Moscova, 1949.
- C., *Primul congres de teologie ortodoxă*, ST 1/1937.
- ALIVIZATOS S. H., *Proces-Verbaux du premier Congres de Theologie Ortlodoxe de Athenes*, 29 nov.-5 dec. 1936, Athenes, 1939.
- ALIVIZATOS H., *Proces Verbal al primului Congres de teologie ortodoxă de la Atena*, 29 nov.-o dec. 1936, trad. T. Popescu, BOR 3-4/1941.
- CONGRES INTERNAȚIONAL de drept canonic răsăritean, MB 1-3/1974.
- FLOCA I. N., *Contributions de l'Eglise Orthodoxe Romaine a l'approiondissement des themes de l agenda du prochain Saint et G r and Synode*, în *Romanian Orthodox Church Nevrs*, XI (1981), nr. 1, p. 3-6.

e. Locurile sfinte :

- STAN L., *Locurile sfinte din Orient*, O 1/1952.
- STAN L., *Slîniul Munte și Atanasie Atonitul*, MB 3-4/1963.
- MUNTEAN V., *Organizarea mănăstirilor românești în comparație cu cele bizantine (pînă la 1600)*, ST 3-4/1984.
- EFIMOV L., *îndrumător despre Sf. Munte Athos*, Moscova, 1903 (1. r.).
- CRONȚ G., *Din istoricul Muntelui Athos*, GB 9-10/1974. R., *Sf. Munte Athos la 1000 de ani*, TR 29-30/1963.
- POPESCU T., *O mie de ani în istoria Slîntului Munte Athos (963-1963)*, O 3-4/1963.
- CRONȚ G., *Evocarea Athosului*, MMS 1-2/1965.
- CĂCIULA O., *Sărbătorirea Mileniului Sf. Munte Athos*, MO 7-8/1963. NICOLAE mitr., *Muntele Athos și importanța sa în istoria Bisericii creștine*, MB 10-12/1966.
- NEGOIȚA A., *Cele trei patriarhii creștine din Țara Simtă*, MO 5-6/1972. POPESCU M., *Procesul mănăstirilor închinat*, București, 1936. R., *Biserica Ortodoxă Română și problema Stîntului Munte Athos*, O 2/1953. ELIAN A., *Biserica Moldovei și Muntele Athos la începutul veacului al XIX-lea*, ST 7-8/1967.

i. Pregătirea viitorului sinod ecumenic :

- STAN L., *Pregătirea unui viitor sinod ecumenic și poziția Bisericii Ortodoxe Române*, O 2/1968.
- ȘESAN M., *în pregătirea Sntului și Marelui Sinod Panortodox*, MB 1-5/1975.
- STAN L., *Un nou sobor ecumenic*, MO 4-6/1954. PĂDUREANU L., *Spre un nou sinod cumenic*, MO 9-12/1959.
- STĂNILOAE D., *Opinii în legătură cu viitorul sfint și mare sinod ortodox*, O 3/1973.
- NEAMȚU M., *Siintul și Marele Sobor al Ortodoxiei în atenția și cercetarea teologilor romano-catolici*, MO 9-10/1973.
- R., *Cu privire la un viitor sinod ecumenic*, O 3-4/1952. R., *Spre al VIII-lea sinod ecumenic*, O 4/1961. FLOCA L., *Contribuții ale Bisericii Ortodoxe Române la aprofundarea temelor de pe agenda viitorului siint și mare sinod*, în «Romanian Orthodox Church News» 1/1981. PLĂMĂDEALĂ A., *Opinii asupra pregătirii «Siintului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe»*, O, 2/1977.
- PLĂMĂDEALĂ A., *Siintul și Marele Sinod Ortodox*, TR 17-13/1982. VASILE TÎRGOVÎȘTEANUL, *Episcop-vicar patriarhal, A doua Conferință panortodoxe pregătitoare a Sfintului și Marelui Sinod*, în GB 4-5/1983. ANTONIE, *mitr. Ardealului, A treia Conferință panortodoxă preconiliară* {28 oct.-6 nov., Geneva-Elveția), în BOR 9-10/1986. ALEXE Șt., *Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la cea de-a treia Conferință panortodoxă preconiliară*, în BOR 9-10/1986. *Documente preconiliare ortodoxe*, în «Dialogo ecumenice», tom XXII, nr. 74/1987, Universidad Pontificia-Salamanca.

g. Iconomia:

- R., *Iconomia în Biserica Ortodoxă*, O 2/1972.
- STAN L., *Iconomie și inter comuniune*, O 1/1970.
- RAI P., *L'iconomie dans le Droit Canonique*, în «Istina», t. 18/1973.
- TODORAN L., *Principiul Iconomiei din punct de vedere dogmatic*, ST 3-6/1955.
- STĂNILOAE D., *Iconomia în Biserica Ortodoxă*, O 2/1963.
- GHEORGHEȘCU C., *învățătura ortodoxă despre iconomia dumnezeiască și iconomia bisericască*, ST 3-6/1980.
- GHEORGHEȘCU C., *Despre iconomia divină și cea bisericască în teologia ortodoxă*, GB 9-12/1976.
- CĂLUGĂR D., *învățătura ortodoxă despre iconomia dumnezeiască și iconomia bisericască*, MĂ 4-6/1931.
- STĂNILOAE D., *Iconomia dumnezeiască temei al iconomiei bisericesti*, O 1/1969.
- R., *L'iconomie dans l'Eglise Orthodoxe*, în «Istina» 3/1973.
- KOTSONIS J., *Probleme de l'iconomie ecclesiastique*, Gembione, Duculot, 1971.

h. Raporturile Bisericilor Ortodoxe :

- IVAN I., *Raporturile Bisericilor Ortodoxe Autocefale locale între ele și lată de Patriarhia Ecumenică, după canoane și istorie*, MMS 7-8/1973. LEȘ EGLISES *Orthodoxes*, Lesay, 1960. NIKITOPoulos Ph., *Leș Eglises Orthodoxes*, în «Concilium» 137 (1078).

PERINTON DIALOGOU *orthodoxe kai eterodoxon*, Atena, 1967 (I.g.).
 R., *Raporturile dintre Biserica Ortodoxă din Antiohia și Biserica Ortodoxă Rusă*, BOR 3-4/1958. ANUICHI S., *Raporturile dintre Patriarhia de Ypek și cea din Ohrida între sec. XIV—XVIII*, ST, 9-10/1962. NISTOR I., *Legăturile cu Ohrida și Exarhatul Plaiurilor*, București, 1945.

i. Raporturile Bisericii Ortodoxe cu Celelalte biserici creștine :

FLOCA I. N., *Particularități și convergențe în Mărturisirea ortodoxă a iui Petri Movilă și Coniessio Augusiana, privitor la Sfintele Taine*, ST 7-10/1980.
 LEB LV., *Relațiile Bisericii Ortodoxe cu Bisericele Necalcedoniene, în vederea pregătirii dialogului pentru unitatea creștină*, ST, 5-6/1982.
 ȘESAN M., *Schisma de la 1054*, TR 45-46/1954.
 ȘESAN M., *Ortodoxia și catolicitatea*, O 1/1951.
 ȘESAN M., *Despre Ortodoxie și Catolicitate. Cercetări istorice*. O 2/1961.
 ȘESAN M., *Patriarhul Fotie și Roma*, MĂ 7-8/1960.
 ȘESAN M., *Problema Unicului bisericesc*, MĂ 11-12/1959.
 ȘESAN M., *Iliricul între Roma și Bizanț*, MĂ 3-4/1960.
 POPESCU D., *Eclesiologia romano-catolică după documentele celui de al II-lea Conciliu de la Vatican și ecurile ei în teologie și literatură*, O 3/1972.
 DANIELON J., *Le Catholicisme, hier-demain*, Paris, 1974.
 MEYENDORFF J., *Orthodoxie et Catholicite*, Paris, 1965.
 BATIFOL P., *L'Eglise naissante et le Catholicisme* Paris, 1909.
 STAN L., *Perspectiva canonică a relațiilor dintre Ortodoxie și Anglicanism*, O 2/1958.
 POPESCU T., *Raporturile dintre ortodocși și anglicani din sec. XVI până la 1920*, O 2/1958.

j. Raporturile și mișcarea ecumenică :

STAN L., *Mișcarea ecumenică*, MO 5-6/1958. STAN L., *Pentru o teologie ecumenică*, O 3/1965.
 CHIȚESCU N., *Mișcarea ecumenică*, O 2/1962.
 PATEOS C., *The Orthodox Church in the ecumenical movement*, Documente, Declarații 1902-1925, Geneva, 1978.
 STĂNILOAE D., *Coordonatele ecumenismului din punct de vedere ortodox*, O 1/1967.
 ROUSE C., S. NEILL, *A History of the Ecumenical Movement*, Londra, 1967.

B. Raporturile Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte biserici a.

Relațiile interortodoxe ale Bisericii Ortodoxe Române:

CHIȚESCU N., *Relațiile interortodoxe ale Bisericii Ortodoxe Române*, O 2/1963.
 IORGA N., *Istoria legăturii religioase a românilor*, București, 1904.
 GÂNDEA S., *Reluarea legăturilor bisericești cu Românii de peste hotare*, BOR 3-6/1951.
 PA VEL C., *Colaborarea Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte culte din țară*, O 2/1968.
 IVAN I., *Vechimea și formele raporturilor Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici Ortodoxe*, GB 10-12/1980.
 PAUL M., *Relațiile externe bisericești ale lui Șteian cel Mare*, MMS 3-4/1957.

- BAZILESCU S., *Relațiile lui Neagoe Basarab cu lumea ortodoxă din afara granițelor Țării Românești*, MO 5-6/1972.
- GĂINĂ A., *Dj'n istoria legăturilor Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească. Personalități monahale transilvănene din veacul al XIX-lea în viațe, bisericească a Țării Românești*, ST 1-2/1971.
- R., *Ortodoxia românească sprijinitoare a năzuințelor poporului român*, O 4/1968.
- CONSTANTINESCU A., *Clerici români în misiuni diplomatice (sec. XV-XVII)* MF 1-3/1974.
- GEORGESCU L., *Ierarhi români soli diplomatici în sec. XV-XVII*, ST 3-4/1957.
- METEȘ S., *Relațiile bisericești românești ortodoxe din Ardeal cu Principatele Fom&"* _
In veacul XVIII, Sibiu, 1928.

fc. Diaspora românească:

- STAN L., *Românii clin America și viața lor religioasă*, BOR 1-1952.
- STAN L., *Diaspora Ortodoxă*, B.O.R. 11-12/1950.
- STAN L., *Ortodoxia și diaspora*, B.O.R. 1/1963.
- RADU D., *Grija pentru comunitățile române de peste hotare din 1925 plnă în prezent*, BOR 11-12/1975.
- R., *Din viața religioasă în comunitățile române de peste hotare*, BOR 6/1968.
- SLEVOACA S., *Biserica Ortodoxă Română din America de Nord*, BOR 7-8/1972.
- SCOBOREȚ T., *Raport despre misiunea bisericească în America*, Sibiu, 1929.
- NICOLAE raitr., *Mesajul adresat de I.P.S. Nicolae românilor din America*, TR 11-12 1955;
BOR 1-2/1955.
- CASIAN I., *Românii din America și viața lor religioasă*, BOR 11-12/1950.
- PODEA I., *Românii din America*, Sibiu, 1912.
- GEORGESCU L., *Legăturile Țărilor Române cu Ierusalimul*, ST 5-6/1956.
- R., *Din viața Bisericii Ortodoxe Române din Ierusalim*, BOR 5-6/1967.
- R., *Din viața parohiei ortodoxe române din Solia*, BOR 3-4/2968.
- TRAPCEA N. T., *Relațiile dintre Biserica Moldovei și' Arhiepiscopia Ohridei*, M3 10-12/1973.
- IUFU I., *Legături culturale și bisericești româno-bulgare*, BOR 5/1955.
- VLAD S., *Legături bisericești româno-bulgare*, MĂ 3-4/1953.
- POCITAN V., *Înființarea capelei române din Paris*, București, f.a.
- PORCESCU S., *Biserica ortodoxă română Mihail Sturdza de la Baden-Baden, R. P. Germania : 100 de ani de la întemeiere*, MMS 5-6/1966.
- MOLIN V., *Din istoricul parohiei române ortodoxe din Pesta*, MB 4-6/1966.
- R., *Parohia ortodoxă română din Australia*, MB 4-6/1973.
- DRĂGUȘIN C., *Ca toți să fie una*, O 2/1956.
- PĂDUREANU L., *Veac nou în Biserica Ortodoxă Română*, BOR 11-12/1950.
- R., *Frăția Ortodoxă Română din Arhiepiscopia Sibiului. Activitatea pe 1936-1937*, Sibiu, 1937.
- DURĂ N., *Comunitățile ortodoxe române de peste hotare, o preocupare permanentă a Bisericii Ortodoxe Române*, în ST 1/1986.

c. Relații româno-bizantine:

- IONESCU V., *Relațiile româno-bizantine în opera lui A. D. Xenopol*, BOR 5-6/1974.
- RÂMUREANU I., *Rolul Bisericii Ortodoxe Române în Biserica Răsăritului în veacul XIV-XV*, BOR 1-2/1981.

NIȘCOVEANU M., *Biserica Ortodoxă din Moldova și Patriarhia Ecumenică în prima jumătate a veacului al XIX-lea*, MMS 9-12/1976.

ȘESAN M., *Din relațiile bisericești româno-bizantine vechi*, MB 7-12/1960. NESTOR V., *Legăturile Patriarhiei din Constantinopol cu Biserica românească în veacul al XVI-lea*, MO 3-4/1958. G. B., *Raporturi bizantino-române. Fondul arhivistic Voronțov din Moscova*, GB 3-4/1959. ÎĂMUREANU L., *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantina pol și cu celelalte Biserici ortodoxe*, BOR 7-10/1959. STOIDE C. A., *Din legăturile Patriarhiei din Constantinopol cu Moldova în epoca /u/ Vasile Lupu*, MMS 7-8/1958. NEGOIȚĂ I., *Legăturile româno-bizantine și greco-române oglindite "in revista BOR din primii 30 de ani de la apariție*, GB 1-2/1971. ȘERBĂNESCU N., *Patriarhul Meletie Pigas și legăturile lui cu Țările române*, BOR 11-12/1945. I VAN L., *Patriarhii ortodocși în Moldova*, MMS 9-12/1975.

d. Relații româno-nise :

VLAD S., *Relații între Biserica Ortodoxă din Ardeal și Biserica Rusă*, TR 39-40/1954.

LUPSA S., *Relații culturale româno-mse*, TR 5-6/1948.

PISTRUI C., *Relații cu Biserica Ortodoxă Rusă*, TR 34-40/1961.

3ODOGAE T., *Un capitol din relațiile româno-mse. Mitropolitul Petru Movilă*, Sibiu, 1946.

CONSTANTINESCU P., *Relațiile culturale româno-mse din trecut*, București, 1954.

L., *Vechile legături în Rusia medievală și relațiile româno-ruse în feudalism*, GB 7-8/1962.

DRAGOMIR S., *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în veacul XVII*, Sibiu, 1912.

IONESCU-RIȘCOV T., *Din istoria relațiilor moldo-ucrainene în prima jumătate a sec. al XVII-lea*, BOR 11-12/1965.

pr.ES'IA D., *Noi contribuții la cunoașterea legăturilor dintre Rusie și Țara Românească în veac. al XVII-îea*, BOR 9-10/1963.

III. RAPORTURILE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE CU CELELALTE BISERICI ORTODOXE

1. Raportările Bisericii Ortodoxe cu Bisericile eterodoxe.

PĂCURARII M., *Legăturile Țărilor române cu Patrarhia Antiohiei*, ST 9-10/1961.

PULPEA L., *Legăturile Patriarhiei de Alexandria cu Țările române*, ST 1-2/1956.

DRĂGULIN G., *Din relațiile românești cu Epirul în sec., XIX*, GB 5-6/1973.

STAÎS^T L., *Legături ale Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Ortodoxă Greacă*, MO 3-4/1962.

A.NUICHI S., *Relații bisericești româno-sîrbe din sec. al XVII-lea*, BOR 7-8/1979.

HODOGAE T., *Din istoria relațiilor prietenești româno-iugoslave*, TR 19-20/1972.

BE'AȘCU T., *Strângerea legăturilor între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Sîrbă*, TR 31-32/1957.

ȘER3ĂNESCU N., *Legăturile bisericești, culturale și politice între români și sîrbi*, MO 5-6/1963.

JÎVI A., *Relațiile Mitropoliei din Carloviț cu Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în secolul al Xv'i-XVJ//*, BOR 5-6/1970.

1. Relații cu locurile sfinte :

- R., *Biserica Ortodoxă Română și problema Sântului Munte Athos*, O. 2/1953. ELIAN A., *Biserica. Moldovei și Muntele Athos la începutul veacului al XIX-lea*, ST 7-8/1967. BODOGAE T., *Considerațiuni privind legăturile Bisericilor române cu mânăstirile din Muntele Athos*, MB 3-4/1963. POPESCU D., *Relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică*, ST 5-10/1975. NOROCEL E., *Istoricul Bisericii Georgiene și relațiile ei cu Biserica românească* - MMS 9-10/1967. BULAT T. G., *Daniile lui Constantin Brîncoveanu pentru Orientul ortodox*, BOR 0-10/1964. XEGRUZZI-MUNTEANU E., *Moșiile măstrijilor din Moldova închinatelor locurilor sfinte, după o statistică alcătuită la 1848*, MMS 7-8/1967. NEGOIȚĂ L., *Ctitorii și daniile lăscute de domnitorii Țărilor române la locurile sfinte*. GB 1-2/1974. BULAT T. G., *Daniile românești pentru Orientul creștin în epoca ianariotă iuile (1774-1821)*, BOR 3-4/197-1.

2. Raporturi întrecrștine

- XICGDEM, *Ortodoxia și creștinismul apusean*, Sibiu, 1922.
 R., *Papalitatea și Ortodoxia*, O. 2-3/1949.
 STAN L., *Scdesia scmpet reio::r.anda. Avatarclc unui «aggiornamento»*, BOR 1-2/1970.
 STAN L., *Expunere și analiză canonică a unor măsuri de reorganizare a Bisericii Romano-Catolice*, O 3/1963.
 STAN L., *Acțiune papală și replică ortodoxă. Lupta de veacuri a Ortodoxiei slave împotriva expansiunii papale în Răsăritul Europei și triumful acestei lupte*, BOR 4-5/1952.
 PETREUȚĂ L., *Pilioque și unitatea Bisericii*, MB 9-10, 1964.
 STAN L., *O nouă rătăcire a papalității*, O 4. 1950.
 GEORGESCU V. L., *Rolul Conciliului al II-lea de la Vatican în purtarea dialogului ecumenic între bisericile creștine*, MO 5-6/1965.
 IRIMIA L., *Conflictul religios dintre Roma și Constantinopol în timpul lui Fotie*, Chișinău, 1942.
 POPESCU T., *Atitudini și raporturi interconiesionale. Considerații istorice asupra problemei unirii bisericilor ortodoxe și romano-catolice*, O 3/1957.
 POPESCU T., *Czaropapismul romano-catolic de ieri și de azi*. O 4/1951.
 VÎLCU N., *Romano-catoUcismul și religiile necreștine după Consiliul al II-lea de la Vatican*, O 3/1963.
 MÂNU D., *Sinodul conciliarist de la Constanța (1414-1418) și participarea Bisericii Ortodoxe din Moldova și Muntenia*, ST 5-6/1975.
 RĂMUREANU I., *Specificul ortodoxiei în comparație cu Biserica Romano-catolică și Protestantismul*, MMS 10/1956.
 VÎLCU N., *Relațiile romano-catolicismului cu Bisericile Orientale catolice după documentele Conciliului II de la Vatican*, O i/1969.

- IOAN KARMIRIS, *Vechile biserici anticalcedoniene și baza reuniunii lor cu Biserica Ortodoxă Catolică*, GB 7-8/1969.
- N., F. N. Dostoievski, *Despre confesiunile creștine*, O 2/1956. ȘES
- AN M., *Din relațiile interconiesionale*, TR 47-48/1962. PARASCHIV V. L., *Relații interconfesionale* MO 7-8/1969.
- NISSIOTIS N., *Comunicare cultică și intercomunune*, trad. P. Săiăgeanu, MB 4-6,1964.
- STAN L., *Aspecte ignorate ale schismei*, O. 2-3/1954. DUMITRESCU D., *Bisericile creștine și sinodul ecumenic*, O 3/1974. STĂNILOAE D., *In problema inter comuniunii*. O 4/1971. ICĂ L., *Comuniune și intercomuniune*, GB 5-6/1973.
- PETREUȚĂ L., *Biserica Ortodoxă și Bisericile orientale necalcedoniene*, MB 11-12^96'.
- NE CULA N., *Situația actuală a creștinismului egiptean*, O 2/1873.
- BUZAN S., *Relațiile dintre Biserica anglicană și Biserica Ortodoxă Română*, O 3/1956.
- STAN L., *Perspectiva canonică dintre Ortodoxie și Angliicanism*, O 2,1953. STAN L., *Conferința Lambeih din 1958*, O 5-6/1958.
- JUSTINIAN patr., *Raporturile anglicano-ortodoxe, preludiu al unirii bisericilor*, O 2/1950.
- TODCRAN L., *Ce este Anglicanismul ?* MB 4-6/1 968. POFESCU T., *Raporturile dintre ortodocși și anglicani din sec. XVI până la 1920*, O 2/1958.
- LOICHITĂ V., *Angliicanism și Ortodoxie*, Cernăuți, 1030.
- R., *Propuneri pe t:u organizarea sinodală în Biserica Angliei*, MO 1-2/1967. CRISTEA M., *Conferința română-ortodoxă-anglicană*. București, 1938. ALLCHIN A., *Anglicanii și hotărârile sinodului ai VII-lea ecumenic*, O 4/1974. CĂCIULĂ O., *Arhim. Ieronim Koisonis, Despre validitatea preoției anglicanilor din punct de vedere al dreptului canonic al Bisericii Ortodoxe*, O 1/1959.
- PAPA.DOPOULOS H., *Chestiunea validității hirotoniilor anglicane*, București, 1926.
- CONSTANTINESCU N., *Ortodoxism și Protestantism*, București, 1927. R., *Come.mo-'area Reformei și năzuințele ecumenice contemporane*, O 4/1967 FILIMON P., *Protestantismul și românii din Ardeal*, Arad, 1938.
- R., *Patru veacuri de existență a Bisericii Unitariene din țara noastră*, MĂ 9-10/1968.
- ICĂ I., *Relațiile dintre ortodocșii și luteranii din România din sec. XVI pin.ă azi*, MĂ 1-3/1980.
- STAN L., *Ortodoxia și Veterocañolicismul*, MO 7-9/1961. MIHÎJT V., *Aspectul canonic al raporturilor Bisericii Ortodoxe cu Biserica Veche Catolică*, O 3/1967.
- CIUREA A., *Relațiile Ortodoxiei cu Bisericile vechi orientale*, MMS 3-1/1967.
- SĂBADUS I., *Canonicitatea ierarhiei de la Utrecht*, O 1/1968.
- CHIALDA M., *Situația actuală a Bisericilor Vechi-Catolice*, O 4/1966.
- CKIALDA M., *încercările do apropiere între Biserica Ortodoxă și Biserica vechi'Jo.'-catolici*, O 3/1966.
- STĂNILOAE D., *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Bisericile vechi orientale, cu Biserica Hojriur.o-cafo/i'cu si cu Protestantismul*, O 2/1968.
- DURĂ N., *Considerații asupra dialogurilor teologice ale Bisericii Ortodoxe cu Bisericile : Romano-Catolică, Anglicană, Veche-Catolică, Orientală (Necalcedoniană) și Luterană*, O 4/1985.

- MORARU ALEX., *Biserica Angliei și ecumenismul. Legăturile ei cu Biserica Ortodoxă Română*, O 4/1985 și 1/1986.
- ALEXE ȘT., *Dialogul teologic oficial ortodoxo-vechi-catolic*. O 2/1986.
- JIVI A., *Contribuții la istoria relațiilor româno-anglicane*, în ST 7-8/1984.
- RADU D., *Inaugurarea dialogului teologic, oficial între Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi-Orientale*, BOR 1-2/1986.
- ANTONIE, mitr. Ardealului, *Lucrările celei de-a IV-a sesiuni a Comisiei internaționale mixte de dialog între Bisericile Ortodoxe și Biserica Romano-Catolică*, BOR 5-6/1986.

3. Raporturi ecumenice :

- STAN L., *Ortodoxia în zările ecumenismului: perspective ecumenice*, MO 5-6/1970.
- STAN L., *Mișcarea ecumenică sau Consiliul Ecumenic al Bisericilor*, MO 5-6/2962,
- STAN L., *Ecumenicitatea și Ortodoxia ecumenică*, MO 5-6/1955. STAN L., *Mișcarea ecumenică. A treia adunare generală a Consiliului ecumenic al Bisericilor (Nev;-Deliii, 19 nov.-5 dec. 1961)*, MO 1-2/1962.
- STAN L., *Pentru o teologie ecumenică*, O 3/1965
- PĂDUREANU L., *Mișcarea ecumenică. Catolicii și mișcarea ecumenică*, MO 5-6/1960.
- MEHEDIŢIU V., *Sobornicitatea Bisericii în ecumenismul contemporan*, 3/1966.
- POPESCU T., *Din lucrările mișcării ecumenice*, O 1/1958. CHIŢESCU N., *Mișcarea ecumenică*, O 1/1962.
- TODORAN I., *Ecumenism teoretic și ecumenism practic*, O 3/1974. POPESCU T., *Mișcarea ecumenică în criză*, O 1/1954. AIET'-E S., *Probleme actuale ale ecumenismului creștin*, O 4/1971. REZUO P., *Sensul și importanța ecumenismului practic*, ST 9-10/1874.
- BĂRBULŢSCU C., *Ortodoxia și mișcarea ecumenică*, GB 11-12/1962. ŞESAN M., *Ortodoxia și mișcarea ecumenică*, MB 9-10/1962. SESAN M., *Ortodoxia și mișcarea ecumenică*, TR 37-38/1962, ŞESAN M., *De la Conferința Nyborg IV*, TR 45-46/1964
- ŞESAN M., *Pe drumul ecumenismului în sec. XX*, MĂ 9-10/1972. REZUŞ P., *Cooperarea Bisericilor creștine cu celelalte religii*, MB 4-6/1972. R., *Conferința despre «Libertatea religioasă», ținută la Bosse}' (Elveția) în cadrul Consiliului ecumenic al Bisericilor*, BOR 7-8/1963.
- R., *Ortodoxia și ecumenismul*, MB 7-9/1973.
- NISSIOTIS N., *Ortodoxia și mișcarea ecumenică*, MB 1-3/1969.
- NISSIOTIS N., *Reflecții asupra sensului solidarității*, MB 10-12/1967.
- TIMIADIS E., *Prezența Bisericii Ortodoxe în Mișcarea ecumenică*, traci. P. Sălăgeanu, MB 3-4/1963,
- CĂLUGARU D., *Educația religioasă creștină în spirit ecumenist*, BOR 11-12/1970.
- GEORGESCU L., *Perspectivile ecumenismului în Bisericile vechi-orientale*, MO 3-4/1967. POPESCU A., *Semne grăitoare despre formarea unei puternice conștiințe pancreș-*
- iine*, GB 1-2/1971. VOICU C., *Comunitatea conciliară în mișcarea ecumenică și poziția Bisericii creștine în țara noastră*, MB 7-8/1977.

- BRIA I., *Un obstacol în calea ecumenismului: prozelitismul confesional*, BOR 8-10/1970.
- I. Z., *Ortodoxie și ecumenism*, MĂ 4-6/1979. ZAINEA P., *Aportul monahismului român ortodox în cadrul mișcării ecumenice*, MMS 7-9/1981. GALERIU C., *Ortodoxia și mișcarea ecumenică. Aspecte teologice actuale*, ST 9-10/1978.
- VtLCU V., *Ortodoxia și mișcarea ecumenică*, MMS 1-2/1980. POPESCU D., D. RADU, *Comunitatea conciliară*, ST 3-6/1976. POPBSCU D., *Tendențe noi ecumeniste*, O 2/1976.
- DURA N., *Teologie și teologii. Teologia ortodoxă și noile curente teologice*, O 4/1986.

4. Biserica Ortodoxă Română și mișcarea ecumenică :

- JUSTIN, patr., *Biserica Ortodoxă Română în lumea creștină contemporană*, O 2/1963.
- R., *Intrarea Bisericii Ortodoxe Române în Consiliul Ecumenic al Bisericilor*, O 1-2/1962.
- R., *Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreștine: interne și ecumenice. Festivitățile aniversării a 16 veacuri de la moartea Sf. Atanasie cel Mare*, BOR 5-6/1974.
- STANILOAE D., *Relațiile ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române în ultimul slert de veac*, O 2/1973.
- GÂNDEA S., *Ecumenismul și viața cultelor în RSR*, MĂ 4-6/1966.
- DA VID P. I., *Preocupări ecumeniste ale profesorilor din învățământul teologic superior*, O 4/1981.
- DAVID P. I., *Ecumenismul Local, contribuție la unitatea națională*, ST 3-4/1982.
- DAVID P. I., *Colaborarea și încrederea reciprocă între cultele din România, coordonate ale ecumenismului local*, în O 2/1985.
- IONITĂ VIOREL, *Relațiile ecumenice dintre cultele din țara noastră. Contribuția cultelor la întărirea unității poporului nostru*, GB 10-12/1985.
- PLĂMĂDEALA A., mitr. Ardealului, *Biserica Ortodoxă Română și ecumenismul. Rememorări la împlinirea unui sfert de veac de la intrarea în Consiliul Ecumenic al Bisericilor (1961-1986)*, O 4/1986.
- IONIȚA V., *A IX-a Adunare generală a C.B.E. (4-11 sept. 1986, Stirling-Scoția)*, BOR 9-10/1986.
- † ANTONIE P., Mitropolitul Ardealului, *Sesiunea 1987 a Comitetului executiv și a Comitetului Central al C.B.E.*, BOR 1-2/1987.
- f ANTONIE P., Mitropolitul Ardealului, *Sesiunea 1987 a Prezidiului și a Comitetului consultativ al CBE, (Bossey-Geneva, 25-31 martie)*, în BOR 3-4/1987.

5. Dialogul teologic:

- IAMA C., *Dialogul ca mijloc de rezolvare a controverselor ivite în Biserica primelor trei veacuri*, O 4/1968. REZUȘ P., *Premisele ortodoxe ale dialogului interconesional și interreligios*, MMS 3-4/1972.

- ENACHE M., *Poziția Bisericii Ortodoxe în problema dialogului și a intercomuniunii în Biserica Romano-catolică*, ST 1-2/1973.
- ICĂ L., *In legătură cu dialogul ortodox și anglican după lucrările Comisiei Interortodoxe de la Belgrad*, GB 3-4/1970.
- COMAN I., *Temeiurile atitudinii Bisericii Ortodoxe Române iată de dialogul ecumenic cu celelalte Biserici creștine*, O 1/1960.
- MIHĂLTAN L., *Dialogul teologic, dialogul slujirii, dialog în ecumenismul contemporan*, G 3/1975.
- DA VID P., *Premise ale dialogului anglicano-ortodox; aspectul revelației divine*, ST 3-6/1976.
- MIHOC V., *Deschiderea dialogului teologic oficial între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică la Patmos și Rodos*, MĂ 7-9/1980.
- ICA L., *A treia întrunire a Comisiei interortodoxe pentru pregătirea dialogului teologic ca Biserica Luterană*, MĂ 1-3/1981.
- BUCHIU S., *Contribuții ale dialogului dintre romano-catolici și luterani la ecumenismul creștin*, ST 1-2/1980.
- ABRUD AN D., *Creștinismul și mozaismul în perspectiva dialogului interreligios*, MĂ 1-3/1979.
- ICA I., *Biserica Ortodoxă Română în pregătirea dialogului cu Biserica Evanghelică din Germania și cu Federația Luterană Mondială*, MĂ 7-9/1979.

6. Unitatea și unirea Bisericilor :

- STAN L., *Premise și perspective pentru unirea Bisericilor*, O 3-4/1963.
- STAN L., *In cumpăna veacului: Reflecții și precizări în legătură cu reunirea Bisericilor*, MO 1-2/1957.
- BRIA L., *Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor*, ST 1-2/1968.
- BRIA L., *Despre refacerea unității creștine*, GB 3-4/1964.
- POPESCU T., *Unirea Bisericilor ca problemă creștină actuală*, O 4/1956.
- GRIGORAȘ A., *Unitatea de credință, condiție a unității Bisericii*, O 3/1966.
- HUȘTIU I., *Unirea Bisericilor creștine din punct de vedere istoric, dogmatic și canonic*, București, 1932
- R., *Unirea Bisericilor creștine este posibilă și necesară. Răspunsurile P.P. Justinian la întrebările directorului ziarului Akropolis din Atena*, O 3/1959.
- SANDU S., *Unitatea Bisericii după învățătura celor trei mari confesiuni creștine*. O 3/1971.
- MLADIN K., *Adevărata cale spre refacerea unității Bisericii lui Hristos*, O 3/1962.
- ȘESAN M., *Unirea Florentină și papalitatea*, MĂ 7-8/1961,
- MICHEL R. P., *La question religieuse en Orient et l'union des eglises*, Paris, 1893.
- NICOLAESCU N., *Decretul romano-catolic asupra ecumenismului și problema unității creștine*, O 2/1967.
- ȘÎRBU C., *Unitatea Ortodoxă. Cadrul teoretic-doctrinal al problemei*, O 4/1958.
- ȘÎRBU C., *Ideea de unitate bisericească în cadrul creștinismului actual*, MB 1-3/1970,
- DRAGULIN G., *Biserica Ortodoxă Română, factor important pe căsa solidarității creștine și umane*, MO 5-6/1964,
- ICA I., *Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la unitatea ortodoxiei ecumenice*, O 2/1973.

- STEREA T., *Temeiurile dogmatice ale unității creștine*, ST 1-2/1978.
 POPESCU D., *Concepte de unitate*, MB 7-9/1978.
 NICOLAE P., *Păstrarea unității dreptei credințe, poruncă divină*, MO 1-3/1977.
 PLĂMĂDEALA A., *Ca toți să iie una*, București 1979.
 VOICU C., *Unitatea Bisericii, în Oikumene după Vasile cel Mare*, MB 4-6/1979,
 VOICU C., *Si'mtul Ioan Gură de Aur și unitatea Bisericii*, MB 1-3/1932.

7. Relații interreligioase :

- VASILESCU E., *încercările de colaborare între religiile actuale*, O 2/1969.
 MIHĂLCESCU L., *Raportul dintre creștinism și iudaism*, BOR 3/1925.
 MIHĂLCESCU L., *Iudeii în statul român*, BOR 8/1923.
 TARAZI N., *Iisus Hristos și legea mozaică sau raportul dintre creștinism și iudaism*, O 4/1973.
 GLAJAR L., *Federația Comunităților evreiești din RSR*, MĂ 10-12/1980.
 VASILESCU E., *Bogomilismul*, ST 7-8/1963. RUS R., *Poziții creștine iată de religiile necreștine*, O 2/1973. VASILESCU E., *Starea actuală a Islamismului*, ST 3-4/1956. OLCOTT H., *Catechismul budhist*, București, 1909. VASILESCU E., *Starea actuală a Budismului*, ST 5-6/1956. STAN A., *Biserica Ortodoxă și Religiile necreștine*, O 2-3/1984.

8. Biserică și cult în drept:

- STAN L., *Biserică și cult în Dreptul internațional*, O 4/1955.
 STAN L., *Organizațiile religioase internaționale și interconiesionale*, MO 10-12/1956.
 SIRBU C., *Misionarismul laic în lupta antisectară*, Sibiu, 1945.
 CLEOPA L., *Cuvînt de lămurire în legătură cu rătăcirile stiliștilor*, BOR 3-4/1955.
 ALEXE S., *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte culte religioase din țara noastră*, O 2/1973.
 R., *Consiătuirea cirmuitoarelor tuturor cultelor religioase din RSR*, O 4/1950.
 COMAN I., *Folosul contactelor dintre conducătorii și reprezentanții diferitelor Biserici*, O 4/1962.
 POPESCU T., *Privire istorică asupra schismelor, ereziilor și sectelor*, ST 7-3/1950.
 ANTIM, ep. Buzău, *Aspecte din psihologia sectelor*, GB 9-10/1950.
 SCVOZNICOV A., *Psihologia sectelor religioase*, Chișinău, 1939.
 SIRBU C., *Baptismul*, Sibiu, 1948.

IV. RAPORTURILE BISERICII CULUMEA A. Poziția

Bisericii față de evoluția societății umane

- PLOCA N. L., *Bisericile și progresul. Evoluția structurilor religioase In epoca noastră și iactorii determinanți ai acestei evoluții*, MĂ 3-4/1972. POPESCU G., *Biserica și progresul*, O 3/1972. VASILESCU E., *Ortodoxie și progres*, TR 18/1948.
 R., *Noi măsuri legislative pe calea progresului economic și social*, BOR 11-12/1972.
 MLADIN N., *Morala creștină și progresul social*, MMS 5-6/1959.

- MLADIN N., *Biserica si lumea în rapidă transformare*, MB 7-9/1967.
- PADUREANU L., *Sub semnul înnoirilor*, MO 1-4/1961.
- PADUREANU L., *Veac nou în Biserica Ortodoxă Română*, BOR 11-12/1950.
- PARASCHIV L., *Biserica creștină în noile condiții sociale*, MO 11-12/1967.
- POPESCU T., *Biserica în actualitatea socială*, O 1/1953.
- REZUȘ P., *Ortodoxia și lumea contemporană*: GB 9-10/1970.
- BCDOGAE T., *Prezența Bisericii în nevoile vremii*, Sibiu, 1947.
- FECÎORU D., *Biserica Ortodoxă sprijină strădaniile credincioșilor săi pentru o viață mai bună*, ST 9-10/1952.
- MOISIU A., *Biserica Ortodoxă îndrumătoare și călăuzitoare a vieții preoților și credincioșilor ei spre împlinirea înaltelor idealuri în viața morală și socială a poporului nostru*, MĂ 1/1973.
- OLDHAM J., *La mission de ieglise dans le monde*, I-II, Paris, 1937.
- P A VEL C., *L'Eglise ei la Culture*, București, 1940.
- MONNIER H., *La notion de l'apostolat*, Paris, 1903.
- MOLDOVAN I., *Sensul Apostolatului social în vremea noastră*, BOR 1-2/1974.
- STAN L., *In slujba adevărului*, MO 6-7/1956.
- MARCU G., *Excurs exegetic-iilologic neotestamentar privitor Ia înțelesurile posibile ale termenului diaconos*, MĂ 7-8/1962.
- PLĂMĂDEALA A., *Biserica slujitoare*, București, 1972.
- GRIGORAȘ A., *Biserica slujitoare*, O 2/1966.
- BAL CĂ N., *Slujirea lui Dumnezeu prin slujirea oamenilor*, GB 3-4/1966.
- COMAN V., *Pentru o preoție slujitoare*, MĂ 9-10/1971.
- COMAN L., *Preoția creștină în slujba omului după Si. Părinți*, MO 11-12/1968,
- MOISESCU L., *Atitudinea papalității față de progresul omenirii*, O 1/1953.
- BRIA L., *Slujirea în teologia contemporană*, O 2/1971.
- JUSTIN patr., *Biserica Ortodoxă Română în lumea creștină contemporană*, O 2/1968.
- CIUREA A., *Despre egalitatea tuturor popoarelor în ȋața lui Hristos*, GB 9-10/1966.
- VASILESCU E., *Biserica Ortodoxă și patriotismul*, ST 5-6/1955.
- MLADIN R., *Morala creștină și patriotismul*, MB 7-8/1964.
- REZUȘ P., *Creștinismul și Dragostea de Patrie*, ST 1-2/1952.
- VLAD S., *Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de problemele sociale*, ST 3-4/1954.
- COMAN V., *Creștinismul și dreptatea socială*, TR 9-10/1945.
- R., *Prntru propășirea Patriei*, BOR 2/1956.
- T. R., *Biserica și viața de obște*, TR 21-22/1959.
- SOARE G., *Aspecte din legislația bizantină în legătură cu ocrotirea omului*, ST 1-2/1958.
- SLEVOACĂ S., *Biserica creștină și întărirea vieții de familie*, MMS 5-6/1967.
- COMAN I., *Preoția creștină în slujba omului după Si. Părinți*, MO 11-12/1968.
- VERZAN S., *Slujirea preotului după epistolele Sf. Ap. Pavel*, MO 5/1955.

- MOISÎU A., *Contribuția preotului și credincioșilor la realizarea acțiunilor obștești*, MB 10-12/1974.
- BUCEVSCHI O., *Preotul în condițiile vremii*, BOR 5/1957.
- GRIGORIE, ep. Arad., *Preotul și societatea de azi*, BOR 1-2/1932.
- BASARAB M., *Chipul preotului după Si. Trei Ierarhi*, MO 1-2/1970.
- CORNEANU R., *Chipul preotului adevărat după Per. Augustin*, MO 1-2/1959.
- DRAGULIN G., *Chipul preotului ortodox contemporan, slujitor evanghelic al lui Dumnezeu și al oamenilor*, O 3/1973.
- DALBA J., *Omul cel nou*, GB 1-2/1967.
- R., *Creștinul în iată vieții*, MB 1-3/1956.
- REZUȘ P., *Răspunderea credincioșilor iată de lume*, O 2/1972.
- ZĂGREANU L., *Creștinismul și drepturile fundamentale ale omului*, ST 1-2/1952.
- SFICHI-IAȘI M., *Lăcomia, piedică în calea mântuirii și a progresului*, BOR 9-10/1967.
- FLOCA L., *Conduita patriotică și cetățenească a preotului*, MB 5-6/1978.
- BODOGAE T., *Umanismul creștin în viziunea sfinților Trei Ierarhi*, MĂ 1-3/1981.
- STOLERU N., *Datorii morale lată de semeni*, GB 9-10/1974.
- COMAN V., *Răspunderea Bisericii față de lume*, MĂ 1-3/1930.
- DAVID P. L., *Biserica și lumea (societatea)*, în O 4/1982.
- IVAN IORGU, *Creștinismul și realizările științei și tehnicii*, în BOR 1-2/1985.
- STOINA L., *Valoarea binelui în viața creștină*, în ST 9-10/1985.

B. Biserica și pacea lumii

- STAN L., *In plină desfășurare a luptei pentru pace*, BOR 4/1954.
- STAN L., *In slujba păcii și a înfrățirii dintre popoare*, MO 5-6/1955.
- STAN L., *Pacea, unitatea ecumenică. Biserica și problemele practice ale Mișcării ecumenice*, MO 1-3/1956.
- STAN L., *Pentru o mai cuprinzătoare abordare teologică a problemei păcii*, O 31/1974.
- STAN L., *O țară, un popor, o istorie. La o jumătate de veac de la înfăptuirea unității statale a poporului -oman*, BOR 11-12/1968.
- MOISESCU L., *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în ST 3-4/1953.
- TEOCTIST, *Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Fericiții făcătorii de pace, în volumul Pe treptele slujirii creștine voi. III partea întâi, 1989 pp. 160—166.*
- DURĂ N., *Dreptul la pace, la existență al popoarelor*, ST 9-10/1983. GROTIUS H., *Despre dreptul războiului și al păcii, trad. G. Dimitriu, București, 1968.* FLOCA I. N., *Reflecții teologice și istorice asupra păcii*, în MB 11-12/1985. MITRU V., *Pacea e adevărul vieții*, GB 9-10/1954. SĂDEANU D. V., *In numele păcii, în numele vieții*, GB 1-2/1955. SĂDEANU D. V., *Căile păcii*, GB 3/1954. NICOLAESCU N., *In slujba păcii și a înfrățirii*, O 2/1968. NEGRARU G., *Preotul ortodox și pacea lumii*, GB 1-3/1952. BELEA K., *Preotul, om al păcii*, GB 3/1954.
- COMAN L., *Sensul creștin al prieteniei și roadele ei*, GB 7-8/1965. PETRE A., *Cîteva considerații asupra atitudinii Bisericii Ortodoxe Române iată de problema creerii unui climat internațional de colaborare și securitate*, GB

- CRONȚ G., *Biserică, Fortăreață*, GB 9-10/1972.
- PASCUTIU S., *Concepția creștină despre pace reflectată m liturghia Sf. Ioan Gură ile Aur*, MB 7-i 2/1961.
- SOARE D., *Nașterea Domnului, sărbătoarea bucuriei și a păcii. Spicuri din Pastoralele de Crăciun ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, BOR 1-2/1972.
- STĂNILOAE D., *Să nu ucizi. Temeiuri creștine pentru pace*, BOR 1/1964.
- BĂLAN N., *Pentru Pace*, Sibiu, 1944.
- TOLSTOI L., *Război si pace*, MI, 1959.
- ERASMUS, *Despre război si pace*, București, 1960.
- ZAHARIA V., *Unele probleme ale războiului si păcii*, Oradea, 1954.
- MARCU G., *Biserica si aspirațiile lumii contemporane*, MĂ 4-6/1979.
- R., *Chemarea cultelor religioase din RSR pentru dezarmare, pace si bună înțelegere Intre oameni și popoare*, MĂ 10-12/1981.
- NECULA N., *Akunarea cultelor din RSR pentru dezarmare și pace*, MĂ 10-12/1981.
- NASTASE L., *Ideea de slujire a aproapelui in cultul ortodox*, BOR 7-8/1975.
- R., *Culte din RPR si lupta pentru apărarea păcii*, O 2/1951.
- R., *Conferința slujitorilor cultelor din București*, GB 8-10/1952.
- R., *Consfătuirea conducătorilor tuturor cultelor din RPR*, GB 11-12/1952.
- GÂNDEA S., *îndatoriri actuale ale Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1945.
- STAN Alex. L., *Pace tuturor, pace lumii contemporane*, ST 9-10/1983.
- ȘERBĂNESCU N., *Inițiative românești pentru pace și securitate, prin dezarmare nucleară și generală*, ST 9-10/1983.
- P AȘCHIA GH., *Porunci, îndemnuri și povățuiri pentru pace în SSînta Scriptură*, ST 9-10/1983.

ÎNDRUMĂTOR CANONIC *

ABATERE — Vezi: CLERIC, DOJANA, INFRAȚIUNE, PĂCAT, etc.

ABSOLUȚIUNE: Penitenții care sînt în primejdie de moarte, dacă se căiesc, să fie iertați de pedeapsa ce li s-a dat și să fie împărtașiți cu Sfintele Taine. Dreptul de absoluțiune îl are Episcopul. Presbiterul are acest drept numai în lipsa Episcopului. 7, 43 Cartag. Vezi și: GRAȚIERE

ABSTINENȚA. Clericul care se abține de la nuntă, carne și vin, nu pentru înfrînare, ci din scîrbă, hulindu-le ca lucruri rele, ori să se îndrepteze, ori să se caterisească și să se lapede de Biserică. Asemenea și mireanul. 51 ap.

—• Clericul care în zilele de sărbătoare nu se împărtașește din carne și vin, din scîrbă, iar nu din înfrînare, să se caterisească. 53 ap.

— Clericul care postește (post sec) Sîmbăta și Duminica, să se caterisească; mireanul să se afurisească. 66 ap.

— Clericul care-și leapădă soția, pe motiv de evlavie, să se afurisească, «iar dacă stăruie în greșală, să se caterisească». 5 ap.

ABUZ DE PUTERE. Clericii superiori să nu abuzeze de puterea lor față de clerici subalterni, 4, VII.

întocmit de Pr. Prof. LIVIU STAN

teniei sinodului de care depinde același Episcop. 6 ap. 19 Cartag.

— Cel ce pîrăște pe un Episcop e dator să-și susțină pîra. Dacă nu o susține, se pedepsește ca un calomniator. 6, II, 19 Cartag.

— Reclamație împotriva clericilor poate face, în chestiunile particulare, orice persoană căreia i s-a cauzat, de către clerici o nedreptate, în chestiunile bisericești însă, pot ridica acuză numai persoanele vrednice de credință. De aceea: ereticii, schismaticii, anatemizații!, excomunicații, caterisiții cei ce disprețuiesc canoanele, cei cu viață imorală și cei ce au fost dați în judecată și nu s-au dezvinovățit, nu pot ridica acuză împotriva clericilor. 6, II; 21, IV; 74 ap., 8, 128 Cartag. De asemenea, nici cei lipsiți de drepturi civile și nici oarecare persoane care «s-au spurcat cu fapte rușinoase» 129 Cartag.

— Cel ce a ridicat mai multe învinuiri împotriva clericilor, dacă nu poate dovedi una dintre ele, atunci nu i se permite să mai susțină pe celelalte. 130 Cartag.

— Cel ce acuză pe Episcop, să dea în scris «că sînt gata a se supune aceleași pedepse care s-ar da Episcopului acuzat, în cazul cînd la cercetarea lucrurilor se va dovedi că Episcopul este nevinovat și că dînșii au calomniat nu-

* Numerotarea canoanelor e făcută după N. Milaș : Canoanele Bisericii Ortodoxe, însoțite de comentarii, 2 volume în 4 părți, Arad, 1930—1936, traducere în limba română de Uroș Kovincici și Prof. Dr. Nicolae Popovici.

- mai pe Episcop». 6, II; 19 Cartagina.
- Acuza ce se ridică împotriva cuiva trebuie cercetată în mod temeinic. 3, 6, Teofil. Alex.
 - Acuzatul sau acuzatorul pot cere, pentru motive binecuvîntate, ca procesul lor să se judece în alt loc decît cel obișnuit. 30 Cartag.
- ADMINISTRAREA AVERII BISERICESTI** o face Episcopul, ajutat de un econom cleric. 26, IV; 11, VII.
- Episcopul care nu administrează corect averea eparhială să fie judecat de sinod, 25 Antiohia. Vezi și: AVERE.
- ADULTER.** Raportul intim al soțului cu o femeie străină, sau al soției cu un bărbat străin este adulter. 21, Vasile cel Mare, 15, Ioan Pustnicul.
- Cel dovedit de adulter nu poate fi promovat în cler. 61 ap. —•
 - Dacă soția clericului e adulteră, acesta trebuie să o demită; dacă nu divorțează de ea, el încetează de a mai fi cleric. 8 Neocezarea.
 - : Adulterul este mai grav decît desfrînarea. 18 Vasile cel Mare, 4 Grig. de Nissa.
 - Adulterul este motiv de divorț. 9 Vasile cel Mare.
 - Vezi și: DESFRINARE.
- ADUNARE ILEGALĂ.** «Dacă vreun presbiter, disprețuind pe Episcopul său, tine deosebit adunare și ridică alt altar, neștiind nicio vină asupra Episcopului său . . . , să se caterisească». 31 ap., anatema; 6 Gangra, 11 Cartagina. Vezi și SCHISMA.
- AFURISIRE.** Se pedepsește cu afurisire:
- A. Episcopul care : primește în Eparhia sa clerici sau mireni afurișiți, veniți din alte Eparhii, 12 ap.
- Primește clerici care, împotriva voinței Episcopului lor, și-au părăsit Eparhia. 16 ap.
 - Nu poartă grijă să dea clericilor săraci cele de trebuință. 59 ap.
 - Hirotonește, ca urmaș al său pe o rudenie a sa. 76 ap.
 - Se amestecă în treburile altei Eparhii, fără învoirea Episcopului competent. 18 Ancira.
- B. Clericul¹⁾ care: divorțează din motive de evlavie. 5 ap.
- Nu se împărtășește la Sf. Liturghie, fără a spune motivul pentru care nu se împărtășește, 8 ap.
 - A ajuns la demnitatea de cleric, prin bani. 29 ap.
 - Refuză să păstorească pe credincioșii pentru care a fost hirotonit, sau care e vinovat din cauză că poporul nu vrea să primească pe Episcopul canonic. 36 ap.
 - Joacă jocuri de noroc sau se dă beției. 43 ap., 50, VI.
 - Se roagă împreună cu ereticii. 45 ap.
 - Umblă la cîrciumi. 54 ap.
 - Defăima pe un cleric superior. 56 ap.
 - Batjocorește pe un infirm, șchiop, surd sau orb. 57 ap., 58 ap.
 - Clericul superior care nu poartă grijă de cler sau credincioși, 58 ap.
 - Duce din biserică vase sfințite, spre a le folosi acasă. 73 ap., 10 I—II.
 - Călugărul care fuge de la mînăstire și persoana care primește pe fugăr. 4, I—II.
- C. Mireanul care :
- Se roagă împreună cu cei excomunicați. 10 ap., 2 Antiohia.
 - Disprețuiește pe episcop, sau de vine schismatic. 31 ap., 5 Antiohia, 13, I—II.
 - Ucide pe cineva, 65 ap.
 - Postește (post negru) Duminica sau Sîmbăta (afară de Sîmbăta mare), 66 ap., 55 VI.

1. Prin clerici înțelegem, în sensul canoanelor, toate persoanele de la citeț în sus.

- Defăima conducerea de Stat sau pe dregători, 84 ap.
 - Mireanul și monahul care nu se supune Episcopului său. 8, IV.
 - Își ia singur Sf. Cuminecătură, de față fiind Episcopul, presbiterul sau diaconul. 58, VI.
 - Predică în public (în biserică), fără învoirea Episcopului. 64, VI
 - Face circumă sau alt fel de comerț în curtea bisericii, 76 VI
 - Comunică cu clericul care liturghisește sau botează în paraclise particulare, fără învoirea Episcopului. 12, I —II
- AFURISIT.** Clericul afurisit poate fi iertat numai de Episcopul care l-a pedepsit sau de urmașul său legitim. 32 ap.; 6 Antiohia.
- Să se prelungească afurisirea clericului care a fost afurisit de un Episcop, și merge în altă Eparhie, tăinuindu-și pedeapsa. 13 ap.
 - Clericul care se crede afurisit pe nedrept de Episcop, poate face apel la Mitropolit. 14 Sardica.
- Vezi și : EXCOMUNICARE.
- ALEGEREA DE EPISCOPI** o face sinodul Episcopilor din circumscripția mitropolitană respectivă, în frunte cu Mitropolitul. 4, 6, I; 3, VI; 19, 23 Antiohia, 12 Laodiceea. La alegere trebuie să participe și credincioșii. 6 Sardica ; 50 Cartag. Alegerea se face cu majoritatea voturilor. 6, I.
- Alegerea de Episcop trebuie făcută în termen de trei luni de la -data vacantării. Acest termen poate fi prelungit numai în caz de forță majoră. Mitropolitul care desconsideră această normă se pedepsește. 25, IV.
 - Episcopul care administrează o Eparhie vacantă și în decurs de un an nu reușește să facă să se completeze vacanța, să fie înlocuit cu un alt Episcop interimar. 74 Cartagina.
- Cel ce ajunge Episcop fără învoirea Mitropolitului, să nu mai fie Episcop. 6, I.
 - Alegerea de Mitropolit o fac Episcopii și credincioșii din circumscripția mitropolitană respectivă. 6 Sardica.
- ALTAR** se poate ridica numai cu binecuvântarea Episcopului, 31 ap., 5 Antiohia, 10, 11, Cartagina.
- Cei ce slujesc la altar, să se înfrâneze întru toate la vremea când slujesc cele sfinte. 13, VI; 4, 25, 70 Cartagina
 - Mirenii nu au voie să intre în altar. 69, VI. — Femeia să nu intre în altar, 44 Laodiceea. — Călugării și călugărițele au voie să intre în altar, 1 Nicolae al Constantinopolului, 15 Nichifor Mărturisitorul. — Altarele ridicate în urma unor descoperiri (vedenii) false, să fie înlăturate. 83 Cartag.
- AMESTEC.** Episcopul care se amestecă, nepoftit în afacerile altei Eparhii, să se caterisească. 13, 22 Antiohia ; 2 II; 20, VI ; 3, I! Sardica. Can. 18 Ancira zice : să se afurisească.
- AMNISTIE** — Vezi : ABSOLUȚIUNE. GRAȚIERE.
- AMVON.** De pe amvon au dreptul să citească numai cei ce au cel puțin hirotesia de citeț. 33, VI; 14, VII.
- ANATEMA** să fie :
- Cei ce mijlocesc ca cineva să fie hirotont sau numit într-o funcție bisericască, prin simonie. 2, IV; 5, VII. Scrisoarea lui Gheade, Scrisoarea lui Tarasie.
 - Clericii și monahii care își părăsesc slujba lor. 7, IV.
 - Cei ce defăimează căsătoria, 1, 10, Gangra.
 - Cei ce defăimează pe cel ce mănâncă carne. 2 Gangra.

- Cel ce afirmă că nu se cuvine a primi Sf. Cuminecătură de la un preot căsătorit. 4 Gangra.
- Cel ce lucrează împotriva soco tinței Episcopului. 6, 7, 8, Gangra, 11 Cartag.
- Cel ce se dedică fecioriei din scîrbă de căsătorie. 9 Gangra.
- Cel ce defăima pe cei ce fac a-gape și cheamă la ele pe săraci. 11 Gangra.
- Cel ce sub pretextul ascezei își neglijează creșterea copiilor. 15 Gangra.
- Cel ce, sub pretextul evlaviei, își părăsește părinții și nu le dă cinstea cuvenită. 16 Gangra.
- Cel ce, pentru asceză părăută, a-junează Duminica. 18 Gangra.
- Episcopul care-și lasă prin testament averea persoanelor eterodoxe. 81 Cartag.

APEL. Clericul care a fost judecat și pedepsit de Episcopul său, dacă se crede nedreptățit, poate apela la Mitropolit sau la sinod. 5, I; 6 Antiohia; 14 Sardica; 11 Cartag. 4 Teofil Alex.

- Sentința pe care o dă sinodul provincial cu unanimitate de voturi, contra unui Episcop, este inapelabilă. 15 Antiohia. Nu se admite apel împotriva sentinței dată de arbitri. 15, 96, 22 Cartagina.

APOSTASIE. Clericul care se leapădă de credință, să fie exclus din Biserică. 62 ap.

- Clericul care e dovedit, că, înainte de hirotonie, s-a lepădat de credință, să se caterisească. 10, I.

APOSTAT. «Harul și împăcarea (cu Biserica) să nu se refuze ... apostatilor, care se pocăiesc și se convertesc la Dumnezeu». 45 Cartag.

ARBITRAJ. Litigiile dintre clerici pot fi rezolvate și pe cale de arbitraj, dacă se învoiește la aceasta, pe îngă clericii respectivi și Episcopul. 9, IV ;

15 Cartag. Sentință dată de arbitri nu se poate apela. 15, 96, 122 Cartag.

ASCULTARE CANONICĂ. Clericii să nu săvîrșească nimic fără învoirea Episcopului. 39 ap., 57 Laod.

- Clericii care nu ascultă de Episcopul lor să fie supuși «pe depeselor canoanelor». Monahii și mirenii să fie afurisiți. 8, IV ; 31 Cartag., 13, I—II.

— Clericul care defăima pe Episcop, să se caterisească. 55 ap.

- Clericii și monahii nu pot pleca în altă Eparhie fără aprobarea episcopului lor. 23, IV. Cei ce nesocotesc această dispoziție, să se caterisească. 17, VI. Vezi și SCHISMA, SUPUNERE CANONICA.

AUTOCEFALIE, 6, I ; 2, II ; 3, II; 8, III, 36, VI.

AVERE. Episcopul e dator să poarte grijă de averea bisericească și să o administreze, «ca și cum l-ar supraviețui Dumnezeu». 3F; 41 ap; 17 VII ; 24, 25 Antiohia ; 2 Ciril Alex.

- Avera bisericească nu e permis să fie administrată fără de Episcop. 7, 8, Gangra. Episcopul trebuie să o administreze cu ajutorul unui econom cleric. 26, IV; 11, VII.

— Episcopul care nu o administrează cu știrea clericilor din Eparhie, ci o că spre administrare rudelor sale, să fie tras la răspundere de sinod. 25 Antiohia.

- Avera bisericii văduvite se administrează de economul acelei biserici. 25, IV.

— Ea trebuie să fie bine chivernisită și cheltuită cu folos. 24 Antiohia, 10 Teofil. Alex.

- Episcopul poate lua din averea Bisericii pentru întreținerea sa, pentru trebuințele clerului și pen-

- tru credincioșii săraci. 41, 59 ap; 25 Antiohia.
- Avera Bisericii trebuie să fie inventariată. 33 Cartag.; I, I—II.
- Avera Bisericii să fie deosebită de avera Episcopului. Episcopul poate lăsa avera sa cui vrea, a Bisericii însă rămîne pentru Biserica. 40 ap. ; 24 Antiohia.
- Episcopul să nu întrebuițeze averea Bisericii pentru a zidi mînăstiri în paguba Eparhiei. 7, I—II.
- Cel ce-și însușește obiecte bisericești, să fie afurisit. Dacă e cleric, să fie caierisit. 73 ap.; 10, I—II; 11 Teofil Alex.
- Avera bisericească să nu se vîndă decît în caz de mare nevoie, dar și atunci numai cu aprobarea celor în drept. 26, 33 Cartag.
- Vînzarea lucrurilor bisericești de către presbiteri, în timpul vacanței Scaunului episcopesc e anulabilă. Dreptul de a o anula aparține Episcopului care va fi instițuit. 15 Ancira.
- Preoții și diaconii nu pot face nimic cu avera Bisericii, fără știrea Episcopului lor. 39 ap.
- Avera pe care o aduce în mînăstire cel ce intră în monahism, Că mine mînăstirii, afară de cazul cînd respectivul pleacă din mînăstire din vina starețului. 19, VII.
- Episcopul poate dispune de averea sa particulară, după cum voiește. 24 Antiohia. Nu are însă voie să o lase prin testament persoanelor eterodoxe, nici în cazul că acestea i-ar fi rude. Cei ce nu se supun acestei dispoziții, să fio anatema. 81 Cartagina.
- Clericii care, după moartea Episcopului, răpesc bunurile ce au aparținut defunctului, să se caterisească. 22.V.
- Mitropolitul nu are voie ca, la moartea vreunui episcop, să-și însușească lucrurile aceluia sau ale Bisericii lui, ci e obligat să le lase spre administrare clerului Bisericii respective, care are datoria să le predea Episcopului următor. 35, VI.
- Avera pe care o cîștigă clericul, în calitate de cleric, trebuie dată Bisericii (fie în timpul vieții, fie după moartea sa), 32 Cartag.
- AVOCAT.** La Episcopie să fie avocați care să apere interesele bisericești. 75, S7 Cartagina.
- BANI.** Episcopul care, din lăcomie după cîștig, pretinde bani de la sub;¹ terni, să fie pedepsit ca pentru simonie. 4, VII.
- BĂNUIALA.** Persoanelor care stau sub bănuială și vor sa plece dintr-o Eparhie în alta, li se dă epls'.olă de recomandare. II, IV.
- 3ATAIA.** Clericul care bate pe cineva, să se caterisească. 27 ap.; 9, I—".
- Clericul care lovește pe cineva și-l omoară, să se caterisească j mireanul să se afurisească, 05 trc.
- «Cel ce a dat aproapei lovitură de moarte, ucigaș este, ori de a început bătaia, ori de s-a apărât» 43 Vas.c.M.
- BENEFICIILE CLERICILOR.** Clericul se întreține din darurile credincioșilor. 4 ap.; 8 Teofil Alex.
- Cel ce slujește la altar, de la altar să se hrănească. 41 ap.
- Clericul să se mulțumească cu darurile ce i le dau credincioșii, în mod benevol. 99, VI.
- Clericul să se ocupe și cu gospodăria sau cu alte îndeletniciri compatibile cu preoția. 15, VII.
- BEȚIA.** Clericul care se dedă beției «ori să înceteze, ori să se caterisească». 42 ap.
- «Clericul inferior și mireanul care se dedă beției ori să înceteze, ori să se afurisească». 43 ap. Vezi și: CIRCIUMA,

BIBLIE. 85 ap.; 60 Laodic; 24 Cartag.; 2 At.c.M

BISERICA, la biserică sau în curtea bisericii să nu se facă ospătărie. Cel ce face să fie afurisit. 74, 76, VI; 28 Laodiceea, 42 Cartag.

- Clericul care bagă animale în biserică sau în curtea bisericii afară de cazul de forță majoră, să se caterisească; mireanul să se afurisească, 88, VI.
 - Biserica pingărită de eretici, să fie luată în folosință de ortodocși, numai după ce s-a făcut aici ru găciunea cuvenită. Teodor Studitul 1, Răsp. la întrebarea a 4-a.
 - «Cel ce se hirotonește, să se nu mească special pentru biserica unei cetăți sau a unui sat, sau mucenicească, sau pentru minăstire». 6, IV.
 - Biserica, orgaaizându-și unitățile sale administrative, trebuie să tină seama de împărțirea politică a Statului. 17, IV, 38, VI.
 - Principiul organizării Bisericilor naonale e recunoscut prin cano nul 34 ap.
 - • Episcopii să nu-și întindă jurisdicția asupra altor biserici afară de eparhia lor. 2, II.
 - Episcopul care ocupă în mod arbitrar o biserică văduvită, «să fie lepădat». 16 Antiohia.
 - Episcopul nu poate lăsa nimănu. ca moștenire, Biserica sa. 76 ap.
- BOTEZ. Clericul care admite botezul ereticilor, să se caterisească. 46, 68 ap.
- Clericul care nu săvârșește Botezul în numele Sfintei Treimi să se caterisească, 49 ap.
 - Clericul care nu săvârșește la taina Botezului trei afundări să se caterisească. 50 ap.
 - învățătura de a afunda de trei ori în apă pe cel ce se botează și învățătura despre lepădările de

Satana, le avem din Sf. Tradiție. 91 Vas.c.M.

Botezul unor eretici e valid, al altora nu. 7, II ; 7, 8 Laod.; 1, 47 Vas.c.M; 47, 57 Cartag.; 95, VI. Cei ce se botează, să învețe raai înfii credința creștină. 78, VI; 46 Laodiceea.

Catehumenul care e bolnav poate fi botezat, deși nu a împlinit stagiul de catehumen. 26 Nichifor Mart., ; 4 Tim. Alex. ; 47 Laodiceea ; 5 Ciril Alex. Cel care a fost botezat de curînd. nu poate fi cleric. 80 ap; 12 Neoc.; 3 Laodic. ; 10 Sardica. Copiii mici se botează spre iertarea păcatelor. Cel ce neagă a-ceasta, să fie anatema. 110 Cartagina.

Copiii despre care nu se știe precis dacă au fost botezați sau nu, trebuie botezați, ca să nu rămână lipsiți de curățirea cea sfințioasă. 84, VI; 72 Cartagina. Copilul nou-născut, dacă e în primejdie de moarte, să fie botezat, 38 Nichifor Mart.

Botezul se săvârșește în biserică. Clericii care săvârșesc această Sfîntă Taină afară de Biserică, fără aprobarea Episcopului, să se caterisească 31, 59 VI; 12, î —ÎL

• Botezul se cuvine să fie săvârșit de Episcop sau de presbiter. 50 ap. în caz de nevoie el poate f: săvârșit și de monahul simplu, sau de diacon, 44 Nichifor Mart., sau de orice creștin, 45 Nichifor Mart., Teodor Studitul, Răsp. la întreb. 11.

• Botezul nu se repetă, 47 ap. 48 Cartagina.

De ritualul botezului se țin : biie-cuvîntarea apei, a untdelemnului și a botezatului, lepădarea de Satana, ungerea cu untdelemn și cufundarea de trei ori în apă. 91 Vas.c.M,

- rudenia de botez, vezi : RUDE
NIA SPIRITUALA.
- CALOMNIATOR.** Cel ce face reclamație împotriva clericilor, dacă se constată că aceștia sînt nevinovați, iar reclamantul este un calomniator, «să se lepede din comuniune». 19 Cartagina; sau să fie pedepsit cu pedeapsa cu care ar fi fost pedepsit reclamantul, dacă ar fi fost dovedit vinovat. 6, II.
- CAMĂTĂ.** Cel care ia camătă «ori să înceteze, ori să se caterisească». 44 ap. ; 17, 10, VI ; 4 Laod. ; 5. 1G Cartagina.
- Cel ce ia camătă, nu poate fi cleric. 14 Vas.c.M.
- Cel ce ia camătă, nu se cuvine să se împărtășească. . . «dacă stăruiește în nelegiuire». 32 Nichifor Mart.
- CAPELA,** vezi : CASĂ DE RUGĂCIUNI, PARACLIS.
- CARNE.** Clericul care se abține de la mîncare de carne, nu pentru înfrîntre, ci fiindcă crede că e păcal *f*- rusia carne, «ori să se îndrepteze, ori să se caterisească și să se lepede din Biserică. Așijderea și laicul. ; 51,53 e.p; 14 Ancira.
- Cel ce osîndește pe cel ce mîncă carne, să fie anatema. 2 Gangra.
- Făgăduința da a nu mînca ccuva ele porc este absurdă. 28 Vas. o Mare.
- CARTE CANONICĂ.** Nici un cleric sau mirean (care dorește să intre în cler) nu poate fi primit în altă Eparhie, fără carte canonică *i*" , 33 ap. ; 13, IV, 17, VI.
- Clericii să nu călătorească în altă Eparhie fără carte canonică. 42 Laodiceea. Vezi și : EPISTOLE CANONICE.
- CASĂ DE RUGĂCIUNI** nu se poate zidi și în ea nu se poate sluji, fără învoirea Episcopului competent. 4, IV ; 10, 17, VII.
- «Nu se cuvine a aduce jertfă prin case, de către Episcopi sau presbiteri». 58 Laodiceea. Vezi și : PARACLIS.
- CATALOGUL CLERICILOR.** Episcopul trebuie să aibă catalogul tuturor clericilor. 89. Vas. c.M.
- Cei ce sînt trecuți în acest catalog (adică toți clericii), sînt supuși întru toate ierarhilor și normelor bisericesti 15, 18, 51 ap. ; 16, I ; • 5, VI.
- CATALOGUL EPISCOPILOR** să se alcătuiască după vechimea hirotoniei 'or. 86 Cartagina.
- CATEHIZARE.** Unii eretici, care trec la Ortodoxie, trebuie catehizați înainte de a fi primiți în Biserică. 7, II ; 95, VI.
- Preoții au datoria de a catehiza pe copii și tineret. 10, VII.
- Catehizarea catehumenilor au dreptul să o facă numai persoanele încredințate de Episcop cu aceasta. 23 Laodiceea. Vezi și : INVĂ-
- cea rîncluită de Domnul Hristos. 3 :-p. ; 23, VI.
- Divorțează din motive de evlavie, 5 ap. 13, VI.
- Comunică sau se roagă cu un alt cleric caterisit, *i* Antiohie.
- Se Tace vinovat ce desfrîinare, jurămîrit fals și furt. 25 ap. 4, VI ; 3 Vas. c.M.; 42 locii Postnicul.
- își însușește un vas sfințit din biserică și-l întrebuițează spre scopuri necuviincioase. 10, I-II.
- Bate pe cineva. 27 ap. 9, I-II.
- Omoară om. 65 ap., 55 Vas. c.M.
- Ajunge la demnitatea de cleric prin bani, precum și acela care hirotonește pentru bani, adică simoniacul. 29 ap., 2, IV, 22 VI. 5, 19 VII.

-
- Disprețuiește pe Episcopul său și se desparte de el, 31, 55. ap.; 5 Antiohia, 13-15, MI.
 - • Face conspirații contra stăpînirii de Stat, contra Episcopului sau altor clerici, 84 ap. ; 18, IV, 34, VI.
 - • își oierde vremea cu jocuri de noroc sau se dedă beției. 42 ap. 50, VI.
 - Ia camătă de la debitori, 44, ap. ; 17, I; 10; VI.
 - Admite ereticilor să săvîrșească ceva ca și clerici, 45 ap.
 - • Admite botezul sau jertfa ereticilor, 46 ap.
 - • Botează din nou pe cei ce are botez adevărat. 47 ap.
 - Nu săvîrșește botezul în numele Sfintei Treimi, 49 ap. sau nu-1 să vîrșește prin 3 afundări. 50 ap.
 - Se abține de la nuntă, carne și vin, nu pentru înfrînare, ci fiind că le consideră lucruri rele. 51. 53 ap.
 - Nu primește pe cel ce se pocăiește. 52 ap.
 - Nu poartă grijă de clericii inferiori. 58 ap.
 - Se leapădă de calitatea de cleric. 62 ap.
 - Postește post negru, duminica sau sîmbăta (afară de sîmbăta mare), 66 ap. 55 VI.
 - Primește să fie hirotonit a doua oară. Aceeași pedeapsă se dă și Episcopului care hirotonește pe un cleric a doua oară. 68 ap.
 - Defăima stăpînirea de Stat sau pe dregător. 84 ap.
 - • A fost apostat înainte de hirotonie. 10, I.
 - • Se transferă cu de la sine putere, de la o parohie la alta. 10, IV; 10, VII; 3 Antiohia.
 - După moartea Episcopului, răpește bunurile acestuia, 22, IV.
 - S-a căsătorit a doua oară. 3, VI.
 - Se căsătorește după hirotonie. 6, VI ; I Neocezarea.
 - Ține cîrsumă, 9, VI. Pretinde plată pentru Sfir.ta Cuminecătura, 23, VI. Liturghisește sau botează afară de biserică, fără aprobarea Episcopului, 31, 59, VI; 10, VII; 12, Iii. Nu amestecă vinul, pentru Sf. Euharistie, cu apă. 32, VI. își însușește și profanează obiectele sfințite din biserică. 10, I-II. Ieromonahul care primește în monahism o persoană, fără a fi de față egumenul mînăstirii în care e chemat să trăiască cel primit in monahism. 2, I-II. Refuză să se supună iuderă'ii bisericești, 15 Cartagina.
 - Nu pomenește, la Liturghie, pe Episcopul său. De asemenea, și Episcopul care nu pomenește pe Mitropolitul său. 13, I-II ; 14, I-II, sau Mitropolitul care nu pomenește pe Patriarhul său, 15, I-II,
 - Episcopul care face hirotonii pentru alte Eparhii, sau se amestecă, sub orice formă, în afacerile altei Eparhii, fără învoirea celor în drept. Cu aceeași pedeapsă sînt loviți și cei hirotoniți, pe ne drept, de alt episcop. 35, ap. ; 13, Antiohia.
 - Episcopul care împarte o Mitropolie în două, pentru a deveni și el Mitropolit. 12, IV.
 - Episcopul care trăiește în căsătorie. 12, VI.
 - Episcopul care sfințește o biserică fără sfințele moaște 7, VII.
 - Episcopul care primește clerici din altă Eparhie, fără carte canonică și clericul care pleacă fără carte canonică, 7, VI.
 - Episcopul care, fără cauză justă, lipsește din Eparhie mai mult de șase luni, 16, I-II.
 - Episcopul-Vicar, dacă face hirotonii fără aprobarea Episcopului. IO Antiohia.

CATERISIREA, pronunțată de Episcop! cterodocși asupra clericilor ortodocși, este fără valoare. 3, III.

CATERISIT. Cel caterisit în mod legal trece în rîndul mirenilor și nu mai poate îndeplini nici un serviciu clerical. 27, 28 Cartagina ; 8 Nic. al Coasiantinopolului.

— Caterisitul, care ar îndrăzni să s?.-vîrșească servicii divine să fie exclus cu totul din Biserică (afurisit), 28 ap.; 4 Antiohia.

— Clericul caterisit, dacă se pocăiește de păcatul pentru care a i'osț caterisit,, i se poate permite sa poarte semnele externe clericale, 21, VI.

— Cel C::re co numi c ă cu un caterisi:, să fie lepădat clin Biserică. 4 Antiohia.

— Clericul care se roagă cu un c!eril caterisit, să se caterisească, ii ap.

— Episcopul nu poate fi caterisit de doi Episcopi, ci numai de Sinodul episcopesc. 2, sin. local cir. C-pol, din anul 394. Iar în lipsa Sinodului, de 12 episcopi ; presbiterul, de 6 episcopi, diaconul de 3 episcopi, iar ceilalți clerici de un Episcop, 12, 20, 100 Cartagina.

— Episcopul poate fi caterisit numai de Sinod. Ceilalți clerici pot fi ca terisiți de Episcopul lor. 4 Antiohia î 20 Cart.

CĂLĂTORIE. Clericii să nu călătorească fără știrea Episcopului și fără carte canonică. 41, 42 Laodiceea.

CĂLUGĂR, vezi : MONAH.

CĂLUGĂRIE, vezi : MONAHISM.

CĂLUGĂRIȚA, vezi : MONAHIE.

CĂSĂTORIA este instituită de Dumnezeu. 51 ap; 21 Gangra.

— Cleriul care se abține de la căsătorie, nu pentru înfrînare, ci pentru că o consideră păcat să se caterisească și să se lepede dic Biserică, 51 ap.

— Cel ce defăima căsătoria, să fie anatema, 1, 4, 3, 10, 14 Garjrd.

— Căsătoria după hirotonie este oprită. Cei ce au intrat în cler ne căsătoriți, nu se mai pot căsători, afară de cazul cînd sînt numai ci teți sau cîntăreți. Cei ce calcă aceasta dispov:i;e să se caterisească. 26 ap.; 3, 6, 13, VI; 11 Neocezarea.

— Episcopii trebuie să fie necăsătoriți. Cei ce nesocotesc această dispozUe să se caterisească. ~. v'i

— Diaconii se pot căsători și după hirotonie. 10 Ancira (abrog.t priu can. 6, VI).

— Căsătoria dintre ortodocși și eretici sau păgîni nu e permisă. Cei ce nu respectă . caas'3 ciisD"ziție se afurisește. Daci însă. doi eteroclocși au încheiat o căsătorie legală și unul din ei se convertește apoi la credința ortodoxă, iar celălalt rămîne tot eterodox, căsătoria Io; să nu se desfacă, dacă soții se învoiesc să trăiască împreună și mai departe. 72, VI; !4, IV; 10 Laodiceea, 23 Ioan Postnicul.

— Căsătoria ortodocșilor cu ereticii e permisă numai în cazul cînd partea eretică promite că va trece la Ortodoxie. 31 Laodiceea, 14, IV.

— Cel ce a avut o concubină sau s-a căsătorit cu o văduvă, ori divorțată, ori desfrînată, nu poate fi cleric. 17, 18 ap. 3, VI.

— Căsătoria (consecutiv) cu două surori sau cu două nepoate de frate sau de soră, este oprită. 19 ap.; 5 Teofil. Alex.

— Diaconițele care se căsătoresc, să fie anatema și ele și cei ce le iau de soții. 15, IV.

— Nu se cuvine a ține nunți în Patruzecime. 52 Laodiceea.

— Căsătoria în săptămîna I-a după Paști e oprită. 66, VI.

- Cel ce se căsătorește cu logodni ca altuia, să se pună sub acuză da adulter. 98, VI;¹ 22 Ioan Postnicul.
- • Cei ce s-au căsătorit cu două surori, sau cel ce a luat pe soția fratelui său, sau pe sora soției sale, nu se primește la pocăință, înainte de a se desface acea căsătorie nelegiuită. 23, 78, 87 Vas. c.M.; 11 Tim. Alexandrinul.
- Cel ce din neștiință încheie o căsătorie nelegiuită să fie tratat cu blîndețe, dacă desface căsătoria și regretă în mod sincer ceea ce a făcut. 13. Teofil. Alex.
- Presbiterul care, din neștiință, a încheiat o căsătorie ilegală, pier de dreptul de a săvîrși serviciul divin, însă i se permite să poarte denumirea de presbiter și să șadă între preoți, bineînțeles dacă a desfăcut căsătoria ilegală. 26, VI; 27 Vas. c.M. Vezi și IMPEDIMENTE LA CĂSĂTORIE, DIVORȚ.
- CĂSĂTORIA**, a II-a se permite. 87 Vas. c.M.
- Cel ce s-a căsătorit de două ori după botez, nu poate fi cleric. 17 ap. 3, VI, 12 Vas. c.M.
- Presbiterul să nu ia parte la nunțile celor căsătoriți a doua oară, 7 Neomezarea.
- CĂSĂTORIA** a IV-a e oprită, 4 Vas. c.M.
- CÎNTAREA** bisericască să fie lină. Cei ce cîntă în biserică să nu strige, «silind firea spre răcnire». 75, VI. In Biserică nu se cîntă cîntări neaprobat de autoritatea bisericască. 59 Laodiceea.
- CIRCIUMA**. Clericii nu au voie să între în circiumă. Cei ce mîncă în circiumă, afară de cazul cînd sînt în călătorie, să se afurisească. 54 ap. 24 Laodiceea; 40 Cartagina.
- Clericul care ține circiumă, ori să înceteze ori să se caterisească, 9, VI.
- CELIBAT**. Cei ce sînt apți de a fi clerici, pot fi hirotoniți și dacă nu sînt căsătoriți, însă după hirotonie nu mai au voie să se căsătorească. 26 ap., 6, VI, 6 Vas. c.M.
- Cel ce a făcut vot de celibat, nu se mai poate căsători, 16. IV, 18 Vas. c.M.
- Celibatul nu. este condiic la Intrarea în cler. 13, VI.
- CETATE**. Dacă o cetate este ridicată în rang de către autoritatea de Stat să aibă și biserica în vedere acest lucru și împărțirea teritoriilor bisericesti să urmeze celei politice. 17, ÎV, 38. VI.
- Dacă'o cetate a fost onorată cu titlul de Mitropolie, atunci și episcopul de acolo se va bucura de onoruri mitropolitane, însă prn aceasta nu se va ec'uce nici o știrbire drepturilor vechiului Mitropolit. 12, IV.
- Să nu fie doi Episcopi într-o cetate. 3, I.
- CINCIZECIME**. în zilele Cincizecimii trebuie sa ne rugăm stînd, nu plecînd genunchii la pămînt. 20, I; 91 Vas. c.M.
- CIRCUMSCRIPTIILE BISERICESTI**, împărțirea ior să se facă avîndu-se în vedere împărțirea politică a St.itutui, 17, IV; 38, VI.
- CIRCUMSTANȚE AGRAVANTE**. Păcatele săvîrșite cu nerușinare, se pecepsesc mai aspru. 37, Nicăifor Mart.
- CIRCUMSTANȚE ATENUANTE**. Cei ce-și mărturisește singur păcatul, va fi supus unor epimimii mai blînde j iar celui ce, în timpul penitentei dă dovezi de îndreptare, i se poate scurta timpul penitentei, 4, 5, Grig. de Nissaț 61 Vas. c.M. ; 13 Teofil Alex.; 29, 30 Nichifor Mart.
- CITAȚIE**. Clericul care este învinuit de ceva, trebuie citat în fața forului judecătoresc competent, pentru a fi ju-

decât Dacă nu se prezintă, va fi judecat și pedepsit în lipsă. 74. ap. ; 19 Cartagina.

CLERIC poate fi orice creștin vrednic, fără a se avea în vedere neamul din care se trage. 33, VI.

— în cler poate fi primit: cel vătămat la ochi sau rănit la picior. 77 ap; cel ce a fost în mod forțat castrat de alții sau dacă s-a născut din famen; 21 ap.; cel rîlscut din flori sau din căsătoria a doua sau a treia. 8 Michifor Meri.

— Nu poate fi cleric: cel ce s-a căsătorit de două ori după botez, sau care a avut concubină, 17 ap ; 3, VI, 12 Vas. c.M.; cel ce s-a căsătorit cu o văduvă sau divorțată sau desfrînată. 18 ap.; 3, VI; cel ce a fost căsătorit cu două surori sau cu o nepoată do soră, 19 ap.; 5 Teofil Alex. ; cel ce s-a mutilat. 22 ap.; 1, I; cel ce este dovedit că a desfrînat sau adulter, 61 ap.; 9 Neocez. 3, Teofil Alex.; 7, 36 Nichifor Mart.; cel ce este surd sau orb, 78 ap. ; cel ce are demon, 79 ap.; cel ce e botezat de curînd, 80 ap.; 2, I, 10 Sardica, 3 Laodiceea ? cel ce a fost botezat pe patul de boală, 12 Neocezarea; cel ce s-a lepădat de credință, fără a fi fost forțat, 3 Ai. c.M.; cel ce are în familia sa membri eterodocși, 36 Cartagina; acela a cărui soție a comis un adulter, 8 Neocezarea, 21 Ioan Postnicul; cel ce, în copilărie a fost pîngărit de cineva, 30 Ioan Postnicul; cel care a furat bunuri publice, 42 Ioan Postnicul.

— Clericul care se castrează pe sine, să se caterisească, 23 ap. I, I.

— Nimeni nu poate fi primit în cler, fără a i se examina conduita sa religioasă și morală, 9, I; 89 Vas. c.M., 4 Ciril Alex.

— Nimeni nu are dreptul să îndeplinească vre o funcție clericală înain-

te de a fi primit formal în cler. 14, VII.

Nimeni nu poate fi primit în cler, fără o destinație specială 6, IV. Clericul nu poate fi în același timp, titular la două biserici 10, IV, 15, VII.

Clericii străini să nu se primească de către alți Episcopi 54, 90 Cartagina.

Clericul care se mută în altă parohie, împotriva voinței Episcopului său, să fie silit să se înapoieze la parohia sa, iar dacă nu vrea, să fie excomunicat, 15 ap., 15, 16, I; 5, 20, IV Can. 3 Antiohia zice : să fie caterisit.

- Nici un cleric nu poate pleca spre a se așeza în altă Eparhie fără scrisoare de dimitere (canonică) de la Episcopul său. Cel ce pleacă fără o astfel de scrisoare să se caterisească, atît el cît și Episcopul care l-a primit. 17, VII; 10, VII; 13, IV.

- Dacă un cleric afurisit merge în altă Eparhie, și acolo e primit fără scrisori de recomandare, să se afurisească, atît el, cel primit, cît și cel care l-a primit, 12, 13 ap.

- Clericul care, hirotont fiind pe seama unei biserici, nu vrea să meargă și să ocupe locul pentru care a fost hirotont să se afurisească. Dacă însă (Episcop fiind) se duce, dar nu-l primește poporul, atunci să fie afurisiți clericii aceluși ținut 36 ap.; 17 Antiohia.

- Numirea unui cleric făcută într-o altă Eparhie, fără învoirea Episcopului său, e nulă. 15 Sardica.

- Clericul care petrece mai mult timp în altă Eparhie fără autorizația Episcopului său, să fie pedepsit. 23, IV; 16 Sardica.

- Clericul care e transferat de la o biserică la alta, să nu se amestece în chestiunile bisericii de la care

- a fost transferat. În caz contrar se caterisește, 10, IV.
- Clericul să nu facă nimic fără învoirea Episcopului. 39 ap. 57 Laodiceea.
 - Să nu călătorească fără știrea episcopului, 41 Laodiceea.
 - Să nu călătorească fără carte, canonică, 42 Laodiceea.
 - Clericul care defăima pe Episcopul său, sau pe un alt cleric, să se caterisească, 55, 56 ap.
 - Clericul care nu se supune Episcopului său, să fie pedepsit cu pedesele prevăzute de canoane, 8, IV.
 - Clericul care face sau participă la complot împotriva Stăpînirii și Stat, împotriva Episcopului, sau împotriva altor clerici, să se caterisească. 31 ap.; 84 ap.; 18, IV; 34, VI.
 - Clericul care defăima pe Episcopul său, și separîndu-se de el, face adunare îndeosebi, deși nu știe nici o vină asupra Episcopului să se caterisească. 31 ap.; 31, VI; I Vas. c.M.; 5 Antiohia; 35 Laodiceea; 13, 14, I-II; 10 Cartagina. Alte canoane spun: să fie anatema. 6 Gangra; 11 Cartagina.
 - Clericul care liturghisește sau botează în afară de biserică, fără învoirea Episcopului, să fie caterisit. 31, 59, VI; 10, VII; 12, MI.
 - Clericul care nu pomenește la Liturghie pe Episcopul său sau Episcopul care nu pomenește pe Mitropolitul său. să se caterisească, 13-15, MI.
 - Clericul care se face vinovat de desfrînare, sperjur, furt sau alt păcat de moarte, să se caterisească, 25 ap.; 4, VI, 3, 32 Vas. c.M.; 18 Ioan Postnicul.
 - Cel caterisit, dacă îndrăznește să facă servicii divine, «să nu mai aibă nădejde... de reintegrare». 4 Antiohia; 28 ap.; 29 Cartagina.
 - Clericul care se îndeletnicește; cu vrăjitoria, sau cu descîntece, sau cu ghicitoria, sau cu astrologia, să se arunce din Biserică. 3G Laodiceea; 72 Vas. c.M.
 - Ereticul nu poate fi martor împotriva clericului. Un singur martor nu-i suficient pentru a dovedi vinovăția clericului, 75 ap.
 - Clericul să se despartă de soția sa, dacă aceasta a comis adulter. Dacă nu se desparte, să înceteze din preoție. 8 fsecocaz; '21, 62 Ioan Postnicul.
 - Alegerile clericilor se fac de clerici și credincioși. 6 Sardica; 50 Cartagina; 89 Vas. c.M.; 7 Teofil A'ex.
 - Clericul care refuză promovarea ce i se face de către Episcop, să fie scos și din treapta pe care n-a vrut să o părăsească. 31 Cartagina.
- COMERȚ, Cei ce face comerț în curtea bisericii, să se afurisească. 76, VI.
- COMPLICITATE. Clericii sau monahii, care se unesc cu cei ce disprețuiesc sau vor să facă vreun rău stăpînirii de Stat, sau altor clerici. să se caterisească. 31 ap., 84 ap.; 18, IV; 34, V;
- CONCUBINAJUL, nu este nuntă. De aceea. i. cei ce trăiesc astfel, să se despartă. 26 Vas. c.M.
- Cei ce trăiește în concubinaj cu femeia căsătorită sau logodită cu altul, e vinovat de adulter, 37 Vas. c.M.
- CONSPIRAȚIE, vezi CATERISIRE.
- CONTUMACIE. Clericul care este citat în fața forului judecătoresc bisericesc și nu se prezintă, va fi judecat în lipsă. 74 ap.; 19, 77 Cartagina.
- COPIII despre care nu se știe dacă sînt botezați sau nu trebuiesc botezați, 72 Cartagina.
- Copiii născuți din tîitoare (din flori), sau din căsătoria a doua sau a treia, dacă dovedesc viață vrednică de preoție, pot fi hirotorhi, 8 Nichifor Mărturisitorul.

CREDINȚA. 6 Neocezarea ; I, II; 7, III; 2 Cartag. ; I, VI.

CRUCE, 91 Vas. c.M.; 73, VI.

CTITOR, I, I-II.

CUMINECĂTURA celor bolnavi *de* moarte să li se dea, chiar dacă se află sub epitimie, ca să nu fie lipsiți de merindea cea mai de pe urcă, 13, I; 6 Ancira; 7 Cartagina, 73 Vas. c.M., 2, 5 Grig. de Nissa.

— Clericul care cere plată pentru Sf. Cuminecătură, să se caterisească, 23, VI. Ghenadie al Constantinopolului.

— Sf. Jertfă să o săvârșească numai persoane care au ajunat. 29, VI; 41 Cartagina.

— • Celui bolnav, în primejdie de moarte, se cuvine să i se dea Sf. Cuminecătură, «chiar și după ce a gustat mîncare». 9 Nichifor Mart.

— Mumei clericii au voie să se cuminece în altar. 19 Laodiceea.

— «Nu se cuvine călugărițelor să se împărtășească de la călugărul presbiter tînăr, cînd acesta slujește și împărtășește». 23 Nichifor Mart.

CUMUL. Un cleric nu poate funcționa, în același timp, la două biserici. Cel ce nu respectă această dispoziție, se caterisește. Excepție se admite numai acolo unde este lipsă de clerici. 10. IV; 15, VII.

CUSCRIA este impediment la căsătorie, pînă la gradul IV, inclusiv. De aceea este interzis să se căsătorească : tatăl și fiul cu mama și fiica (gr. II); tatăl și fiul cu două surori (gr. III) ; doi frați și două surori (gr. IV). Cei ce nesocotesc această rînduială «să cadă sub canon de 7 ani, firește după ce s-au despărțit de însoțirea neghiuită». 54, VI. Vezi și RUDENIA.

DARUL dumnezeiesc nu se vinde. Clcnwl care cere plată pentru Sf. Cumine-

cătură, să se caterisească, 23. VI; Vezi și: SIMONIE.

DEFĂIMARE. Clericul care defăimează pe Episcop, să se caterisească, 55 ap. ; 13, I-II.

— • Clericii inferiori, care defăimează pe presbiteri sau pe diaconi, să se afurisească. 56 ap.

— Episcopul care defăimează pe mitropolitul său, să se caterisească. 14, I-II.

— Clericul care defăimează stăpînirea de Stat sau pe dregători, să se caterisească; mireanul să se afurisească 84 ap.

— Clevetitorii nu au dreptul să acuze pe Episcop. 8 Cartagina.

— Clericii să nu fie bîrfitori. 89 Vas. c.M. Vezi și : DISPREȚ.

DEFECTE CORPORALE. Cel ce este vătămat la ochi sau rănit la picior, dar are celelalte calități fizice și psihice, poate fi cleric, 77 ap.

— Cel surd sau orb nu poate fi cleric. 78 ap.

DEGRADARE. Episcopul nu poate fi degradat la treapta de presbiter, căci dacă nu e vrednic să săvârșească Sf. Taine ca Episcop, nu este vrednic să le săvârșească nici ca presbiter. 29, IV.

DEMISIE. Episcopul, în principiu, nu poate demisiona. 36 ap., 29, IV; 17 Antiohia; 3 Ciril Alex.

— Episcopul nu poate fi înlocuit decât dacă-și dă demisia, sau dacă e caterisit. 16, I-II.

DEPUNERE, vezi și : CATERISIRE.

DEZBINARE. Cei ce produc dezbinări în Biserică, prin nesupunere față de autoritățile bisericesti, să fie predați autorităților lumești, pentru a fi pedepsiți. 5 Antiohia; 9, I-II. Vezi și : SCHISMA.

DESCÎNTĂTOR, vezi: VRĂJITOR.

DESFACEREA CĂSĂTORIEI. Vezi : DIVORȚ.

DESFÎNĂRE. Clericul care se face vinovat de desfrînare, să se caterisească. 25 ap. ; 4, VI; 3, 32, 69 Vas. c.M.; 18 Ioan Post.

— Presbiterul care desfrînează să fie exclus de la rugăciunea comunei și să fie pus în rîndul penitenților. I, Neocezarea.

— Cel ce se căsătorește cu desfrînată, nu poate fi cleric. 18 ap.; 3, VI.

— Cel ce e dovedit că a desfrînat, să nu se promoveze în cler. 6i ap.; 7, 36 Nichifor Mart. Dacă din greșeală a fost promovat, să fie exclus din cler. 3, 6, 9, Teofil Alex.

— Monahii care desfrînează să fie supuși epitiimiilor pentru desfrînați. 44, VI. Să fie supuși epitiimiei adulterilor, 60 Vas. c. M.; să nu se împărtășească doi ani, în care timp să postească și să facă mătăni, 16 Ioan Postnicul. Vezi și: **ADULTER.**

DEZLEGAREA DE AFURÎSIRE. Clericul afurisit nu poate fi dezlegat decît de Episcopul care l-a afurisit, sau de urmașul legitim al acestuia. 32 ap. ; 6 Antiohia.

DEZLEGAREA POSTULUI. Cei bolnavi sînt dispensați de a posti. 69 ap. ; 10 Tim. Alex.

DEVOLUȚIUNEA (Dreptul de devoluțiune). Dacă un Episcop sau Mitropolit întîrzie să instituie econom în Eparhia sa, sau să completeze posturile necesare, sau nu rezolvă chestiunile bisericesti în conformitate cu canoanele, Patriarhul pentru Mitropolit și Episcopii sufragani, sau Mitropolitul pentru Episcopii săi, are dreptul de a completa posturile vacante, sau de a rezolva chestiunile bisericesti din acea Eparhie, fără ierarhul respectiv. De asemenea și Episcopul are dreptul de a institui econom la mînăstire, dacă egumenul nu completează acest post. 11, VII; 52, 55 Cartag.

DIACONUL se hirotonește de un Episcop, 2 ap.

— Nu poate face nimic fără ordinul Episcopului. 15,39 ap.

— Să nu se mute din oraș în oraș, Dacă pleacă în altă Eparhie, fără învoirea Episcopului, să nu mai înturghisească, ci «să se împărtășească ca un laic». 15 ap.; 15, 1.

— Diaconul care-și părăsește parohia sa și nici la invitarea Episcopului nu vrea să se întoarcă la locul de unde a plecat, să se caterisească, 3 Antiohia.

— Nu poate fi primit în altă Eparhie, fără scrisoare de recomandare. 33 ap.

— Care-și leapădă soția, sub cuvînt de evlavie, să se afurisească, iar dacă persistă, să se caterisească, 5 ap. ; 13, VI.

— Nu poate fi diacon cel ce s-a căsătorit de două ori, după botez sau a avut concubină. 17 ap.; 12 Vas, c.M. ; sau dacă a luat văduvă, sau lepădată, sau desfrînată. 18 ap.; 3, VI.

— Nu poate cumineca pe preoți, 13 ;

— Să stea la serviciile divine în urma preoților. Dacă nu se supune acestei dispoziții, să piardă diaconia. 7, VI; 18, I; 20 Laodicea. însă în cazul cînd este reprezentantul Episcopului, Mitropolitului sau al Patriarhului, la adunări afară de biserică (adică nu la serviciile divine), «atunci i se va da cinstea ca celui ce suplinește locul aceluia». Deci va putea sta cniar între Episcopi. 7, VI.

— Care e neînsurat, dacă declară la hirotonie că are de gînd să se căsătorească, se poate căsători și după hirotonie. 10 Ancira.

— Care s-a hirotonit necăsătorit, nu se mai poate căsători, 26 ap. ; 6, VI; Vezi și: **CLERIC.**

- DISC.** Clericul care-și însușește și profanează Sf. Disc, să se caterisească. 10, MI.
- DISPENSA.** Episcopul are dreptul de a dispensa pe fiii săi sufletești de la observarea anumitor prescripții canonice. 12, I; 16, IV; 102, VI; 2, 5, 7 Ancira; 6, 43 Cartagina; 1 Vas. c.M.; 4, 5, 7 Grig. de Nissa.
- DISPREȚ.** Clericul care disprețuiește pe Episcopul său și se separă de el, să se caterisească; mireanul să se afurisească. 31 ap., 5 Antiohia; 10, 11 Cartagina.
- DIVORȚ.** Clericul care divorțează de soția sa, din motiv de evlavie, să se afurisească, iar dacă stăruie în greșală, să se caterisească. 5 ap. ; 15, VI.
- Presbiterul care, din neștiință, a încheiat o căsătorie ilegală, trebuie să divorțeze. 26, VI.
 - Clericul trebuie să divorțeze de soția sa, dacă ea a comis adulter. Dacă nu divorțează, încetează de a mai fi cleric. 8 Neocezarea; 21, 62 loari Postnicul.
- DOBÎNDA,** vezi : CAMĂTĂ.
- DOJANA.** Episcopul care, afară de forță majoră, nu merge la Sinod, să fie muștrat, frățeste. 19, IV; 8, VI.
- DOVEZI LA JUDECATA.** Pentru a dovedi vinovăția cuiva, se cer cel puțin doi martori. Un martor nu e suficient. 75 ap.; 85, VI; 132 Cartagina.
- Nimeni nu poate fi pedepsit fără a se dovedi vinovăția lui. 133 Cartagina, Vezi și MARTOR.
- DOXOLOGIA.** «Mărire Tatălui, împreună cu Fiul și cu Duhul Sfânt» este ortodoxă. Aceasta se poate dovedi cu Sf. Tradiție. 92 Vas. e.M.
- DUHOVNICUL** să dea fiecărui penitent doctoria duhovnicească potrivită păcatelor săvârșite de acesta, 1, 8. Grig. de Nissa; 102. VI; Ioan Hrisostom, îndrumări adresate duhovnicilor.
- Să nu divulge păcatele ce i-au fost mărturisite în Taina Spovedaniei. 34 Vas. c.M.; 28 Nichifor Mart; 132 Cartagina.
 - Să se oprească de la Sf. Cumine cătură, dar să nu interzică intrarea în biserică a celor ce mărturisesc păcate grele, ascunse. 28 Nichifor Mărturisorul.
 - R ă procedeze cu chibzuință cu cei ce, de bună voie, își mărturisesc păcatele. 30 Nichifor Mărturisorul.
- DUMINICA.** Clericul care postește (post sec) Sîmbăta sau Duminica (afară de Sîmbăta Mare), să se caterisească; mireanul, să se afurisească. 66 ap.; 55, VI;
- «Dacă cineva, pentru asceză părută, ar ajuna Duminica, să fie ana tema». 18 Gangra.
- DUMNEZEU.** Orice acțiune să înceapă și să sfîrșească cu Dumnezeu, I, VI,
- ECDIC,** vezi : AVOCAT.
- ECONOM,** Fiecare Eparhie să aibă un econom cleric, care să chivernisească averea bisericească «după socotința Episcopului său». 26, IV; 11, VII. —• Dacă Episcopul nu numește econom în Eparhia sa, are dreptul să numească Mitropolitul econom, în acea Eparhie, peste capul Episcopului, sau Patriarhul peste capul Mitropolitului. 11, VII.
- «Venitul Bisericii văduvite, să se păstreze nevătămat de către economul acelei Biserici». 25, IV.
- EGUMENUL** are datoria de a supraveghea pe călugări. Cel ce neglijează această datorie, să fie afurisit. 3, I-II. —• Care primește pe cineva în monahism, fără a fi făcut ucenicie (noviciat), să fie înlăturat din egumenie, 5, I-II.
- Călugării care ies din mînăstire fără învoierea egumenului, «să se supună epitiimiilor cuvenite», 46, VI.

- Egumenul care risipește averea mînăstirii, sau o vinde, să fie izgonit din mînăstire, 12. VII.
- • Egumenul care e presbiter, are voie să săvîrșească hirotésie de citeț și ipodiacon, în mînăstirea sa. 14, VII ;' 6 Nichifor Mart.
- Egumenul care primește în mînăstire, pentru bani, pe cei ce intra în monahism, să se caterisească. 19, VII.
- Se numește de Episcop. 80 Cartag.; I, MI.
- Episcopul nu are voie să pună egumen la o mînăstire din Eparhia sa pe un călugăr din altă Eparhie, dacă acesta nu aduce scrisoare de demitere de la Episcopul competent. 80 Cartagina.
- Legătura pusă de egumen asupra unui călugăr, poate fi dezlegată de Episcop. 7 Nic. al Constantinopolului.

EPARHIA este condusă de Episcop. 9 Antiohia.

- Episcopul nu are voie să meargă, nepofit, în Eparhie străină și să se amestece în afacerile acelei Eparhii. 35 ap.; 2, II; 20, VI; 18 Ancira; 3, 11 Sardica; 13, 22 Antiohia.
- «empărtirea parohiilor (Eparhiilor) bisericești să urmeze alcătuirii lor civile și de Stat». 17, IV; 38, VI.

EPILEPSIE. Cei ce sufăr de epilepsie cronică, nu pot fi clerici. 79 ap.

EPISCOPIE. Episcopul care zidește mînăstiri în paguba Episcopiei, «să se supună certării cuvenite», 7, I-II. Vezi și : EPARHIE.

EPISCOPUL «Să se hirotonească în prezența a doi sau trei episcopi», t ap.

- Să fie hirotonit de trei Episcopi. 66, I; 13, 49 Cartagina.
- Cel ce ajunge la această demnitate, prin bani, să se caterisească, «atît clînsul cît și cei ce l-au hiro-

tonit, și să se taie desăvîrșit și de la împărtășire». 29 ap. ; 22, VI ; 5, VII.

Să fie examinat înainte de hirotonie de către Mitropolit, spre a se constata dacă cunoaște bine sau nu Sf. Scriptură și car. -anele, 2, VII ; 12 Laodiceea. Instituirea trebuie făcută în termen de 3 luni de la data vacan-tării. 25, IV.

Episcopul interimar să nu țină scaunul văduvit, ci să se străduiască, ca cel mult într-un an, să fie ocupat cu titular. 74 Cartagina. Să nu fie instituit în localități mici. 57 Laod., 6 Sardica. Să nu fie instituit în Eparhia al cărei Episcop e încă în funcțiune. 16, I-II.

Să nu fie doi Episcopi într-un oraș. 8, I.

Episcopul care refuză să-și ocupe scaunul pentru care a fost hirotonit, să se afurisească. 36 ap., 17 Antiohia.

Deține puterea supremă în Eparhia sa. «Clericii să nu săvîrșească nimic fără învoirea Episcopului, căci el este cel căruia i s-a încredințat poporul Domnului și de la el se va cere socoteală pentru sufletele lor». 34 ep.; 8, IV; 31, 102, VI; 14, VII. 9 Antiohia. Are putere asupra mînăstirilor și călugărilor din Eparhia sa. 4, 3, 24, IV; 41 VI; 12, 17, VII Care nu se îngrijește de Eparhie, să se lipsească de comuniune. 123 Cartagina.

- Să nu se ocupe cu afacerile proprii, în dauna afacerilor bisericești. 71 Cartagina.
- Hirotonește clerici pentru toate treptele bisericești, 2 ap.
- Care hirotonește ca urmaș la episcopie pe o rudă a sa, să se afurisească, 76 ap. ; 23 Antiohia.

- Care repetă o hirotonie validă, să se caterisească. 68 ap.
- Care hirotonește sau numește pe cineva într-o funcție bisericească pentru plată, să se caterisească, 2, IV; 22, VI.
- Are dreptul de a judeca pe clericii din Eparhia sa. 5, I; 9, IV; 102, VI; 14 Sardica.
- Să judece după dreptate. 5, I; 4, VII.
- Să nu condamne pe nimeni, fără dovezi suficiente. 133 Cartagina. 6 Teofil Alex.
- Care face hirotonii în altă Eparhie, Iară învoirea celor în drept, să se caterisească 35 ap; 13 Antiohia.
- Să nu-și întindă jurisdicția asupra altor biserici, afară de Eparhia sa, 35 ap.; 2, II; 8, III; 17, VI; 13 Antiohia, 56 Cartagina.
- Care se amestecă în altă Eparhie, fără învoirea forurilor competente, să se caterisească. 13, 22 Antiohia; 2, II; 20, VI; 18 Ancira; 3, 11, Sardica.
- Care primește clerici din alte Eparhii fără carte canonică, să se afurisească, 16 ap; 16, I; 20, IV; 18, VI; 3 Antiohia; 13 Sardica; 54, 80, 90 Cartagina.
- Care pune «slujitor (bisericesc) străin, din altă Eparhie, în vreo treaptă, fără învoirea Episcopului său propriu, acest fel de așezare să se considere nulă», iar Episcopul care a făcut instituirea, să fie admonestat. 15 Sardica.
- Să fie necăsătorit. 12, VI;
- Cel ce este ales Episcop, dacă este căsătorit, trebuie să se despartă de soția sa, iar ea să intre în mînăstire. 48, VI.
- Avera Episcopului să fie deosebită de averea Eparhiei. Episcopul poate lăsa prin testament averea sa cui voiește. 40 ap.; 2-1 Antiohia. Nu o poate însă lăsa prin

testament eterodocșilor. Dacă o lasă acestora, să se pronunțe, și după moarte, anatema asupra lui. 81 Cartagina.

Episcopul e dator să poarte grijă de averea bisericească 38, 41 ap. Să o administreze cu un econom cleric. 26, IV; 11, VII. Să nu vîndă averea bisericească fără știrea Sinodului și a presbiterilor săi. 33 Cartagina. Să învețe pe fiii săi sufletești, mai ales în Duminici, credința ortodoxă. 19, VI.

Are dreptul de a pregăti Sf. Mir, a consacra fecioarele, a sfinți bisericile și a grația pe penitenți. 6, 43, 126 Cartag.

Să dea certificate de hirotonie persoanelor pe care le hirotonește. 89 Cartagina.

Are dreptul să mărească sau să micșoreze pedepsele bisericești și să grațieze pe penitenții care se căiesc sincer *de* păcatele lor. 12, I; 16, IV; 102, VI; 2, 5, 7, Aliciră; 6, 43. Cartagina; 1, 74, 84, 85 Vas. c.M. ; 5, 7 Grig. Nissa. Nu are voie să îmbrățișeze viața de schimnic, deoarece el e chemat să conducă, nu să fie condus, cum sînt monahii. «Dacă vreun Episcop... ar voi să se pogore la viața monahicească și să îndeplinească locul pocăinței, acesta să nu mai

aibă pretenție la demnitatea arhiericească». 2 Sin. local din C-pol (Sf. Sofia).

Intre episcopi, întîietatea să o aibă cel mai vechi hirotonit. 86 Cartagina.

Episcopul în principiu nu poate demisiona, 36 ap.; 17 Antiohia; 3 Ciril Alex. In cazuri și pentru motive excepționale, poate demisiona. 88 Cartagina. Vezi și: DEMISIE. - Dă clericilor scrisoare de demitere (canonică), 17, VI ; scrisoare de

- pace, 11, IV; scrisoare de recomandare. 11, IV; 12 ap.
- Nu poate fi degradat la treapta de presbiter, căci dacă nu e demn să săvârșească Sfintele Taine ca Episcop, nu este demn nici de presbiter. 8, I; 29, IV.
 - Cel care e acuzat, să fie judecat de Sinod. 74 ap.; 9, 17, IV; 15 *Antiohia*, 3 *Sardica*. Vezi și: FORURI JUDECĂTOREȘTI, APEL.
 - Dacă nu se prezintă la forul de judecată la care e citat, să fie judecat în lipsă, 74 ap., 19 *Cartagina*.
 - Nu poate fi caterisit de doi Episcopi, 1 Sin. din C-pol din anul 394.
 - Care, prin vicleșug caută să se mute de la o Eparhie la alta, să fie pedepsit astfel ca «nici la sfârșitul (vieții) să nu se învrednicească nici chiar de comuniunea laicilor». 1-2 *Sardica*.
 - Să nu-și mute reședința din locul stabilit (catedrală), în altă localitate din Eparhie. 71 *Cartagina*.
 - Care lipsește mai mult de 6 luni din Eparhie, fără motive binecuvântate, «să se înstrăineze desăvârșit de cinstea și de demnitatea ciei Episcop», 16, I-II.
 - Ereticul nu poate fi martor împotriva Episcopului, 75 ap.
 - Episcopul poate fi acuzat numai de oameni vrednici de credință. 74 ap. Nu poate fi acuzat de eretici, schismatici, anatematizați, excomunicați, de cei ce stau sub acuză, de imorali etc. 6, II; 21, IV; 8, 128, 219 *Cartagina*.
- EPISTOLELE CANONICE sînt de trei feluri : 1. de recomandare. 2. de dimitere (canonice), . și 3, de pace.
- «Dacă vreun cleric sau laic, afurisit sau neprimut, ducîndu-se în altă cetate, se va primi fără scrisori de recomandare, să se afurisească, și cel ce l-a primit și cel ce s-a primit». 12 ap.
 - Nici un cleric să nu fie primit în altă Eparhie, fără scrisoare de recomandare. 33 ap.; 11, 13, IV.
 - Episcopii din Africa să nu călătorească la Roma, fără a avea de la primatul lor scrisoare «de dimitere formală sau de recomandare», 23 *Cartagina*.
 - Nici un cleric «nu are voie să se așeze în altă biserică, fără scrisoare de dimitere de la Episcopul său». 17, VI.
 - Clericii care merg la curtea Vasileilor, să nu meargă fără scrisori de dimitere de la Episcopul lor. 106, *Cartagina*.
 - «Săracii și cei ce au nevoie de ajutor... să călătorească numai cu epistole bisericești de pace». 11, IV.
 - «Nici unul dintre străini să nu se primească fără (scrisori) de pace». 7 *Antiohia*.
 - «Presbiterii rurali să nu dea scrisori canonice, decît numai către Episcopii învecinați să trimită scrisori; horepiscopii neprihăniți însă, să dea (scrisori) de pace». 8 *Antiohia*.
 - Clericul să nu călătorească fără carte canonică, 42 *Laod*. Vezi și: CARTE CANONICA.
- EPITIMIA. Cei ce au primit de la Dumnezeu puterea de a lega și dezlega, să cerceteze cu multă băgare de seamă pe cei păcătoși și să le dea astfel de epitimii, care îi aduc cu cî: mai multă ușurință și siguranță la calea binelui. 102, VI.
- Să fie în conformitate cu păcatele săvârșite și mărturisite de penitent. 1. Grig. de Nisa.
 - Episcopul are dreptul să mărească sau să micșoreze epitimiile, precum și să grațieze pe penitenții care se căiesc sincer de păcatele lor. 12, I; 16, IV; 102, VI; 2, 5, 7

Ancira;¹ 6, 43 Cartagina; 2, 54, 74, 84, 85 Vas. C.M.; 4, 5, 7 Grig. de Nissa; 3 Atanasie c.M.; 3 Icr.n Postai cnl.

EREMIȚII care cutreieră satele și oracole, fără rost, sau să intre în mînăș;ire, sau să fie alungați în pustiu. 42 VI. Vezi și: MONAH.

ERETICII. Clericul care se va ruga împreună cu ereticii, să se afurisească, «iar de le va da voie a lucra ca clerici, să se caterisească». 45 ap.

— Clericul care intră în casa de rugăciuni a ereticilor, ca să se roage, să fie caterisit; mireanul să fie afurisit, 64 ap.

— Botezul ereticilor și schismaticilor nu e valid; 46, 63 ap.; 1 Csrtagina (Ciprian).

— Hirotonia ereticilor nu e validă. 68 ap.

— Clericul care admite botezul sau jertfa ereticilor, să se caterisească, 46 ap.;

— Ereticii care se convertesc la Ortodoxie, se primesc: unii prin ungera cu Sf. Mir, alții prin Botez, iar alții, dacă dau scrisori de anatimizare a ereziei lor. ÎS, I; 7, II i 95, VI; 7-8 Laod.ț 1, 47 Vas. C.M.; 3 At. c.M.

— Ereticii nu pot fi martori împotri va clericilor. 75 ap.

• Nu pot ridica acuză, cu caracter bisericesc, împotriva clericilor. 6, II; 129 Cartagina.

— Față de ereticii intoleranți și teroriști, să se ceară ajutorul autorităților lumești. 93 Cartagina.

EREZIA. Anatema să fie orice erezie, I, II.

EXAMEN. Candidații la intrarea în cler trebuie examinați din punct de vedere moral și intelectual, înainte de a fi hirotoniți. 9, I; 33, VI; 12, Laodiceea; 18 Cartagina, 89 Vas. c.M., 7 Teofil Alex., 4 Ciril Alex.

EXCOMUNICARE (sau Afurisire). Se pedepsesc cu excomunicarea:

— Clericii care se mută la alte biserici și somați fiind, nu voiesc să se întoarcă la biserica pentru care au fost hirotoniți, 16, I; 20, IV.

— Monahii care desconsideră normele canonice ale Bisericii. 4, IV.

— Monahii și monahiile care, după ce au făcut votul, se căsătoresc. 16, IV.

— Episcopul care primește clerici din alte Eparhii, fără învoirea Episcopului de care depind acei clerici. 20, IV.

• Episcopul care refuză să se ducă la Eparhia pentru care a fost hirotonit. 36 ap., 17 Antiohia.

— Mireanul care se abține de la nuntă, carne și vin, fiindcă le consideră pe acestea lucruri păcătoase. 51 ap.

— Femeia care se mărită cu fratele bărbatului ei și nu se desparte de ei. 2 Neocezarea.

Vezi și : AFURISIRE.

EXCOMUNICAT. Cel ce se roagă împreună cu un excomunicat, să fie afurisit. 10 ap. ; 2 Antiohia.

— Clericul sau laicul care este afurisit, dacă se duce în altă Eparhie și acolo e primit fără scrisori de recomandare, să se afurisească cel ce l-a primit. 12 ap., iar afurisitului să l se prelungească afurisirea. 13 ap.

— Cel ce a fost excomunicat de Episcopul său nu poate fi primit de alt episcop, pînă cînd nu i se ridică pedeapsa de către forările în drept (Episcopul sau Sinodul), 16, 32, ap.; 5, I; 3, 6. Antiohia; 13 Sardica.

— Excomunicatul nu poate ridica acuză cu caracter bisericesc contra clericilor. 6, II; 128 Cartagina. Vezi și : AFURISIT.

FEMEIA să tacă în biserică. 70, VI.

— Să nu intre în altar. 44 Laodiceea.

Călugăritele au voie să intre, 15 Nichifor Mart.

- FORURI JUDECĂTOREȘTI. Episcopul care «va fi acuzat cu ceva de către oameni vrednici de credință» să fie judecat de Sniocl. în acest scop el va fi citat și audiat. Dacă însă nu se prezintă în [așa Sinodului, după prima citare, va mai fi citat încă de două ori, și dacă nici după aceasta nu sa prezintă, va îi judecat în lipsă. 74 ap. ; 6, II. Dacă nu se poate întruni Sinodul din diferite motive, atunci sa se judece acel Episcop de 12 Episcopi, presbiterul (în apel), de 6 Episcopi, și diaconul de 3 Episcopi, 12, 20, 100 Cc.rtagina.
- Presbiterii din Tripolitmiia să se judece de 5 episcopi. 14, Cartagina.
 - Forul judecătoresc care poate carterisi pe Episcop, este Sinodul, 1 Sin. din C-pol din anul 39-1.
 - Dacă asupra sentnței contra unui Episcop nu cad de acord toți membrii Sinodului, atunci Mitropolitul să mai invite cîțiva Episcopi, ci în Eparhiile învecinate, și aceștia să judece, împreună cu Episcopii provinciei respective, chestiunea controversată. 14 Antiohia.
 - Sentința dată de Sinodul provincial, cu unanimitate de voturi nu se poate apela. 15 Antiohia.
 - Episcopul nu poate da sentința într-o cauză în care este interesat personal. 107 Cartagina.
 - Clericul care are litigiu cu Episcopul, să se judece de Sinodul Mitropolitan. Episcopul, sau alt cleric, care are neînțelegeri cu Mitropolitul să se adreseze Exarhului sau Patriarhului și acesta să judece diferendul. 9, 17, IV; 6, II;
 - Episcopul care are vreo neînțelegeri cu alt Episcop să se judece de Sinodul de care depind ambii Episcopi. 3 Sardica.

- Episcopul are dreptul de a judeca pe clericii din Eparhia sa. 32 ap.; 62 Cartagina. Cei pedepsiți de Episcop, dacă nu sînt mulțumiți cu sentința ce s-a dat împotriva Ier. pot face apel la Mitropolit, sau la Sinod. 5, 1; 6 Antiohia; 1-1 Sardica.
 - Judecarea clericilor se poate face și în absența lor, dacă ei refuză să se prezinte la judecată (77 Cartagina), dar și în absența reclamantului, dacă reclamantul caro să fie judecat. 100 Cartagina.
 - Judecata bisericească să se facă totdeauna în conformitate cu scripturile canonice, 1 Ciril Alex.
 - Duhovnicul și judecătorul bisericesc să fie cu multă băgare de seamă cînd judecă pe un păcătos, ca să-i dea leacul potrivit boalei, 102, VI.
 - în caz că judecarea cuiva într-o anumită localitate ar da naștere la tulburări sau la influențe asupra judecătorilor, judecata se poate face într-o altă localitate. 30 Cartagina.
 - Clericii care refuză să se supună forurilor de judecată bisericești, să se caterisească. 15, 104 Cartagina.
 - Stăpînirea de stat poate dispune, în caz de nevoie, să se întrunească Sinodul episcopesc, pentru a judeca vreun cleric. 104. Cartagina.
- Vezi și : APEL.
- FURT. Clericul care fură, să se caterisească. 25 ap. ; 42 Ioan Postnicul.
- Cel care fură din averea obștească sau bisericească, să nu fie primit în cler. 42 Ioan Postnicul.
- GRAȚIEREA PENITENȚILOR o poate face Episcopul. 6 Cartagina. Preotul poate grația numai în cazuri excepționale, și anume în lipsa Episcopului, și cînd penitentul e pe patul de moarte. 7, 43 Cartagina.
- Episcopul are dreptul de a reduce epitimia celor ce să căiesc sincer

- de păcatele lor. 12, I; 16, IV; 102, VI; 5 Ancira; 74 Vas. c. Mare.
- Grațierea acordată de rătre Epis copii eretici persoanelor care au fost pedepsite de Episcopii orto docși, este fără valoare, 5. III. Vezi și: ABSOLUȚIUNE, EPITIMIE.
- HAINA.** Clericul care nu poartă haina destinată clericilor, să se suspende pe o săptămână. 27, VI.
- Călugăritele să nu se îmbrace în haine luxoase, 45, VI.
- Bărbații să nu se îmbrace în haine femeiești, nici femeile în haine bărbătești. Clericul care nesocotește această normă, să se coterisească; mireanul să se afurisească. 62, VI.
- Clericii să se îmbrace modest. Cei ce se îmbracă în haine strălucitoare (de mătase) să fie supuși epitimiei. 16, VII; 27, VI, 21 Gangra.
- HIROTESIA.** Egumenul, care e presbiter, poate hirotesi citeți și ipodiaconi pentru minăstirea sa. 14, VII; 6 Nichifor Mart.
- HIROTONIA.** Episcopul să fie hirotonit în prezența a 2 sau 3 Episcopi. 1 ap. Canoanele; 4, I; 3, VII; 13, 49 Cartacjina; 1 Sin. din C-pol din anul 394, prevăd să fie hirotonit în prezența a mai mulți episcopi. Hirotonia dacă nu se face după prescripțiile canonice, «să nu aibă tărie». 19 Antiohia.
- Presbiterul, diaconul și ceilalți clerici, să fie hirotoniți de Episcopul eparhial. 2 ap.
- Episcopul care face hirotonia afără de Eparhia sa, fără învoirea Episcopilor respectivi, să se coterisească și el și aceia pe care i-a hirotonit. 35 ap.; 16, I; 2, II; 8, III; 13, 22. Antiohia, 3 Sardica.
- Hirotonia ereticilor nu e validă, 68 ap.
- E valabilă numai dacă e făcută de persoane care au hirotonia de Episcop. 18 Sardica. Săvârșită de un episcop caterisit, nu-i valabilă. Teodor Studituî, Răsp. la întreb. 13. Nu se repetă, 68 ap. și 48 Car-tagina.
- Să nu fie împărtășită neofiiților. 80 ap.; 2, I.
- Să nu fie împărtășită acelor care au fost botezați în timp de boală. 12 Neocezarea.
- Să nu fie împărtășită acelor care s-au jurat că nu primesc a fi hirotoniți. 10 Vas. c.M. Clericul care a fost hirotonit pentru bani, să se coterisească și el și cel ce l-a hirotonit. 29 ap.; 2, IV; 22, VI; 19, VII; 90 Vas. c.M.; Enciclica lui Ghenanie al C-polului, Scrisoarea lui Ta-rasie al C-polului.
- Hirotonia este piedică legală pentru căsătorie, de la ipodiacon în sus. 26 ap.; 6, VI; 1 Neocezarea.
 - Să nu fie împărtășită decât numai după un examen temeinic al candidatului și dacă se constată că el întrunește toate condițiile intelectuale și morale necesare clericilor. 9, I; 33, VI; 12 Laod.; 18 Cartagina, 89 Vas. c.M.; 4 Ciril Alex.
 - Împărtășită celui ce nu întrunește condițiile necesare este necanonice, iar respectivul se exclude din cler. 9, 10, I.
 - Cel ce nu cunoaște bine *SI*. Srip-tură și canoanele și nu are calitățile morale necesare, să nu fie hirotonit întru Episcop. 2, VII;
 - Originea socială a cuiva nu este piedică la hirotonie. 33, VI.
 - Copiii din flori sau din căsătoria a doua sau a treia, dacă au viață vrednică de preoție, pot fi hirotoniți. 8 Nichifor Mart.
 - Hirotonia făcută fără destinație,, e-nulă. 6, IV.

- Episcopul care a fost hirotonit pentru un ținut, să nu pretindă pentru sine și alte ținuturi. 56 Cartagina.
- Bărbatul a cărui soție a comis adulter, nu poate fi hirotonit. 8 Neocezarea.
- Hirotonia întru Episcop să se împărtășească numai după ce candi datul a trecut, în chip reglementar, prin celelalte trepte preoțești. 10 Sardica; 17, MI.
- Cel nevrednic, fiind hirotonit, se depune. 9, Ii 3 Teofil Alex.
- Hirotonia să nu se împărtășească persoanelor care au în familie membri eterodocși. 36 Cartagina.

HOPEPISCOPUL (Vicarul Episcop) poate săvârși hirotonii numai cu încuviințarea Episcopului. 13 Ancira, 89 Vas. c.M. Dacă hirotonește fără această încuviințare, să fie caterisit. 10 A:it:ohia.

- Poate hirotesi citeți, ipodiamoni și exorciști, din încredințarea Episcopului. 14, VII; 10 Antiohia.
- Poate da scrisori de pace 8 Antiohia.
- Să nu facă nimic fără știrea Episcopului din cetate. 57 Laodiceea; 89 Vas. c.M.

HULA, vezi: DEFĂIMARE. IEROSILIE,

vezi: PROFANARE, 29, IV.

IERTARE, vezi: ABSOLUȚIUNE, GRAȚIERE.

IMPEDIMENTE LA CĂSĂTORIE sînt :

- Alienație mintală. 2, 3, 4 Timotei Alexandrinul.
- Lipsa consimțămîntului părților. 38, 40, 42 Vas. c.M.
- Căsătoria existentă legal. 87, 93, VI; 46, 77, 80 Vas. c.M.
- Hirotonia. 26, ap.; 6, 13 VI; 1 Neocezarea.
- Votul castității. 16, IV; 44, VI;¹ 19 Ancira, 6, 18 Vas. c.M.

Postul Paștilor, 52 Laodiceea.

Săptămâna primă după Paști, 66, VI.

Răpirea, 27, IV; 92, VI; 22, 30 Vas. c.M.

Logodna. Căsătoria cu logodnica altuia e oprită. 98, VI; 22 Io a.¹. Postnicul.

Rudenia de sînge pînă la gradul 4 (verii primari). 54, VI. Este interzisă căsătoria între nepot și mătușă. 11. Tim. Alex. Incruscirea pînă la gradul IV : tata și fiul cu mama și fiica, (gr. 2); tata și fiul cu două surori; mama și fiica cu doi frați (gr. 3); doi frați cu două surori (gr. 4), Căsătoria încheiată între cei înrudiți (rudenia de sînge și cuscrie) în gradele de mai sus se desface, iar respectivii «să cadă sub canon 7 ani». 54, VI; «Femeia dacă se va mărita cu doi frați, să se scoată (din comuniune) pînă la moarte». 2 Neocezarea. «Cei ce a luat pe soția fratelui său, nu se va primi înainte de a se despărți de ea». 23 Vas. c.M. Cel ce se căsătorește cu sora primei sale soții, să fie supus pedepsei adulterului. 78, 87 Vas. c.M.; 11 Timotei Alex. Fiul să nu ia de soție pe concubina tatălui, nici tatăl pe concubina fiului. 87 Vas. c.M. Un soț nu se poate căsători cu soacra sa, s r. u cu fiica soției sale dintr-o altă căsătorie. 87 Vas. c.M. Rudenia spirituală pînă în gradul 2 (naș și mamă văduvă a fiului), 53, VI.

Deosebirea de religie. Căsătoria cu ereticii e interzisă. 14, IV; 72-VI; 23 Ioan Postnicul. Cel ce încheie căsătorie cu persoană cu care știe că e înrudit, ir. gradele în care canoanele opresc căsătoria, «va primi epitimia adulterilor». 63 Vas. c.M.

- Clericul să nu binecuvinteze căsătoria la încheierea căreia se opun impedimente canonice. 11 Tim. Alex.
- Cei ce încheie căsătorie, de canonicitatea căreia sînt greșit convinși, să fie tratați mai blînd. 26, VI 27 Vas. C.M.; 13 Teofil Alex.
- IMPEDIMENTE DE A INTRA IN CLER.** vezi: CLERIC.
- ÎNAINȚARE.** Clericul care refuză să primească treapta superioară la care e înaintat de Episcop, «să nu mai slujească nici în treapta din care n-a vrut să iasă». 31 Cartagina.
- INFRAȚIUNI,** vezi : AFURISIRE, CATERISIRE, PĂCATE etc.
- INOVAȚIILE** sînt interzise. 21 Gangra ; 7, 8, III; 2, 32, VI. Vezi și OBICEL, TRADIȚIE.
- INSTANȚE JUDECĂTOREȘTI,** vezi: FORURI JUDECĂTOREȘTI.
- INTERDICT.** Episcopul să nu închidă vreo biserică și să interzică a se face slujbă în ea, pentru ca în felul acesta să poată obține anumite beneficii materiale. 4, VII.
- INTERSTIȚIU** se numește intervalul de timp dintre dobîndirea treptelor ierarhice. Episcopul să treacă prin toate treptele inferioare ale preoției, «împlinind în fiecare stare timpul hotărît de lege». 17, MI. 10 Sardica.
- INTERVENȚIE.** Episcopul să intervină la cei în drept, în cauza celor asupriți și nedreptățiți. 7 Sardica, 75 Cartagina.
- Clericul care mijlocește ca cineva să fie hirotonit, sau numit într-o funcție bisericească, prin simonie, să fie caterisit; mireanul să fie anatematizat, 2, IV.
- INVENTAR.** Bunurile bisericești trebuiesc inventariate, ca să nu fie confundate cu ale clericilor. 40 ap.; 24 Antiohia.
- Averea fiecărei mînăstiri să fie trecută într-un inventar, care se păstrează la Episcopie, I, I-II.
- JOCURI DE NOROC.** Clericul care joacă jocuri de noroc, «ori să înceteze, ori să se caterisească». 42 ap.i 50, VI.
- Clericii inferiori, dacă joacă jocuri de noroc, «sau să înceteze, sau să se afurisească». 43 ap.j 50, VI.
- JUDECATA BISERICESCĂ,** vezi: FORURI JUDECĂTOREȘTI.
- JUDECĂTORII BISERICEȘTI.** Dacă se vedește «că au judecat din dușmănie, sau din patimă, sau că prin vreun dar s-au mituit», să fie pedepsiți. 15 Cartagina.
- Să fie mai cu băgare de seamă cum aplică pedepsele la diferite infrațiuni. 102, VI.
- JURĂMINTUL.** Clericul sperjur să se caterisească. 25 ap.
- JURISDICȚIE.** Episcopul unei Eparhii să nu-și întindă jurisdicția și asupra altei Eparhii. 35 ap.j 2, II; 8, IIIj 20, VIji 56, 120. Cartagina; 13, 22 Antiohia.
- Episcopul are jurisdicție asupra tuturor credincioșilor (clerici și mireni) și instituțiilor bisericești din Eparhia sa. 8, IV; 9 Antiohia. Vezi și: EPISCOP.
- JUSTIȚIA BISERICESCĂ,** vezi: FORURI JUDECĂTOREȘTI.
- LAICUL,** Vezi: MIREANUL.
- LIBERTINUL** nu poate acuza pe clerici. 129 Cartagina.
- LITURGHIA** să se officieze numai de cei ce au ajunat. 29, VI; 41, 47. Cartagina. In joia Mare se poate săvîrși și de cei ce au mîncat înainte de a sluji. 41 Cartagina. Can. 29, VI abrogă aceasta dispoziție.
- Clericul care liturghisește în afara de biserică (ex. case particulare), fără autorizația Episcopului, să

- se caterisească 31, VI; 10, VII; 58 Laod., 12, I-II.
- LOCURI SFINTE.** Clericii care se poartă cu dispreț față de locurile sfinte, să se caterisească; mireanii să se afurisească. 97, VI.
- LOGODNICA.** Cel ce se căsătorește cu logodnica altuia comite adulter. 98, VI; 22 Ioan Postnicul.
- LOVIRE.** Clericul care dă cuiva o lovitură cin care urmează moartea, să se caterisească; mireanul să se afurisească. 65 ap. Vezi și BĂTAIE.
- MALACHIE.** Clericul care a făcut malachie, fie înainte, fie după hirotonie, să fie supus epitimiei. în caz că e recidivist, să înceteze din preoție. 12 Ioan Postnicul.
- MARTOR.** Poate fi numai un creștin ortodox, cu viața morală ireproșabilă. 75 ap.; 129, 131 Cartagina. 6, II; 9 Teofil Alex.
- Ereticul nu poate fi martor împotriva clericilor. 75 ap. De asemenea nu pot fi nici anatematizații, schismaticii, excomunicații, caterisiții, cei ce disprețuiesc canoanele, cei cu viață imorală, cei ce au fost dați în judecată și nu s-au dezvinovățit, rudele acuzatorului și persoanele sub vârsta de 14 ani. 128, 131 Cartagina ; 6, II; nici libertinii, cei opriți de legile civile, paginii etc. 131, 129 Cartagina.
 - Un singur martor nu e suficient pentru a dovedi ceva, ci se cer cel puțin doi martori. 75 ap. ; 2, I; 85, VI; 132 Cartagina.
 - Fiecare e obligat să mărturisească, atunci când e nevoie tot ceea ce știe sau ce a văzut pe cineva făcând. 71 Vas. c.M. ; 38 Ioan Postnicul.
- MĂRTURISIREA PĂCATELOR.** Duhovnicul să păstreze secretul păcatelor ce i-au fost mărturisite. 132 Cartagina; 32 Vas. c.M.; 28 Nichifor Mart. Vezi și PENITENȚA, EPITIMIE.
- MÎNĂSTIRE.** Nimeni nu poate întemeia o mânăstire, fără binecuvântarea Episcopului competent. 4, IV; 17, VII, I, I-II.
- Mânăstirile stau sub supravegherea Episcopului, 4, 8, IV.
 - Averele fiecărei mânăstiri trebuie trecută într-un inventar care se păstrează la Episcopie, I, I-II.
 - Fiecare mânăstire să aibă un econom. 11, VII.
 - Averile mânăstirești să nu se înstrăineze. Episcopul care face altfel, să fie izgonit din Episcopie; egumenul să fie izgonit din mânăstire. 12, VII; 24, IV; 49, VI; I, I-II.
 - Episcopul care zidește mânăstire în paguba Episcopiei, să fie supus certării convenite. 7, I-II.
 - Episcopul nu are voie să primească în cler sau să pună egumen la o mânăstire din Eparhia sa, pe un călugăr venit din altă Eparhie, fără scrisoare de dimitere de la Episcopul său. 80 Cartagina.
 - Episcopul sau egumenul care primește pe cineva în mânăstire pentru bani să se caterisească; egumenul să fie izgonit din mânăstire. 19, VII.
 - Mânăstirile mixte (de călugări și călugărițe în același loc) sînt interzise. 20, VII.
 - Să nu se țină femei în serviciu' mânăstirilor de bărbați. Egumenul care face altfel să se certe, iat dacă stăruie să se caterisească 18, VII.
- MINCARE.** Nu se cuvine a mânca în biserică. Cel ce mănîncă sau să înceteze, sau să se afurisească. 74, VI; 28 Laodiceea, 42 Cartagina.
- Cel ce vinde mîncare în curtea bisericii, făcînd astfel aci negustorie, să se afurisească. 76, VI.
 - Clericul care se reține de la mîncare de carne, deoarece consideră

- carnea un lucru păcătos, «ori să se îndrepteze, ori să se caterisească și să se lepede din Biserică. Așijderea și laicul». 51, 53 ap.; 1-1 Ancira.
- MIR. O parte din ereticii care se con\ er\ teșe la Ortodoxie, se primesc în biserică prin ungere cu Sf. Mir. 7, II; 95, VI; 7 Laodiceea; 1 Vas. c.M.; Vizi și : ERETICI.
- Sf. Mir să nu se pregătească de presbiteri, ci numai de Episcopi. 6 Cartagina.
 - Apostatii care se întorc la Biserică, să fie unși cu Sf. Mir. i Io an Postnicul.
- MIREANUL să nu-și însușească dregătoria învățătoarească în Biserică. 64, VI.
- Să nu citească de pe amvon, 33, VI.
 - Să nu-și ia singur Sf. Cuminecă tură, de față fiind clerici. Dacă face aceasta, să se alurisească pe o săptămână. 53, VI.
 - Nu are voie să intre în altar. 69, VI.
 - Nu are voie să cînte {fără cîntăret), în biserică. 15 Laodiceea.
 - Care defăima stăpînirea de stai sau pe dregători, să se afurisească. 84 ap.
- MITĂ. Judecătorul bisericesc care este mituit, să fie pedepsit. 15 Carta.;
- MITROPOLITUL este cel dinții dintre Episcopii provinciei respective. 34 ap.; 9 Antiohia. Vezi: DEVOLUȚIUNE.
- Episcopii fiecărui neam trebuie să aibă un Mitropolit al lor. 34 ap.
 - Mitropolitul convoacă și prezidează Sinodul. 20 Antiohia.
 - Are dreptul de supraveghere asupra tuturor afacerilor și Episcopilor din Mitropolie. 34 ap.; 9 Antiohia.
 - Episcopii să nu facă nimic mai de seamă fără Mitropolit. 34 ap. ; 9 Antiohia.
 - Mitropolitul nu-și poate întinde jurisdicția peste hotarele provinciei sale și nu poate întreprinde nimic mai de seamă, fără învoirea Episcopilor subordonați. 34 ap.; 2, II; 8, III; 9 Antiohia.
 - E dator să îngrijească de completarea vacantelor episcopale; 25, IV.
 - Prezidează alegerea Episcopilor și hirotonește (împreună cu Episcopii din Mitropolie) pe cei aleși, 4, I; 28, IV; 19 Antiohia.
 - Are dreptul de a vizita teritoriile episcopoești subordonate. 52 Cartagina.
 - Are dreptul de a pune persoane în slujbele în care Episcopul neglijează să facă acest lucru. 11, VII.
 - Care nu pune econom la Mitropolie, să-i pună Patriarhul. 11, VII.
 - Mitropolitul Cartaginei poate hirotoni clerici unde vrea în Mitropolia lui și poate transfera, în caz de nevoie, clerici dintr-o Eparhie în alta. 55 Cartag.
 - În caz de vinovății, este supus judecății Sinodului compus din Episcopii din Mitropolie și dia Mitropoliții învecinați, 1, III.
 - Episcopul care nu pomenește pe Mitropolitul său la slujbele divine, să se caterisească. 14, I-II.
 - Mitropolitul care nu pomenește pe Patriarh la slujbele divine să se caterisească. 15, I-II.
- MONAH. Monahii trebuie să fie subordonați Episcopului, «să iubească liniștea, să stăruiască numai în post și rugăciune, neîncetat petrecînd în locurile unde au fost așezați; să nu se îngereze sau să se amestece în afaceri bisericești sau lumești, părăsind mînaștirile lor, fără numai dacă ii s-a dat voie din partea Episcopului. în caz de necesitate arzătoare. Cei ce se abat de la această hotărîre, să fie excomunicați. 4, 8, IV? 22, VII.
- Monahul sau monahia nu au voie să-și părăsească mînaștirea și să

se ducă la alta, sau în altă parte, fără învoirea starețului sau stareței. 46, VII; 21, VII; 3, MI. Dacă aceștia nu le permit, ei se pot adresa Episcopului. 6 Nic. al Constantinopol.

- Care fugе din mînăstire, să fie afurisit. 4, MI.
- Episcopul care primește pe vreun călugăr din altă Eparhie, fără scrisoare de la Episcopul competent, să fie pedepsit. 30 Cartagina.
- Călugărul poate părăsi mînăstirea în care se află, «dacă egumenul este eretic și dacă intrarea femeilor în mînăstire devine liberă». 17 Nichifor Mart.
- Viața anterioară, păcătoasă, a cui va, nu este piedică pentru intrarea în monahism. 43, VI.
- Nu are voie să se căsătorească. 16, IV.
- Care desfrînează sau se căsătorește, să fie supus epitimii pentru desfrînati. 44, VI. In can. 60 Vas. c.M. se zice că se pedepsește cu epitimia adulterilor, iar can. 35 Nichifor Mart. prevede anatema. Can. 16 Ioan Postnicul prevede excluderea pe doi ani de la împărțire, în care timp trebuie să postească și să facă mătânii.
- Monahul și monahia să nu stea singuri de vorbă. 20, VII.
- Monahii nu au voie să doarmă în mînăstirile de călugărite și în vers. 20, VII.
- Episcopul poate muta pe un călugăr de la o mînăstire la alta, îi poate permite unui călugăr să trăiască și afară de mînăstire. 2, 4, MI.
- Monahul nu are voie să aibă avere particulară. 6, MI.
- Monahul să nu intre în circiumă. 24 Laodiceea.
- Monahul vagabond să fie obligat (chiar cu forța) să se întoarcă la mînăstire. 23, IV; 35 Nichifor Mart.

MONAHIE. Să se primească în monahism la vîrsta de 25 de ani. înainte de această vîrsta, se pot primi numai pentru motive binecuvîntate. 126 Cartagina.

- Călugărița să nu se îmbrace în haine luxoase. 45, VI.
- Are voie să intre în altar pentru a aprinde luminările și a face cu rătenie. 15 Nichifor Mart.
- «Nu se cuvine să se împărțasească de la călugărul presbiter tînăr, cînd acesta slujește și împărțește». 23 Nichifor Mart.
- Care cunoaște păcatele grave ale altora și nu le descopere stareței, să fie supusă aceleiași epitimii ca și cele ce le-au comis. 38 Ioan Postnicul, 71 Vas. c.M.
- Restul dispozițiilor valabile pentru monahi, sînt valabile și pentru călugărițe.

MONAHISM. Primirea în monahism să se facă în prezența egumenului mînăstirii în care va avea să trăiască cel primit. Cel ce nu observă această regulă, să se caterisească. 2, I-II.

MORT. Să nu se dea Sf. Cuminecătură trupurilor celor morți. 83, VI. 18 Cartagina.

- Cei morți să nu fie botezați. 18 Cartagina.

NAȘ. Nașul nu are voie să se căsătorească cu mama văduvă a finului. Dacă se căsătorește, trebuie să divorțeze, apoi va fi supus (împreună cu respectiva soție) epitimii pentru desfrînați. 53, VI.

- Nașul ia răspunderea duhovnicească pentru finul său. 45 Cartagina.
- Cel ce intră în monahism trebuie să aibă ca naș pe un călugăr mai bătrîn, care îl va instrui și întări în observarea regulilor monahale. 2, MI.

NEGLIJENȚA. Episcopul și presbiterul care nu poartă grijă de păstoriții săi, să se caterisească. 58, 59, ap.

- Episcopul care neglijează să convertească la Ortodoxie pe ereticii din Eparhia sa, să fie admoniat de Episcopii din vecinătate. 121 Cartagina. Dacă stăruie în neglijență, «cu unul ca acela să nu intre în comuniune». 123 Cartagina.
- NEOFIT. Cel de curînd botezat să nu fie făcut cleric, decît în cazuri excepționale. 80 *ap.*; 2, 1; 12 Neocez.; 3 Laod., 10 Sardica.
- Neofitul care a fost hirotonit, — dacă după trecerea unui timp se află asupra lui vreun păcat suflătesc — să înceteze din cler. 2, 1.
- NEPOTISM. Episcopul să nu-și hirotonească rudele ca urmași în scaunul său episcopal. Hirotonia pe care o face un episcop supra unei rude a sa, ca urmaș al său în scaunul episcopal, e nulă. 76 *ap.*
- NESUPUNERE. Clericul caterisit după dreptate, dacă nu se supune pedepsei primite, ci continuă a sluji și mai departe, «acela să se taie cu totul de la Biserică». 28 *ap.*
- Clericii care nu se supun Episcopului lor, se pedepsesc cu caterisirea, mirenii cu afurisirea. 8, IV; 31 *ap.*; 5 Antiohia.
- NOVICIAT. Cel ce vrea să îmbrățișeze monahismul, trebuie să facă o ucenicie de trei ani. În cazuri excepționale, acest termen mai poate fi redus. 5, I-II; 41, VI.
- NUNTA. Presbiterul să nu ia parte la nunțile celor căsătoriți a doua oară. 7 Neocezarea.
- Să nu se facă în Patruzecime. 52 Laodiceea și în. Săptămîna luminată. 66, VI.
- OASPEȚI. Episcopul are dreptul să ia din veniturile Bisericii, atît cît îi trebuie pentru întreținerea sa proprie și pentru cei ce-i vin ca oaspeți. 41 *ap.*; 25 Antiohia.
- OBICEIUL care este în conformitate cu principiile de bază ale Creștinismului și este recunoscut de Biserică, trebuie respectat. 6, 7, I; 2, 7, II; 8, III; 28, 30, IV; 3, 87, 89 etc. Vas. c.M.
- Care este protivnic canoanelor, să se desființeze. 15, I; 62, VI.
- Fiecare biserică particulară își poate păstra obiceiurile ei, dacă sînt în consonanță cu canoanele. 8, III; 39, VI.
- Foarte multe obiceiuri din viața bisericească se bazează pe Sf. Tradiție. Ex.: «facerea semnului Crucii, îndreptarea spre Răsărit la rugăciune, binecuvîntarea apei la botez, lepădarea de satana» etc. 91 Vas. c.M.
- În Biserica Egiptului e obiceiul ca Episcopii să nu facă nimic mai de seamă fără știrea și îndrumarea Arhiepiscopului din Alexandria, 30, IV.
- Obiceiul din Biserica Romei de a ajuna în sîmbetele postului Paștilor, se reprobă. Clericul care practică acest obicei, să se caterisească; mireanul să se afurisească, 55, VI.
- Judecătorii bisericești și duhovnicii, să caute să cunoască obiceiurile și dispoziția sufletească a păcătoșilor, pentru ca astfel să le poată da epitiimiile cele mai potrivite pentru vindecarea lor sufletească. 102, VI.
- OBICEIURI PĂGINE. Creștinii să se ferească de obiceiurile păgîne. 24 Ancira, 83 Vas. c.M. Clericii care practică astfel de obiceiuri să se caterisească; mirenii să se afurisească. 70, 71 *ap.*; 24, 51, 61, 62, 65, 71, 94 VI.
- Clericul care practică obiceiuri superstițioase, să se caterisească; mireanul să se afurisească. 65, 79 VI.
- OCHIU. Cel cu defect la un ochi, poate fi cleric. 77 *ap.*

ORBUL nu poate fi episcop. 78 ap.

ORDINE. În ierarhie trebuie să domnească ordinea. Clericii să fie subordonați Episcopului. 39 ap. ; 56-57 Laodiceea. Diaconii să stea în urma presbiterilor. 18, I; 7, VI; 20 Laodiceea.

ORGANIZAREA. Biserica trebuie să țină seamă, la organizarea unităților ei administrative, de împărțirea politică a Statului, 17, IV; 38, VI ; 2, II.

PARACLIS. Clericii care liturghisesc sau botează în paraclise particulare, fără învoirea Episcopului competent, să se caterisească. 31, 59, VI; 10, VII-, 12, I-II. Vezi și: CAPELA, CASĂ DE RUGĂCIUNI.

PATRIARH. Presbiterii, Episcopii sau Mitropoliții care se dezbină de Patriarhii lor și nu-l pomenesc la sfintele slujbe, să se caterisească. 15, I-II. Vezi DEVOLUTIUNE.

PĂCAT. Clericul care săvârșește păcat de moarte, să se caterisească. 32 Vas. c.M.

— Dacă asupra celui hirotonit ca neofit, sau asupra celui ce a i'osî hirotonit fără a fi examinat, s-ar afla vreun păcat grav, acela sa înceteze a mai face parte din cler. 2, 9, I; 9, 10 Neocezarea,

— Episcopul sau presbiterul care nu primește pe cel ce se întoarce de la păcat, ci-l leapădă, să se caterisească. 52 ap.

— Episcopul are dreptul să reciucă penitentele pentru păcate. 4, 7 Grig. de Nissa. Vezi și : EPITIMIA

— Păcatele mărturisite la spovedanie, să nu fie divulgate de duhovnic. Dacă acesta le spune altora, iar penitentul nu le-ar recunoaște, să nu i se dea crezare duhovnicului. 132 Cartagina ; 34 Vas. c.M. ; 23 Nichifor Mart.

PEDEPSELE BISERICESTI pentru clerici sînt: Admonierea, 31 ap. ; 32 Cartagina. Dojana, 19, IV; 25 Antiohia. De-

gradarea vinovatului din rangul ocupat, la cel din urmă loc între cei care ocupă același rang. 7, VI. Excluderea din serviciu pe un anumit timp. 36, ap. Oprirea de a săvîrși lucrările sfinte pe un timp anumit. 20 IV 3, VI; 14 Sardica, 19, 133 Cartagina.

— Oprirea (pentru totdeauna) de a săvîrși anumite lucrări sfinte. 9 Neocezarea. Pierderea pentru totdeauna a dreptului de a fi înaintat la un grad ierarhic superior. 3, VI; 69 Vas. c.M.

— Destituirea din serviciu, 16, I-II; 16 Antiohia ; 15 ap. Depunerea clin treaptă sau oprirea pentru totdeauna de la funcțiunile preoțești, dar cu păstrarea dreptului de a purta numele de cleric și de a avea demnitatea clericală, 1 Ancira; 3, 26, VI; 8, 9. Neocezarea; 27 Vas. c.M. Caterisirea (vezi acest cuvînt). Caterisirea și afurisirea deodată, 28, 30, 64 ap. ; 86, VI; 1 Antiohia 3 Vas. c.M. Anatema. Vezi acest cuvînt.

— Pedepsele bisericesti pentru mirenii sînt: afurisirea (excomunicarea) și anatema (vezi aceste cuvinte).

— Nimeni nu poate fi pedepsit de judecătorii bisericesti pentru păcatele pe care le mărturisește în Taina Pocăinței. 132 Cartagina.

— Pedepsele date de un Episcop ortodox sau tribunal bisericesc sînt valabile în întreaga Biserică Ortodoxă 12, 32 ap. ; 5, I; 1 Sin. local din C-pol (Sofia) ; 13 Sardica ; 9, 7 05 Cartagina.

— Nimeni să nu fie pedepsit fără a se fi cercetat temeinic învinuirile ce i se aduc. 3, 6, Teofil Alex.

— Nimeni să nu fie pedepsit fără a i se dovedi vinovăția. 133 Cartagina.

— Clericul să nu fie pedepsit de două ori pentru același delict. 25 ap. ; 3, 32, 51 Vas. c.M. ; -i6 Ioan Postnicul.

PEDEPSIT. Clericul pedepsit de Episcopul său, chiar dacă face apel, trebuie să rămână sub pedeapsa dată de Episcop, pînă ce se rezolvă apelul. 14 Sardica.

— Clericul condamnat de forurile bisericești nu poate fi luat în apărare și scăpat de pedeapsă de alte foruri. 62 Cartagina. Vezi și : CATERISIT.

PENITENȚA. Grațierea penitenților este de competența Episcopului. 6 Cartagina.

— În cazul cînd penitentul e pe moarte, el poate fi grațiat, în lipsa Episcopului, de către preot și astfel poate fi cuminecat. 7, 43 Cartagina. Vezi și : EPITIMII.

POMENIRE, Clericul care nu pomenește la slujbele dumnezeiești pe Episcopul său, să se caterisească. 13, I-II. Asemenea și Episcopul care nu pomenește pe Mitropolitul său. 14, I-II. La fel și Mitropolitul, care nu pomenește pe Patriarhul său. 15, I-II.

— «Nu se cuvine a săvîrși în Patruzecime Praznicele nașterii mucenicilor, ci pomenirile Sfinților Mucenici să se facă în Sîmbete și în Duminici». 51 Laodiceea.

POPORUL (credincioșii) are dreptul de a participa la alegerea clerului. 6 Sardica ; 50 Cartagina.

POST. Clericul care postește (post sec) în zilele de Duminică sau de Sîmbătă (afară de Sîmbăta Mare), să se caterisească, laicii să se afurisească. 66 ap. ; 55, VI. Să fie anatema. 18. Gangra.

— Sf. Liturghie să se officieze numai de clericii care au ajunat. 29, VI; 41, 47 Cartagina.

— În postul Paștilor să nu se țină nunți sau zile de naștere. 52 Laodiceea.

POTIR. Clericul care-și însușește și profanează Sf. Potir să se caterisească. 10, I-II.

PREDICA. Înfîstătorii Bisericilor trebuie să învețe clerul și poporul încredințat lor, adică să predice, mai ales în zilele de Duminică. Predica să se întemeieze pe Sf. Scriptură și pe Sf. Tradiție. 19, VI.

— Episcopul care se duce în altă Eparhie și predică acolo, fără știerea și învoirea Episcopului competent, să înceteze din Episcopie. 20, IV; 3, 11 Sardica.

— Nu se cuvine ca mireanul să predice sau să învețe în public (în biserică), doctrina creștină. (Episcopul poate admite excepție). Cel ce nesocotește această normă să se afurisească 40 zile. 64 VI.

— Femeile să nu predice în biserică. 70, VI.

PRESBITERUL se hirotonește de Episcopul eparhial. 2 ap.

— Care a fost hirotonit prin simonie, să se caterisească, 29 ap. ; 2, IV; 2, VI.

— Care se hirotonește a doua oară, să se caterisească. 68 ap.

— Înainte de a fi hirotonit, să fie examinat. 9, I.

— «Dacă vreun presbiter ar fi osîndit pentru purtarea lui, unul ca aceasta are datoria să vestească pe Episcopii din vecinătate, ca aceștia ascultînd lucrul, prin ei să se împace cu Episcopul său». Dacă însă nu face aceasta, ci mîndrindu-se, se separă de Episcopul său, făcînd schismă, să fie anatema. 11 Cartagina.

— Care disprețuiește pe Episcopul său și se separă de el, să se caterisească. 31 ap.; 10. Cartag.; 13, I-II.

— Să nu facă nimic fără învoierea Episcopului. 39 ap.

— Care-și părăsește postul și merge în altă Eparhie, împotriva voinței Episcopului, să nu mai liturghisească. 15 ap.

— Să nu se strămute dintr-un loc în altul. Cel ce face una ca aceasta

- să fie înapoiat de unde a plecat 15, I.
- Care săvârșește înainte de hirotonie vreun păcat grav, să se excludă din cler. 9, 10, I. Dacă-și mărturisește singur păcatul, i se interzice de a mai sluji, dar îi rămân onorurile preoțești. 9 Neocezareea.
 - Care nu poartă grijă de păstoriții săi, să se afurisească; iar persistând în neglijență și lenevie, să se caterisească. 58 ap.
 - Care din neștiință a încheiat o căsătorie ilegală, pierde dreptul de a săvârși sfintele slujbe, dar își păstrează numirea de cleric, bine înțeles dacă desface căsătoria. 26, VI; 27 Vas. c.M.
 - Care aduce pentru jertfă altceva decât pîine și vin, să se caterisească, 3 ap.
 - Să nu liturghisească în case particulare. 58 Laodiceea.
 - Cel ce afirmă că nu se cuvine a primi Sf. Cuminecătură de la Un presbiter însurat, să fie anatema. 4 Gangra.
 - Să nu meargă la sf. slujbă, avînd vrăjmășie asupra cuiva. Sf. Vas. c. Mare, îndrumare pentru presbiteri.
 - Să săvîrșească serviciile cu evlavie; să nu liturghisească cu cei opriți a liturghisi; să nu împărtășească pe cei nevrednici cu Sf. Cuminecătură; să păstreze cu mare atenție Sf. Taine, ca să nu se umezească, să nu se afume și să nu umble cu ele, cei profani. Vas. c.M., îndrumare pentru presbiteri.
 - Care e hirotonit de eretic, dacă se convertește la Ortodoxie, trebuie hirotonit a doua oară. 68 ap.; vezi și: HIROTONIA.
- PRESCRIPTIE.** Episcopul care exercită, fără nici o împotrivire din partea cuiva, timp de 30 de ani, jurisdicția asupra unor parohii (care nu aparțin de drept Eparhiei sale), dobîndește jurisdicția canonică asupra acelor parohii. 17. IV; 25, VI.
- Episcopul care convertește la Ortodoxe vreo parohie, din altă Eparhie, și o stăpînește, fără a fi stingherit de nimeni, timp de 3 ani, dobîndește — și de drept —, jurisdicția asupra acelei parohii. 119 Cartagina.
- PROFANARE.** Cel ce duce din biserică, spre a folosi acasă, vase sfințite, fă se afurisească. 73 ap.; 10, I-II.
- Cel ce își însușește (răpește, fură) un vas sfințit din biserică și-l întrebuințează spre scopuri neconviniabile, să se caterisească. 10, I-II.
 - Cel ce face agape în biserică, sau așterne aici culcușuri, să se afurisească, 88, VI.
 - Cel ce face comerț în curtea bisericii, să se afurisească. 76, VI.
 - Clericul care bagă animale în biserică sau în curtea bisericii (afară de caz de forță majoră), să se caterisească; laicul să se afurisească. 88, VI.
- PROTECȚIE.** Nimeni să nu fie introdus în cler, prin protecție. 87 Vas. c.M.
- Clericul care mijlocește ca cineva să fie hirotonit sau numit într-o funcție bisericească, prin simonie, să fie caterisit; mireanul să fie anatematizat, 2, IV.
- RANG.** Rangul Episcopilor în biserică se stabilește după importanța orașelor în care funcționează ei. 6, I; 3, II; 28, IV; 36, 38, VI și după vechimea hirotoniei. 86 Cartagina.
- REBEL.** Clericul care, după ce a fost caterisit, tulbură ordinea în biserică, să fie predat autorității civile, ca să-î pedepsească. 5 Antiohia.
- RECĂSĂTORIREA.** Cel ce s-a căsătorit de două ori «după botez», nu poate fi cleric. 17 ap. Vezi și: CĂSĂTORIA.

RECUZARE. Cel ce se judecă de forurile bisericești, are dreptul să recuze pe judecătorii suspecți din acele foruri, I Ciril Alex.

REFUZ. Clericul care refuză să păstorească pe credincioșii pentru care a fost hirotonit, să se afurisească. 36 ap. ; 17 Antiohia.

De asemenea și clericii din vina cărorora poporul refuză să primească pe Episcopul legal. 36 ap.; 18 Antiohia.

— Episcopul care-i acuzat și refuză să se prezinte în fata forului judecătoresc, să nu mai liturghisească. 19 Cartag.

— Clericul care nu vrea să primească treapta mai înaltă la care îi ridică Episcopul său, «să nu mai slujească nici în treapta din care n-a vrut să iasă». 31 Cartagina.

REPRIMIREA clericului afurisit să se facă de Episcopul care l-a afurisit sau de succesorul său legitim, 32 ap.

REȘEDINȚA. Episcopul să-și aibă reședința unde e catedrala. Să nu-și mute reședința în altă parte a Eparhiei. 71 Cartagina.

RESPECTAREA AUTORITĂȚILOR. Clericul este dator să respecte autoritățile bisericești și pe cele civile. Cei ce le defăima, să se caterisească 84 ap.

RUDENIA este :

a) de sînge : care e impediment la căsătorie pînă la gradul IV; 54, VI; 19.; 75 Vas. e.M.,- 11 Tim. Alex. ; 5 Teofil Alex.

b) încuscrîrea, care e impediment la căsătorie pînă la gradul IV, 54 VI, 2 Neocezarea; 23, 78, 87 Vas. c.M.; 11 Tim. Alex.

c) spirituală, care e impedimentul pînă la gradul II. 53, VI.
Vezi și IMPEDIMENTELE LA CĂSĂTORIE.

— Rudele Episcopului nu au voie să administreze bunurile eparhiale. 25 Antiohia.

— Episcopul să nu hirotonească pe vreo rudă a sa ca urmaș al lui la Episcopie. 76 ap.

RUGĂCIUNEA. Clericul care se roagă împreună cu un alt cleric caterisit să se caterisească și el. 11 ap.; 2 Antiohia.

— În biserică se pot citi numai rugăciunile aprobate canoniceste. Ni menii nu are dreptul să compună rugăciuni noi și să le citească în biserică. 18, 59 Laodiceea, 103 Cartagina.

SCHISMA. Clericul care se desparte de Episcopul său, «neștiind nici o vină asupra Episcopului său în privința dreptei credințe și dreptății, să se caterisească»; mireanul, să se afurisească. Aceasta să se facă după 3 admonieri. 31 ap. ; 5 Antiohia; 10 Cartagina 13-15, MI.

— Clericul care se ridică împotriva Episcopului său și face schismă, să fie anatema. 11 Cartagina; 6 Gangra.

— Episcopii care se desbină de Sinod, să se caterisească, 1, 2, III.

SCHISMATICII se numesc «cei ce se deosebesc în concepții cu privire la unele chestiuni și întrebări bisericești corigibile». I Vas. c.M.

— Nu pot ridica acuză împotriva clericilor. 6, II.

— Nu se cuvine a se ruga împreună cu schismaticii. 33 Laodiceea.

— Botezul schismaticilor (din Africa) nu e valid. I. Cartag. (Ciprian).

— Botezul schismaticilor poate fi considerat valid, I Vas. c.M.

SENTINȚA pe care o pronunță Sinodul, cu unanimitate, împotriva unui Episcop, este definitivă și inapelabilă. 15 Antiohia.

— Dată de forările judecătorești bisericești în drept pentru infracțiunile

clericilor, să rămână definitiv. 62 Cartag.

- împotriva unui cleric se poate da și în absenta lui, dacă el, fără motive juste, nu se prezintă la judecată. 74 ap. ; 77 Cartagina.
- Pronunțată de un for bisericesc canonic, e valabilă în întreaga Biserică Ortodoxă. 12, 32 ap. i 1 Sin. local din C-poî (Sofia) ; 13 Sardica ; 9, 105 Cartagina. Vezi și PE DEPSELE BISERICESȚII.

SERVICIUL DIVIN. Cel ce săvârșește slujbe dumnezeiești deosebit, (separat, împotriva socoții Episcopului să fie anatema. 6 Gangra ; 10, 11, Cartagina.

- Clericul care fiind caterisit ar în drăzni să săvârșească slujbele divine, să se taie cu totul de la Biserică și să nu mai aibă nădejde de reintegrare. 28 ap. ; 4 Antiohia.

SIMONIE. Cel ce ajunge la demnitatea de cleric prin bani, să se caterisească și să se îndepărteze (definitiv) de la orice fel de împărtășire, atât el cât și cel ce l-a hirotonit. 29 ap. ; 2, IV ; 22, VI ; 5, VII.

Episcopul care face hirotonii sau numește pe cineva în funcțiuni bisericești, pentru plată, se caterisește, iar cel ce a fost hirotonit sau numit în funcțiune, pierde dreptul exercițiului în treapta primită. Deci o astfel de hirotonie sau numire este nulă. *Zel* ce a mijlocit o astfel de hirotonie, dacă e cleric, se caterisește ; dacă e mirean, se anatemizează. 2, IV ; li) ; VII ; 90 Vas. c.M. ; Scrisoarea lui •Ghenadie, Scrisoarea lui Tarasie.

- Episcopul «să nu urmărească prin dorul de mîrșav cîștig... a cere aur sau argint, sau altceva de la... clericii sau monahii supuși lui... De se va găsi cineva că pentru stocarea de aur, sau ceva de alt soi, sau pentru vreo patimă a sa oprește de la Liturghie sau afuri-

sește pe vreunul din clericii supuși lui, sau închide vreo sfințită biserică, spre a nu se săvîrși întru înșă slujbele dumnezeiești, și întoarce nebunia sa asupra obiectului celui nesimțitor, într-adevăr însuși este nesimțitor și se va supune la aceleași suferințe și se va întoarce răutatea lui asupra capului lui, ca asupra celui ce a călcat porunca lui Dumnezeu și așezămintele apostolice». 4, VII.

- Egumenul sau egumenisa care primește pe cineva în mînăstire pentru bani, să fie izgonit din mînăstirea lor și să fie trimis în altă mînăstire, pentru ascultare. 19, VII.
- Clericul care pretinde plată pentru Sf. Cuminecătură să se caterisească. 23, VI.

SINOD. Episcopii fiecărei biserici particulare sînt datori să se adune în sinod, de două ori pe an. 37 ap. ; 3, I ; 19, IV, 20 Antiohia. Dacă sinodul nu se poate întruni de două ori, atunci trebuie să se întrunească cel puțin o dată pe an. 8, VI ; 6, VII ; 73 Cartag. •—• Episcopii sînt obligați să participe

- la sinod. 19, IV, 76 Cartagina ; 40 Laodiceea ; 6 Sardica.
- Sinodul se ține la locul fixat de Mitropolit. 19, IV ; 7, 8, VI.
- Sinodul este for de judecată pentru Episcop. 74 ap. ; 6, II ; 9, IV ; 14, 15, 17 Antiohia ; 1 Sin. local din C-poî din anul 394.
- Sinodul Bisericii particulare (sau Mitropolitan) este for de apel pentru sentințele date de Episcopi. o I ; 20 Antiohia.
- Sinodul Ecumenic este forul suveran în Biserica întreagă. I-îotărîrile aduse de un astfel de Sinod trebuiesc observate cu sfințenie. 1, IV ; 1, VI ; 1, VII.
- Normele potrivnice hotărîrilor Sinoadelor Ecumenice «să fie fără valoare», 8, III.

- SINUCIGAȘI.** Pentru cei ce se sinucid, fiind ieșiți din minte, se pot face ru găciuni ; pentru cei ce se sinucid fiind întregi la minte, să nu se facă. 14 Tim. Alex.
- SOȚIE,** vezi.- CĂSĂTORIA, DIVORȚ.
- SPERJUR.** Clericul sperjur să se caterisească. 25 ap. Vezi și JURAMINTUL.
- STAT.** 30 ap. ; 84 ap. ; 17, IV; 38, VI; 3, VII. Vezi și CONSPIRAȚIE.
- SUCCESIUNEA APOSTOLICA** se întreprinde în Episcopii care devin schismatii sau eretici, 1 Vas. c.M.
- SUPERSTIȚIE.** Clericul care aprinde foc înaintea casei, la lunile noi și sare peste el, în credința că dacă nu este atins de flăcări nu va fi atins nici de alte nenorociri în cursul lunii, să se caterisească; mireanul să se afurisească. 65, VI.
Vezi și : OBICEIURI PĂGINE, VEDE-
NII, VRĂJITORIE, ZAR.
- SUPUNERE CANONICĂ.** Clericii sînt dator să se supună Episcopului (superiorului) lor. Cei ce nu se supun, să fie pedepsiți. 31, 39, 55 ap. ; 8, 23, IV; 17, VI; 57Laodiceea; 5 Antiohia, 10, 11, 31 Cartagina, 13-15, MI. Atunci însă cînd superiorul lor predică în mod public o învățătură condamnată de Biserică, nu sînt datori să-l urmeze, ci au datoria de a se separa de el, rămînînd pe linia Ortodoxiei. 15, MI. Vezi: ASCULTARE CANONICĂ.
- SURD.** Cel surd nu poate fi cleric. 78 ap.
- TAINÉ.** Sf. Euharistie și Botezul se pot săvîrși în afară de biserică, numai cu învoirea Episcopului. Clericul care face altfel, să se caterisească. 31, VI.
- TÎLHARI.** Clericul care luptă cu tîlharii și îi ucide, se caterisește; mireanul se oprește de la Sf. Cuminecătură. 5.5 Vas. c.M.
- TESTAMENT.** Episcopul poate să-și lase, prin testament, averea particulară cui voiește, 40 ap. ; 24 Antiohia ; 32 Cartagina. Persoanele cărora le-o lasă prin testament, însă, să fie ortodoxe. 22 Cartagina.
- TRADIȚIE.** 2! Gangra ; 91 și 92 Vas. c.M. Vezi și: OBICEI.
- TRANSFERARE.** Clericii, în general, să nu se mute dintr-un loc în altul. 14, 15 ap.; 15, I; 20, IV; 21 Antiohia; 16 Sardica.
— Transferarea unui Episcop de la o Eparhie la alta se poate face nu mai de Sinod și numai pentru motive binecuvîntate, 14 ap. ; 5, IV; 16 Antiohia, 48 Cartagina.
— Clericul care se transferă cu de la sine putere, în altă Eparhie, pierde dreptul de a liturghisi. 15 ap.; 15, I; 3 Antiohia. Să fie ca terisit. 17, VI; 10, VII.
- TREPTE BISERICEȘTI.** Treptele ierarhiei sacramentale sînt mai presus decît funcțiile administrative biseriești. 18, 1 ; 20 Antiohia; 7, VI.
- VAGABOND.** Clericii și monahii vagabonzi să fie obligați a se întoarce la locurile lor, 23, IV.
- VINĂTOARE.** Clericul care participă la vînătoare, să se caterisească, 51, VI.
- VÎRSTA CANONICĂ** este pentru Episcopi și presbiteri, 30 de ani. 11 Neocezarea; 14, VI; pentru diaconi, 25 de ani; 16 Cartagina; 14, VI; pentru ipodiaconi, 20 de ani. 15, VI; pentru călugări și călugărițe, majoratul. 18 Vas. c.M.; obișnuit însă pentru călugări, 25 de ani, 126 Cartagina; și numai în mod excepțional, 17 ani sau și mai puțin. 18 Vas. c.M. ; 40, VI.
- VEDENII.** 83 Cartagina. Vezi; ALTAR.
- VENITURI.** Clericii să împartă între ei darurile ce le primesc de la credincioși. 4 ap. ; 8 Teofil. Alex.
— Cel ce nu repartizează veniturile bisericesti după socotința. Episcopului, să fie anatema. 7, 8 Gangra.

- Veniturile bisericești trebuie să se administreze de Episcop, cu știrea clericilor din Eparhie. Episcopul care le dă spre administrare rudelor sale, să fie tras la răspundere de Sinod. 25 Antiohia, 41 ap.
- Veniturile Bisericii să se întrebuințeze cu folos pentru trebuințele Bisericii, pentru întreținerea clerului, pentru văduve, săraci și străini. 41, 59 ap. î 10, 11 Teofil. Alex.
- Venitul Eparhiei vacante se administrează de economul acelei Eparhii. 25, IV și Vezi și : AVERE.

VIZITAȚII CANONICE, Episcopii sînt dator să facă vizitații canonice. 52 Cartagina.

VOTUL monahal e valid cînd se depune de cel ce «a ajuns la maturitatea judecătii». 18 Vas. c.M.

- Cei ce au făcut votul fecioriei, nu au voie să se căsătorească. Dacă se căsătoresc, să fie excomunicați. Episcopul însă «să aibă puterea a dispune umanitar față de aceștia». 16, IV.
- Voturile depuse afară de Biserică (de eretici), nu sînt valabile în Biserică. 20 Vas. c.M. Vezi și : MONAH.

VRĂJITOR, VRĂJITORIE. Cei ce se duc la vrăjitori sau la fermecători și cei ce spun norocul și ursita și genealogia și multe lucruri de acest fel, și cei ce se zic gonitori de nori și cei

ce confecționează amulete și prezicătorii, să cadă sub canonul penitenței de 6 ani, iar dacă stăruiesc în acest obicei, să se îndepărteze din Biserică. 61, VI; 83 Vas. c.M.

- Prezicătorii și fermecătorii, precum și cei ce cred în ei, se pedepsesc cu 5 ani de pocăință. 24 Ancira.
- Cei ce se îndeletnicesc cu vrăjitoria sau cu farmecele sau ghicirea norocului, să facă penitență de 3—6 ani, cu post și mătănie. 2, 27 Ioan Postnicul.
- Clericii care vrăjesc într-un mod oarecare, să se alunge din Biserică. 36 Laodiceea.
- Cel ce mărturisește că s-a ocupat cu vrăjitoria sau cu fermecătoria, i se va da timpul de penitență ca unui ucigaș. 7, 65, 72 Vas. c.M. în canonul 83 Vas. c.M. se prescrie pentru vrăjitori o penitență de 6 ani.
- Cei ce se duc la vrăjitori, se vor supune pedepsei celor ce au călcat credința. Dacă însă au fost atrași în păcat prin vreo constrîngere, «li se va aplica blîndețea». 3. Grig. de Nissa. Vezi și : SUPERSTIȚIE, OBICEIURI PAGINEȘTI.

ZAR. Clericul care joacă zaruri «ori să înceteze, ori să se caterisească» j laicuî să se afurisească, 42-43 ap. ; 50, VI. Vezi și: JOCURI DE NOROC.

INDEX ALFABETIC

- Aarhus II 356.
- Abatere I 296, 301 ; II 237—239, 241, 242, 300.
- Abandonarea slujirii episcopale II 9 ; Sinodale II, 133.
- Abrevieri I 10.
- Abrogare I 79; II 64, 223, 223, 293, 343.
- Acatistul II 195, 196, 199.
- Acolut I 305, 507.
- Acolutia I 92, 96.
- Acord I 89.
- Acrivie I 198, 445 ; II 345.
- Act II 7, 9, 11 ; administrativ II 8, 10, 250, 253, 255, 259, 260, 262, 277, 278. adopțiunii II 79, 80, 178 ; de agresiune II 2g? ; de alegere II 259 ; de apărare II 28; de aplicare I 51; II 249; de autoritate II 28; de canonizare II 179, 181, 185, 189; căsătoriei II 91; civil II 144 ; de chivernisire II 273 ; de conducere II 6, 205 ; consacrării I 465, 475 ; de stare civilă II 307 ; ctitoricesc I 496; de cult I 147, 154; II 286; de exercitare II 11 ; fizic II 79, 82; de fondare I 498 ; formal II 10, 183; hirotoniei II 9, 42; de iconomie II 345; de imixtiune II 327 ; individual II 28; înfierii II 80; de înstrăinare II 275, 276; de întărire, I 529; de întocmire II 18; de judecată I 370; legislativ II 8, 206; logodnei II 79, 81; martirilor I 95; II 113, 175; moral II 79; normativ I 89; de organizare II 6 ; patronal II 272 ; primirii în cler I 285 ; puterii II 248 ; religios II 79; de secularizare II 277, 300; sinodal I 395; II 183, 184, 322; sfânt II 241 ; tutelei II 79, 89; de voință I, 13.
- Activitate, II — 6, 8, 263 ; — de administrație II 11, 247; — didascalilor II 25; — învățătoarească II 8 ; — economică II 266; — judecătorească II 11, 169; — legislativă II 209; — misionară II 287; de slujire II 362 ; — sfin-țitoare II 29.
- Adevărul — de crednitate II 12, 24, 26, 27, 100, 217, 218, 282; — dogmatice II 215, 321 ; — propovăduirii II 14; — revelat II 15, 16, 18, 19, 148, 344, 345.
- Administrație I, 484 — 486, 489, 495; II 42, 221, 236, 242, 245, 248, 295; averii I 479; — bisericească II 8, 10, 244, 256; — bunurilor II 162, 273; — curentă II 7, 251, 253, 263 ; — economică II 5, 11, 250, 278; — instituțională II 249, 254, 264; — puterii II 10, 11, 12, 14; — sfințelor Taine II 6, 29, 142.
- Administrator I 434.
- Administrație — bisericească I 307, 443, 520; — economică I 305; II 145; — patriarhală I 327.
- Adopțiunea II 80 ; — act II 79.
- Adulter I 283, 502; II 102, 103, 240, 242, 260.
- Adunare — eparhială I 339, 391, 489; II 256 ; — episcopilor Ui 258 ; — națională bisericească I 394, 450, 495; II 211, 212, 252, 256, 261; — obștească II, 305; — parohială I 391.
- Afaceri — II 242 ; — bisericești, II 254, 257, 258.
- Afiosire I 501, 502; II 270, 271.
- Afurisire I 290, 491 ; II 21, 22, 37, 47, 48, 136, 158, 159, 161, 242, 243, 280.
- Agapă I 276, 352, 453, 459; II 161.
- Aggiornamento II 361.
- Aghiasmă II 193.
- Aghiologia ortodoxă II 175.
- Aghioritul, Nicodim II 185.
- Agonisire II 265, 266.
- Agresiune II 28?.
- Ajutor, reciproc II 278.

* Acest indice este valabil pentru ambele volume ale manualului, primul volum fiind notat cu I ; iar al doilea cu II.

- Alegerea, arhierilor I 437, 443; — chemare I 236, 277, 319, 529; — cîerului II 249.
- Alexandria I 30, 93 ; II 24, 25, 61, 97, 176, 304, 317, 324, 330.
- Alexandru Ioan Cuza II 144.
- Alexie Aristen I 87, 88, 108.
- Alexei, I Comneanul II 233 ; — patriarhul II 201.
- Alianța, Mondială Reformată II 361.
- Altar I 286; II 126, 130, 150, 160, 161, 192, 194, 195, 196, 198, 199, 240.
- Ambasador I 345.
- Ambrosie, al Miianului I 20, 511, 515; II 152.
- Afilohie, de Iconiu I 78 ; II 156.
- Amnistie II 246.
- Amestec, de nume ; II 96, 97.
- Amvon II 27.
- Anagnost I 286, 305, 529 ; II 128, 129.
- Anahoret I, 509, 516, 520, 528.
- Analavon I 520.
- Anatema I 296, 484, 512, 525.
- Anatemizare I 289.
- Anatemei II 31, 32, 35, 44, 47, 49, 50, 118, 131, 133, 145, 155, 157, 159, 161, 177, 243, 244, 246.
- Anchetă II 164, 138, 244, 245; — judiciară I 522.
- Ancira I 77 ; II 59, 60, 64, 70, 243.
- Andrei, Șaguna II 273.
- Anglican I 290; II 121, 132.
- Anglicanism II 334, 336.
- Anixandare II 190, 194, 197.
- Antimis I 295, 346, 449, 450, 122, 123 ; — istoric II 125 ; — folosire II 126; — sfințire II 143.
- Antiohia I 77, 80; II 24, 61, 176, 234, 253, 275, 304, 315, 317, 324, 330.
- Antitrinitar II 114, 120.
- Antonie cel Mare I 514.
- Antorian, Arseme I 88.
- Anulare I 287.
- Aparatul — bisericesc II 7 ; — de conducere II 10 ; — de stat 272, 306.
- Apatriz I 15.
- Apelul 443.
- Aplicare — mijloacelor II 6, 7 ; — 9, 14.
- Apocrisiar I 341, 345, 409; II 224, 315, 31& — 318.
- Apologetica II 10, 25, 26, 27.
- Apostazia II 130, 240, 242, 243.
- Apostol — calitate I 219, 371, 374, 376;; II 147, 287, 363.
- Apostolat I 220, 243 ; chemarea II 18; — laic II 20. Apostoli I 7, 239, 241, 273, 274; II 12, 13, 26, 42, 58, 113, 114, 189, 214, 219, 221,, 222, 253, 259, 320. Apostolică II 303, 319; — epoca II 60, 103, 177, 253, 291; — moștenirea II 18; — practica II 214 ; — succesiunea II 17, 332, 333, 341 ; — Tradiția II 351.
- Apostolice II 222, 321, 340; — Bisericile II 176 ; — canoanele II 61, 62, 66, 226, 276, 309, 346 ; — Constituțiile II 233; — succesiunii II 14, 50 ; — tradiția II 58.
- Apostolicitatea I 186.
- Arendarea II 271.
- Areopagitul Dionisie I 25.
- Arhierescă — demnitatea II 62 ; — Liturghie II 183.
- Arhieru I 292, 307, 312, 350 ; II 42, 47, 50, 65, 106, 188, 190, 191, 193, 195, 197, 261.
- Arhiepiscop I 176, 321, 322, 443, 518; II 176, 173, 179, 261.
- Arhiepiscopie I 179, 536; II 324; — autocefală I 536 ; — misionară II 330.
- Arhidiacon I 305, 308, 346; II 128, 193, 107.
- Arhidiaconat I 307.
- Arhimandrit I 310—312, 518, 522, 528, 529; I 128, 191, 192.
- Arhipresbiter I 308, 312, 345.
- Arhisubdiacon I 305.
- Arianismul II 303.
- Arhonte I 339, 340, 343, 3-16; U 128, 251.
- Aristotel I 22.
- Arghia II 43.
- Armcnopulos, Constantin I 88.
- Articol I 302.
- Artos II 194, 193.
- Ascet I 264, 516.
- Ascetism I 511.
- Ascetriile I 507.
- Asceză I 264; 509.

- Ascultarea I 523, 524; — canonică I 196, 348, 354, 355, 356; — votul II 241.
socială I 14, 167, 268, 304, 306, 453,
Asistență — Duhului Simt II 15, 18; —
50-!, 506, 507; II 140.
Asociația I 461, 462; — creștină I 35; —
culturală I 443; — misionară I 233;
Asociații II 7, 20, 289; 290; — religioase
II 70.
Aspect — al activității II 12; — canonic
II 6-1; juridic II 7.
Așezăminte de asistență socială I 343, 531;
— de binefacere I 472; II 142, 225; — ale
Bisericii II 227, 269, 270; — monastice
II 271; — sociale I 445.
Atanasie Atonitul I 85. 511, 514; — cel
Mare I 24, 77, 401, 428, 515; — II 169,
179, 267, 366.
Airu-ria II 25, 223, 318, 320.
Aihenagoras, patriarh I 441.
Athos Muntele I 84, 85, 119, 438, 511; ii
27Î, 320, 328.
Atributele, Bisericii I 180.
Atribuții I 271; II 213, 229; — bisericești
II 262; — deliberative II 251.
Autocefalie I 84, 89, 109, 201, 437, 444, 534
—538.
Autocefale — bisericile II 35, 64, 183, 184,
205, 212, 236, 255, 257, 305, 308, 313,
317, 318, 320—324, 327, 330, 356.
Autodeterminare I 537.
Autonomie I 89, 201, 316, 437, 444, 535,
536; II 285, 325—327, 330; — a Bisericii
li 212, 236, 237, 328; — organizație II
305, 306; — principiul II 227.
Autoritate II 184, 205, 259, 289, 320, 322,
243, 349; — bisericească I 30. 207, 226,
435, 525; II 24, 64. 102, 104, 115, 132.
133, 148, 179, 180, 182, 210, 211, 213.
217, 219, 225, 226, 238, 240, 253, — 257,
261, 267, 268, 286, 330, 345; — civilă
I 80; — competentă II 100; — condu-
cătoare II 214; — de decizie II 19; —
duhovnicului II 48; — ierarhică II
229; — laică II 144; — legiuitoare II 207
—209; — publică I 478; II 27; —
religioasă II 230; — de stat I 422—
424; U 262, 287, 288, 292, 299, 302, 317,
361; — suprapusă II 341.
Autorizată — forma II 19; — persoană II
23. Auxiliar — personal II 20; —
slujitor II
260.
Athenagora II 25. Avere I 467—169, 478,
522, 524, 580; U
210, 265, 270; — bisericească I 447
449, 463, 464, 466, 471, 474, 476, 473,
482, 483, 486, 487, 482, 490—493, 495 ?
II 251, 267, 274, 275; — a episcopilor
II 269.
Avocați II 137. Avortul II 103, 240.
Avva I 528; Î 235. Axion II 190, 197.
Azil I 445, 472, 473, 531, 532; II 275.
- ## B
- Balsamon Teodor I 81, 88, 98, 109, 285, 409;
li 125.
Bardesanes II 25.
Bazileu II 304.
Bătrîn I 532.
Beatificare II 187, 188.
Beda Venerabilul II 168.
Benedict de Nursia II 85, 511, 515.
Beneficiu I 474.
Biserica I 8, 15, 16, 30, 33, 35, 37, 38, 41, 57
—60, 64, 72, 79, 80, 317, 396, 449, 460, 463
; II 22, 25; 42, 33, 30, 38, 47, 51, 52, 54,
56, 60, 61, 68, 71, 72, 76, 78, 80, 81, 82,
90—92, 94, 95. 99, 100, 102, 103, 105, 109
—119; II 147, 148, 177—182, 184, 185,
187, 188, 190, 193, 198—200, 202— 204,
206, 208—217, 221, 223, 225, 227, 229—
231, 235, 237, 238, 240, 243, 244, 246,
248—251, 254, 259, 261, 264, 265, 268,
269, 270, 272—274, 276—284, 286— 292,
295—306, 308—310, 312, 315, 316, 319,
321—327, 331, 333, 339, 340, 347, 352,
355, 356, 360, 363, 367, 368; —
adevărată II 139; — Africii I 320;
Anglicană I 435, 444; II 132; —
apostolică Iii 139; — Apuseană I 39,
61, 70, 307, 308, 310, 316, 422, 424;
II 34, 35, 40, 48, 66, 67, 106, 107, 186;
— autocefală I 89, 176, 262, 325, 326,
436, 534, 537—539; II 275, 310, 313;

- autonomă I 89, 176, 199, 232, 534, 537, 539; — coptă II 152; — ecumenică II 65, 314, 332; — eterodoxă I 437; — locală I 88; — Răsăriteană I 40, 55, 56, 67, 84, 307, 309; — Ortodoxă Română II 23, 24, 120, 268, 269, 270, 307, 328, 329, 356, 357; — particulară I 497, 538; — primară II 138; — publică I 497; — Romano-Catolică I 444; II 132; — universală I 87, 470, 471, 474; — veche I 500.
- Bisericească II 354; — administrație II 7, 10; — autoritate II 19, 24, 148, 210, 217, 225; — căsătorie II 143; — divorțul II 108; — jurisdicție II 5, 8; legislația II 83, 209; — logodnă II 74, 143; — lucrarea II 14, 21; — pedeapsă II 45; — putere II 6, 139; — tradiția II 13, 16; — unitate II 22, 307; — viață II 147.
- Bisericești — rînduiești II 143; — slujitori II, 92; — uniți II 142.
- Biserici II 40, 45, 50, 58, 161; — apostolică, II, 176; — autocefale II 65, 104, 306; — chivernisirea Iii, 27; — coeziunea II 142; — conducerea II 8; — consensul II 19; — creștine II 26, 356; — înfrățite II 21; — lucrarea II 12, 24; — neortodoxe II 331; — organe ale II 16; — organizarea II 142; — ortodoxe II 25, 26, 119, 199, 202; — particulare II 19; — patriarhale II 271; — sfințirea II 143, 159; — slujitorii II 6, 14; — tezaurul II 18; — unitatea II 142; — Vechi-orientale II 332.
- Bigamie I 282; II 58, 75, 105. Binecuvîntări II 123, 127, 129, 147. Bizantin II 300, 301, 305; — dreptul II 236; — imperiu II 25; — statul II 113.
- Bizantină — epoca II 226.
- Bizantine — epoci II 233; — legile II 94; — tipice II 162.
- Bizaț II 302, 305, 306, 317.
- Blagocinul I 308, 309.
- Blasfemie II 10, 240, 242.
- Blestem II 177.
- Bolnite I 234.
- Botez I 245, 246, 251, 303, 437; II 22, 31 — 33, 35, 51, 69, 79, 81, 83, 87, 116—118, 122, 135—138, 148, 260, 264.
- Brefotrof I 531.
- Bun-material I 12, 451, 452; — mișcător I 448.
- Bunuri I 36, 37, 343, 459, 460, 461; — bisericești I 301, 447—451, 463, 470, 472, 474, 478, 479, 482—485, 493, 494; II 145, 219, 242, 274, 277; — economice II 5, 249, 250, 263—267; — materiale II 5, 7, 11; — patronale II 272; — publice II 146, 260; — sacre II 267.
- Calendar II 202; — creștin II 164, 167, 171; — evoluția II 168; — general II 166; — Gregorian II 172; — Iulian II 172; — problema II 85, 434—437, 441.
- Calinic — de la Cernica I 524; — al Heracleei II 203.
- Calvinismul I 444.
- Camilafcă I 319, 327, 519, 520, 522.
- Candidat I 286.
- Candelă II 191, 198.
- Canon I 9, 17, 40, 51—54, 60, 75—78, 81, 83, 87, 301, 318, 324, 406, 407, 523; II 31—33, 35, 44—47, 49, 52, 57, 60—64, 87, 98, 100, 113, 118, 121, 175, 178, 184, 190, 194, 197, 198, 210—213, 215—218, 221, 225—227, 234, 237, 238, 240, 244, 246, 251, 252, 254, 255, 257, 262, 266, 270, 275, 276, 280, 281, 290, 306, 315, 322, 327, 332, 343.
- Canoanele — apostolice II 61, 62, 222, 309, 320, 346; — Bisericii Ortodoxe I 147; — sfinte II 115; — Sfinților Părinți II 258; — sinoadelor • II 113.
- Canonic I 307, 347; II 73, 189, 320, 322, 326, 345; — aspectul II 64; — codul II 214, 228; — dreptul II 11, 175, 217, 275; — elementul II 221; — limbaj II 10; — II 253.
- Canonică II 220, 318, 325; — administrație II 264; — cercetare II 260; — doctrina II 215; — ispitirea II 53, 261; — jurisdicția II 26; — legislația II 111, 319; — ordine II 237; — rînduiala II 203.

- Canonice I 507; II 31, 212, 303, 318, 320;
 — condiții II 37; — dispoziții II 23,
 63; — efectele II 48; — hotărâri II
 256, 298; — legiuiri II 100, 214; —
 norme II 44, 47, 56, 259, 267; — pe
 depele II 258; — prevederile II 53,
 116; — reguli II 39; — rînduiei II
 22, 269, 270; — vizite II 359.
 Canonicitate I 391; II 215, 216—219, 320.
 Canonisme I 89; II 211, 225, 328.
 Canonist I 86, 87, 92, 109, 347, 348, 409; II
 226, 315, 343, 368. Canonizare I 333; II
 178, 179, 183, 186—
 189, 192, 199; — actul II 182, 185;
 — mucenicilor II 1959; — sfinților
 II 175, 180, 186, 202, 225; — solemnă
 II 190, 197, 203.
 Cantor I 283, 305.
 Capelanul I 308.
 Capuchehaie I 345.
 Caracalla, împărat I 38, 39.
 Caracter — divin II 10; — episcopală
 I, 257; — harismatic II 16; misionar
 II 14; — propriu II 7; — religios II
 7; — sacru II 131.
 Cardinal II 277, 311, 312, 339—341, 346;
 II 188, 189.
 Cartagina T 77, 320; II 22, 25, 32, 66, 113,
 152, 158.
 Carte canonică I 289.
 Casian, Sf. Ioan I 85.
 Casino, Monte I 515.
 Castitate I 500, 503, 504, 523.
 Cataloage ale clerului I 235; II 138, 139,
 166.
 Catedrală I 312.
 Categorie II 7, 14; — de acte II 18; —
 a catehismelor II 19; — de ajutători
 II 20; — de credincioși II 24; — de
 instanța II 8; — de lucrări II 6.
 Catehet I 303, 305, 306, 346.
 Catehetic — învățămînt II 24.
 Catehetică — lucrarea II 22, 24.
 Catehetice — instrucției II 25; — școli
 II 25.
 Cateheți II 23, 25.
 Cateheză I 294; II 11, 21, 23, 24, 362.
 Catehism I 294; II 346.
 Catehisme II 15, 18, 24.
 Catehizare I 300, 306, 389, 503; II 19, 23—
 25.
 Catehumenat II 31, 47, 112, 134.
 Catehumeni I 278; II 23, 25, 31, 37, 39,
 137, 150, 333.
 Caterisire I 290, 388, 491; II 21, 22, 30,
 33, 50, 60, 61, 144, 145, 158, 243, 244,
 246.
 Catismă II 190, 195, 197.
 Catolicitate I 185.
 Catolicos I 312, 327, 333, 339.
 Călugăr I 262, 295, 311, 513, 516.
 Călugări II 161, 190, 191, 197, 269, 274,
 317.
 Călugărie I 262; II 132.
 Călugăriță I 501; II 133, 161.
 Cărți canonice II 155; — de cult I 295;
 — eretice II, 155, 161; — de învăță-
 tură II 11, 18, 24; — necanonice II
 155; — de religie II 24; — sfinte II
 155; — simbolice II 11, 15, 18.
 Căsătoria I 2, 33, 38, 70, 83, 90, 281, 282,
 298, 404, 431, 434, 435, 436, 445, 502,
 517, 522, 523, 525; II 56, 58—60, 63,
 65, 67, 68, 70, 73, 75, 92, 93, 95, 97,
 101—106, 109, 250, 260; — biseri-
 cească II 134, 143; — civilă II 78,
 134; — impedimentele II 225; — le-
 gală II 106; — mixtă II 31; — reli-
 gioasă II 105.
 Ceasurile II 190, 198.
 Celibat II 161—163; — al clerului II 66.
 Celibatar, monah II 76.
 Celibi, diaconi II 63.
 Celsus I 23.
 Cenobit I 510.
 Cnobitism I 525, 527.
 Ceremonie II 189, 196.
 Cernăuți I 5.
 Cernica II 202.
 Cetate I 317.
 Cetățean I 15, 16, 17.
 Cetățenia I 279.
 Chestiunea calendaristică I 443.
 Chemare JII, 18; — la apostolat II 18; —
 la preoție II 26; — de sus II 13.
 29 — Drept canonic ortodox

- Chilia I 311, 342, 516, 525.
 Chinonie I 265.
 Chinovie I 509, 527.
 Chiriarh I 323, 339, 348, 518; II 65, 193, 199, 237, 242, 244, 252, 261.
 Chiriarhie I 235.
 Chirocomie I 531.
 Chivernisire I 457, 484, 488 ; II 5, 116, 266, 267, 274, 340, 344, 345; — acte II 250, 270; — a Bisericii II 7; — bunuri II 5, 7, 11.
 Chivernisitor II 6, 251.
 Cicero I 22, 23.
 Cimitir I 90, 460, 462, 484.
 Cin(I, 11) I 311 ; — diaconesc I 367 ; — monahal I 262, 297, 306, 355, 434 ; II 143, 199 ; — preoțesc I 237 ; II 58.
 Ciprian, Sfântul I 7, 292, 293, 320, 400, 401 ; II 113, 114, 167.
 Cipru I 80.
 Circulară I 89, 297.
 Circumscripția I 307.
 Ciril al Alexandriei I 25; II 152, 169; — cel Mare I 78.
 Cițet I 300, 305, 341 ; II 59, 128, 129, 141.
 Civilă — instanță II 103; — interdicția II 77; — logodna II 74; — starea II 54.
 Cîntare — bisericească I 305; — religioasă II 163.
 Clntăreț I 305, 341 ; II 59, 141.
 Cir j a arhiereilor I 99, 130 ; — pastorală I 240.
 Clement Alexandrinul I 24; — Romanul I 94; II 149.
 Cler I 235, 236, 262, 277, 304; II 49, 51, 54, 66, 139, 147, 148, 244, 309, 317; — intrare în II 127; — de mir I 301, 308, 310 ; — superior I 406.
 Cleric I 231, 270; II 74, 242, 244, 251, 260, 280.
 Clerici II 20, 34, 39, 55, 61, 153, 157, 161, 193, 234, 237, 238 240, 241, 243, 246, 252, 256, 263, 272, 274, 316, 317, 323, 329, 357.
 Clinici II 31, 34.
 Cod I 12—14, 77, 85, 86, 150 ; — canonic II 214, 221—223, 225, 227, 228, 257, 259 ; civil I 90 ; II 103, 109, 307 ; — al familiei I 90 ; II 80, 90, 100 ; — duhovniciei II 42; — de legi II 216; penal I 14, 90 ; — al revelației II 220.
 Codice-Apostolic I 93 ; — canonic I 96; — canonic I 96 j — Voronetian I 91.
 Codicii I 91—93, 109 ; — legilor de Stat I. 100.
 Codicil I 467. Codificarea-canoanelor I 437, 443; II 221, 223, 226; — a legislației II 226; — lucrare II 228. Coduri II 215, 306.
 Colecte I 247, 459, 483. Colecția de canoane I 96; 104, 105; — Tripartită I 105. Colecții II 215, 220, 222; — bisericești I 95, 109 ; — de canoane II 216, 219; — de drept I 108 ; — de legi II 214, 301 ; — mixte II 306, — speciale II 299.
 Colegial II 255.
 Colegiale — organe II 6, 251, 252.
 Colegiali I 382.
 Colegiu I 461, 462; — Apostolic I 243; II 17; — cardinalilor I 379, 381, 405; II 251 ; — funerar I 507. Coliba I 516.
 Colonie I 525. Colportarea I 400.
 Comentatori bizantini I 108. Codex-Argenteus I 91 ; — Juris Canonici I 474; — Justinianus — I 82, 100, 105 ; II 84; — Sinaiticus I 91 ; — Teodosianus I 84, 100, 108; II 84, 298 ; — universal II 215.
 Comisia II 202, 212, 213 ; — de cercetare II 183; — interortodoxe II 223; — de la Vatoped I 436.
 Competenta II 6, 9, 49, 69, 100, 103, 209, 213, 228, 233, 235, 236, 241, 247, 252, 299, 307 ; — instanțelor II 42 ; — legiuitoare II 211 ; — mixtă II 234; — sinoadelor II 178 ; — universală 212.

- Comunitate II 137, 225, 273, 279, 288, 290, 308, 347, 355 i — bisericească I 171, 299, 475, 476 ; — creștină U 330, 368 ; — locală II 178 f — monahală II 328 ; — parohială II 314; — religioasă I 233; II 321, 334, 360; — umană II 361.
- Comuniune II 308, 312, 313, 340 ; — ortodoxă II 319, 311, 322.
- Concediu I 298, 319, 327, 388, 406.
- Conciliu — II Vatican I 252, 308 ; II 66.
- Condiții I 278 ; — canonice II 37.
- Conducere II 256; — adte II 16; — aparatul de II 10; — a Bisericii II 209, 247; — colegială II 249; — a credincioșilor II 241 ; — dreptul de II 9; — organe II 5, 6, 10, 229 ; — puterea II 205; — socială II 8.
- Confederație II 328.
- Conferință II 212, 318, 329, 336, 337 ; — panortodoxă I 441, 442; II 203, 338, 339, 357, 361.
- Conferirea — autocefaliei II 323, 326; — jurisdicției II 10; — puterii II 212.
- Confesional II 358, 359.
- Confesiune — II 31, 38, 69, 70, 101, 120, 121, 307, 336, 342, 348, 353, 359; — creștină II 39, 119, 337, 339, 343; — protestantă I 444; II 35; — religioase II 240.
- Confesori II 175.
- Congregație I 347, 515; II 188.
- Consacră II 90, 189, 259, 262, 303, 320.
- Consens I 427, 439 ; II 18, 68, 70, 108, 184, 213; — Bisericii II 16; — expres II 189; — general II 17, 223, 322; — liber II 78 ; — manifestare II 15 ; — tacit II 16, 180; — unanim al Bisericii I 78 ; II 174.
- Consensus Ecclesiae Dsipersae I 83, 84, 430, 538.
- Consfătuirea —• de la Moscova I 440; — Panortodoxă I 431 ; II 212.
- Considerent religios I 366.
- Consiliu I 339 ; II 318 ; — al duhovnicilor II 235 ; — de disciplină II 237 ; — Ecumenic II 333, 337, 357, 361, 362; — eparhial I 489, 526; II 252, 261 j — Național bisericesc II 213 ; — Patriarhal I 346, 347.
- Consimțământ II 522.
- Consistorial I 348.
- Consistoriu I 291 ; — eparhial I 298; — spiritual I 437, 443.
- Consingeni II 92, 94, 95.
- Constantin II 25, 294; — Armenopulos II 306; — Brîncoveanu II 208 j — cel Mare I 39, 291 ; II 42, 113, 142, 178, 233, 290, 292, 295—297, 299, 301 ; — IV Pogonat II 300.
- Constantinopol I 77, 79, 83—85, 87, 88, 93 ; II 25, 62, 64, 65, 76, 93—95, 98, 103, 176, 185, 201, 212, 215, 223, 234, 235, 276, 297, 298, 300, 301, 303, 304, 315—317, 330, 337.
- Constituire-canonică II 325; — a organelor sinodale II 257.
- Constituția I 90, 150, 203.
- Constituțiile — Apostolice I 93—95, 456, 457, 483, 503; II 53, 149; — bisericești I 90.
- Constitutiv II 181 ; — element II 14, 17.
- Constrângere I 522, 523.
- Contabil I 348.
- Contravenție II 238, 239.
- Controversă II 21 ; — Pascală i 100; II 158.
- Conținutul — dreptului II 10; — predicii II 22 ; — specific II 7.
- Convalidare II 108, 119.
- Convertire II 32.
- Convocare I 424, 425, 438, 439; II 255, 259 ; — organelor sinodale II 256.
- Cor I 342, 345.
- Cormciaia Kniga I 116, 204; — Sf. Sava I 114, 115.
- Corp-social II, 71.
- Corporație I 461, 507; — bisericească I 348, 383.
- Corpus Juris Civilis I 100, 102, 108.
- Cort I 515.
- Costumul clerului I 443.
- Creanță I 447.
- Crează dreptul II 8.
- Credincioși II 12, 14, 20, 147. -

- Credința I 155, 280; II 21, 22, 215, 217, 218, 280—282, 295, 302, 309, 311, 312, 333, 337, 340, 341, 347, 350, 351, 359, 364—366; — adevărul de II 12, 15, 18, 147; — comună I 356; — deșartă II 240 ; — elementele de II 18; — învățătura de II 147, 148 ; — mărturisirea de II 18; — religioasă I 152; II 12.
- Credinței — apărarea II 26; — păstrarea II 18; — propovăduirea II 14; — simboluri II 18.
- Creștin — cult II 148; — învățămînt II II 25; — propovăduirea adevărului II 12, 14.
- Creștinătatea — apuseană II 20.
- Creștinismul II 113, 287, 289, 292, 293, 295, 336.
- Crîsnic I 305. Cronicar I 531. Cruce I 309 ; II 193 ; — obiect de cult II 161 ; — patriarhală I 346 ; II 192, 194 ; — semnul II 148; — Sfînta II 193.
- Ctitor I 495 ; II 145, 162.
- Culion I 319, 327, 520.
- Cult I 15, 42, 157, 160, 478 ; II 147, 152, 153, 183—187, 189, 202, 203, 280, 293, 318, 329—331, 340, 360; — acte de II 147, 154; — creștin Iii 148, 161 ; — divin I 305, 442, 450 ; — forme de II 148 ; — icoane de II 300, 301 ; — al împăratului II 287; — local II 176, 187 ; — locașuri de II 149 ; — obiecte de II 160, 161 ; — oficial IU 295, 297, 298 ; — păgîn II 286 ; — religios II 19, 294; — rînduiei II 147, 148, 163; — sfinților II 126, 180; — spontan II 182; — viața de II 149, 161.
- Culte II 306, 359.
- Cultic II 189, 312.
- Cultura — laică II 284; — profană II 349.
- Cuminecare II 136, 150.
- Cumpărarea I 466, 472.
- Cununia II 67, 71, 73, 75, 120, 122, 131, 143 ; — religioasă I 434, 435 ; — Sfîntă Taină II 59, 64, 67, 69, — 73, 75, 76, 79, 105, 264.
- Curia-Papală I 347 ; — romană I 405.
- Curiali I 382.
- Curs de îndrumare I 295.
- Cuscra II 70, 94, 95, 98, 110; — rudenia II 82.
- Cutumiar II 255, 256.
- Curatelă II 57, 74.
- Cuza Vodă II 103, 134.
- Cvasifiliație II 80.
- ## D
- Damaschinul, Sf. Ioan I 25.
- Daniil Sihastru II 202.
- Dar I 464, 483.
- Daruri-aducerea de II 149; — mai înainte sfințite II 151.
- Dascăl I 305 ; — II 27, 175.
- Data serbării Paștilor I 424.
- Decani I 307, 507.
- Decapolitul, Grigorie II 185.
- Deces I 431, 434, 435.
- Decizie II 19, 211, 213, 249, 250, 263; — patriarhală I 147.
- Declarație, de credință I 437.
- Decret I 150, 296; II 211, 297, 300, 328.
- Defăimarea II — 240.
- Defensores I 345.
- Definiții-dogmatice II 343 ; — ale dreptului I 21—24.
- Dehiar I 530.
- Delapidare II 240.
- Delebil — caracter II 107.
- Deliberarea II 245.
- Deliberativ II 251, 254, 255.
- Delict II, 238, 239, 246; — disciplinar II 241, 242.
- Demnitari II 299 ; — bisericești II 305 ; — de stat II 143, 304.
- Demnitate II 272, 301, 361, 369; — arhierescă II 62 ; — bisericească II 235 ; — episcopală I 287.
- Deportare II 49, 244.
- Depunerea, din treaptă II 130, 244.
- Deputat I 348.
- Derogare II 257.
- Desființare I 297.

- Desfrînare I 523.
Desfrînat I 283.
Destinare I 286 ; II 264.
Destituire II 244.
Desuetudine II 88; 210, 215, 216, 219, 223, 229, 268, 269.
Devoluțiune I 333; II 251, 252.
Dezlegare .II 123 ; — de blesteme II 48 ; — individuală II 48 ; — de păcate II 44.
Diacon I 80, 275—277, 302, 316, 318, 341, 342, 350, 484, 487; II 37, 55, 56, 60, 242, 263, 315.
Diaconat I 273, 276, 302 ; II 140. Diaconii II 21, 36, 39, 59, 65; 140, 141, 170, 191—193, 195, 197, 198, 232, 234, 253, 258, 259, 261, 269, 317. Diaconia II 307, 361. Diaconite I 233, 274, 278, 279, 306, 341, 500; — 503; II 13, 23, 70, 133, 141.
Dialogul, — ecumenic II 350 ; — teologic II 338, 339, 362. Diarhie I 410. Diaspora I 334, 436, 444, 537, 539; II 317, 319, 320, 322, 325, 329, 330, 348; — ortodoxă II 326, 327. Dicasterie I 347; ÎI 103, 104, 235. Dichere II 192, 195, 198.
Didahia I 92, 93. Didascal I 303; 306; II 13, 25. Didascalia I 94, 95. Dieceza I 176, 177; 232, 317, 318, 320, 323, 324, 535, 536; II 50, 235, 257, 316.
Digeste I 79, 101, 105. Diocletian I 317; II 292, 293, 295. Diodor din Tars I 81.
Dionisie al Alexandriei I 77 ; — cel Mare I 87, 92.
Diplomați II 315, 317. Diptice I 304, 443; II 145, 146, 323. Disciplina I 529; II 331 ; — muncii II 239. Disciplinar II 345.
Discriminare II 295. Dispensă I 298; II 59, 64, 70, 74, 75, 77, 83, 88, 94—98, 100, 187, 249, 264.
Dispoziție I 296; II 63, 215, 233 ; — canonică I 443, 470, 533; II 23, 63, 244; — testamentară I 475.
30 — Drept canonic ortodox
Distincție — administrativă I 443; — bisericească I 298; — de fond II 9; — formală II 9.
Divin II 296; — caracter II 10; — drept II 265.
Divină II 18 ; — majestate II 230 , - — preoție de instituire II 9, 13.
Divinitate II 294.
Divorț I 282, 295, 298, 434, 435; II 67, 69, 72, 91, 101—103, 109, 110; — bisericesc II 69, 105—109; — civil II 76; — motivele de II 225.
Dobândire II 264, 266.
Doctori II 261.
Doctrina II 296, 313, 331 ; — Bisericii II 19; — canonică I 86, 451 ; II 215, 218, 219, 240; — creștină II 288; — juridică II 239.
Doctrinar II 352, 359.
Dogma I 442; II 189 ; — dogmatic II 216, 221 ; — aspect II 345 ; — fond II 227.
Dogmatica II 219, 318, 323, 346; — învățatură II 345; — unitatea II 205.
Dogmatice II 212, 298, 300, 303; — adevăruri II 215; — hotărâri II 113, 321; 8 — principii Iii 322.
Dojana arhierescă II 244.
Domestic I 346.
Dominican I 511, 515.
Dominicus I 515.
Donator I 477 ; II 267, 268.
Donație I 291, 304, 459, 463, 464, 468, 472, 473, 477, 528 ; II 267.
Dositei, patriarhul Ierusalimului I 84; II 19.
Doxologia mare II 190, 197.
Doxapatriul, Nil I 88, 409.
Dragoste II 181, 311, 312, 364; — creștină I 385, 500.
Dreapta credință I 295; II 21, 1939, 156, 241, 333.
Dregătorie II 272.
Drept I 11, 18, 19—26; 30, 36—39, 43, 61—64, 67, 71; II 207, 215, 217; — de azil I 482; — Bisericesc I 33, 38, 41, 63, 78—85, 470; — Bizantin I 33, 39, 62, 467; — canonic I 47, 48, 55—57, 64—70, 72, 75, 284, 469, 475, 476; —

- civil I 81 i II 236; — de control I 489; — cutumiar I 78, 79, 391; — de hirotonie I 287; — II 369; — legi de II 8; — norme de II 209; — de recurs II 244; — de devoluitiune II 252; — divin II 265; — public II 271, 294; — de vot II 134.
- Dreptate I 18, 20, 22, 24—26; — II 263, 361, 364, 366, 369. Dreptul II 309, 345, 349; — canonic II 11, 217, 219, 275; — ctitoricesc I 495; — de devoluitiune I 196, 327, 330; — de posesiune II 274; — de proprietate I 451, 452, 472, 474, 478, 479, 496; II 266, 273, 275; — roman I 33, 39, 62, 470, 475, 478; — secular I 68 — de stat II, 238.
- Drepturi I 235, 251, 294, 300, 301, 319, 324, 326, 330, 333; II 254, 272, 273, 323; — civile II 133, 134; — și îndatoriri II 33; — onorifice II 267; — politice II 133.
- Duhovnic I 300, 512, 518, 530; II 38, 46, 47, 129, 225.
- Duhovnicească II 22; — pedeapsă II 46.
- Duhovnicia I 286, 295, 300; II 43, 122, 129, 130. Duminica — Ortodoxiei II 126, 169, 243; — serbarea II 148, 157.
- Ecclesiale II 347; — un tați II 330.
- Ecclesiologia II 327.
- Ecdic I 341, 345.
- Ecfonise II 194, 197.
- Eclesiarh I 312, 346, 530.
- Eclesiologie I 224, 430.
- Ecloga I 102, 108.
- Econom I 342, 343, 344, 345, 384, 487—489, 530.
- Econom *li* 5, 316, 317; — al bunurilor II 272; — al tainelor II 117.
- Economică II 253, 289; — acte de administrație II 7, 11; — administrație II 5, 145, 249, 250, 255, 263, 278; — forță II 283.
- Economice II 224; — bunuri II 267; — mijloace I'i 20, 247, 265, 266, 297.
- Ectenia II 194, 196, 197.
- Ecumenic II 172, 173, 300, 335, 341; — Consiliu II 333; — dialog II 350; — organism II 337; — patriarhul II 35, 213, 251; — Sinod II 64, 65, 174, 203, 212, 235, 236, 145, 254, 297, 320, 322, 330, 342; — spirit iii 329.
- Ecumenică II 310, 314, 324; — Biserica lîi 65, 67, 332; — mișcarea II 132; — Patriarhia II 203; — perspectivă II 339; — unitatea II 328.
- Ecumenice II 189, 312, 317, 319, 321, 323, 338, 348, 355; — Bisericii II, 201, 202, 308, 311; — Sinoadele II 11, 18, 41; 113, 211, 214, 216, 222, 226, 255, 256, 259, 302.
- Ecumenicitate I 157, 183, 412, 416—417 j II 202, 308, 310, 311, 313, 314, 335, 339, 340, 341; — bisericească II 338; — externă II 312; — creștină II 348.
- Ecumenism I'i 358, 359.
- Ecumenist II 329; — spirit II 330.
- Edict I 462; II 290, 293, 294; — de la Milan II 25, 233, 281, 292, 295.
- Efectul — Sf. Botez II 34; — haric II 67, 108, 355; — juridic I 36, 41; — restrictiv II 109.
- Efectele admin strării II 30; — Botezului II 33; — canonice II 48; — dezlegării II 48; — epitițiilor II 49; — hirotoniei 288; — juridice II 29, 40, 56, 58, 72, 78, 104, 109, 133, 134.
- Efes I 80; II 298.
- Efort de voință I 210
- Egalitate I 316; II 289, 295, 369.
- Egypt I 80, 94.
- Egumen I 518, 522, 528, 529; II 128, 129, 252, 276.
- Element juridic I 31; — constitutiv al Bisericii I 151, 154; — de credință "il 18; — dogmatic II 221; — laic II 17; — organic II 314.
- Eliberare II 293, 299.
- Enciclică I 297; — Patriarhală I 444, 445; II 19.

- Endemic II 111, 235; — sinod П! 84, 212.
Engolpion I 327.
Enorie I 174, 175, 232 ; — a bisericii II 235.
Epanagoga I 103 ; — II 301.
Eparh I 318.
Eparhie I 175, 176, 179, 180, 204, 232, 307, 317, 319, 470, 534; II 50, 237, 251, 252, 254, 257, 253, 269, 274, 275, 276; 306, 316.
Eparhiot II 104, 246, 258, 262.
Epicleza TC 148.
Epictet I 22.
Episcop I 79, 30, 273, 274, 276, 237, 292, 306, 307, 312, 313, 315, 341, 350, 367, 371, 374, 376, 339, 426, 427, 443, 483, 484, 517, 518, 520, 522, 526; II 9, 21, 22, 23, 26, 30, 32, 34—36, 39, 40, 42—50, 52, 53, 55, 58, 61—63 66, 77, 94, 95, 98, 100, 103, 107, 124, 129, 130, 133, 141, 147, 150, 157, 160; 178, 179, 186, 183, 191, 192, 196, 199; 205, 213, 231—236, 245, 252—254, 257—259, 261—263, 269, 274 — 276, 299, 301, 316, 317; 326, 355, 358.
Episcopală — instanță II 233, 234 ; — putere II 10 ; — sinoade II 212.
Episcopalieni I 444.
Episcopat I 188, 236, 273, 274, 276, 292, 294; II 22.
Episcopie I 179, 204, 325, 477, 536, 537; ʽil 262, 270 ; — exmptă I 176.
Epistolă I 248 ; II 320.
Epitimie I 261, 301, 353, 501 ; II 38, 44—47, 49, 86, 232, 242, 243.
Epitrahil II 191, 192.
Epitrop I 477, 489; II 252, 275.
Epitropie I 485.
Epoca — apostolică Iʽi 31, 60, 103, 177, 214, 222, 253, 291, 321; — bizantină II 302; — clasică II 210, 211, 212; — iconoclasmului II 180 ,• — istorică II 226, 324 ; — modernă II 233 ; — persecuțiilor II 289 ; — postapostolica II 31 ; — romană II 101 ; — sclavagistă II 299.
Ereditar II 34.
Eremit I 540.
Eretic I 401, 437, 445; II 23, 27, 28, 30, 36, 39, 40, 51, 114—118, 131, 136, 153, 156, 160, 261, 262, 288, 297, 331, 332, 346.
Ereticilor — Tainele II 111, 114, 121.
Erezie I 80, 400; II 9, 17, 30, 32, 33, 35, 36, 40, 103, 112, 130, 240, 242, 297, 298; 303, 343.
Ermineutică ʽil 23, 224.
Eteredox I 282; II 260, 333, 338, 347 ; — Biserică II 331, 332.
Etic ii 189; — mesajul II 366.
Etimologie — juridică I 20, 21.
Etnarh II 304.
Etnic II 310, 320.
Etnică Iʽi 202, 324.
Etnie II 309.
Etnicitate II 320.
Euharistie I 80; — Taina II 123, .125, 126, 135, 149, 151, 354, 355.
Eunomieni II 114.
Eunuci II 3î7.
Euthanasia I 445.
Eutihie II 315.
Eutihieni li! 114, 115.
Ev Mediu II 233.
Evanghelie II 13, 16, 22, 23, 31, 119, 190, 194, 197, 198, 258, 287, 307, 319, 363.
Evangheliste I 306.
Evangheliști I 239, 241; II 13.
Evhologhiu I 522—524.
Evidenta • — actelor de hirotonie III 45; — celor admiși la Sf. împărtașanie II 135, 136; — calendaristică Iii 167; — clerului II 139; — celor hirotoniți II 135; — slujitorilor II 142.
Evul Mediu II 363.
Exactitate I 445.
Exarh I 176, 309, 312, 318, 319, 323—325, 345, 346, 519; II 261.
Exarhal II 237.
Exarhat I, 176, 232, 317, 318, 323, 324, 535, 536; II 176.
Exarhi II 50, 317.
Excludere î 523; II 47, 133, 136, 244.
Excomunicare I 501, 512; II 38, 40, 44, 46—48, 69, 136, 159, 242—244, 246.
Excomunicat II 131, 355.
Executiv II 250.

- Executivă — funcțiunea Iii 11, 208; — lucrarea II 264; — puterea II 247, 250.
 Executive — organele II 251, 252, 254, 255.
 Executivul II 209; — de stat II 248.
 Exilul II 49, 176, 177.
 Exempt I 322, 527.
 Exercițarea — acte de Fi 11; — puterii bisericesti II 7, 9; — puterii învățăto-rești II 12, 20, 24, 241.
 Exercițiul funcțiunii II 317.
 Exorcisme II 31, 35.
 Exorciști I 235, 239, 241, 305.
 Expunere II 15; — didactică II 17.
 Externă — misiunea 15 11, 20.
 Extrase de legi I 92, 104.
- Facerea — duhovnicului II 43; — de fii II 143; — de frați II 143. Factor — laic II 283, 284, 290; — negativ II 285; — politic II 281; — religios H 287, 291. Facultate — II 26; — de teologie I 444; II 26.
 Famen II 260.
 Familia I 16, 34, 445; II 68, 99, 234. Fapte — ale Apostolilor II 140, 315; — bune I 156; — ilicite 15 238—240, 242, 246.
 Făgăduință I 524; — monahală I 512, 521.
 Fecioara I 233, 265, 278, 500—502, 531; — hirotesia; II 133. Fenomen juridic I 16, 17. Ferictnl — Augustin II 365, 366, 368; — Ieronim II 168. Fervoare ITj 288. Festiv II 301. Filiale II 330. Filație — adoptivă II 85. Filosofi — păgîni II 25, 26. Firmilian din Cezareea I 80. Fizice — acte II 79. For — consultativ I 295; — de judecată îi 90. Forma — de conducere I 446; — de cult II 147, 148; — instituțională I 500; — de învățămînt religios II 24.
- Foruri — de judecată, II 245, 263.
 Forța — de manifestare II 5; — economică II 283, 303.
 Fotie — patriarh II 215, 301.
 Francisc de Asisi îi 515.
 Franciscani I 511.
 Frate I 528.
 Frăția — Sf. Mormînt I 514.
 Frății — creștine I 233, 507.
 Frlngerea — plinii II 149.
 Funcție I 349.
 Funcțiunea — bisericească I 269; — executivă II 11, 208, 247; — judecătorească II 11, 208, 228, 230; — legislativă II 11; — publică îi 53; — a puterii cîrmuitoare I 260, 261.
 Fundamentală — lucrare II 14; — principiu II 321.
 Fundare I 467.
 Fundații II 7, 273.
 Furtul II 240, 242.
- Galeriu — Constantin II 293.
 Galia Ui 298.
 Galicană — Liturghia II 153.
 Gangra I 77.
 Garant II 31.
 General — consensul II 17; — principiu II 23; — sinodul II 212.
 Georgia II 324.
 Giorgieni ÎI 20.
 Gestionar II 252.
 Ghenadie — al Constaatinopolului I 78.
 Gherontocomie I 234, 532.
 Gherontofie I 532.
 Gospodărire II 5, 7.
 Grad — ierarhic II 244; — de înrudire II 85, 264; — de rudenie I 113.
 Gramată I 230, 319, 327, 378, 388; II 10.
 Gramatic Ti 530.
 Grațiere II 246.
 Greacă — Biserica II 185.
 Grecia I 84; II 104, 302; — autocefalia Bisericii II 124.
 Greco-Romană, cultura II 284.

Grigorie al — VI-lea II 66; — al XII-lea II 172; Decapoliul II 185, 203; — dialogul I 331, 345; II 151, 315; — de Nazianz I 25, 77, 328, 531; II 152; — de Nyssa I 26, 77; U 169, 179, 366; — al Romei II 323; — Taumaturgul II 47; — Teologul II 156, 169, 179.

Grupare religioasă I 500.

Gruzini II 20.

Gubernurii II 292.

H

Haină — monahală I 519.

Har I 155; I li 116, 182, 189, 333; — comunicare II 122; — conferire II 127; — sfinților II 123, 139.

Harică — calitate II 40, 47; — lucrare II 111; — stare II 9, 10, 16, 40, 106.

Harisma I Ti 17, 341.

Harismatici I 241, 299, 305; II 13, 16; — slujitori II 20.

Harisma I 219, 241, 243, 371; II 181.

Hartofilax I 343.

Hartular I 532.

Harul II 29, 34, 107, 111, 243, 312, 340; — arhieriei II 65; — sfinților Ţii 6, 30; 116, 117, 119, 120, 344, 345; — lucrarea II 259.

Hedonism — • endemic II 110.

Helespont I 80.

Heptarhie I 410.

Hexabiblos I 104; — lui Armenopulos I 129.

Hexiadă I 344.

Hilandar — Minăstire Ti 85.

Hiliasm I 400.

Hipolit I 93.

Hirocomie I 234, 500.

Hirotesie I 228, 273, 286, 295, 304—306, 309, 310, 314, 344, 345, 350, 500, 501; II 43, 51, 60, 70, 76, 122, 127, 128, 129, 143, 225; — diaconițelor II 133; — fecioarelor II 133.

Hirotonia I 79, 228, 238, 273, 276, 286, 287, 313, 314, 350, 378, 434—436, 468; II 29, 40, 43, 50—52, 54—56, 58, 59, 61—65, 67, 69, 75—77, 91, 106, 121, 127, 128,

135, 138, 143, 198, 260, 323; — actul II 9, 42; — Sf. Taină II. 49, 55, 57, 63, 69; — validitate II 120. Homatenul — Dirnitrie I 88. Horepiscop I 175, 288, 312, 314, 443; II 49,

103, 128, 234. Hotărîre I 296, 378; II 23, 24; — canonică

I 429, 430, 437; — dogmatică 429, 430;

— judecătorească II 101, 102; — a Sf.

Sinod II 24, 221; — sinodală II 178

Hotărîri II 213;

Hram II 19, 183, 184, 201.

Hrisoave — domnești I 148; — imperiale II 308.

Hrisostom — Sf. Ioan I 25, 84, 87, 532.

I

Icoana II 161, 193, 197—199, 300.

Iconoclasm I 513; Iii 27, 126, 161; — epoca II 180, 277, 300, 301.

Iconoclaste — lupte II 62.

Iconoclaști II 301, 303.

Iconografia — bisericilor II 201.

Iconom I 344.

kronomia I 198, 290, 308, 309, 445; II 117, 119, 344.

Iconomie II 30, 39, 118, 120, 121, 332, 344—347.

Iconomiei II — principiul II 111, 115, 116.

Iconostas II 195.

Identitatea — Bisericii II 137.

Idioritmie Ti 510; II 241.

Idioritmie I 265, 527.

Ierarh II 52, 106, 175, 183, 189, 234, 237, 251, 253, 254., 260, 305, 317, 322, 327, 342, 357, 358.

Ierarhie I 38, 195, 235, 236, 277, 349, 360; II 22, 179, 306, 309, 312; — bisericească I 270, 273; II 235; — onorifică I 363, 365, 366, 426; ITi 145; — a organelor II 236; — sacramentală I 240; — superioară II 322,

Ierarhic II 8; — principiul II 227, 236, 321.

Ierarhică — autoritate II 229; — ordinea II 251.

Iereu Ii 307, 310.

Ierodiacon I 306, 518, 520.

- Ieromonah I 288, 512, 518, 520, 525, 539 ; II 39, 128, 153, 237.
- Ierosilia II 242.
- Ierurgie I 295, 300, 303, 516; II 19, 29, 33, 122, 123, 143, 147, 225, 243, 267, 312, 347, 348 ; — bisericești Iii 11 ; — enumerare II 123; — importanță II 122; — instituire II 123; — norme administrative II 135; — noțiunea II 122; — număr II 122.
- Ierusalim II 84; II 25, 61, 97, 176, 292, 304, 317, 324, 330.
- Ighemon I 318.
- Ignatie, al Antiohiei II 365.
- Igumenul I 310, 311, 312.
- Ilarie de Pictavium I 26.
- Illegalitate II 293, 294, 296.
- îllicit II 245 ; — amestec II 97 ; — caracterul II 96 ; — faptă II 238, 242, 246.
- Imobil II 269, 278.
- Impediment I 283; II 59, 62, 67, 71, 73, 75, 77, 78, 80, 93, 99 ; — la căsătorie I 434, 437, 443 ; II 81—84, 86, 88—91, 94—96, 98, 100, 101, 110, 225; — religios II 70.
- Implicații — canonice II 3, 9, 328.
- Impozit I 481, 432, II 277; — funciar I 480.
- Inalienabil II 277.
- Inalienabilitatea — averii II 276 ; — bunurilor Iii 276.
- Incest II 250.
- Incinerarea morților I 445.
- Incompatibilitate II 22, 62.
- Inculpat II 187.
- Independent-organ II 16.
- Independența îl 316 ; II 320, 321 ; — administrativă II 325.
- Indisoñubilitatea — căsătoriei II 107. i
- Individual-organ II 6, 7, 10 ; — proprietate II 265.
- Infailibil II 18, 341.
- Infailibilă — lucrarea II 17.
- Infailibilitatea I 186, 315, 335, 338, 371, 375—378, 382, 396, 398, 417, 423, 429, 430, 442; II 334; — Bisericii II 225.
- Infirm I 473.
- Infractor I 504.
- Infracțiune II 239, 246 ; — bisericească II 238.
- Inspector I 307, 309, 310, 314, 348, 518.
- Instalare I 230, 287.
- Instanțe II 42, 104, 236, 237; — bisericești I 296, 522 ; II 8, 245, 246, 307 ; categorii de II 8 ; — civile II 104; — disciplinare M 244, 249, 262; — duhovnicești I 301 ; II 242 ; — eparhiale II 103 ; — exarhală II 235 ; — horepiscopilor II 234; — judecătorești I 88, 296, 310, 347; II 208, 225, 230—233, 242, 248, 250, 253, 263 ; — publice II 231.
- Instituire Ti 277 ; II 259 ; — apocrisiarilor II 317; — bisericească I 304; — clerului II 128, 255, 260 ; — cultului II 183; — divină II 29; — formală I 230 ; — a sărbătorilor II 164, 224.
- ^Tmstituția II 271, 280, 290, 297, 306, 323; — autocefaliei II 325; — bisericești II 258; — canonică II 324, 326; — citoratului II 271 ; — juridică I 234; II 267, 270, 325 ; — patronatului II 272; —• religioasă creștină I 152; — sclaviei I^l 289; — teologiei II 358.
- Instituțională II 249 ; — administrației II 253, 259, 262, 264.
- Instrucțiuni I 89, 296, 301; II 211, 213; — episcopale I 148.
- Intercomuniune I 437; II 38, 39, 119, 333—335, 348.
- Imterconfesionale II II 332, 335, 337, 358; — conferințe II 329.
- Interdict II 243.
- Interdicția II 63 ; — civilă II 77.
- Internă •— misiunea II. 20.
- Interortodoxă I li 212, 235, 339, 350; — comisie II 223.
- Intrare în monahism I 516, 517, 521.
- Intronizare I 287.
- Introducerea — acțiunii II 188, 245; — în funcțiune II 260.
- Inventar I 485.

- Investire I 230; — a chiriariilor II 262; — a legilor II 303, investitură II 260.
 Inviolabilitate — personală II 307.
 Ioan — Gură de Aur II 46, 140, 141, 150; 151, 169, 179, 365—367; — Scolasticu II 315.
 Ipodiacon I 235, 300, 305, 341, 350, 529; Iii 56, 60, 69, 74, 76, 128, 129, 141, 195, 138, 259.
 Ipotecare I 475.
 Isidor de Sevilla I 26.
 Ispitirea — canonică II 53, 261.
 Iudaizanti I 393, 394.
 Iustin — Martirul II 149, 151, 167.
 Iustinian Iii 141.
 Izvor — al dreptului I 70—72, 81—83, 85, 86, 405, 449, 467, 470, 526, 528; — formal I 92; — fundamental I 89—91; — întregitor I 89—91; — particular I 88; — al revelației I 442.
 Irenică — vocație II 366; — scrisoare II 318.
- î**
- împărăția — cerurilor II 280.
 împărțire H 6, 36, 48, 49, 69, 115, 116, 135—138 243. împărțirea II 18, 39, 118, 122, 123, 344, 355. împărțire — tripartită I 223.
 împuternicire — de a deține II 9; — legală II 43. înaintare I 297.
 îndatoriri I 251, 294, 319, 324, 326, 330; II 10, 254; — clerului II 24; — legale II 10; — speciale M 24.
 îndrumarea II 255; — și controlul II 26; — • misionară II 52.
 îndrumător II 306.
 înfiere II 70, 80, 90, 143; — religioasă II 123, 131.
 înfrînare I 509.
 înhumare — autorizație Iii 131; — teren II 132.
 înmormântare I 13; II 123, 131, 143; — celor de altă confesiune II 131.
- înrudire II 74, 78, 100; — cuscriei II 94; — grade II 264; — de sînge II 96.
 înscăunare I 230, 319.
 înstrăinare I 463, 466, 468, 493—495; — a bunurilor *m* 264, 267.
 întîietate I 274, 539; — jurisdicțională I 362, 366, 367, 369; — onorifică I 292, 350, 356, 357, 360—362, 367, 368.
 întîistătător I 315, 317, 325, 326; II 124, 145, 196, 199, 251, 365; — al Bisericii II 21, 183.
 întocmire — de acte II 15, 18.
 întrunirea II 259, 302.
 Invățămînt II 25; — catehetic I 305; II 24; — de credință II 25; — elementar II 24; — programa de II 24; — public II 26; — religios I 295; II 11, 21, 25; — teologic I li 22, 323, 358.
 învățătorească — activitatea II 12; — lu crarea II 227; — puterea II 12, 14.
 învățători I 239, 241; II 13, 21.
 învățăturii — de credință II 10, 21, 24—26, 147, 148, 237, 341, 343; — dogmatice II 26, 319, 345 — răspîndire I li 15.
- Jertfe II 149, 150, 152, 153.
 Judecata II 228, 229, 234, 237, 241, 244, 246, 258, 262; — acte de II 8; — bisericăscă II 245; — duhovnicească II 233 i — instanțe II 225, 237, 263.
 Judecător Iii 42, 187.
 Judecătorească II 206, 254; — activitatea II 11; — funcția U 230; — hotărîre II 101, 102.
 Judecătorești — • autoritățile II 242; — instanțe II 208.
 Judecătoria — civilă I 298.
 Judecătoriile II 103; — de stat Iii 402.
 Judecățiile — adevărului II 21, 22.
 Judiciare II 104, 254; — instanțe II 230, 237, 253; — proceduri II 233, 236; — puterea II 247.
 Juridic II 68, 210, 217, 230, 238, 247; — aspect Iii 7; — caracter II 210, 214, 229; — fond II 227; — raport II 291; — sens II 8.

- Juridică II 235, 236; — consacrare II 90; — instituție II 325; — normă II 228; — ordine îi 204, 208; — persoană II 273, 275; — reglementare II 9; — revelație II 216; — urmare II, 29; — viața II 239.
- Juridice II 234, 288; — efecte II 29, 36, 56, 57, 58; — instituție II 271, 326; — mijloace I îi 264; — norme II 207, 216, 270; — reguli II 205; — științele II 238.
- Jurisconsult I 23; II 68.
- Jurisdicția I 287, 333—335, 338, 353, 362, 381, 529; II 49, 204, 205, 261, 275, 304, 319, 323, 326, 327, 330; — bisericească II 5, 8; — generală II 206; — străină în 9; — teritorială II 257; — universală I 220, 243.
- Jurisdicțională II 7, 11, 247, 320; — activitate II 204; — lucrare II 227; — putere II 8.
- Jurisprudență I 24, 83, 88—90, 102.
- Jurist I 21, 23, 24, 38.
- Justinian I 79; II 53, 62, 142, 157, 202, 233, 234, 270, 299, 300, 301, 315—318.
- Justiniana Prima I 321, 322.
- Justinianopole îi 80.
- Justiție I 23; II 76, 316, 317; — bisericească I 443; — civilă II 245.
- Lactanțiu I 25.
- Laic I 231, 245, 262, 476; II 30, 34, 204; — apostolat II 20; — element II 17; — factor lîl 283, 284, 291, 292; — stare II 22.
- Laică II 24, 233, 286; — autoritate II 144; — căpetenie II 301.
- Laici II 17, 22, 128, 232, 234, 240, 241, 283, 317.
- Laodiceea I 77, II 22, 23, 150, 259.
- Lapsi I 401.
- Laude — cele șapte Îl 153.
- Lavre I 311, 516, 525. Leagăn — de copii I 531. Lecticarii I 507. Lector I 235, 283, 305, 346.
- Legal II 297.
- Legale — căsătorii II 106; îndatoriri II 10; — norme II 64.
- Legalitate — bisericească II 215.
- Legalizat lîl 180.
- Legatari — universali II 269.
- Lege I 13, 18, 26, 28, 39, 51, 52, 61; II 237, 249; — civilă I 521; — a cultelor II 307; — imperială I 533; — juridică I 32, 33; — mozaică I 392; — organică II 211; — romană lîl 289.
- Legi II 211, 225, 248, 253, 273, 283, 307; — administrative II 239; — bisericești I 40, 54, 56, 63, 87, 90, 301; II 216, 323; — bizantine II 94, 301; — de drept I II, 12, 14, 16, 17, 28, 54, 57, 58, 61, 62—65, 66, 78; II 208, 209, 217, 238, 282; juridice îi 234; — naturale II 68, 266; — ordinare I 150; — Principatelor Unite I 150; — României I 150; — scrise I 79, 81; — de stat I 97, 305, 490, 491; II 72, 75, 90, 102, 142, 157.. 211, 233, 297, 298, 300, 306.
- Legiferare II 206, 210, 227, 303.
- Legiferatoare — autoritatea II 207.
- Legitimă II 302, 304.
- Legiuiri II 301.
- Legislativă îi 254, 255; — acte II 8; — activitate II 208; — funcția II 11 — puterea II 216.
- Legislație II 214, 225, 226, 266, 267, 300, 307; — bisericească I 63—64, 89, 148, 365; II 83, 102, 104, 215, 228; — bizantină I 467, 476; II -58; — canonică lîl III, 221, 223, 224, 319; — clasică II 210; — curentă II 252; — penală I 437; — de stat 89, 90; II 92.
- Legiuiri II 213, 227, 256, 257, 261, 262, 266, 276; — B.O.R. I 7, 9, 147, 326; — bisericești lîl 209, 215, 240; — canonice II 100, 214; — civile I 148; — de drept I 148; — de organizare II 219; — penale I 149, - de stat I 149; II 275.
- Legiuitoare — autoritatea II 208, 209; — organe II 212; — puterea II 206, 211, 213, 214.
- Legiuitor — local îl 296, 301.
- Legătura — credinței I 156; — dragostei I 158.

- Leon Filozoful I 305; U 90, 179, 233.
 Lepădării de sine I 264.
 Locuitor I 327.
 Libel I 445.
 Liberalitate I 464, 465; — testamentară I 476.
 Libertate II 22, 147, 210, 230, 233, 245, 293, 294, 309, 321, 343, 345, 361, 368; — Bisericii II 228; — de conștiință ÎL 286; — de credință I 458; — individuală I 279; — de manifestare I 290; — religioasă II 295; — socială I 52; II 71.
 Libeți II 291, 292.
 Liste — clerului II 139; — de ctitori III 145; — episcopale II 139, 144; — de preoți II 141; — ale slujitorilor II 142.
 Litie II 194, 195, 197.
 Litigiu II 231—234, 327; — bisericești II 235.
 Liturgie I 288 j Iii 23, 37, 43, 56, 154, 183, 190, 194—198.
 Liturgică II 153, 203, 219, 318.
 Liturgice II 147, 220, 221, 303.
 Liviu Stan II 221, 226, 339; — canonistul II 322, 342.
 Locașuri — de cult II 125, 147, 149, 160, 161, 269; — sfinte I 445.
 Logodnă I 517; II 67, 71, 85, 92, 103; — bisericească Id 74, 75, 143; — religioasă II 123, 131.
 Logofăt I 341.
 Logotet I 345.
 Loialitate I 199; II 280, 281, 286, 289, 290, 304, 361, 363.
 Lucrare II 5; — activitate II 7; — de administrare II 6; — de apărare II 15, 26; — apostolică Ții 147; — bisericească II 14, 111; — catehetică II 22, 24; — executivă II 264; — harică II 30, 117, 259, 341; — infailibilă II 17; — întreită I 209; — învățătoarească II 227; — judecătorească II 229; — de legiferare M 216; — misionară II 13, 20, 55, 119 (— mîntuitoare II 162, 345; — pastorală I 301 f — de păstrare a credinței II 16; — de propovăduire II 241; — preoțească II 127; — sacră II 244; — simțitoare II 122, 147,
 Luteranismul î 444.
 Lulher I 475.
- ## M
- Macarie — Mitropolitul *li* 185.
 Macedonieni II 114, 115, 31G.
 Majorat I 280; II 99; — matrimonial I 517; II 70, 77; — monahal I 5S7; — politic II 53.
 Mandat II 317; — divin i 240.
 Manifestare — a consensului I. 13, IC; — a credinței I 500.
 Manuale II 24; — școlare I 295.
 Manuscrise I 122, 13i.
 Marc Aureiiu I 23.
 Marele — Mir II 34, 122, 123, 125, 323; marea schismă H, 66.; sinod II 22.
 Martir II 27. 175, 186, 187.
 Martirologii M 166—168, 175, 178.
 Martori 525; II 22, 31. 131, 245.
 Maslu — Sf. Taina I 301; II 29, 122, li)3.
 Materia-Jertfei II 153; — judiciară II 235.
 Maxini-Mărturisitorul 12,).
 Mărturie II 13.
 Mărturisiri II 15, 347; — de credință îl 18, 19, 25, 299; — a lui M.Irofan Critopulos SI 19; — a Patriarhului Dositei I 432; II 19; — a Mitropolitului Petru Movilă I 84, 295, 432, 435; — individuală II 48; — publică II M, 45; — secretă II 44, 45; — verbală II 312.
 Mărturisitorii II 175.
 Membrii-Bisericii I 235; SI 23, 30, 36, 37, 40, 47, 69, 136, 138, 227; — al clerului II 34; — al cinului Monahul II 241; — de drept II 261; — Sinodului II 194.
 Metoc I 516.
 Metode de interpretare I 50.
 Metodismul I 444.
 Metropolă I 318.
 Macroschimnic I 519.
 Mielul Pascal I 166.
 Miezonopectica M 116, 190, 194, 197, 198.
 Mihail, Kogălniceanu II 277.
 Mihălcescu Irineu II 106.
 Mijloc — religios I 212.

- Mijloace II 5; — auxiliare II 276; — coercitive II 248; — economice II. 20, 264, 266, 304; — extraordinare Ui 16; — puterii II 7, 12.
- Milan I 39.; — Edictul II 25, 281, 290, 293—235.
- Milaș, Nicodim I 449, 475, 496.
- Milostenia I 453.
- Milostivire II 181.
- Mineie II 19.
- Minor I 522.
- Minuni II 175—177, 179, 181, 187, 188.
- Mir, Sfântul îl 295, 319, 333, 346, 443, 449, 536; II 115, 118, 193.
- Mirean I 7, 231, 245, 443; II 32, 35, 76, 150, 157, 161, 234, 246, 252, 273.
- Miruire II 190.
- Mirungere I 437; II 34, 35, 123, 127, 351.
- Misionară II 14, 282, 332, 333; — acțiune II 12 i — călătorie II, 13; — îndrumare II 52; — lucrare II 12, 15, 20, 30, 119; — propovăduire II 17.
- Misionari II 20.
- Misiune Iii 10, 14, 26, 180, 181, 283, 296, 307, 324; — Bisericii II 6, 219, 248, 264, 265, 276, 279, 310; — externă II 11; — internă II 11, 20; — preoțească II 43; — sfințitoare II 182.
- Misticismul I 266.
- Mișcarea Ecumenică I 435, 441, 444, 445; II 132, 334—337.
- Mită III 111.
- Mitrofor I 310.
- Mitropolie I 175, 176, 179, 180, 232, 317, 318, 477, 534, 536; II 176, 258.
- Mitropolit I 175, 289, 317—319, 323, 326, 389, 406, 443; II 35, 50, 144, 185, 186, 192, 199, 201, 252, 257.
- Mitropoliți II 178, 179, 213, 261, 316.
- Mînăstire I 85, 179, 180, 469, 472, 473, 477, 503, 509, 515, 518, 525, 526, 528; II 26, 161, 162, 213, 245, 252, 268, 270, 271, 272, 278, 306.
- Mîntuire II 112, 121, 264, 279, 312, 340, 344, 356; — obiectivă II 353.
- Mîntuitoare-lucrare II 14, 20.
- Mîntuitorul II 42, 114, 118, 214, 219, 231, 282, 283, 286, 287, 300, 309, 313, 319.
- Moartea I 13, 33 j — martirică I 359.
- Moaște II 125, 126, 130, 159, 160, 175, 176, 184, 189, 190—197, 262. Modestinus I 38; II 68. Molitfe II 190, 197. Molitfelnice II 19, 48, 118. Monah îl 79, 231, 513, .516—518, 520, 528; II 30, 74, 77; — cu Schimă Mare I 519, 520; — cu Schimă Mică. I 519, .520, 522. Monahal Ii 24, 225; — cin II 61, 143; — comunitate II 328; — starea II 57, 62; — viața II 224, 241; — vot Ui 70, 132.
- Monahi II 62, 66, 69, 235, 236, 240—242. .244, 261, 269, 316, 317.
- Monahie I 262; II 30, 36, 270, 316.
- Monahism I 233, 262, 311, 438, 469, 501, 504, 508, 509, 511—513, ,519, 525; II 62, 235, 244; — al Episcopului II 225; — feminin. I 517; — tundere In II 123, 131—133, 143.
- Monofizit II 121, .332, 346.
- Monofizitism I 512; II 356.
- Monogamie I 283; II 58.
- Montan I 400.
- Morală II 217, 219, 283; — creștină II 282.
- Moralitate Ii 281. Montaniști II 114.
- Moștenire I 466, 467, 472, 473; II 267, 271; — apostolică I 22.1; — II 13, 139, 340.
- Moștenitor I 464, 467; II 269. Motiv, de divorț I 437; II 225. Mozaic-cultural HI 307; — dreptul II 94; — lege II 83.
- Mozaism I 162.
- Mucenic II 183, 203.
- Mucenicie I 302; II 158, 176.
- Murale-picturii I 19.
- Musulman — cultul II 307,

N

- Napoleon II 144. Naș I 525; II 31, 134.
- Natura — lucrărilor II 7; — propovăclui-rii II 12.

- Natural — drept II 265.
 Natură-religioasă II 286; — sacră II 10.
 Naționale-adunări Ui 211.
 Naționalitatea II 320.
 Nașunile — Unite II 172.
 Nădejdea II 366.
 Nășie II 31.
 Nebotezați II 25.
 Necanonic II 215.
 Necanonicitate I 256; Ui 215, 217.
 Necezararea I 77.
 Neofit I 503.
 Neomartiri I! 201.
 Neotestamentar II 339,
 Nero II 292.
 Nestorieni II 114, 115, 121, 298, 346.
 Nichifor — I Focas II 277; — II Focas
 II 303; — Mărturisitorul II 30, 45.
 Nifon — Patriarhul II 185, 201. Nomi —
 (legi) II 211. Nomocanon I 88, 92, 96—99,
 126, 129, 202;
 — In 14 Titluri I 81, 87, 88, 97, 116,
 — lui Cotelerius I 99 j — lui Fotie
 I 97, 109, 202; — lui Matei Vlastares
 FI 99; — lui Metodie I 114.
 Nomocanoane II 215, 233, 299, 303, 306.
 Nomocanonic II 221; — principiu II 227.
 Nomofilax I 87, 88, 108, 344. Normă II 63,
 68, 83, 210, 253, 261, 262;
 — de administrare II 135; — canoni
 ce I 43—50, 52, 72, 296, 297, 352, 397,
 513, 521; II 30, 31, 33, 44, 47, 49, 51,
 55, 56, 140, 216, 217, 219, 223, 224, 226,
 236; — de drept I li 237, 238, 245, 246,
 257, 259, 267, 270, 318, 326, 323, 341,
 345; — juridică I 12, 28, 31—40, 47,
 78, 81, 211, 213, 356, 397; II 57, 204,
 207, 209, 210, 229; — legale II 64;
 — morale II 227; — religioase I 34—
 36, 38, 40, 44, 61, 78, 79, 81, 386; —
 — scrise II 58.
 Nosocom I 507, 532.
 Nosocomie li 234 507, 532.
 Notarul I 530.
 Noțiunea — dreptului I 17, 20, 21, 26, 27,
 29; — de jurisdicție II 8.
 Noul Testament I 32, 73, 307.
 Novelele I 101, 103, 105, 108; II 299, 315,
 316; — lui leon VI I 104.
 Novice I 516, 517.
 Noviciat I 516, 517, 519, 522.
 Nulitate — absolută II 101; — relativa
 II 101.
 Numire I 287, 297.
 Nuntă II 81, 264.
 Nunțiu I 345.
- O**
- Oaspete I 532.
 Obicei II 33, 44, 88, 257, 259; — de drept
 I 53, 56, 72, 78, 79, 81, 118, 390, 391;
 II 228; — juridic I 90; — al pământu-
 lui I 149; — religios I 90.
 Obiceiuri I 3. 309, 360.
 Obiecte — de cult II 160, 161; — sfinte
 II 147.
 Obligațiuni I 443. Obște I 232; II 137
 232; — Bisericii II
 259. Obști-creștine I 34, 457; —
 monahale I
 264; II 134; — parohiale H 273.
 Oficiu I 271, 347, 349, 477, II 245, 274, 275;
 — bisericesc I 217, 228, 291; — pa
 rohial I 309; II 273.
 Ofranda I 459, 433, 491.
 Omilie-exegetică II 23.
 Omilejtic-material II 23.
 Omofoar M 191.
 Omor I 283.
 Onorifică-ierarhie II 145.
 Operație-lucrare II 5.
 Opera — de asistență socială I 533; —
 juridică I 148.
 Opinie-teologică II 343,
 Opresiune II 293.
 Orar I 324.
 Oratorice-rostiri II 19.
 Ordin-călugăresc ii 515, 519.
 Ordine II 249, 250; — canonică II 237,
 327; — cronologică II 14; — de
 drept II 204; — ierarhică II 323; —
 juridică i 234; I li 206, 208, 229; —
 publică II 250, 292; — socială II 289;
 — de stat II 293.

- Orinduire II 299 j — feudală II 262, 302 ;
— sclavagistă II 288 ; — socială IJ
284, 285, 289, 291, 292, 302.
- Orfanotrofii I 233, 531.
- Orfelinat I 472, 531 ; II 275.
- Orient II 304, 305, 515.
- Origen I 24 ; II 25, 366.
- Organe II 209, 211, 214, 228—230, 235, 245,
247, 252, 250, 275 ; — ale administra-
ției Iii 263, 267 i — ajutătoare I 339 ;
— bisericești I 48—51 ; II 16, 212,
242 i — centrale II 249 ; — colegiale
I 383 ; — de conducere I 269, 270,
272 ; II 5, 26, 206, 227, 229 ; — deli-
berative I 301 ; — duhovnicești II
230 ; — executive I 297 ; — H 251,
254 j — individuale I 446 i II 6 ; —
ale infailibilității II 241 ; — ale pu-
terii II 9, 100 ; — sinodale II 205, 213,
249, 255, 256, 257.
- Organică — lege, II 211 ; — unitate II
355. Organism Iii 283, 338 ; — Bisericii
II 341 ;
— ecumenic II 337, 358.
- Organizare II 247, 289, 313, 349 ; — acte
de II 6 ; — activității II 10 ; — Bisericii
I 93, 95, 151 ; II 138, 142, 162 i — ca-
nonică I 40 ; — cultului II 11, 160,
163 ; — instituțională II 340 ; — in-
ternă I 518, 528 ; — judecătorească II
307 ; — juridică I 29 ; — mănăstirilor
I 525 ; II 299 ; — școlilor II 21 i —
sinodală II 179.
- Organizație-bisericească II 321 ; — uni-
tară Iii 311 ; — Națiunilor Unite II
368 ; — filantropică I 16 ; eparhială
II 176 ; — religioasă II 306 ; — de
stat II 253.
- Ortodocși II 262.
- Ortodoxă II 120 ; Biserica II 306 ; — co-
muniunea H 310, 311, 322 ; — Mărtu-
risirea II 18.
- Ortodoxia I 8, 83, 415, 424, 425, 444, 445,
537 ; — II 107, 172, 177, 182, 314, 319,
331, 332, 338—340, 342, 343, 348—350.
- Ostiar I 305, 306, 341.
- Otpust II 194—196, 198, 199.
- Pace I 364—366, 369 ; — creștină II 367.
- Panortodox II 184, 189, 255, 318, 329, 335 i
— conferința H 203, 361 ; — congres
II 64, 223 ; — sinod II 212, 235.
- Papă I 307, 308, 310, 312, 326, 327, 335.
336—338, 373, 379, 380, 422, 474, 487.
- Parabolan I 233, 504—507. Paraclisier I 346,
530. Parastas II 183, 190, 197. Paroh I 302,
309 ; II 244. Parohială II 213, 314. Parohie Ii
174, 175, 179, 232, 291, 301, 477,
484, 485 ; II 242, 252, 274, 275, 330,
355, 358.
- Patriarh I 312, 319, 330, 339, 364—366, 389,
406, 409, 443 ; II 97, 144, 145, 192—
194, 197, 198, 201, 213, 252, 261, 303,
304, 305, 315, 316 ; — ecumenic I 326,
331, 365 ; II 336.
- Patriarhală M 9, 19 ; — instanță II 233,
235, 236.
- Patriarhat I 329, 353 ; IB 176.
- Patriarhia I 88, 176, 179, 232, 328, 331,
340, 477 ; — Ecumenică I 404, 444 ; II
124, 203, 328, 330 ; — Romei II 303.
- Patrimoniu I 447, 449, 459, 460, 462, 463,
466, 467, 469, 470, 473, 479, 482, 483,
485, 486 ; II 252, 268, 274, 275.
- Patronaj I 499.
- Patronatul II 270, 271, 272.
- Patronul Iii 272, 273.
- Pavel-Apostol II 189, 231, 364.
- Păcat I 32 ; II 238 ; — originar II 33, 34 , -
— sufletesc II 22.
- Păgîn II 231, 287, 296.
- Păgînism II 297.
- Pălimar I 305.
- Părerile — canoniștilor I 68, 89, 90.
- Părinte M 19, 22, 81, 187, 195, 198, 262 ; —
duhovnicesc II 232, 235 ; — sfânt II
221, 222, 365 ; — sufletesc II 31.
- Pecerska I 85.
- Pedeapsa I 289, 301, 482, 490, 522, 524 \
II 280 ; — bisericească II 45, 242 ; —
caterisirii II 33 ; — duhovnicească UI
46.

- Pelerinajul I 445.
 Penală II 234, 245, 307; — chestiune II 233.
 Penitent I 295, 305, 523.
 Penitență II 136, 137; — bisericească I 521.
 Penitenți II 47, 48.
 Pensie I 493.
 Pentaclă li 300, 340, 341, 365; II 143.
 Pentapole I 80.
 Pentarhia I 365, 408, 410; II 145, 299.
 Periocepți I 175, 308, 309, 312, 314, 346; II 234.
 Periodice — bisericești II 24, 27.
 Permanent — Sinod II 212, 256.
 Persecuții I 299, 302, 313; II 288, 292.
 Persoana certa I 466.
 Persoană — Juridică li 15, 472, 473, 477; II 273, 275.
 Personal-bisericesc I 298.
 Personalitate-juridică I 463, 466, 469, 473, 476, 477, 485; II 273.
 Petru al Alexandriei I 78.
 Pidalionul I 129, 146, 147.
 Pietate I 529.
 Pîrgă I 491.
 Platou I 22, 25.
 Plenar — Sinod II 19, 24, 212, 246, 256.
 Plenitudinea II 341, 342.
 Pocăință — Sf. Taină li 300; II 42, 48, 116, 121, 123, 129, 159, 236.
 Pogorământ I 193; II 65, 112, 115, 121, 132, 246, 345.
 Poligamie I 282.
 Politeism II 285, 286, 295.
 Politică II 301; — atribuții II 262; — religioasă II 295, 296.
 Pomelnic I 443.
 Pontifex maximus II 295, 300, 301.
 Posesiunea I 479.
 Post *îl* 435, 436; II 149, 159; — aspru I 520; — bisericesc I 443; — Crăciunului II 160; — Duminica II 157, 159; — Paștilor II 160; — Sîmbăta II 159.
 Poziția-onorifică I 350.
 Practica — Apostolică I 538; — Bisericii II 267, 321, 345.
 Prapori II 19, 191, 193
 Pravila li 89, 99, 124—128, 130—132, 146; II 228, 233, 261; — călugărească I 83, 85, 443, 518; II 244; — cea Mare I 20, 139, 202; II 51, 306; — de la Govora I 133, 202; — lui Vasile Lupu I 136, 202.
 Pravila ta I 115.
 Pravilnic II 227.
 Precedent-judiciar I 88.
 Preconciliare Ui 318,- — comisiile II 329.
 Predanie II 148.
 Predanisit — obicei II 118.
 Predica I 294, 300; II 11, 17, 21, 22, 154, 196, 3.39, 362; — apologetică II 27; — Evangheliei II 287; — norme canonice II 156.
 Prefect I 318.
 Prefectură I 177, 178, 317, 318, 329.
 Pregătirea-cleruhului I 443.
 Prejudiciază II 265.
 Premize II 291.
 Preot I 80, 274—276, 298, 30[^], 350, 485; II 2^l, 34, 37, 41, 44, 46, 60, 69, 107, 232, 236, 240, 244, 355; — paroh II 252.
 Preoțească — starea II 6, 41, 241, 243.
 Preoția I 236, 237; II 14, 16, 7.5, 114, 116, 137, 139, 312, 334, 362; — apostolică I 95, 220; — candidați la II 26; — carte de II 10; — de instituire divină II 9, 13, 14, 20, 37, 39; — sacramentală I 7; — validă II 138.
 Preoții II 21, 40, 42, 43, 48, 63, 117, 147, 188, 191—195, 197, 246, 251, 261, 269, 334; — de mir II 237; — penitențieri II 43.
 Presbiter I 274, 275, 307—310, 341, 342; I^t, 10, 30, 32, 44—47, 53, 55, 56, 129—140, 231, 262, 263, 315.
 Presbitera I 233, 278, 306, 500, 502.
 Presbiterat I 273—276, 300.
 Presbiterii II 21, 36, 39, 42, 48, 60, 103, 141, 236, 251, 253, 258, 259.
 Presbiteriu I 174, 339, 347, 348; II 232, 234.
 Prescripții I 469; — canonice II 100.
 Prestanța — fizică I 279.

- Presvenți I 345.
 Prevederi — canonice II 53, 100, 116.
 Prezumtiv II 290.
 Prigonire II 290, 293, 296.
 Primat I 320, 335—337, 359, 367 ; II 327 ;
 — Ierarhic — jurisdicțional I 367,
 370—372, 375, 381, 423; — de juris
 dicție II 327; — de onoare I 362—
 365, 367; — papal I 371, 374—376.
 Primepiscop I 315.
 Primicer I 346.
 Principiu II 319, 211 ; — canonic îi 191,
 193, 195, 197—202, 204; — II 253,
 275 ; — general II 23 ; — iconomiei
 II 111, 116; — ierarhic II 236, 325,
 326; — inalienabilității I 493, 494 ; —
 reciprocității II 327; — sinodal I
 385; — teritorial I 117; — unificator
 II 311.
 Privilegii I 235, 332, 333, 479, 482, 533.
 Procedură II 101, 245, 277; — de canoni-
 zare II 179; — de constatare II 218;
 — judiciară II 233, 246 ; — penală bi-
 sericească I 443.
 Procesul — de beatificare II 186.
 Proclamarea H 319, 321, 325. Profan II
 204, 284, 285, 291, 292. Profană II 264,
 277, 282, 288; — cultura
 II 349; — lege II 211.
 Proconsul I 318. Proestos I
 528. Profetică — concepția II
 363. Profeti II 13. Profetie Ti
 219, 239, 241. Prohiron I 103,
 108. Promulgare II 297, 301.
 Pronunțare II 8, 16, 103, 245.
 Prorocită I 306. Propaganda I
 444, 508.
 Propovăduire II 10, 147, 241, 288, 289,
 344 ; — adevărului II 12, 14; — cre-
 dinței II 14; — cuvântului II 22; —
 evanghelică Iii 16; — lucrare II 14;
 — misionară II 17 ; — orală IU 156.
 Proprietar II 270, 275.
 Proprietate I 465; II 265, 270, 274, 276,
 277 ; — agrară II 271 ; — biseri-
 cească I 469—472, 474, 478, 479; —
 a bunurilor II 267 ; — dreptul de II
 266, 275 ; — de obște I 267.
 Prosinod I 436, 438, 439, 442, 445 ; — or-
 todox II 334, 341.
 Proslăvirea II 177, 182.
 Protecdic I 343—345.
 Protestanți I 275—277.
 Protie I 334.
 Protipentadă I 340.
 Protocanonarh I 530.
 Protodiacon I 306—308, 311, 346; Iii 128.
 Pratoierarhi I 312, 315, 317, 359, 367, 368;
 II 213.
 Protoiereul I 308, 309, 312; II 191.
 Protoierie II 275, 278.
 Protonotarul I 345.
 Protopop I 307, 309, 312; — mlnăstiresc
 I 519.
 Protopopiat I 175, 176, 232, 477.
 Protopresbiterul I 308, 309, 312, 345, 347,
 Protopsalt I 346. Protos î; 175, 307, 309, 367.
 Protosinzelul I 310—312, 348, 518.
 Provincie I 177, 178, 232, 317, 318, 534;
 — bisericească I 175.
 Prozelitism I 315, 444, 508 ; II 358.
 Polieleu II 194, 197, 198.
 Psalt I 305.
 Ptohia I 532.
 Ptohotroh I 532.
 Ptohotrofi I 532.
 Publicații-teologice I 295.
 Pustnic I 287, 520.
 Puterea-apîică Ii, 6, 7 ; — Bisericii I 7,
 66, 206, 209, 210, 213, 215, 269, 272,
 294; II 6, 9, 17; 116, 139, 206, 227,
 247, 341, 342; — cîrmuitoare I 295;
 — corespunzătoare II 7; — episco-
 pală II 10 ; — executivă I 78 ; II 248.
 250; — harică II 181 ; — harisma-
 tică I 216, 217; — împărătească ir.
 254; — învățătoarească I 216, 294; —
 II 14, 22 ; — judecătorească I 5, 38 ;

- jurisdicțională • I 216, 217, 378—381 ; II 8, 204, 205, 209 ; — legislativă I 78, 538 ; — legiuitoare II 206 ; — de legiferare • II 210 ; — legiuitoare 206, 211—214 ; — politică II 297 ; — presbiterială III 10 ; — sfintitoare I 215, 217, 295 ; II 6, 29, 30, 135, 147, 163 ; — de stat II 49, 100, 305 ; — suprema II 283 ; — unificatoare II 311.
- Racla II 191—196.
- Ramuri — ale puterii bisericești Iii 8, 12, 14, 206.
- Raporturi II 290 ; — ale Bisericii II 279 ; civile II 31 ; — ecumenice II 323 ; — ierarhice I 350 ; — interbisericești II 344 ; — intercreștine II 338 ; — interortodoxe I 443 ; — de intimitate IJ 82 ; — jurisdicționale I 95 ; — pașnice-II 368 ; de rudenie II 110.
- Rasă I 516, 519, 522.
- Raselor I 516, 519, 522.
- Răpire I 502.
- Răsărit II 185, 221, 248, 257, 271, 272.
- Realitate II 5 ; — a vieții II 6, 14.
- Recasătorire I 283, 435 ; — a preoților I Ti '...' 66."
- Recurs I 330, 388, 443 ; II 236, 245.
- Referendar I 341, 342, 345 ; - II 316, 317.
- Reforma I 444, 475 ; n 335-
- Reformați II 359.
- Reglementare II 22, 317, 327, 329 ; — juridică II 9 ; — unitară H 23.
- Reglementează II 271.
- Regulament I 89, 90, 150, 296, 301 ; II 26, 213, 225, 239, 242, 246, 249, 250, 257, 263, 278 ; — de administrare a averilor bisericești I 447, 450, 451 ; — 277 ; — duhovnicesc II 211 ; — pentru numiri și transferări II 26 ; — de procedură II 237, 241, 244, 246.
- Reguli II 21 ; — canonice I Ii 39, 215 ; — ermineutice II 23 ; — juridice II 205 ; — de procedură II 236 ; — ale Sf. Vasile cel Mare I 510, 511, 514.
- Relații II 291 ; — ecumenice II 358 ; — externe (cu statul) II 227 ; — intercreștine II 350 ; — sociale II 307.
- Religia II 295, 297 ; — creștină II 282, 287, 294 ; — de stat II 113.
- Religioasă II 281, 286 ; — autoritate II 230 ; — căpetenie M 301 ; — căsătoria II 104, 105 ; — organizație II 306.
- Religioase — acte II 79 ; — asociații II 70 ; — bunuri II 267 ; — culte II 294 ; — rînduiei II 292 ; — slujbe ITI 15 ; — societăți II 20, 33.
- Responsabilitatea — morală I 521.
- Retrogradare I 297.
- Revelat — adevărul II 14, 15, 16, 18, 19, 148, 344.
- Revelația II 220, 221. Revelație II 148, 217 ; — juridică Iii 216 ; — tezaurul II 112 ; — supranaturală II 219.
- Revista-teologică I 295 ; II 27.
- Revizuire — a calendarului II 328.
- Revoca II 272.
- Rezoluție I 440.
- Rhodos Ti 84 ; II 203, 223, 320.
- Rigorismul I 266.
- Rînduiei — de cult II 147, 148, 163.
- Ripide II 191, 193, 194, 197, 198.
- Rit— bisericesc I 538.
- Ritual II 106 ; — cărți de II 183 ; — religios II 80 ; — special II 188.
- Rînduiala Ii 22, 42, 210, 255, 257, 331 ; — bisericească II 98, 100, 215, 334 ; — canonică II 23, 29, - 35, 203, 221, 222, 214, 254, 269, 319, 330 ; — canonizării II 189 ; — cultice II 19, 319, 352 ; — ceremoniale Ui 189 ; — religioase II 72, 292 ; — tipiconale II 183 196, 323 ; — tradiționale fii 21, 30, 33, 44, 45, 303.
- Roma I 83 ; II 25, 176, 188, 221, 235, 251, 297, 298, 317 ;
- Romano-catolici I 290 ; II 34, 186.
- Rude — de sîrige II 31.
- Rudenie II 81 ; — civilă II 80 ; — de cuscrie ; II 94, 100 ; — logodnei II 100 ; ~ fizică II 94 ; — raporturi II 109 ; — religioasă II 86 ; — de sînge II 82, 94.
- Rufin I 26,

- Rugăciune *It* 305; II 262, 280, 281, 348, 365, 367; — catehumenilor II 150; — cu cei caterisiți II 254; — comună II 359; — jertfă II 155; — norme canonice II 154; — pentru păcătoși II 154.
- Rusalii II 157, 158.
- Sacerdotal II 21, 61, 241.
- Sachelar I 308, 309, 349, 518, 526; H 128.
- Sachelii I 343, 519, 526.
- Sacramental II 111, 312; — slujitori II 20.
- Sacru II 10, 11, 216, 277; — caracter II 10.
- Sacrilegiu II 106, 240, 242.
- Salariu I 493.
- Salarizare I 492.
- Sanctiune I 14, 49, 53, 54; !il 211, 229.
- Sardica I 77, 87; II 56, 221, 235.
- Sava — de la Hilandar I 85.
- Sărăcia — de bunăvoie I 523, 524.
- Sărbătoare I 435; II 23, 24, 147, 168; — instituirea II 164, 165; — norme canonice II 157.
- Săvârșirea — actelor II 9; — Euharistiei — M !26; — lucrărilor II 29; — Marelui Mir H 124.
- Săvârșitor ! 30, 34 41, 42, 133.
- Scaun I 321; — apostolic I 350, 359, 365, 474; — de judecată I 530.
- Schevofilax I 343.
- Schisma Mare I 265; — Mică, I, 265.
- Schismă I 89; !l 66, 115, 145, 242, 243-334; — Confesională II 240; — Mare I 323, 337, 366, 416, 431; — tetragamică I 431.
- Schismatic, I 437, 448.
- Schismatice II 215, 331.
- Schismatici II 28, 32, 51, 111, 114, 116, 118, 120, 131, 346.
- Schit I 516.
- Sclavagiste II 288, 299.
- Sclavi II 281, 288, 292.
- Sclavia II 280, 291, 299.
- Scolasticul — Ioan. I 87, 96, 97.
- Scriptură — Sfânta !i 73, 295, 303; II 52, 363.
- Scrisori — irenice I 443. Secretă II 44; — mărturisirea j II 45, 241. Sectă — iudaică II 292. Secularizare II 131, 276, 277, 300, 303. Seminar I 284; — bisericesc I 443; — teologic I 327; II 26, 261. Serbarea — Paștilor I 316, 441; H 149. Sesinari II 369.
- Sfat I 529, 530; — duhovnicesc 1518; — evanghelic — 232; — presbiterial I 485.
- Sfite II 191. Sfinte — bunuri II 267; — canoane II 44, 52, 115, 211, 221, 237, 242, 246; — lucrările II 6, 149; — moaște Iii 262} — Taina II 33, 34, 37, 121, 149, 224, 241, 243, 340.
- Sfințenia I 180, 181; II 177, 181, 263.
- Sfinți II 178, 179, 185, 186, 200, 203; — Apostoli II 12, 19, 26, 27, 60, 83, 113, 222, 253; — Părinți II 46, 175, 367.
- Sfințirea *V.i* 318; — antimiselor II 122, 123, 143, 225; — apeii II 148; — bisericilor II 130, 143, 159, 160; — caselor II 123; — Marelui Mir II 123, 124, 125.
- Sfințitoare — activitatea II 29; — lucrare !II 147, 227; — puterea II 6, 7, 30, 206, 241.
- Sfint !I 177, 187, 188, 195, 318, 319, 323, 367.
- Slinta — Cruce II 193; — Evanghelie II 23, 52, 81; — Liturghie II 22, 37, 56, 149, 194; — Scriptură II 217, 228, 280, 315, 337, 345, 347, 351, 367; — Taină a Botezului II 30, 31, 33—36, 83, 87, 120; — Taină a Cununii II 107; — Taină a Euharistiei II 36, 354, 355, 356; — Taină a Hirotoniei !ii 49, 51, 55; — Taină a împărtășaniei II 38, 39, 40, 44, 46, 48; — Taină a Maslului II 41; — Taină a Mărturisirii II 36; — Taină a Mirungeiii II 34, 36, 41; — Taină a Pocăinței II 38, 41, 42, 44; — Tradiție II 16, 344—347, 351; — Treime II 120.

- Sfântul — Apostol Pavel H, 37, 58, 63, 231, 287, 364 ; — Atanasie II 267, 328 ; — Ioan Gură de Aur II 27, 46; — Iustin Martirul și Filosoful II 27; — Sinod II 23, 24, 64, 65, 106, 183, 198, 214, 237, 252, 261, 356, 362.
- Sigiliu I 345.
- Sihastru I 516 ; II 22.
- Sihăstria I 516.
- Simbioză *W.* 300.
- Simbolul-Credinței I 180, 412, 455; II 15, 18, 112, 220, 299.
- Simonie I 288, 290, 493, 522; — II 240, 242.
- Sinai-Muntele I, 322, 323.
- Sinagogă I 164.
- Sincedul I 110, 311, 312, 342, 348, 518.
- Singhelie I 230, 378.
- Sinod I 7, 8, 38, 46, 53, 75—77, 90, 316, 318, 319, 324, 383, 386—388, 390, 399—401, 525; II 10, 22, 64, 76, 94, 95, 98, 100, 106, 180, 183, 192, 194, 198, 202, 219, 236, 252, 259, 263, 298, 318, 319, 323, 325, 326, 342, 356 ; — Apostolic I 93, 163, 170, 243, 250, 384—386, 392, 394—400, 417 ; I îi 15 i — Bisericii II 201 ; — B.O.R. I 49, 283, 298, 320, 327, 388, 389, 406 i — ecumenic I 80, 82, 83, 87, 303, 386, 387, 411—431, 435, 438, 439, 445; II 41, 64, 65 ; — I ecumenic II 172, 173; II 174, 203, 205, 212, 223, 254, 262, 276, 297, 298—301, 320, 322, 329, 330, 341, 343; — endemic I 83, 84, 332, 333, 402—405, 432, 440; II 97; — episcopilor II 257; — exarhal Itt 235; — de la Iași I 432; — local I 83, 84, 406, 408 j II 77 i — mitropolitan I 388, 389 ; — mixt 389, 390 ; — ocazional I 386; — panortodox II 19 ; — patriarhal I 83, 84 ; — periodic I 386, 387; — permanent I 327, 386—389, 405, 406; II 256, 317; — plenar II 24, 64 ; — Sfântul III 183, 184, 191 ; — Trulan II 83, 215, 254.
- Sinoade II 15, 19, 21, 45, 47, 59, 178, 186, 210, 253, 257, 270, 301, 333; — ecumenice II, 15, 17, 18, 21, 113, 211, 214, 216, 222, 226, 255, 256, 259, 302, 308, 336, 346; — endemice II 84; — hotărâri II 21 ; — locale II 60, 65, 312; — plenary M 19.
- Sinodal II, 227, 229, 255; — act II 183 î — hotărâre II 28, 178 ; instanță II 236; — jurisdicția organelor; — lege II 211 ; — organ II 6, 212, 249; — principiu II 321, 326; — tomos IU 326.
- Sinodalitate I 383, 385, 386, 430, 446.
- Sinopsa — lui Ștefan Efeseanul I 96.
- Sntagma — lui Matei Vlăstare I 115, 121, 122, 126.
- Sinucigași II 131, 143, 153.
- Sistem II 5; — al bicefaliei II 33; — jurisdicției II 8 ; — de legislație lît 266; — mitropolitan II 320; — pentarhie II 299.
- Sistematizare II 225.
- Slujbă I 27; — religioasă II 15; — sfântă II 24.
- Slujire lîi 307, 362; — preotească II 41 ; — sacerdotală II 21 ; — specială II 17; — tainică II 149.
- Slujitor-bisericesc I 270.
- Slujitorii — auxiliari II 20, 259, 260; — bisericești 6, 12, 14, 17, 25, 38, 109, 127, 128, 142, 224, 232, 251, 252, 270, 281 ; — harismatici II 13, 20, 147 ; — nesacramentali II 20; — sacramentali *n* 20.
- Smirnă II 191.
- Sobor II 190, 191, 194, 195; — minăstirii I 5, 8, 297, 530.
- Sobornicească II 219, 238, 308, 310, 319, 340, 352.
- Sobornicitatea I 183, 334, 430, II 309.
- Socială — asistență II 140, 289; — relație II 307.
- Societate li 14, 42, 81, 451 ; II 7, 227, 228, 265 ; — bisericească II 102, 225 ; — frățească II 337 — religioasă I 152, 233; II 20, 33, 294.
- Socrate I 22. ;
- Solidaritate II 312.

- Soteriologic II 189.
 Sozomen I 480.
 Sperjur I 283 ; IJt 241, 242.
 Spirit — ecumenic II 329, 330.
 Spital I 473, 512.
 Stan — Liviu (Pr. prof.) I 5, 6, 8, 9; ' II 221, 226, 322, 339. Stare — bisericească I 231, 235; — civilă I 5, 7, 12; II 54, 57, 58, 60, 62, 63, 66, 67, 71, 74—76, 91, 143, 144, 146, 221, 225, 307; — clericală II 24, 71, 142, 240, 241, 243; — harică I 350, 358; TI 9, 10, 16, 30, 40, 42, 43, 49, 106, 129; — laică II 22, 55, 240; — monahală II 57, 62, 133, 240, 242, 244; — de ordine II 229; — preoțească II 6.
 Stareț I 312, 509, 517, 518, 520, 522, 526, 528 —530; II 235, 272, 305.
 Statul I 12, 14, 16, 41, 42, 62, 70, 71, 81, 291, 317, 422, 465, 478, 479, 489, 490.
 Statut U 26, 104, 231, 238; — juridic I 42, 438; — mănăstiresc I 511, 512; — B.O.R. I 178, 179, 200, 305, 319, 326, 344, 406, 475, 477; — de organizare și funcționare al B.O.R. II 24, 104, 220, 237, 261, 263, 277, 304, 330. - '
 Staul T 516.
 Stavrofor I 308, 309, 344.
 Stavroforie I 344.
 Stavropighie I 333, 346, 353, 526, 527, 529.
 Stavropighial II 213.
 Stăpînii II 288.
 Stil — gregorian I 434.
 Străin I 532. .
 Structura —• Bisericii I 231.
 Studion — mănăstire II 85.
 Studitul — Sf. Teodor I 85, 511—51-4, 524, 525; II 262.
 Subdiacon I 288, 305.
 Subiect — de drept I 12—16, 37, 231, 252, 254, 256, 469, 471, 473, 533; II, 33, 273.
 Subminarea — ierarhiei sacramentale I 371, 377.
 Succesiune T; 467, 468; II 18, 302.
 Superstiția II 240.
 Suplicii Ui 176, 292.
 Suspendare I 298.
 Suveran II 303.
 Suveranitate I 207, 283—285.
 Svetilna II 198.
- T**
- Taine I 303; II 33, 140, 224, 345, 346, 354; — administrare II 6, 142; — ale catolicilor II 120; — Cununii II 63, 64, 74, 105, 107; — ereticilor II 111, 114, 121; — Hirotoniei II 34, 63; — necesitatea II 122; — norme II 135, 136; număr II 122; — a Pocăinței II 116; — Sfinte Iți 11, 114, 115, 122, 149, 241, 243, 267, 312; — valide II 332.
 Tarasie I 78.
 Taumaturgie II 181.
 Taumaturgie I 219.
 Taumaturgul — Grigorie I 78.
 Tăierea — împrejur I 163, 166, 393, 399.
 Tăria — credinței I 359.
 Temeiuri — canonice II 321.
 Teodor — din Cir I 25; — Studitul II 262.
 Teodosie — cel-Mare II 83, 93, 113, 233, 297; — cel Mic II 142, 277, 298.
 Teofil — al Alexandriei I 78. Teologi II 319, 320, 322, 327, 334, 342", 357, 363, 367; — anglicani II 337, 339; — ortodocși II 106. Teologic II 21, 24, 339, 341; — dialog Ii 357, 362; — învățămînt Iii 22, 24, 323; — limbaj II 188; — sens II 345.
 Teologumene II 343, 344.
 Teorii — teologice II 343.
 Teritorial — principiu II 227.
 Tertulian I 25, 38, 79, 80, 456, 457; II 152
 Tetrapod Ui 195, 197, 198.
 Terț I 327, 515.
 Testament I 13, 33, 463, 464, 467, 468, 472.
 Testamentum Dominii I 94.
 Testator I 471, 472, 476; II 269.
 Tetrahia I 408, 409, 410.

- Texte — cultive II 19; — liturgice II 147; — simbolice I 442.
- Tezaur I 466; — al Bisericii Ui 18.
- Timotei — al Alexandriei I 78.
- Tipic I 86, 437, 442; II 147, 153, 162, 182—184, 194, 271; — bizantin II 162.
- Tipicoane II 162, 328.
- Tipiconală — rînduială II 196, 323.
- Titlu — de proprietate II 266.
- Tolerantă I 461, 462.
- Tomos *Iii* 97, 325, 326; — de înființare I 443 f — sinodal II 322.
- Tomul — unirii I 431.
- Tradiție II 148, 280, 307, 363; — apostolică II 58, 351; — bisericească I 281, 307; II 16, 177, 262, 321; — monahală II 328; — orală II 18; — ortodoxă I îl 297, 341; — pravilnică I 203; — sfînta I 6, 7, 24, 73; II 16, 217, 220, 353.
- Tradiționale — rînduiei II 21, 303.
- Traduceri I 295.
- Trafic — de influență I 290.
- Transferare I 297.
- Transformare I 297.
- Tratate ffl 368.
- Treapta — episcopală I 443; II 10; — a clerului I 270, 358; — ierarhiei I 273, 304, 358; — de instituire I 237, 239; — a jurisdicției II 8; — a preoției I 221, 242, 306; — sacerdotală II 135.
- Tribunal — județean II 101.
- Trichere II 192, 195, 198.
- Trimitere — canonică li 228.
- Trisaghion II 191.
- Trulan — sinod II 21, 56, 60, 61, 66, 113, 150, 221, 254, 352. Tunderea — II 133; — în monahism I 205, 295, 516, 517, 520, 522, 525; II 131, 132, 143.
- Tutore I 525; II 31, 80, 89, 134.
- Țircovnic I 305.
- U
- Ucenic I 5, 516, 517; II 12, 190, 253.
- Ucenicie I 516.
- Ulpianus li 23, 24, 38, 466.
- Ultragiază II 75.
- Ungerea — împăraților II 303; — cu Sf. Mir II 114, 118, 193.
- Uniația I 444.
- Unificare. 'II 295, 310; — Bisericii I 440; — legilor civile II 144.
- Unitarieni II 359.
- Unitate *Iii* 353; — autonomă I 322; — bisericească I 181, 182, 233, 293; II 22, 72, 142, 162, 221, 272, 275, 278, 317, 336; — canonică I 89; II 162; — comunitară II 314; — creștină II 339, 351, 354, 355; — cultică I 538; II 162; — doctrinară I 538; Ttt 162; — dogmatică II 205, 320, 323; — ecumenică I 417, 418; II 329, 330; — organizatorică I 232; — a ortodoxiei îl 124.
- Unități II 22; — bisericești II 142; 213, -252, 255, 260, 261, 273, 320, 321; — diasporale II 327; — dogmatice *Iii* 212, 318.
- Universală II 310; — competență II 212.
- Universitate II 298; — din Constantinopol II 25.
- Ușier I 305, 306, 341; II 141.
- Untdelemn II 193.
- Utrenie M 190, 194, 195, 197, 198.
- Uz I 447.
- Uzfruct I 447; II 273.
- Uzul bisericesc I 80, 81; — particular I 89, 90.
- Vacanță I 319, 327, 485.
- Validare II 119.
- Validitatea II 347; — hirotoniei II 120, 333; — Tainelor II 323. Vameș *li*. 231. Vatoped I 84; II 223, 320. Vasile I Macedoneanul II 83, 179, 233, 301; — cel Mare I 25, 77, 81, 85, 87, 263, 510, 511, 515, 519, 521, 523, 532; II 45—47, 114, 116, 141, 148—150, 151, 169, 346, 351, 352, 365—367.

- Vasiliada I 532.
 Vasilicalele I 82, 103, 108; II 84, 306.
 Vatican — Conciliu II 66, 361.
 Văduvă li 233, 278, 500—501, 531 i II 13, 141.
 Văduvie I 431, 434, 435, 436.
 Vecernia II 190, 194, 197.
 Velicicovski — Paisie I 514.
 Venerarea II 180; — sfinților II 176.
 Veniamin Costachi II 124.
 Veșmînt — juridic II 7.
 Venit I 464, 465, 491, 492; — al epitrahilului I 493.
 Vetero — catolicismul I 444; II 121, 334.
 Vechiul Testament I 31, 32, 73, 307.
 Viața — bisericească II 6, 7, 8, 147 i — civilă II 101 j — cultică II 127, 149, 161, 163 i — economică II 266; — juridică II 239 f — monahală I 88, 443; II 162, 224, 241; — pastorală Iii 26 ; — religioasă II 146.
 Vicar I 307, 308, 310, 311, 348; — minăstiresc I 540.
 Vi cenți u de Lerin I 24.
 Violare I 504.
 Virtute I 22, 24, 25 j II 187.
 Vizite — canonice II 359.
 Virsta I 280, 313, 517; — prescrisă I 521.
 Vlăstare — Matei I 8, 88.
 Vlădici ÎI 190, 197.
 Vocație I 278; II 51, 269, 270.
 Voluntariat — monastic I 267.
 Vot — al ascultării II 241 ; — deliberativ I 249; — monahal I 264, 355, 516, 524 ; — al sărăciei II 266.
 Vrajitoria I 283.
 Vrieniu — Pilotei I 93.
 Vref o cornii I 233.
X
 Xenodoh I 532. Xenodohie I 234, 532.
 Zaconicul — lui Ștefan Dușan îi 115.
 Zbornik — Pravila I 115. Zonaras — Ioan I 87, 88, 109. Zugrăvirea — iconaelor II 162.

CUPRINS

Partea I-a

ACTIVITATEA BISERICII

Noțiunea de activitate, lucrare, administrare sau administrație și jurisdicție bisericească	5
Aspectele activității sau lucrării bisericii	
I. Activitatea învățătoarească, lucrarea administrarea sau exercitarea puterii învățătoarești sau de propovăduire în Biserică	12
A. <i>Lucrarea de păstrare a adevărului revelat</i>	15
B. <i>Lucrarea misionară sau de răspândire a învățaturii creștine</i>	20
C. <i>Lucrarea de precizare și de adâncire a adevărilor de credință</i>	20
1. Precizarea adevărilor de credință prin hotărârile Sinoadelor	21
2. Propovăduirea adevărilor de credință prin predică	21
3. Adâncirea adevărilor de credință prin cateheză	23
4. Păstrarea și transmiterea învățaturii de credință prin școlile de învățămînt teologic	24
D. <i>Lucrarea de apărare a adevărilor de credință</i>	26
H. Activitatea sfințitoare, lucrarea de săvîrșire a celor sfinte. Administrarea sau exercitarea puterii sfințitoare sau sacramentale.....	29
A. <i>Noțiunea de administrare a puterii sfințitoare</i>	29
B. <i>Administrarea Săintelor Taine</i>	29
1. Administrarea Sf. Taine a Botezului.....	30
2. Administrarea Sf. Taine a Mirungerii.....	34
3. Administrarea Sf. Taine a Euharistiei.....	36
4. Administrarea Sf. Taine a Maslului.....	40
5. Administrarea Sf. Taine a Pocăinței.....	41
6. Administrarea Sf. Taine a Hirotoniei.....	49
7. Administrarea Sf. Taine a Cununiei.....	67
— Rudenia ca impediment la căsătorie	83
— încetarea căsătoriei și divorțul.....	101
8. Tainele ereticilor și schismaticilor.....	111
C. <i>Administrarea ierurgiilor</i>	122
1. Noțiunea de ierurgie.....	122
2. Sfințirea Marelui Mir.....	124
3. Sfințirea Antimiselor.....	125
4. Hirotesiile.....	127
5. Sfințirea bisericilor.....	130

6. Inmormântarea.....	13;
7. Tunderea în monahism	132
D. Evidența actelor de administrare a puterii sfințitoare	135
E. întocmirea rînduielilor privitoare la exercitaia puterii sfințitoare ? la întregul cult al Bisericii	147
1. Rînduiele stabilite Sf. Apostoli.....	147
2. Norme canonice privind Sf. Liturghie.....	149
3. Norme canonice privitoare la rugăciune.....	154
4. Norme canonice privitoare la cîntările bisericești.....	155
5. Norme canonice privitoare la citirile din cărțile sfînte	155
6. Norme canonice privitoare la predică.....	156
7. Norme canonice privitoare la Sfintele sărbători.....	157
8. Norme canonice privind pregătirea prăznuirii anumitor sărbători	159
9. Norme canonice privind locașurile și obiectele de cult	160
P. Calendarul și instituirea sărbătorilor.....	164
— Sărbătorile în care este interzisă orice muncă	170
— Sărbătorile în care sînt permise unele munci.....	170
G. Canonizarea sfinților.....	175
1. Canonizarea Sfinților în Biserica Ortodoxă.....	175
— Tipicul actului de canonizare solemnă.....	183
— Actele posteroare canonizării	184
2. Canonizarea sfinților în Biserica Apuseană.....	186
3. Rînduiala canonizării solemnă a sfinților în Ortodoxie	189
— Rînduiala pentru canonizarea solemnă a sfinților cu moaște	190
— Rînduiala pentru canonizarea Sfinților fără moaște	197
— Canonizarea sfinților români și însemnătatea deosebită a acestui act	199
III. Activitatea jurisdicțională.....	204
Noțiunea de jurisdicție și putere jurisdicțională.....	204
Ramurile activității jurisdicționale	209
A. Activitatea sau iunțțiunea legislativă.....	209
1. Specific, organe și competență.....	209
2. Canonicitatea și necanonicitatea legilor bisericești	215
3. Chestiunea revizuirii, completării și codificării canoanelor și a altor legiuri bisericești.....	219
B. Activitatea sau iunțțiunea judecătorească	228
1. Specific, organe și competență.....	228
2. Abateri și delictе (încălări ale legilor bisericești).....	237
3. Pedepsele bisericești.....	242
4. Aplicarea pedepselor.....	245
5. Procedura în materie de judecată bisericească.....	245
6. încetarea și ridicarea pedepselor.....	245
C. Activitatea administrativă sau funcțiunea executivă.....	247
1. Specific, organe și competență.....	247
2. Actele puterii executive.....	253

Partea a I I-a

RAPORTURILE BISERICII

I. Raporturile Bisericii cu Statul	279
A. <i>Raporturile Bisericii cu Statul Roman</i> (factorii care au determinat aceste raporturi, premisele lor istorico-juridice)	279
1. Factorii pozitivi de natură religioasă	281
2. Factorii pozitivi laici sau politici	283
3. Factorii negativi de natură religioasă	286
4. Factorii negativi de natură laică sau profană	288
5. Premizele istorico-juridice ale relațiilor Bisericii cu Statul Roman	291
B. <i>Biserica în cadrul Statului Romano-Bizantin</i>	299
1. Consolidarea organizatorică a Bisericii în Răsărit, începînd din secolul VI.....	299
2. Evoluția relațiilor dintre Biserică și Stat în epoca bizantină ..	301
3. Relațiile dintre Biserică și Stat în Imperiul Roman de Apus ..	303
C. <i>Raporturile Bisericii cu statele ieudale moderne și contemporane</i> ..	304
1. Statutul Bisericii Ortodoxe sub stăpînirea turcească	304
2. Situația Bisericii Ortodoxe în celelalte țări europene	304
3. Permanentizarea tipurilor bizantine de relații dintre Biserică și Stat în Bisericile Ortodoxe Autocefale.....	305
4. Modificarea relațiilor dintre Biserică și Stat ca rezultat al schimbărilor social-politice.....	307
II. Raporturile dintre Bisericile Ortodoxe.....	308
A. <i>Unitatea în diversitate a Bisericii Ecumenice a Răsăritului</i>	308
1. Biserica Ortodoxă, în întregimea ei, model de unitate în diversitate ..	308
2. Ecumenicitatea internă a Bisericii.....	309
4. Ecumenicitatea externă a Bisericii, concretizare a ecumenicității interne.....	311
B. <i>Modalități de menținere a bunelor raporturi irățești între Bisericile Ortodoxe</i>	315
1. Importanța apocrisiarilor — solii bisericești, în trecut — în menținerea legăturilor dintre unitățile Bisericii Ecumenice	315
2. Alte mijloace folosite de Bisericile Ortodoxe Autocefale, pentru folosirea unității dogmatice, cultice și canonice.....	318
C. <i>Probleme cu implicații canonice în raporturile dintre Bisericile Ortodoxe</i>	319
1. Problema autocefaliei bisericești.....	319
2. Problema autonomiei bisericești.....	325
3. Diaspora ortodoxă.....	326
4. Problema calendarului.....	328
D. <i>Raporturile Bisericii Ortodoxe Române Autocefale cu celelalte Biserici Ortodoxe și cu unitățile sale din diaspora</i>	329

III. Raporturile Bisericii cu celalalte Bisericii neortodoxe, în perspectiva refacerii unității Bisericii.....	f
A. <i>Raporturile Bisericii Ortodoxe cu Bisericile eterodoxe</i>	î
1. Raporturile Bisericii Ortodoxe cu Bisericile Vechi Orientale, ne-calcedoniene.....	3
2. Raporturile Bisericii Ortodoxe cu Bisericile Apusene, neortodoxe	3
B. <i>Probleme cu implicații canonice privind raporturile intercreștine</i> .	S
1. Probleme fundamentale privind raporturile intercreștine	î
2. Poziția și aportul Bisericii Ortodoxe Române în lucrarea de refacere a unității creștine.....	3
IV. Raporturile Bisericii Ortodoxe cu lumea.....	3
A. <i>Poziția Bisericii Ortodoxe iată de evoluția comunității umane</i> , . . .	3
B. <i>Biserica și pacea lumii</i> (temeiuri ale păcii, cuprinse în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție, precum și în concepția unor teologi și gânditori umaniști).....	3
<i>Bibliografie</i>	3
<i>îndrumător canonic</i>	*
<i>Indice</i>	*
Cuprins.....	*

Copyright C 1991 :

Editura Institutului Biblic și de Misiune al
Bisericii Ortodoxe Române.

Toate drepturile rezervate.

Redactor : Pr. CONSTANTIN DRAGUȘIN
Tehnoredactor : Ierom. VARTOLOMEU BOGDAN

*Dat la cules : 10 Noiembrie 1989. Bun de tipar :
ÎS ianuarie 1991. Format : 16/70X100, legat 1/1.
Coli de tipar : 29,75. Comanda nr. 201*

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC
ȘI DE MISIUNE AL BISERICII
ORTODOXE R